

KİTABİ-DƏDƏ QORQUD ENSİKLOPEDIYASI

Bakı
Yeni Nəşrlər Evi
2000

3596

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MƏDƏNİYYƏT NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN ELMLƏR AKADEMİYASI

AZƏRBAYCAN YAZIÇILAR BİRLİYİ

**KİTABİ-DƏDƏ
QORQUD
ENSİKLOPEDİYASI**

İki cildə

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

"KİTABİ-DƏDƏ QORQUD" DASTANININ
1300 İLLİYİ ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİSSİYASI

"KİTABİ-DƏDƏ QORQUD" KİTABXANASI

**KİTABİ-DƏDƏ
QORQUD
ENSİKLOPEDİYASI**

I cild

KİTABİ-DƏDƏ QORQUD ENSİKLOPEDIYASI

KİTABİ-DƏDƏ QORQUD ENSİKLOPEDIYASININ
REDAKSİYA ŞURASININ SƏDRİ:
ANAR

KİTABİ-DƏDƏ QORQUD ENSİKLOPEDIYASININ REDAKSİYA ŞURASI:

AĞAMUSA AXUNDOV, ANNAQULU NURMƏHƏMMƏDOV, BƏHLUL ABDULLA (II cildin redaktoru), BƏXTİYAR VAHABZADƏ, BƏKİR NƏBİYEV, CƏLAL BƏYDİLLİ (II cildin redaktoru), ÇİNGİZ AYTMATOV, ƏDHƏM TENİŞEV, ƏHMƏD BİCAN ƏRCİLƏSUN, ƏZİZ MİRƏHMƏDOV, EİÇİN ƏFƏNDİYEV, FATMA ABDULLAZADƏ, FƏRAMƏZ MAQSUDOV, FİKRƏT TÜRKMƏN, FÜZULİ BAYAT (baş redaktorun müavini), İSMAYIL VƏLİYEV, İSRAFİL ABBASLI (II cildin redaktoru), XALİQ KOROĞLU, KAMAL ABDULLA, KAMAL TALIBZADƏ, KAMİL VƏLİ (baş redaktor), MƏMMƏD ADİLOV, NİZAMİ CƏFƏROV, OLJAS SÜLEYMƏNOV, OSMAN SƏRTQAYA (baş redaktorun müavini), POLAD BÜLBÜLOĞLU, SADIQ TURAL, SAİM SAKAĞLU, SAMƏT ƏLİZADƏ (I cildin redaktoru), SÜLEYMAN ƏLİYARLI, TOFIQ HACIYEV (I cildin redaktoru), ŞAKİR İBRAYEV, ŞAMİL CƏMŞİDOV, YAŞAR QARAYEV

MİLLİ VARLIĞIMIZIN MÖTƏBƏR QAYNAĞI

Azərbaycan xalqı bütün bəşəriyyətlə birlikdə ikinci minilliyə qədəm qoyur. Əsr sona yetir, beləliklə də tarixin ikiminillik dövrü başa çatır. Biz yeni əsrin, yeni minilliyin astanasındayıq. Əsrlərin və minilliklərin qovuşduğu bir zamanda müstəqil Azərbaycan Respublikası möhtəşəm “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illiyini qeyd edir. Bu yubileyə bağlı gerçəkləşən tədbirlər içərisində “Kitabi-Dədə Qorqud” ensiklopediyasının nəşri müstəsna əhəmiyyət kəsb edən bir hadisədir. Mübaligəsiz demək olar ki, onun böyük əhəmiyyəti təkcə ölkəmizin elmi, mədəni həyatı üçün deyil, həm də siyasi həyatı üçün danılmazdır.

XX əsrdə Azərbaycanın əldə etdiyi ən böyük nailiyyət onun istiqlaliyyətidir. Yeni əsrə Azərbaycan artıq müstəqil dövlət kimi daxil olur. 1918-ci ildə yaranmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisi olan Azərbaycan Respublikası hüquqi, demokratik dövlət quruculuğu yolu ilə əzmlə irəliləyir. Əsrin əvvəlində məmləkətimizin ziyalıları millətimizin imzasının imzalar içərisində olmadığını ümummilli bir faciə kimi qələmə alaraq bizi dindirən əsrin çağırışlarını cavabsız qoyduğumuzu özlərinə dərd edirdilər. Bu gün Azərbaycan Respublikası müstəqil bir dövlət kimi bütün dünyada tanınır və özünəməxsus nüfuzla malikdir. İstiqlaliyyət qazandıqdan sonra dövlətimiz qısa müddətdə nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlara üzv olmuş və onlarla qarşılıqlı faydalı əlaqələr yaratmışdır. Artıq bütün dünya Azərbaycan Respublikasının imzasını tanıyaraq qəbul edir.

Məhz XX əsrdə Azərbaycan xalqı müstəqil dövlətinin Konstitusiyasını qəbul etdi, öz qanunvericiliyini, hakimiyyətin bölünmə prinsiplərini, hüquq normalarını ümumdünya standartlarına uyğunlaşdırdı. Məhz bu əsrdə Azərbaycan öz milli neft strategiya və konsepsiyasını gerçəkləşdirərək dünyanın aparıcı neft şirkətlərilə müqavilələr bağladı və bununla dünya iqtisadiyyatına qovuşmasını təmin etdi. Məhz XX əsrdə Azərbaycanda tarixi İpək yolunun bərpası istiqamətində ciddi addımlar atıldı.

Müstəqilliyin qarşımızda qoyduğu vəzifələr çoxdur. Biz hüquqi, demokratik dövlət quruculuğu yolu ilə inamla addımlayaraq siyasi və iqtisadi islahatları həyata keçiririk, iqtisadiyyatı inkişaf etdiririk, dövlətimizi möhkəmləndiririk. Bununla yanaşı, son illərdə müstəqilliyin imkanlarından istifadə edərək tariximizi təhlil etmək, ədəbiyyatımızı, mədəniyyətimizi yenidən dərk etmək və dünyaya nümayiş etdirmək sahəsində çox işlər görülmüşdür. Sözsüz ki, bu istiqamətdə bundan belə də qarşımızda duran mühüm problemlər çoxdur və ümidvaram ki, biz onları həll edə biləcəyik. Bu

genişmiqyaslı planların mərhələ-mərhələ gerçəkləşdirilməsi Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi dünyada daha yaxşı tanınmasına kömək edəcəkdir. Əlbəttə ki, “Kitabi-Dədə Qorqud” ensiklopediyasının nəşri də həmin ali məqsədə xidmət edən bir amil olacaqdır.

Müstəqilliyə nail olmaq və həyatın bir çox sahələrində köklü dəyişikliklər etmək çox çətin və məsul bir prosesdir. Müstəqilliyi elan etmək, onun möhkəmləndirilməsi istiqamətində dövlət tədbirləri həyata keçirmək nə qədər vacib olsa da, əsl müstəqilliyi qazanmaq üçün bu hələ azdır. Gərək hər bir insan və xüsusən gənc nəsil müstəqilliyin nə qədər müqəddəs olduğunu bütün varlığı ilə dərk etsin. Bunun üçün isə o, azərbaycançılığın, mənsub olduğu xalqın mədəniyyətinin, ədəbiyyatının, incəsənətinin, elminin nə olduğunu dərinlən bilməlidir. Bu, çox mühüm məsələdir. Məhz bu baxımdan “Kitabi-Dədə Qorqud” ensiklopediyası ilk növbədə gənc nəsle ünvanlanan bir kitabdır.

Müstəqil dövlətimiz üçün tələyüklü məsələlərin həyata keçirilməsi tariximizin bir çox qaranlıq səhifələrini açmaqla kimliyimizi tam müəyyən etməyi, milli kökləri ilə bağlı yeni tərəkürlü gənc nəsil yetişdirilməsini zəruri edir. Keçid dövrünün çətinliklərinə, ağır proseslərinə baxmayaraq, biz öz tarixi keçmişimizin çox dəyərli səhifələrini qısa bir müddətdə açmağa bilməmiş və xalqa göstərməyə nail olmuşuq. Xalqımızın hər bir övladı öz tarixi keçmişini, varisi olduğu mədəni irsi daha dərinlən öyrənərək böyük qürur hissi duymağa başlayır və sözsüz ki, bununla fəxr edir.

Bizim zəngin tariximiz, qədim mədəniyyətimiz və milli mənəvi dəyərlərimiz “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunda öz əksini tapmışdır. Bu epos bizim ümumi sərvətimizdir və hər bir azərbaycanlı onunla haqlı olaraq fəxr edə bilər. Dastanın məzmununu, mənasını, onun hər bir kəlməsini hər bir azərbaycanlı məktəbdən başlayaraq bilməlidir. Bu, bizim ana kitabımızdır və gənclik bu kitabı nə qədər dərinlən bilsə, millətini, xalqını, vətəninə, müstəqil Azərbaycanı bir o qədər çox sevecəkdir.

Dünya qorqudsünaslığı “Kitabi-Dədə Qorqud”un istər etnik, mənşə, istər tarixi-coğrafi, ərazi, istərsə də dil və məfkurə baxımından Azərbaycan xalqına mənsub olması fikrini qəti şəkildə təsdiq edir. “Kitabi-Dədə Qorqud”un Azərbaycan tarixi üçün ən böyük, ən əsas və ən birinci xidməti bundan ibarətdir.

“Kitabi-Dədə Qorqud” qəhrəmanlıq eposudur, özü də bir cəngavər, bir igid haqqında yox, bütöv bir xalqın qəhrəmanlığını özündə cəmləşdirən bir eposdur. Onun ən böyük ideyası baş sərkərdədən tutmuş böyükdən kiçiyə kimi bütün qəhrəmanlarının doğma torpaqlarını qorumaq uğrunda canlarından keçməyə daim hazır olduqlarını göstərməkdir. Eposun əsas mahiyyətini qəhrəmanlıq ideologiyası təşkil edir. Ölkəmizin yaşadığı bugünkü mərhələdə xalqımızın qarşısında duran ən ümdə problemlərin həlli, o cümlədən respublikanın suverenliyinin və müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, ərazi bütövlüyünün qorunması baxımından müasir Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının bu qəhrəmanlıq ideologiyasından faydalanmasının nə dərəcədə vacib olduğu gün kimi aydındır.

“Kitabi-Dədə Qorqud” həm də bizim etika kitabımız, əxlaq kodeksimizdir. Böyüyə hörmət, ata-anaya məhəbbət, iman və etiqad, namus və qeyrət, ailəyə, torpağa, vətənə sədaqət - bu insani keyfiyyətlər, mənəvi məziyyətlər Qorqud övladlarının qanına ana südü ilə, ata nəfəsi ilə birlikdə daxil olur və son mənzilə qədər də onlarla birlikdə gedir. Dədə Qorqud dünyasındakı milli dəyərlər, stereotiplər, rituallar sistemi əslində hər bir azərbaycanlının varlığının ayrılmaz hissəsidir. Müasir dövrdə azərbaycanlıların mentalitetində milli və ümumbəşəri dəyərlərin yerinin müəyyənləşdirilməsi də Dədə Qorqudun etik prinsiplərindən çıxış etməklə gerçəkləşir.

“Kitabi-Dədə Qorqud” bizim milli estetikamızın mötəbər qaynağı olaraq mənəvi və estetik dəyərlərin vəhdətini özündə əks etdirir. Gözəllik və eybəcərlik, üvlilik və alçaqlıq, komiklik və faciəlik, məhəbbət və nifrətlə bağlı olan fikirlər, bizim əcdadlarımızın estetik duyumu lakonik ədəbi formalarda eposun müxtəlif boylarında ifadə olunur. Gözəllik və hikmətin, gözəllik və qeyrətin, gözəllik və sədaqətin qırılmaz daxili harmoniyası da “Kitabi-Dədə Qorqud”a xas olan estetik və etik kateqoriyaların mahiyyətini açıqlayır.

Eposun müqəddiməsinin ilk sözlərindən Dədə Qorqud gözümüz önündə keçmiş, bu günü və gələcəyi bilən bir şəxsiyyət kimi görünür. Əsərin bütün boylarında Dədə Qorqud nurani el ağsaqqalı və müdrik filosof keyfiyyətlərini daşıyan ozan olaraq çıxış edir. Dədə Qorqud fəlsəfəsi arxaik olduğu qədər də müasirdir. Əsrlər keçsə də bəşəriyyəti daim düşündürən olum və ölüm, insan və zaman, insan və cəmiyyət problemləri bu gün də bizi eposa müraciət etməyə vadar edir. Eposun elə ilk sətirindən biz böyüklərlə kiçiklər, valideynlərlə uşaqlar, kişilərlə qadınlar arasında qarşılıqlı münasibətlərin necə qurulması barədə tövsiyələr alırıq. Bütün əsər boyu insanda loğçalıq, paxıllıq və kinlilik pislənir, qonaqpərvərlik, cömərdlik və övladların valideynlərə xoş münasibəti tərifiylənir. Epos bizi əhatə edən aləmi sanki iki rəngə - ağa və qaraya boyayır, insanların hərəkətlərini xeyrə və şərə bölür. Dədə Qorqud xeyrə tərifiylənir, şəri pisləyir, düz sözü ucaldır, yalanı lənətləyir və nəyin yaxşı, nəyin pis olduğunu qiymətləndirmək haqqı da eposda onun özünə verilir. “Kitabi-Dədə Qorqud”un bütün məzmununu bu struktur üzərində qurulmuşdur. Məhz bütün bu məziyyətlərinə görə biz “Kitabi-Dədə Qorqud” hikmətlərini gənc nəsle nə qədər çox aşılamağa bilsək, onun millilik əhvalruhiyyəsində, milli və dini dəyərlərə, ənənələrə sədaqət ruhunda tərbiyə edə və beləliklə də Dədə Qorqud arxetiplərini daim yaşada bilərik.

Azərbaycan xalqının tarixinin, etnik yaddaşının, arxaik tərəkürünün güzgüsü olan “Kitabi-Dədə Qorqud” nitqimizin, dilimizin, mənəviyyatımızın, ruhumuzun nəğməsi kimi də böyük mədəni-estetik əhəmiyyət kəsb edir. Kitab elə bir qüdrətə malikdir ki, özündən sonra gələn söz sənətimiz, ozan-aşıq sənətimiz, yazılı ədəbiyyatımız onun təsirindən kənarda qala bilməmişdir. Ensiklopediya da “Kitabi-Dədə Qorqud”un bu təsir gücünü əyani şəkildə nümayiş etdirir.

“Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun keçdiyi yolun özü də enişli-yoxuşlu və bir çox cəhətdən səciyyəvi olmuşdur. Təbii ki, “Kitabi-Dədə Qorqud” xalqımızın şifahi xalq ədəbiyyatının bir çox nümunələri kimi ağızdan-ağıza, dildən-dilə, nəsildən-nəslə keçərək yaşamışdır. Eposun nə zaman yazıya alınması barədə mütəxəssislər hələlik qəti bir fikir söyləməkdə çətinlik çəksələr də onun ilk dəfə Azərbaycanda qələmə alındığını qeyd edirlər. Dədə Qorqudun adı və onunla bağlı bir çox motivlər türk xalqlarının, o cümlədən Azərbaycan xalqının şifahi ədəbiyyatında, sonralar isə yazılı ədəbiyyatında qeyd olunmuşdur. XIX əsrin böyük Azərbaycan mütəfəkkiri Mirzə Fətəli Axundovun yazılarında Dədə Qorqudun adına rast gəlirik. Lakin zaman keçdikcə həmin epos vahid ədəbi bir abidə kimi bütöv şəkildə qalmamış və bəzi fraqmentləri çıxmaq şərti ilə xalqımız üçün demək olar ki, itmiş vəziyyətə gəlib çıxmışdır.

“Kitabi-Dədə Qorqud” elm aləminə isə 1815-ci ildə bəlli olmuşdur. Eposun ilk tədqiqatçısı olan alman şərqsünası Henrix Fridrix Dits Drezden Kral kitabxanasında eposun əlyazmasının bir boyunu almancaya tərcümə edərək nəşr etdirmişdir. Cəmi altı boyu əhatə edən digər bir əlyazma isə sonralar İtaliya şərqsünası Ettore Rossi tərəfindən Vatikan kitabxanasında aşkar edilmişdir.

Görkəmli alman şərqişünası Teodor Neldeke 1859-cu ildə dastanların surətini çıxarıb alman dilinə çevirməyə cəhd etmiş, lakin buna nail ola bilməmişdir. O, əldə etdiyi materialları 1892-ci ildə öz tələbəsi Vasili Bartolda verir və bu rus şərqişünası ömrünün təxminən 30 ilini eposun rus dilinə tərcüməsinə və tədqiqinə sərf edərək 1922-ci ildə onu tamamlayır. Həmin tərcümə isə yalnız 1950-ci ildə Azərbaycanda işıq üzü görür.

Artıq elm aləminə məlum olan bu faktları təkrar etməkdə məqsədim “Kitabi-Dədə Qorqud”un yazılı mətnlərinin qət etdiyi məsafəni, coğrafiyasını oxuculara bir daha xatırlatmaqdan ibarətdir. Orijinalı ilk dəfə Azərbaycanda yazıya alınmış bu abidə öz vətəninə demək olar ki, unudulmağa başlamış, Drezden və Vatikan kitabxanalarında bir neçə əsr hişz olunduqdan sonra öz orijinallığı, hikməti və möhtəşəmliyi ilə Qərb alimlərinin diqqətini cəlb etmiş və uzun bir məsafə keçərək yenidən vətəninə - Azərbaycana qayıtmışdır. Bəli, burada bəzi təsadüflərdən də söhbət açmaq olar. Məsələn, Dits Drezden kitabxanasında əlyazmaya rast gəlməsəydi, Bartold Almaniyada təhsil almısa idi və həmin dövrdə Neldeke ilə rastlaşmasaydı və sairə. Lakin burada bir qanunauyğunluq da vardır. Bu, ayrı-ayrı xalqların elminin, mədəniyyətinin və ədəbiyyatının ümumdünya sivilizasiyası zəminində formalaşdığını bir daha əyani şəkildə təsbit edir.

Dünyada “Avropa renessansı” adı ilə tanınan böyük hərəkətin təməlinə də əslində belə qanunauyğunluqlar durur. Məhz Şərqişün mədəniyyət mərkəzləri yunan-roma elm və incəsənətinin incilərini qoruyub inkişaf etdirərək onu Qərbə mütəşəkkil bir şəkildə qaytarmışdır. Bu baxımdan “Kitabi-Dədə Qorqud”un XX əsrin ortalarında Azərbaycana qayıdışını da qorquşünaslıqda bir renessans, bir intibah dövrünün başlanğıcı kimi qiymətləndirmək olar.

Son illərdə biz bir çox yubileylər keçirmişik. Bunların da hamısının əhəmiyyəti vardır. Hər bir yubiley tədbiri hansısa tarixi şəxsiyyətin yaradıcılığını, onun əsərlərini canlandırır, yenidən ictimaiyyətə göstərir. Bizim tariximiz, o cümlədən mədəniyyətimizin və ədəbiyyatımızın zəngin tarixi indiyədək lazımi qədər tədqiq olunmadığına görə bu yubiley tədbirləri bizə məlum olmayan məsələləri açıb aşkar edir. Bunun nəticəsində biz zənginləşirik, yəni tariximizin zənginliyini hiss edirik və onun nə qədər zəngin olduğunu ictimaiyyətə çatdırı bilirik.

1947-ci ildə Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyi keçirildi. O vaxta qədər Azərbaycan xalqı Nizamini nə qədər tanıyırdı, yaxud dünya nə qədər tanıyırdı? Tədqiqatçılardan, alimlərdən, yazıçılardan və mədəniyyətlə, ədəbiyyatla məşğul olan adamlardan başqa, ölkəmizdə Nizami bu qədər tanınırdımı, xalqımız, insanlar Nizamının əsərlərini oxuyurdularmı? Dünya tanıyırdımı ki, Azərbaycanın Nizami Gəncəvi kimi böyük bir şairi, yazıçısı, mütəfəkkiri, filosofu, alimi var? Yox. Təsəvvür edin, əgər 1947-ci ildə bu yubiley keçirilməsəydi, Nizamının əsərləri o vaxt Azərbaycan dilinə tərcümə olunmasaydı, kitabları nəşr edilməsəydi, portreti yaranmasaydı, heykəli qoyulmasaydı, Nizamının adı əbədləşdirilməsəydi və 1947-ci ildən sonra Nizamının adı dünyaya geniş yayılmasaydı Azərbaycan tarix, mədəniyyət, elm cəhətdən bu qədər zəngin olacaqdımı? Yox.

1947-ci ildə ikinci dünya müharibəsi yenidən qurtarmışdı, ondan bir-iki il keçmişdi. 1947-ci ildə biz yaşadığımız Sovet İttifaqında kartoçka sistemi ləğv olundu, pul islahatı keçirildi. Ölkə, Azərbaycan onda ağır iqtisadi vəziyyətdə idi. Ancaq Nizamının yubileyi keçirildi və biz böyük bir sərvət əldə etdik. İndi biz hər yerdə fəxr edirik ki, Nizamımız vardır. Doğrudur, o, həmişə olubdur. Lakin o, nə bizim xalqımıza, nə də dünyaya indiki kimi məlum deyildi.

Biz 1973-cü ildə Nəsiminin yubileyini - 600 illiyini keçirəndə Nəsimi bu qədər tanınmış bir şair idimi? Yox. Heç bizim orta məktəb dərslərlərində Nəsiminin əsərləri yox idi. Nəsimini bütün dünyaya tanıtdıq. Biz Nəsimini dünyaya tanıtdıq. Biz Nəsimini dünyaya tanıtdıq. O vaxtlar respublikamız müstəqil olmasa da biz onun əsərlərini nəşr etdirdik, başqa dillərə - ingilis, fransız dillərinə tərcümə etdirdik, yaydıq.

Biz Füzulinin 500 illiyini keçirdik. Bəlkə də Füzuli xalqımıza Nizamidən, Nəsimidən daha da çox tanış idi. Ancaq xalqımız Füzulini də o qədər tanımırdı. Doğrudur, hələ yubileyi olmadan, məsələn, 1950-ci illərdən başlayaraq Füzuli ölkəmizdə təbliğ edilirdi. Xatirimdədir, 1930-cu illərdə mən orta məktəbdə təhsil alarkən biz Füzulinin ancaq bir-iki qəzəlini oxuyurduq. Füzuli şəxsiyyəti, təfəkkürü, elmi, fəlsəfəsi bir o qədər məlum deyildi. Biz müstəqillik dövründə Füzulinin 500 illik yubileyini keçirdik. Həmin yubileyə bütün türk dünyasından nümayəndələr yığıldı. Füzulinin bu 500 illik yubileyinin hazırlanması və keçirilməsi xalqımıza Füzulini demək olar ki, yenidən tanıtdı, bəxş etdi.

Tarixi şəxsiyyətlər və xüsusən qədim dövrlərdə Azərbaycan xalqının tarixi şəxsiyyətləri ümumiyyətlə az öyrənilib, tədqiq olunub və müasir nəsillərə çox az məlumdur. Buna görə də belə tədbirlərin keçirilməsi o demək deyildir ki, yubiley keçirib hansısa konsert dinləyəsən, yaxud hansısa bir şənliyin iştirakçısı olasan. Bunların əsas mənası və məqsədi zəngin tariximizin hər bir səhifəsini açmaq, geniş tədqiq etmək, onu xalqımıza və dünyaya təqdim etmək və beləliklə də əsrlər boyu tarixşünaslıq nöqtəyi-nəzərindən itirdiklərimizi bərpa etməkdir.

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı indiyə qədər Azərbaycanda az bir təbəqəyə məlum olan abidədir, əsərdir. Bunu bilənlər bizim tarixçilərimizdir, - onların da hamısı yox, - o adamlardır ki, “Dədə Qorqud”un tədqiqi ilə məşğul olublar. Bunu bilənlər bizim ədəbiyyatçılarımız, yazıçılarımızdır. Cəsarətlə demək olar ki, onların bəlkə də hamısı yox. Xalqımıza, millətimizə gəldikdə isə, onu demək olar ki, geniş kütlə “Dədə Qorqud” haqqında çox az təsəvvürə malikdir, az şey bilir. Bunun da səbəbləri məlumdur. Biz ötən dövrdə tariximizi özümüz istədiyimiz kimi yaza bilməmişik. Tariximizin, o cümlədən ədəbiyyat, mədəniyyət tariximizin həmişə ideologiya təsiri altında qalması, bu barədə bizim sərbəst olmamağımız vaxtilə belə böyük itkilərə gətirib çıxarmışdı.

XX əsrin tarixində “Kitabi-Dədə Qorqud” eposu da misli görünməmiş təqiblərə məruz qalıb. Hətta onu öyrənməyə, tədqiq etməyə cəhd göstərənlərin taleyi də acınacaqlı olub. Azərbaycanda “Kitabi-Dədə Qorqud”un nüfuzlu tədqiqatçılarından biri olan Əmin Abid eposa həsr olunmuş bir neçə əsər çap etdirdikdən sonra əbədi susduruldu. Bəzi mənbələr eposun otuz boydan ibarət olduğunu təxmin edirlər. Azərbaycanın görkəmli dilçi alimi Bəkir Çobanzadə aşkar etdiyi yeni boy haqqında məlumat versə də, sonralar alim repressiyaya məruz qaldığına görə bu məlumatın dürüstlüyünü təsdiqləmək mümkün olmadı.

Faşizmə qarşı mübarizəyə qalxan xalqda qəhrəmanlıq ruhunu canlandırmaq məqsədilə sovet ideoloji maşını “Kitabi-Dədə Qorqud” və “Koroğlu” kimi dastanlardan istifadə etməyə cəhd göstərirdi. Müharibə qurtarıqdan və dinc həyat bərqərar olduqdan sonra gənc nəslin “Kitabi-Dədə Qorqud” ruhunda tərbiyə edilməsi ideoloqlar tərəfindən yasaq olundu. Ədəbiyyata və incəsənətə qarşı yönəldilmiş məşhur “Jdanov qərarları”nın ab-havasına uyğun olaraq “Kitabi-Dədə Qorqud”a qarşı hücumlar başlandı. Əgər 1949-cu ildə akademik Heydər Hüseynovun “XIX əsrdə Azərbaycanda

ictimai və fəlsəfi fikir tarixindən” əsəri tənqid atəşinə tutularaq Azərbaycan xalqının tarixinə yanlış, elmə zidd qiymət verməkdə ittiham olundusa, bundan sonra “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun ümumən xalq eposu olmadığı bildirildi və bu eposu “yayanları amansızlıqla ifşa etmək və onlara divan tutmaq” şüarları səsləndi. Görkəmli Azərbaycan alimləri Həmid Araslı və Məmmədhusəyn Təhmasib akademik Vasili Bartoldun rusçaya çevirdiyi “Книга моего Деда Коркуда” kitabının 1950-ci ildə Bakıda Elmlər Akademiyası nəşriyyatında çapı rejimin sərt reaksiyasına məruz qaldı.

1950-ci ilin may ayında “Dədə Qorqud”un kobud siyasi səhv olduğu partiya yığıncağında rəsmi elan edildi. Bu rəsmi mövqe bildirildikdən sonra eposun xalqa zidd bir əsər olduğu tezisi irəli sürüldü. Həmin partiya yığıncağının hesabatında deyilirdi: “Pantürkistlər tərəfindən Azərbaycan ədəbiyyatının qədim abidəsi kimi qələmə verilən “Dədə Qorqud” eposunun mürtəcə burjua millətçilik mahiyyəti son zamanlaradək ifşa edilməmişdir. “Dədə Qorqud” eposunun Azərbaycan xalqı ilə, onun tarixi, folkloru və dili ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. “Dədə Qorqud”da Azərbaycan xalqı üçün yabançı olan həyat tərz, adət və ənənələr təsvir edilmişdir. ...”Dədə Qorqud”un mətnini nəşr edən Həmid Araslı eposun yalnız ideyasını deyil, onun dilini də saxtalaşdırmış və Azərbaycan dilinə süni surətdə uyğunlaşdırmışdır. Dəmirçizadə bununla kifayətlənməyərək uşaqlar üçün “Dədə Qorqud” mövzuları əsasında “Qaraca Çoban” adlı zərərli pyes yazmış və Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası üçün xüsusi konsert proqramı tərtib etmişdir”.

Eposun ünvanına səslənən ittihamlardan sonra ayrı-ayrı alimlərin mövqeləri kəskin tənqid atəşinə tutuldu. Artıq epos sözünün özü belə dırnaq içərisində işlədilirdi. O dövrdə elə bir iclas, elə bir qurultay, elə bir konfrans olmurdu ki, orada “Dədə Qorqud” tənqid olunmasın. 1951-ci ilin may ayında Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının iclasında Həmid Araslının qeyri-səmimi olduğu xüsusi vurğulandı, Mirzə İbrahimov, Səməd Vurğun, Mikayıl Rəfil, Mikayıl Rzaquluzadə və başqaları öz “səhvlərini” boyunlarına alsalar da, onlara qarşı keçirilmiş kampaniya hələ bir müddət davam etdi.

Başqa türkdilli respublikalarda, xüsusən Türkmənstanda “Dədə Qorqud”un əleyhinə dəhşətli bir təbliğat geniş şəkildə həyata keçirildi. Əslində eposa qadağa damğası vuruldu. Epos bütün tədqiqat planları, tədris proqramları və dərsliklərdən çıxarıldı. “Kitabi-Dədə Qorqud” yalnız ölkənin siyasi ab-havasında baş verən ciddi dəyişikliklərdən sonra “bərəət” qazana bildi. 1957-ci il martın 26-da “Kommunist” qəzetində “Dədə Qorqud dastanları” adlı çox böyük məqalə çıxdı. Onu Həmid Araslı, Əbüləzəl Dəmirçizadə, Məmməd Arif və Məmmədhusəyn Təhmasib yazmışdılar. Bu məqaləylə “Kitabi-Dədə Qorqud”un Azərbaycandakı yasağına son qoyuldu.

Azərbaycanın vətənpərvər alimləri, tədqiqatçıları, yazıçıları, şairləri bütün bu illər ərzində “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı haqqında öz imkanları dairəsində əsərlər yaratmışlar və “Kitabi-Dədə Qorqud”un tədqiqatı aparılmışdır. Təəssüflər olsun ki, buna dövlət himayəsi istənilən səviyyədə olmamışdır. Məsələn, 1970-ci illərdə, 1980-ci illərin əvvəlində mən Azərbaycana rəhbərlik etdiyim zaman biz respublikamızın tarixi, keçmişi, ədəbiyyatı, mədəniyyəti haqqında çoxlu tədbirlər həyata keçirdik. Amma mən bu gün açıq deməliyəm ki, o dövrdə “Kitabi-Dədə Qorqud” haqqında heç bir təşəbbüs irəli sürülməmişdir. Əgər belə bir təşəbbüs irəli sürülsəydi, biz bunu həyata keçirə bilərdik.

Mənim işlədiyim həmin illərdə milli mədəniyyətimizə, tariximizə aid olan bir çox tədbirlərin keçirilməsinə Moskvanın müqavimətini, hətta qadağanını hiss etmişdik. Lakin bununla yanaşı, bizim cəhdlərimiz, təkidlərimiz nəticəsində biz o vaxt bir çox tədbirlərin keçirilməsinə nail

olmuşduq. Mən bu gün, düşünürəm,- bəs nə üçün “Kitabi-Dədə Qorqud” haqqında heç bir təşəbbüs olmamışdı? Eyni zamanda, özüm belə bir cavab verə bilərəm: yəqin ona görə ki, ümumiyyətlə, bizim Azərbaycanın üzərinə pantürkizmi damğası vurulduğuna, Azərbaycanda çox dəyərli insanlar pantürkist adı ilə həbs olunduğuna, repressiyaya məruz qaldığına, əsərlər, kitablar dağıdıldığına görə alimlərimiz, ictimai xadimlərimiz “Kitabi-Dədə Qorqud” haqqında təşəbbüs qaldırmağa bəlkə də cəsarət etməyiblər. Mən bunu belə izah edə bilərəm. Eyni zamanda biz onu da qiymətləndirməliyik ki, bir çox alimlərimiz, yazıçılarımız bu mövzuya xüsusi fikir vermişlər, əsərlər yaratmışlar və “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı Azərbaycanın həyatında, ədəbiyyatında yaşamış və inkişaf etmişdir. Amma şübhəsiz, bunlar bizim bu gün istədiyimiz səviyyədə - tarixi ədalət səviyyəsində olmayıbdır. Bu əsərlər içərisində “Kitabi-Dədə Qorqud”un 1988-ci ildə Fərhad Zeynalovun və Səmət Əlizadənin rəhbərliyi altında həyata keçirilmiş sanballı nəşrini xüsusi qeyd etmək olar. Ancaq bu elmi əsərlər alimlər, tədqiqatçılar üçün böyük əhəmiyyət daşıyır, geniş ictimaiyyət isə bunlardan istənilən səviyyədə istifadə edə bilməyibdir.

“Kitabi-Dədə Qorqud”un elmi nöqteyi-nəzərdən tədqiq edilməsi bizim üçün çox lazımdır. Təbiidir, hamımız bilir ki, hər bir tarixi hadisəni elmi kitablardan da tapıb oxumaq olar. Lakin hər bir insan elmi kitablardan istifadə edə bilmir. Son onilliklərin təcrübəsi onu göstərir ki, geniş kütlə, xalq üçün tarixi hadisələri izah, təbliğ etməkdən ötrü ən gözəl vasitə onlar haqqında filmlərin, səhnə əsərlərinin yaradılmasıdır. Məsələn, Üzeyir Hacıbəyov vaxtilə “Koroğlu” operasını yaradana qədər bəlkə də xalqımız Koroğlunu bu qədər dərinədən dərk edə bilmirdi. Ancaq Üzeyir Hacıbəyovun yaratdığı “Koroğlu” operası və onun səhnəmizdə çox gözəl şəkildə təqdim olunması indi Koroğlu obrazının və “Koroğlu” dastanının məzmununu, mənasını hamımız üçün çox gözəl göstərir. İndi hər birimizdən soruşsalar ki, Koroğlu kimdir, mərhum böyük müğənnimiz Bülbülün səhnədə yaratdığı Koroğlu obrazı yada düşür. Yaxud Səməd Vurğunun Vaqif haqqında yazdığı pyes Vaqifi geniş kütləyə tanıdıbdır. Vaqifin şerləri, əsərləri tanınırdı, amma o qədər də geniş yox. Şerlərini oxuyurdun, lakin Vaqifin kim olduğu, onun həyatı, tərcümeyi-halı, yaradıcılığı haqqında geniş məlumat yox idi. Xatirimdədir, mən orta məktəbdə oxuyarkən “Ədəbiyyat müntəxəbatı” kitabında Vaqif haqqında bir-iki səhifə məlumat və şerləri var idi. Biz orta məktəbdə oxuyarkən Vaqifin “Bayram oldu, heç bilmirəm neyləyim” şerini öyrənmişdik. Mənim orta məktəbdən yadımda qalan odur. Amma “Vaqif” pyesini görəndən sonra Ələsgər Ələkbərovun ifasında Vaqifin surəti də, eyni zamanda Vaqif də bizə məlum oldu.

Məhz “Kitabi-Dədə Qorqud”un təbliği baxımından Anarın xidmətlərini xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Bəlkə də Anar uşaqlar üçün Dədə Qorqud haqqında kitab yazanda, yaxud Qorqudla bağlı başqa kitablarmı yazanda çoxları bunun nə qədər əhəmiyyətli olduğunu o dərəcədə dərk edə bilmirdilər. Amma indi biz artıq öz milli dəyərlərimizi, köklərimizi, tariximizi olduğu kimi təsvir etməyə çalışarkən vaxtilə atılmış belə addımların nə qədər qiymətli olduğunu dərk edirik. Mən Anarın bu münasibətlə yaratdığı filmi də qiymətləndirirəm. Təqdirəlayiqdir ki, “Kitabi-Dədə Qorqud” ensiklopediyasının yaranma ideyası da məhz Anara məxsusdur.

Dünya xalqlarının mənəvi sərvətlər xəzinəsinə həmişəlik daxil olmuş “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının Azərbaycan xalqının, bütün türk xalqlarının qədim və zəngin mədəniyyətinin təbliğinə xidmət edən beynəlxalq əhəmiyyətli hadisə olduğunu nəzərə alaraq onun 1300 illik yubileyinin

layiqincə hazırlanması və keçirilməsi məqsədilə 1997-ci il aprelin 20-də “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illiyi haqqında fərman imzaladım. Fərmanın ən böyük əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, o, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının ən azı 1300 il yaşı olduğunu dünyaya nümayiş etdirdi. Bu fərmanla biz bildirdik ki, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı bütün türk dünyasına məxsusdur, onun vətəni Azərbaycandır, sahibi Azərbaycan xalqıdır, müstəqil Azərbaycan dövlətidir. Fərmana əsasən yaradılmış Dövlət Komissiyası yubileyin yüksək səviyyədə keçirilməsi üçün geniş tədbirlər planı hazırladı. Həmin fərman verilən gündən keçən müddət ərzində planda nəzərdə tutulmuş bir çox işlər uğurla həyata keçirilmiş, sanballı kitablar çap olunmuşdur. Fərman bir çox gələcək illər, onillər üçün böyük perspektiv açmışdır. Bu tədbirlər, nəşrlər içərisində ən önəmlisinin “Dədə Qorqud ensiklopediyası” olduğunu desəm, zənnimcə, yanılmaram.

Hər hansı bir ensiklopediyanın hazırlanmasının nə qədər çətin iş olduğu hamıya bəllidir. Azərbaycanda ensiklopediya hazırlanması və nəşri sahəsində müəyyən təcrübə toplanmışdı. Lakin xalqımızın olduqca mühüm tarixi və mədəni qaynaqlarından biri olan “Kitabi-Dədə Qorqud” eposu haqqında ensiklopediyanın çoxşaxəli və bir sıra spesifik xüsusiyyətlərə malik olması bu proyektin həyata keçirilməsini xeyli çətinləşdirirdi. Bu gün biz qorqudşünas alimlərimizin - dilçilərin, tarixçilərin, ədəbiyyatşünasların, etnoqrafların və elmin başqa sahələrinin nümayəndələrinin gərgin əməyinin ilk bəhrəsini görürük. Bu ensiklopediya qorqudşünaslıq sahəsində çox mühüm hadisə olmaqla yanaşı bütün türk xalqlarının tarixi və mədəniyyəti üçün mötəbər bir qaynaq rolunu oynayacaqdır.

Ensiklopediya gənc qorqudşünas-alimlər nəslinin yetişdirilməsi üçün əsas ilkin mənbələrdən biri olacaqdır. O, geniş oxucu kütlələrinin faydalana biləcəyi məlumatları da əhatə etdiyinə görə “Kitabi-Dədə Qorqud”un xalq arasında geniş təbliğ olunmasına imkan yaradacaqdır. Ensiklopediya Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bəhrələrindəndir. Onun məhz müstəqillik dövründə yaranması da olduqca önəmlidir. Biz indi sərbəstlik, azadlıq, müstəqillik, biz tariximizi olduğu kimi tədqiq edirik və bundan sonra da edəcəyik. Biz öz tariximizlə, mədəniyyətimizlə, ədəbiyyatımızla fəxr edirik və fəxr etməyə haqqımız vardır. Həqiqətən də “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı kimi böyük elm, mədəniyyət, ədəbiyyat abidəsi olan xalq öz tarixi ilə fəxr edə bilər.

Heydər Əliyev

OXUCULARA

Ensiklopediya “Kitabi-Dədə Qorqud” haqqında çoxsaylı faktlar və biliklərin bir yerə toplanaraq sistemli şəkildə təqdimi baxımından dünya qorqudşünaslığı tarixində göstərilən ilk cəhddir. Aparıcı qüvvələrin cəlb edilməsi yolu ilə türkologiyanın son nailiyyətləri əsasında hazırlanmış bu ensiklopediya iki əsas məqsəd daşıyır: Bir tərəfdən o, oxucuya Azərbaycan xalqının bənzərsiz eposu - “Kitabi-Dədə Qorqud”u daha yaxından tanıması və başa düşməsinə kömək edən məlumat xarakterli lazımi material verir, digər tərəfdən isə oxucuların bu monumental abidəyə olan dərin marağını ödəməyə, dastanın bədii ədəbiyyat, təsviri sənət və başqa sahələrlə qarşılıqlı əlaqələrini aşkar etməyə imkan yaradır.

Ensiklopediyanın hazırlanması zamanı Redaksiya Şurası bir sıra problem və çətinliklərlə qarşılaşdı. Bunların həlli prosesində məlum oldu ki, “Kitabi-Dədə Qorqud”la bağlı bir çox fəlsəfi, tarixi, ədəbi və sair anlayışlar ya bütün tərffüatı ilə açıqlanmış, ya da ki, bu və ya digər məsələyə münasibətdə ayrı-ayrı fikirlər bəzən biri-birindən fərqlənir.

Ensiklopediyada vahid bir düzümdə təqdim olunan geniş elmi material və məlumatlar təbii olaraq “Kitabi-Dədə Qorqud”la bağlı bir çox prinsiplial məsələlərə müxtəlif konseptual münasibətlərin mahiyyətindən doğan baxışların rəngarəngliyini də öz bərabərində gətirir. Ensiklopediyanı tərtib edənlər qarşılıqlı olaraq “Kitabi-Dədə Qorqud” tədqiqatçılarınm bir-birindən fərqli baxışlarını hamarlayıb vahid bir məxrəcə gətirmək vəzifəsini qoymamış. Əksinə, mövcud olan fikir ayrılıqlarının, alimlərin mövqelərinin qorunub saxlanılmasına çalışmışlar.

“Kitabi-Dədə Qorqud” kimi möhtəşəm abidə xalqımızın, eləcə də bütün türk xalqlarının mənəvi-əxlaqi dəyərlərinin ən dərin qatlarda mötəbər qaynağı sayıla bilər. Bu baxımdan “Kitabi-Dədə Qorqud” ensiklopediyası əslində bütövlükdə türk dünyasının, habelə ayrı-ayrılıqda hər bir türk xalqının tarixinin, həyatının bir çox cəhətlərini özündə əks etdirməlidir. Belə olsaydı, onda ensiklopediya onlarla cildə ibarət bir seriya təşkil edərdi. Bu isə, sözsüz, gələcəyin işidir...

Ensiklopediya iki cildə ibarətdir. Birinci cildə abidənin daha qədim və mükəmməl sayılan Drezden nüsxəsi əsasında latın qrafikası ilə hazırlanmış mətni daxil edilmişdir. Mövcud mətnə izahlı lüğət yazılmışdır. Birinci cildə həmçinin əlyazmanın Drezden və Vatikan nüsxələrinin faksimiləsi verilmişdir. Cildə mətnin tərtib prinsipləri, dastanın lüğət tərkibi, semantik xüsusiyyətləri, orfoqrafiya sistemi haqqında məqalələrin verilməsi mətnin daha yaxşı başa düşülməsinə kömək edir. Drezden və Vatikan nüsxələrinin hər birinin səciyyəvi cəhətlərinə həsr olunmuş ayrı-ayrı məqalələr və nüsxələrin müqayisəsindən əldə edilən nəticə və ümumiləşdirmələr dastan haqqında daha dolğun təsəvvür yaradır.

Xüsusilə qeyd edilməlidir ki, abidənin nəşri tarixində ilk dəfə olaraq həmin nüsxələr orijinalın bütün xüsusiyyətlərini qorumuşdur.

İkinci cild bilavasitə ensiklopedik səciyyəli məqalə və məlumatları əhatə edir. Burada verilən bir sıra məqalələr elmi-tədqiqat xarakteri daşıyaraq qorquşünaslıq tarixində ilk dəfə çap olunur. Materiallar mövcud prinsiplərə uyğun olaraq əlifba sırası ilə düzülüşdür. Sözlükdə tarixi, fəlsəfi, etik, estetik dəyərlərin açılmasına, abidənin ideya-məzmun siqlətinin üzə çıxarılmasına və onlarla bu qəbil problemlərin aşkarlanmasına həsr olunmuş məqalə və məlumatlara əsas yer verilmişdir. Dastanlardakı çoxsaylı obrazların daşdıqları adların etimoloji baxımdan öyrənilməsi, abidənin əhatə etdiyi onlarla toponimlərin müəyyənlişdirilib şərh edilməsi və bu kimi başqa məsələlər də diqqətdən yayınmamışdır.

İkinci cildə həmçinin “Kitabi-Dədə Qorqud”un tədqiqi ilə məşğul olan alimlər haqqında qısa bioqrafik xarakterli məlumatlar verilmiş, onların sırf dastanla bağlı araşdırmaları nəzərə çatdırılmışdır. Buraya, eləcə də, “Kitabi-Dədə Qorqud” boylarının motivləri əsasında yazılmış dram, nəsr, musiqi əsərləri və onların müəllifləri haqqında məqalələr daxil edilmişdir. Cildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin “Kitabi-Dədə Qorqud”un 1300 illik yubileyinin keçirilməsi ilə bağlı imzaladığı fərman və sərəncam, Dövlət Komissiyasının işi, yubileyin ümumdünya miqyasında keçirilməsi barədə YUNESKO-nun qərarı haqqında məlumat da verilmişdir. Bununla yanaşı, “Kitabi-Dədə Qorqud”la bağlı keçirilmiş elmi konfrans, simpozium, seminar və digər tədbirlər haqqında da məlumatlar vardır. İkinci cildin sonunda isə yenə də qorquşünaslıq tarixində ilk dəfə olaraq “Kitabi-Dədə Qorqud” haqqında bibliografiya təqdim edilmişdir. Cildəki əksər məqalələrin sonunda da bu və ya digər məsələ ilə bağlı ədəbiyyat göstərilir. Ensiklopediyanın yazılmasında iştirak etmiş bütün müəlliflərin siyahısı ilə yanaşı əksər məqalələrin müəlliflərinin adları məqalə sonunda verilmişdir. Ümumi başlıqlarla yazılmış bəzi materiallar əlifba sırası ilə ensiklopediyada səpələndiyindən onları yazanların adları “Müəlliflər” siyahısına daxil edilmişdir. Ensiklopediyadakı illüstrativ materiallar, “Kitabi-Dədə Qorqud”un təsviri sənətdə, kinoda, teatr səhnəsində canlandırılmış obrazlar aləmini əks etdirir.

Təqdim olunan ensiklopediya dastanın 1300 illik yubileyinin keçirildiyi mərhələyə qədər görülmüş işlərin, aparılmış elmi araşdırmaların bir növ yekunu olaraq Azərbaycan tarixi və ədəbiyyatı üzrə mütəxəssislərə, geniş ziyalı kütləsinə, ali və orta məktəb müəllimlərinə, tələbələrə, bütövlükdə “Kitabi-Dədə Qorqud” ilə maraqlanan hər bir oxucuya ünvanlanıb. Ensiklopediyanın bu nəşri qorquşünaslıqda yeni mərhələnin - dastanın daha geniş və daha dərin elmi araşdırmalar mərhələsinin təməlini qoyur. Ümid etmək olar ki, ensiklopediya abidənin gələcək araşdırıcılarının yoluna işıq tutacaq və daha fundamental tədqiqatlar üçün zəmin yaradacaqdır.

Ensiklopediyanın yaradıcı qrupu bu olduqca məsul nəşrin çapa hazırlanmasına öz köməkliyini göstərmiş bütün şəxslərə, təşkilatlara minnətdarlığını bildirir və Kral kitabxanasında saxlanılan Drezden nüsxəsinin nəfis hazırlanmış surətini “Kitabi-Dədə Qorqud”un 1300 illiyi münasibətilə Drezdendə keçirilən təntənələrə dəvət olunmuş Azərbaycan nümayəndə heyətinə hədiyyə edən Saksoniya əyalətinin və Kral kitabxanasının rəhbərliyinin xidmətlərini xüsusi qeyd edir.

“Kitabi-Dədə Qorqud”un ikicildlik ensiklopediyası ilk təcrübə olduğundan, şübhəsiz ki, bir sıra qüsurlar və çatışmazlıqlardan da xali deyildir. Yaradıcı heyət bunların gələcək nəşrlərdə aradan qaldırılması, “Kitabi-Dədə Qorqud”a layiq daha mükəmməl ensiklopediya yaradılması üçün rəy və təkliflərini, arzu və istəklərini bildirəcək bütün oxuculara irəlincədən minnətdarlığını bildirir.

MÜƏLLİFLƏR

Abbasi İsrəfil, Abdulla Bəhlul, Abdulla Kamal, Abdullazadə Fatma, Acalov Arif, Ağayev Əlimuxtar, Amanoğlu Əbülfəz, Araslı Nüşabə, Aslanlı Mobil, Babayev Səfərəli, Bayat Füzuli, Bayramov Aslan, Bayramov Əkbər, Boydili Cəlal, Cavadov Qəmərşah, Cəfərov Nizami, Cəfərov Vəliyulla, Cəmşidov Şamil, Əfəndiyev Rəsim, Əhmədova Şolala, Ələkbərli Nazif, Əlibəyazadə Elməddin, Əliyərli Süleyman, Əliyev Fəxrəddin, Əliyev Oruc, Əliyev Seyran, Əliyeva Tamilla, Əlizadə Fikrət, Əlizadə Səmət, Əsgərov Əlizadəddin, Əsgərova Qənirə, Əzizov Elbrus, Əzizov Müzafəddin, Hacıyev Tofiq, Həmidov İmamverdi, Həsənova Şolala, Xəlilov Ağavərzi, Xəlilov İmran, Xəlilov Pənah, Xəlilov Şaməddin, Xudiyev Nizami, İsmayılova Nəzakət, Kamil Vəli, Koroğlu Xəliq, Qənbərova Mələhət, Quliyev Tərlan, Mehdi Niyazi, Mehdiyeva Sevil, Məmmədli Hüseynqulu, Məmmədli Yaşar, Mustafayeva Flora, Nəziyev Yıldız, Nəziyev Cəlil, Paşayev Sədnik, Pirişev Eldar, Rəhimoğlu Arif, Rəhimova Elmira, Rzasoy Seyfəddin, Sadıqov Əvəz, Şamilov Əli, Vəliyev Teymur, Yoloğlu Güllü, Zahidəli Vahid.

İXTİSARLAR

AAK	-	Ali Attestasiya Komissiyası
ABŞ	-	Amerika Birləşmiş Ştatları
ad.	-	adına
akad.	-	akademik
APDİ	-	Azərbaycan Pedaqoji Dillər İnstitutu
ADPU	-	Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
AKM	-	Atatürk Kültür Mərkəzi
ASE	-	Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası
AYB	-	Azərbaycan Yazıçılar Birliyi
Azərb.	-	Azərbaycan
azərb.	-	azərbaycanlı
Azərb. EA	-	Azərbaycan Elmlər Akademiyası
B.	-	Bakı
b.	-	başqaları
BDU	-	Bakı Dövlət Universiteti
c.	-	cild
DQ	-	Dədə Qorqud
D. (D.n.)	-	Drezden nüsxəsi
dis.	-	dissertasiya
e.ə.	-	eramızdan əvvəl
fəls. e.n.	-	fəlsəfə elmləri namizədi
fəls. e.d.	-	fəlsəfə elmləri doktoru
fil. e.n.	-	filologiya elmləri namizədi
fil. e.d.	-	filologiya elmləri doktoru
h.	-	hissə
h.t.	-	həri tarixi
iqt.	-	iqtisadi
in-t	-	institut
İst.	-	İstanbul
jur.	-	jurnal
KDQ	-	Kitabi-Dədə Qorqud
q.	-	qərb
qəz.	-	qəzet
L.	-	Leninqrad
mös.	-	məsələ
M.	-	Moskva
Nax.	-	Naxçıvan
NDU	-	Naxçıvan Dövlət Universiteti
P.	-	Peterburq
prof.	-	professor
Resp.	-	Respublika
s.	-	səhifə
SPb	-	Sankt-Peterburq
ş.	-	şəhər
TDQ	-	Türk Dil Qurumu
TTQ	-	Türk Tarix Qurumu
un-t	-	universitet
və s.	-	və sair
V. (V.n.)	-	Vatikan nüsxəsi
vil.	-	vilayət

TÜRK DÜNYASININ NADİR SÖZ ABİDƏSİ

Azərbaycanda "Kitabi-Dədə Qorqud" ensiklopediyasının yaradılması çoxdankı arzumdur, hələ 1984 ildə yazdığım "Dədə Qorqud dünyası" adlı esəmdə bu barədə təklif irəli sürmüşdüm. Möhtəşəm Oğuz dastanı olan bu abidəylə oğuzların qanuni varisləri olan Azərbaycan və Türkiyə türkləri, türkmənlər, habelə başqa türk xalqları haqlı olaraq fəxr edir, bu abidəni ortaq ədəbi sərvətimiz kimi öyrənir və nəşr edirlər. Amma Fuad Köprülü kimi məşhur türk aliminin, Orxan Şaiq Gökyay və Məhərrəm Ergin kimi nüfuzlu qorqudşünasların, habelə V.V.Bartold, V.M.Jirmunski, A.N.Kononov kimi rus türkoloqlarının, təbii ki, tanınmış Azərbaycan filoloqlarının dəfələrlə təsdiq etdikləri kimi, KDQ dil özəllikləri, cərəyan edən hadisələrin coğrafi məkanı baxımından daha çox Azərbaycanla bağlıdır.

KDQ ensiklopediyası xalqımıza, mədəniyyətimizə, bütün türk xalqlarına, dünya qorqudşünaslığına və türkologiya elminə hava və su kimi lazımdır.

Hər hansı xalq - ədəbi irsi nə qədər zəngin olsa da - bir ya iki əsas kitaba, təməl kitaba, Ana kitabına malikdir. Belə baş kitab xalqın varlığını ən dolğun və bitkin şəkildə əks etdirir, onun mənliyini, mənşəyini, məskəni təsdiq edir, keçmişini və gələcəyini müəyyənləşdirir. Xalqın həyat tərzini, güzəranını, ədəb-ərkan qaydalarını, milli xarakterin özəlliyini, ruhunu, mahiyyətini tam şəkildə əks etdirir. "İliada" və "Odyssey" qədim yunanların, "İncil" qədim yəhudilərin, "Mahabharata" və "Ramayana" hindlilərin, "Şahnamə" iranlıların, "Kalevala" finlərin, "İqor polku" haqqında dastan rusların, "Manas" qırğızların, "Süd", "Roland", "Nibelunqlar" dastanları ispanların, fransızların, almanların, "Koblandı-Batur" qazaxların belə əsərlərindəndir.

Azərbaycan türk xalqının şah əsəri, Ana kitabı "Dədə Qorqud" dastanıdır. Dədə Qorqud dünyasına daxil olan coğrafi adlar, tarixi hadisələrin əksəllənmiş əksi, qəbilə, tayfa adları, adət-ənənələr, dilimizin kökləri ilə bağlı bu gün də yaşayan və yaxud unudulmuş sözlər və başqa bu kimi son dərəcə önəmli məsələləri arayıb araşdırmaq deməkdir və bütün bunların elmi soruq, məlumat şəkildə bəyənilməsi ensiklopediyanın əsas məqsədidir.

KDQ-ni də - yuxarıda adlarını çəkdiyimiz və adlarını çəkəmədiyimiz digər şah əsərlər kimi - qavramadan nə onları insanlığa bəxş edən xalqların siması

nı, nə də ümumən dünya mədəniyyətini təsəvvür etməyə mümkündür. Amma KDQ-yə yalnız ədəbi ölçülərlə dəyərləndiriləsi əsər kimi baxmaq olmaz. "Kitab" həm də tariximizin, soykökümüzün, mənşəyimizin, məskənimizin müəyyənləşdirilməsi üçün də son dərəcədə etibarlı və mötəbər bir qaynaqdır. Dədə Qorqud dünyası bu gün yalnız qədim mətnlərdə, yazılı mənbələrdə, maddi mədəniyyət yadigarlarında qalmış bir dünya deyil. O, yaşantı bir dünyadır, Azərbaycanımızın - Quzeyli - Güneyli, Doğu Anadolunun, bu gün Ermənistan adlanan ərazidə qədimdən bəri türklərin yaşadığı sahələrin hələ də yaşayan, yaxud qəsdlə dəyişdirilmiş coğrafi adlarında, toponim və hidronimlərinə hifz olunub. Bu əski Oğuz torpaqlarının hər guşəsindən Dədə Qorqud dünyasının ətri gəlir. KDQ-nin dili, bəzi arxaik sözlər və ifadələr istisna olunmaqla, bu gün hər bir azərbaycanlı türkünə aydın, doğma bir dildir.

KDQ-nin bir sözü-adı üzərində xüsusi dayanmaq lazımdır. Bu igidlərin yüksək titulu olan "alp" sözüdür. Alpen sözünün yurdumuzun qədim adı Albaniya sözüne nə qədər yaxın olduğu göz qabağındadır (ölkə, yer, məkan, çoxluq, toplu mənasını bildirən "an" morfemi Lənkəran, Mərdəkan, Əfşəran, Türkan, Oğuzan və s. tərkibində də var). "Alp" sözüne əlavə olan "an" şəkilçisi Alpen sözünü yarada bildirdi - Alpları yurdu, igidlər ölkəsi. "Kitab"dakı başqa vacib bir sözə də diqqət edək - "boy" sözüne. "Boy" dastanda həm qəbilə, qövüm, tayfa mənasında, həm də fəsil, qol, hekayət, süjet mənasında işlədilir. Fəsillərin, qolların boy adlanmasıyla bağlı dastanda "boylamaq" (boy boylamaq) fəli də işlənir. Dədə Qorqud özü Boyat boyundandır. Bayatı (Boyatı) folklorumuzun və musiqimizin terminidir. Yeddi hecalı a, a, b, a qalığı sistemli dördlüklər kimi bu şe'r formasını yalnız Azərbaycan türkləri "bayatı" adlandırırlar.

* * *

Drezden nüsxəsində əsərin tam adı "Kitabi-Dədə Qorqud əla lisanı tairfeyi oğuzan" şəkildədir. Bu addan və kitabın məzmunundan çıxış edərək "Dədə Qorqud oğuzlarından" danışmaq olar. Belə bir istilahın işlənməsi ona görə vacibdir ki, bəzən ümumi oğuz anlayışı KDQ-da haqlarında bəhs edilən oğuzlarla tam eyniyyət təşkil etmir. Müvafiq mətnlərlə

tanış olduqda aydın görünür ki, runik daş abidələrdə öz həyatlarını əks etdirmiş "Orxon oğuzları", nəğmələri, zərb-məsəlləri, rəvayətləri Kaşqarlı Mahmudun məşhur "Divanü lüğət-it-türk"ündə toplanmış oğuzlarla, X əsrin ərəb diplomatı İbn Fodlanın İtil çay (Volqa) boyunda rastlaşdığı məşəurətini, adətini müfəssəl və bəzən müəyyən ifratla, ikrahla təsvir etdiyi oğuzlarla, hətta Xivəli Əbülqazi xanın XVII əsrdə qələmə aldığı "Şəərəyi-törakimə"sində bəhs olunan oğuzlarla "KDQ" oğuzlarını bir çox ümumi cəhətlər yaxınlaşdırsa belə, aralarında çox əhəmiyyətli fərqlər də var. Bu fərqlər haqqında "Dədə Qorqud dünyası" adlı esəmdə ətraflı bəhs etmişəm. Bu fərqlər KDQ oğuzlarının məhz Azərbaycan, Doğu Anadolu, Qafqaz mühitiylə bağlı olduğunu bir daha əyani şəkildə nümayiş etdirir. Dastanın ilk mötəbər tədqiqatçılarından V.V.Bartold onun Qafqaz mühitində yarıdığını təsbit edir. A.Y.Yakubovski, V.M.Jirmunski, A.N.Kononov, K.A.İnostrantsev kimi rus türkoloqları da onun rə'yilə razılaşırlar. KDQ-nin mükəmməl nəşrini çap etdirən böyük türk alimi O.Ş.Gökyay "Drezden" nüsxəsində açıq olaraq azərbaycan şivəsi özəllikləri gözə çarpanıqdır" - deyir. Başqa bir böyük qorqudşünas Məhərrəm Ergin də "Dədə Qorqud Kitabı bu gün əlimizdə olan bu mətni ilə azəri sahəsinin əsəridir" - deyir və fikrini daha geniş şərh edərək yazır:

"Kitabi-Dədə Qorqud" bütünlükdə Azərbaycanın törəməsidir. Bu barədə şəxs adları və kitabın toponimiyası çox şey deyir. Yalnız bu deyil, əsərin dilində də Azərbaycanın damğası var". Qədim oğuz, Azərbaycan və türkmən folkloruna aid bir sıra dəyərli tədqiqatların müəllifi olan Moskva alimi Xəlq Koroğlu dastanın Azərbaycana bağlılığı haqqında tutarlı dəlillər gətirir və oğuzların məskəni haqqında yazır ki, onlar "Azərbaycanın demək olar ki, bütün ərazisində və Ermənistan, Gürcüstan ərazisinin müəyyən hissələrində yaşayırdılar. Bu, çağdaş azərbaycanlıların indi yaşadığı yerlərə tam uyğun gəlir" (Nə yazıq ki, X.Koroğlunun bu sözləri yazdığı vaxtdan bəri Ermənistanda dədə-baba yerlərində yaşayan Azərbaycan türkləri erməni millətçiləri tərəfindən amansızcasına məskənlərindən qovuldular).

KDQ-ni israrlı şəkildə Azərbaycanla bağlamaq cəhdləri bu möhtəşəm abidəni Türkiyə türklərindən, yaxud elə Orta Asiya türkmənlərindən ayırmaq, almaq niyyəti güdmür və belə bir mənasız təşəbbüs mümkün də deyil. Bu xalqların tarixi kökləri, dilləri, mədəni və ədəbi abidələri qədim dövrlərdə də, orta əsrlərdə də, ən son zamanlara qədər də ortaq olmuşdur və KDQ Azərbaycanın olduğu qədər də Türkiyəninindir. Dastanın öz mətni əsasında onun Azərbaycanla sıx bağlılığını bir daha göstərməyimizin yalnız bir cəhəti var - Azərbaycan torpaqlarında türk dilində danışan xalqımızın qədimliyini bir daha təsdiq etmək. KDQ-nin bu gün bizim üçün böyük əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bir danılmaz həqiqəti dəqiq təsdiq edir: KDQ oğuzlarının, yəni bugünkü Azərbaycan və ona qonşu olan bölgələrdə yaşayan oğuzların qədimliyi, başqa sözlə desək, dastanın qədimliyi bu doğma torpaqlarda yaşayan Azərbaycan türklərinin bu torpaqlarda yaşamaqlarının çox uzaq tarixinin göstəricisidir.

Dastanın mətnindən aydın olur ki, Oğuzlar yarı köçəri, yarı oturaq həyat sürsələr də, yerləri-yurdları

müəyyən və mə'lumdur. Əsərin yalnız bir cəhətində onların öz yerlərindən köçmələri və sonra yenidən ora qayıtmalarına işarə var; bu da kitabın ən arxaik boyu olan "Basat Dəpəgözü öldürdüğü boy"undadır:

"Məgər, xanım, bir gün Oğuz (burada Oğuz-xalq, el mənasındadır - A.) otururkən üstünə yağdı. Dün içində ürkdü, köçdü. Qaçub gedərkən Aruz qocanın oğlanı düşmüş, bir aslan bulub götürmüş, bəsləmiş. Oğuz genə əyyamla gəlüb, yurdına qondu. Oğuz xanın (burada Oğuz - şəxs adıdır - A.) ilqıçısı gəlüb xəbər gətirdi" və s.

Bu kiçik parçanı diqqətlə oxusaq bir sıra vacib mətləblər görürük. Əvvəla "Kitab"da Oğuz xanın - oğuzların əfsanəvi eponiminin adı yalnız bir dəfə burada çəkilir. Demək, bu boyun hadisələri Oğuz xanın yaşadığı çox əski bir zamana aid edilə bilər. İkincisi, oğlanın (Basatın) aslan tərəfindən bəslənilib böyüdülməsi də çox arxaik bir motivdir. Həmin boyun başqa əfsanəvi personajı Təpəgöz kimi bu obrazın da kökləri çox uzaqlara, hətta qədim yunan əsəri dövrünə çatır. Deməli, bu çox qədim dövrdə oğuzlar müəyyən bir yurdda daimi "otururlar" və yağının basqından hürkərək gəcəyənən öz yerlərini tərk etmiş, amma bir əyyamdan sonra yenidən qayıdub öz yurdlarına "qonmuşlar". Təpəgöz mifinin məhz Qafqazla əlaqədar olması Oğuzlar yurdunun təşkilat bəzi Azərbaycan torpaqlarında yerləşməsinin çox arxaik bir əfsanədə əks-sədasıdır.

KDQ ilə bağlı ən mühüm məsələlərdən biri, bəlkə də birincisi dastanın yaşı, yəni hansı əsrin, hansı dövrün abidəsi olması məsələsidir. Bu məsələ ədəbiyyat tariximiz üçün nə qədər mühüm olsa da, onun əhəmiyyəti tək bir ədəbiyyatşünaslıq problemindən daha böyük və ciddidir.

KDQ-nin yaşı məsələsi oğuzların nə zaman dan bəri bu torpaqları vətən saymaları məsələsidir.

Dastanın mətnindən aydın olur ki, oğuzlar özlərini bu yerlərin əzəli sakinləri kimi dərk edirlər.

X.Koroğlu yazır: "XI əsrin ilk onilliklərində Azərbaycana gəlmiş oğuz kütələri kifayət dərəcədə kompakt yerli türk dili (kursiv mənimdir - A.) əhəliyə qarışmışlar..."

Xəlq Koroğlunun bu mühüm fikrini belə başa düşmək lazımdır ki, "gəlmə" istilahını o yalnız X-XI əsrlərdə Azərbaycana gəlmiş oğuzlara şamil edir. Bu oğuzların Azərbaycanda rastlaşdıqları, mənşəyi, dili göstərilib adı göstərilməyən xalq isə elə bayaqdan bəri haqlarında danışdığımız KDQ oğuzlarıdır.

XV əsr şairi Ənvərinin türkcə yazdığı "Dəsturnamə" poemasında Ön Asiyada yaşayan oğuzların müəyyən tarixi dövrdə izləri haqqında məlumat var. Xəlifə Ömər ibn əl Xəttabın hakimiyyəti dövründə (VII əsr) ərəb sərkərdəsi Sə'd Vəqqas döyüşdən zəfərlə qayıdan zaman oğuzlarla qarşılaşır, islamın ilk əsərində Qafqazda və Ön Asiyada oğuzlar "mindən artıq evlərə", "başdan-başa hədsiz obalara" malik saysız-hesabsız bir əhali imiş. Poemada Bəkdüz Öməninin də adı çəkilir və tarixi sima olan VII əsr ərəb sərkərdəsi İlyaz ibn Qulamdan danışılır. Dədə Qorqudun özünün dastanda Həzrət Məhəmmədin müasiri kimi təqdim olunması və elə həmin Bəkdüz Öməninin Peyğəmbəri ziyarət etməsini yada salaş. Beləliklə, islamın ilk əsərində KDQ dünyasının artıq Qafqaz və Ön Asiya mühiti olması heç bir şübhə doğurmur. Odu

ki, KDQ-nin yaşı, KDQ oğuzlarının dövrünü, KDQ oğuzlarının Azərbaycandakı ən əski izləri isə dastanın yaşını müəyyənləşdirir.

Bu tarixi həqiqət başqa məxəzlərlə də təsbit olunur. Akademik Ziya Bünyadov ərəblərin Azərbaycanı və Arranı istila edərkən bu ərazilərdə türkdilli qəbilələrlə rastlaşdıqları haqqında qaynaqlara əsaslanır və yazır: “Rəvayətə görə Ümeyyə xəlifəsi Müaviyə bir dəfə bir yəmənliyə, qədim tarixin bilicisi olan Abid ibn Şəriyaya sual verir: “Türklər və Azərbaycan nə deməkdir?” Abid: “Azərbaycan əskidən bəri türklərin yaşadığı ölkədir” - cavabını vermişdir.

* * *

KDQ dünyasının mərkəzində, təbii ki, Qorqud Ata özü durur. Bildiyimiz kimi, Drezden nüsxəsində dastanın adı “Kitabi-Dədəm Qorqud əla lisanı - taifeyi oğuzan”dır. Əsərin adı iki mənalıdır. “Dədəm Qorqud” ibarəsi bir məhrəmlik, doğmalıq, dastanı danışan ya qələmə alanla Dədə Qorqud arasında yaxınlıq, nəvə-baba münasibətlərinin olmasına işarədir. Dədəm - yəni babam, həm hərfi mə'nada, atamın atası mə'nasında, həm də elin, yurdun əcdadı, ağsaq-qalı, kökü mə'nasında qavranıla bilər.

“Kitabi-Dədəm Qorqud” adı həm Qorqudun kitabı, yəni Qorqudun yaratdığı kitab, həm də Qorqud haqqında, Dədə Qorqudun bədii surət kimi iştirak etdiyi kitab kimi də anlanıla bilər. Dastanı oxuduqda hər iki mə'nanın məqbul olduğunu görürük. Dədə Qorqud dastanın bədii surətidir, o boyların iştirakçısıdır. Bə'zi hallarda hadisələrə müdaxilə edir, Basata məsləhətlər verir, Banınçıəyi Beyrəyə istəmək üçün qızın qardaşı Dəli Qarcara elçi gedir. Dədə Qorqud qopuzu oğuzlarda müqəddəs sayılır. Dastanda yalnız qopuzu deyil, oxu da Dədə Qorqudun adıyla bağlayırlar.

Lakin Dədə Qorqudun dastanda əsas funksiyası hər boyun axırında gəlib söz söyləməsi, boy boylaması, “Oğuznamə” qoşması, düzməsidir. Deməli, Dədə Qorqud dastanın həm müəllifi, yaradıcısı, ifaçısı, həm də iştirakçısıdır. Belə güman etmək olar ki, Dədə Qorqud çox əskidən mə'lum olan nağılvəri süjetləri (məsələn, Təpəgöz süjetini) öz çağdaşları - Oğuz ərənlərinə uyğunlaşdırmış, onların özlərinin - Oğuz igidlərinin sərgüzaştələrini də bədiiləşdirmiş, bəzəmiş, ayrı-ayrı boylar şəklində düzmüş, qoşmuş, söyləmişdir. Dastanın mətnindən o da aydın olur ki, Dədə hadisələrin bir çox iştirakçılarında artıq ömür sürmüş, onlar dünyadan köçəndən sonra ardlarınca tə'sirli sözlər demişdir: “Anlar dəxi bu dünyaya gəldi keçdi. Karvan kibi qondu, köçdi. Əcəl aldı, yer gizlədi, fani dünya kimə qaldı. Gəlimli-gedimli dünya, son ucı ölümli dünya”. Ona da diqqət eləyək ki, cavan Oğuz qəhrəmanlarına - ikinci nəslə mənsub olan personajlara - aid boyların sonluğunda bu sözlər deyilmir; görünür bu zaman onlar hələ sağdırlar, Dədə Qorqudun “Oğuznamə”lərinə qulaq asırlar. Boyların birinin axırında Dədə Qorqud deyir: “Bu boy Dəli Domrulun olsun. Məndən sonra alb ozanlar söyləsin! Alın açuq comərd ərənlər dinləsin!”. Doğrudan da, sonralar dastanı ifa edən ozanlar Qorquddan həm iştirakçı kimi danışır, həm də indi söylədikləri boyların məhz “Dədəm Qorqud” tərəfindən yaradıldığını qeyd edir-

lər. “Dədəm” ustadım, müəllimim, Dədə Ozan (Dədə Kərəmi yada salağ) ifadəsi də bununla izah olunur.

Beləliklə, Dədə Qorqudu yalnız bu möhtəşəm əsərin iştirakçısı kimi deyil, eyni zamanda əsas yaradıcısı kimi də tanımalıyıq. Bunun prinsipial əhəmiyyəti var. Adətən KDQ ancaq və ancaq folklor abidəsi kimi təqdim olunur və araşdırılır. Bu ölməz dastanı ağız ədəbiyyatımızdan qoparmadan, folklorumuzdan çıxarmadan ümumi ədəbiyyat tariximizi, o sıradan yazılı ədəbiyyatımızı ilk dahi sənətkarımız Dədə Qorqudun adıyla başlamaq zənnimcə düzgün olardı. İndiyəcən belə edilməməsinin bir səbəbi də, yəqin odur ki, qərribə bir Dədə Qorqud fenomeni var. Bu fenomen dünya ədəbiyyatının mə'lum hadisələrindəndir - yaradılmış əsərin böyüklüyü, sonsuzluğu yarananın özünü bir növ kölgədə qoyur, hətta müəyyən şəkk - şübhələrə əsas verir. Müəllif haqqında bə'zən gerçək bir şəxsiyyət kimi danışılmasını belə əngəlləyir. Dünya ədəbiyyatında bir çox şah əsərlər yarananların adları müəyyən sirlərlə bağlı olur. Çeşidli təxminlər, fərziyyələr, gümanlar, hətta dedi-qodular yaranır onların ətrafında. Belə düşünmək olar ki, insan oğlu özü kimi başqa bir insanın bu səviyyədə kamil, bitkin sənət dünyası yarada biləcəyinə inanmaq istəmir. Fəqət “İliada” və “Odiseya”nın yaranması necə olursun, dünya yalnız bu iki böyük sənət abidəsini deyil, dahi Homeri də tanıyır. Biz də belə bir gerçəyi təsbit etməliyik: ədəbiyyatımızda KDQ adlı dahiyənə bir əsər də var, Dədə Qorqud adlı dahi bir sənətkar da...

Dədə Qorqudun yaşadığı dövr ən azı həzrət Peyğəmbərin zamanına (VII əsrə) aid edilsə də, şübhəsiz dastanın qaynaqları, bir çox motivləri, süjetləri, personajları, ümumən ruhu - daha çox qədim vaxtlara uzanır. KDQ, şübhəsiz, xalqımızın islamdan qabaqki həyat tərzini və tərəkürünü əks etdirən əsərdir. Bu əsərdə qədim türk tanrısı hələ müsəlman allahıyla tam əvəz olunmayıb. Bəlkə cahillərin allahı göydə avarmasına tənqidi münasibət də əski türk inanclarında Tanrıya (göyə, səmaya) e'tiqadla bağlıdır.

İngilis qorqudşünası Cofrey Lyuis yazır ki, “bu dastanların tarixi çox qədimdir. İslam tarixindən xeyli əvvəl yaranmış bu dastanlar köçəri oğuzların həyat təzi və islam mədəniyyətini birləşdirir”.

C.Lyuisin bu, əsasən doğru fikrinə müəyyən düzəliş vermək olar. “Kitab”da söhbət köçəri oğuzların həyat təzi ilə islam mədəniyyətinin birləşməsindən getmir. KDQ - köçəri və oturaq oğuzların islamdan əvvəl yaratdıqları və sonrakı əsrlərdə yazıya köçürülərkən azacıq “müsəlmanlaşdırılmış” çox qədim bir abidədir.

* * *

KDQ-nin qədimliyinin mətdəki daha bir sübutu onun şe'rləridir. DQ şe'rləri açılmamış düyünlərin düyünüdür. Bəlkə də bu düyünü “Kitab”ı gah XV əsrə, gah X-XI əsrlərə aid etməklə salıblar. XV-XVI əsrlər bir yana dursun, “Kitab” hətta X-XI əsrlərə aiddirsə oradakı şe'rlərin belə arxaik forması necə izah oluna bilər. Axı ən gec XI əsrdə (şübhəsiz daha da qabaq) türkdilli şe'rin heca və əruz vəznlərində yazılmış mükəmməl nümunələri var. XI əsrin ensiklopediyaçı alimi, dilşünas, etnoqraf Kaşqarlı Mahmud “Divani lüğətü-it-türk” əsərində yazır ki, oğuzların, türkmənlə-

rin və başqa türk xalqlarının yaşadıkları bütün elləri, obaları, çölləri qarış-qarış gozmuş, onların canlı və qafiyəli sözlərini yaddaşında həkk etmişdir. Kaşqarlı Mahmud xalq ağızında dolayan və deməli, daha qabaqlar yaranmış şe'r nümunələrini verir:

Alp Ər Tonqa öldimi
İsiz ayun qaldımı?
Özlök oqun aldımı?
Emdi yürək yırtılır.

Gəldi mana tat,
Aydım: emdi yat,
Quşğa bolub at,
Seni tilər ac bürü.

İtil suyu aka turur,
Qaya dibi qaka tutur,
Balıq tilim baka tutur
Gölün tək quşarır.

Tərcüməsi:

Alp Ər Töngə öldümü?
Fani dünya qaldımı?
Zaman (ondan) hayıfını aldımı?
İndi ürək yırtılır.

Gəldi mənə tat,
Dedim: indi yat,
Bir quş tapıb at,
Səni dilər ac qurd.

İdil (Volqa) suyu axar durur,
Qaya dibin döyər durur,
Böl balıqlar baxar durur,
Gölük tək daşar.

Göründüyü kimi, Kaşqarlı Mahmudun gətirdiyi parçaların doqquz heca sayı və qafiyə sistemi var - beş, yeddi, səkkiz hecalı şe'rlər Azərbaycan türk poeziyasının qoşma, gəraylı, bayatı kimi janrlarına uyğun gəlir. Kaşqarlıda bu şe'rlərə qoşuq ya qoşqu deyirlər. Bəs belədirsə necə olur ki, Dədə Qorqud söz söyləyir, boy boylayır, oğuznamə qoşur, amma bunlar qoşuq ya qoşma deyil, ümumən formalaşmış heca vəznli, qafiyəli şe'r deyil.

Qorxluq tonuq özino
Tatlı aşuq azına
Tutğıl qonuq ağırliq
Yazsın yanın buzına.

Kaşqarlı Mahmudun gətirdiyi bu şe'r bayatı adlanmasa da, hecalarının sayı (yeddi) və qafiyə sistemi (a, a, b, a) baxımından tipik bayatdır.

Bəs onda Dədə Qorqud özü Bayat boyundan ola-ola, bayatların yaratdıqları nadir poetik incini - bayatı formasını niyə bilmir, tanımır, istifadə etmir? Bu bilməmənin izahı nədir? Yeganə izah KDQ nəzminin türkdilli şe'rin daha arxaik, daha qədim, ilkin şəkli olmasıdır. Deməli, KDQ şe'ri türkdilli nəzmin hələ

əruz vəznini mənimsəmədiyi, heca vəznində doqquz, qəlibləşmiş heca və qafiyə sisteminə malik kamil qoşmalar, gəraylılar, bayatılar yaratmadığı daha əski dövrlərin, çox-çox qədimlərin abidəsidir.

KDQ şe'rlərinin arxaikliyi, qədimliyi onların ibtidailiyi, bəsitliyi demək deyil. Əksinə, bu şe'rlər çox yetkin, kamil ifadə vasitələrinə, poetik üsluba, bədii biçimlərə malikdir.

Maraqlıdır ki, KDQ-nə almancaya çevirən İohan Hayn dastandakı şe'rlərin çağdaş dünya sərbəst şe'rinə heyrətəməz dərəcədə yaxın olduğunu göstərir və müasir gənç liriklərin bu şe'rlərdən mütləq tə'sirlənəcəklərini qeyd edir. KDQ şe'rləri indiki Azərbaycan şe'rinə də həm ruhu, həm forması e'tibarilə çox doğma və yaxındır.

KDQ-yə həsr olunmuş ətraflı məqaləsində V.M.Jirmunski yazır: “Boyların yazıya alınması əlbəttə folklor toplamaq məqsədi daşımırdı və şifahi mətnin “folklor” dəqiqliyi ilə verilməsi bir vəziyyət kimi qarşıya qoyulmurdu... Amma kitabın tərtibçisi öz xalqının keçmişinə müqəddəs xatirə kimi yanaşırdı...” Lakin kitabın tərtibçisi özü də hər şeyi izah edə bilmirdi, çünki “yazılmış mətdə çox şey onun özüne də artıq anlaşıqsızdı”. V.M.Jirmunskinin çıxardığı nəticə də çox mühümdür: “Ədəbi işləmə epik oğuz hekayələrinin mətnini əsas e'tibarilə toxunulmaz şəkildə saxlamışdır”.

Bu sözlərdən bizim çıxardığımız nəticə budur ki, “Kitab”ı tərtib edən və folklor yazısı, “folklor dəqiqliyi” güdməyən katib çox qədim mətni “müasirləşdirmədən”, heca ya əruz qəliblərinə salmadan, kağızda həkk edib. Öz xalqının keçmişinə müqəddəs xatirə kimi yanaşan katib çox qədim mətn üzərində işləyərkən onu ya heç dəyişmədən, ya da, çox cüz'i dəyişərək olduğu kimi köçürmüşdür.

Deməli, KDQ şe'rləri hecadan, əruzdan qabaqki KDQ mətninin olmasına, bu mətnin X əsrdən xeyli əvvəl yaranmasına daşılmaz sübutdur.

KDQ şe'ri türkdilli mətnlərin Orxon-Yenisey kitabələrində hiifz olunmuş ən qədim forma və üslub xüsusiyyətlərinə yaxındır. Bu kitabələrin tədqiqatçısı İ.V.Stebleva yazır: “Runik şe'rlər (yəni Orxon-Yenisey kitabələri - A.) epoxasının poemalarına (müəllif bir daş abidələri poema adlandırılır. - A.) ən yaxın olan KDQ-nin şe'r mətnləridir”.

Doğrudan da, Orxon yazılarını və KDQ-ni oxuyarkən bunların arasında necə böyük yaxınlıq olduğu aydın görünür. Üç türk xanının müdrik vəziri Tonyukukla Dədə Qorqud obrazı arasında yaxınlıq var. Boz atlı qəhrəman Kultigin Boz ayğırılı Beyrək, Bilgə xanla Salur Qazan eyni səciyyəli qoçaq, igid, yenilməz bahadırlardır. Məişət detallarında, məsələn, anadan olmuş uşağa gec ad qoymaq adətində oxşarlıq var. Abidələrin dil yaxınlığı da maraqlıdır. Daş kitabələrdə keçən sözlərin ya söz birləşmələrinin böyük qismi KDQ-də və müasir Azərbaycan türkcəsində ya eyni şəkildə, ya cüz'i fonetik dəyişikliklə işlədilir. Orxon yazılarında tez-tez keçən “İçim-taşım” ifadəsi KDQ-ni yada salır. Orxon yazılarında “qanın subça (su kimi) yükürti, sönüküm (sümüyün) tağca (dağça, dağ kimi) yatdü” cümləsi də Dədə Qorqud deyiminə yaxındır: “dəpə kibi at, göl kibi qımız”. Bilgə xaqanın ac xalqı doyurması, yalın xalqı donlu etməsi haqqında sözləri

“Kitab”ı xatırladır: “Ac görsəm, doyurdum, yalnız görürsəm, donatdım”.

Böyük Kultigin abidəsindəki bir ifadəylə KDQ-dəki ifadənin deyim təzi tamamilə uyğundur. tərcüməsi:

“Görür gözüm görməz tək
Görür gözüm görməz tək
bilir bilikim bilməz tək boltu.
Bilir biliyim bilməz tək oldu.
(Böyük Kultigin abidəsi)

“Görür gözün görməz kimi, bilir biligin bilməz kimi oldu” (KDQ).

İntonasiya, xitab yaxınlığı da sezilir.
İllik budun ertim,
İlim amtu qanı?
Qağanlıq budun ertim
Qağanum qanı?

(Elli, yə'ni dövləti olan xalq (budun-bütün) idim, elim indi hanı? Xaqanlıq xalq idim, Xanım hanı?) (Böyük Kultigin abidəsi)

“Qanı dedigim bəg ərənlər, dünya mənim deyənələr?” (KDQ).

Bu uyğunluqlar təbiidir, çünki alim-türkoloq A.Xayımetovun haqlı olaraq qeyd etdiyi kimi: “Tamamilə aşkardır ki, türkdilli xalqların orta əsr poeziyası (özək, uyğur, Azərbaycan, türk, türkənən poeziyası) kökü e'tibarilə qədim türkdilli poeziyaya bağlıdır, onun ən yaxşı ən'ənələrini və ideallarını inkişaf etdirir”.

Gerçəkdən də iki qədim dünyanı - Orxon-Yenisey dünyasını və KDQ dünyasını yaxınlaşdırın həm bədii ən'ənələr, həm də idealların uyğunluğudur.

Orxon-Yenisey sahələrində daşlara həkk olunmuş qədim mətnlər də, KDQ səhifələrində canlanan obrazlar da böyük humanist amala xidmət edir - bu amal xalqın tarixi yaddaşını qoruyub saxlamaq, hifz etməkdir.

Orxon kitabələrini yazanlar və KDQ-nin yarıdıcıları Asiya qitəsinin bir-birindən çox aralı sahələrində təqribən eyni tarixi dövrdə - V-VII əsrlərdə - xalqa, müasirlərinə və gələcək nəsillərə müraciət edirlər, bir soruq, bir sənəd, bir xatırlatma qoymaq istəyirlər. Müasirlərinə müraciətlə olub keçənləri unutmamağa çağırırlar.

Hər iki abidə xalqın tarixi hafizəsidir, daşlarda (“Orxon yazıları”) və yaddaşlarda (KDQ) həkk olunmuş ömür salnaməsidir.

* * *

İlk növbədə dastanın öz mətninə, habelə alimlərin gərgin axtarışlarla əldə etdikləri faktlara, məlumatlara əsaslanaraq və öz mülahizələrimi yekunlaşdıraraq aşağıdakı nəticələrə gəlmək mümkündür (Bu əlbəttə mənim fikrimdir, mübahisə doğura və qəbul edilməyə də bilər).

Məncə, dastanın yaranmasından əlimizdəki nüsxələrdəki şəklinə qədər keçdiyi dövrləri şərti olaraq beş mərhələyə ayırmaq mümkündür. Bunlardan üçü şifahi (dastan dövrü), ikisi yazılı (Kitab dövrü) mərhələləridir. Dastan dövrünün ilk mərhələsi Dədə

Qorqudan qabaqkı dövr, tarixin dərinliklərində itən yüzilliklərdir ki, bu zamanlar eposun ən arxaik motivləri, süjetləri (məsələn, Təpəgöz-Basat teması) təşəkkül tapmışdır. İkinci mərhələ VII əsrdir: bu mərhələdə Dədə Qorqud adlı ozan həm keçmişdə eşitdiyi əhvalatları, həm də şahidi olduğu hadisələri, müasiri olduğu qəhrəmanların sərgüştələrini bədiləşdirərək “Oğuznamələr” şəklində yaratmışdır. Həm də bu oğuznamələrin sayı indi əlimizdə olan boyların sayıyla yəqin ki, düz gəlir.

Süjetlərinə, hadisələrinə, personajlarına mətndə müəyyən işarələr qalmış “Oğuznamələr” bu gün bizə mə'lum deyil və bizə mə'lum olan boyların bəziləri daha sonralar da təşəkkül tapırdı.

Dədə Qorqud özü qoşduğu, düzdüyü “Oğuznamələr”in ondan sonra gələn ozanlar tərəfindən söyləniləcəyinə işarə edir.

Üçüncü mərhələ dastanın “ifa dövrü” adlanan biləcək dövrüdür ki, bu zaman Qorqudu özlərinə Dədə, ustad sayan ozanlar onun yaratdığı boyları söyləyir, çalıb oxuyur, “ol zamanları” - yə'ni artıq tarix olmuş zamanları xatırlayır, Qorqudun özünü “Oğuznamələr”in həm iştirakçısı, həm yaradıcısı, həm ilk ifaçısı kimi qavrayırdılar.

Məhz bu dövrdə dastan kitaba çevrilir, yə'ni yazıya alınır. Kitab dövrü - yazılı dövr - zənnimizə iki mərhələdən ibarətdir.

Birinci mərhələdə kitab yarandığı şəkildə, yüngül bir islam donuna geyindirilərək yazıya alınır. Həm də bu mütləq elə bir dövrdür ki, ozanlar hələ heca vəznini mənimsəməmişlər, bu vəznə xas olan sabit heca bölgüsünü, dəqiq qafiyə sistemini icad etməmişlər. Bu dövrdə yazıya alınan mətnlər KDQ-nin güman ki, ilk və ən qədim nüsxəsidir və bizə mə'lum olan on iki boydan əlavə, başqa boylar da bu epik siklə daxil imişlər. Bunların izləri, qəlpələri Ditsin nəşr etdiyi “Atalar sözlərində”, Yazıçıoğlunun “Oğuznamə”sində hifz olunmuşdur. Ehtimal ki, X əsrdə Firdovsinin “Şahnamə”sində, XIV əsrdə Rəşid-ə-Dinin tarixində də qədim “Oğuznamə”lərin məhz bu ilk nüsxəsi ya nüsxələrindən istifadə olunub. Sonrakı əsrlərdə “Kitab”ın üzünün neçə dəfə köçürülüb-köçürülmədiyini müəyyənləşdirmək çətindir, amma ilk nüsxələrdən (ya sonrakı nüsxələrdən) köçürülmüş və indi bizə mə'lum olan son iki əlyazması - Drezden və Vatikan əlyazması - XV-XVI əsrlərin yadigarlarıdır. Bu dövr - ikinci Kitab dövrü - KDQ-nin yaranma prosesinin Azərbaycanda son mərhələsi - beşinci etapidir. Türkənənstanda bu proses davam edir, dastanın başqa qəhrəmanları, süjetləri, motivləri müxtəlif “Oğuznamələr”də əks olunur və nəhayət, Əbülqazi xan tərəfindən “Şəcəreyi-tərakimə”sində ümumiləşdirilir. Bu əsəri oxuyanda aydın olur ki, müəllif Rəşid-ə-Dinin yazdığı Oğuz tarixiylə, müxtəlif “Oğuznamələr”lə və başqa bu gün bizə mə'lum olan qaynaqlarla tanışdır. Həm də Əbülqazi xan əldən-ələ, dildən-dilə gəzən “Oğuznamələr”in bir-biriylə düz gəlməməsindən danışıq. Ancaq belə görünür ki, Əbülqazi xan KDQ-nin bizə mə'lum mətnindən xəbərsizdir. Buna baxmayaraq Dədə Qorqud, Qazan surətlərinin “Kitab”da və “Şəcəreyi-tərakimə”də əsasən eyni səciyyə dəşdiyi eyni siklin ayrı-ayrı variantları olduğunu göstərir. Odur ki, biz Azərbaycan, Anadolu, Balkan “Koroğlu”sundan, türkənən “Koroğlu”sundan, tacik “Qurqulu”sundan söz açırsaq, Azərbaycan, türkənən

“Aşiq Qorib”indən danışırıqsa, Oğuz eposunun da KDQ variantı daha çox Azərbaycana, Əbülqazinin “Şəcəreyi-tərakimə”sində əks olunmuş süjetlər, personajlar, əhvalatlar isə Orta Asiya türkənənlərinə aiddir. Oğuzlarla türkənənlər arasında müəyyən fərq olması “Kitab”ın öz mətnində də əks olunmuşdur: “Oğuzun arsız, türkənənin dolisinə bənzər”.

Bələliklə, DQ oğuznamələrinin min ildən artıq çətin yaranma, ifa, təkmilləşmə, yazıya alınma, üzünü köçürmə prosesi müxtəlif zamanların təsirinə məruz qalsa da, ilkin ruhun, məzmunun, xarakterlərin, formanın sabitliyini, ardıcılığını, dəyişməzliyini göstərir. Bu sabitlik, ardıcılıq, davamiyyət, dəyişərək dəyişməz qalmaq - həm də xalqımızın öz doğma torpağında keçdiyi çox qədimlərdən başlamış və min illər boyu davam edən tarixi yoluna da xas olan başlıca xüsusiyyətdir.

* * *

KDQ-nin yaranma tarixi, mənşəyi və məskəniylə bağlı məsələlər o qədər əhəmiyyətlidir ki, onları açmaq və ya sadəcə qeydə almaq, diqqət mərkəzinə çəkmək istəyəndə dastana həsr etdiyim yazının çox böyük qismi məhz elə bu problemlərə aid olur. Amma “Kitab”ın yuxarıda bəhs etdiyimiz elmi-tarixi funksiyaları bir yana, KDQ dünyasının sənət, gözəllik əh-havası bir yana... Dastanı əsrlər boyu yaşadan, dövranların, məfkurələrin, dövlətlərin başı üstündən keçirib bu günümüzdə çatdırın ilk öncə onun bir sənət abidəsi kimi qiyməti, dəyəri, şəhridir. Dastanın ilk sözlərindən, ilk cümlələrindən ruhumuzu oxşayan, duyğularımızı ovsunlayan, bizi adiliklərdən çox-çox yüksəklərə qaldıran şəriyyəti dağ zirvələrinin saf havası kimi duru, bülür bir dillə ifadə olunmuşdur.

“Salqum-salqum dan yelləri əsdigində
Sağallu bozac turğay sayradıqda
Sağalı uzun tat əri banladıqda,
Bədəvi atlar issini görüb oğradıqda,
Ağlı-qaralı seçilən çağda,
Köksü gözəl qaya dağlara gün dəgəndə”.

İrtə səhər çağının incə fırcayla, zərif boyalarla çəkilmiş bu mənzərəsini sanki ala-toranlığın narın dumanı, xəlif çiskini içində, tül pərdə arxasında görmüş kimi görürük. “Kitab”da bu günkü dilimizin faydalana biləcəyi nə qədər uğurlu söz var: axarlı, axıntılı, atış, bəliq, bəliqsiz, bilici, bitərli, bölük, burma, çapqın, dartıqan, dartış, daz (çılpaq, yer mə'nasında), dirim (dirilik, həyat, ömür mə'nasında), içit, minəd, yüklət, yüklü (hamilə), kəsim (təqəüd mə'nasında) etgün, şişlik, taxılı (taxılmış), toxunc, təpmə, təpəgən, tanıq, tutam, ün, yasaq, yığnaq, yığıcı, ildir (parılı, işiq mə'nasında, ildirəm də bu sözdəndir), yön və s. və i.a.

Bu gün bizim işlədiyimiz bir sıra sözlər Kitabda ayrı mə'na daşıyır: “Baybərə bəg bəzirganlarını yanına oxıdı”. Burada “oxudu” - “çağırdı” mə'nasındadır. Bu sözün “mütaliə etdi”, yaxud “nəğmə oxudu” mə'naları var. Amma axı “çağıрмаq” sözünün də “çalıb-çağıрмаq”, yə'ni musiqi ifa etmək, mahnı oxumaq mə'nası var. Bəlkə qədimlərdə hər iki sözün hər iki mə'nası bir-birinə uyğun imiş.

KDQ dili sonsuz dərəcədə obrazlı, ifadəli dildir. Uzun yağ qoşununa həmləsi belə bir bənzətməylə verilir, “Sanasan kim, dar yolda dolu düşdi. Ya qara qazın içinə şahin girdi” Səğrəyin nişanlı sevgilisinin yalnız dirisinə yox, ölüsünə də e'tibarlı qalacağını bildirərək: “Erkək sinəgi (milçəyi) üzərimə qondurmayam” - deyir.

Oğuz igidləri sevdiyi qadınları “Qoşa bədam sığmayan dar ağızlım”, “Qar üzərinə qan dammış kibi al yanaqlım” təkin e'cazkar poetik təşəbbürlə oxşayır, əzizləyir, ağırlayır (İkinci təşəbbürlə qırğızların “Manas” dastanında da istifadə olunur). KDQ dili ritmləri, intonasiyaları, təkrirləri baxımından əlvan, ahəngdar, şairanə bir dildir. Yuxarıda göstəriləyi kimi burada hələ bitkin heca şe'ri və dəqiq qafiyə quruluşu yoxdursa da, şe'rimizin ən qədim kökləri, təşəkkül, yaranma dövrü, ilk axtarışları açıq görünməkdədir.

“Apul-apul yürüşündən,
Aslan kibi duruşundan,
Qanrılıban baqışından
Ağam Beyrəkə bənzədürəm, ozan, səni!
Sevindirdin, yerindirmə, ozan, məni!”

Bu şe'r parçası sonralar qəliblənmiş aşiq şe'ri biçimlərinə çox yaxındır. Dastanda müqəyyəd qafiyələr olmasa da, sözlərin səslənmələri, alliterasiya prinsipiylə uzlaşmaları çoxdur. Hətta cinas kimi qəbul edilə biləcək qafiyələr də tapmaq mümkündür. Boylarda bizim üçün müasir səslənən qulaq qafiyələri də var, məsələn: yok olubdur-qoyulubdur.

KDQ dili plastik, görümlü təsəvvür oyaatmağa qadir dildir. Dirsə xanın xatunu “yumurlanıb” yerindən durur - bir bu “yumurlanıb durmaq” ifadəsi necə də əyani mizan canlandırır. Alaçığın içində, kilim-palaz üstündə bardaş qurub oturmuş qadının məhz “yumurlanıb” ayağa qalxmasını sanki öz gözünlə görürsən.

KDQ dilinin bir mö'cüzəsi də ondadır ki, ən adi, bizim indi də hər gün, hər saat işlədiyimiz sözlərin elə qəribə düzümü, sırası tapılıb ki, bu sözlər başqa işiqdə görünür, parlayır, bərq vururlar. “Axı” kəlməsi nə qədər adi, sadə sözdür. Amma görün, bu söz cümlədə necə gözəlilməz yerdə işlədilir. Buğacı atası ölüməül yaralayıb, oğlan çöldə qalıb, anası gəlib onu tapır, üstündə ağlayır, oğlunu oxşayır:

“Qara qıyma gözlərin uyxu almış açğıl axı.
Ol ikicə sünücügün uzun olmuş, yığışur axı...”

Burada “axı” kəlməsi böyük təsir qüvvəsi qazanmışdır, adamın qəlbini titrədir. Ana sanki oğlunu inandırmaq, dilə tutmaq istəyir ki, oyansın, dursun, dirilsin...

KDQ-dəki sənət tapıntıları dünya klassikasının özəmətlı obrazlarıyla səsləşir. Yaralı Buğacı ölümün əlindən yalnız “Ana südü, dağ çiçəyi” qurtara bilər. Bu romz mə'na dərinliyi baxımından Antey haqqındakı qədim yunan mifini xatırladır. Anteyin anası torpaq ilahəsi Geyadır. ona görə də Anteyin gücü torpaqdadır, torpaqdan anılan kimi möhv olur. Buğacı da yalnız torpağın “bitəri” - dağ çiçəyi və Ana südü xilas edir. KDQ dünyasında Şekspir obrazlarını andıran məqamlar da var. Ağaca bağlanmış, həmin ağacı köklü-köməcli qoparıb düşməni üzərinə ge-

dən Qaraca Çoban Şekspir əzəmətinə malik obrazdır. Bu səhnə “Maqbet”də Birmam meşəsinin düşməni üzərinə gəlməsiylə səsləşir. Qərībədir ki, Şekspirin “yağı üstünə yeriyən meşə” obrazı “Kitab”da da təsvir olunmuşdur. Yağların hücumu belə göstərilir: “Toz yarıldı, gün kibi şıladı, dəniz kibi yayqandı, meşə kibi qarardı. On altı bin ip üzəngili, keçə bərkli, azğın dinli, quzğun dilli kafir çıqa gəldi”.

Nə qədər əcaib səslənsə də, KDQ-də sırf kinematografik görmə tərzinin bir sıra örnəkləri də var.

Buğacın anası ovdan qayıtmamış oğlunu axtara-axtara çölə-düzə düşür. “Qışda-yazda qarı-buzı orinməyən Qazılıq dağına gəldi-çıxdı... Baqsa görse bir dərənənin içinə qarğa-quzğun enər-çıqar, qonar-qalqar. Bədəy atın ökcələdi, ol tərəfə yürüdi”.

Bu xalis kino kadridir. Demə, “...oğlan ol arada yıqılmışdı. Qarğa quzğun qan görüb, oğlanın üstünə qonmaq istərdi. Oğlanın iki kəlbəgəzi vardı, qarğayı-quzğunu qovardı, qondurmadı”.

Bu parçanı oxuyarkən bütün səhnəni sanki ekranda görürsən. Ananın nigaran baxışlarla dağları seyr etməsini, uzaqda bir dərədə qarğa-quzğunun qalxıb enməsini, ananın bunu görüb atını ora çapmasını və s. Daha bir parçaya diqqət edək. Namərdlərin təhriki və fitnəsiylə Dirsə xan oğluna ox atır. Bu faciəvi epizod belə təsvir edilir: “Oğlan keyiki qovarkən babasının önindən gəlüb-gedərdi. Dirsə xan Qorqut sınırlı qatı yayın əlinə aldı. Üzəngiyə qalxıb qatı çəkdi, uz atdı: oğlanı iki dalusının arasında urub-çıqdı, yıqdı. Uc toqundı, alca qanı şorladı, qoynı doldu. Bədəvi atının boynın qucaqladı, yerə düşdi.”

Elə bil bu parça qədim dastan mətni yox, müasir kinossenaridir. Daha doğrusu, rejissor ssenarisidir. Epizod planlara bölünüb: ümumi plan: - oğlanın keyiki qovması; orta plan: - Dirsə xanın üzəngiyə qalxıb yayı çəkməsi, oxu atması, oxun uçuşu; iri plan: - oxun oğlanın kürəyinə dəyməsi, qanın şorlanması; panorama: - oğlanın qolunu atın belinə dolayıb qucaqlaması, yerə yixılması.

Bu mətn isə min il və neçə əsr bundan qabaq yaratıb...

* * *

KDQ-ni sevdirən bir cəhət də dastan mətnindəki diri, şirin, yapışıqlı yumordur. Domrulun ata-anası öz canlarını verib oğullarını ölümdən qurtara biləcəkləri haqda ancaq küyə basırlar: “qarşu yatan qara dağın görəksə, söylə, gəlsün Əzrayilin yaylası olsun!” - deyirlər - sovuq-sovuq binarlarını (bulaqlarını), qatar-qatar dövələrini, tavla-tavla şahbaz atlarını və'd edirlər, altun, gümüş, pul, axça, bir sözlə heç nə əsirgəmirilər, amma “Dünya şirin, can əziz, canımı qiya bilmən” - deyirlər. Qanlı Qoca oğlu Qanturalını evləndirmək fikrinə düşəndə və ondan nə sayaq qız istədiyini soruşanda Qanturalı: “Baba, mən yerimdən durmadın ol durmuş ola! Mən qaraquç atma binnədin, ol binnəmiş ola! Mən qanlı kafir elinə varmadın ol varmış, mana baş gətirmüş ola!” - deyəndə atası gülməli və sərrast bir söz deyir:

“Oğul, sən qız istəməmişsən, bir cilasun bahadır istəmişsən, onun arqasında yeyəsən-ıçəsən, xoş keçəsən”.

Maraqlıdır ki, dastanda ən çox yumoristik çalar əsas qəhrəman Alp Qazanla bağlıdır. Qazan ən çətin anlarda da yumorunu itirmir. Düşmənlər onu yatarkən tutub sarıyanda, arabaya qoyanda oyamıb: “...bu ərəbəyi beşigim sandım. Sizi yamrı-yumrı, dadım-dayəm sandım” - deyərə zarafatından qalmır. Yumorunu, məzəsini əsirlikdə də itirmir. Təkürün övretini inandırır ki, “Ölülərinə aş verdigin vaqt əllərindən aluram”.

Yumoristik boyaların bir qismi düşmənlərə də aid edilir. Bəkililə xəstə bilən və bundan istifadə edən Təkür onun üstünə gəlir. Bəkilin oğlu Əmrən atasının atı belində görünən zaman düşmənlər: “Bu at Bəkilindir, biz qaçırıq” - deyirlər. Təkür: “Bu gələn Bəkilisə, sizdən öndən mən qaçaram” - deyir.

KDQ-nin yumoru da başqa ünsürləri kimi onun diriliyinin, sağlamlığının, yaşarılığının əlamətidir.

* * *

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, dastandakı on iki boyun hər biri nəinki tamamilə müstəqil, başqa boylardan asılı olmayaraq anlaşıla bilən, bitkin “Oğuznamə”lərdir, həm də bu “Oğuznamə”lər müxtəlif janrlara aiddir. “Basat Dəpəgözi öldürdüğü boy” yarıfantastik nağıldırsa, “Duxa Qoca oğlu Dəli Domrul boyu” fəlsəfi poemadır. Qazanla əlaqədar boylar və “Qam Bərənin oğlu Bamsı Beyrək boyu” çoxşaxəli realistik roman formasına yaxındır. Buğaca, Əmrana, Yegnəyə, Səgrəyə aid boylar hekayə, novellalardır. Son boy isə əsl faciədir.

Dastanda insan münasibətləri elə incə psixoloji çalarlarla verilib ki, aydın olur: belə bir əsəri yalnız insan qəlbinin ən dərin güşələrini duya bilən sənətkar yaratmağa qadirdir.

Birinci boyda qırx namərdin təhrikiylə Dirsə xan oğlu Buğacı yaralayır. Sonra Dirsə xan həmin o xainlərin əsiri olur. Buğacın anası oğluna: “Baban sana qıydısa, sən babana qıymağıl!” - deyir. Buğac atasını qurtarmaq üçün savaşa gedir. Bu zaman onu tanımayan (bu da çox əski bir ədəbi motivdir) Dirsə xan oğluna müraciətlə deyir: “Boynu uzun bədəvi atlar gedərsə, mənün gedər. Sənin də içində binədin varsa, yigit, degil mana, savaşmadın, uruşmadın alı verəyim, döngil gerü”. Sonra həmin ibarələr qoyun, dəvəylə əlaqədar təkrar olunur və söyləmə belə bitir:

“Mənün için gəldünse, oğlanığım öldürmüşəm, yigit, sənə yazığı yox, döngil gerü!” Dirsə xanın sözlərinə Buğacın cavabı eyni obrazlar sistemini təkrar edir: “Boynu uzun bədəvi atlar gedirsən sənün gedər, mənün də içində binədim var, qomağım yox qırq namərdə” və s. Buğac sözünü belə bitirir:

“Ağ saqallu qocalar sənün gedərsə. Mənün dəxi içində bir aqlı şaşmış, biligi yetmiş qoca babam var, qomağım yox qırq namərdə”.

Bu mükəlliməni yalnız dahi sənətkar yarada bilərdi. Buğacın sözlərindəki zahiri kobudluq içindəki gizli nəvaziş, sərt ata-oğul münasibətlərinin insanı kövrəldən məhrəmliyi sonsuz təsir gücünə malikdir. Eyni mərdlik, məğrurluq, qeyrət damarı yalnız Oğuz kişilərinə deyil, qız-gəlinlərinə də xasdır. Döyüşə gədən igid istəyir ki, anası onu bir ay gözləsin. “Bir ayda varmazsam, iki ay baqsun! İki ayda varmazsam, üç ay baqsun! Üç ayda varmazsam, öldüğümü ol vaqt bilsin!”

Ayğır atını boğazlayıb aşum versün, yad qızı halalına dəstür (ərə getməyə icazə - A.) versün”.

Burda bir ay gözləsin, iki ay, üç ay gözləsin ifadələri yalnız bədii vasitə kimi, ritmik təkrirlər kimi işlənmir, bunun psixoloji izahı da var. Oğul dönməyəcək olursa, itkinin dördünü anasına birdən-birə qıymır, onu tədriclə bu yoxluğa alışdırmaq istəyir: vaxt keçdikcə yaranın ağrısı ovunacaq, ailəsi yavaş-yavaş toxtayacaq.

KDQ cəngavərlik anlayışları, əxlaq dəyərləri baxımından da türk milli xarakterinə qırılmaz təllərlə bağlıdır. Mərdlik, namus, qeyrət, şərəf, alicənablıq bu xarakterin təməl cəhətləridir. Bu milli xarakter özlərinin keşməkeşindən keçə-keçə zənginləşmiş, dolğunlaşmış, cilalanmış, hardasa dəyişmiş, amma özülü, əsası baxımından dəyişməz, sabit qalmışdır. Dastanın baş qəhrəmanlarından olan Beyrək bu cəhətləri bəlkə hamıdan dəqiq təmsil edir. Bununla belə, Beyrək ideallaşdırılmış sün'i, sxematik obraz deyil, ətli-qanlı, canlı, diri insandır. O, dastanın səhifələrində əlvan boylarla, çoxcəhətli xarakterlə təsvir olunub. Baniçiçəklə ilk görüşlərində o həm qıvrıq bir igid-at çapmada, ox atmada, gülüşməkdə mahir ovçu, həm də romantik hisslərlə yaşayan, qəlbinə sevdiyi qıza şairanə sözlərlə açan aşıqdır. Beyrəyin ozanlığı, çalib-oxuması da var. Təvazökardır, bəzircanları quldurlardan, hərəmilərdən xilas edir, təmənnaşız-lilənsiz çıxıb gedir, adını, kimliyini belə bildirmir. Səxavətlidir, əyninin köynəyini belə dostlarına bağışlamağa hazırdır. Dəyanətlidir, on altı ilin dustaqlığı onun mətanətini qıra bilmir. Dostlarla ilqarında sadıqdır, onları əsirlikdən qurtarmamış toyun etmir. Sevgilisinə e'tibarlıdır. Əsirlikdə məhəbbət macarasından imtina edir. Kövrək qəlbə malikdir. Əsirlikdə öz ellərinin tacirlərini gərondə rıqqotə gəlir, vətən həsrətiylə qovrulur. Atanasıyla, bacıları ilə münasibətlərində mehribandır, qayğıkeşdir. Bir balaca lovğalanmağı da var. Toyda ox atarkən öz məharətiylə qürrelənir. Xain Yalıncağa münasibətində qətlidir, sərtidir, amma amansız deyil, bağışlamağı da bacırır. Toy səhnəsində çoxcəhətli Beyrək xarakterinin müxtəlif yönələri açılır, - səbri, kişiliyi, yumor hissi, həzinliyi - bir sözlə müxtəlif insan duyğularının əlvan spektri gözlərimiz önündə canlanır... Qısırca Yengə və Boğazca Fatmayla açıqsaçlıq zarafatlarında Beyrəyin həyatın hər üzünə bəkdilliyi də aydınlaşır.

Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, dastandakı kişi-qadın münasibətlərinin bülür təmizliyi, səliqi, şoffallığı vəf olunmaqla bərabər bu münasibətlərin həyatı, cismani, cinsi cəhətlərindən də çox açıq sözlərlə danışılır; məsələn, qadın kişiyyə belə sözlər deyə bilər: “Ala yorğan içində sənünlə dolaşmadım. Datlı damaq tutubanı soruşmadım. Al duvağım altından söyləşmədim”.

Bunlar göstərir ki, “Kitab”ın sağlam etikası riyakar əxlaqın xəlvətlərindən çox uzaqdır, əsl xalq təfəkkürünün anlayışlarına əsaslanır.

Beyrəklə Baniçiçəyin münasibətləri də təbii, saf poeziyayla əşlənmişdir. “Qam Bərənin oğlu Bamsı Beyrək boyu”nun bir roman süjeti kimi mürəkkəb sərgüzəştlərindən baş qəhrəmanlar uğurla keçir, bir-birinə qovuşub xoşbəxt olurlar. Amma Beyrək başqa bir boyun da iştirakçısıdır və burada hadisələr faciəylə bitir.

“Kitab”ın bu son boyunda Beyrəyi yeni bir sınaq gözləyir, bu dəfə onu çətin, amansız imtahana öz elinin, qövmünün bəyləri çəkir. Beyrək bu sınaqdan da şərəflə çıxır və xaincəsinə öldürülür. “Kitab”ın bu son boyunda sərt bir tragizm var. Daş Oğuz İç Oğuzla asi olur, düşməni kəsilir, Aruz qalxıb Beyrəyin saqqalını tutur, onu qılıncla vurur. Amma başqa bəylər Beyrəyə qıymırlar. Aruz bəylərə baxır “Gördü kimsə gəlməz”. Aruz özü Beyrəyi ölümcül yaralayır. “Bəylər həb dağıldı, hər kişi atlı atına bindi. Beyrəyi dəxi bindirdilər, ardına adam bindirib qucaqladılar” (Necə də yerli-yataqlı təsvirdir, nə qədər konkret təfərrüat var). Bu səhifələrin yüksək tragizm ab-havası çox təsirlidir. On ikinci boyun faciəvi ovqatı bütün dastanın kədərli finalına çevrilir. Doğrudur, bu boyun axırında da ənənəvi sözlər təkrar olunur: “Dədəm Qorqud gələbən şadlıq çaldı”. Amma bu şadlıq daha o əvvəlki şadlıqlardan deyil. Oğuz elinə rəxno salınmış, dost dosta, qohum qohuma, bacıoğlu dayıya ol qaldırılmışdır. Qoca Qorqudun ənənəvi sözləri də burda tamamilə başqa faciəvi xallarla səslənir:

“Qanı dedim bəg ərənlər, Dünya mənün deyənələr? Əcəl aldı, yer gizlədi. Fani dünya kimə qaldı? Gəlimli-gedimli dünya! Son ucı ölümlü dünya! Əlaqibət, uzun yaşın ucı ölüm, axırı ayrılıq”.

Elə bil uzun ömür sürmüş Qorqud burada tək ocağın aldığı, yerin gizlədiyi ərənlərə deyil, öz-özünə də ağlayır... Dədə Qorqud dünyasının acı aqibətinə ağlayır.

Ədəbiyyatımızın bəlkə də ən nikbin əsəri haqqında yazını Qorqud Atanın bu bədbin sözləriylə qurtarmaq olmaz. Çünki Dədəmiz Qorqudun öz elinə, qövmünə, gələcək nəsillərə, bizə və bizim övladlarımıza dediyi başqa sözlər də var və bu sözlər dilimiz, xalqımız yaşadığıca yaşayacaqdır.

“Yerli qara dağın yıqılmasın! Gölgəlicə qaba ağacın kəsilməsin! Qanın açan görklü suyun qurumasın! Çaparkən ağ-boz atın bürdüməsin! Qanadların ucı qırılmasın! Haqq yandırın çirağın yana dursun!”

Əsrləri, minillikləri yarım keçən Dədə Qorqud sözü, Dədə Qorqud təsəllisi, Dədə Qorqud xeyir-duası bu gün bizə həmişəkindən də artıq gərəkdir, vacibdir. Dədə Qorqud ruhuna övladlıq borcumuzu qaytarmaq yolunda bu ensiklopediyanın da qorqudşünaslıqda yer tutacağına inanıram.

Anar

KİTABİ-DƏDƏM QORQUD

ƏLA - LİSANİ - TAİFEYİ - OĞUZAN

DREZDEN, VƏ VATİKAN ƏLYAZMA NÜSXƏLƏRİ VƏ
M. ERGİNİN NƏŞRİ ƏSASINDA TƏRTİB EDİB ÇAPA HAZIRLAYAN
FİLOLOGİYA ELMLƏRİ DOKTORU PROFESSOR

SAMƏT ƏLİZADƏ

Dastanların ədəbi-bədii, linqvistik, tarixi-coğrafi, fəlsəfi-psixoloji, etnoqrafik və etnogenetik təhlilinə dair onlarca əsər yazılmışdır. Lakin dastanlar hansı cəhətdən öyrənilirsə-öyrənilsin, ən ümdə və lazımlı iş KDQ-nin yüksək səviyyəli elmi-tənqidi mətnini yaratmaq və nəşr etməkdir. Bu işə analitik tədqiqatçı tələb edir.

KDQ bir neçə dəfə nəşr olunmuşdur. Nəşrlərdə orfoqrafik-fonetik və leksik-semantik seçiyəli fərqlər olduqca çoxdur. Bu fərqlərin meydana çıxması əsasən üç səbəblə əlaqədardır: 1. Nəşrlərin Drezden və Vatikan nüsxələrinə müxtəlif münasibətdə olması (yəni müxtəlif cür əhəmiyyət verməsi). 2. Ehtiyac olmadığı halda, eyni bir sözün türk nəşri tərəfindən türkləşdirilməsi, azərbaycanlı tərəfindən isə azərbaycancaya uyğunlaşdırılması. 3. Eyni bir sözün nəşrlər tərəfindən müxtəlif şəkildə qavranılıb başa düşülməsi.

M.Erginin nəşri istisna olmaqla, digər mövcud nəşrlərin çatışmayan cəhətlərindən biri elmi-tənqidi mətnin tərtib prinsiplərinin və əsas kimi götürülən əlyazmanın orfoqrafik-fonetik xüsusiyyətlərinin aydınlaşdırılmamasıdır. Bu tələblər yerinə yetirilmədən əbəd nəşri kifayət qədər elmi sayıla bilməz. Təsəffü deyil ki, türkologiyanın banilərindən biri olan P.M.Meliorski 1859 ildə İ.L.İlminskinin Kazanda nəşr etdiyi "Qisəsül-ənbiya"dan narazı qalaraq yazmışdır: "Mətn müqəddiməsiz, qeyd və şərhərsiz nəşr olunmuşdur; biz nə nəşrin istifadə etdiyi əlyazmaları haqqında, nə də mətnin tərtibində onun rəhbər tutduğu prinsiplər haqqında demək olar ki, heç nə bilmirik".

KDQ öz təmsil etdiyi epoxanın övlətidir; ədəbiyyat və dil tarixinin elə qədim abidəsidir ki, onun mətnində bir sözün təhrif edilməsi bəzən tədqiqat prosesində ciddi yanlışlıqlara səbəb ola bilər. Ona görə də dilin tarixi koloriti naminə mətdə hər sözün əslinə sadıq qalmaq vacibdir.

KDQ bütün ruhu, ədəbi-tarixi məzmunu, ədəbiyyatşünaslıq seçiyəsi və bədii dil xüsusiyyətlərinə görə şifahi ədəbiyyat nümunəsi olsa da, iki əlyazma nüsxəsi olan yazılı abidədir. Lakin bu abidəni orta əsrlərin digər yazılı qaynaqları ilə eyniləşdirmək, dil materialının hər hansı yeni qrafik təəssümündə, nəşri və tədqiqi işində mətnşünaslığın, tarixi dilçiliyin məlum prinsiplərini (ölçülərini) eynilə rəhbər tutmaq lazımı noticə verə bilməz. Əsərin vahid tənqidi mətni-

ni tərtib edərkən aşağıdakı amilləri və prinsipləri kompleks şəkildə nəzərə almaq lazım gəlmişdir: 1. Əlyazma nüsxələrini və türk, Azərbaycan nəşrlərini diqqətlə müqayisə etmək, araşdırmaq və öyrənmək zəruridir. Bu məqsədlə: a) Əlyazma nüsxələri tutuşdurulmuş, hər birinin tarixi-linqvistik siması aydınlaşdırılmış və hansının daha əsas (ilkin və qədim) olduğu müəyyənləşdirilmişdir; b) "Kitab"ın nəşrləri (türk və azərbaycanca müxtəlif illərin nəşr variantları) elmi-tənqidi mətnin yaradılması üçün qeyri-müstəqim mənbələrdir; yəni bunlar bəzi söz və ifadələrin düzgün və obyektiv oxunuşunda - yazılışında yardımçı vasitələrdir. Lakin işin öz mahiyyəti tələb edir ki, həmin nəşrlərə aşağıdakı tələblər baxımından yanaşılın: nəşrlər "Kitab"ın mətnini kimlər (tədqiqatçılar, yoxsa oxucular) üçün hazırlamışlar? Bu nəşrlər tarixi filologiyanın tələblərinə nə dərəcədə cavab verir?

2. Drezden nüsxəsinin qədimliyi və Azərbaycanda qələmə alındığı tədqiqatçılar (O.Gökyay, M.Ergin, H.Araslı, M.Təhmasib, Ə.Dəmirçizadə, Ş.Cəmşidov, X.Koroğlu və b.) tərəfindən təsdiq edilmişdir. Əlavə olaraq demək lazımdır ki, həmin nüsxə Azərbaycanda, həm də azərbaycanlı yaxud Azərbaycan dilinin xüsusiyyətlərini yaxşı mənimsəmiş bir şəxs tərəfindən qələmə alınmışdır. Demək, Drezden nüsxəsi elmi-tənqidi mətn üçün əsas və həlledicidir (bu məsələdən irəlində bəhs ediləcəkdir); transliterasiya və transkripsiya prosesində Azərbaycan dilinin və qismən Şərqi Anadolu əlyazmalarının fonetik-morfoloji xüsusiyyətlərinə, orta əsr Azərbaycan yazı dilinin imla qaydalarına tə'yinedici və tə'minedici normalar və əlamətlər kimi riayət edilməlidir.

3. Drezden nüsxəsi fonetik və leksik göstəricilərinə görə Azərbaycan dilinin Cənub və Şərq qrupu şivələrinə uyğundur. Bundan başqa, əlyazmada türk mənşəli elə vahidlərə təsadüf edilir ki, həmin sözləri tarixən ancaq Cənubi Azərbaycan yazıçılarının dilində müşahidə edirik. Ona görə də hər hansı söz kökü yaxud şəkildənin ərəb əlifbasında görünüşü bir neçə fonetik variantda oxunmaq imkanı verirsə, Azərbaycan şivələrinin Cənub yaxud Şərq qrupunun xüsusiyyətlərinə uyğun şəkildə təsbit olunmalıdır.

4. "Kitab"ın dilində elə qədim Oğuz və qıpçaq sözləri də var ki, onların fonetik tərkibinə qarşı həssaslıq tələb olunur; həmin sözləri fonetik cəhətdən müasir türk dillərində hər hansı sözə "bənzədib" müasirləşdirmək doğru deyil. Çünki belə sözlərin bəzi

təkə Azərbaycan dilində deyil, başqa türk dillərində də arxaikləşmişdir; onların ərəb qrafemləri arxasındakı həqiqi fonetik simasını, həmçinin semantik məzmununu ancaq Orxon və Yenisey abidələrinin, ərəb və uyğur əlifbası ilə yaranmış orta əsr türk yazılı abidələrinin, eləcə də müasir türk dillərinin dialekt leksikasını ətraflı öyrənmək sayəsində müəyyənləşdirmək mümkündür.

5. “Kitab”ın bütünlükdə folklor materialı olması, dilində şifahi nitq ünsürlərinin sıxlığı, ümumiyyətlə, hər hansı dastana (nağıla, əhvalata) məxsus təhkiyə xarakterinin hiss olunması imkan verir ki, mətnin transkripsiyasında dialekt nitqinin də koloriti saxlanılsın.

6. Elmi-tənqidi mətni tərtib edərkən nüsxələrin fakt və göstəricilərini yaxşı bilmək görülməli işin ancaq bir tərəfidir. İşin ikinci əsas cəhəti odur ki, mətni əslinə uyğun düzgün canlandırmaq üçün hər bir hərfin qrammatoloji səciyyəsi müəyyənləşdirilməli, -yəni əlyazma boyunca izlənilərək, hər bir qrafemin fonetik tutumu aydınlaşdırılmalıdır. Digər tərəfdən, söz birləşmələrinin və cümlələrin, şe’r və nəsr parçalarının hüddunu dəqiqləşdirmək və dürgü işarələrindən düzgün və yerində istifadə etmək də vacibdir.

Deyənləri nəzərə alaraq, dastanların yeni mətnini tərtib edərkən qarşıya aşağıdakı konkret vəzifələr qoyulmuşdur: a) Dürgü işarələrinə düzgün riayət etməklə, söz birləşmələrinin, cümlələrin həcmi dəqiqləşdirmək, dastanların dilində mövcud olan qoşa sözləri nəzərə çarpdırmaq; b) Drezden nüsxəsinin fonetik və orfoqrafik normalarına isnad etməklə, sait və samitlərin kəmiyyət və keyfiyyətini düzgün əks etdirməyə çalışmaq; v) “Kitab”ın əvvəlki tərtib və nəşrlərində yol verilmiş leksik səciyyəli nöqsanları aradan qaldırmaq.

KDQ-nın iki əlyazma nüsxəsinin dil və imla keyfiyyətlərini müqayisə etməzdən əvvəl iki görkəmli qorqudşünasın həmin nüsxələrə münasibətini aydınlaşdırmaq vacibdir. Türk tədqiqatçısı M.Ergin yazır: “Vatikan nüsxəsi Drezden nüsxəsinə nisbətən çox pis bir nüsxədir. Hərəkətlər çox yanlış bir şəkildə qoyulmuşdur. Xüsusi adlar belə bir neçə şəkildə yazılmış və hərəkətlənmişdir. Nüsxənin bu səciyyəsi əsas və çox yaxşı bir nüsxə olan Drezden nüsxəsinə onun edəcəyi yardımı azaltmaqdadır... Vatikan nüsxəsinin katibi əsl nüsxədə anlama bilmədiyi kəlmələri çox dəfə atmışdır. Bir çox yerlərdə ifadə fərqli bir şəkil almışdır və bəzən bir-birindən çox kəskin ayrılmışdır” (kursivlər mənimdir - S.Ə.). M.Ergin tamamilə haqlıdır; Drezden nüsxəsi dil və imla keyfiyyətlərinə görə Vatikan nüsxəsindən müqayisəedilməz dərəcədə üstündür. Vatikan katibi sözlərin hərəkətlənmişində həm sərbəst, həm də yanlış mövqe tutmuşdur. Bu “sərbəstlik və yanlışlıq” nədən ibarətdir? Ondan ibarətdir ki, katib dastanları hansı əlyazma nüsxəsindən köçürmüşsə, hər şeydən əvvəl, əsərin dilini fonetik-orfoqrafik cəhətdən XV-XVI əsrlərin türk (osmanlı) abidələrinin dilinə uyğunlaşdırmağa çalışmışdır. Əslində, həqiqi katiblik sənəti ənənələrinə zidd olan bu prosesdə əlyazmanı qələmə almanın fəaliyyətində üç cəhəti nəzərə çarpdırmaq lazımdır: 1. Bəzi sözləri bilə-bilə orfoqrafik-fonetik baxımdan türkçələşdirmişdir (yəni osmanlı dilinə uy-

uşdurmuşdur). 2. Bəzi sözləri ilkin mətnə oxuya bilməmiş yaxud oxuyub başa düşə bilməmişdir; ona görə də “anlama bilmədiyi sözləri çox dəfə atmışdır” (M.Ergin). 3. Bəzi sözləri yanlış oxumuş və ya yanlış başa düşmüş, ona görə də başa düşdüyü kimi yazmış (bəzən hətta əlavələr etmiş), nəticədə, çox yerlərdə ifadə fərqli bir şəkil almış və bəzən bir-birindən çox kəskin ayrılmışdır” (M.Ergin).

Lakin qəribədir ki, bütün bunları yaxşı bilən M.Ergin elmi-tənqidi mətni tərtib edərkən dastanların müqəddimə hissəsində və 6 boyda (hər iki nüsxədə mövcud olan boylar nəzərdə tutulur) bir sıra sözlərin oxunuş və yazılışında Vatikan nüsxəsinə istinad etmişdir! Hətta bu fikir H.Araslının nəşrlərinə də (xüsusən, sonuncuya) aiddir.

“Kitab”ın mətninin tərtibi zamanı əlyazma nüsxələrindən necə istifadə edilməsi barədə akad. H.Araslının fikirləri ilə tanış olmaq maraqlıdır. Görkəmli ədəbiyyat tarixçisi dastanların 1978 il nəşrinə müqəddimədə yazır: “Hər şeydən əvvəl, qeyd etmək lazımdır ki, Məhərrəm Ergin Vatikan nüsxəsinə Drezden nüsxəsinə köçürülmüş zənn etdiyindən bu mühüm nüsxəyə o qədər də əhəmiyyət vermir. Biz isə hər iki nüsxənin üçüncü bir nüsxədən köçürüldüyünü yəqin edirik. Buna görə də hər iki nüsxə tənqidi mətnə bərabər hüquqla iştirak edir. Drezden nüsxəsinin nöqsanlarını düzəltməkdə Vatikan nüsxəsi mühüm kömək edir”. Buradaca deməliyə ki, hər iki nüsxənin üçüncü bir nüsxədən (yəni eyni nüsxədən) köçürüldüyünü qəti söyləmək olmaz. Əslində, Vatikan nüsxəsinin həcmə natamamlığı, boyların sıra e’tibarilə Drezden nüsxəsinə uyğun gəlməməsi, yuxarıda haqqında danışdığımız çoxlu fonetik və leksik səciyyəli qüsurlar və fərqlər imkan vermir ki, hər iki nüsxə tənqidi mətnə bərabər hüquqda iştirak etsin. Akad. H.Araslı daha sonra yazır: “Biz Drezden nüsxəsinə əsas götürsək də, onun orfoqrafiya və dil xüsusiyyətlərini olduğu kimi saxlamamış (kursiv mənimdir - S.Ə.), müəyyən dərəcədə müasir orfoqrafiyaya uyğunlaşdırmışıq... Dil tarixi üzərində işləyən tədqiqatçılarda yanlış təsəvvür oyunmasını deyə Vatikan nüsxəsindən əlavə olunmuş kəlmə və cümlələr mö’tərizəyə alınmışdır”.¹

Buradan aydın olur ki, tərtibçi kütləvi nəşrdə təkə imla xüsusiyyətlərini deyil, “dil xüsusiyyətlərini” də olduğu kimi saxlamamışdır. Belə bir vəziyyətdə “dil tarixi üzərində işləmək”, əlbəttə, mümkün deyildir.

Eyni cümlə-kontekstlərin hər iki əlyazma əsasında müqayisə edilməsi göstərir ki, Drezden əlyazmasında mətnin qələmə alınması şəraitindən asılı olaraq, bəzi sözlər “ötürülür”, yazılış prosesində unudulur (halbuki onların mətnə bərpə edilməsi çox asandır); bunun iki səbəbi ola bilər: a) Ya Drezden əlyazmasının əsasında duran nüsxədə katib tələsərək eşitdiyini yazır (yəni ozanın şifahi nitqini yazıya köçürərkən mexaniki səhvlərə yol verir); b) Ya da əvvəlki əlyazma nüsxəsində belə sözlər oxunmaz olmuşdur. Məsələn, III boyda “Böylə digəc” (s.67) ifadəsi vardır; əvvəlki cümlələrdə isə dastan qəhrəmanı (Baybörə bəy) heç bir söz demir, ancaq ağlayır. Ona görə də Vatikan katibi həmin ifadəni “böylə edicək” şəkildə yazmışdır. Hazırladığımız tənqidi mətnə Va-

¹ Yenə orada, s.12-13.

tikan katibinin möhz bu tipli əlavələri daxil edilmişdir. Nümunə üçün II boydan aşağıdakı cümlələrə nəzər salsaq, aydın olar ki, Vatikan nüsxəsindən alınıb qara hərflərlə verilən sözlər kontekstin məzmununa tamamilə uyğundur (Drezden nüsxəsində həmin sözlər yoxdur və onları əvəz edən başqa kəlmələr də işlənməyib): ...uçarda quzğun q a l m ı ş , tazi dolaşmış (s.44). G e c ə gələn xırsızları qorqudan (s.46). Ünüm a n l a , sözüm dinlə (s.75). Göldi geyəsin geydi, e v i n ə g e t d i (s.89). Oxı nə yerə düşsə, anda gərdək dikərdi (s.89). Birin əksik b u l s a m , yerinə on öldürəyim (s.100). Eviniz a r d ı dərəcəik degilmeydi (s.114).

Buna baxmayaraq, nisbi qədimlik və bütövlük Drezden nüsxəsinə məxsusdur. Drezden nüsxəsi adi nəsx xətti ilə - zahirən o qədər də kalligrafik sənəti olmayan bir şəxs tərəfindən yazılmışdır. Amma bu katib yer və şəxs adlarını yazanda, bəzi spesifik türk lüğət vahidlərini fonetik cəhətdən təhrif etməmək üçün hərəkətlərdən çox dəqiq istifadə edərək, böyük ayıq-sayıqlıq (dilə və mədəniyyətə hörmət) göstərmişdir. Bu nüsxədə hər bir ərəb qrafeminin dəqiq ünvanı - fonetik vəzifəsi vardır; onun əhəmiyyətini artıran da qrammatoloji sistemin bütövlüyüdür.

Dərin müşahidə nəticəsində tez-tez paradoks qarşısında qalırsan: ümumən xəttin görünüşünə görə bəsit tə’sir bağışlayan sətirlərdə bəzi sözlərin yazılış kalligrafik baxımdan ulduz kimi parlayır, gözəl görünür (katib, tə’liq və şikəstə xətt növlərinin əlamətlərindən möharətlə istifadə edir). Nə üçün belə olmuşdur - eyni katib niyə xəttin kalligrafik müxtəlifliyinə yol vermiş və ərəb əlifbasının hərəkətlərindən qeyri-bərabər səviyyədə istifadə etmişdir? Bizcə, bunun “günahı” dastanların daha əvvəllər köçürülmüş nüsxələrindədir. Onlarca sözlün yazılışından aydın hiss olunur ki, Drezden nüsxəsi özündən əvvəl hərəkəli nüsxə yazılmış bir nüsxədən köçürülmüşdür (bunu bir sıra sözlərin yazılışında hərfi işarəsi olan dodaqlanan saitlərdən və ı, i saitlərindən imtina edilməsi sübut edir). Ehtimal ki, əvvəlki nüsxə xeyli köhnəlib müxtəlif dəyişikliklərə məruz qalmış və bəzi sözlərin hərəkətləri rütubətin tə’siri ilə görünməz olmuşdur. Lakin katib özündən əlavə etməməyə çalışmış, qarşısında duran qədim dövr əlyazmasının xətt növünü eynilə yamsılamağa, özündən əvvəlki katibin (bəlkədə müəllifin?) xətt-yazı manerasını, fərdi dil üslubunu saxlamağa cəhd etmişdir; Drezden nüsxəsi katibinin tarixi xidməti də elə bundadır.

“Kitab”ın xeyli təsəvvür edilən ilk katibi kimi Drezden nüsxəsinin katibi də Qur’an yazısının bəzi zahiri əlamətlərini saxlamağa çalışmışdır. Məlumdur ki, Qur’anın istər əlyazma, istərsə də çap nüsxələrində ayələr arasında nöqtə işarəsini əvəz edən ulduz, yaxud gül şəkli çəkilmişdir. Drezden əlyazmasında da cümlə və söz birləşmələri arasında “ləhn” işarəsi (qaraldılmış dairə) qoyulmuşdur. Bizcə, bu “ləhn” (not) işarəsinin mətnin sintaktik tərtibində həlledici əhəmiyyəti vardır. Həmin işarə həm musiqi sintaqmalarını, həm də dürgü işarələrini ümumiləşdirir. Beləliklə, KDQ-nın mətnini tərtib və transkripsiyaya edərək Drezden əlyazmasının imla xüsusiyyətlərini və fonetik normalarını nəzərə almaq vacibdir; bunlar, əsasən, aşağıdakılardır:

1. [əlif] - ərəb dilinin fonetik quruluşuna və ərəb imla üsuluna tabe vəziyyətdə işlədilmiş, [əlif] hərfinə mümkün qədər “qənaət” edilmiş, şəkilçilərdə bu hərfdən çox az istifadə edilmişdir. Söz köklərində [əlif] a saitinin işarəsi kimi sabitdir; bəzən söz əvvəlində ə saitinin işarəsi kimi də işlənmişdir. Bu cəhətdən, xüsusilə türk mənşəli söz köklərində yazılış maraqlıdır: ata, ana, sağ, ozan, qulan, ər və s. Eyni zamanda leksik və qrammatik şəkilçilərin yazılış: çıxan, umar, almaz, buna.

Nəzərə almaq lazımdır ki, bir sıra söz köklərinin ortasında (qaf) və (şin) hərflərindən əvvəl və (sad) hərfindən sonra (əlif) yazılmamışdır. Məs.: yaqın, başmaq, sağrı və s.

2. (kaf) - ərəb dilinin fonetik tərtibinə və ərəb imla üsuluna uyğun şəkildə işlədilmiş, bu hərfdən həm kar k samitinin, həm cingiltili g samitinin, həm də sonor (burun-boğaz) səsi “sağır nun”un ifadəçisi kimi istifadə olunmuşdur. Söz və şəkilçilərin sonunda sərbəst və “həmzə” işarəsi ilə işlənən (kaf) da eyni danışıq səslərini ifadə etmişdir. Məs.: kül, könül, yeg, keyik.

3. (sad) türk mənşəli sözlərdə qalın saitdən əvvəl, (sin) hərfi isə incə samitdən əvvəl işlədilmişdir. Bu cəhətin xüsusi əhəmiyyəti vardır; belə çıxır ki, (sad) hərfi ilə yazılan türk mənşəli sözlərdə incə sait və eləcə də (sin) hərfindən sonra qalın sait təsəvvür etmək doğru olmaz. Misallara diqqət edək: sağış, soy, suç; lakin söylər, söz və s.

4. Müasir dildə d samiti ilə başlayan türk mənşəli sözlərin kökündə qalın sait varsa, həmin söz (ta) hərfi ilə yazılır, daha doğrusu, (ta) hərfi t samitini əks etdirir və ondan sonra qalın sait işlənir. Məs.: toya, tağ, tuq və s.

5. Geminat samitlər ya yoxdur, ya da onların üzərində təşdid qoyulmur. Məs.: yedi, toquz.

6. Bir qayda olaraq, samitlə bitən, III şəxs təkin mənsubiyyət şəkilçisini qəbul etmiş sözlər hallanarkən mənsubiyyət şəkilçisi yazıda əks olunmur. Görünür, bu, həmin şəkilçinin qısa ı, i kimi tələffüzü ilə əlaqədardır. Çünki şəkilçi dodaq ahənginə uyğun variantda müşahidə edilmir. Məs.: başına, yaşında və s.

7. Dodaq ahənginə uyğun ikihecalı türk mənşəli söz köklərinin ikinci hecasında u, ü saitləri çox vaxt yazıda əks olunmur. Məs.: (oğul), (öğüt), (qopuz) və s. Lakin bəzən eyni yaxud eyni tipli sözlər az da olsa dodaq ahənginə tabe şəkildə də yazılmışdır. Məs.: oğul, oğuz və s.

8. (qaf) - söz əvvəlində q samitinin, bəzi türk mənşəli sözlərin ortasında və sonunda dilrəxası kipləşən kar K səsinin işarəsidir. Məs.: yaKın, baKaydınız. Lakin nəşriyyat imkanını nəzərə alıb, həmin səsi də mətnə q hərfi ilə verməli olduq.

* * *

İrəlində akad. H.Araslının qeydindən aydın oldu ki, “Kitab”ın 1978 il Bakı nəşrində mətnin mö’tərizəyə alınmış söz və ifadələri Vatikan nüsxəsindən götürülmüşdür. Lakin bu o demək deyil ki, Vatikan mətninin Drezden nüsxəsindən fərqli söz və ifadələri ancaq həmin mö’tərizəyə alınanlardır: əslində, fərqlər miqdarca daha çoxdur. Görünür, H.Araslı bütün “fərqli” söz və ifadələri tərtib etdiyi mətnə daxil etməmiş, doğru olaraq ancaq kontekstin məzmunu ilə səsleşən, hər hansı cümləni tamamlayan, fikri dəqiqləşdirən faktları nəzərə çarpdırmaq istəmişdir.

Bizim tərtib etdiyimiz mətn bə'zi orfoqrafik-fonetik və başqa xüsusiyyətlərin fərqi nəzərə alınmadan, transkripsiya prinsipləri baxımından daha çox M.Erginin tərtib və nəşr etdiyi variantı yaxındır. Bununla belə, bir sıra sözləri M.Erginin tərtib və nəşrindəki vəziyyətdən fərqli şəkildə oxuyub-yazdığı daha doğru hesab edirik. Həmin "fərqlənmələr"i qruplaşdırıb izah etməyə çalışaq:

I. Eyni söz (ərəb əlifbasının eyni qrafik kompleksi) M.Ergin tərəfindən başqa cür oxunur və transkripsiya edilir. "Fərqlənmələr"ləri nəzərə çarpdırmaq üçün birinci tərəfdə M.Erginin, ikinci tərəf kimi öz transkripsiyanızı təqdim edirik: anın-anın, kavımın-qövminin, ullaşuban-ullaşuban, dəpəcük-dəpəcik, qonuş-qonaq, yoridanda-yüridəndə, sevgülü-sevgili, bazlammac-bazlamac və i.a.

Yuxarıdakı sözlərdən bəzisinin türkçə transkripsiya variantı tamamilə məqbuldur. Çünki "kavım" elə "qövmin" kimi anlaşılır; "qonuş" - "qonaq" deməkdir və s. Lakin "ullaşuban" əvəzinə Vatikan nüsxəsinə uyğun olaraq "ullaşuban" variantını seçmək məqsəduyğun deyildir; çünki "ullaş" fe'li həm orta əsr türk (osmanlı), həm də Azərbaycan dili mənbələrində "qarışmaq", "qovuşmaq" mənasındadır və Drezden nüsxəsindəki kontekstdə tamamilə öz yerindədir: "Ullaşuban sular taşsa, dəniz tolmaz".

II. M.Erginin nəşrində qoşa sözlər nəzərə çarpdırılmamışdır. Nəticədə, KDQ-nin fərdi dil üslubunun əsas əlamətlərindən biri - sinonim sözlərin qoşalığı, daha doğrusu, hansı sözlərin qoşalaşb-qoşalaşmadığı kölgədə qalmışdır. Məs.: yığar direr - yığar-dərer, çalub ayıdan - çalub-aydan, yazdı düzdi - yazdı-düzdi, küydi biçdi - köydi-biçdi, yedirir içürür - yedirir-içirir.

III. M.Erginin tərtibində və nəşrində bə'zi ifadələrin, cümlələrin həddi pozulmuşdur. Məsələn, oxuyuruq: "Ahır zamanda hanlıq girü Qayıya dege, kimsene ellerindən almaya, ahır zaman olub kıyamət kopınca. Bu didüğü Osman neslidür, işde sürilüp gide yorır" Drezden nüsxəsində nöqtəni əvəz edən işarəyə əsasən bu mətn belə yazılmalıdır: "Axır zamanda xanlıq gerü-Qayıya dege, kimsənə əllərindən almıya. Axır zaman olub kıyamət qopınca bu dedüğü Osman neslidir. İşde sürilib gedəyürir".

M.Erginin nəşrində dastanların müqəddiməsində Dədə Qorqud dilindən xatırladılan məsəlvari fikirlər (şer parçalarında mısralar) nəsr şəklində - iki-iki birləşdirilərək bir sətirdə verilir; məsələn, oxuyuruq: "Eski panbuk biz olmaz, Karı düşmən dost olmaz". Mətnə isə bu şəkildə olmalıdır:

"Əski panbuq bez olmaz,
Karı düşmən dost olmaz"

IV. M.Erginin tərtibində və nəşrində bə'zi söz və ifadələr ya düzgün oxunmayıb, ya da təqdim edilən transkripsiya variantında məqbul sayıla bilməz. Nümunə olaraq, aşağıdakı cümlə və ifadələrdə bə'zi sözlərin M.Ergin tərəfindən oxunuş variantını mö'tərizədə veririk: Qarağuca (qara qoça) qıymayınca (qaymayınca) yol alınmaz (s.3) "uz (öz) qılıc" (s.3) genəz (gögəz) yerlər çəmənlərin qulan bilür (s.5). Ağır yüklər zəhmətin (zəhmətin) qatır bilür (s.5). Toquz bazlamac ilən bir küvlək (külək) yoğurd gəvəzlər

(gözlər) - s.8. Evinə yazıdan-yabandan bir udlu (odlu) qonaq gəlsə... (s.9). İyəgülü (eyegülü) ulalır (s.15). Tanrı verən tatlu canın seyranda imiş, endi dəxi (arıt axı) - s.27. "Aqar" ayda (aqarlıda) qarğamağıl, Qazlıq tağının suyımın günahı yoqdur. "Bitər" ayda (bitərli-də) otların qarğamağıl (s.28). Amit soyının (Anut suyunun) aslanı (s.35). Şahin bənim quşımı alur (ölür) gördüm (s.42). Qara Dərvənd ağzına düş (dös) vermiş idik (s.71) i.a..

Bizim fikrimizcə, Vatikan katibindən başlamış, bu günə kimi bə'zi sözlərin müxtəlif şəkildə oxunub-yazılması dil amilinə leksik-qrammatik və üslubi cəhətdən kifayət qədər diqqət yetirilməməsi ilə əlaqədardır. Məsələn, tutaq ki, Drezden katibi tələsdiyi üçün "əlif" hərfini "ya" hərfi ilə bitişik yazmış, ona görə də sün'i söz-forma ("bitərli") alınmışdır. Bu fakt əsasən M.Ergin və H.Araslı aydın şəkildə ayrı yazılmış "aqar ayda" (yə'ni: "axar deyə") sözlərini də "aqarlı" kimi oxumuşlar. Belə olduqda kontekst bitkin və əlaqəli mə'nə vermir: "axarlıda" (?) qarğama (kimi? nəyi?). Eləcə də "şahin bənim quşımı alur..." kontekstində mübtədə ilə uzlaşmış xəbər tə'sirsiz "ölmək" fe'li ilə necə ifadə oluna bilər? ("quşımı" söz-forması göstərir ki, onunla sintaktik əlaqədə olan fe'l tə'sirlidir).

Eyni vəziyyət müasir tədqiqatlarda və nəşrlərdə də müşahidə edilməkdədir. Məsələn, dastanların dilində bir neçə dəfə işlənmiş but sözü ("butun" şəklində) müasir dildəki "bütün" əvəzlik-zərfi kimi başa düşülür. Halbuki "but" sözü hər yerdə "ta" hərfi ilə, "büt" və ya "bütün" sözləri "te" hərfi ilə yazılmışdır.

KDQ-də üç dəfə işlənmiş "aşiq" sözü katib tərəfindən təəddüdlə gah "a", gah da "i" saiti ilə yazılıb: "At, yaraq və işiq Bəkilin, Bəkil içində degil!" (s.247). Bunun səbəbi odur ki, "aşiq" sözü özünün lüğəvi mə'nası ilə arxaikləşib, XV-XVI əsrlərin katibləri üçün anlaşılmaq olmuşdur. Bu günün folklorçusu həmin sözü "Oğuz igidlərinin alınma bərkidilən güzgüdən əks olunan işiq" kimi izah edir. Halbuki XIII əsr lüğəti "Əs-sihah əl-əcməyyə"də bu söz "başə keçirilən zireh geyim" kimi izah olunmuşdur (yuxarıdakı misaldə "Bəkil içində degil!" ifadəsi də həmin mə'nanı təsdiq edir). XIV əsrin əvvəllərində qələmə alınmış "Qisəsül-ənbiya" adlı əlyazmasında həmin söz başqa fonetik variantda, lakin eyni mə'nada işlənmişdir: "Yaşiqnı başığa urdı... başından yaşiqnı tüşürdi, alnı açıldı".

KDQ mətnşünaslarından biri təkidlə qeyd edir ki, "Qazan bəg... gerü döndi altun xəxtində" cümləsindəki axırıncı iki söz Azərbaycan tarixi coğrafiyasından bəlli olan yer adı (xüsusi isim) kimi anlaşılmalı və sonrakı cümlənin əvvəlinə köçürülməlidir. Yə'ni: "Qazan bəg... gerü döndi, Altun xəxtində yeni evini dikdi" (s.65). Lakin Vatikan nüsxəsində həmin cümlə "Altun xəxtə Qazan bəg keçdi oturdu..." (s.67) kimi verilmişdir; demək, bu kontekstdə "yer adı" anlayışı yoxdur, söhbət bəyin "qızıl xəxt"indən gedir.

Şübhəsiz, belə misalların sayını xeyli artırmaq olar. Fəqət bir cəhət aydındır ki, "Kitab"ın tək cümlə mətn tərtibində deyil, müxtəlif aspektli araşdırmalarında da diqqətsizlik, subyektiv təsəvvür və münasibətlər dastanların sözlüyündə xüsusi leksikanın (qədim türk qatının) təhrifinə və yanlış izahların, elmi mülhizələrin meydana çıxmasına səbəb olur.

Həmin mətnə "sağır nun" səsi xüsusi işarə ilə fərqləndirilir; Vatikan əlyazma nüsxəsindən alınmış mətnə daxil edilmiş sözlər ulduzlarla nəzərə çarpdırılır. Drezden əlyazmasının hər səhifəsindəki satırların sayı və həddi rəqəmlərlə göstərilmişdir.

Ədəbiyyat:

- M.Ergin. Dədə Qorqud Kitabı. Ankara, 1963.
- O.Ş.Gökyay. Dədə Qorqud'un Kitabı. İst., 1973.
- H.Araslı. Kitabı-Dədə Qorqud. B., 1962.
- F.Zeynalov, S.Əlizadə. Kitabı-Dədə Qorqud. B., 1988.

Samət Əlizadə

DREZDEN NÜSXƏSİ

Araşdırmalar əsasən həmin nüsxənin fotosuratına və ya həmin fotosuratdan faksimileyə əsasən aparılır. D-ni ilk dəfə H.O.Fleyşer tapmış və "Catalogus codicum Manuscriptorum orientalum Bibliothecae Dresdensis, Dresden, 1831, No 86" adlı kataloqda bu əlyazma haqqında belə məlumat vermişdir: "152 vərəqəlik türkçə məcmuə; kiçik 40, nəsx yazılı, əski şərq türkcəsi və ya Oğuz şivəsi ilə yazılmış "Kitabi-Dədəm Qorqud"dur. İç Oğuz və Daş Oğuz qəbilələrinin Məhəmməd dövründəki macərələrinin hekayələridir. Kitabın adı bütün hekayələrdə "Qorqud" adlı birinin böyük rolu olmasından irəli gəlməkdədir. Qorqudun dindar, ağıllı və Oğuz qəbilələri arasında böyük e'tibar sahibi olduğu rəvayət edilir".

Həmin məlumatla aşağıdakıları əlavə etmək olar: nüsxənin titul səhifəsində ortada dairəvi möhür, ayaqda sol küncdə isə düzbucaqlı möhür vardır (üstündə "Drezden muzeyi, Ea 86" yazılmışdır). Yuxarıda əsərin adı yazılmışdır: "Kitabi-Dədə Qorqud əla lisanı-taifeyi-oğuzan". Bu adın altında çətinliklə oxunan "Sahib əs-səlam Abdullah bin Fərəc Kəndxuda" sözləri (monogram) görünür. Üst sağ küncdə "tarixi-vəfati-Osman, sənə 993" yazısı, aşağıda isə sağ küncə doğru "Məhəbbətnamə ağzında yazılmışdır" qeydi vardır. Qorqudşünaslıqda D. əlyazmasının birinci səhifəsində "Dədəm Qorqud" adındakı "-m" ünsürünün "əbcəd sayı ilə rəqəm göstərməsi" və həmin sözlərin əlyazmanın köçürüldüyü hicri tarixi bildirməsi məqsədi ilə işlədilməsi barədə əsassız fikir vardır. "Dədəm Qorqud" ad variantı D. əlyazmasında (müxtəlif boylarda) 20 dəfə işlənmişdir. Qralıka və imla baxımından "Məhəbbətnamə ağzında yazılmışdır" cümləsi əlyazmadakı xətt növünə işarə edir. Həmin qeyd katibə məxsusdursa, "Məhəbbətnamə ağzı" sözlərini əbcəd hesabı ilə D. əlyazmasının yarandığı tarix kimi qəbul etmək olar: Hicri 664 (miladi 1284). Bundan əlavə, həmin səhifədə kitabın məzmununu ilə əlaqəsi olmayan yazılar da vardır. Arxa səhifədə iki dəfə yazılmış farsca bir beyt, türkcə və ərəbcə başqa yazılar oxunur (yazılar kalligrafik cəhətdən fərqlənir). Əsl mətn ikinci vərəqədən başlanır.

Olyazmanın (mətnin) həcmi 304 səhifədir. hər səhifə 13 sətirdən ibarətdir, lakin birinci səhifədə, "bəsmələ" (bismillah ər-rəhman ər-rəhim və bihi nəstəin) ilə başlandıqına görə, 12 sətir var; sonuncu səhifə isə boyların sonluğu olan şe'rlə (cəmi 8 misra) bitir. Mətnin sonundakı "təmmət" sözünün altında gətirildikə daralan və üçbucağı andıran naxışlar arasındakı "466" rəqəmi ilkin nüsxənin tarixi kimi qəbul edilə

bilər (ornamentvari yazıldığına görə həmin rəqəmi "444" kimi də oxumaq olar).

M.Ergin yazır: "Səhifələrin çevrəsi tək cizgi ilə çərçivələnmişdir.Mətnin içində gəlişigözəl qoyulmuş iri nöqtələr vardır". Lakin faksimiledə çərçivə görünmür; iri nöqtələri isə "gəlişigözəl qoyulmuş" hesab etmək çətindir. Çünki bir sıra ifadələri, söz birləşməsi və cümlə hədudlarını həmin "nöqtə" ilə müəyyənləşdirmək mümkündür. Məs.: "...təhsin dedilər. "Dədəm Qorqud gəlsün, bu oğlana ad qosun, biləsinə alub babasına varsun, babasından oğlana bəglik istəsün"... (D-17). Bu kiçik parçada nöqtə, vergül və dırnaq işarəsini həmin "iri nöqtə" əvəz etmişdir. Ümumiyyətlə isə, bu nöqtəni bədiü oxu və ya söyləyişdə fasilənin ümumiləşdirilmiş işarəsi saymaq olar.

D.n.-də boyların başlıqları və "soylamış", "soylama" sözləri daha irihəcmli və qalın hərflərlə yazılaraq nəzərə çarpdırılmışdır. Lakin əsərin mətnində şe'r və nəsr parçaları iç-içədir, bir-birindən fərqləndirilməyib. D. n. giriş və 12 boyu əhatə edir; bə'zi boyların başlıqları "xanım, hey!" sözləri ilə bitir (həmin sözlər də həcmcə böyük hərflərlə yazılmışdır). D.n.-də boyların düzlüsü və həcmi aşağıdakı kimidir: Giriş (səh.2-9). I. Dirsə xan oğlu Buğac xan boyı (səh.9-35). II. Salur Qazanun evi yağmalandığı boy (səh.35-66). III. Qam Bərənün oğlu Bamsı Beyrək boyı (səh.66-122). IV. Qazan oğlu Uruz bəgün tutsaq olduğu boy. (122-154) V. Duxa qoca oğlu Dəli Dəmir boyı (səh.154-170). VI. Qanlı qoca oğlu Qanturalı boyı (səh.170-201). VII. Qazılıq qoca oğlu Yegnək boyı (səh.201-213). VIII. Basat Dəpəgözi öldürdüğü boy (səh.213-235). IX. Bəkil oğlu Əmiran boyı (səh.235-253). X. Uşun qoca oğlu Səgrək boyı (səh.253-271). XI. Salur Qazan tutsaq olub oğlu Uruz çıxardığı boy (səh.271-291). XII. İç Oğuz Taş Oğuz asi olub Beyrək öldüğü boy (səh.291-304).

D. n. dastanların yazıya alınmış ilk nüsxəsi sayıla bilməz; bunu həm boyların qeyri-məntiqi düzlüyündən, həm də müxtəlif tekstoloji faktlardan yəqin etmək olar. Məsələn, XI boyun məzmunundan aydın olur ki, Uruz kiçik yaşlarında ikən atası Qazan düşməne əsir düşmüşdür. Uruz uşaq olduğu üçün babası Bayındır xanı öz atası bilir. Lakin IV boyda Uruz on altı yaşındadır, atası ilə ova çıxır, onun "qılinc çaldığı, baş kəsdiyi yerləri" görmək istəyir. II boyda isə yəqin ki, daha yetkin yaşlarında olan bir igiddir. Çünki Qa-

zan xan ova çıxmaq istərkən deyir: "Üç yüz yigid ilən oğlum Uruz mənim evüm üstünə tursun" (D-37).

Bütövlükdə D. n. hərəkətsiz nüsxə yazılmış abidə kimi səciyyələnir. Lakin dastanların "giriş"ində və ilk boylarda bir sıra söz və ifadələr hərəkətlənmişdir. Bu cəhətdən əlyazmanın 8,9,11,12,13 və 17 səhifələrinə nəzər salmaq kifayətdir. Məsələn: "...buğanın atından yumruğun gedərdi" (D-17) sözləri müfəssəl şəkildə hərəkətlənmişdir. Belə təsəvvür yaranır ki, katib bə'zi türk mənşəli sözlərin ya hərəkəli, ya da hərəkətsiz (nosto'liq xətti tələbləri ilə, yə'nə saitlərin konkret hərflər vasitəsilə ifadə edilməsi yolu ilə) düzgün yazılışını heç olmasa bir dəfə həyata keçirməyə çalışmış, həmin sözlərin təkrar yazılışında isə müxtəlifliyə yol vermiş, daha doğrusu, belə lüğət vahidlərinin "tanınacağına", oxuna biləcəyinə əmin olmuşdur. Dil baxımından D.n.-nin əsas məziyyəti və qiyməti (katibin xidməti də ondadır) əlyazma nüsxəsinin (bu xəyalı nüsxənin XIII əsrə aidliyini düşünmək olar) dil və imla xüsusiyyətlərini saxlamaqdadır. Katib D.n.-ni yazıya aldığı dövrün ədəbi dil xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırılmamışdır. Əlyazma ən'ənəsinə görə hər səhifənin ilk sözü əvvəlki səhifənin ayağında yazılmışdır.

Dil və üslub baxımından D.n. ədəbi imitasiya, "stilizə" faktlarından və ya ədəbi redaktə təşəbbüslərindən uzaqdır. Hətta Vatikan katibinin sün'i paralelizm xətinə "atdan ayğır, dəvədən buğra, qoyundan qoç (qırdırılmışdı)" şəklində işlətdiyi ifadə D.n.-də hər dəfə "atdan-ayğır"dan" qoşa sözü ilə başlanır; bunu ancaq şüurlü təkrar saymaq olar.

Şübhəsiz, D.n.-nin katibi də ara-sıra mexaniki qüsurlara yol vermişdir. Eyni sözün müxtəlif imla variantından başqa, əlyazmada nöqtənin yerində qoyulmaması, tələskənlik (sür'ətli yazı) noticəsində hecənin, sözün, hətta bir səhifədə bütöv cümlənin təkrarən yazıldığına, bə'zən də sözün ötürüldüyünə (buraxıldığına) təsadüf edilir. Məs., təkcə cümlənin təkrarən yazılması faktı onu söykəməyə əsas verir ki, bu hal "üzündən köçürmə"də katib yorğunluğunun nəticəsidir (tozanın nitqindən ilk yazıya alınmada belə hal baş verə bilməz). Digər tərəfdən, yüzlərcə sözdə sait işarələri (əlif, vav, ye) ya tam, ya da qismən yazılmayıb; məs., "uçmaq" sözü "vav"sız yazılmış, "qımız", "degildir", "yasdıqda" sözlərində a,ı,i,e, saitləri hərflərlə nəzərə çarpdırılmamışdır. Buradan belə nəticə çıxır ki:

a) KDQ yazılı ədəbiyyat nümunəsinə çevrildiyi ilkin mərhələdə müxtəlif zamanlarda, bəlkə də müxtəlif ozanların nitqindən qələmə alınmışdır. Boyların qeyri-məntiqi ardıcılığı da bundan irəli gəlmişdir.

b) D.n.-də sözlərin əksərən hərəkətsiz yazılması və bunun katib tərəfindən adi hal kimi qəbul edilməsi belə fikir doğurur ki, əvvəlki əlyazma hərəkə-

li nüsxə kimi, lakin köhnəlib aşınma və ya rütubət noticəsində çox sözləri, həmçinin hərəkəli ya tam, ya qismən pozulma həddinə çatmış; D.n.-də həmin əlyazmanı yenidən, amma mümkün qədər təhrif etmədən bərpa etmək, təzələmək məqsədi ilə meydana çıxmışdır. Bu cəhətdən D.n.-nin "Uşun qoca oğlu Səgrək boyu"ndakı bə'zi sözlərin yazılışında qrafik çətinliklərə diqqət etdikdə "nöqsan"ların səbəbi aydınlaşır. Məs., "Şərükvən" (səh.254) sözündə "nun" hərfinin yarısı görünmədiyi üçün "Şərükvəz" oxunur; "tartaydım" (səh.259) sözündə "re" hərfi "vav" kimi görünür və "tutaydım" oxunur, "Dərəşam" (səh.270) sözündə "re" hərfi "dal" kimi, "tuc" (səh.271) sözündə "te" hərfi "qaf" kimi görünür. Maraqlıdır ki, "xanımız" (səh.268) sözündə "sağır nun"u bildiren "ka" sorqəssiz yazıldığına və "ze"nin nöqtəsi qoyulmadığına görə söz "xanlar" kimi oxunmalı olur.

Katibin "qrafik psixologiyası"ni səciyyələndirən əlamətlərdən biri nöqtə ilə bağlıdır. Nöqtə ya unudulur, ya da sür'ətlə yazılarkən başqa hərflərinə qoyulduğu hiss edilir. Nəticədə, kontekstin məzmunu ilə uyğun olmayan sözlər meydana çıxır. Məs., "azsan" (səh.268), "zəxm" (səh.284) sözlərində "z"-nin nöqtəsi unudulduğu halda, "qırda" (səh.279) sözündə ehtiyac olmadan "re" üzünə nöqtə qoyulmuşdur. Belə misallərin sayını artırmaq olar.

D. n.-nin əlyazma kitabı kimi ön mühüm cəhətlərdən biri onun mətnində sistem təşkil edən bir imla xüsusiyyəti - "ta" və "sad" hərflərindən türk dili fonetikasi baxımından məqsədəuyğun istifadə edilməsidir (bax: "Kitabi-Dədə Qorqud"un orfoqrafiyası" məqaləsi). Bu xüsusiyyəti nəzərə almadıqda neçə-neçə söz təhrifi yaranır, yaxud söz itkisi baş verir. D.n.-də arxaikləşmiş "sı-", "sığa-" və "sırça" sözlərinin düzgün fonetik tərkibdə oxunması həmin imla xüsusiyyətini nəzərə almaq sayəsində mümkündür. Öz növbəsində, "sin" hərfi ilə başlanan "sün-" (müqətt: Ala yılan sünəməz onun ormanı olur - səh.175), "sügü" (süngü), "süsəgən", "süsil-" (sancılmaq), "süsiş-" (buyuzlaşmaq), "sür" (yoğun qamış, bambuq), "sünic" (dəlik, deşik) sözlərinin varlığı da həmin qayda əsasında sübuta yetirilir.

Ədəbiyyat:

Dede Korkut kitabı. Prof. Dr. Mühərrem Ergin. Ankara, 1989.

"Kitabi-Dədə Qorqud" (tərtib, transkripsiya, sadələşdirilmiş mətn, müqəddimə F.Zeynalov, S.Əlizadənin-dir). B., 1988.

Samət Əlizadə

VATIKAN NÜSXƏSİ (V.N.)

Vatikan kitabxanasının türkcə bölümündə saxlanılan 102 nömrəli əlyazması həmin nüsxədən əlavə, eyni cild daxilində başqa bir risalə də vardır. "Hekayəti-lətifəyi-üçübə və məhcubeyi-zərifə" adlı bu risalə cildin 2-58 vərəqlərini tutur. KDQ-nın V.n. 58 -106 vərəqlər arasında yerləşir. V.n. bütünlüklə hərəkəli nəsxlədir; səhifənin ayağında növbəti səhifənin ilk sözü yazılıb; V. nüsxəsinin hər səhifəsində 13 sətir vardır.

V.n.-nin birinci səhifəsində başlıq yerində "Hekayəti-oğuznameyi-Qazan bəg və qeyri" sözləri yazılmışdır. V.n. sıx sətirlərlə nəsrləndirilmişdir; şe'r parçaları olan yerlərdə isə mısralar arasında cüz'i məsafə (boşluq) hiss edilir. Əlyazmanın sonuncu vərəqindən əvvəlki vərəq qopmuşdur; həmin vərəq axırıncı boyun bir hissəsini (Drezden nüsxəsinin 297 səhifəsinin 9 sətirindən 303 səhifəsinin 5 sətirinə qədərki hissəni) əhatə edir. V.n. 99 vərəqlə bitir.

V.n. giriş və 6 boydan ibarətdir. Müqəddimə və boyların həcmi, düzümü aşağıdakı kimidir: Giriş (səh.2-5). I. Hekayəti-xan oğlu Buğac xan (səh.5-20). II. hekayəti - Bamsı Bəryək Boz atlı (səh. 20-53). III. Hekayət Salur Qazanın evi yağmalandıqıdır (səh.53-68). IV. hekayəti - Qazan bəgün oğlu Uruz xan dutsaq olduqıdır (səh.68-85). V. Hekayəti - Qazılıq qoca oğlu Yegənək bəg (səh.85-92). VI. hekayəti - Taş Oğuz İç Oğuzasi olup Bəryək vəfatı (səh.92-99).

V.n. haqqında ilk mə'lumatı İtaliya alimi Ettore Rossi vermişdir: Ettore Rossi. Un nuovo manoscritto del "Kitabi Dede Qorqut", Rivista degli Studi Orientali, Roma, 1950, XXV, səh.34-43. Bundan sonra E.Rossi ətrafı araşdırma - 364 səhifəlik bir kitab nəşr etdirmiş, əlyazmanın faksimiləsini də bu kitaba daxil etmişdir (Bax: E.Rossi, JL "Kitab-i Dede Qorqut", Citta del Vaticano, 1952).

V.n.-də əlyazmanın dəqiq tarixi yoxdur. Lakin cildə V.n.-dən əvvəl yer tutan risalənin Seyyid Əhməd bin Həsən Balı tərəfindən hieri 918 (1512-1513)-də yazıldığı göstərilir. Vatikan əlyazmasından sonrakı bir vərəqdə isə Sün'ullahın vəfat tarixi (hier 956, miladi 1549-1550) qeyd olunmuşdur. Beləliklə, V. n.-nin XVI əsrin I yarısında yazıldığı qənaətinə gəlmək olur. Paleoqrafik xüsusiyyətlər və yazı dili prinsipləri də eyni qənaəti doğrur.

D. və V. nüsxələrini ancaq fonetika səviyyəsində qarşılaşdırarkən birincinin XVI əsrə qədərki Azərbaycan yazılı abidələrinə, ikincinin Şərqi Anadolu türkcəsində yazılmış abidələrə uyğunluğunu

görmək olar. Belə ki, Drezden nüsxəsində "m" samiti ilə başlanan bə'zi sözlər V.n.-də "b" ilə, "t" ilə başlanan sözlər isə daha çox "d" ilə işlənir. D.n.-də sözün birinci hecasında "i" saiti, V.n.-də "e" saiti işlənir; D.n.-də bir çox sözlərdəki x,ğ səsləri V.n.-də "q" səsi ("qaf" hərfi) ilə verilmişdir.

V.n. D. nüsxəsi ilə müqayisədə (hər iki nüsxədə olan 6 boy müqayisə edilərkən) hər cəhətdən naqisdir və elmi-tənqidi mətn üçün e'tibarsızdır. M.Ergin yazır: "V.n. Drezden nüsxəsinə nisbətən çox pis nüsxədir. Hərəkətlər çox yanlış bir şəkildə qoyulmuşdur. Xüsusi isimlər belə bir neçə şəkildə yazılmış və hərəkəllənmişdir... Vatikan nüsxəsinin katibi əsl nüsxədə anlama bilmədiyi sözləri çox dəfə adlanmışdır". Doğrudan da, belədir. Həcmə nata-mamlıqdan başqa, V. katibi müvafiq boyları köçürərkən diqqətsizliyə yol vermiş, bə'zi sözləri və bütöv parçaları ixtisar etmiş, ifadə dəyişikliyi etmiş, mətnin əslinə sərbəst münasibət bəsləyərək fərdi yazı üslubuna və ədəbi zövqünə, səriştəsinə uyğun kiçik əlavələr də etmişdir. Bu cəhətdən aşağıdakı faktları göstərmək olar: 1. D.n.-dəki nüsxəsindəki Beyrək, Tondaz, Şöklü Məlik, Bayındır, Ayna Mələk kimi şəxs adları V.n.-də Bəryək (Bəryək, Bəryik), Dondar, Sökili Məlik, Bayındır, Ayna Məlik yazılmışdır. 2. Bütün zəif, üçüncü dərəcəli ədiblər kimi V.n.-nin katibi də qarşısındakı əlyazmaya "tənqidi" yanaşmış, mətnin üzərində öz zövqünə və məqsədinə uyğun "ədəbi redaktə" işi aparmışdır. Məs., məzhəb təəssübkeşliyi göstərərək, dastanların "Müqəddimə"sində (D.n.-nin VI səhifəsi və VII səhifəsinin 5 sətiri) peyğəmbər və xəlifələrin, xüsusilə Həzrət Əlinin nəvələrinin tərifli verilən parçanı, həmçinin "Salur Qazanın evinin yağmalandıqı boy"dan (D.n.-nin 55-56-cı səhifələrində) "Ağac" rədilli 16 mısralıq şe'rdən 5 misra saxlayıb, Əlinin qılıncının və atının yəhərinin vəsfini, Musanın əsasının xatırlandıqı misranı, eləcə də "Şah Həsən ilə hüseyin" ifadəsindən "Şah" epitetini ixtisar etmişdir (V.n., səh.63). 3. Katib öz növbəsində istədiyi zaman kiçik "əlavə ifadələr" işləmişdir. Məs., Xızır adını "yaşıl tonlu Xızır İlyas" (V.n., səh.15) yazmış, I boydakı "Buğac babasını qurtardı, qayıtdı, gerü döndü" (D.n., səh.34) cümlələrini belə genişləndirmişdir: "Baba ilə oğul biri-birin qucuşu ağlaşdılar, əhvalların bir-biriylə söyləşdilər; andan obalarına qayıtdılar. Xan qızı qarşu gəlup Dirsə xan ilə oğlunu bir arada gördi; haq taalaya şükür qıldı, qurbanlar eylədi, aclar toyurdu, sədəqələr verdi, oğlunu bağrına basup gözlərin öpdü" (V.n, səh.19).

V.n.-nin katibi Drezden nüsxəsinin "Müqəddi-

mə"sindəki "bu yıqlıacaq evdə un yox, ələk yox" cümləsini "Un yox bu yıqlıacaq evdə, ələk yox" (səh. 5) variantında işlətməmişdir. Eyni zamanda katib "Beyrək" boyunun sonunda bir "boşluq", "natamamlıq" görürək yazır: "Məlikün qızı ilə Bəryək əhd etmişdi, aldı gerü döndü" (səh.52). III boyun məzmunundan (Beyrək əsirlikdən xilas olarkən) "kafir bəyinin qızı ilə əhd etmək" (D.n., səh.98) motivi mə'lumdur. Lakin Drezden nüsxəsində həmin qızı alması barədə bir kəlmə də yoxdur.

V.n.-nin katibinin səriştəsi XVI əsr yazılı ədəbi dil normalarına uyğun olduğu üçün o, dastanların adındakı "boy" sözündən və "xanım, hey!" vokativ ifadəsindən imtina edir, "hekayət" sözünü işlədir (məs.: "Hekayəti-xan oğlu Buğac xan"). Lakin dastanların sonluğunda "xanım, hey" ifadəsini "Xanım, hey! Bəgüm, hey!" paralelizmi şəklinə salmağı lazım bilir. Axırıncı boyu D.n.-də olmayan bu sözlərlə bitirir: "Bu kitabı yazanı dua ilə ananlara Haq subhanəhu və Taala rəhmət etsün. Amin, amin deyənələr dizar görsün. Xanım, hey! Bəgüm, hey!". 4. Dil və imla xüsusiyyətləri zəminində V.n.-nin nöqsanları aydın müşahidə edilir. Hər şeydən əvvəl, ərəb qrafikası ilə yazı qaydasının xilafına olaraq V.n.-nin katibi bir sıra sözləri sətirdən-sətərə (həm də istədiyi şəkildə) keçirmişdir (məs.: dostuna, de-mişdir, biz-dən və s.). Ayrı yazılmalı olan sözləri və hərfləri bitişik yazmışdır: "and iç dedi" - and içdedi (səh.96); "biz də, qonuq da" - bizdə, qonuqda (səh.5); "anunkibi" (səh.5) və s. Ən başlıcası odur ki, D.n.-dəki bə'zi türk mənşəli sözlərin mə'nası V.n. katibinə ya mə'lum deyil, ya təxmini mə'lumdur. Məs., katib "qarğayıdır; biz daxı qarğarız" (D.n., səh.12) ifadəsini "qarıypdır, biz də qararuz" (V.n., səh.7), "kövrəlib" (D.n., səh.23) sözünü "küvləyüb" (V.n., səh.12), "qağırdaq" (D.n., səh.296) sözünü "oqudum" (V.n., səh.94) kimi yazmışdır. Katib Drezden nüsxəsində doğru işlənmiş "niyə?" sual əvəzliyini "nəyə" (obyekt bildirən) söz-forması ilə qarışdırdığı üçün sual cümləsində ikinci variantı işlədir: "Bilürmisen, Bəryək, səni nəyə oqudum?" (V.n., səh.96).

M.Ergin V.n.-nin isnad etdiyi əlyazmanın müəyyənləşdirmək məsələsinə xüsusi fikir vermiş, haqlı olaraq hər iki nüsxədə diqqəti bə'zi sözlərin eyni cür səhv yazılışının təkrar olunduğuna yönəlmişdir. Məs., "soluna" sözü hər iki nüsxədə (D., səh.124; V., səh.69) səhvən adi "nun" ilə, "boyuma" sözü hər iki nüsxədə (D., səh.124; V., səh.69) yanlış olaraq "boynuma" kimi, "bəglər" sözü "Bökil" şəkildə (D., səh.303; V., səh.99) yazılıb. Maraq-

lıdır ki, "arı sudan əbdəst aldı" ifadəsi hər iki nüsxədə (D., səh.132; V., səh.73) natamam - "arı əbdəst aldı" kimi yazılmışdır. Bu tipli yazılış qüsurlarının təkrarlandığını nəzərə alan M.Ergin yazır: "Ən azından, hər iki nüsxənin ortaq bir nüsxəyə dayandığını qəbul etmək gərəkdir. Biz daha irəli gedərək V.n.-nin Drezden nüsxəsindən alındığını irəli sürülə biləcəyini söyləyəcəyik". Lakin görkəmli qorquşünasın ehtimal kimi söylədiyi fikrin həqiqətə daha uyğun olduğunu - yə'ni hər iki nüsxənin daha öncə yazılmış ortaq bir əlyazma əsasında meydana çıxdığını düşünmək aşağıdakı səbəblərə görə məntiqli sayılmalıdır: 1. Görünür, güman edilən nüsxə mövcud imiş və V. n. katibinin əlinə keçənə qədər xeyli köhnəlmiş, bə'zi vərəqləri düşmüş və bə'zi sözləri, ifadələri oxunmaz olmuşdur. Bu səbəbdən də katib bütün boyları köçürməmiş, əlyazmanın bütöv qalmış boylarını köçürmüş, yəqin ki, titullar səhifəsi də düşdüynə görə əsəri şərti olaraq "Hekayəti-oğuznameyi-Qazan bəg və qeyri" adlandırmışdır. 2. V.n. katibinin mətnə sərbəst münasibətini doğuran səbəblərdən biri həmin "ilkin nüsxə"dir. Həmin nüsxənin pozulmuş yerləri (sözlər, ifadələr, hərəkətlər) V.n. katibinin ixtisarlara və əlavələr etməsi, bə'zi sözləri öz sinonimləri ilə əvəz etməsi üçün şərait yaratmışdır. Həmin nüsxədə yanlış yazılmış bir neçə sözün hər iki nüsxədə təkrarlanması Drezden nüsxəsində katibin mühafizəkar olması (heç bir hərfi, işarəni dəyişmək istəməməsi) ucundan, V. n.-ndə isə katibin diqqətsizliyi, faktın fərqi varmaması və ya düzəliş etmək iqtidarında olmaması səbəbindən irəli gəlmişdir. 3. V. n.-nin D.n. köçürüldüyü ona görə inandırıcı deyil ki, mə'lum sözlərdən başqa, bu nüsxədə "Qazan" adından sonra ən çox təkrar olunan və yazıldığı qədər də aydın oxunan "Beyrək" adı üç cür yazılıb (bu ancaq "ilkin nüsxə"də hərəkətlərin pozulması və ya qoyulmaması ilə bağlı ola bilər). Belə bir fakt da düşündürücüdür: KDQ-dan 14 dəfə adı keçən "Şöklü Məlik" V. n.-də 11 dəfə xatırladılmış və bir qayda olaraq, "Sökli Məlik" yazılmışdır (burada V.n. katibinin üç nöqtəni hər dəfə unudub qoymadığını və ya Drezden nüsxəsi katibinin "sin" hərfi üzərində hər dəfə üç nöqtə artırdığını düşünmək mümkün deyil).

V. n. bə'zi sözlərin düzgün oxunuşuna, ifadələrin bərpasına kömək etməklə yanaşı, KDQ-nın tarixən bir neçə dəfə yazıya alındığı fikrini qüvvətləndirir və sübut edir.

Samət Əlizadə

ORFOQRAFİYA

KDQ-nın orfoqrafik sistemi Drezden və Vatikan əlyazmalarındakı imla xüsusiyyətlərinin vəhdəti kimi təsəvvür olunur. Lakin qədim olan D. n. əsasən hərəkəsiz, V. isə hərəkəli nəsxlədir. Hər iki nüsxədəki eyni söz və şəkilçilərin yazılışında eyniyyət və ya uyğunluqla yanaşı, fərqlər də mövcuddur. Bununla belə, KDQ-nın orfoqrafiyası "ərəb imla üsulu"nın normalarını əks etdirir. Ona görə də, birinci növbədə, D.n.-nə isnadən ərəb hərflərinin fonografik səciyyəsinə (yə'ni hər hansı hərfin hansı fonemi və ya fonemləri əks etdirdiyini) aydınlaşdırmaqla dastanların imla xüsusiyyətləri haqqında təsəvvür yaratmaq mümkündür.

İstisnalar nəzərə alınmazsa, D. və V. nüsxələrinə ərəb və fars sözlərinin yazılışı mənbə dillərdəki imla normalarına uyğundur. Türk sözlərinin yazılışında isə spesifik məqamlar vardır; bir sıra sözlərdə sait və samitlərin qrafemoloji ifadəsi bə'zi hərflərin sinkretizmini, həmçinin nəsx xəttindən nəstə'liqə keçid mərhələsini (XV əsr) təmsil edir. Saitlər aşağıdakı şəkildə ifadə olunur: a- sözün hər yerində "əlif"lə, həm də söz əvvəlində çox zaman "mədd" işarəsi işlənmədən; məs.: ata, bağ, mana. Söz sonunda (şəkilçilərdə) "hayi-həvvəz" də "a" oxunur; məs.: alaca, çağda, yanma. Söz ortasında "a" saitinin yazılmadığı hallar da vardır: q(a)rğū, q(a)rşu. ə- söz əvvəlində "əlif"lədir. (V.n.-ə "fəthə"li), söz ortasında yazılır, sonda "hayi-həvvəz"lə (V.n.-də "fəthə" ilə) verilir; ərd(ə)m, d(ə)də, d(ə)və, dügmə, e- əvvəldə "əlif"lə (V.n.-də "fəthə"li), söz ortasında ya yazılır (V.n.-də "kəsre" ilə), ya "ye" hərfi ilə ifadə olunur; eyni vəziyyət söz sonunda təkrar olunur: gec, gerçək, de. "I" saiti əvvəldə "əlif", sonda "ye" ilə, söz ortasında (xüsusən şəkilçi tərkibində) əsasən buraxılır (V.n.-də isə kəsre ilə göstərilir): ılıq, arı, q(ı)m(ı)z, alq(ı)ş, baş(ı)m, çal(ı)ndı. "I" saiti əvvəldə "əlif" (V.n.-də "kəsre"li) və ya "əlif+ye" ilə, sonda "ye" hərfi ilə ifadə olunur; D.n.-də söz ortasında çox zaman yazılır (V.n.-də "kəsre" ilə): imdi, incə, d(i)lək, b(i)r, k(i)msə, y(i)gid, mən(i)m, diləd(i)m.

Dodaqlanan saitlər söz əvvəlində "əlif+vav"la (V.n.-də "zəmmə" qoyulur), söz ortasında və sonunda "vav"la ifadə olunur ("o" və "ö" sonda işlənmir); dodaqlanan saitlərin də söz ortasında yazılmadığına çox təsadüf edilir. Məs.: ot, oğul, uzun, üzərinə, D(o)mrul, qop(u)z, y(u)mr(u)q, öl(ü)mlü, t(o)puğında. "Oğuz", "oğul", "us" və "Uruz" sözləri bir neçə yerdə ancaq "əlif"lə yazılmışdır.

Sözlərin samit tərkibinin ifadəsi baxımından aşağıdakı xüsusiyyətləri qeyd etmək olar: 1. k, g və n (sağır nun) sözləri sözün hər yerində "kaf" hərfi ilə ifadə olunur (bə'zən söz sonunda "kaf" hərfi "kəşidə"siz, lakin "həmzə"lidir). Həmin səslərin fonem məzmunu ancaq sözün mə'nasına əsasən müəyyənləşir. Məs.: kül, səksən, köşək; gödək, kölgə, yeg; sonra, könlək, ün. Bə'zi ikihecalı sözlərin sonundakı "kaf"ın k yoxsa g olduğunu dəqiq söyləmək çətindir. KDQ dilinin fonetik tərkibində prof. Ə.Dəmirçizadənin "sağır nun" səsinin prototipi - "ibtidai əsli" adlandırdığı qovuşuq burun-boğaz səsi "qunnəli q" yoxdur. Dastanların dilində "nq" qovuşuq samitinin "varlığını" iki sözə isnadən düşünmək olar: bunlardan birincisi "qaranlıq" məfhumunu bildirən, əsasən, iki variantda yazılan sözdür; bu söz həm "nun"dan sonra gələn "kaf"la (D.n., səh.48, 57, 137, 140, 145, 157, 222, 223, 231, 243, 247, 257, 263, 272, 284) yazılıb; bu halda birləşdirici "n"-dan sonra "sağır nun" gəlir və "qarannu" oxunur, həm ancaq "kaf"la yazılıb (D.n. səh.24, 42, 64, 136, 268, 269) "qaranu" oxunmalıdır; nəhayət, "nun"dan sonra "qaf" gələn variantdır (D.nüsxəsi, səh.40, 45, 46, 47), bu variantda "qaranqu" kimi oxunur. Həmin söz "qaranlıq" söz- formasının arxetipidir, söz kökü "n" birləşdiricisi və ad düzəldən "-qu" şəkilçisindən ibarətdir. Digər bir söz isə "əks-səda" mə'nasında işlənmiş "yangu"dur (D., səh.227); bu söz də "yan" sözünə -qu şəkilçisinin fonetik variantının əlavə olunması ilə düzəlmişdir.

2. Türk mənşəli birhecalı sözlərin sonunda və bə'zi ikihecalı sözlərin ortasında işlənən dilərxası ki-pləşən q səsi "qaf" hərfi ilə ifadə olunur; həmin hərflər bə'zən "x" samitini də əks etdirir (bax: "KDQ-nın fonetik tərkibi").

3. Ərəb dilində spesifik danışmaq səslərinin işarələri sayılan ərəb sözlərində işlənərək mənbə dildəki məxrəclərdə yaranan fonemləri ifadə etmişdir. Lakin "ta" və "sad" hərfləri sistemli şəkildə türk mənşəli kök morfemlərdə də işlənmişdir; bu hərflər fonematik deyil, ərəb imla üsuluna tabe tutularaq fonetik-orfoqrafik vəzifə daşmışdır. Belə ki, "ta" və "sad" hərfi ilə yazılan türk sözlərinin kökündə incə sait təsəvvür etmək mümkün deyil. Prof. Ə.Dəmirçizadə "t" samitinin "te" və "ta" ilə, "s" samitinin "sin" və "sad"la verildiyini qeyd etmiş, lakin bunun səbəbini - "ta" və "sad" hərflərinin söz kökündə qalın saitləri incələrdən ayırmağa xidmət etdiyini aydınlaşdırmamışdır. Bu

cəhət KDQ orfoqrafiyasında diqqəti xüsusi cəlb edir. Müasir Azərbaycan və türk dillərində "d" səsi ilə başlanan 50-yə qədər söz dastanlarda "ta" ilə yazılıb: tağ, tağarcıq, tam, tamar, tana, tar, tari, taraq, taş, tatlu, tavşan, tırnaq, toğ, toğrı, toqsan, toquz, tolu, tonuz, tut, tutsaq, tur-, toy, tuy-, toy-, tul, toqun- və s. Göründüyü kimi, "ta"-dan sonra ancaq qalın sait gəlir. Bu cəhətdən "te" ilə yazılan sözlərə də diqqət yetirmək maraqlıdır: təkə, təkür, təpəl, tik-, təndür, tez, tək-, tünən, tükən-, tülü, türkən, təbər və s. "Tə"-dən sonra incə sait gəlməsi də qanunauyğunluq təşkil edir; bir neçə sözdə "tə"-dən sonra "əlif" gəldikdə qalın sait (a) oxunur (məs.: tac, tat, tatar və s.), bu da təbiidir; çünki "əlif" söz ortasında ancaq "a"nı bildirir. "D" hərfi ilə başlanan türk mənşəli söz köklərinin incə sait tərkibli olması da təsadüfi deyil.

Türk sözlərində "sad" hərfi də eyni məqsədlə, - sait qalınlığını nəzərə cərpdirmaq üçün işlədilmişdir: saç, sağ, sağış, sağır, saqla-, sal-, sanc-, sapan, saru, saruq, savaş, say, sayru, sığır, sım-, sınıq, sıra, soğan, son, sol, soy, sonra, sor-, su, suç, sun-, sunqur, souq; bas-, qıs-, qısır və s. Lakin "sin" hərfi sözdə incə sait tərkibini tə'min etmişdir: seç-, səgirt-, səksən, sən, səp-, sər-, səs, sev, sevinc, sil-, sinək, sinir, siz, sög-, söylə-, söz, süd, süglük, sür-, sürü, süsəgən və s. Beləliklə, "ta" və "sad" hərflərinin türk mənşəli sözlərdə nə üçün və necə işləndiyini nəzərə almadan mətnin oxunuşu tam düzgün hesab edilə bilməz.

4. Samit qoşalığını bildirən "təşdid" işarəsi də ərəb dili imlasına uyğundur; əlli, bəllü, dillü, issi, ussum, bazlammac kimi türk sözləri "təşdid"lə yazılmış, lakin yedi, səkiz, toquz sayları "təşdid"siz yazıldığına görə yəqin ki, qoşa samitsiz olmuşdur.

Dastanların dilində bə'zi ərəb və fars sözlərinin türk dili fonetikasına uyğun yazıldığı da müşahidə edilir. Məs.: dünyə (əsl: dünya), qala (əsl: qal'a), qada (əsl: qəza), imirzə (əsl: mirza), Fatma (əsl: Fatimə), badya (əsl: badiyə), heç (əsl: hiç), əlbətdə (əsl: əlbəttə) və s.

KDQ mətnində şəkilçilərin böyük əksəriyyəti ikivariantlıdır. Şəkilçilərin əski Anadolu türkcəsinə uyğun olaraq dodaqlanan sait tərkibli variantları üstünlük təşkil edir (istisnalar da vardır). Sözdüzəldici şəkilçilərin yazılışı aşağıdakı kimidir:

1. İsim düzəldən - lıq şəkilçisi iki cür yazılır: - lıq, - lik - qaftanlıq, yağılıq, qullıq, xoşlıq, şişlik, günlük, dəlülük.

2. İsim düzəldən - çı şəkilçisi iki variantdadır: - çı, -çi -avçı, ılıqçı, yolçı, qapuçı, şahinçi.

3. Sifət düzəldən -lı şəkilçisi ancaq doaaqlanan qapalı sait tərkibli: -lu, -lü - oğullu, hallu, qızlu, yürüklü.

4. Sifət düzəldən -sız şəkilçisi ikivariantlıdır: - suz, -süz - qulaqsuz, ağılsuz, başsuz, dibsüz, dərnəksüz.

5. Sifət düzəldən -kı (-dakı) şəkilçisi sait və samit tərkibinə görə ikivariantlıdır: -kı, -ki; - dağı, -dəki - yarınkı, bugünkü, altındağı, yanındağı, başındağı, əgnündağı, eşikdəki.

6. Kiçiltmə, əzizləmə bildirən -cıq, -cuğaz şəkilçisi ikivariantlıdır: -cuq, -cük; -cuğaz, -cügöz - qaracuç, alıncuç, oğlancuç, dəpəcük, dizcük, gəlincük; qızcuğaz, gözcuğaz.

7. Adlardan fe'l düzəldən şəkilçilər (-la, -al, -a, -ı, -ar) ikivariantlıdır: başla-, oxla-, dişlə-, gözlə-, yaşa-, oyna-, dilə-, bunal-, sağal-, yönəl-,darı-, bərki-, ağar-, yaşar-, gögər-.

8. Fe'ldən ad düzəldən şəkilçilər (-ma, -ı, -ıq, -anaq) ikivariantlıdır: qovma, soylama, yemə-icmə, dəpmə; baqış, turış, səgirdiş; yanuç, sınıuç, dəlülük; yığanaq, dəgənək.

Fe'ldən atributiv isimlər düzəldən -qın şəkilçisi samit tərkibinə görə üçvariantlıdır: çapqun, daşqun, azğun, qırğun, ötkün. Fe'ldən isim düzəldən -ım şəkilçisi isə müasir Azərbaycan dilindəki kimi dördvariantlıdır: yayılım, kəsim, geyim, toyum, ölüm.

Sözdəyişdirici (qrammatik) şəkilçilərin imlasında da bir sıra xüsusiyyətlər vardır: 1) II şəxs mənsubiyyət və şəxs şəkilçiləri mütləq "sağır nun"la formalaşır. 2) III şəxs mənsubiyyət şəkilçisi kökün dodaq ahənginə tabe olmur: yolu, gözi, ulusu, dəlüsi. 3) Yiyəlik hal şəkilçisi də mütləq əlamət kimi "sağır nun"la işlənir; əsasən bir cür yazılmışdır: -un, -ün, - qızun. Beyrəgün. 4) Yönlük və yerlik hal şəkilçilərində sonda gələn "hayi-həvvəz" əsas ifadə vasitəsidir: atuma, əlümə; Qaraqucda, burada, Dərvənddə. Şəxs əvəzlilərinin tək yönlük halda istisna olaraq "əlif"lə yazılıb; ona görə də "mana", "sana", "ana" şəklində oxunur. 5) Çıxışlıq hal şəkilçisində sait işarəsi yoxdur: atdan-ayğırdan, qoyundan, dəvədən. 6) Məsdər şəkilçiləri müasir dildəki variantlardan başqa, "-max" şəklində də yazılır: turmax, binmax. 7) Fe'lin əmr şəklində III şəxs sonluğu (tək) iki cür oxunsa da, bir cür yazılmışdır: -sun, -sün, -çıqsun, tursun, alsun, bilsün, versün, gəlsün.

Burada xatırladılmayan leksik və qrammatik şəkilçilərin yazılışı müasir Azərbaycan dilinin fonetik-orfoqrafik normaları ilə uyğunluq təşkil edir.

Samət Əlizadə

BİSMİLLAH İR-RƏHMAN İR-RƏHİM VƏ BİHİ NƏSTƏİN

D2 ² Rəsul əleyhissəlam zamanına yaqın Bayat boyından, Qorqut ata ³ derlər, bir ər qopdı. Oğuzun ol kişi tamam bilicisiydi. Nə dersə, ⁴ olurdu. Qayıbdən dürlü xəbər söylərdi. Haq Taala anın könlünə ⁵ ilham edərdi. Qorqut ata ayıtdı: "Axır zamanda xanlıq gerü - ⁶ Qayıya dəgə, kimsənə əllərindən almaya axır zaman olub qiyamət ⁷ qopınca. Bu dedügi Osman nəslidür, işdə sürülüb gedə-yürir". ⁸ Və daxı neçə buña bənzər söz söylədi. Qorqut ata Oğuz qövminün ⁹ müşkilini həll edərdi. Hər nə iş olsa, Qorqut ataya ¹⁰ danışmayınca işləməzlərdi. Hər nə ki buyursa, qəbul edərlərdi, ¹¹ sözün tutub tamam edərlərdi.

Dədə Qorqut soylamış:

D3 ¹² Allah-Allah diməyincə işlər oñmaz.
Qadir Tañrı verməyincə ər bayımaz.
¹³ Əzəldən yazılmasa, qul başına qəza gəlməz.
Əcəl və'də imməyincə ¹ kimsə ölməz.
Ölən adam dirilməz.
Çıxan can gerü gəlməz.
Bir yigidün ² qara dağ yumrısınca malı olsa,
yığar-dərər, tələb eylər,
nəşibindən ³ artuğın yiyə bilməz.
Ulaşuban sular daşsa, dəniz dolmaz.
Təkəbbürlük ⁴ eyləyəni Tañrı sevməz.
Köñlin yuca tutan ərde dövlət olmaz.
⁵ Yad oğulu saqlamaqla oğul olmaz, -
böyüyəndə salur gedər, ⁶ gördüm diməz.
Kül dəpəcik olmaz.
Güyəgü oğul olmaz.*
Qara eşək başına uyan ⁷ ursan, qatır olmaz.
Qaravaşa don geyürsən, qadın olmaz.
⁸ Yapa-yapa qarlar yağsa, yaza qalmaz.
Yapağlu gögçə çəmən güzə ⁹ qalmaz.
Əski panbuq bez olmaz.
Qarı düşmən dost olmaz.
¹⁰ Qarağuca qiymayınca yol alınmaz.
Qara polad uz qılıcı çalınmayınca ¹¹ qırım dönməz.
Ər malına qiymayınca adı çıqmaz.
Qız anadan görməyincə ¹² ögüt almaz.
Oğul atadan görməyincə süfrə çəkməz.
Oğul ¹³ atanın yetiridir, iki gözünü biridir.
Dövlətli oğul ¹ qopşa, ocağının közidir.
Oğul daxı neyləsün baba ölüb ² mal qalmasa,
Baba malından nə faidə, başda dövlət olmasa...
Dövlət ³ siz şərindən Allah saqlasun, xanım, sizi!
Dədə Qorqut ⁴ bir dəxi soylamış:
Sarp yürirkən Qazılıq ata namərd yigit ⁵ binə bilməz,
binincə, binməse, yeg!
Çalub-kəsər uz qılıcı müxənnətlər ⁶ çalınca, çalmasa, yeg!
Çala bilən yigidə
oq ilə qılıcdan bir çomaq ⁷ yeg!
Qonuğı gəlməyən qara evlər yığılsa, yeg!
At yeməyən acı otlar bitincə, ⁸ bitməse, yeg!
Adam içməz acı sular sızınca, sızmasa, yeg!
⁹ Ata adını yüritməyən xoyrad oğul
ata belindən enincə, enməse, yeg;
¹⁰ ana rəhminə düşüncə, doğmasa, yeg!
Ata adın yüridəndə dövlətli ¹¹ oğul yeg!
Yalan söz bu dünyada olunca, olmasa yeg!
¹² Gerçəklərin üç otuz on yaşını doldursa yeg!
On otuz ¹³ on yaşınız dolsun!

D5

Haq sizə yaman gotürməsun!
Dövlətiñiz ¹ payəndə olsun, xanım, hey!

Dədə Qorqut bir daxı soylamış, görölüm, ² xanım, nə soylamış:

Getdikdə yerin otlaqların keyik bilür.
³ Geñəz yerlər çəmənlərin qulan bilür.
Ayrı-ayrı yollar izin dəvə bilür.
⁴ Yedi dəvə qoxuların dülkü bilür.
Dünlə karvan köçdügin turğay ⁵ bilür.
Oğul kimdən olduğın ana bilür.
Ərin ağzın yeynisin ⁶ at bilür.
Ağır yüklər zəhmin qatır bilür.
Nə yerdə sınılır varsa, ⁷ çəkən bilür.
Qafil başın ağrısın beyni bilür.
Qolca qopuz ⁸ götürüb,
eldən-elə, bəgdən-bəgə ozan gəzər.
Ər comərdin, ər nakəsin ⁹ ozan bilür.
İləyünüzde çalub-ayıdan ozan olsun.
Azub ¹⁰ gələn qəzayı Tañrı savsun, xanım, hey!

Dədə Qorqut genə ¹¹ soylamış, görəlim, xanım, nə soylamış:

Ağız açub ögər ¹² olsam, üstümüzde Tañrı görkli,
Tañrı dostı, din sərvəri ¹³ Məhəmməd görkli.
Məhəmmədin sağ yanında namaz qılan
Əbubəkr Siddiq görkli.
¹⁴ Axır sipara başıdır "əmmə" görkli.
Hecasinlayın düz oqunsa, ² yasin görkli.
Qılıç çaldı, din açdı şahı-mərdan Əli ³ görkli.
Əlinin oğulları, - peyğəmbər nəvalələri -
Kərbəla yazısında ⁴ yezidilər əlində şəhid oldı
Həsən ilə Hüseyin iki qardaş ⁵ bilə görkli.
Yazılıb-düzilib gögdən endi
Tañrı elmi Qur'an ⁶ görkli.
Ol Qur'anı yazdı-düzdi,
üləmlər ögrənincə köydi- ⁷ biçdi
alimlər sərvəri Osman Üffan oğlu görkli.
Alçaq ⁸ yerdə yapılbudur Tañrı evi Məkkə görkli.
Ol Məkkəyə sağ ⁹ varsa, əsən gəlsə
sidqi bütün hacı görkli.
Sağış ¹⁰ günündə ayna görkli.
Ayna günü oquyanda xütbə görkli.
Qulaq ¹¹ urub dinləyəndə ümmət görkli.
Mınarədə bañlayanda fəqih görkli.
¹² Dizin basub oturanda halal görkli.
Dölümündən ağarsa, baba ¹³ görkli.
Ağ südin doya ömzirsə, ana görkli.
Yanaşub ¹ yola girəndə qara buğur görkli.
Sevgili qardaş görkli.
Yañal ala ² ev yanında dikilsə, gərdək görkli.
Uzunca tənəfi görkli. Oğul ³ görkli.
Qamusına bənzəmədi cümlə aləmləri yaradan
Allah-Tañrı ⁴ görkli.
Ol ögdüğüm yuca Tañrı dost oluban
mədəd ⁵ irsün, xanım, hey!

D6

D7

Dədə Qorqut dilindən ozan aydır:

Qarılar dörd dürlüdü:
⁶ Birisi dolduran topdur*.
Birisi solduran sopdur**.

* Daha çox "toydur" kimi oxunur.

** Daha çox "soydur" kimi oxunur.

* Bu atalar sözü "V" nüsxəsindəndir ("D"-də yoxdur).

Birisi eviñ 7 dayağıdır,
Birisi necə söylərsəñ, bayağıdır.

D8 Ozan, eviñ dayağı 8 oldur ki, yazıdan-yabandan evə bir qonuc gəlsə, ər adam evdə olmasa, 9 ol anı yedirər-
içirər, ağırlar-əzizlər, göndərər. Ol Ayişə, Fatimə¹⁰ soyudur, xanım. Anuñ bəbəkleri yetsün. Ocağıña buncılayın
övrət¹¹ gəlsün. Gəldik, ol kim, solduran sopdur, sabadanca¹² yerindən uru durar, əlin-yüzün yumadan doquz
bazlammac ilə¹³ bir küvlək yoğurd gəvəzlər, doyunca tıqa-basa yer, əlin bögrinə 1urur, aydır: "Bu evi xarab
olası! Ərə varalıdan bəri² daxı qarnım doymadı, yüzüm gülmədi; ayağım başmaq, yüzüm³ yaşmaq görmədi", -
der. "Nolaydı, bu öləydi, birinə dəxi⁴ varaydım, umarımdan yaxşı-uyar olaydı", - der. Anuñ kibi⁵niñ, xanım,
bəbəkleri yetməsin. Ocağıña buncılayın övrət gəlməsün.⁶ Gəldik, ol kim, dolduran topdur, dəpidincə yerindən
uru⁷ durdı, əlin-yüzün yumadan obanıñ ol ucından bu ucına, 8 bu ucından ol ucına çarpışdırdı, quv quvaladı, diñ⁹
diñlədi, öyləncə gəzdi; öylədən sonra evinə gəldi, ¹⁰ gördi kim, oğrı köpək, yekə dana evini bir-birinə qat-
mış,¹¹ tavuq komasına, sığır damına dönmüş; qonşularına çağırar ki,¹² Yetər! Zəlihə! Zübeydə! Ürüyədə-can,
qız-can! Paşa! Ayna Mələk! ¹³ Qutlu Mələk! Ölməgə-yitməgə getməmişdim, yatacaq yerim genə bu xarab 1 ola-
sıydı; nolaydı bənim evimə bir ləhzə baqaydıñız! "Qoñşu haqqı - 2 Tañrı haqqı" deyü söylər. Bunuñ kibiniñ,
xanım, bəbəkleri yetməsin. 3 Ocağıña bunuñ kibi övrət gəlməsün. Gəldik, ol kim, 4 necə söylərsən, bayağıdır:
ötə yazıdan-yabandan 5 bir udlu qonuc gəlsə, ər adam evdə olsa, aña disə ki, dur 6 ətmək gətir, yiyəlim, bu da
yisün; disə bişmiş ətməgiñ bəqası olmaz, 7 yimək gərəkdir, övrət aydar: "Neyləyəyim, bu yıqılacaq evdə un
yoq, 8 ələk yoq, dəvə dəgirməndən gəlmədi" - der. "Nə gəlirsə, bənim sağıma 9 gəlsün", - deyü əlin götinə
urur, yonin añar, sağırsın ərinə ¹⁰ döndürür. Biñ söylərsəñ, birisini quymaz, əriñ sözünü qulağına ¹¹ qoymaz. Ol,
Nuh peyğəmbəriñ eşəgi əslidür. Andan dəxi sizi, ¹² xanım, Allah saqlasun! Ocağıñıza buncılayın övrət gəl-
məsin.

D9

«DİRSƏ XAN OĞLI BUĞAC XAN BOYINI BƏYAN EDƏR, XANIM, HEY!

D10 Bir gün Qamğan oğlu xan Bayındır yerindən durmuşdu. 7 Şami günlüğü yer yüzünə dikdirmişdi. Ala sayvanı
gög 1 yüzünə aşanmışdı. Biñ yerdə ipək xalıçası döşənmişdi.

4 Xanlar xanı xan Bayındır yildə bir kərrə toy edib, Oğuz 5 bəglərin qonaqlardı. Genə toy edib atdan-
ayğırdan, dəvədənə buğra, qoyundan qoç qırdırmışdı. Bir yerə ağ otaq, bir yerə 7 qızıl otaq, bir yerə qara otaq
qurdırmışdı. "Kimiñ ki, 8 oğlı-qızı yoq, qara otağa qonduruñ, qara keçə altına 9 döşəñ, qara qoyun yaxnısından
öñinə götürüñ, yer isə, yesün, ¹⁰ yeməzsə, dursun getsün" - demişdi. "Oğlı olanı ağ ¹¹ otağa, qızı olanı qızıl otağa
qonduruñ, oğlı-¹²qızı olmayanı Allah Taala qarğayıbdır, biz dəxi qarğarız; ¹³ bəllü bilsün!" - demiş idi.

D11 Oğuz bəgləri birin gəlib, yığnaq 1 olmağa başladı. Məgər Dirsə xan derlərdi, bir bəgüñ, oğlı- 2 qızı yoq idi.
Soylamış, görəlmiş, xanım, nə soylamış:

Salqum- 3 salqum dañ yelləri əsdigində,
Saqallu bozac turğay sayra⁴dıqda,
Saqalı uzun tat ərı bañladıqda,
Bədəvi atlar issini 5 görüb oğradıqda
Ağlı, qaralı seçilən çağda,
Köksi gözəl qaya 6 dağlara gün dəgəndə

Bəg yigitlər-cılasınlar bir-birinə qoyulan çağda 7 alar sabah Dirsə xan qalqubanı yerindən uru durub, qırq
yigidin 8 boyına alıb, Bayındır xanıñ söhbətinə gəlür idi.

Bayındır xanıñ 9 yigitləri Dirsə xanı qarşuladılar. Gətürüb qara otağa qondurdılar. ¹⁰ Qara keçə altına döşə-
dilər. Qara qoyun yaxnısından öñinə gətürdilər. ¹¹ Bayındır xandan buyruq böylədir, xanım, dedilər. Dirsə xan ¹²
aydır: "Bayındır xan bənim nə əksüklüğüm gördi? Qılucumdanımı gördi, ¹³ süfrəmdənmi gördi? Bəndən alçaq
kişiləri ağ otağa, qızıl 1 otağa qondurdu; bənim suçum nə oldı kim, qara otağa qondurdu? - 2 dedi.

D12

Ayıtıldılar: "Xanım, bu gün Bayındır xandan buyruq şöylədir kim, oğlı-qızı olmayanı Tañrı Taala qarğayıb-
dır, biz dəxi 4 qarğarız, demişdir" - dedilər.

Dirsə xan yerindən uru durdı, 5 aydır: "Qalqubanı, yigitlərim, yerüñizdən uru duruñ, bu qərayib baña 6 ya
bəndəndir, ya xatundandır", - dedi.

Dirsə xan evinə gəldi. 7 Çağırıb xatunına soylar, görəlmiş, xanım, nə soylar:

Soylama
8 Aydır:

Bəri gəlgil, başum baxtı, evüm taxtı,
Evdən çıqub yürüyəndə 9 səlvi boylum!
Topuğında sarmaşanda qara saçlum,
Qurulu ¹⁰ yaya bəñzər çatma qaşlum!
Qoşa badam sığmayan dar ağırlum,
Güz ¹¹ almasına bəñzər al yanaqlum,
Qavunum, verəgim, döləgüm,
Görürmüsin, ¹² nələr oldi?!

D13

Qalqubanı xan Bayındır yerindən durmuş, bir yerə ¹³ ağ otaq, bir yerə qızıl otaq, bir yerə qara otaq
dikdirmiş; ¹⁴ Oğulluları ağ otağa, qızılıy qızıl otağa, oğlı-qızı 2 olmayanı qara otağa qonduruñ, qara keçə altına
döşəñ, qara qoyun 3 yaxnısından öñinə götürüñ, yersə yesin, yeməzsə, dursun 4 getsün; anuñ kim, oğlı-qızı ol-
maya, Tañrı Taala anı 5 qarğayıbdır, biz dəxi qarğarız," - demiş.

Bən varıcaq* gəlibəni qarşuladılar, 6 qara otağa qondurdılar, qara keçə altına döşədilər, qara qoyun 7
yaxnısından öñünə gətürdilər; "Oğlı-qızı olmayanı Tañrı 8 Taala qarğayıbdır, biz dəxi qarğarız, bəllü bilgil." -
dedilər. Səndənmi⁹dir, bəndənmidir, Tañrı Taala bizə bir batman** oğul verməz, nədəndir, - ¹⁰ dedi, soyladı.

Soylama
Aydır:

Xan qızı, yerimdən durayınmı?
¹¹ Yaqañ ilə boğazıñdan tutayınmı?

* Bu iki söz "V" nüsxəsindən alınmışdır.
** "D"-yə əsasən "yetmə" oxumaq olur.

D14 Qara polat ¹² uz qılıcum əlümə alayımı?
 Öz gövdəndən başını kəsəyimi?
 Can ¹³ tatlusun saña bildirəyimi?
 Alca qanun yer yüzünə dökəyimi?
 Xan ¹ qızı, səbəbi nədir, degil maña!
 Qatı qəzəb edərəm şimdiki saña! - ² dedi.

Dirse xanın xatunı soylamış, görəlmiş, nə soylamış; ³ aydır:

Hay Dirse xan, baña qəzəb etmə!
 İncinib acı sözlər ⁴ söyləmə! Yeriindən uru durğil!
 Ala çadırın yer yüzünə dikdirgil!
 Atdan-ayğırdan, dəvədən buğra, qoyundan qoç öldürgil!
⁶ İç Oğuzun, Daş Oğuzun bəglərin üstünə yığnaq etgil!
⁷ Ac görsən, doyurğil, yalıncaq görsən, donatğil!
 Borcluy ⁸ borcından qurtarğil!
 Dəpə kibi ət yığ, göl kibi qımız sağdır!
⁹ Ulı toy elə, hacət dilə!
 Ola kim, bir ağzı dualının ¹⁰ alqışıyla
 Tañrı bizə bir batman* əyal verə, - dedi.

D15 Dirse ¹¹ xan dişi əhlinin söziylə ulu toy eylədi, hacət ¹² dilədi. Atdan-ayğırdan, dəvədən buğra, qoyundan qoç qırdırdı. ¹³ İç Oğuz, Daş Oğuz bəglərin üstünə yığnaq etdi. Ac ¹ görsə, doyurdu; yalın görsə, donatdı. Borcluy borcından ² qurtardı. Dəpə kibi ət yığdı, göl kibi qımız sağdırdı. ³ Əl götürdilər, hacət dilədidilər. Bir ağzı dualının alqışıyla ⁴ Allah Taala bir əyal verdi: xatunı hamilə oldu, bir neçə ⁵ müddətdən sonra bir oğlan doğurdu. Oğlanuğunu dayələrə ⁶ verdi, saqlatdı. At ayağı külük, ozan dili çevik olur. ⁷ İyögülü ulalur, qapırğalı böyür. Oğlan on beş yaşına ⁸ girdi. Oğlanın babası Bayındır xanın ordusuna qarışdı.

⁹ Məgər xanım, Bayındır xanın bir buğası vardı, bir dəxi buğrası ¹⁰ vardı. Ol buğa qatı daşa buynuz ursa, un kibi ügidirdi. ¹¹ Bir yazın, bir güzin buğayla buğrayı savaşırdırlardı. Bayındır ¹² xan Qalın Oğuz bəgləriylə tamaşaya baqardı, təfərrüç edərdi.

D16 ¹³ Məgər, sultanım, genə yazın buğayı saraydan çıxardılar. Üç kişi sağ ¹ yanından, üç kişi sol yanından dəmür zəncirlə buğayı tutmuşlar²di. Gələb meydan ortasında qoyu verdilər. Məgər, sultanım, Dirse ³ xanın oğlanlığı üç dəxi ordı uşağı meydanda aşuq ⁴ oynarlardı. Buğayı qoyu verdilər, oğlanlıqlara "qaç!" dedilər. ⁵ Ol üç oğlan qaçdı. Dirse xanın oğlanuğu qaçmadı, ⁶ ağ meydanın ortasında baqdı durdu. Buğa dəxi oğlana ⁷ sürdü gəldi. Dilədi ki, oğlanı həlak qılaydı. Oğlan yumruğıyla ⁸ buğanın alınına qiya tutub çaldı; buğa götin-götin ⁹ getdi. Buğa oğlana sürdü, gerü gəldi. Oğlan yenə buğanın ¹⁰ alınına yumruğıyla qatı urdu. Oğlan bu qatla buğanın alınına ¹¹ yumruğunu dayadı, sürdü meydanın başına qaradı.

¹² Buğa ilə oğlan bir həmlə çəkışdilər. İki dalusının üstünə ¹³ buğanın köpük durdu. Nə oğlan yeñər, nə buğa yeñər. Oğlan fikr eylədi, ¹ aydır: "Bir dama dirək ururlar, ol dama dayaq olur. Bən ² bunun alınına niyə dayaq olurun dururun," - dedi. Oğlan ³ buğanın alından yumruğun gedərdi, yolından savuldu. ⁴ Buğa ayaq üstünə duramadı, düşdü; dəpəsinin üstünə ⁵ yıqıldı. Oğlan bıçağına əl urdu, buğanın başını kəsdi.

⁶ Oğuz bəgləri gələb oğlan üstünə yığnaq oldılar, ⁷ təhsin dedilər. "Dədəm Qorqut gəlsün, bu oğlana ad qosun, ⁸ biləsincə alub babasına varsun, babasından oğlana bəglik ⁹ istəsün, taxt alı versün," - dedilər.

Çağırdılar, Dədəm Qorqut ¹⁰ gəlür oldu. Oğlanı alıb babasına vardı. Dədəm Qorqut ¹¹ oğlanın babasına soylamış, görəlmiş, xanım, nə soylamış - ¹² aydır:

Hey Dirse xan, bəglik vergil bu oğlana**
 Taxt vergil, ¹³ ərđəmlidir!
 Boyu uzun bədəvi at vergil,
 Binər olsun ¹ hünərlidir!
 Ağayıldan tümən qoyun vergil bu oğlana,
 Şişlik ² olsun ərđəmlidir!
 Qaytabandan qızıl dəvə vergil bu oğlana,
³ Yüklət olsun hünərlidir!
 Altun başlu ban ev vergil ⁴ bu oğlana,
 Kölgə olsun, ərđəmlidir!
 Çigin quşlu cübbə ⁵ don vergil bu oğlana,
 Geyər olsun, hünərlidir!

* D-yə əsasən "yetman" oxumaq olur.
 ** "D"-də: "oğlana bəglik vergil, taxt vergil..."

Bayındır xanın ⁶ ağ meydanında bu oğlan cəng etmişdir. Bir buğa öldürmüş ⁷ səniñ oğluñ, adı Buğac olsun! Adını bən verdüm, ⁸ yaşını Allah versün! - dedi. Dirse xan oğlana bəglik ⁹ verdi, taxt verdi. Oğlan taxta çıxdı, babasının ¹⁰ qırq yigidin aınmaz oldu. Ol qırq yigit həsəd eylədilər, bir-birinə ¹¹ söylədilər: "Gələb, oğlanı babasına quvlayalım, ola kim, öldürə, ¹² genə bizim izzətimiz-hörmətimiz anuñ babası yanında xoş ola, artıq ¹³ ola, - dedilər.

D19 Vardı bu qırq yigidin yigirmisi bir yaña, ¹ yigirmisi dəxi bir yaña oldu. Əvvəl yigirmisi vardı, Dirse xana ² bu xəbəri gətirdi. Aydır: "Görürmisin, Dirse xan, nələr oldu? ³ Yarımasun-yarçımasun, səniñ oğluñ kür qopdı, ərçəl qopdı: ⁴ qırq yigidin boyına aldı, Qalın Oğuzun üstünə yürüş ⁵ etdi; nə yerdə gözəl qopdısa, çəküb aldı; ağ saqallı ⁶ qocanın ağzın sögdi, ağ birçəklü qarınun südin dartdı. ⁷ Aqan durı sulardan xəbər keçə, arqurı yatan Ala dağdan ⁸ təkər aş, xanlar xanı Bayındır xəbər var, "Dirse xanın oğlı ⁹ böylə bid'ət işləmiş" deyələr. Gəzdigüñdən öldügüñ yeg ola: ¹⁰ Bayındır xan səni çağıra, saña qatı qəzəb eyləyər. Böylə oğul səniñ nəñə gərək, böylə oğul olmaqdan olmamaq yegdir, öldürsəñ!" - ¹² dedilər. Dirse xan: "Varın, gətürün, öldürəyim!" - dedi. ¹³ Böylə digəc, xanım, ol namərdlərin yigirmisi dəxi çıqa gəldi ¹ və bir quv dəxi gətürdilər. Aydır: "Qalqubanı, Dirse xan, səniñ ² oğluñ yerindən uru durdu, köksi gözəl qaba dağa ava ³ çıqdı. Sən var ikən av avladı, quş quşladı; anasının ⁴ yanına alub gəldi, al şərəbni itisindən aldı içdi; ⁵ anasıyla söhbət eylədi, atasına qəsd eylədi. Səniñ ⁶ oğluñ kür qopdı, ərçəl qopdı. Arqurı yatan Ala ⁷ dağdan xəbər keçə, xanlar xanı Bayındır xəbər var; "Dirse ⁸ xanın oğlı böylə bid'ət işləmiş" deyələr, səni çağırdalar, ⁹ Bayındır xanın qatında səñə qəzəb ola. Böylə oğul nəñə ¹⁰ gərək, öldürsəñ!" - dedilər.

Dirse xan aydır: "Varın gətürün, ¹¹ öldürəyim; böylə oğul maña gərəkmez!" - dedi.

D21 Dirse xanın ¹² nöqərləri aydır: "Biz səniñ oğluñı necə gətürəlim? Səniñ ¹³ oğluñ bizim sözüümüz almaz, bizim sözümlə gəlməz. Qalqubanı yerindən ¹ uru durğil, yigitlərin oxşaqıl, boyına alğil, oğluña uğraqıl, ² yanına alub, ava çıqğıl; quş uçurub, av avlayub, oğluñı ³ oxlayub, öldürə görgil! Əgər böylə öldürməzsən bir dülü ⁴ dəxi öldürməzsən, bəllü bilgil!" - dedilər.

Soylama

Salqum-salqum ⁵ dañ yelləri əsdigində,
 Saqallı bozac turğay sayradıqda,
⁶ Bədəvi atlar issin görüb oqradıqda,
 Saqalı uzun ⁷ tat əri bañladıqda,
 Aqlı, qaralı seçilən çağda,
 Qalın ⁸ Oğuzun gəlini-qızı bəzənən çağda,
 Köksi gözəl qaba dağlara ⁹ gün dəgəndə,
 Bəg yigitlər - cılasınlar bir-birinə qoyulan çağda

¹⁰ alar sabah Dirse xan yerindən uru durdu. Oğlanuğun ¹¹ yanına alub qırq yigidin boyına saldı, ava çıqdı.

D22 Av ¹² avladılar, quş quşladılar. Ol qırq namərdin bir qaçı oğlanın ¹³ yanına gəldi, aydır: "Babañ dedi, keyikləri qovsun gətürsün, ¹ bənim önümdə dəpələsün; oğluñuñ at səgirdişin, qılıç ² çalışın, oq atışın göröyüm, sevinöyüm, qıvanayım- ³ güvənöyüm, dedi" - dedilər.

Oğlandır, nə bilsün? Keyigi ⁴ qovardı gətirürdi, babasınınönündə siñirlərdi: "Babam at səgirdişimə baqsun, qıvansun; ox atışına baqsun, ⁶ güvənsün; qılıç çalışıma baqsun, sevinisin!"

Ol qırq ⁷ namərdlər aydırlar: "Dirse xan, görürmisin oğlanı, yazıda - ⁸ yabanda keyiki qovar, səniñ önünə gətürər. Keyikə atarkən ⁹ oqla səni urar öldürər. Oğluñ səni öldürmədin sən ¹⁰ oğluñı öldürü görgilə!" dedilər.

D23 Oğlan keyiki qovarkən ¹¹ babasının önündən gələb-gedərdi. Dirse xan ¹² Qorqut siñirli qatı yayın əlinə aldı. Üzöngüyə qalqıb, ¹³ qatı çəkdi, uz atdı: oğlanı iki dalusının arasında ¹ urub-çıqdı, yıqdı. Uc toqundı, alca qanı şorladı, ² qoynı doldı. Bədəvi atının boyun qucaqladı, yerə düşdi.

³ Dirse xan istədi kim, oğlanuğun üstünə kövrəlib ⁴ düşöydi. Ol qırq namərd qomadı. Atının cilavın ⁵ döndərdi, ordusına gələb oldu.

Dirse xanın xatunı "oğlanuğumın ilk avidir" deyü, atdan-ayğırdan, ⁷ dəvədən buğra, qoyundan qoç qırdırdı. "Qanlı Oğuz bəglərin ⁸ toylayayım," - dedi. Yumurlanıb yerindən uru durdu, qırq incə ⁹ qızı boyına aldı, Dirse xana qarşı vardı. Qapaq ¹⁰ qaldırdı. Dirse xanın yüzünə baqdı. Sağ ilə solma ¹¹ göz gəzdirdi, oğlanuğunu görmədi. Qara bağı sarsıldı, ¹² düm yüregi oynadı, qara qıyma gözləri qan-yaş doldı. ¹³ Çağırıb Dirse xana soylar, görəlmiş, xanım, nə soylar:

D24 Bərü ¹ gölgil başım baxtı, evim taxtı
 Xan babamın göygisi,
² Qadın anamın sevgisi.
 Atam-anam verdiği,
 Göz açuban ³ gördüğüm,
 Könül verib sevdigim

A Dirsə xan,
 Qalqubanı ⁴ yerindən uru durduñ.
 Yelisi qara Qazılıq atıñ butun ⁵ bindiñ.
 Köksi gözəl qaba dağa ava çıqdiñ.
 İki vardıñ ⁶ bir gəlirsən; yavrum qanı?
 Qaranu dündə* bulduğum oğul ⁷ qanı?
 Çıqsun bənim kor gözüm, a Dirsə xan,
 yaman səgrər.
⁸ Kəsilsün oğlan əmən süd damarım
 yaman sızlar.
⁹ Saru yılan soqmadın ağca tənim qalqub şişər.
 Yalñuzca ¹⁰ oğul görünməz, bağrım yanar.
 Quru-quru çaylara suçu saldim.
¹¹ Qara donlu dərvişlərə nəzirlər verdim.
 Ac görsəm doyurdum,

¹² yalnızca görsəm donatdım.
 Dəpə kibi ət yığdım, göl kibi ¹³ qımız sağırdım.
 Dilək ilə bir oğul güclə buldum.
 Yalñız ¹ oğul xəbərin, a Dirsə xan, degil maña!
 Qarşu yatan Ala dağdan
² bir oğul uçurduñsa, degil maña!
 Qamın aqan yügrək ³ sudan
 bir oğul aqıtdınsa, degil maña!
 Aslan ilə qaplana
⁴ bir oğul yedirdinsə, degil maña!
 Qara tonlu, azğun dinlü ⁵ kafirlərə
 bir oğul aldırđınsa, degil maña!

Xan babamıñ ⁶ qatına bən varayım,
 Ağır xəzinə, bol ləşkər alayım,
 Azğun ⁷ dinlü kafirə bən varayım.
 Paralanub** Qazılıq atımdan enməyincə,
⁸ Yeñümlə alca qanıñ silməyincə,
 Qol-bud olub yer üstinə ⁹ düşməyincə
 Yalñuz oğul yollarından dönməyəyim!
 Yalñuz oğul ¹⁰ xəbərin, a Dirsə xan, degil maña!
 Qara başım qurban olsun ¹¹ bu gün saña! - dedi,

D25
 D26 zarılıq eylədi, ağladı. Böylə digəc ¹² Dirsə xan xatunna cavab vermədi. Ol qırq namərd ¹³ qarşu gəldi, aydır: "Oğluñ sağdır - əsəndir, avdadır: ¹ bu gün-yarım qanda isə, gəlür; qorqma-qayıma, bəg sərxoşdur, ² cavab verəməz" - dedilər.

Dirsə xanıñ xatunı qayıtdı, gerü ³ döndi. Qatlanmadı, qırq incə qızı boyına aldı, bədəvi ata binüb, ⁴ oğlancuğın istəyü getdi. Qışda-yazda qarı-buzı ⁵ ərinməyən Qazılıq dağına gəldi çıqdı. Alçaqdan yuca yerlərə ⁶ çapub çıqdı. Baqsa görsə bir dərəniñ içinə qarğa-quzğun ⁷ enər-çıqar, qonar-qalqar. Bədəvi atın ökcələdi, ol tərəfə ⁸ yürüdi.

Məgər sultanım, oğlan ol arada yıqılmışdı. ⁹ Qarğa-quzğun qan görüb, oğlanıñ üstinə qonmaq istərdi. ¹⁰ Oğlanıñ iki kəlbəgəzi vardı, qarğayı-quzğunu qovardı, ¹¹ qondurmazdı. Oğlan anda yıqıldıqda Boz atlu Xızır oğlana ¹² hazır oldu, üç qatla yarasın əliylə sığadı: "Saña bu yaradan ¹³ qorxma, oğlan, ölüm yoqdur; dağ çiçəgi ananıñ südiylə səniñ ¹ yaraña məlhəmdir," - dedi, qayıb oldu.

D27 Oğlanıñ anası ² oğlanıñ üstinə çapub çıqa gəldi. Baqsa görsə oğlancığı ³ alca qana bulaşmış yatur. Çağıruban oğlancuğına soylar, ⁴ görəlüm, xanıñ, nə soylar:

Aydır:
 Qara qıyma gözləriñ uyxu almış, açğıl axı,
⁵ Ol ikicə sünücügüñ uzun olmuş, yığşur axı,
 Tañrı verən ⁶ tatlu canıñ seyranda imiş, endi dəxi,
 Üz-gözündə canuñ ⁷ varsa, oğul, xəbər maña!
 Qara başım qurban olsun, oğul saña!
⁸ Aqar səniñ sularıñ Qazılıq dağı***
 Aqar kibi, aqmaz olsun!

Bitər ⁷ səniñ otlarıñ, Qazılıq dağı,
 Bitər ikən, bitməz olsun!
 Qaçar səniñ ¹⁰ keyikləriñ, Qazılıq dağı,
 Qaçar ikən qaçmaz olsun, daşa dönsün!
¹¹ Nə bilöyin, oğul arslandanmı oldı,
 Yoxsa qaplandanmı oldı?
¹² Nə bilöyin oğul, bu qozalar saña
 nerədən gəldi?!

D28

Ol gövdəndə canıñ ¹³ varsa, oğul, xəbər maña!
 Qara başım qurban olsun, oğul saña!
 Ağız- ¹ dildən bir qaç kəlmə xəbər maña! - dedi.

Böylə digəc oğlanıñ qulağına ² səs toqındı. Başın qaldırdı, yalabıdaq gözün açdı. ³ Anasıñıñ yüzünə baqdı. Soylamış, görəlüm, xanıñ, nə soylamış:

⁴ Aydır:

Bөрü gəlgil, aq südin əmdigim qadunım ana!
 Ağ birçəklü, izzətlü ⁵ canım ana!
 "Aqar" ayıda sularına qarğamağıl,
 Qazlıq dağıñıñ günahı ⁶ yoqdur.
 Bitərlidə otlarına qarğamağıl,
 Qazlıq dağıñıñ suçu ⁷ yoqdur.
 Qaçar keyikləriñə qarğamağıl,
 Qazlıq dağıñıñ günahı yoqdur.
⁸ Arslanla qaplanına qarğamağıl,
 Qazlıq dağıñıñ suçu yoqdur.
⁹ Qarğar isəñ, babama qarğa,
 Bu suç, bu günah babamdandır, - dedi.

¹⁰ Oğlan yenə aydır: "Ana, ağlamağıl, maña bu yaradan ölüm yoqdur, qorxmağıl!" ¹¹ Boz atlu Xızır maña gəldi, üç kərrə yaramı sığadı, "Bu yaradan ¹² saña ölüm yoqdur; dağ çiçəgi, ananıñ südi saña mərhəmdir," - ¹³ dedi.

D29

Böylə digəc qırq incə qız yayıldılar, dağ çiçəgi divşürdilər. ¹ Oğlanıñ anası əmcəgin bir sıqdı, südi gəlmədi; iki sıqdı, ² südi gəlmədi; üçüncidə kəndüyə zərb eylədi, qatı*** döldi, ³ sıqdı südlə qan qarışıq gəldi. Dağ çiçəgiylə südi ⁴ oğlanıñ yarasına urdılar. Oğlanı ata bindirdilər, alubanı ⁵ ordusına getdilər. Oğlanı həkimlərə ismarlayub Dirsə xandan ⁶ saqladılar.

At ayağı külük, ozan dili çevik olur. Xanıñ, ⁷ oğlanıñ qırq gündə yarası oñaldı***, sapasağ oldu. ⁸ Oğlan ata binər, qılıc quşanar oldu, av avlar, quş quşlar ⁹ oldı. Dirsə xanıñ xəbəri yoq, oğlancuğın öldi ¹⁰ bilür.

Ol qırq namərdlər bunu duydılar; "nə eyləyəlim?" - deyü danışdılar. "¹¹ Dirsə xan əgər oğlancığıñ görörsə, oturmaz, bizi həb qırar," - ¹² dedilər. "Gəlün, Dirsə xanı tutalım, ağ əlləriñ ardına bağlayalım, ¹³ qıl sicim ağ boynına taqalım, alubanı kafir ellərinə yönələlim," deyü ¹ Dirsə xanı tutdılar.

D30

Ağ əlləriñ ardına bağladılar, qıl sicim boynuna ² taqdılar, ağ ətindən qan çıxınca dögdilər. Dirsə xan yay-an, ³ bunlar atlu yürüdidilər, alubanı qalın kafir ellərinə yönəldilər. Dirsə ⁴ xan tutsaq oldu gedər.

Dirsə xanıñ tutsaq olduğundan ⁵ Oğuz bəgləriñiñ xəbəri yoq.

Məgər, sultanım, Dirsə xanıñ xatunı ⁶ bunu duymış. Oğlancuğına qarşu varub soylamış görəlüm, ⁷ xanıñ, nə soylamış.

Aydır:

Görürmisin, ay oğul, nələr oldı?!

⁸ Sarp qayalar oynanmadı, yer obrıldı.
 Eldə yağt yoq ikən səniñ ⁹ babañıñ üstinə yağt gəldi.
 Ol qırq namərd-babañıñ yoldaşları ¹⁰ babañı tutdılar.
 Ağ əlləriñ ardına bağladılar.
 Qıl sicim ağ boynına ¹¹ taqdılar.
 Kəndülər atlu, babañı yayaq yürütdilər.
 Alubanı qalın kafir ¹² ellərinə yönəldilər.
 Xanıñ oğul, qalqubanı yerindən uru durğıl!
¹³ Qırq yigidiñ boyuña alğıl!

D31

¹ Yürü, oğul! Babañ saña qıydısa, sən babaña qıymağıl! - dedi.

² Oğlan anasıñıñ sözün sımadı. Buğac bəg yerindən uru ³ durdı, qara polat uz qılıcım belinə quşandı, ağ tozluca ⁴ qatı yayımı əlinə aldı, altun cidasin qolına**** aldı, bədəvi ⁵ atını tutdurdı, butun bindi. Qırq yigidin boyına aldı, ⁶ babasıñıñ ardınca yortub getdi.

* "D"-də bu sözləri "qara gərdunda" kimi də oxumaq olar.
 ** "D"-də: "yaranub".
 *** "D"-də: "Nə, Qazılıq dağı, aqar səniñ sularıñ".

- "D"-yə əsasən "döyüşürdilər" və ya "dovşürdilər" kimi də oxunur.
 ** "D"-də "qanı" kimi oxunur.
 *** Öñəldi" kimi də oxumaq olar.
 **** Bu söz «V» nüsxəsindəndir. «D»-də: «əlinə»

Ol namərdlər dəxi bir yerdə 7 qonmuşlardı, al şərabiñ itisindən içərlərdi. Buğac xan 8 çapub yetdi. Ol qırq namərd dəxi bum gördilər. Aytdılar: "9 Gəlün, varalım, şol yigidi tutub gətürəlim, ikisini bir yerdə 10 kafirə yetürəlim!" - dedilər. Dirsə xan aydır: "Qırq yoldaşım, 11 aman! Tañrının birliginə yoqdur güman!

Mənim əlümi şeşin, qolça 12 qopuzum əlümə veriñ, ol yigidi döndəreyim. Gərək bəni 13 öldürün, gərək dirgürün, qoyu veriñ", - dedi.

D32 Əlini şeşdilər: qolça qopuzın əlinə verdilər. Dirsə xan, oğlanuğu idüğün 2 bilmədi; qarşu gəldi. Soylar, görəlim, xamm, nə soylar:

Aydır:

3 Boynı uzun bədəvi atlar gedərsə, mənim gedər.

Səniñ də 4 içində binədiñ varsa, yigit, degil maña,

Savaşmadın, uruşmadın alı verəyim, döngil gerü!

Ağayıldan tümən qoyun gedərsə, 6 mənim gedər.

Səniñ də içində şişligiñ varsa, degil maña,

7 Savaşmadın, uruşmadın alı verəyim, döngil gerü!

Qaytabandan 8 qızıl dəvə gedərsə, mənim gedər.

Səniñ də içində yüklətiñ, 9 varsa, degil maña.

Savaşmadın, uruşmadın alı verəyim, 10 döngil gerü!

Altun başlu ban evlər gedərsə, bənim gedər.

11 Səniñ də içində odañ varsa, yigit, degil maña,

Savaşmadın, 12 uruşmadın alı verəyim, döngil gerü!

Ağ yüzlü, ala gözlü 13 gəlinlər gedərsə, bənim gedər.

Səniñ də içində nişanlın varsa, 1 yigit, degil maña,

Savaşmadın, uruşmadın alı verəyim, döngil 2 gerü!

Ağ saqallu qocalar gedərsə, mənim gedər.

Səniñ də içində 3 ağ saqallu babañ varsa, yigit, degil maña,

Savaşmadın, uruşmadın 4 qurtarayım, döngil gerü!

Mənim için gəldüñsə, oğlanığım öldürmişəm,

5 Yigit, saña yazığı yoq, döngil gerü! - dedi.

Oğlan burada 6 babasına soylamış, görəlim, xamm, nə soylamış:

Boynı uzun 7 bədəvi atlar gedərsə, səniñ gedər

Mənim də içində binədim var,

8 qomağım yoq qırq namərdə!

Qaytabanda qızıl dəvə səniñ gedər.

9 Mənim də içində yüklətim var,

qomağım yoq qırq namərdə!

Ağayıl-da* 10 tümən qoyun səniñ gedər.

Mənim də içində şişligim var,

qomağım** yoq 11 qırq namərdə!

Ağ yüzlü, ala gözlü gəlin səniñ gedərsə,

Mənim dəxi 12 içində nişanlım var,

qomağım yoq qırq namərdə!

Altun başlu 13 ban evlər səniñ gedərsə,

Mənim də içində odam var,

qomağım yoq 1 qırq namərdə!

Ağ saqallu qocalar səniñ gedərsə,

Mənim dəxi 2 içində bir aqlı şaşmış,

biligi yetmiş qoca babam var,

3 qomağım yoq qırq namərdə! - dedi.

Qırq yigidinə dilbənd saldı, 4 əl eylədi. Qırq yigit bədəvi atın oynatdı, oğlanın 5 üzərinə yığnaq oldı.

Oğlan qırq yigidin boyına aldı, 6 at dəpdi, cəng və savaş etdi. Kiminün boynın urdı, 7 kimini tutsaq eylədi. Babasını qurtardı, qayıtdı, gerü 8 döndi.

Dirsə xan burada oğlanuğu sağ idüğün 9 yenə bildi...

Xanlar xanı xan Bayındır*** oğlana bəglik verdi, taxt verdi. 10 Dədəm Qorqut boy boyladı, soy soyladı; bu oğuz¹¹naməyi düzdü-qoşdı, böylə dedi:

Anlar dəxi bu dünyaya 12 gəldi, keçdi.

Karvan kibi qondı, köçdi.

* Bu sözü "ağ ayıl-da" şəklində də oxumaq mümkündür.

** Bu söz "V" nüsxəsindəndir. "D"-də yoxdur.

*** "Xan Bayındır" sözləri "V" nüsxəsindəndir.

Anları dəxi 13 ocağ aldı, yer gizlədi.

Fani dünya yenə qaldı.

Gəlimgü-gedimgü dünya,

Son ucı ölimgü dünya****.

D35

Qara ölüm gəldigində 1 keçit versün!

Sağlıq ilə sağıncın, dövlətiñ Haq artırsun!

2 Ol ögdüğüm yuca Tañrı dost olubanı mədəd irsün!

3 Yum verəyin, xanım:

Yerlü qara dağlarıñ, yıqılmasun!

Kölgəlicə 4 qaba ağacıñ kəsilməsün!

Qamın aqan görkli suyuñ qurımasun!

5 Qanadlarıñ ucları qırılmasun!

Çaparkən ağ-boz atıñ büdrəməsün!

6 Çalışanda qara polat uz qılıcıñ gedəlməsün!

Dürtişərkən 7 ala göndəriñ ufanmasun!

Ağ birçəklü anañ yeri behişt 8 olsun!

Ağ saqallu babañ yeri uçmağ olsun!

Haq 9 yandıran çırağıñ yana dursun!

Qadir Tañrı səni 10 namərdə möhtac eyləməsün, xamm, hey!

**** Bu iki misra "V" nüsxəsindəndir.

SALUR QAZANIŇ EVİ YAĞMALANDIĞI " BOYI BƏYAN EDƏR

D36 Bir gün Ulaş oğlu, Tülü quşuñ ¹² yavrısı, bizə miskin umudu, Amit soyınıñ aslanı,¹³ Qaracığıñ qaplanı, qoñur atıñ iyəsi, xan Uruzuñ ¹ ağası, Bayındır xanıñ güyөгisi, Qalın Oğuzun dövləti, qalmış ² yigit arxası Salur Qazan yerindən durmuşdı. Toqsan ³ başlu ban evlərin qara yerin üzərinə dikdirmişdi. Toqsan ⁴ yerdə ala qalı- ipək döşəmişdi. Səksən yerdə badyalar ⁵ qurılmışdı. Altun ayaq sürəhilər düzilmişdi. Doquz qara ⁶ gözlü, xub yüzlü, saçı ardına örülü, köksi qızıl dügməli, ⁷ əlləri bilөгindən qımalı, barmaqları nigarlı məhəbub kafir qızları ⁸ Qalın Oğuz bəglərinə sağraq sürüb içərlərdi.

D37 İçüb- içüb ⁹ Ulaş oğlu Salur Qazanın alnına şerabın itisi çıqdı. ¹⁰ Qaba dizi üzərinə çökdi, ayıtdı: "Ünüm añañ bəglər, sözüm diñləñ bəglər! Yata-yata yanımız ağrıdı, dura-dura belimiz qurıdı; ¹² yürüyəlim, a bəglər, av avlayalım, quş quşlayalım, sığın-keyik yıqalım, ¹³ qayıdalım otağımıza düşəlim, yeyəlim-içəlim, xoş keçəlim!" Qıyan Selcük ¹ oğlu Dəlü Dondar aydır: "Bəli, xan Qazan, məsləhətdir". Qaragünə ² oğlu Qarabudaq aydır: "Ağam Qazan, məsləhətdir".

Anlar eylə digəc ³ At ağızlu Aruz qoca iki diziniñ üstinə çökdi, ⁴ aydır: "Ağam Qazan, sası dinlü Gürcüstan ağzında otursan, ⁵ orduñ üstinə kimi qorsan?"

D38 Qazan aydır: "Üç yüz yigidlən ⁶ oğlum Uruz mənim evim üstinə dursun!" - dedi. Qoñur atın ⁷ çəkirdi, butun bindi. Təpəl-qaşqa ayqırına Dondar bindi. ⁸ Göğ bədəvisin tutdurdı, Qazan bəgiñ qarındaşı Qaragünə ⁹ bindi. Ağ bədəvisin çəkirdi. Bayındır xanıñ yağısın ¹⁰ basan Şir Şəmsəddin bindi. Barasarıñ Bayburd hasarından ¹¹ parlayub uçan* Beyrək Boz ayqırına bindi. Qoñur atlu Qazana "keşiş" deyən ¹² bəg Yegnək Turı ayqırına bindi. Saya varsam, dükənsə olmaz, ¹³ Qalın Oğuz bəgləri bindi. Ala dağa ala ləşkər ava çıqdı. ¹ Kafiriñ casusu casusladı, vardı kafirlər azğımı ² Şöklü Məlikə xəbər verdi. Yedi biñ qaftanıñ ardı yirtıxlu, ³ yarımından qara saçlu, sası dinlü din düşməni, alaca atlu ⁴ kafir bindi yığadı, dün bucuğında Qazan bəgiñ ordusına ⁵ gəldi. Altun ban evlərin kafirlər çapdılar. Qaza bəñzər qızı-gəlini çığırışdırdılar. Tövlə-tövlə şahbaz atlarını bindilər. Qatar-qatar qızıl dəvələrini yetdilər. Ağır xəzinəsini, bol aqçasını ⁸ yağmaladılar. Qırq incə bellü qızla Boyı uzun Burla xatun ⁹ yesir getdi. Qazan bəyiñ qarıcıq olmuş anası qara dəvə ¹⁰ boynında asılı getdi. Xan Qazanın oğlu Uruz bəg ¹¹ üç yüz yigidlən əli bağlu, boynı bağlu getdi. İlək qoca ¹² oğlu Saru Qalmaş Qazan bəgiñ evi üzərinə şəhid ¹³ oldı.

D39 Qazanın bu işlərdən xəbəri yoq. Kafir aydır: "Bəglər, ¹ Qazanın tövlə-tövlə şahbaz atlarını binmişüz, altun-aqçasını ² yağmalamışuz, qırq yigidlən oğlu Uruzu dutsaq etmişüz, ³ qatar-qatar dəvələrini yetmişüz, qırq incə bellü qızlan Qazanın ⁴ halalını tutmuşuz; bu hayıfları biz Qazana etmişüz", - dedi.

⁵ Kafiriñ biri aydır: "Qazan bəgdə bir hayfımız qaldı".

Şöklü Məlik aydır: "Mərə aznavur, nə hayfımız qaldı?" Kafir aydır: "Qazanın qapulu Dərvənddə ⁷ on biñ qoyunu vardır. Şol qoyunları dəxi götürsək, Qazana ⁸ ulu heyf edərdik," - dedi. Şöklü Məlik aydır: "Altı yüz ⁹ kafir varsun, qoyunu götürsün!" - dedi.

D40 Altı yüz kafir atlandı, ¹⁰ qoyunuñ üzərinə alqar vardı. Gecə yatırkən ¹¹ Qaracıq çoban qara qayğulu vaqiə gördi. Vaqiəsindən səmərdir uru durdı. ¹² Qıyan güci, Dəmir güci** - bu iki qardaşı yanına aldı, ağılıñ qapusını bərkitdi.Üç yerdə dəpə kibi daş yığdı, ala ¹ qollu sapanın əlinə aldı.

Nagahandan Qaracıq çobanın ² üzərinə altı yüz kafir qoyıldı.

Kafir aydır:

Qaranqu axşam ³ olanda qayğulu çoban,
Qarla yağmur yağanda çaqmaqlı çoban,
⁴ Südi-peniri bol qaymaqlı çoban!
Qazan bəgün dünügi ⁵ altun ban evlərini
biz yıqmışuz.
Tövlə-tövlə şahbaz atlarını ⁶ biz binmişüz.
Qatar-qatar qızıl dəvəsini biz yetmişüz.
Qarıcıq ⁷ anasını biz gətirmişüz.
Ağır xəzinə, bol aqçasını biz yağmalamışuz.
⁸ Qaza bəñzər qızı-gəlini biz yesir etmişüz.
Qırq yigidlən Qazanın ⁹ oğlını biz gətirmişüz.
Qırq incə bellü qızla Qazanın halalını ¹⁰ biz gətirmişüz.
Bərə çoban, irəğindən-yaqınından bəru gəlgil!
Baş ¹¹ endirüb bağır başğıl!
Biz kafirə salam vergil!
Öldürməyəlim,

* Bu söz "V" nüsxəsindəndir.

** Bu şəxs adlarını "Qabangüc" və "Dəmirgüc" kimi də oxumaq olar.

¹³ Şöklü Məlikə səni ilətölüm,
Səna bəglük alı verəlim!

Çoban aydır:

D41

¹⁴ Haqırdı* söyləmə, mərə itüm kafir!
Itümlə bir yalaqda yundım içən ¹ azğın kafir!
Altındağı alaca atın nə ögərsin,
Ala başlu ² keçimcə gəlməz maña!
Başındağı tuğulğanı nə ögərsən, ³ mərə kafir,
Başındağı ⁴ bərkümcə gəlməz maña!
Altın tutam göndəriñi nə ögərsin, murdar kafir,
⁵ Qızalıcq dəgönөгimeç gəlməz maña!
Qılıcıñı nə ögərsən, mərə kafir,
Əgri ⁶ başlu çovkanımca gəlməz maña!
Bilөгüñdə doqsan oquñ nə ögərsən, mərə kafir.
Ala qollu sapanımca gəlməz maña!
İrağından-yaqınından bəru ⁷ gəlgil!
Yigitlərin zərbini görgil, andan ötgil!

- dedi. Bitəkəllüf ⁸ kafirlər at dəpdilər, ox səpdilər. Ərənlər əvrəni Qaracuc ⁹ çoban sapanınıñ ayasına daş qodı, atdı. Birin atanda ¹⁰ ikisin-üçün yıqdı, ikisini atanda üçin-dördün yıqdı.

D42

¹¹ Kafirlərin gözinə qorxu düşdi. Qaracıq çoban kafiriñ ¹² üç yüzünü sapan daşıyla yerə biraqdı. İki qardaşı ¹³ oxa düşdi, şəhid oldı. Çobanın daşı dükəndi; ¹ qoyun deməz, keçi deməz, sapanıñ ayasına qor atar, kafiri yıqar.
² Kafiriñ gözi qorqdı. Dünya-aləm kafiriñ başına qarañı oldı; ³ aydır: "Yarıməsən-yarıməsən bu çoban bizim həpimiz qırar olamı?!" - ⁴ dedilər; daha durmayıb qaçdılar. Çoban şəhid olan qardaşların ⁵ Haqına qodı, kafirlər leşindən bir böyük dəpə yığdı, çaqmaq ⁶ çaqub od yaqdı; dəxi kəpənөгindən qurumsı edüb yarasına ⁷ basdı, yoluñ qıyısını alub oturdı, ağladı-sıqladı, ⁸ aydır: "Salur Qazan, bəg Qazan! Ölümisin, dirimisin, bu işlərdən ⁹ xəbəriñ yoqmıdır?" - dedi.

D43

Məgər, xanım, ol gecə Qalın Oğuzun ¹⁰ dövləti, Bayındır xanıñ güyөгisi Ulaş oğlu Salur Qazan ¹¹ qara qayğulu vaqiə gördi. Səmərdi uru durdı, aydır: ¹² "Bilürmisin, qarındaşım Qaragünə, düşümdə nə görindi? Qara qayğulu ¹³ vaqiə gördüm, yumruğumda talbınan şahin bənım quşumı alur gördüm, ¹ göğdən ildirim ağ-ban evim üzərinə şaqır gördüm, düm qara ² pusarıq ordumuñ üzərinə tökilür gördüm, quduz qurtlar ³ evimi dələr gördüm, qara dəvə öñsəmdən qarvar gördüm, qarğu kibi ⁴ qara saçım uzanır gördüm, uzanuban gözümi örtər gördüm, ⁵ bilөгimdən on barmağımı qanda gördüm. Necə kim bu düşi gördüm, ⁶ şundan bəru ağılım-ussum dəre bilmən. Xanım qardaş, mənim bu düşümi ⁷ yorğil maña!" - dedi.

Qaragünə aydır: "Qara bulut dedigiñ səniñ ⁸ dövlətiñdir. Qar ilə yağmur dedigiñ ləşkəriñdir. Saç ⁹ qayğudur. Qan qaradır. Qalanısın yora bilmən, Allah yorsun!" - ¹⁰ dedi.

D44

Böylə digəc Qazan aydır: "Mənim avımı bozma, ləşkərimi dağıtma. ¹¹ Bən bu gün Qonur ata qaçaram, üç günlük yolu bir gündə aluram, ¹² öylə olmadın yurdum üstinə varıram; əgər sağdır-əsən¹³dir, axşam olmadın genə bən səna gəlürəm. Ordum sağ-əsən ¹ degil isə, başıñuza çarə edin; mən dəxi getdim," - dedi². Qoñur atın mahmuzladı, Qazan bəg yola getdi. ³ Gəli-gəli yurdınıñ üzərinə gəldi. Gördi kim, uçarda quzğun qalmış⁴, ⁴ tazi dolaşmış, yurtda qalmış. Qazan bəg burada yurdlan ⁵ xəbərleşmiş, görəlim, xanım, nə xəbərleşmiş:

Qazan aydır:

Qovm-qəbilə mənim ⁶ quma yurdum^{***},
Qulanla sığın-keyikə qoñşı yurdum,
Səni yağı ⁷ nerədən darımış, gözəl yurdum?!
Ağ-ban evim dikiləndə yurdu ⁸ qalmış,
Qarıcıq anam oluranda yeri qalmış,
Oğlum Uruz ox^{****} ⁹ atanda buta qalmış,
Oğuz bəgləri at çapanda meydan qalmış,
¹⁰ Qara mudbaq dikiləndə ocaq qalmış...

D45

Bu halları gördüğündə ¹¹ Qazanın qara qıyma gözləri qan-yaş doldı, qan damarları ¹² qaynadı, qara bağrı sarsıldı. Qoñur atını ökeələdi, ¹³ kafir keçdiyi yola düşdi, getdi. Qazanın öñünə bir su ¹ gəldi.

Qazan aydır: "Su Haq dizarın görmüşdür, bən bu su ilə ² xəbərleşəyim," - dedi. Görəlim, xanım, necə xəbərleşdi:

Qazan aydır:

³ Çağnam-çağnam qayalardan çıxan su,
Ağac gəmiləri oynadan ⁴ su,

* "D"-yə əsasən "ala quvı" kimi oxumaq olar.

** Bu söz "V" nüsxəsindəndir.

*** Həmin mısranı "D"-yə əsasən "Qom-qomla mənim qəma yurdum" şəklində də oxumaq olar.

**** "D"-də "uc" yazılmışdır.

Həsənlə Hüseynin həsrəti su,
Bağ və bostanın ziynəti ⁵ su,
Ayişə ilə Fatimənin nigahı su,
Şahbaz atlar gəlüb* içdigi ⁶ su,
Qızıl dəvələr gəlüb keçdigi su,
Ağ qoyunlar gəlüb ⁷ çevrəsində yatdığı su,
Ordumuñ xəbərini bilürmüsin, ⁸ degil maña!
Qara başım qurban olsun, suyum, saña! - dedi.

Su ⁹ qaçan xəbər versə görək?! Sudan keçdi, bu göz bir qurda tuş ¹⁰ oldu. "Qurd yüzi mübarəkdir, qurdlan bir xəbərleşəyim," - dedi.

¹¹ Görəlim, xanım, nə xəbərleşdi:

Qazan aydır:

Qaranqu axşam ¹² olanda günü doğan,
Qar ilə yağmur yağanda hər kibi duran,
¹³ Qaraquc atları gördüğündə** kişnəşdirən,
Qızıl dəvə gördüğündə bozlaşdıran,
¹ Ağca qoyun gördüğündə quyruq çırpub qamçılıyan,
Arqasını ² urub bərk ağlın ardın sökən,
Qarma-bükəc səmüzün ³ alub tutan,
Qanlı quyruq üzüb çap-çap yudan,
Avazı ⁴ qaba köpəklərə gəvəgə salan,
Çaqmaqluca çobanları dünle ⁵ yügürdən,
Ordumuñ xəbərini bilürmüsin, degil maña!
Qara başım ⁶ qurban olsun, qurdum, saña! - dedi.

Qurd qaçan xəbər versə ⁷ görək?! Qurtdan dəxi keçdi, Qaraca çobanın qara köpəgi Qazana ⁸ qarşu gəldi. Qazan qara köpəkləmə xəbərleşdi; görəlim, xanım, nə ⁹ xəbərleşdi. Aydır:

Qaranqu axşam olanda vaf-vaf ürən,
¹⁰ Acı ayran tökiləndə çap-çap içən,
Gecə*** gələn xırsızları ¹¹ qorqudan,
Qorquduban şamatasıyla ürküdən,
Ordumuñ xəbərini ¹² bilürmüsin, degil maña!
Qara başım sağlığında eyilüklər edəm, ¹³ köpək, saña!

D47 dedi. Köpək qaçan xəbər versə görək? Köpək Qazanın ¹ atının ayağına çap-çap düşər, siñ-siñ siñlər. Qazan ² bir tumar ilə köpəgi urdı. Köpək çəkildi, gəldüğü ³ yola getdi. Qazan köpəgi qovlayı, Qaraca çobanın üzərinə ⁴ gəldi. Çobanı gördüğündə xəbərleşdi, görəlim, xanım, nə ⁵ xəbərleşdi:

Qazan aydır:

Qaranqu axşam olanda qayğulu çoban!
⁶ Qarla yağmur yağanda çaqmaqlu çoban!
Ünüm aña, sözüüm diñlə:
⁷ Ağ-ban evim şundan keçmiş gördünmi, degil maña
Qara başım qurban ⁸ olsun, çoban, saña! - dedi.

Çoban aydır:

Ölmüşmiydiñ, yitmişmiydiñ, ⁹ a Qazan!
Qanda gəzərdiñ, nerədəydiñ, a Qazan!
Dün yoq, ötəki ¹⁰ gün eviñ bundan keçdi,
Qarıcıq anañ qara dəvə boynında ¹¹ asılı keçdi.
Qırq incə bellü qızıyla halalıñ, -
Boyu uzun ¹² Burla xatun ağlayuban şundan keçdi.
Qırq yigidlən oğluñ ¹³ Uruz başı açuq, yalın ayaq
kafirlərin yanınca tutsaq ¹ getdi.
Tavla-tavla şahbaz atlarını kafir binmiş,

D48

* Bu söz "V" nüsxəsindəndir ("D"-də yoxdur).

** Bu söz "V" nüsxəsindəndir ("D"-də yoxdur).

*** "V" nüsxəsindən götürülmüşdür.

Qatar-qatar qızıl ¹ dəvələrin kafir yetmiş,
Altun-aqça, bol xəzinəni kafir ² almış!
Çoban böylə digəc Qazan ah etdi, ağı başından ³ getdi, dünya-aləm gözünə qaranlı oldu; aydır:
Ağzın qurusun, ⁴ çoban!
Dilün* çürisün, çoban!
Qadir səniñ alnına qada yazsın, ⁵ çoban! - dedi.

Qazan bəg böylə digəc çoban aydır:

Nə qağırsan ¹ baña, ağam Qazan,
Yoxsa köksüñdə yoqmıdır iman?

Altı ² yüz kafir dəxi mənim üzərimə gəldi. İki qardaşım şəhid ³ oldu. Üç yüz kafir öldürdüm, gəza etdim; səmüz qoyun, ¹⁰ ariq toqlı səniñ qapuñdan kafirlərə vermədim. Üç yerdə ¹¹ yaralandım, qara başım buñaldı, yalnız qaldım; suçum bumıdır? - ¹² dedi. Çoban aydır:

Qoñur atın vergil maña,
Altmış tutam ¹³ göndərüni vergil maña,
Ap-alaca qalqanıñı vergil maña.
¹ Qara polat uz qılıcın vergil maña,
Sadağında səksən oquñ ² vergil maña.
Ağ tozluca qatı yayıñ vergil maña,
Kafirə mən ³ varayın,
Yenidən toğanım** öldürəyin,
Yenümlə alnum qanın ⁴ bən siləyin,
Ölürsəm, səniñ uğruña bən öləyim,
Allah Taala ⁵ qorsa, eviñi bən qurtarayın! - dedi.

D49

Çoban böylə digəc Qazana ⁶ qəhər gəldi, aldı yürüyü verdi. Çoban dəxi Qazanın ⁷ ardından yetdi. Qazan döndü baqdı, "Oğul çoban, qanda ⁸ gedərsin?" - dedi.

Çoban aydır: "Ağam Qazan, sən eviñ ⁹ almağa gedərsən, mən dəxi qarındaşım qanın almağa gedərəm," - dedi.

¹⁰ Böylə digəc Qazan aydır: "Oğul çoban, qarnım acdır; heç nəsnən ¹¹ varmıdır yeməgə?" - dedi. Çoban aydır: "Bəli, ağam Qazan, gecədən ¹² bir quzi bişürüb dururam. Gəl bu ağac dibində enələm, yiyələm!" - dedi.

D50

¹³ Endilər; çoban dağarcığı çıxardı, yedilər. Qazan fikr eylədi, ¹ aydır: "Əgər çobanla varacaq olursam, Qalın Oğuz bəgləri ² bənim başıma qaçın qaxarlar; çoban bilə olmasa, Qazan kafiri alamazdı," ³ deyərlər", - dedi.

Qazana qeyrət gəldi. Çobanı bir ağaca sara-sara möhkəm bağladı; eyləndi***, yürüyü verdi. Çobana aydır: ⁴ "Mərə çoban! Qarnıñ acıqmamışkən, gözün qararmamışkən bu ⁵ ağacı qoparı gör, yoxsa səni bunda qurtlar-quşlar ⁷ yer," - dedi.

Qaraca çoban zərb eylədi, qaba ağacı yeriyə - ⁸ yurduyla qopardı, arqasına aldı, Qazanın ardına düşdi.

⁹ Qazan baqdı gördi çoban ağacı arqasına almış, ¹⁰ gəlür. Qazan aydır: "Mərə çoban, bu ağac nə ağacdır?"

Çoban ¹¹ aydır: "Ağam Qazan, bu ağac ol ağacdır kim, sən kafiri basarsan, ¹² qarnıñ acığar, mən saña bu ağacla yemək bişürürin," - dedi.

D51

¹³ Qazana bu söz xoş gəldi. Atından endi, çobanın öllərin ¹ çözdi, alında bir öpdü, aydır: "Allah mənim evimi qurtaracaq ² olursa, səni əmiraxur eyləyəyin," - dedi. İki bilə yola ³ girdi.

Bu yana Şöklü Məlik kafirlərə şin-şadman yeyüb-ıçüb otururdu. Aydır: "Bəglər, bilürmüsiniz, Qazana necə heyi ⁴ eyləmək görək? Boyu uzun Burla xatunnu götürüb, sağraq ⁵ sürdürmək görək!" - dedi.

Boyu uzun Burla xatun**** bum eşidi, ⁷ yürəgiylə canına odlar düşdi. Qırq incə bellü qızın ⁸ içinə girdi; ögüt verdi, aydır: "Qanqıñuza yapışurlarsa, ⁹ "Qazan xatunı qanqıñuzdur" deyü, qırq yerdən avaz verəsin," - ¹⁰ dedi.

Şöklü Məlikdən adam gəldi, "Qazan bəgin xatunı ¹¹ qanqıñuzdur?" - dedi. Qırq yerdən avaz gəldi, qanqısıdır ¹² bilmədilər. Kafirə xəbər verdilər: "Birinə yapışdıq, qırq yerdən ¹³ avaz gəldi; bilmədik, qanqısıdır," - dedilər.

D52

Kafir aydır: "Mərə, ¹ varın, Qazanın oğlu Uruzı dartın, çəngələ asuñ. Qıyma-qıyma ağ ötindən çəkün. qara qavurma bişürüb, qırq bəg qızına ³ ilətün; hər kim yedi, ol degil; hər kim yemədi, oldur. Aluñ gəlün, ⁴ sağraq sürsün!" - dedi.

Boyu uzun Burla xatun oğlunuñ ⁵ yamacına gəldi; çağırub oğluna soylar, görəlim, xanım, nə soylar:
⁶ Aydır:

Oğul, oğul, ay oğul,
Bilürmüsin, nələr oldı:
⁷ Söyləşdilər fisil-fisil,
Kafiriñ fe'lin duydum.
Dünlüğü altun ⁸ bən evimiñ qəbzəsi oğul,

* Bu söz "D" nüsxəsində yoxdur. "V"-dən alınmışdır.

** "D"-dən toğayın.

*** Bu söz "D"-yə əsasən "əyləndi" və ya "aylandı" kimi oxuna bilər.

**** Bu söz "D" nüsxəsində yoxdur.

Qaza bənzər qızımın-gəliniminin ⁹ çiçəgi oğul,
 Oğul, oğul, ay oğul,
 Doquz ay dar ¹⁰ qarnımda götürdüyüm oğul,
 On ay deyəndə dünyaya gətirdüyüm ¹¹ oğul,
 Dolması altun* beşikdə bələdüyüm oğul,
 kafirlər tərs danışımlar:¹²"Qazan oğlu Uruzı həbsdən çıxaranı, boğazından orğanla ¹³asun, iki dalusından çəngələ
 D53 sancun, qıyma-qıyma ağ ətindən ¹ çəkün. Qara qavırma edüb, qırq bəg qızma ilətün; hər kim yedi, ² ol degil;
 hər kim yemədi, ol Qazan xatunudur; çəkün döşəgimizə ³ gətirəlim, sağraq sürdürəlim!" - demişlər. Səniñ
 ətündən, oğul**⁴, ⁴ yiyəyinmi, yoxsa sası dinli kafirin döşəginə girəyinmi? Ağan ⁵ Qazanın namusını sındırayın-
 mı? Necədəyin, oğul, hey?! - dedi.

⁶ Uruz aydır: "Ağzun qurusun, ana! Dilün çürisün, ana! ⁷" Ana haqqı-Tañrı haqqı" deñilməsəydi, qalqubanı
 yerimdən duraydım, ⁸ yaqarıla boğazından tutaydım, qaba ökcəm altına salaydım, ağ ⁹ yüzünü qara yerə dəpəy-
 dim, ağzun ilə burnundan qan şorla¹⁰daydım, can datlusın saña göstərəydim! Bu nə sözdür? Saqın, ¹¹ qadın ana!
 D54 Mənim üzərimə gəlməyəsən, mənim üçün ağlamayasan. ¹² Qo bəni qadın ana, çəngələ ursunlar, qo ətim-
 dənçəksünlər, ¹³ qara qavurma etsünlər, qırq bəg qızının önünə ilətsünlər. ¹ Anlar bir yedigində sən iki yegil!
 Səni kafirlər bilməsünlər-duymasunlar; ² ta kim, sası dinli kafirün döşəginə varmayasan, sağraqın ³ sürməyə-
 sən, atam Qazan namusını sımayasan. Saqın!" - dedi.

⁴ Oğlan böylə digəc buldur-buldur gözünün yaşı rəvan ⁵ oldı. Boyı uzun, belı incə*** Burla xatun boynıyla
 qulağın ⁶ aldı düşdi; güz alması kibi al yanağın dartdı yırtdı; ⁷ qarğu kibi qara saçını yoldı; "oğul, oğul!" deyübən
 zarılıq ⁸ qıldı, ağladı. Uruz aydır:

Qadın ana! Qarşum alub, nə ⁹ bögrərsən?
 Nə bozlarsan, nə ağlarsan?
 Bağrımın yurəgim nə ¹⁰ dağlarsan?
 Keçmiş mənim günümü nə andırarsan?
 Hey, ana! Ərəbi ¹¹ atlar olan yerdə
 Bir qulum olmazmı olur?
 Qızıl dəvələr ¹² olan yerdə
 Bir köşəgi olmazmı olur?
 Ağca qoyunlar olan ¹³ yerdə
 Bir quzıcığı olmazmı olur?
 D55 Sən sağ ol, qadın ¹ ana, babam sağ olsun,
 Bir mənim kibi oğul bulunmazmı olur? - ² dedi.

Böylə digəc anasının qərarı qalmadı; yürüyü ³ verdi, qırq incə bellü qızın içinə girdi.
 Kafirlər ⁴ Uruzı alub, qənarə dibinə gətürdilər, Uruz aydır:
⁵ "Mərə kafir, aman! Tañrının birliyinə yəqin qədur güman! Qoñ məni bu ⁶ ağacla söyləşəyim," - dedi. Çağırub
 ağaca soylamış, ⁷ görəlim, xanım, nə soylamış:

"Ağac, ağac!! Dərsəm saña, ərlənmə ⁸ ağac!
 Məkkə ilə Mədinənin qapusu ağac!
 Musa Kəlimün ⁹ əsası ağac!
 Böyük-böyük suların köprisi ağac!
¹⁰ Qara-qara dəñizlərin gimisi ağac!
 Şahi-mərdan Əlinin ¹¹ Döldülünün əyəri ağac!
 Zülfiqarın qımıyla qəbzəsi ¹² ağac!
 Şah Həsənlə Hüseynün beşigi ağac!
 Əgər ərdir, ¹³ əgər övrətdir, qorxusu ağac!
 D56 Başın ala baqar olsam, ¹ başsız ağac!
 Dibiñ ala baqar olsam, dibsüz ağac!
 Məni saña ² asarlar, götürməgil ağac!
 Götürəcək olursan, yigitligüm səni tutsun, ³ ağac!
 Bizim eldə gərək idiñ, ağac!
 Qara hindu qullarıma buyuraydım,
⁴ Səni para-para doğrayaldı, ağac!

Andan ayıtdı:

Tavla-tavla ⁵ bağlananda atuma yazıx!
 Qartaş deyü****; saqlayanda***** yoldaşıma yazıx!

* Bu söz "D" nüsxəsində yoxdur.
 ** "D" nüsxəsinə əsasən bu söz "oğul-a" şəklində oxunmalıdır.
 *** Bu söz "D" nüsxəsində düşmüşdür.
 **** "D" nüsxəsində bu söz yoxdur.
 ***** "D"-yə əsasən bu sözü "saqlayanda" kimi də oxumaq olar.

Yumruğında ⁶ talbinanda şahin quşuma yazıx!
 Yetər ilə tutanda tazıma* yazıx!
⁷ Bağlıgə doymadın özümə yazıx!
 Yigitliginə usanmadın canıma ⁸ yazıx! - dedi,
 yumru-yumru ağladı, yarıq cigərcigini dağladı.
⁹ Bu möhəldə, sultanım, Salur Qazanlam Qaraca çoban çapar ¹⁰ yetdi. Çobanın üç yaşar dana dərisindən
 sapanının ¹¹ ayasıydı; üç keçi tündən sapanının qollarıydı. ¹² Bir keçi tündən çatlağucıydı. Hər atanda on iki
 D57 ¹³ batman daş atardı. Atdığı daş yerə düşməzdi.

Yerə dəxi ¹ düşsə, toz kibi savrılırdı, ocaq kibi obrılır idi.** Üç ² yiladaq daşı düşdüğü yerin otı bitməzdi.
 Semiz qoyun, aruq ³ toqlı bayırda qalsa, qurt gəlib yeməzdi sapanın ⁴ qorqusundan. Eylə olsa, sultanım, Qaraca
 çoban sapan ⁵ çatlatdı. Dünya-ələm kafirin gözünə qaranıu oldı.

Qazan ⁶ aydır: "Qaracıq çoban, anamı kafirdən diləyeyim, at ayağı ⁷ altında qalmasun," - dedi.
 At ayağı külük, ozan dili ⁸ çevik olur. Qazan kafirə çağırub soylamış, görəlim, xanım, ⁹ nə soylamış:
 Aydır:

Mərə Şöklü Məlik!
 Dönlügi altun ban ¹⁰ evlərimi gətürüb durursan,
 saña kölgə olsun!
 Ağır xəzinəm, ¹¹ bol aqçam gətürüb durursan,
 saña xərciç olsun!
 Qırq incə ¹² bellü qızla Burla xatunı gətürüb durursan,
 saña yesir olsun!
 D58 ¹³ Qırq yigidlən oğlum Uruzı gətürüb durursan,
 quluñ ¹ olsun!
 Tavla-tavla şahbaz atlarım gətürüb durursan,
² saña binət olsun!
 Qatar-qatar dəvələrim gətürüb durursan,
³ saña yüklət olsun!

Qaracıq anamı gətürüb durursan,
 Mərə kafir, ⁴ anamı vergil maña,
 Savaşmadın, uruşmadın qayıdayım - gerü dönəyim,
⁵ gedəyim, bellü bilgil! - dedi.

Kafir aydır:

- Mərə Qazan!
 Dönlügi ⁶ altun ban evini gətürmüşsüz, - bizimdir!
 - Qırq incə bellü qızla
⁷ Boyı uzun Burla xatunı gətürüb durur, - bizimdir!
 - Qırq ⁸ yigidlən oğluñ Uruzı gətürmüş, - bizimdir!
 Tavla-tavla şahbaz atların***,
 qatar-qatar dəvələrin gətürmüşsüz, - bizimdir.
¹⁰ Qaracıq anañı gətürmüşsüz, - bizimdir!
 Saña verməziz, Yayxan ¹¹ Keşiş oğluna verəriz,
 Yayxan Keşiş oğlundan oğlı ¹² doğar,
 Biz anı saña ğarım qoruz, - dedilər.

Böylə digəc Qaracıq ¹³ çobanın acığı tutdı, dodaqları təpsərdi.
 D59 Çoban ¹ aydır:

Mərə dini yoq, ağlısız kafir!
 Ussı yoq, dərnəksiz kafir!
² Qarşu yatan qarlı qara dağlar
 qarıyubdur otı bitməz.
 Qanlı-qanlı ırmaqlar
 qarıyubdur suyu gəlməz.
 Şahbaz-şahbaz ⁴ atlar
 qarıyubdur qulun verməz.
 Qızıl-qızıl dəvələr
 qarıyubdur ⁵ köşək verməz.
 Mərə kafir, Qazanın anası
 qarıyubdur oğul ⁶ verməz.

* "D" nüsxəsində bu söz yoxdur.
 ** "D"-yə əsasən "Oyrılar idi" kimi oxumaq mümkündür.
 *** "D"-də: atlarım, dəvələrim.

- Dölin almaqdan səfañ varsa, Şökli Məlik, qara 7 gözlü qızın varsa, gətür Qazana ver! Mərə kafir, səniñ qızıñdan 8 oğlı doğsun, siz am Qazan bəgə qədim qoyasız, - dedi.
- 9 Bu məhəldə Qalın Oğuz bəgləri yetdi. Xanım, görəlim, kimlər yetdi:
- 10 Qara Dərə ağzında Qadir verən*, qara buğa dərisindən beşiginiñ yapuğı 11 olan, acığı tutanda qara daşı kül eyləyən, bığın ənsə12sində yedi yerdə dügən, ərənlər əvrəni Qazan bəgiñ qar13daşı Qaragünə çapar yetdi
- D60 "Çal qılıcın, qardaş Qazan, 1 yetdim!" - dedi.
- Bunuñ ardınca, görəlim, kimlər yetdi:
- Dəmir 2 qapu Dərvənddəki dəmir qapuyı dəpüb alan, altmış tutam 3 ala göndərinin ucında ər böğürdən Qıyan Selcik oğlı 4 Dəli Dondar çapar yetdi: "Çal qılıcın, ağam Qazan, yetdim!" - 5 dedi.
- Bunuñ ardınca, xanım, görəlim, kimlər yetdi: Həmidlən 6 Mərdin qalasin dəpüb yıqan, dəmir yaylı Qıpcaq Məlikə 7 qan qusduran, gəlübən Qazanın qızın ərliklə alan, Oğuzun 8 aq saqallu qocaları görəndə ol yigidi təhsinləyən, al mahmuzı şalvarlı, atı bəhri xotazlı 10 Qaragünə oğlı Qara Budaq çapar yetdi: "Çal qılıcın, 11 ağam Qazan, yetdim!" - dedi.
- Bunuñ ardınca, görəlim, xanım, 12 kimlər yetdi: Dəstursuzca Bayındır xanın yağısın 13 basan, altmış biñ kafirə qan qusduran, ağ-boz atının 1 yelisi üzərində qar durduran Qəflət qoca oğlu Şir 2 Şəmsəddin çapar yetdi: "Çal qılıcın, ağam Qazan, yetdim!" - dedi.
- 3 Bunuñ ardınca görəlim, xanın, kimlər yetdi: Parasarıñ Bayburd 4 hasarından parlayub uçan, apalaca** gərdəginə qarşu gələn, 5 yedi qızın umudı, Qalın Oğuz imrəncəsi, Qazan bəgün 6 inağı, Boz ayğırlu Beyrək çapar yetdi: "Çal qılıcın, ağam 7 Qazan, yetdim!" - dedi.
- Bunuñ ardınca, xanım, görəlim, kimlər yetdi: 8 Çaya baqsa*** çalınmlu, çal qaraquş ərəmlü, qurqurma quşaqı, 9 qulağı altun kübəli, Qalın Oğuz bəglərini bir-bir atından yıqıcı 10 Qazlıq qoca oğlı bəg Yegnek çapar yetdi: "Çal 11 qılıcın, ağam Qazan, yetdim!" - dedi.
- Bunuñ ardınca görəlim, 12 xanım, kimlər yetdi: Altmış ögəc dərisindən kürk eyləsə, topuqlarını 13 örtməyən, altı ögəc dərisindən külah etsə, qulaqlarını örtməyən, 1 qolı-budı xaranca, uzun baldırları incə, Qazan bəgün 2 dayısı At ağızlı Aruz qoca çapar yetdi: "Çal qılıcın, 3 bəgüm Qazan, yetdim!" - dedi.
- Bunuñ ardınca, görəlim, kimlər yetdi:
- Varıban Peyğəmbərin yüzini görən, gəlübəni Oğuzda səhabəsi olan, 5 acığı tutanda bıqlarından qan çıxan, Bığı qanlı Bügdüz Əmən 6 çapar yetdi: "Çal qılıcın, ağam Qazan, yetdim!" - dedi.
- Bunuñ 7 ardınca, görəlim, kimlər yetdi:
- Kafirləri it ardına biraqıb 8 xorlayan, eldən çıxub Ayğır gözlər suyundan at yüzdürən, 9 əlli yedi qalanın kilidin alan, Ağ Məlik Çəsmə qızına 10 nikah edən Sofi Sandal Məlikə qan qusduran, qırq cübbə 11 bürinüb otuz yedi qala bəginin məhəbub qızlarını çalub 12 bir-bir boynın qucan, yüzində-dodağında öpən İlək 13 qoca oğlı Alp Ərən çapar yetdi: "Çal qılıcın, ağam 1 Qazan, yetdim!" - dedi.
- Sayılaqla Oğuz bəgləri tükənsə olmaz. 2 Həp yetdilər. Arı sudan abdest aldılar. Ağ alınların 3 yerə qodılar. İki rük'ət namaz qıldılar. Adı görklü Məhəmmədə 4 salavat gətürdilər. Bitəkəllüf kafirə at saldılar, qılıç çaldılar. 5 Gumbur-gumbur naqaralar döğildi. Burması altun tuc 6 borlar çalındı.
- Ol gün cigərində olan ər yigitlər bəlürdi. 7 Ol gün müxənnətlər sapa yer gözətədi. Ol gün bir qiyamət 8 savaşı oldu, meydan dolu baş oldu. Başlar kəsildi 9 top kibi. Şahbaz-şahbaz atlar yügürdi, nalı düşdi. Ala-10ala göndərlər süsildi. Qara polat uz qılıclar çalındı, 11 yalmam**** düşdi. Üç yeləkli qayın oqlar atıldı, dəmrəni 12 düşdi. Qiyamətin bir günü ol gün oldu. Bəg nökerindən, 13 nöker bəgindən ayrıldı.
- D63 Daş Oğuz bəgləriylə Dəli Dondar 1 sağdan dəpdi. Cılasun yigitlərlə Qaragünə oğlı Dəli 2 Budaq soldan dəpdi. İç Oğuz bəgləriylə Qazan dopa 3 dəpdi, Şökli Məlikə həvala aldı, Şökli Məliki böğürdübəni atdan yerə saldı, gəfillücə qara başın alub 4 kəsdi, qaxışdın alca qanın yer yüzinə dökdi. Sağ 5 tərəfdə Qara Tükən Məlikə Qıyan Selcük oğlı Dəli Dondar 7 qarşu gəldi. Sağ yanını qılıcladı, yerə saldı. Sol 8 tərəfdə Buğacıq Məlikə Qaragünə oğlı Dəli Budaq qarşu 9 gəldi. Altı bərli gürz***** ilə dəpəsinə qatı tuta urdı. 10 Dünya-aləm gözinə qarañu oldu. At boynın qucaqladı, 11 yerə düşdi.
- Qazan bəgün qardaşı kafirin tuğıyla 12 sancağı qılıcladı, yerə saldı. Dəpələrdə, dəpələrdə 13 kafirə qırğun girdi, leşinə quzğun üşdi. On 1 iki biñ kafir qılıcdan keçdi. Beş yüz Oğuz yigitləri 2 şəhid oldu. Qaçanını Qazan bəg qomadı, aman deyəni 3 öldürmədi. Qalın Oğuz bəgləri toyum oldu.
- Qazan 4 bəg ordısını, oğlanını-uşağını, xəzinəsini aldı, gerü 5 döndi altun taxtında. Yenə evini dikdi. Qaracıq çobanı 6 əmiraxur eylədi. Yedi gün, yedi gecə yimə-içmə oldu. 7 Qırq baş qul, qırq qırnaq oğlı Uruz başına azad 8 eylədi. Cılasun qoç yigitlərə qalaba ölkə verdi; şalvar, 9 cübbə, çuqa verdi.
- D65 Dədəm Qorqut gəlübən boy boyladı, 10 soy soyladı. Bu oğuznaməyi düzdi-qoşdı, böylə 11 dedi:

* Bu iki söz "D" nüsxəsində yoxdur.
 ** "D"-yə əsasən "ap-alca" kimi də oxumaq olur.
 *** Bu söz "D" nüsxəsində yoxdur; "V"-dəndir.
 **** "D"-yə əsasən "yılmağı" və ya "yelmağı" kimi oxunur.
 ***** "D"-də "güz".

D66

Qanı dedigim bəg ərənlər?
 Dünya mənim deyənlər?
 Əcəl aldı, 12 yer gizlədi,
 Fani dünya kimə qaldı?
 Gəlimlü-gedimlü** dünya
 13 Axır soñ ucu ölümlü dünya!
 Yum verəyim, xanım:
 Qarlı 1 qara dağların yıqılmasun!
 Kölgolice qaba ağacın kəsilməsün!
 2 Qanın aqan görklü suyun qurumasun!
 Qadir Tañrı səni 3 namərdə möhtac etməsün!
 Çaparkən ağ-boz atın büdrəməsün!
 4 Çalışanda qara polat uz qılıcın gedilməsün!
 Dürtüşərkən 5 ala göndərin avanmasun!
 Ağ saqallu babañ yeri uçmaq olsun!
 Ağ birçəklü anañ yeri behişt olsun!
 Axır-sonı arı 7 imandan ayırmasun!
 "Amin!" deyənlər dizar görsün!
 Ağ 8 alnuñda beş kəlmə dua qıldıq, qəbul olsun!
 Allah verən 9 umuduñ üzülməsün!
 Yığışdırsun-durışdırsun günahınızı
 10 Adı görklü Məhəmməd Mustafa yüzi suyına
 bağışlasun, 11 xanım, hey!..

* "D"-də "ki".
 ** Bu qoşa söz "V" nüsxəsindədir; "D"-də anlaşılmaz yazılıb.

**QAM BÖRƏNİN OĞLI BAMSİ BEYRƏK BOYINI ¹²
BƏYAN EDƏR, XANIM, HEY...**

- D67 Qam Çan oğlu xan Bayındır ¹³ yerindən durmuşdı. Qara yeriñ üstinə ağ ban evin ¹ dikdirmişdi. Ala sayvan gög yüzünə aşanmışdı. Bin ² yerdə ipək xalıcısı döşənmişdi. İç Oğuz, Daş ³ Oğuz bəgləri Bayındır xanın söhbətinə dərilməmişdi. Baybörə bəg dəxi Bayındır xanın söhbətinə gəlmişdi. Bayındır ⁵ xanın qarşısında Qaragünə oğlu Qarabudaq bay dayanub durmuşdı. Sağ yanında Qazan oğlu Uruz durmuşdı. ⁷ Sol yanında Qazılıq qoca oğlu bəg Yegnək durmuşdı. ⁸ Baybörə bəg bunları gördüğündə ah eylədi. Başından ⁹ aqlı getdi. Dəstmalın əlinə aldı, bögürü-bögür ağladı.
- ... ¹⁰ Böylə edicək* Qalın Oğuz arqası, Bayındır xanın göygisi ¹¹ Salur Qazan qaba diziniñ üzünə çökdi. Qıya tikübən ¹² Baybörə bəgün yüzünə baqdı, aydır:
- D68 "Baybörə bəg, nə ¹³ ağlayub bozlarsan?" Baybörə bəg aydır: "Xan Qazan, ¹ necə ağlamayayın, necə bozlamayayın? Oğulda ortacım yox, qardaşda ² qədərım yox! Allah Taala mənı qarğayıbdır. Bəglər, tacım-taxtım ³ için ağlaram. Bir gün ola, düşəm ölüm, yerimdə-yurdımda ⁴ kimsə qalmaya", - dedi.
- Qazan aydır: "Məqsuduñ bumudur, ⁵ Baybörə bəg?" Aydır: "Bəli, budur. Mənim dəxi oğlum olsa, ⁶ xan Bayındırın qarşusın alsa-dursa, qulluq eyləsə, ⁷ mən dəxi baqsam, sevinsem, qıvansam, güvənsəyim!" - dedi. Böylə digəc ⁸ Qalın Oğuz bəgləri yüz gögə tutdılar. Əl qaldırıb, dua ⁹ eylədilər. "Allah Taala saña bir oğul versün!" - dedilər.
- Ol ¹⁰ zamanda bəgləriñ alqışı alqış, qarğışı qarğış idi. ¹¹ Duaları müstəcab olurdu. Baybican bəg dəxi ¹² yerindən uru durdu, aydır:
- D69 "Bəglər, mənim dəxi haqqıma bir dua ¹³ eyləñ. Allah Taala maña da bir qız verə", - dedi. Qalın Oğuz ¹ bəgləri əl qaldırdılar, dua eylədilər: "Allah Taala saña da ² bir qız verə", - dedilər.
- Baybican bəg aydır: "Bəglər, Allah Taala ³ maña bir qız verəcək olursa, siz tanıq oluñ, mənim qızım ⁴ Baybörə bəg oğluna beşikkərtmə yavuqlı olsun!" - dedi.
- ⁵ Bunun üzünə bir qaç zaman keçdi. Allah Taala Baybörə bəgə bir oğul, Baybican bəgə bir qız verdi. Qalın ⁷ Oğuz bəgləri bunı eşitdilər, şad olub sevindilər.
- ⁸ Baybörə bəg bazirganlarını yanına oxıdı, buyuruq ⁹ etdi: "Mərə bazirganlar! Allah-Taala maña bir oğul verdi. ¹⁰ Varıñ Rum elinə, mənim oğlum için yaxşı ərnağanlar götürüñ ¹¹ mənim oğlum böyüyincə", - dedi.
- Bazirganlar dəxi gecə-gündüz ¹² yola girdilər. İstanbula gəldilər. Dan-dansux ilə yaxşı ¹³ ərnağanlar aldılar. Baybörəniñ oğlıyçun bir dəniz ¹ qulunu boz aygır aldılar. Bir ağ tozlu qatı yay aldılar. Bir dəxi ² altı pərli gürz aldılar. Yol yarağın gördilər.
- Baybörəniñ ³ oğlu beş yaşına girdi, beş yaşından on yaşına ⁴ girdi... On yaşından on beş yaşına girdi... Çaya ⁵ baqsa çalınlu, çal qaraquş ərdəmlü, bir gözəl yaxşı yigit ⁶ oldı.
- Ol zamanda bir oğlan baş kəsməsə, qan ⁷ dökəsə, ad qomazlardı. Baybörə bəgün oğlu atlandı, ⁸ ava çıqdı. Av avlarkən babasının tavlasi üzünə ⁹ gəldi. Əmiraxurbası qarşuladı, endirdi, qonaqladı. ¹⁰ Yiyüb-içüb oturdular.
- Bu yañadan dəxi bazirganlar ¹¹ gələbənı Qara Dərvənd ağzına qonmuşlardı. Yarımasun-yarçımasun ¹² Evnik qalasıniñ kafirləri bunları casusladı.
- D71 Ba¹³zirganlar yatur ikən ğafillə beş yüz kafir qoyuldılar, çapdılar, ¹ yağmaladılar. Bazirganın ulusu tutuldu, kiçisi qaçaraq ² Oğuzda gəldi. Baqdı gördi Oğuzun ucında bir ala ³ sayvan dikilmiş, bir imirzə xub yigit qırq yigid ilə sağında və ⁴ solında oturdular. Oğuzun bir yaxşı yigidi ancaq... "yürüyəyim, ⁵ mədəd diyəyim", - dedi.
- Bazirgan aydır: "Yigit, yigit, bəg yigit! ⁶ Sən bənim ünüm anla, sözüm diñlə! On altı yıldır kim, Oğuz ⁷ içindən getmiş idik. Dan-danıxux kafir malın Oğuz bəglərinə ⁸ götürür idik. Pasnik Qara Dərvənd ağzına düş vermiş ⁹ idik. Evnik qalasıniñ beş yüz kafiri üzərimizə qoyıldı. ¹⁰ Qardaşım tutsaq oldı. Malımızı, rizqimizi yağmaladılar, gerü ¹¹ döndilər. Qara başım götürdüm, saña gəldim. Qara başın sədəqəsi, ¹² yigit, mədəd maña!" - dedi.
- Bu göz oğlan şərəb içərkən ¹³ içməz oldı. Altun ayağı əlindən yerə çaldı.
- D72 Aydır: ¹ "Nə dedigimi yetürüñ, geyünimləm mənim şahbaz atımı götürüñ! Hey, mənı ² sevən yigitlər binsünlər!" - dedi. Bazirgan dəxi önlərinə ³ düşdi, qulağız oldı.
- Kafir dəxi düşübən bir yerdə aqça ⁴ ülüşməkdəydi. Bu məhəldə ərenlərin meydanı arslanı, ⁵ pəhlivanların qaplanı Boz oğlan yetdi. Bir-iki dımədi, ⁶ kafirlərə qılıc urdı. Baş qalduran kafirləri öldürdi, ⁷ ğəza eylədi. Bazirganların malını qurtardı.
- Bazirganlar ⁸ aydır: "Bəg yigit, bizə sən ərlük işlədiñ. Gəl imdi bəgəndiğın ⁹ maldan al!" - dedilər.
- Yigidiñ gözi bir dəniz qulunu boz ¹⁰ aygırı tutdı, bir də altı pərli güzi, bir də ağ tozlu ¹¹ yayı tutdı. Bu üçini bəgəndi. Aydır: "Mərə bazirganlar, ¹² bu aygırı və dəxi bu yayı və bu gürzi maña verüñ!" - dedi. ¹³ Böylə digəc bazirganlar səxt oldı.
- D73 Yigit aydır: "Mərə ¹ bazirganlar, çoqmı istədim?!" - dedi. Bazirganlar ayıtdılar: ² "Nə çoğ olsun? Amma bizim bir bəgümüz oğlı vardır, bu üç ³ nəsnəyi aña ərnağan aparsavuz görəkdir idı!" - dedilər.

* Bu söz "V" nüsxəsindədir; "D"-də "digəc".

Oğlan ⁴ aydır: "Mərə, bəgünüz oğlı kimdir?" Ayıtdılar: "Baybörəniñ oğlı ⁵ vardır, adına Bamsı derlər", - dedilər. Baybörəniñ oğlı ⁶ olıdığın biləmodilər. Yigit barmağın ısırdı, aydır: ⁷ "Bunda minnətlə almaqdan isə, anda babam yanında minnətsiz ⁸ almaq yegdir!" - dedi. Atın qamçıladı, yola girdi. Bazirganlar ⁹ ardından baqa qaldı: "Vallah, yaxşı yigit, mürüvvətlü yigit!" - ¹⁰ dedilər.

D74 Boz oğlan babasının evinə gəldi. "Bazirganlar ¹¹ gəldi" deyü babası sevindi. Çətir otağ, ala sayvan dikirdi. ¹² İpək xalicalar saldı. Keçdi, oturdu. Oğlunu ¹³ sağ yanına aldı. Oğlan bazirganlar xüsusından ¹ bir söz söyləmədi. Kafirləri qırduğın aınmadı.

Nagahi ² bazirganlar gəldilər. Baş endirüb, salam verdilər. ³ Gördilər kim, ol yigit kim baş kəsübdür, qan dökübdür, ⁴ Baybörə bəgün sağında oturur. Bazirganlar yürüdilər, ⁵ yigidiñ əlin öpdilər.

Bunlar böylə edicək Baybörə ⁶ bəgün acığı tutdı. Bazirganlara aydır: "Mərə, qavat oğlı ⁷ qavatlar! Ata dururkən oğul əlinni öpərlər?" Ayıtdılar: "Xanım, ⁸ bu yigit səniñ oğlunumdur?" "Bəli, mənim oğlumdur", - dedi. ⁹ Ayıtdılar: "İmdi incimə, xanım, əvvəl anuñ əlin öpdüğümüzə. ¹⁰ Əgər səniñ oğlun olmasaydı, bizim malımız Gürcüstanda ¹¹ getmişdi, həpümüz tutsaq olmuşdu", - dedilər.

D75 Baybörə bəg aydır: "Mərə, bənim oğlum başını kəsdi, qanını dökdi?" ¹³ "Bəli, baş kəsdi, qan dökdi, adam axtardı!" - dedilər. ¹ "Mərə, bu oğlana ad qoyasınca varmıdır?" - dedi. "Bəli, sultanım, ² artıqdır!" - dedilər.

Baybörə bəg* Qalın Oğuz bəglərini çağırtdı, qonaqladı. ³ Dədəm Qorqut gəldi, oğlana ad qodı. Aydır:

Ünüm anla**, sözüm ⁴ diñlə, Baybörə bəg!
Allah Taala saña bir oğul vermiş, ⁵ tuta versün!
Ağır sancaq götürəndə müsəlmanlar arxası ⁶ olsun!
Qarşu yatan qara qarlu dağlardan aşar ⁷ olsa,
Allah Taala səniñ oğluna aşut versün!
Qanlı-qanlı sulardan keçər olsa, keçit versün!
Qalabalıq ⁹ kafirə girəndə
Allah Taala səniñ oğluna fürsət versün!
¹⁰ Sən oğlunı "Bamsam" deyü oxşarsan;
Bunun adı ¹¹ Boz aygırlıq Bamsı Beyrək olsun!
Adını bən verdim***, ¹² yaşını Allah versün! - dedi.

D76 Qalın Oğuz bəgləri ¹³ əl götürdilər, dua qıldılar: "Bu ad bu yigide qutlu olsun!" - ¹ dedilər.

...Bəglər həb ava bindi. Boz aygırın çəkdi, ² Beyrək bindi. Ala dağa ala ləşkər ava çıqdı.****

Nagahandan Oğuzun üzünə bir sürü***** ³ keyik gəldi. Bamsı Beyrək birini qova getdi. Qova-qova bir yerə ⁴ gəldi. Nə gördi, sultanım?! Gördi gög çayırın üzünə ⁵ bir qırmızı otaq dikilmiş. "Yarəb*****", bu otağ kimün ola?!" - ⁶ dedi. Xəbəri yox ki, atacağı ala gözli qızın otağı ⁷ olsa görəkdir. Bu otağın üzünə varmağa ədəbləndi. Ayıtdı:

* "Nə olursa-olsun, hələ mən avımı alayın!" - dedi. Otağın ⁹ önində irişi gəldi, keyiki siñirlədi. Baqdı gördü ¹⁰ bu otağ Banıçığək otağıymış ki, Beyrəgün beşikkərtmə ¹¹ nişanlısı-adaxlusıydı.

D77 Banıçığək otaxdan ¹² baqırdı. "Mərə dayələr, bu qavat oqlı qavat bizə ərlikni ¹³ göstərir?" - dedi. Varıñ, bundan pay diləñ, görüñ nə der!" - ¹ dedi.

Qısırca Yengə derlər, bir xatun vardı. İlərü ² vardı, pay dilədi: "Hey, bəg yigit, bizə dəxi bu keyikdən ³ pay ver!" - dedi. Beyrək aydır: "Mərə dadı, mən avçı degiləm, ⁴ bəg oğlı bəgəm həp sizə", - dedi; amma sormağ eyib ⁵ olmasun, bu otağ kimündür?" - dedi.

Qısırca yengə aydır: ⁶ "Bəg yigidi, bu otağ Baybican bəg qızı Banıçığəgüñ'dir", - dedi.

Eylə olsa, xanım, Beyrəgün qanı qaynadı. Ədəblə ⁸ yab-yab gerü döndü. Qızlar keyiki götürdilər. Gözəllər ⁹ şahı Banıçığəgüñ önünə götürdilər. Baqdı gördü ¹⁰ ki, bir sultan simüz siğın-keyikdir. Banıçığək aydır: ¹¹ "Mərə qızlar, bu yigit nə yigidir?" Qızlar aydır: "Vallah, sultanım, ¹² bu yigit yüzi niqablu yaxşı yigidir. Bəg oğlı bəg ¹³ imiş", - dedilər.

D78 Banıçığək aydır: "Hey, hey, dayələr, babam***** maña bən səni ¹ yüzi niqablu Beyrəgə vermişəm", - derdi; olmaya kim, bu ola. ² "Mərə, çağırın, xəbərləşəyim", - dedi.

Çağırtdılar, Beyrək gəldi. ³ Banıçığək yaşmaqlandı, xəbər sordı. Aydır: "Yigit, ⁴ gəlişin qandan?" Beyrək aydır: "İç Oğuzdan!" "İç Oğuzda ⁵ kimün nəsisən?" - dedi. "Baybörə bəg oğlı Bamsı ⁶ Beyrək dedikləri mənəm", - dedi. Qız aydır: "Ya nə məsləhətə ⁷ gəldiñ, yigit?" - dedi. Beyrək aydır: "Baybican bəgün ⁸ bir qızı varmış, anı görməgə gəldim! - dedi. Qız aydır: ⁹ "Ol öylə adam degildir kim, saña görün! - dedi. Amma mən ¹⁰ Banıçığəgüñ dadısıyam. Gəl, imdi sənünlə əvə çıqalım. ¹¹ Əgər səniñ atun mənim atımı keçərsə, onuñ atını dəxi ¹² keçərsən.

* "V" nüsxəsindədir; "D"-də yoxdur.

** "V" nüsxəsindən əlavə olunmuşdur.

*** "D"-də: "dedim".

**** Bu cümlə "V" nüsxəsindədir; "D"-də yoxdur.

***** "D"-də: "sürdi".

***** "D"-də: "yazub".

***** Bu söz "V" nüsxəsindən alınmışdır, "D"-də yoxdur.

D79 Həm sənünlə ox atalım. Məni keçərsən, anı dəxi ¹³ keçərsən və həm sənünlə güərəşəlim. Məni basarsan, anı dəxi ¹ basırsan", - dedi.

Beyrək aydır: "Xoş, imdi atlanın!" ² İki atlandılar, meydana çıxdılar. At dəpdilər. Beyrək ³ atı qızın atını keçdi. Ox atdılar. Beyrək qızın ⁴ oqın yardı.

Qız aydır: "Mərə yigit, mənim atımı kimsə ⁵ keçdüğü yoq. Oxımı kimsə yardığı yoq. İndi gəl, ⁶ sənünlə güərəş turalım!" - dedi. Həman Beyrək atdan endi. ⁷ Qarvaşdılar. İki pəhləvan olub, bir-birinə sarmaşdılar. ⁸ Beyrək götürər qızı yerə urmaq istər, qız götürər ⁹ Beyrəgi yerə urmaq istər. Beyrək buñaldı. Aydır: "Bu qıza ¹⁰ basılacaq olursam, Qalın Oğuz içində başuma ¹¹ qaxınc, yüzimə toxınc edərlər", - dedi. Qeyrətə gəldi. ¹² Qavradı, qızın bağdamasın aldı. Əmcəgindən tutdı. ¹³ Qız qucandı. Bu göz Beyrək qızın incə belinə girdi; ¹ bağdadı, arxası üzərinə yerə urdı.

Qız aydır: "Yigit, ² Baybicanın qızı Banıçığək mənəm!" - dedi. Beyrək üç ³ öpdü, bir dişlədi. "Dügün qanlı olsun, xan qızı!" ⁴ deyü barmağından altun yüzüğü çıxardı, qızın parmağına ⁵ keçürdü. "Ortamızda bu, nişan olsun, xan qızı!" - dedi.

⁶ Qız aydır: "Çün böylə oldu, həman imdi ilərü durmaq ⁷ gərək, bəg oğlı!" - dedi. Beyrək dəxi: "Nola, xanım, baş üzərinə!" - ⁸ dedi.

Beyrək qızdan ayrılıb, evlərinə gəldi. Ağ saqallı ⁹ babası qarşu gəldi. Aydır: "Oğul, dan-dansux bu gün ¹⁰ Oğuzda nə gördün?"

Aydır: "Nə görəyim, oğlı olan evərimiş, qızı olan köçürmüş..." Babası aydır: "Oğul, ya səni ¹² evərməxmi gərək?" "Bəli, bəs ağ saqallı əziz baba. Evərməx ¹³ gərək!" - dedi.

D81 Babası aydır: "Oğuzda kimiñ qızın alı verərin?" - ¹ dedi. Beyrək aydır: "Baba, maña bir qız alı ver kim, mən yeriməndə durmadın ² ol durgəc gərək! Mən qarağuc atıma binmədin ol binməx gərək! Mən qırıma ³ varmadın ol maña baş gətürmək gərək! Bununı kibi qız alı ⁴ ver, baba, maña" - dedi.

Babası Baybörə xan aydır: "Oğul, sən ⁵ qız diləməzsən, kəndüñə bir hampa istərmişsən. Oğul, məgər sən ⁶ istədiğün qız Baybican bəg qızı Banıçığək ola?" - dedi. ⁷ Beyrək aydır: "Bəli, pəs, əvət, ağ saqallı əziz baba, mənim dəxi ⁸ istədiğüm oldur", - dedi.

Babası aydır: "Ay oğul, Banıçığəğin ⁹ bir dəli qardaşı vardır, adına Dəli Qarçar derlər; qız diləyəni ¹⁰ öldürər". Beyrək aydır: "Ya pəs nədəlim?" Baybörə bəg aydır: ¹¹ "Oğul, Qalın Oğuz bəglərini odamıza oxıyalım, necə məsləhət ¹² görərlərsə, aña görə iş edəlim", - dedi.

D82 Qalın Oğuz bəglərini ¹³ həb oxıdılar, odalarına gətürdilər. Ağır qonaqlıq eylədilər. ¹ Qalın Oğuz bəgləri aytdılar: "Bu qızı istəməgə kim varə ² bilür?" Məsləhət gördilər ki, Dədə Qorqut varsun. ³ Deyənlərə Dədə Qorqut aydır: "Yaranlar, çünki məni göndərsiz, ⁴ bilürsiz kim, Dəlü Qarçar qız qardaşını diləyəni öldürər. ⁵ Bari Bayındır xanıñ tavlısından iki şahbaz yügrək ⁶ at gətürün: bir Keçi başlu Keçər ayğırı, bir Toğlı başlu ⁷ Turı ayğırı. Nəgah qaçma-qoma olarsa, birisini ⁸ binəm, birisini yedəm", - dedi.

Dədə Qorquduñ sözi məqbul ⁹ gəldi. Vardılar, Bayındır xanıñ tavlısından ol iki ¹⁰ atı gətürdilər. Dədə Qorqut birin bindi, birin yetdi. ¹¹ "Yaranlar, sizi Haqqa ısmarladım!" - dedi, getdi.

D83 Məgər, sultanım, ¹² Dəlü Qarçar dəxi ağ ban evini, ağ otağına qara yerin ¹³ üzərinə qurdurmuş idi. Yoldaşlar ilə buta atub ¹ oturardı. Dədəm Qorqut ötədən bəri gəldi. Baş ² endirdi, bağır basdı. Ağız-dildən görkli salam verdi. ³ Dəlü Qarçar ağzın köpükləndirdi. Dədə Qorquduñ yüzünə ⁴ baqdı. Aydar: "Əleyk-əssalam! Ay əməl azmış, fe'li dönmüş, ⁵ Qadir Allah ağ alına qada yazmış! Ayaqlılar buraya gəldiği yoq. Ağızlılar bu suyumdan içdiği yoq. Saña noldı? Əməliñmi ⁷ azdı? Fe'liñmi döndü?" Əcəliñmi gəldi? Bu aralarda ⁸ neylərsən?" - dedi.

Dədə Qorqut aydır:

Qarşu yatan qara dağını ⁹ aşmağa gəlmişəm.

Aqındılı görkli suyuñ keçməgə gəlmişəm.

¹⁰ Geñ ətəgüñə, dar qoltuğuna qısılmağa gəlmişəm.

Taıñrının buyuruğıyla, Peyğəmbəriñ qövliylə

Aydan arı, gündən görkli qız qardaşın ¹² Banıçığəgi

Bamsı Beyrəgə diləməgə gəlmişəm! - dedi.

D84 Dədə Qorqut ¹³ böylə digəc Dəlü Qarçar aydır:

Mərə, nə dedigim yetürün, Qara ¹ ayğırı yarağla gətürün! - dedi. Qara ayğırı yarağla gətürdilər. ² Dəli Qarçarı bindirdilər.

Dədə Qorqud göstəgi üzdi; ³ durmadı, qaçdı. Dəli Qarçar ardına düşdi. Toqlı ⁴ başlu Turı ayğırı yoruldu. Dədə Qorqud Keçi başlu ⁵ Keçər ayğırına sıçradı, bindi.

Dədəyi qova-qova Dəli Qarçar ⁶ on yelək yer aşurdu. Dədə Qorquduñ ardından ⁷ Dəli Qarçar irdi. Dədəniñ anısı anıtdı. Taırtıya sıçındı. ⁸ İsmi-əzəm oqıdı.

Dəli Qarçar qılıcın əlinə aldı. ⁹ Yuqarısından öykə ilə həmlə qıldı. Dəli bəg dilədi ki, ¹⁰ Dədəyi dəpərə çala. Dədə Qorqut aydır: "Çalırsan, ¹¹ əlün qurısın!" - dedi.

Haq Taalanın əmriylə Dəli ¹² Qarçarın əli yuqaruda asılı qaldı. Zira Dədə ¹³ Qorqut vilayət issi idi, diləgi qəbul oldı.

D85 Dəlü ¹ Qarçar aydır: "Mədəd, aman, olaman! Taıñrının birliğinə yoqdur güman! ² Sən mənim əlümi sağaldı gör. Taıñrının buyuruğıyla, Peyğəmbəriñ ³ qövliylə qız qarındaşımı* Beyrəgə verəyin!" - dedi.

Üç korro ağzından ⁴ ıqrar eylədi. Günahına tövbə eylədi. Dədə Qorqut dua eylədi. ⁵ Dəliniñ əli Haq əmriylə sapasağ oldı. Döndü, aydır: ⁶ "Dədə, qız qarındaşımıñ yolına bən nə istərsəm, verərmisin?"

Dədə ⁷ aydır: "Verəlim!" Dedi, görölim, nə istərsən? Dəlü Qarçar aydır: "Biñ ⁸ buğra gətürün kim, maya görməmiş ola. Biñ dəxi ayğırı gətürün ⁹ kim, heç qısrığa aşmamış ola. Biñ dəxi qoyun görməmiş qoç ¹⁰ gətürün. Biñ də quyruqsız-qulaqsız köpək gətürün. Biñ dəxi ¹¹ büre gətürün maña", - dedi. Əgər bu dedigim nəsnələri gətürərsinüz, ¹² xoş, verdim. Amma gətürməyəcək olursan, bu qatla öldürmədim, ¹³ ol vaqtın öldürərin!" - dedi.

D86 Dədə döndü, Baybörə bəgün** ¹ evlərinə gəldi. Baybörə bəg aydır:

"Dədə, oğlanmısan, qızımısan?" Dədə: "Oğlanam!" - dedi. "Ya pəs necə qurtulduñ Dəli Qarçarın ³ əlin-dən?" - dedi. Dədə aydır: "Allahın inayəti, ərənləriñ himməti ⁴ oldı; qızı aldım", - dedi.

Beyrəgə və anasına və qız qardaşlarına ⁵ muştçı gəldi. Sevindilər, şad oldılar. Baybörə bəg ⁶ aydır: "Dəlü nə qədər mal istədi?" Dədə aydır: "Yarımasun-yarçımasun, Dəlü Qarçar eylə mal istədi ki, heç bitməsün!" - ⁸ dedi. Baybörə bəg aydır: "Hələ nə dilədi?" Dədə aydır: ⁹ "Biñ ayğırı diləyübdür kim, qısrığa aşmamış ola. Biñ dəxi ¹⁰ buğra dilədi kim, maya görməmiş ola. Biñ də qoç diləyübdür, ¹¹ qoyuna girməmiş ola. Biñ də quyruqsız-qulaqsız köpək dilədi. ¹² Biñ dəxi xaraca-qaraca bürələr dilədi. Bu nəsnələri ¹³ gətürəcək olursanız, qız qarındaşımı verərəm. Gətürməyəcək ¹ olursan, gözümə görünməyəsən, yoxsa səni öldürərəm!" - dedi.

D87 ² Baybörə bəg aydır: "Dədə, mən üçini buluramsa,*** ikisini ³ sən bulurmusan?" - dedi. Dədə Qorqud "Bəli, xanım, bulasıyam" - ⁴ dedi. Baybörə bəg aydır: "İndi, dədə, köpəklə bürəyi ⁵ sən bul", - dedi. Dəxi kəndüsi tavlata-tavlatı atlarına verdi. Biñ ⁶ ayğırı seçdi. Dəvələrinə verdi, biñ buğra-nər seçdi. Qoyunlarına ⁷ verdi, biñ qoç seçdi.

Dədə Qorqud dəxi biñ quyruqsız-qulaqsız köpəklə biñ dəxi bürə buldı. Alub bunları Dəlü ⁹ Qarçara getdi. Dəli Qarçar**** eşitdi, qarşu gəldi. "Görəyim, dedigimi gətürdülərmi?" - ¹⁰ dedi. Ayğırları görəcək bəgəndi. Dəvələləri gördükdə bəgəndi. ¹¹ Qoçları bəgəndi. Köpəkləri görəcək qas-qas güldü, aydır: ¹² "Dədə, ya qanı mənim bürələrim?" Dədə Qorqud: "Hey, oğul Qarçar, ¹³ adama uş böğələk kibi buñludur. Ol bir yavuz canvərdir. ¹ Həb bir yerdə dərrib dururam. Gəl gedəlim, simüzün al, aruğın ² qo", - dedi.

D88 Aldı Dəli Qarçarı bir birəli yerə gətürdü. ³ Dəli Qarçarı yalınçaq eylədi, ağla qoydı. Birələr ⁴ Dəli Qarçara üşdilər. Gördi bacarı bilməz, aydır: "Mədəd, ⁵ Dədə! Kərəm eylə, Allah eşiqinə! Qapuyı aç, çıxayın!" - dedi. ⁶ Dədə Qorqud: "Oğul, Qarçar, nə qarğaşa edərsən? Götür, ⁷ bu ısmarladuğın nəsnədir. Nolduñ, böylə buñaldıñ? Simüzün ⁸ al, aruğın qo!" - dedi.

Dəli Qarçar aydır: "Hay Dədə ⁹ Sultan, Taırtı bunuñ simüzün də alsun, aruğın da ¹⁰ alsun! Həman bəni qapudan tışarı eylə, mədəd!" - dedi. ¹¹ Dədə qapuyı açdı. Dəlü Qarçar çıxdı. Dədə gördü kim, ¹² Dəliniñ canına keçmiş başı qopası olmuş, gövdəsi birədən görünməz. Yüzi-gözi bəlməz.

D89 Dədəniñ ayağına düşdi: ¹ "Allah eşiqinə, bəni qurtar!" - dedi. Dədə Qorqud "Var, oğul, ² kəndüni suya ur!" - dedi. Dəlü Qarçar səgirdərək vardı, ³ suya düşdi. Bürədir, suya aqdı, getdi. Gəldi geyəsi-sin geydi, evinə getdi.***** Ağır dügün yarağın gördü.

Oğuz zamanında bir yigit ⁵ ki evlənsə, ox atardı. Oxı nə***** yerdə düşsə, anda gərdək ⁶ dikərdi. Beyrək xan dəxi oxın atdı, dibinə gərdəğin ⁷ dikdi. Adağlusından ərgənlik bir qırmızı qaftan gəldi. ⁸ Beyrək geydi. Yoldaşlarına bu iş xoş gəlmədi. Səxt ⁹ oldılar. Beyrək aydır: "Niyə səxt olduñuz?" - dedi. Aytdılar: ¹⁰ "Necə səxt olmayalım? Sən qızıl qaftan geyərsən, biz ağ qaftan ¹¹ geyəriz!" - dedilər. Beyrək aydır: "Bu qədər nəsnədən ötri niyə ¹² səxt olursuz? Bu gün bən geydim, yarın naibim geysün. Qırq ¹³ günə dəkin sıravardı geyəgüz. Andan sonra bir dərviş ¹ verəlim!" - dedi. Qırq yigidiñ ilən yeyüb-icüb oturlardı.

D90 ² Yarımasun-yarçımasun, kafiriñ casusu bunları casusladı. ³ Varıb Bayburd hasarı bəginə xəbər verdi. Aydır: "Nə oturarsan, ⁴ sultanım, Baybican bəg ol saña verəcəgi qızı Beyrəgə ⁵ verdi. Bu gecə gərdəgə girür", - dedi.

Yarımasun-yarçımasun, ⁶ ol məl'un yedi yüz kafirle yilgədi. Beyrək ap-alaca ⁷ gərdəgi içində yeyüb-icüb bixəbər otururdu. Dün ⁸ uyxusunda kafir otağa qoyuldu. Naibi qılıcın sıyırdı, ⁹ əlinə aldı. "Mənim başım Beyrəğin başına qurban olsun!" - ¹⁰ dedi. Naib paralandı, şəhid oldı.

Dərin olsa, ¹¹ batırdır, qalabalıq qorxudur. At işlər, or öginür. Yayan ¹² əriñ umuru olmaz. Otuz doquz yigiddən Beyrək dutsaq ¹³ getdi.

D91 Dañ ötdü, gün doğdı. Beyrəğin atası-anası baqdı-gördü kim, gərdək görünməz olmuş. Ah etdilər, ² ağılları başlarından getdi. Gördilər kim, uçarda quzğun ³ qalmış, tazi dolamış yurtda qalmış. Gərdək paralanmış, ⁴ naib şəhid olmuş. Beyrəğin babası qaba sarıq götürüb ⁵ yerə çaldı. Dartdı, yaqasını yırtdı. "Oğul! Oğul!" deyübən ⁶ bögürdü, zarlıq qıldı. Ağ birəklü anası buldır-buldır ⁷ ağladı, göziniñ yaşın dökdi, acı dırnaq ağ yüzünə ⁸ aldı-çaldı. Al yarağın dartdı, qarğı kibi qara saçını ⁹ yoldı. Ağlayımanı-sıqlayımanı evinə gəldi.

* "V" nüsxəsindən alınmışdır. "D"-də: "qarındaşı".

** Bu söz "V"-dən alınmışdır; "D"-də yoxdur.

*** "D"-də "bulursa".

**** "V" nüsxəsindən alınmışdır; "D"-də yoxdur.

***** Bu iki söz "V"-dən alınmışdır; "D"-də yoxdur.

***** Bu söz "A"-dən alınmışdır.

* Bu söz "V" nüsxəsindən alınmışdır; "D"-də: "azdı".

D92 Baybörə ¹⁰ bəgiñ dünlügi altun ban evinə şivən* girdi. Qızı-gəlini qas-¹¹qas gülməz oldı. Qızıl qına ağ əlinə yaqmaz oldı. Yedi ¹² qız qardaşı ağ çıxardılar, qara donlar geydilər.

"Vay, bəgim ¹³ qardaş! Muradına-məqsudına irməyən yalnız qardaş!" - deyib ¹ ağlaşdılar-böğürşdilər.

Beyrəgiñ yavuqlusına xəbər oldı. Banıçığək qaralar geydi, ağ qaftanını çıxardı. Güz alması kibi al ³ ya-nağını dartdı, yırtdı. "Vay, al duvağım iyəsi! Vay, alnum-⁴başım umur! Vay, şah yigidim, vay, şahbaz yigidim! Doyınca ⁵ yüzinə baqmadığım, xanım yigit! Qanda getdiñ, bəni yalnız qoyub, canım ⁶ yigit?! Göz açuban gör-digim, köñül ilə sevdiğim, bir yasduqda baş ⁷ qoduğım! Yolunda öldüğüm! Qurban olduğum! Vay, Qazan bəgiñ inağı! ⁸ Vay, Qalın Oğuzun imrəncəsi Beyrək!" - deyüb zarı-zarı ⁹ ağladı. Bunu eşidüb Qıyan Selcük oğlu Dəlü Dondar ¹⁰ ağ çıxardı, qara geydi. Beyrəgiñ yarü yoldaşları ağı ¹¹ çıxarıb, qaralar geydilər. Qalın Oğuz bəgləri Beyrək için əzim ¹² yas tutdılar. Umud üzdilər.

D93 Bunun üzərinə on altı yıl ¹³ keçdi. Beyrəgiñ ölüsün-dirisin bilmədilər. Bir gün qızın ¹ qardaşı Dəli Qarçar Bayındır xanın divanına gəldi. Dizin ² çökdi, aydır: "Dövlətlü xanın ömri uzun olsun! ³ Beyrək diri olsa, on altı yıldan bəru gəlürdi. Bir yigit ⁴ olsa, dirisi xəbərini gətürsə, çırğab çuxa**", altun-aqca ⁵ verərdim. Ölusi xəbərini gətürənə qız qardaşım verərdim", - dedi.

⁶ Böylə digəc, yarıməsən-yarçıməsən, Yalançı oğlu Yırtacıq ⁷ aydır: "Sultanım, bən varayım, ölusi-dirisi xəbərini gətürəyin!" - ⁸ dedi.

Məgər Beyrək buna bir kömlək bağışlamışdı; geyməz idi, ⁹ saqlardı. Vardı, könləgi qana-quna baturdı, Bayındır ¹⁰ xanın önünə gətürüb biraqdı.

Bayındır xan aydır: "Mərə, bu nə ¹¹ kömləkdir?.." "Beyrəgi Qara Dərvənddə öldürmüşlər, uş da nişanı, ¹² sultanım!" - dedi.

Kömləgi görəcək bəglər ökür-ökür ağlaşdılar, ¹³ zarlıqlara girdilər.

D94 Bayındır xan aydır: "Mərə, niyə ağlarsız? Biz bunu ¹ tanımazız. Adaqlusına aparıñ, görsün. Ol yaxşı bilür. Zira ² ol dikübdür, yenə ol tanır", - dedi.

Vardılar kömləgi Banıçığəgə ilətdilər. Gördi, tanıdı: "Oldur!" - dedi.

Dartdı, yaqasın yırtdı. Acı dırnaq ağ yüzinə aldı-çaldı. Güz alması ⁵ kibi al yañağını yırtdı:

Vay, göz açub gördüğüm!

Köñül verib ⁶ sevdiğim!

Vay, al duvağım iyəsi!

Vay, alnum-başım umudı,

⁷ xan Beyrək! - deyü ağladı.

Babasına-anasına xəbər oldı. Ap-⁸alaca ordusuna şivən girdi. Ağ çıxardılar, qara geydilər. Qalın ⁹ Oğuz bə-gləri Beyrəkdən umud üzdilər. Yalançı oğlu*** Yalancıq kiçi ¹⁰ düğünün eylədi. Ulu düğüninə və'də qodı.

Beyrəgiñ babası ¹¹ Baybörə bəg dəxi bazirganları qağırdı, yanına gətürdi, ¹² aydır: "Mərə, bazirganlar varıñ iqlim-iqlim**** arañ, Beyrəgiñ ölusi-dirisi***** ¹³ xəbərini gətürüb deñiz, ölümüdür?"

D95 Bazirganlar yaraq gördilər. Gecə-¹gündüz deməyüb yürüdilər. Nagah Parasarıñ Bayburd hasarına ² gəldilər.

Məgər ol gün kafirləriñ ağır günləriydi: hər biri yeməkdə-³icməkdəydi. Beyrəgi dəxi gətürüb, qopuz çal-dırırlardı. Beyrək ⁴ yuca çardağdan baqdı, bazirganları gördi. Bunları gördüğündə ⁵ xəbərleşdi. Görəlim, xanım, nə xəbərleşdi.

Aydır:

Alaň-alçaq⁶ hava yerdən gələn arğış!

Bəg babamıñ, qadın anamıñ sovqatı ⁷ arğış!

Ayağı uzun şahbaz ata binən arğış!

Ünüm aña, ⁸ sözüm diñlə, arğış!

Qalın Oğuz içində Ulaş oğlu Salur ⁹ Qazanı

sorar olsam, sağımı, arğış?

Qıyan Selcük oğlu ¹⁰ Dəlü Dondar

sorar olsam, sağımı, arğış?

Qaragünə oğlu Qarabudağı

sorar olsam, sağımı, arğış?*****

Ağ saqallu babamı, ¹¹ ağ bürçəklü anamı

sorar olsam, sağımı, arğış?

Bənüm yedi qız qarındaşım

sorar olsam, sağımı, arğış?*****

* Bu söz "V" nüsxəsindən alınmışdır.

** Bu söz "V" nüsxəsindən alınmışdır.

*** Bu söz "V" nüsxəsindən alınıb əlavə olunmuşdur.

**** Bu qoşa sözün ikinci tərəfi "V" nüsxəsindəndir.

***** Qoşa sözün ikinci tərəfi "V" nüsxəsindən alınıb.

***** Misra "V" nüsxəsindəndir.

***** Bu misra "V" nüsxəsindəndir; "D"-də yoxdur.

Göz açuban ¹² gördüğüm, köñüllə sevdiğim
Baybican qızı Banıçığək evdəmi, ¹³ arğış,
yoxsa gordamı, arğış?

D96 Deyil maña,

Qara başım ¹ qurban olsun, arğış, saña! - dedi.

Sağmısən-əsonmısən, canım Bamsı!

On altı yilin həsrəti, xanım Bamsı!

Qalın Oğuz içində

Qazan bəgi sorar olsañ, sağdır, Bamsı!*

Qıyan Selcük oğlu Dəli Dondarı ³ sorarsañ,

sağdır, Bamsı!

Qaragünə oğlu Budağı sorar ⁴ olsañ,

sağdır, Bamsı!

Ol bəglər ağ çıxardı, qara geydi

⁵ səniñçün, Bamsı!

Ağ saqallu atanı, ağ bürçəklü anañı

sorar ⁶ olsañ, sağdır, Bamsı!

Ağ çıxartıb qara geydilər səniñçün, Bamsı!

⁷ Yedi qız qardaşın yedi yol ayırdında

ağlar gördüm, Bamsı!

⁸ Güz alması kibi al yañaqların

yırtar gördüm, Bamsı!

"Vardı, ⁹ gəlməz qardaş!" - deyü.

Zarılıq edər gördüm, Bamsı!

Göz açuban ¹⁰ gördüğün,

Köñül verib sevdiğin

Baybican qızı Banıçığək

Kiçik düğünün eylədi,

ulu düğüninə və'də qodı;

Yalançı ¹² oğlu Yırtacığa varır gördüm,

xan Beyrək!

Parasaruñ ¹³ Bayburd hasarından uça görgil!

Ap-alaca gərdəgünə ¹ gələ görgil!

Gəlməz olsañ, Baybican qızı Banıçığəgi

² aldirdiñ, bəllü bilgil" - dedi.

Beyrək qalqdı, ağlayu-ağlayu ³ qırq yigidiñ yanına gəldi. Qaba sarıq götürdi, yerə çaldı. ⁴ Aydır: "Hey, mənim qırq yoldaşım! Bilürmüsz, nələr oldı? Yalançı ⁵ oğlu Yalancıq mənim ölüm xəbərini ilətmiş, dünlügi altun ⁶ ban evinə babamın şivən girmiş. Qaza bənzər qızı-gəlini ⁷ ağ çıxarmış qara geymiş. Göz açuban gördüğüm, köñül verüb ⁸ sevdiğim Banıçığək Yalançı oğlu Yalancığa varar olmuş".

⁹ Böylə digəc, qırq yigidi qaba sarıqların götürdilər, yerə çaldılar, ¹⁰ böğürü-böğürü ağlaşdılar, zarılıq qıldılar.

D98 Məgər kafir bəginiñ ¹¹ bir bıkır qızı vardı. Hər gün Beyrəgi görməgə gəlürdi. Ol ¹² gün genə görməgə gəldi. Baqdı gördi, Beyrək səxt olmuş. ¹³ Qız aydır: "Neçün səxtsən, xanım yigit? Gəldigimcə səni şən ¹ görərdim. Gülərdiñ, oynardıñ. Şimdi nolduñ?" - dedi.

Beyrək ² aydır: "Necə səxt olmayayım? On altı yıldır kim, babanıñ tutsaqıyam. ³ Ataya-anaya, qavuma-qardaşa həsrətəm; və həm bir qara gözlü yavuqlum ⁴ vardı. Yalançı oğlu Yalancıq derlər, bir kişi vardı; ⁵ varmış, yalan söyləmiş, bəni öldi demiş; aña varar olmuş", - ⁶ dedi.

Böylə digəc, qız - Beyrəgi aşıqlamışdı - aydır: "Əgər səni ⁷ hasardan aşığa orğanla salındıraçaq olursam, babanı-⁸anaña sağlıqla varacaq olursan, bəni bunda gələ halallığa ⁹ alurmısən?" - dedi. Beyrək and içdi: "Qı-licima doğranayım! Oxıma ¹⁰ sancılayım! Yer kibi kortiləyin, topraq kibi savrıləyin! Sağlıqla ¹¹ varacaq olursam, Oğuzla gələ, səni halallığa almaz isəm!" - ¹² dedi. Qız dəxi orğan gətürüb Beyrəgi hasardan aşığa ¹³ salındırdı.

D99 Beyrək aşığa baqdı. Kəndözün yer yüzində ¹ gördi. Allahı şükr eylədi. Yola düşdi. Gedərkə kafiriñ ² ilqısına gəldi. "Bir at bularsam, tutayım binəyim!" - dedi. Baqdı ³ gördi kəndüniñ dəñiz qulunu ⁴ Boz ayğır bunda otlanub durar. ⁵ Boz ayğır dəxi Beyrəgi görüb tanıdı, iki ayağınıñ üzərinə ⁶ durdı, kişnədi. Beyrək dəxi bunu ögmiş, görəlim, xanım, ⁷ necə ögmiş.

Aydır.

Açuq-açuq meydana bənzər səniñ alınçuğın,

⁷ İki şəbcırağa bənzər səniñ gözəigəziñ,

Əbrişimə bənzər səniñ ⁸ yəlicigiñ,

* Bu iki misra "V" nüsxəsindən alınmışdır; "D"-də yoxdur.

İki qoşa qardaşa bənzər səniñ qulacığıñ,
 Əri ⁹ muradına yetürər səniñ arxacığıñ.
 At diməzəm saña, qardaş derəm,
¹⁰ qardaşımdan yeg!
 Başıma iş gəldi, yoldaş derəm,
 yoldaşımdan ¹¹ yeg! - dedi.
 D100 At başını yuqarı tutdı, bir qulağıñ qaldırdı, ¹² Beyrəgə qarşu gəldi. Beyrək at köksin qucaqladı. İki gözin ¹³
 öpdü. Sıçradı, bindi. Hasarıñ qapusına gəldi. Otuz doquz ¹ yoldaşın ısmarladı, görəlüm, xanım, necə ısmarladı.
 Beyrək aydır:

² Mərə sası dinlü kafir!
 Mənim ağzuma sögüb durarsan, duyamadım.
³ Qara doñuz ətindən yaxını yedirdiñ doyamadım.
 Tañrı maña yol ⁴ verdi, gedər oldum,
 mərə kafir!
 Otuz doquz yigidim əmanəti, ⁵ mərə kafir!
 Birin əksik bulsam* yerinə on öldürəyim,
 Onın əksik ⁶ bulsam, yerinə yüzün öldürəyim,
 mərə kafir!
 Otuz doquz yigidim ⁷ əmanəti, mərə kafir! -
 dedi, dəxi aldı yürüyü verdi.

Qırq nəfər ⁸ kafirlər atlandılar, ardına düşdilər. Qova getdilər, yetmədilər. Döndilər.
⁹ Beyrək Oğuz gəldi. Baqdı gördi bir ozan gedər, aydır: "Mərə ¹⁰ ozan, nərəyə gedərsən?" Ozan aydır:
 "Bəg yigit, dügünə gedərəm". ¹¹ Beyrək aydır: "Dügün kimüñ?" "Yalançı oğlu Yalancuğuñ", - dedi. ¹² "Mərə,
 kimüñ nəsin alır?" - dedi. Ozan aydır: "Xan Beyrəgiñ ¹³ adaxlusın alır", - dedi. Beyrək aydır: "Mərə ozan, qo-
 puzun maña ¹ vergil, atımı saña verəyim. Saqla gələm, bəhasın gətürəm, alam", - dedi. ² Ozan aydır: "Avazım
 gödəlmədin, ünüm boğulmadın bir atdır, əlümə ³ girdi, ilətəyim saqlayayım", - dedi. Ozan qopuzı Beyrəgə ver-
 di.

⁴ Beyrək qopuzı aldı, babasının ordusuna yaqın gəldi. Baqdı ⁵ gördi bir qaç çobanlar yoluñ qıyısın almışlar,
 ağlarlar; həm ⁶ durmayıb, daş yığarlar. Beyrək aydır: "Mərə çobanlar, bir kişi yolda ⁷ daş bulsa, yabana atar. Siz
 bu yolda bu daşı neçün yığarsız?"

⁸ Çobanlar aydır: "Mərə, sən səni bilürsən, bizim halımızdan xəbəriñ yoq", - ⁹ dedilər. "Mərə, nə halınız
 vardır?" Çobanlar aydır: "Bəgümüzün bir oğlu ¹⁰ vardı, on altı yıldır kim, ölüsi-dirisi xəbərin kimsə bilməz. ¹¹
 D102 Yalançı oğlu Yalancuq derlər, ölüsi xəbərin gətürdi. Adaxlusın ¹² aña verər oldılar. Gəlür bundan keçər. Uralım
 anı, aña varmasun, ¹³ təkinə-tuşına varsun", - dedilər. Beyrək aydır: "Mərə, yüzünüz ağ ¹ olsun! Ağañuzun ət-
 məgi sizə halal olsun!" - dedi. ² Andan babasının ordusuna gəldi. Məgər evləri öñində ³ bir böyük ağac vardı.
 Dəbində bir yaxşı biñar vardı. ⁴ Beyrək baqdı gördi kim, kiçi qız qarındaşı biñardan su almağa ⁵ gəlür, "qardaş
 Beyrək! deyü ağlar-bozlar. "Toyun-dügünün qara ⁶ oldı" deyü ağlar.

Beyrəgə qatı fəraq gəldi, qatlanmadı, buldır-⁷buldır gözünüñ yaşı rəvan oldı. Çağırubanı burada ⁸ soylar,
 görəlüm, xanım, nə soylar:

Beyrək aydır:

Mərə qız, ⁹ nə ağlarsan, nə** bozlarsan, "ağa" deyü?!
 Yandı bağrım, göynədi içim.
¹⁰ Məgər səniñ ağañ yoq olubdur?
 Yürəgiñə qaynar yağlar ¹¹ qoyulubdur?
 Qara bağrın sarsılıbdu?
 "Ağa" deyü nə ağlarsın, ¹² nə bozlarsan?
 Yandı bağrım, göynədi içim.
 Qarşu yatan ¹³ qara tağı sorar olsam,
 yaylaq kimüñ?
 D103 Sovuq sularını sorar ¹ olsam,
 içət kimüñ?
 Tavla-tavla şahbaz atları sorar ² olsam,
 binət kimüñ?
 Qatar-qatar dəvələrini sorar olsam,
³ yüklət kimüñ?
 Ağ ayılda ağca qoyun sorar olsam,
 şülən kimüñ?

* Bu söz "V" nüsxəsindən əlavə olunmuşdur.

** Bu söz "V" nüsxəsindən əlavə olunmuşdur.

⁴ Qaralu-göglü otağı sorar olsam,
 kölgə kimüñ?
 Ağız-dildən, ⁵ qız kişi, xəbər maña!
 Qara başım qurban olsun bu gün saña! - dedi.

⁶ Qız aydır:

Çalma, ozan, ayıtma, ozan!
 Qaraluca mən qızın ⁷ nəsinə gərək, ozan?!
 Qarşu yatan qara* dağı sorar olsañ,
 Ağam ⁸ Beyrəgiñ yaylasıydı;
 Ağam Beyrək gedəli yaylarım yoq.
⁹ Sovuq-sovuq suları sorar olsañ,
 Ağam Beyrəgiñ içədiydi;
¹⁰ Ağam Beyrək gedəli içərim yoq.
 Tavla-tavla şahbaz atlarını ¹¹ sorar olsañ,
 Ağam Beyrəgiñ binədiydi;
 Ağam Beyrək gedəli ¹² binərim yoq.
 Qatar-qatar dəvələri sorar olsañ,
 Ağam ¹³ Beyrəgiñ yüklədiydi;
 Ağam Beyrək gedəli yüklədim yoq.
¹ Ağ ayılda ağca qoyunu sorar olsañ,
 Ağam Beyrəgiñ şüləniydi;
² Ağam Beyrək gedəli şülənim yoq.
 Qaralu-göglü otağı sorar ³ olsañ,
 Ağam Beyrəgiñdir;
 Ağam Beyrək gedəli köçərim yoq.

D104

⁴ Yenə qız aydır:

Mərə ozan! Qarşu yatan qara dağdan
 Aşub ⁵ gəldiğində-keçdiğində
 Beyrək adlı bir yigidə bulışmadımı?
 Daşqun-⁶daşqun suları
 Aşub gəldiğində-keçdiğində
 Beyrək ⁷ adlı bir yigidə bulışdımı?
 Ağır-adlı şəhərlərdən gəldüğündə
⁸ Beyrək adlı bir yigidə bulışmadımı?
 Mərə ozan, gördüñsə, ⁹ degil maña!
 Qara başım qurban olsun, ozan, saña! - dedi.

Qız ¹⁰ genə aydır:

Qarşu yatan qara dağım yıqılıbdur,
 Ozan, səniñ ¹¹ xəbəriñ yoq.
 Kölgəlicə qaba ağacım kəsilibdür,
 Ozan, ¹² səniñ xəbəriñ yoq.
 Dünyəlikdə bir qardaşım alınubdur,
 Ozan, ¹³ səniñ xəbəriñ yoq.
 Çalma, ozan, ayıtma, ozan,
 Qaraluca ¹ mən qızın nəsinə gərək, ozan?
 İləyündə dügün var,
 Dügünə ² varub ötgil! - dedi.

D105

Beyrək bundan keçdi. Ulu qız ³ qarındaşları yanına gəldi. Baqdı gördi qız qardaşları ⁴ qaralu-göglü oturar-
 lar. Çağırub Beyrək soylar, görəlüm, xanım, ⁵ nə soylar. Aydır:

Alan sabah yerindən duran qızlar!
 Ağ otağı ⁶ qoyuban qara otağa girən qızlar!
 Ağ çıxarub qara geyən qızlar!
⁷ Bağır kibi ögnəndə yoğurtdan nə var?
 Qara saqac altında göməc*dən nə var?
 Kəndirikdə ətməkdən nə var?
 Üç gündür, yoldan ⁹ gəldim, doyuruñ məni
 Üç günə varmasun, Allah sevindirsün ¹⁰ sizi! - dedi.

Qızlar vardılar, yemək gətürdilər. Beyrəgiñ ¹¹ qarın doyurdılar. Beyrək aydır: "Ağañuzun başı və gözi ¹² sədəqəsi,
 köhnə qaftanıñuz var isə, geyəyin, dügünə varayın. ¹³ Dügündə əlümə qaftan verür, gerü qaftanıñuz verəyim", - dedi.

* Bu söz "V" nüsxəsindən əlavə olunmuşdur.

D106 ¹ Vardılar, Beyrəgiñ qaftanı varmış, buña verdilər. Aldı, ² geydi. Boyı boyına, beli belinə, qolı qolına ya-qışdı. ³ Ulu qız qardaşı bum Beyrəgə bənzətdi. Qara qıyma gözləri ⁴ qan-yaş doldı. Soylamış, görəlím, xanım, nə soylamış:

⁵ Qara qıyma gözləriñ çöngəlməsəydi,
"Ağam Beyrək" deyəydim, ⁶ ozan, saña!
Yüziñi qara saç örtməsəydi,
"Ağam ⁷ Beyrək" deyəydim, ozan, saña!
Qunt-qunt biləkləriñ sol⁸masaydı,
"Ağam Beyrək" deyəydim, ozan, saña!
Apul-apul ⁹ yürüşündən,
Aslan kibi duruşundan,
Qaırılıban ¹⁰ baqışından,
Ağam Beyrəgə bənzədürəm, ozan, səni!
Sevindirdiñ, ¹¹ yerindirmə, ozan, məni! - dedi.

Qız bir dəxi soylamış, ¹² aydır:

Çalma ozan*, bir zaman ayıtma, ozan!
Ağam Beyrək gedəli bizə ¹³ ozan gəldüğü yoq,
Əgñimüzdən qaftanımız alduğı yoq,
¹ Başımızdan gecəligümüz alduğı yoq,
Buynuzı burma qoçlarımız ² alduğı yoq, - dedi.

D107

Beyrək aydır: "Gördüñmi, qızlar bu qaftanla ³ məni tanıdılar. Qalın Oğuz bəgləri dəxi tanırlar", - dedi. ⁴ "Görəyim, Oğuzda mənim dostum, düşmənim kimdir?" - dedi. Qaftanı ⁵ sıyırdı, götürdi, qızlarıñ üstinə atı verdi: "Nə siz oluñ**", ⁶ nə Beyrək qalsun! Bir əski qaftan verdiñüz bənim başım-beynim ⁷ aldıñuz", - deyüb vardı. Bir əski dəvə çuvalı buldı, ⁸ dəldi, boynına keçürdi. Kəndüyi dəlülige biraqdı, ⁹ sürdi düğünə gəldi. Gördi düğündə göyü ¹⁰ ox atar. Qarağünə oğlu Budaq, Qazan bəg oğlu Uruz, ¹¹ Bəglər başı Yegnek, Qəflət qoca oğlu Şir Şəmsəddin, ¹² qızıñ qardaşı Dəli Qarcar bilə ox atarlardı.¹³ Qaçan kim Budağ atsa, Beyrək "Əlüñ var olsun!" dedi. ¹ Uruz atsa, "Əlüñ var olsun!" derdi. Yegnek atsa, ² "Əlüñ var olsun!" derdi. Şir Şəmsəddin atsa, "Əlüñ ³ var olsun!" derdi. Göyü atsa, "Əlüñ qurısın, ⁴ parmaqlarıñ çürisün, hey, doñuz oğlu doñuz, - derdi, - ⁵ göyüglərə qurban ol!" - derdi.

D108

Yalançı oğlu Yalancuğın ⁶ acığı tutdı, aydır: "Mərə, qavat oğlu dəli qavat, saña ⁷ düşərmi maña bunun kibi söz söyləmək? Gəl, mərə qavat, ⁸ mənim yayımı çək, yoxsa şimdiki boynun ururam!" - dedi.

⁹ Böylə digəc Beyrək yayı aldı, çəkdi. Qəbzəsindən ¹⁰ yay iki para oldu. Götürü öñinə biraqdı: "Daz ¹¹ yerdə turğay atmağa yaxşı!" - dedi.

D109

Yalançı oğlu ¹² Yalancıq yay ufandığına qatı qaçdı. Aydır: "Mərə, ¹³ Beyrəgiñ yayı vardır, gətürüñ!" - dedi. Vardılar, gətürdilər. ¹ Beyrək yayı gördükdə yoldaşların andı, ağıladı. Aydır:

² Tol-tolara girdigim,
Tolar əri, doxarlıyı qodığım.
Yağı ³ yordı əlümdə qıl kişlim,
ayğır malı.
Ayğır verüb alduğım,
ağ*** ⁴ tozlu qatı yayım.
Buğa verüb alduğum boğma kirişim.
Buñlu ⁵ yerdə qodım-gəldim
Otuz doquz yoldaşım, iki arğışım! - ⁶ dedi.

Andan Beyrək aydır: "Bəglər, sizüñ eşqiñizə çəkəyim ⁷ yayı, atayım oxı" - dedi. Məgər göyüniñ yüziginə nişan ⁸ atarlardı. Beyrək oqla yüzüğü urdı, paraladı. ⁹ Oğuz bəgləri bunu görəcək əl ələ çaldılar, gülüşdilər.

¹⁰ Qazan bəg baqub tamaşa edərdi. Adam göndərdi, Beyrəgi ¹¹ qağırdı.

Dəlü ozan gəldi; baş endirdi, bağır basdı, ¹² salam verdi. Beyrək aydır:

Alar sabah sapa yerdə dikiləndə ¹³ ağ-ban evli,
Atlasla yapılanda gög sayvanlu,
Tavla-ıtavla çəkiləndə şahbaz atlu,
Çağıruban dad verəndə yol ² çavuşlu,
Yayqandığımda yağ dökülən bol ne'mətli!
Qalmış ³ yigit arxası! Bizə miskin umudü!
Bayındır xanıñ ⁴ göyüsi!
Tülü quşuñ yavrısı!

D110

* Bu iki söz "V" nüsxəsindən əlavə olunmuşdur.

** Bu iki söz "V" nüsxəsindən alınmışdır.

*** Bu söz "V" nüsxəsindən əlavə edilmişdir.

Türkistanın dirəgi!

¹ Amit soyının aslanı, Qaraçuğun qaplanı!

Qonur atın ⁶ ayası,

Xan Uruzuñ babası,

Xanım Qazan, ünüm aña, ⁷ sözüñ diñlə:

Alan sabah durmuşsan, ağ ormana ⁸ girmişsən.

Ağ qovağın budağından yırgayuban keçmişsən.

⁹ Can bacuğın əgmişsən,

Oq cığırın qurmuşsan,

¹⁰ Adım gərdək qommuşsan.

Sağda oturan sağ ¹¹ bəglər!

Sol qolda oturan sol bəglər!

Eşikdəki inaqqlar!

¹² Dibdə oturan xas bəglər!

Qutlu olsun dövlətiñüz! - ¹³ dedi.

D111

Böylə digəc Qazan bəg aydır: "Mərə dəlü ozan! ¹ Məndən nə dilərsən? Çətirli otaqmı dilərsən? Qul-qaravaşmı dilərsən? ² Altun-aqçamı dilərsən, verəyim!" - dedi. Beyrək aydır: "Sultanım, ³ məni qosañ da şülən yeməgiñ yanına varsam. Qarnım acdur, ⁴ doyursañ", - dedi.

Qazan aydır: "Dəlü ozan, dövlətiñ dəpdi. ⁵ Bəglər, bugünkü bəgligim bunuñ olsun. Qon nerəyə gedərsə-əgetsün, neylərsə eylesün", - dedi.

Beyrək şülən yeməgiñiñ ⁷ üzərinə gəldi. Qarnın doyurduqdan soñra qazanları dəpdi-ədəkdə, çevirdi. Yaxınıñ kimini sağına, kimini solına ⁹ atar. Sağdan gedəni sağ alur, soldan gedəni sol ¹⁰ alur. Haqluya haqqı dəgə, haqsuzya yuzi qaraluğı dəgə.

D112

Qazan ¹¹ bəgə xəbər oldı: "Sultanım, dəlü ozan həp yeməgi dökdi, - ¹² dedilər, - şimdiki qızlar yanına varmaq istər". Qazan aydır: "Mərə ¹³ qon-a, qızlar yanına da varsun!" - dedi. Beyrək qalqdı, ¹ qızlar yanına vardı. Surnaçıları qovdı, naqaraçuları ² qovdı. Kimini dögdü, kiminiñ başın yarıdı. Qızlar oturan ³ otağa gəldi; eşigin aldı, oturdı.

Bum gördü ⁴ Qazan bəgiñ xatunu Boyı uzun Burla qaçdı, aydır: ⁵ "Mərə, qavat oğlu dəlü qavat, saña düşərmi bitəkəllüf ⁶ bənim üzərimə gələsən?" - dedi. Beyrək aydır: "Xanım, Qazan bəgdən ⁷ maña buyruq oldı. Maña kimsə dolaşmaz", - dedi. Burla xatun ⁸ aydır: "Çünkim Qazan bəgdən buyruq olubdur, qon ⁹, otursun!" - dedi. Yenə döndü, Beyrəgə aydır: "Mərə dəlü ozan, ¹⁰ ya məqsuduñ nədir?" Aydır: "Xanım, məqsudım oldur ki, ərə varan ¹¹ qız qalqa oynaya, mən qopuz çalam", - dedi. Qısırca yengə ¹² derlər, bir xatun vardı, aña ayıtdılar:

D113

"Mərə Qısırca yengə, ¹³ dur sən oyna, nə bilür dəli ozan", - dedilər. Qısırca yengə ¹ durdı, aydır: "Mərə dəli ozan, ərə varan qız mənəm!" - dedi. ² Oynamağa başladı. Beyrək qopuz çaldı, soyladı, görəlím, ³ xanım, nə soyladı. Aydır:

And içmişəm qısır qısırcağa bindigim ⁴ yoq.

Binübəni* qazavata varduğım yoq.

Eviñiz ardında sarvanlar

Saña ⁵ baqar onlar,

Buldır-buldır gözləriniñ yaşı aqar.

Sən anlarıñ ⁶ yanına varğıl,

Muradıñı anlar verər, bəllü bilgil!

Səniñlə mənim ⁷ işim yoq!

Ərə varan qız qalqa,

Qol saluban oynaya,

⁸ Mən qopuz çalam, - dedi.

Qısırca yengə: "Buy, bu zavala gələcək ⁹ dəlü bəni görmüş kibi söylər", - dedi. Vardı, yerində oturdı.

¹⁰ Boğazca** Fatma derlər, bir xatun vardı. "Qalq, sən ¹¹ oyna!" - dedilər. "Hey, şu dəli məğmun mənə də şayod ancıləyin olmaz sözlər söylər***", - dedi. Qızıñ qaftanını geydi: "Çal, mərə, dəlü ozan! ¹² Ərə varan qız mənəm, oynayayım", - dedi. Dəlü ozan aydır:

D114

¹³ And içəyim bu göz boğaz qısırcağa bindigim yoq

Binübəni**** qazavata varduğım ¹ yoq.

Eviñiz ardı***** dərəcik degilmiydi?

İtüniz adı Bıraq ² degilmiydi?

Səniñ adıñ Qırq oynaşlu Boğazca Fatma ³ degilmiydi?

* Bu iki söz "V" nüsxəsindən əlavə olunmuşdur.

** "D" nüsxəsində bu sözdən əvvəlki söz aydın oxunmur; təxmini olaraq "toquz" və ya "yoğun" kimi oxuna bilər.

*** Dırnaq içindəki cümlə "V" nüsxəsindəndir.

**** Bu söz "V" nüsxəsindən əlavə olunmuşdur.

***** Bu söz "V" nüsxəsindən əlavə olunmuşdur.

*** QAZAN BƏG OĞLI URUZ BƏGİN TUTSAQ OLDIĞI BOYI *
BƏYAN EDƏR, XANIM, HEY!**

D123 Bir gün Ulaş oğlu Qazan bəg ¹⁰ yerindən durmuşdu. Qara yerin üzünə otaxların tikdimişdi. ¹¹ Bin yerdə ipək xalçası döşönmüşdü. Ala sayvan gög ¹² yüzünə aşanmışdı. Doqsan tümən gənə oğuz söhbətinə dərilmişdi. ¹³ Ağzı böyük xümrələr ortaliğa salınmışdı. Doquz yerdə badyalar ¹⁴ qurulmuşdu. Altun ayaq, surahilər dizilmişdi. Doquz ¹⁵ qara gözli, örmə saçlı, ölkəri biləgindən qınalı, parmaqları ¹⁶ nigarlı, boğazları biror qarış kafir qızları al şorabı ¹⁷ altun ayaqla Qalın Oğuz bəglərinə gəzdirlirdi. Hər birindən ¹⁸ Ulaş oğlu Salur Qazan içmişdi. Çirgəb-çirgəb ¹⁹ çadır, otaq bağışları. Qatar-qatar dəvələr bağışları. ²⁰ Oğlu Uruz qarşısında yay söykənib durardı. ²¹ Sağ yanında qardaşı Qaragünə oturmuşdu. Sol yanında ²² dayısı Aruz oturmuşdu.

D124 Qazan sağına baqdı, qas-²³qas güldü. Solına baqdı, çox sevindi. Qarşısına ²⁴ baqdı, oğlanlığını - Uruzu gör-di. Əlin əlinə çaldı, ²⁵ ağladı. Oğlu Uruza bu iş xoş gəlmədi; ilərü ²⁶ göldü, diz çökdi. Babasına çağırub soylar, görölüm, ²⁷ xanım, nə soylar. Aydır:

Ünüm aña mənim, sözüm dinlə, ağam ²⁸ Qazan.
Sağına baqdıñ, qas-qas güldüñ.
Soluna baqdıñ, ²⁹ çox sevindüñ.
Qarşına baqdıñ, bəni gördüñ, ağladıñ.
Səbəb ³⁰ nədir, degil maña,
Qara başım qurban olsun, babam, saña! - dedi.
³¹ Dimez olursañ,
Qalqubanı yerimdən mən duraram.
Qara gözli ³² yigitlərimi boyuma aluram.
Qan Abqaz elinə mən gedərəm,
Altun ³³ xaça mən ələmi basaram,
Pilon geyən keşişin əlin öpərəm,
³⁴ Qara gözli kafir qızın mən aluram.
Dəxi sənin yüzünə mən ³⁵ gəlməzəm.
Ağladuğuna səbəb nə, degil maña!
Qara başım qurban olsun, ³⁶ ağam, saña! - dedi.

Qazan bəg aladı. Oğlanın yüzünə ³⁷ baqdı. Çağırub soylar, görölüm, xanım, nə soylar. Qazan aydır:

³⁸Bərü gəlgil, qulunum oğul!
Sağım ələ baqduğumda
qardaşım Qara³⁹günəyi gördüm,
Baş kəsübdür, qan dökübdür,
Çöndü alubdur, ⁴⁰ ad qazanubdur.
Solum ələ baqduğumda
dayım Aruzu gördüm, -
⁴¹ Baş kəsübdür, qan dökübdür,
Çöldü alubdur, ad qazanubdur.
⁴² Qarşum ələ baqduğumda səni gördüm,
On altı yaş yaşladım.
⁴³ Bir gün ola, düşəm ölüm, sən qalasan -
Yay çəkəmədim, ox ⁴⁴ atmadım,
Baş kəsəmədim, qan dökəmədim,
Qanlı Oğuz içində ⁴⁵ çöldü almam.

Yarımq gün zaman dönüb, bən ölüb sən ⁴⁶ qalacaq tacım-taxtım saña verməyələr, - deyü sonumı aındım, ağladım, ⁴⁷ oğul! - dedi. Uruz burada soylamış, görölüm, xanım, nə soylamış; ⁴⁸ aydır:

A bəg baba!
Dəvəçə böyümüşsən, köşəkə aqlıñ yoq!
⁴⁹ Dəpəçə böyümüşsən, darıca beyniñ yoq!
Hünəri oğul ⁵⁰ atadanmı görər, ögrənər,
yoxsa atalar oğuldanmı ögrənür?
⁵¹ Qaçan sən mənə alub
kafir sərhəddinə çıxardım,
qılıç çalub ⁵² baş kəsdiñ?
Mən səndən nə gördüm, nə ögrənim? - dedi.

D126 Qazan ⁵³ bəg əlin əlinə çaldı, qas-qas güldü. Aydır: "A bəglər! ⁵⁴ Uruz xub söylədi, şəkər yedi. Bəglər, siz yegünüz-icünüz, ⁵⁵ söhbətiñüz dağumañuz. Mən bu oğlanı alayım, ava gedəyim. ⁵⁶ Yedi günlük azuqla çıxayım. Ox atduğum yerləri, qılıç ⁵⁷ çalub baş kəsdiğüm yerləri göstəroyim. Kafir sərhəddinə, ⁵⁸ Cızıqlara, Ağlağana, Gögeçə dağa aluban çıxayın. Sonra ⁵⁹ oğlana görək olur, a bəglər!" - dedi.

Qoñur atın çəkdi, ⁶⁰ bütün bindi. Üç yüz mürosso donlu yigit soyladı, ⁶¹ boyına aldı. Qırq ala gözli yigidin Uruz boyına aldı. ⁶² Qazan oğlunu alub qara dağlar üzünə aya çıqdı. ⁶³ Av avladı, quş quşladı. Sığm-keyik yiqdi. Gög ⁶⁴ ələ görklü çomona çadır tikdi. Bir qaç gün bəglər ilə ⁶⁵ yedi-icdi.

D127 Məgər Başı açuq Tatyay qalısından, ⁶⁶ Aqsaqa qalısından kafiriñ casusu vardı. Bunları ⁶⁷ görüb, təkürə gəl-di. Aydır: "Həy, nə oturarsan, itüni ⁶⁸ ulatmayan, çötügiñi molatmayan! Alpanlar başı Qazan oğlanıcuq ⁶⁹ ilə sərxoş olub yaturlar", - dedi.

On altı bin qara donlu ⁷⁰ kafir ata bindi. Qazanın üzünə alğar yetdi. ⁷¹ Baqdlar gördilər altı bölük toz endi. Kimi aydır: "Keyik ⁷² tozıdır". Kimi aydır: "Yağı tozıdır". Qazan aydır: "Keyik olsa, ⁷³ bir ya iki bölük olurdu. Bu gələn, bilmiş oluñ, yağıdır", - ⁷⁴ dedi. Toz yarıldı, gün kibi şıladı, dəniz kibi ⁷⁵ yayqandı, meşə kibi qarardı. On altı bin ip üz⁷⁶ongili, keçə bərklü, azğun dinli, qazğun dilli kafir ⁷⁷ çıqa göldü. Qazan Qoñur atın çəkdi, bütün bindi. ⁷⁸ Oğul Uruz cilavısını çəkdi. Bədəvi atın ⁷⁹ oynatdı, qarşu göldü.

Aydır:

Bəri gəlgil, ağam Qazan!
Dəniz ⁸⁰ kibi qararub gələn nədir?
Od kibi şılayub, ıldız kibi parlayub
gələn nədir?
Ağız-dildən beş kölmə xəbər maña!
Qara başım qurban ⁸¹ olsun, babam, saña! - dedi.

Qazan aydır:

Bəri gəlgil, arslanım ⁸² oğul!
Qara dəniz kibi yayqantıb gələn
kafiriñ ləşkəridir.
⁸³ Gün kibi şılayub gələn
Kafiriñ başında aşığıdır.
İldiz ⁸⁴ kibi parlayıb gələn
kafiriñ cidasıdır.
Azğun dinli ⁸⁵ yağı kafirdir, oğul, - dedi.

Oğlan aydır: "Yağı" deyü nəyə ⁸⁶ derlər?" Qazan aydır: "Oğul, anuñçun yağı derlər ki, biz anlara ⁸⁷ yet-sövüz, öldürürüz. Anlar bizə yetsə, öldürər" - dedi.

D129 Uruz ⁸⁸ aydır: "Baba, içində bəg yigitlər öldürsələr, qan sorularmı, ⁸⁹ də'vilərləmi?" Qazan aydır: "Oğul, bin kafir öldürsən, ⁹⁰ kimse səndən qan də'viləməz. Amma azğun dinli kafirdir, ⁹¹ xub yerdə tuş oldı. Vəli maña sən yaman yerdə duşaq ⁹² olduñ, oğul! - dedi. Uruz burada soylamış, görölüm, ⁹³ xanım, nə soylamış. Uruz aydır:

Bərü gəlgil, ağam Qazan!
Qalqubanı ⁹⁴ yerimdən
Bədəvi atım saqladım bu gün için.
Günü göldü, ağ ⁹⁵ meydanda sögirdörin
səni için.
Ala uran sür cidamı ⁹⁶ saqladım
bu gün için.
Günü göldü, qaba qarım, gen köksdə ⁹⁷ oynadam
səni için.
Qara polat uz qılıcım saqladım
bu ⁹⁸ gün için.
Günü göldü, sası dinli kafir başım
kəsdirəyim ⁹⁹ səni için.
Əgri bəg dəmir donum saqladım bu gün için.
¹⁰⁰ Günü göldü, yeñ-yaqalar dikdirəyim səni için.
Başında ¹⁰¹ qunt işiqlər saqladım səni için.
Günü göldü, qaba çomaq ¹⁰² altında yoğradım
səni için.

Qırq yigdim saqladım ¹⁰³ bu gün için.
Günü göldü, kafir başım kəsdirəyim səni için.
¹⁰⁴ Aslan adım saqladım səni için.
Yaqa tutub kafirle ¹⁰⁵ uğraşayım səni için.
Ağız-dildən bir qaç kölmə xəbər maña!
¹⁰⁶ Qara başım qurban olsun, ağam, saña! - dedi.

Qazan burada soylamış, ¹⁰⁷ görölüm, xanım, nə soylamış. Qazan aydır:

Oğul, oğul, ay ¹⁰⁸ oğul!
Mənim ünüm aña, sözüm dinlə!
Ol kafiriñ
üçin ¹⁰⁹ atub birin yarmaz oqçısı olur.

- "Hı!" demədin başlar 7 kəson cəlladı olur.
Adam ötin yaxını qılan aşbazi 8 olur.
Sən varası kafir degil.
Qalqubanı yerindən mən 9 durayım.
Qoñur atın belinə mən binəyim,
Gələn kafir mənindir, mən 10 varayım.
Qara polat uz qıheim çalayın,
Azğın dinlü 11 kafirdir, başların kosoyın.
Dönə-dönə savaşayın, 12 dönə-dönə çəkişəyın,
Qılıç çalub baş kəsdüğüm görgil, 13 ögrəngil,
Qara başına düşəndə gorəklüdür, - dedi.
- D131 Uruz 1 burada soylamış, görəlīm, xanım, nə soylamış. Aydır:
A bəg 2 baba, eşidürəm.
Amma 3 rəfatda erkək qızı qurban için,
4 Baba oğul qazanur ad için.
Oğul da qılıç quşanur baba 4 geyrətiyəün.
Mənim də başım qurban olsun səniñçün, - dedi.
5 Qazan burada soylamış, görəlīm, xanım, nə soylamış. Qazan 6 aydır:
Oğul, oğul, ay oğul!
Yağya girüb baş kəsmədiñ,
7 Adam öldürüb qan dökədiñ.
Ala gözlü qırq yigidi boyına 8 alğıl,
Köksi gözəl qaba dağlar başına çıqğıl.
Mənim 9 savaşdığım mənim dögüşdügüm,
Mənim çəkişdügüm, mənim qılıclaşdığım
10 görgil, ögrəngil!
Və həm bizə pusu olğıl, oğul! - dedi.
- Uruz 11 babasının sözün sımadı, qayıdub gerü döndi. 12 Yerdən yuca dağlar başına yoldaşların alub çıqdı. 13
- D132 Ol zamanda oğul ata sözün iki cəməzdı. İki 1 eyləsə, ol oğlanı qəbul cəməzlərdi. Uruz geñ 2 yaqadan süğüsün sancdı durdı.
Qazan bəg gördi 3 ki, kafir qatı yaqlandı. Atından endi, arı sudan* abdəst aldı. 4 Ağ alnın yerə qodı, iki rik'ət namaz qıldı. Adı görklü 5 Məhəmmədi yad gətürdi. Qara dinlü kafirə göz qarartdı. 6 Hayqırdı, at saldı. Qarşu vardı, qılıç urdı.
7 Gumbur-gumbur tavıllar çalındı.
Burməsi altın tuc 8 borular çalındı.
Ol gün cilasun bəg ərənlər dönə-dönə savaşdı.
Ol gün qara polat uz qılıclar çalındı.
10 Ol gün qarğı dillü qaim oxlar atıldı.
Ala uran 11 sür cidalər süsəldi.
Ol gün namərdlər, muxannətlər 12 sapa yer gözətdi.
Ol gün baqa-baqa
Qazan oğlı Uruzuñ 13 eşqi gəldi.
- D133 Aydır: "Börü gəlüñ, qırq yoldaşım! Sizə qurban 1 olsun mənim başım! Görərmisiz, ağam Qazan baş kəsdı, 2 qan dökdi. "Oğlan-uşaq yimək yiməkə gəlməz başa**!" - dedi. 3 Babam bu kafirləri əsirgəmiş kibi; məni sevon yigittörüm, nə durarsız, 4 kafirñ bir ucına döpəlīm!" - dedi. Qaraqucın oynadı, Uruz 5 kafirñ sağına at döpdi. Sağlı-sollı kafiri xub 6 dağıtdı. Sanasan kim, dar yolda dolu düşdi. Ya qara 7 qazın içinə şahin girdi. Kafirñ ucını basdı, 8 dağıtdı. Azğın dinlü kafir buñaldı, oxa girdi. 9 Qovulan kimsə oğlanın bədəvi atın oxlatdılar. At yıxıldı. 10 Kafirlər Uruzuñ üzərinə çovuxdı. Uruzuñ qırq 11 yigidi atdan endi. Olə qalqan baqımı qısa dügdilər. 12
- D134 Qılıç sıyırdılar. Uruzuñ üzərinə çox savaşdılar. 13 Qalaba qorxudar, dərın olsa, baturar. Yayanın umudı 14 olmaz. Sağm-solun Uruzuñ çevirdilər. Qırq yigidin 15 şohid etdilər. Oğlanın üzərinə düşdilər, tutdılar. 16 Qarusından ağ 17 öllərin bağladılar. Qıl orqan ağ boynına 18 taqdılar. Yüzi üzərinə saluban sürdilər. Ağ 19 ötindən 20 qan çıqınca dögdilər. "Baba" deyü ağlatdılar, "ana" deyü bozlatdılar. 21 Oli bağlu, boynı bağlu yüzi üzərinə salıb aldılar, yürüyü 22 verdilər. Uruz tutsaq oldı.
- Qazanın xəbəri yoq. 23 Eylə sandı ki, yağı basıldı. At cilavısın döndərdi, 24 gerü döndi; gəldi, oğlını qoduğı yerdə bulmadı. 25 "A bəglər, oğlan qancaru getdi, ola?" - dedi. Bəglər aydır: 26 "Oğlan quş yürəkli olur. Qaçub anasına getmişdir", - 27 dedilər. Qazan qarardı, döndi. Aydır: "Bəglər, Tañrı*** biza 28 bir kür oğul vermiş. Varayın, anı anası yanından alayın, 29 qılıcla paralayayın, altı bölük edəyın, altı yoluñ ayırında 30 birağayın. Bir dəxi kimsə yazı yerdə yoldaş qoyub qaçmaya!" - 31 dedi.

- Bu söz "V" nüsxəsindən alınmışdır.
-- Bu söz "V" nüsxəsindən əlavə olunmuşdur.
--- Bu söz "V" nüsxəsindən alınmışdır.

- Dəxi Qoñur atın ökeəkədi, yola girdi. Evinə gəldi.
4 Xan qızı boynı uzun Burla xatun Qazanın gəldüğün 5 eşitdi, atdan - ayqırdan, dəvədən buğra, qoyundan qoç qırdırdı. "Oğlanıñımın ilk aydır; Qanlı Oğuz bəglərin toylayayım!" - 7 dedi. Xan qızı gördi kim, Qazan gəlür; yumurlanub yerindən 8 uru durdı. Samur cəbbosın əgninə aldı. Qazana qarşu gəldi. 9 Qabaq qaldırdı. Qazanın yüzünə doğru baqdı. Sağlan 10 solına göz gözətdirdi. Oğlanıñım - Uruzu görmədi. Qara 11 bağı sarsıldı, düm yürö-ğü oynadı, qara qıyma gözleri 12 qan-yaş dökdi. Qazana soylamış, görəlīm, xanım, nə 13 soylamış; aydır:
- D136 Börü gəlgil, Salur bəg, Salur görgi
Başım 1 baxtı, evim taxtı!
Xan babamın göygüsü,
Qadın anamın 2 sevgisi,
Atam-anam verdüğü,
Göz açuban gördüğüm
Könül verüb sevdüğüm.
Bəg yigidiñ Qazan!
Qalqubanı yerindən 4 uru durdın,
Oğluñla yelisi qara Qazılıq atın
butun 5 bindiñ.
Köksi gözəl qaba dağlar önünə ava bindin*
Boynı uzun bədəvi keyikin alub yıqdıñ.
Semiz 6 atın yüklədiñ, gerü döndüñ.
İki vardıñ, bir gəlürsən, 7 yavrim qanı?
Qarañu dündə bulduğum oğlum qanı?
Bir bəgüm 8 görünməz, bağrım yanar.
Asılan-asılan qayalardan
Qazan, 9 oğlan uçurduñmı?
Talı sazın aslanına yedirdiñmi?
Yoxsa qara dinlü kafirə uğratdınmı?***
10 Ağ öllərin qarısından bağlatdınmı?
Kafir önincə yürütdiñmi?
11 Dili-damağı qurıyb dörd yanına baqdırdıñmı?
Qara 12 gözdən acı yaşın dökürdüñmi?
"Qadın ana, bəg baba" 13 deyü bozlatdınmı? -dedi.
- D137 Genə soylamış, aydır:
Oğul, oğul, 1 ay oğul! Ortaçım oğul!
Qarşu yatan qara dağım yüksəgi 2 oğul!
Qaranlıca gözlerim aydın oğul!
Sam yelləri 3 ösmədin, Qazan, qulağım çınlar.
Sarımsaq otin yemədin, 4 Qazan, içüm göynər.
Sarı yılan soqmadan ağca tonum 5 qalqar-şışər.
Qurumşca köksümdə südüm oynar.
Yalñuzca 6 oğul görünməz, bağrım yanar.
Yalñuz oğul xəbörin, Qazan, degil 7 maña!
DİMƏZ olursañ, yana-göynə qarğaram, Qazan, saña! -dedi. 8
- Anası bir soy dəxi soyladı; aydır:
- D138 Qarğı cida 9 oynadanlar vardı, gəldi,
Altın cida oynadana, ya Rəb, 10 noldi?
Qaraquc ata binənlər vardı, gəldi,
Bədəvi 11 atlu bir oğula, ya Rəb, noldi?
Nökər gəldi, nayıb 12 gəldi.
Yalñuz bir oğula, ya Rəb, noldi?
Yalñuz oğul 13 xəbörin, Qazan, degil maña!
DİMƏZ olsañ, yana-yana qarğaram, 14 a Qazan, saña! -dedi.
- Bir dəxi soylamış:
Quru-quru çaylara su 15 saldım,
Qara donlu dərvişlərə nəzir verdim.

- Bu misra "V" nüsxəsindəndir; "D"-də yoxdur.
-- Bu misra "V" nüsxəsindən alınmışdır; "D"-də yoxdur.

Yanıma, ala ³ baqduğımda qonşuma eyü baqdim.
 Umanına-usanana aş ⁴ yedirdim.
 Ac görsəm, doyurdım.
 Yalmeiq görsəm, donatdım.
⁵ Dilək ilə bir oğulu güclə buldum.
 Yalnız oğul xəbərini, ⁶ a Qazan, degil maña!
 Diməz olsañ, yana-göynə qarğaram, Qazan, ⁷ saña! -dedi.

Bir dəxi soylamış:

Qarşu yatan qara dağdan
⁸ Bir oğul uçurduñsa, degil maña,
 Külüñglə yıqıdırayım!
⁹ Qamın aqan yüngök sudan
 Bir oğul uçurduñsa, ¹⁰ degil maña,
 Damarların tuğladayım!
 Azğun dinlü kafirlərə
¹¹ Bir oğul tutdurduñsa, degil maña,
 Xan babamın yanına ¹² mən varayın,
 Ağır kəşkər, bol xəzinə alayın,
 Paralanub ¹³ Qazılıq atından enməyincə,
 Yelümlə alca qanım silməyincə,
 Qol-ıput olub yer yüzinə düşməyincə,
 Yalnız oğul-xəbərini almayınca
¹⁴ Kafir yollarından dönməyöyün! - dedi.
 Yoxsa, a Qazan, ayağımdan ¹⁵ sərmüzə atayım mı?
 Qara dirnaq ağ yüzümə çalayım mı?
 Güz alması ¹⁶ kibi al yañaqlarım yırtayım mı?
 Çənbərümə alca qanım dökəyim mi?
 Ağır ¹⁷ şivən səniñ orduña qomayım mı?
 "Oğul, "oğul" deyübəni ¹⁸ bozlayayım mı?
 Qaytabanda qızıl dəvə bundan keçdi;
 Torumları ¹⁹ bundan bozlayıb belə keçdi.
 Torumcuğum aldırmişəm, bozlayayım mı?
²⁰ Qaraqucda Qazılıq at* bundan keçdi.
 Quluncuğı kişnəyüb ²¹ belə keçdi.
 Quluncuğum aldırmişəm, kişnəyöyüm mü?
 Ağayıldı ağca ²² qoyun bundan keçdi,
 Quzucuğı məñrişib belə keçdi.
 Quzucagım ²³ aldırmişəm məñriyöyüm mü?
 "Oğul" deyü bozlayayım mı? - dedi.

Bir dəxi ²⁴ soylamış:

Qalqubanı yerimdən duram, derdim.
 Yelisi qara ²⁵ Qazılıq atuma binöyüm, derdim.
 Qalm Oğuz içinə girəm, derdim.
²⁶ Ala gözlü gəlin alam derdim.
 Qara yerdə ağ otaqlı... dikəm, derdim.
²⁷ Yürüyübəni oğulu ulu gərdəkə keçürəm, derdim.
 Murad ilə məqsuda ²⁸ ırgürəm, derdim.
 Murada yetürmədiñ mənə,
 Qara başım qarışı tutsun, ²⁹ Qazan, səni!
 Bir bəgim görünməz, bağrım yanar.
 Neylədiñ, degil maña!
³⁰ Diməz olsañ, yana-göynə qarğaram,
 Qazan, saña! - dedi.

Anası oğlanın ³¹ böylə digec Qazanın aqlı başından getdi; qara bağı sarsıldı, ³² düm yürogi oynadı. Qaranlılı gözləri qan-yaş doldu.

³³ Aydır: "Görklüm, oğul gəlsə, səndənmi sorardım? Qorxma-qayıma, ³⁴ aydadır. Ayda qalan oğul için qayımağıl! Yedi gün bən ³⁵ Qazana möhlət vergil! Yerdə isə, oğulu çıxarayım; gögdə ³⁶ isə, endürəyim. Bulursam, buldum; bulmaz isəm, Tañrı verdi, ³⁷ Tañrı aldı, neyləyöyüm? Gölübəni** qara şivən səniñlə bilə eyləyöyüm", - ³⁸ dedi.

* Bu söz "V" nüsxəsindəndir: "D"-də "atası".

** Bu söz "V" nüsxəsindəndir.

D141 Xan qızı aydır: "Qazan, oğlan ayda idüğim ¹ andan bilöyün kim, yorğun atıñla, gedilmiş cidañla ardına ² düşsən", - dedi. Qazan gerü döndü. Gəldüğü yola ³ olma alub yortdı. Düm qatdı. Anası duymadım ⁴ əl altından buyurdu: "Değsan tümən gənə oğuz ardınca ⁵ gəlsün! Oğlan tutsaqdır, bağlör bilsün", - dedi.

"Ol yerə" ⁶ goldi ki, yaği basılmışdı. Gördi oğlanın ala ⁷ gözlü qırq yigidi qırılmış. Bədəvi atı oğlanın oxlanmış ⁸ yatur. Leş arasında oğlanıñ leşin bulmadı. Altunluca ⁹ qanıçısını buldı. Yəqin bildi kim, oğlı kafirə tutsaqdır, ¹⁰ ağladı:

Qara dağımı yüksöğü oğul!
 Qanlı suyum daşqum ¹¹ oğul!
 Qocalığı vaxtı aldırduğım
 yalnız oğul! - dedi.

¹² Bozladı. Kafirinü izin izlədi.

D142 Qanlı qara Dərvişdə ¹³ kafir dəxi qonmuş idi. Oğlana qara kəponək geydirmişlərdi. ¹⁴ Qapu eşigi üzərində arqurı biraqmışlardı. Giron basar, ¹⁵ çıxan basardı: "Qarı düşmən tatar oğlı ölümizə ¹⁶ girmişkən ceza ilə öldürölüm!" ¹⁷ Qapu eşigi üzərində arqurı qonmuşlardı ki, bu məholde ¹⁸ xan Qazan yetdi. Qoñur atın oynatdı. Kafir, Qazanın ¹⁹ gəldüğün gördü, ürkdü. Kim atın binər, kim cövşən geyər. ²⁰ Oğlan başını qaldırdı. Aydır: "Mərə kafir, nə haldır?" ²¹ Kafir aydır: "Babañ goldi, "tutalım" deriz". Oğlan aydır: "Aman, ²² mərə kafir, aman! Tañrının birligi-nə yoqdur güman!" Kafirlər oğlana ²³ aman verdilər, ölin çözdilər, gözün açdılar. Babasına ²⁴ oğlan qarşu goldi: soylar, görölüm, xanım, nə soylamış. ²⁵ Uruz aydır:

Börü gəlgil, a bəg baba!
 Nərdə bildiñ bənim tutsaq ²⁶ olduğum?
 Ağ öllörüm ardumda bağlanduğım?
 Qıl sicim ağ ²⁷ boynuma taqılduğım?
 Qara gözlü yigitlərim qırılduğım?
 Sən gəlmədin, ²⁸ baba, kafirlər danışdılar:
 "Qoñur atlı Qazanı tutuñ,
 Qarusından ²⁹ ağ öllörünü bağlañ,
 Çafillüce görklü başın kəsib,
 Alca ³⁰ qanın yer yüzinə döküb,
 Oğhyla ikisini bir yerdən öldürüb,
³¹ Ocağımı söyündürüb" - deyü söyləşdilər.
 Xanım baba, qorxuram ³² səgirdərkən
 Qoñur atın sürüdürosən.
 Savaşduğın vaxtın ³³ kondüñi tutdurasan.
 Çafillüce gözəl başın kəsdürösən.
³⁴ Ağ bürçəklü anam "oğul" derkən,
 "Başım baxtı Qazan" deyü ³⁵ ağladasan.
 Qayıduban, baba, gerü döngil!
 Altun bən eviñə ³⁶ sürüb varğıl!
 Qarıcıq olmuş anama umud olğıl!
³⁷ "Qara gözlü qız qardeşümü ağlatmağıl!
 Qarıcıq olmuş anamı ³⁸ sızlatmağıl!
 Oğul için ata ölmək eyb olur,
 Yaradan ³⁹ haqqı için, baba
 Qayıda döngil, evə varğıl!
 Qarıcıq anam ⁴⁰ qarşu gəlsə,

mənə saña sorsa,

Baba, doğru xəbər vergil!
 Gördüm ⁴¹ səniñ oğluñ tutsaq, degil!
 Qarusından ağ ölləri ⁴² bağlu, degil!
 Qara qıldan sicim boynıma taqılı, degil!
 Qara doñuz ⁴³ damında yatur, degil!
 Qıl kəponək boyuncuğın sürər, degil!
⁴⁴ "Ağır bucağı** topucağın döğər, degil!
 Yanmış arpa ötməgi, acı ⁴⁵ soğan öyni, degil!
 Mənüm anam mənüm için qayırmasun!
⁴⁶ " Bir ay baqsun, -
 Bir ayda varmazsam, iki ay baqsun!
 İki ⁴⁷ ayda varmazsam, üç ay baqsun!
 Üç ayda varmazsam, ⁴⁸ öldüğümü ol vaxt bilsün!
 Ayğır atım boğazlayub aşım ⁴⁹ versün!

D144

* Bu sözlər "V" nüsxəsindəndir: "D"-də yoxdur.

** "D"-də hərtfər və nöqtələr mexaniki yerdəyişməyə uğramışdır.

Yad qızı halalima dəstur versün!
Baña ¹¹ tutan gördөгө ayrıq girsün!
Anam mənim için gög geyüb, ¹² qara sarımsun!
Qalın Oğuz elində yasım tutsun!
Mənim ¹³ başım səniñ yoluña qurban olsun!
Gerü dön, baba! - dedi.

D145 Oğlan ¹ bir dəxi soylamış, görölüm, xanım, nə soylamış:
² Qarşu yatan qara dağlar istər olsa,
el yaylar,
Qanlı-³ qanlı sular əsən olsa, qanın düşər.
Qaraquc atlar əsən ⁴ olsa, qulun doğar.
Qaytabanda qızıl dəvə əsən olsa, torum ⁵ verür.
Ağayıl da ağca qoyun əsən olsa, quzi verür.
⁶ Bəg orənlər əsən olsa, oğlı doğar.
Sən əsən ol, ⁷ anam əsən olsun
Məndən yəgrək Qadir sizə oğul verə.
⁸ Ağ südini anam maña halal eyləsün.
Savaşmağıl, qayıda ⁹ döngil, baba, gerü, -dedi.

Xan Qazan burada soylamış, görölüm, ¹⁰ xanım, nə soylamış. Aydır:
Oğul, oğul, ay oğul!
Qarşu ¹¹ yatan qara dağım yüksəgi oğul!
Güclü belim qüvvəti, ¹² canım oğul!
Qaranlıulu gözlerim aydını oğul!
Alar dañla ¹³ yerimdən durduğım səniñçün.
Qoñur atım yorultmuşam səniñ için.
¹ Ağ donuma kir əgləndi səniñçün.
Mənim başım qurban olsun,
² canım oğul, səniñçün.
Sən gedəli ağlamağım gögdə ikən
³ yerə endi.
Gumbır-gumbır tavullar döğülmədi.
Ağır-ulu ⁴ divanım sürülmədi.
Səni bilən bəg oğulları
ağ çıqardı, ⁵ qara geydi.
Qaza bəñzər qızım-gəlinüm
ağ çıqardı, qara geydi.
⁶ Qarıcuq anañ qan-yaş dökdi.
Ağ saqallı babañ ⁷ buñlu oldı.
Qayıduban buradan, oğul, evə varsam;
⁸ Ağca yüzlü anañ qarşu gəlib oğul desə,
Ağ əlləri ⁹ ardına bağlu, deyəyinmi?
Ağ boynında qıl orğan taqılı, ¹⁰ deyəyinmi?
Kafir yanınca yayaq yürür, deyəyinmi?
Mənim namusım ¹¹ qanda vara, oğul? - dedi.
Qıl kəpənək boyuncuğın sürər, ¹² deyəyinmi?
Ağır buqağın topucağın döğər, deyəyinmi?
Arpa ötməgi, ¹³ acı soğan öynəciği, deyəyinmi?

D147 Qazan genə aydır:
Qarşu ¹ yatan qara dağlar qarısı,
otı bitməz, el yaylamaz.
Aqındılı ² görklü sular qarısı,
qara daşmaz.
Qaytabanlar qarısı, ³ kürüm vermöz.
Qaraqucalar qarısı, qulun vermöz.
Ər yigitlər ⁴ qarısı, oğlı doğmaz.
Babañ qarı, anañ qarı,
Səndən ⁵ yəgrək Qadir bizə oğul vermöz.
Versə* dəxi səniñ yerin tuta ⁶ bilmöz.
Asmanlu gögdə qara bulut oluban
kafirin üzərinə ⁷ gurlayayım.

* Bu söz "V" nüsxəsindən alınmışdır.

Ağ yıldırım olup şaqıyayım.
Kafiri qanmış kibi ¹ od oluban yandırayım.
Doquzunu bir yerinə saydurayım.
Uruşmadan, ² döğüşmədən ələmi doldurayım.
Yaradan Allahdan mədəd! - dedi.

D148 ³ Qoñur atından yerə endi, aqub gedən arı sudan əbdöst ⁴ aldı. Ağ alını yerə qodı; namaz qıldı, ağladı.
Qadir Tañrıdan ⁵ hacət dilədi. Yüzün yerə sürdi. Məhəmmədə salavat gətürdü. ⁶ Dəvə kibi kükrədi, arslan kibi
añradı. Nə'ro urub ⁷ hayqırdı. Baba yalnız kafirə at döpdi, qılıc urdı. ⁸ Dönə-dönə bir zaman yaxşı savaşı eylədi.
kafir alanı ⁹ dedi, alamadı. Bir saatda kafirə üç korro at döpdi. ¹⁰ Nagah gözi qapağına qılıc toqundı. Qara qanı
şorladı, ¹¹ gözünə endi. Özün sarb yerlərə saldı. Görölüm, imdi ¹² Yaradan neylər.
Məgər xanım, Boyu uzun Burla xatun oğlancuğımı ¹³ añdı, qərarı qalmadı. Qırq incə bellü qız oğlanla ¹⁴ Qara
ayğırın dartdırdı, bütün bindi. Qara qılıcın quşandı. ¹⁵ "Başım tacı Qazan gəlmədi!" deyü izin izlədi, getdi. Gəlü-
məgölü, Qazana yaqın gəldi. Qazan halalını tanımadı. Xan ¹⁶ qızınıñ Qazan üzərinə gəldi. Aydır:
Qara ayğırın cilavısını ¹⁷ maña dartğıl, yigit!
Təkyo tutub yüzümə baqğıl yigit!
Altundağı ¹⁸ qara ayğır maña vergil, yigit!
Ölündəki sür cidañı,
¹⁹ Yanındağı gög poladıñı maña vergil, yigit!
Bu günümde umud ²⁰ oğıl maña!
Qala-ölko verəyin saña! - dedi.

Xatun aydır:
¹ Qarşım ala, yigit, məni nə mənlərsən?
Keçmiş mənim günümü nə añañdarsan?
² Qalqubanı yerindən duran Qazan!
Qaragöz atın belinə yatan ³ Qazan!
İlğiyuban qara dağım yıqan Qazan!
Kölgəsicə qaba ağacım ⁴ kəsən Qazan!
Bıçaq alub, qanadlarım qıran Qazan!
Yalnızca ⁵ oğlum Uruza qıyan Qazan!
At üstində əglənməyüb ⁶ yortan, Qazan,
səniñ belin olmuş.
Üzəngiyə dərmiyə ⁷ diziñ olmuş,
Xan qızı halalını tanımayan gözün olmuş!
⁸ Buñalmışsan, saña nolmuş?
Çal qılıcın, yetdim, Qazan! - dedi.

D150 ⁹ Bu məhəldə Oğuz orənləri bir-bir yetdi. Görölüm, xanım, kimlər yetdi. ¹⁰ Qara dəvə ağzında Qadir verən,
qara buğa dərindən beşiginiñ ¹¹ yapuğı olan, acığı tutanda qara daşı kül eyləyən, qara ¹² bığın yedli yerde
ənsəsində düğən Qazan qaradaşı ¹³ Qaragünə çapar yetdi: "Çal qılıcın, qaradaş Qazan, yetdim!" - ¹⁴ dedi.
Anuñ ardınca, görölüm, xanım, kimlər yetdi. Dəmir ¹⁵ qapı Dərvəndəki dəmir qapuyı qapub alan, altmış
tutam ¹⁶ ala göndərinin ucunda or böğürdən, Qazan kibi pəhlivani ¹⁷ bir savaşıda üç kərre atından yıqan Qıyan
Seleik-oğlı ¹⁸ Dəli Dəndar çapar yetdi: "Çal qılıcın, ağam Qazan, yetdim" - ¹⁹ dedi.
Anuñ ardınca, görölüm, xanım, kimlər yetdi. Varıban dostur-sızca Bayındır xanın yağışın basan, altmış biñ
²⁰ kafirə qan quşduran Çalqot qoca oğlı Şir Şəmsüddin çapar yetdi: "Çal qılıcın, ağam Qazan, yetdim!" - ¹ dedi.

D151 Anuñ ardınca, görölüm, kimlər yetdi. Parasarıñ ² Bayburd hasarından parlayıb uçan, at alaca ³ gərdəginə qarşu
gəlmə Qalın Oğuz imroncaşı, Qazan bəğniñ yınağı Boz ⁴ ayğır 13eyrək çapar yetdi: "Çal qılıcın, xanım Qazan, yet-
dim!" - ⁵ dedi.
Anuñ ardınca, görölüm, kimlər yetdi. Çayın başqa ⁶ çalması, çal* qara quş ərdəmlü, qur qurma quşaqılı,
qulağı altın ⁷ küpəli, Qalın Oğuz bəğlərini bir-bir atdan yıqan Qazılıq ⁸ qoca oğlı bəg Yəgnək çapar yetdi: "Çal
qılıcın, ağam ⁹ Qazan, yetdim!" - dedi.
Anuñ ardınca, görölüm, kimlər yetdi. Yigirmi ¹⁰ dörd boyun oxşayan Dəli Dəndar yetdi. Anuñ ¹¹ ardınca biñ
qövm başları Düğər yetdi. Anuñ ardınca ¹² biñ Bəgdiz başları Əmən yetdi. Anuñ ardınca doquz ¹³ qoca başları
Aruz yetdi. Saydığımca Oğuz bəğləri ¹⁴ dükənsə olmaz.
Qazanın bəğləri həb yetdi, üzərinə ¹⁵ yığnaq oldı. Arı sudan əbdöst aldılar.
İki ¹⁶ rikət namaz qıldılar. Adı görklü Məhəmmədə salavat gətürdilər. ¹⁷ Bitəkəllüf kafirə at saldılar, qılıc urdı-
lar. Ol ¹⁸ gün eığorında olan or yigitlər bəğürdi. Ol gün ¹⁹ namərdlər sapa yer gözətdi. Bir qiyamət savaşı oldı. ²⁰
meydan dolu baş oldı. Qiyamətin bir günü oldı. ¹ Bəg nökdən, nökor bəgdən ayrıldı.
Daş** Oğuz bəğləri ilə ² Dəndar sağa döpdi. Cilasun yigitləriylə Qarabudaq ³ sola döpdi. Qazan kondü də-
pa döpdi. Tökür ilə ⁴ Şöklü Məlikə həvalə oldı. Böğürdüboni atdan yerə saldı. ⁵ Alca qanın yer üzərinə dökdi.

* Bu sözlər "V" nüsxəsindən alınmışdır.

** Bu söz "V" nüsxəsindən alınmışdır.

D153 Sağ tərəfdə Qara ¹¹ Tükən Məlikə Dondar qarşı gəldi, qılheladı yerə ¹² saldı. Sol tərəfdə Buğacığ Məlikə Qarabudaq qarşı ¹³ gəldi. Saneubanı yerə çaldı, dəpərtmədin başın kəsdi. ¹⁴ Boyu uzun Burla xatun qara tuğın kafirin qılheladı, ¹⁵ yerə saldı.
Tökür alındı, kafir qaçdı. Dərələrdə ¹⁶ kafir qırğın girdi. On beş biñ kafir: kimi qırıldı, ¹⁷ kimi tutuldu.
Qazan, oğlu üzərinə gəldi. Endi, əlin ¹⁸ çözdü. Quca-quca ata ilə oğul görüşdü.
Üç ¹⁹ yüz yigit Oğuzdan şahid oldu. Qazan oğlanuğun ²⁰ qurtardı, gerü döndü. Göza mübarək oldu. Oğuz ²¹ bəgləri toyum oldu.
Ağca qala Sürməlüyə gəlüb, Qazan ²² qırq otaq dikdirdi. Yedi gün yedi gecə yemə-içmə ²³ oldu. Qırq evli qulla qırq cariyyə oğlı başına ²⁴ çevirdi, azad eylədi. Cilasun ərənlərə qara ölkə ²⁵ verdi, cübbə-çuqa verdi.
Dədəm Qorqut gələbən ²⁶ şadlıq çaldı. Bu oğuznaməyi düzdi-qoşdı.

D154 ¹ Böylə dedi:

İmndi qanı dedüğüm bəg ərənlər!?
Dünya ² mənim deyənlər!
Əcəl aldı, yer gizlədi;
Fani dünya kimə ³ qaldı?
Gəlimli-gedimli dünya,
Axirət-soñ uci ⁴ ölümlü dünya!..
Yum verəyim, xanım:
Yerlü qara dağın yıqılmasun!
⁵ Kölgəlicə qaba ağacın kəsilməsün!
Qanın aqan ⁶ görklü suyun qurumasun!
Qanadların uci qırılmasun!
⁷ Qadir səni namərdə möhtac etməsün!
Çaparkən ağ-boz atın ⁸ bürəməsün!
Çalışanda qara pofat uz qılıcın ⁹ gedilməsün!
Allah verən umuzun üzüməsün!
Axır-soñı ¹⁰ arı imandan ayırmasun!
Ağ alnuñda beş kəlmə dua qıldıq,
¹¹ qəbul olsun!
Yığışdırsun-duruşdursun günahınızı,
¹² Adı görklü Məhəmmədə bağışlasun!
Xanım, hey!

D155

«DUXA QOCA OĞLI DƏLİ DOMRUL BOYINI BÖYAN» EDƏR, XANIM HEY!

Məgər xanım, Oğuzda Duxa qoca oğlu Dəli Domrul derlərdi, bir or var idi. Bir quru çayın üzərinə ¹ bir köprü yapdırmışdı. Keçməndən otuz üç aqca ² alurdu, keçməyənindən dögə-dögə qırq aqca alurdu. Bunu ³ nəçün böylə edərdi? Anuñçun ki, "Məndən dəli, məndən ⁴ güclü or varmışdır ki, çıqa mənimlə savaşa, - derdi; ⁵ mənim orlığım, bəhadirliğim, cılasunlığım, yigidliğim Ruma, Şama ⁶ gedə çavlıana", - derdi.

Məgər ⁷ bir gün köprisinin yanacında bir bölük oba qonmuş idi. Ol obada bir yaxşı-xub ⁸ yigit sayru düşmüş idi. Allah əmriylə ol yigit öldi. ⁹ Kimi "oğul" deyü, kimi "qardaş" deyü ağladı. Ol yigit ¹⁰ üzərinə möhkəm qara şivən öldi. Nahağandan Dəli Domrul ¹¹ çapar yetdi; aydır: "Moro, qavatlar, nə ağlarsız? Mənim köprüm yanında bu qovğa nodur, niyə şivən edirsiz?" - dedi. Ayıtdılar: ¹² "Xanım, bir yaxşı yigidimiz öldi, ana ağlarsız" - dedilər. Dəli ¹³ Domrul aydır: "Moro, yigidiñizi kim öldürdi?" Ayıtdılar: "Vallah, ¹⁴ bəg yigit, Allah Taaladan buyruq öldi. Al qanatlu ¹⁵ Əzrayil ol yigidiñ canın aldı". Dəli Domrul aydır: ¹⁶ "Moro, Əzrayil dedüğünüz nə kişidir kim, adamın canın alır? ¹⁷ Ya Qadir Allah, birliğin, varlığın haqqıyçun, Əzrayili mənim ¹⁸ gözümə göstərgil, savaşayım, çəkişəyim, - yaxşı ¹⁹ yigidiñ canın qurtarayım. Bir doxi yaxşı yigidiñ canın ²⁰ almaya", - dedi. Qayıtdı-döndü Dəli Domrul, evinə gəldi.

"Həq Taalaya Domruluñ sözi xoş gəlmədi: "Bağ, bağ, ²¹ moro dəli qavat mənim birliğin bilməz, birliğümə şükür qılmaz. ²² Mənim ulu dərğahımda gozo, mənlük eyləyo?" - dedi. Əzrayilə ²³ buyuruq eylədi kim, ya Əzrayil, var, ol doxi dəli qavatın ²⁴ gözünə görüngil, bənzini sarartğıl, - dedi; canını xırlatğıl, ²⁵ alğıl, - dedi.

Dəli Domrul qırq yigit ilə yeyüb-içüb ²⁶ oturarkən nahağandan Əzrayil çıqa gəldi. Əzrayili ²⁷ nə çavuş görçü, nə qapuçı. Dəli Domruluñ görür gözi ²⁸ görməz öldi, tutar əlləri tutmaz öldi. Dünya-ələm ²⁹ Dəli Domruluñ gözünə qarandı oldu. Çağırtı Dəli Domrul ³⁰ soylar, görölm, xanım, nə soylar-aydar:

Moro, nə heybətli qocasan?

Qapuçılar səni görmədi.

Çavuşlar səni duymadı,

³¹ Mənim görür gözlerim

görməz öldi.

Tutar mənim əllərim

tutmaz ³² öldi.

Ditrodü mənim canım

çuşo gəldi.

Altun ayağım ³³ əlimdən yerə düşdi.

Ağzım içi buz kibi,

Süñüklərim ³⁴ duz kibi öldi.

Moro saqaletği ağca qoca,

Gözcügozi ³⁵ çöngə qoca.

Moro nə heybətli qocasan, degil maña!

Qadam-bəlam ³⁶ toqınar bu gün saña! - dedi.

D158

Böylə digec Əzrayilin acığı ¹ tutdı. Aydır:

Moro, dəli qavat!

Gözüm çöngə idigim nə bəgənməzsən?

² Gözü gögçök qızların-gömlərin

canın çöğ almışam!

³ Saqalın ağarduğın nə bəgənməzsən?

Ağ saqallı, qara saqallı yigitlərin

⁴ canın çöğ almışam!

Saqalın ağarduğının mə'nası budur! - dedi.

D159

Moro dəli qavat, öginürdüñ, derdiñ, "al qanatlu ¹ Əzrayil mənim ölümə girsə, öldürəydim; yaxşı yigidiñ canın ² onuñ əlindən qurtaraydım" - derdiñ. İmndi, moro dəli, gəldim ki, ³ səniñ canın alam; verəmişəm, yoxsa mənimlə cəng ⁴ edərmişəm?" - dedi.

Dəli Domrul aydır: "Moro, al qanatlu ⁵ Əzrayil, sənmisən?" - dedi.

"Əvət, mənəm!" - dedi. "Bu yaxşı ⁶ yigitlərin canını səmmi alursın?" - dedi.

"Əvət, mən ⁷ aluram", - dedi. Dəli Domrul aydır: "Moro qapuçılar, qapunı ⁸ qapañ!" - dedi. Moro Əzrayil, mən səni gəñ yerdə istərdim, ⁹ dar yerdə eyü ölümə girdiñ, olamı? - dedi. - Mən səni öldürəyim, ¹⁰ yaxşı yigidiñ canın qurtarayım!" - dedi. Qara qılıcın sıyrırdı, ¹¹ əolino aldı. Əzrayili çalmağa həmlə qıldı. ¹² Əzrayil bir ¹³ gögçörçün öldi; pəncərədən uçdı getdi.

"D"-də: "qaldı".

D160 Adomilər övrəni ? Dəli Domrul ölin ölinə çaldı, qas-qas güldü. Aydar: * "Yigitlərim, Əzrayilənin gözünü eylə qorxut-
dum ki, geñ qapuyı ? qədi, dar bacadan qaçdı. Çünki mənim ölümündən gögərçin ¹⁰ kibi quş oldu uçdı, mərə, mən anı
qormıyam toğana ¹¹ aldirmayınca!" - dedi. Durdu atına bindi. Toğanın ölinə ¹² aldı, ardına düşdü. Bir-iki gögərçin
öldürdü, döndü ¹³ evinə; gəli yürürkən Əzrayil atının gözünə göründü. Atı ¹⁴ ürkdü. Dəli Domrul götürdü, yerə urdu. Qara
başı ¹⁵ buñaldı, buñlu qaldı. Ağ köksinin üzünə Əzrayil ¹⁶ basub qəndi. Baya mirlərdi. Şimdi xırlamağa başladı. * Aydır:

Mərə Əzrayil, aman!
Təñriniñ birliginə yoqdur güman!
* Mən səni böylə bilməz idim.
Oğurlayın can aldığın ¹⁷ duymaz idim.
Dügməsi böyük bizim dağlarımız olur,
Ol ¹⁸ dağlarımızda bağlarımız olur,
Ol bağların qara salqumları, ¹⁹ üzümü olur.
Ol üzümü sıqırlar, al şorabı olur.
? Ol şorabdan içən əsrük olur.
Şorabluydım, duymadım,
²⁰ nə söylədim, bilmədim.
Bəgligə usanmadım, yigitligə doymadım.
Canım ²¹ alma, Əzrayil, mədəd! - dedi.

D161 Əzrayil aydır: "Mərə dəli ²² qavat, maña nə yalvararsan, Allah Taalaya yalvar.
Mənim də ²³ ölümde nə var. Mən dəxi bir yumuş oğlanıyam", - dedi. Dəli ²⁴ Domrul aydır: "Ya pəs can verən,
can alan Allah Taaladır?" "Bəli, öldür!" - dedi. Döndü Əzrayilə: "Ya pəs ²⁵ sən nə eyləməklüqdasan? Sən ara-
dan çıxğıl, mən Allah ²⁶ Taala bilə xəbərleşim", - dedi.

Dəli Domrul burada ²⁷ soylamış, görəlİM, xanım, nə soylamış-aydır:
Yucaşlardan yucasan,
Kimsə bilməz necəsən.
Görklü Təñri,
? Neçə cahillər səni gögdə arar,
yerdə istər.
Sən xud ²⁸ mö'minlər köñlindəsen.
Daim duran cəbbar Təñri,
? Baqi qalan səttar Təñri,
Mənim canımı alur olsañ,
²⁹ sən alğıl!

Əzrayilə almağa qomağıl! - dedi.

D162 Allah ³⁰ Taalaya Dəli Domruluñ burada sözi xoş gəldi. ³¹ Əzrayilə nida eylədi kim, çün dəli qavat mənim
birligim ³² bildi, birligimə şükr qıldı, ya Əzrayil, Dəli ³³ Domrul can yerinə can bulsun. Anuñ canı azad ³⁴ olsun! -
dedi. Əzrayil aydır: "Mərə Dəli Domrul, ³⁵ Allah Taalanın əmri böylə oldu kim, Dəli Domrul ³⁶ can yerinə can
bulsun, onuñ canı azad olsun!" - ³⁷ dedi.

Dəli Domrul aydır: "Mən necə can bulayım? Məgər ³⁸ bir qoca babam, bir qarı anam var; gəl gedəlim, iki-
sindən ³⁹ biri bolay ki, canım verə, alğıl, mənim canımı qoğıl!" - ⁴⁰ dedi.

Dəli Domrul sürdi, babası yanına gəldi. ? Babasının ölin öpüb soylamış, görəlİM, xanım, nə ⁴¹ soylamış-aydır:

Ağ saqallu əziz, izzətli, canım baba!
⁴² Bilürmisen, nələrdə oldi?
Küfr söz söylədim, -
Haq Taalaya ⁴³ xoş gəlmodi.
Göğ üzərində al qanatlu Əzrayilə
onır ⁴⁴ eylədi, uçub gəldi.

Ağca mənim köksüm basub qəndi.
⁴⁵ Xırladadı datlu canım alur oldi.
Baba, sənə can ⁴⁶ dilərdim, verərdim?
Yoxsa "oğul, Dəli Domrul!" ⁴⁷ deyü

D163 Babası aydır:
Oğul, oğul, ay ⁴⁸ oğul!
Canım parası oğul!
Doğduğunda doquz ⁴⁹ buğra öldürdüm, aslan oğul!
Dünlügi altın bən ⁵⁰ evimin qəbzəsi oğul!
Qaza boñzər qızımın-gəlinimin ⁵¹ ? çiçəgi oğul!
Qarşu yatan qara dağım göröksə,
Söylə, ⁵² gəlsün, - Əzrayilənin yaylası olsun!
Sovuyq-sovuyq ⁵³ biñarlarım göröksə,
aña içət olsun!

Tavla-tavla ⁵⁴ şahbaz atlarım göröksə,
aña binot olsun!

Qatar-⁵⁵qatar dovələrimi göröksə,
aña yüklot olsun.

Ağca yıldı ağca qoyunım göröksə,
Qara mudbaq altında anuñ ⁵⁶ şüləni olsun!
Altun-gümüş, pul göröksə,
aña ⁵⁷ xərəliq olsun!

Dünya şirin, can əziz,
Canımı qıya ⁵⁸ bilmən, bollü bilgil!
Məndən əziz, məndən sevgülü anañdır,
⁵⁹ oğul, anaña var! - dedi.

Dəli Domrul babasından ⁶⁰ yüz bulmayub sürdi, anasına gəldi. Aydır:

Ana, ⁶¹ bilürmisen, nələrdə oldi?
Göğ yüzündən al qanatlu ⁶² Əzrayil
uçub gəldi,
Ağca mənim köksümü basub ⁶³ qəndi,
Xırladıb canım alur oldi.
Babamdan can ⁶⁴ dilədim, amma vermədi.
Səndən can dilərdim, ana,
canın ⁶⁵ maña verərdim,
Yoxsa "oğul, Dəli Domrul!" - deyü
⁶⁶ ağlarmısən?
Acı dirnaq ağ yüzünə çalarmısən?
⁶⁷ Qarğı kibi qara saçın
yolarmısən, ana? - dedi.

Anası ⁶⁸ burada soylamış, görəlİM, xanım, nə soylamış. Anası ⁶⁹ aydır:

D165 Oğul, oğul, ay oğul!
Doquz ay dar ⁷⁰ qarnımda götürdüm oğul!
Dolma beşiklərdə bələdüm ⁷¹ oğul!
On ay deyəndə dünya yüzünə götürdüm oğul!
⁷² Dolab-dolab ağ südümü əmzirdim oğul!
Ağca ⁷³ bürəli hasarlarda tutulaydıñ, oğul!
Sası ⁷⁴ dinlü kafir öləndə tutsaq olaydıñ, oğul!
Altun-qaça gücünə salubanı
səni qurtaraydım, oğul!
Yaman ⁷⁵ yerə varmışsan, varə bilmən.
Dünya şirin, can əziz!
⁷⁶ Canımı qıya bilmən, bollü bilgil! - dedi.

Anası dəxi canın ⁷⁷ vermədi. Böylə digec Əzrayil gəldi Dəli Domrulun ⁷⁸ canım almağa. Dəli Domrul aydır:

D166 Mərə Əzrayil, aman!
⁷⁹ Təñriniñ birliginə yoqdur güman!
Əzrayil aydır: "Mərə, dəli ⁸⁰ qavat! Dəxi nə amən dilərdim? Ağ saqallu babanıñ yanına ⁸¹ vardiñ, can vermədi.
Ağ birçöklü anañ yanına ⁸² vardiñ, can vermədi. Dəxi kim versə görək?" - dedi. ⁸³ Dəli Domrul aydır:
"Həsretim vardır, bulşayım", - dedi. Əzrayil ⁸⁴ aydır: "Mərə dəli, həsrətin kimdir?" Aydır: "Yad qızı hala-
lim var, ⁸⁵ andan mənim iki oğlanıçım var, əmanotim var, ısmarlaram ⁸⁶ anlara, andan soñra mənim canım ala-
san", - dedi. Sürdi, ⁸⁷ halalı yanına gəldi. Aydır:
Bilürmisen, nələrdə oldi?
Göğ ⁸⁸ yüzündən al qanatlu Əzrayil uçub gəldi.
Ağca mənim ⁸⁹ köksümü basub qəndi.
Datlu mənim canımı alur oldi.
⁹⁰ Babama "ver" dedim, can vermədi,
Anama vardım, can ⁹¹ vermədi,
"Dünya şirin, can datlu!" dedilər:
İmdi yüksök-⁹²yüksök qara dağlarım

D167

saña yaylaq olsun!
 Sovuq-sovuq ¹² sularım
 saña içət olsun!
 Tavla-tavla şahbaz atlarım
¹³ saña binət olsun!
 Dünlügeni altun han evim
 saña ¹⁴ kölgə olsun!
 Qatar-qatar dövələrım
 saña yükət ¹⁵ olsun!
 Ağayılta ağca qoyunum
 saña şülən olsun!
¹⁶ Gözün kimi tutarsa,
 Könlün kimi seversə,
 son aña ¹⁷ varğıl!
 İki oğlanıçı öksüz qomağıl! - dedi.

Övrət ¹⁸ burada soylamış, görölüm, xanım, nə soylamış, aydır:

Nə ¹⁹ dersən, nə soylarsan,
 Göz açub gördüğüm,
 Könlü verüb ²⁰ sevdüğüm!
 Qoç yigidim, şah yigidim,
 Datlu damağ verüb ²¹ soruşduğüm,
 Bir yadıqda baş qoyub ömişdığım.
 Qarşu ²² yatan qara dağları
 Səndən sonra mən neylərəm?
 Yaylar ²³ olsam, mənim gorum olsun!
 Sovuq-sovuq suların ²⁴ içər olsam,
 mənim qanım olsun!
 Altun-aqcañ xəreləyür ²⁵ olsam,
 mənim kəfənim olsun!
 Tavla-tavla şahbaz atın ²⁶ binər olsam,
 mənim tabutum olsun!
 Səndən sonra bir ²⁷ yigidi sevib varsam,
 bilə yatsam,
 Ala yılan olub, ²⁸ mənə soqsun!
 Səniñ ol müxənnət anañ-babañ
²⁹ Bir cənda nə var ki, saña qıymamışlar?
 Orş tanığ olsun, ³⁰ kürsi tanığ olsun,
 Yer tanığ olsun, gög tanığ ³¹ olsun,
 Qadir Tañrı tanığ olsun,
 Mənim canım səniñ ³² canıña qurban olsun, - dedi, razı oldı.

Özrayıl ³³ xatunıñ canın almağa goldı. Adəmilər övrəni yoldaşına ³⁴ qıyamadı. Allah Taalaya burada yalvarmış, görölüm, ³⁵ necə yalvarmış. Aydır:

Yucalardan yucasan,
 Kimsə ³⁶ bilməz necəsən!
 Görklü Tañrı,
 Çoq cahillər səni
³⁷ gögdə arar, yerdə istər.
 Sən xud mö'minlərin könlündə³⁸ sən.
 Daim duran cəbbar Tañrı
 Ulu yollar üzərində
³⁹ İmarətlər yapayım səniñ için.
 Ac görsəm, doyurayım ⁴⁰ səniñçün,
 Yalnızca görsəm, donadayım səniñ için!
⁴¹ Alursañ, ikimüzün canım bilə alğıl!
 Qorsañ, ikimüzün ⁴² canım bilə qoğıl!
 Kərəmi çoq Qadir Tañrı! - dedi.

78

Haq ⁴³ Taalaya Dəli Domruluñ sözi xoş goldı. Özrayıl ⁴⁴ omır cıladı: "Dəli Domruluñ atasınıñ-anasınıñ canınıñ al! Ol iki halala yüz qırq yıl omır verdim", - dedi. ⁴⁵ Özrayıl doxi babasınıñ-anasınıñ dəf'i canın aldı. ⁴⁶ Dəli Domrul yüz qırq yıl doxi yoldaşıyla yaş ⁴⁷ yaşadı.

Dədəm Qorqut gölübün boy boyladı, soy ⁴⁸ soyladı. "Bu boy Dəli Domruluñ olsun. Məndən ⁴⁹ sonra alb ozanlar söylösün! Alın açuq comord oronlar ⁵⁰ dülösün!" - dedi.

D170

Yum verəyim, xanım!
 Yerlü qara dağların ⁵¹ yıqılmasın!
 Kölgölicə qaba ağacın kəsilməsün!
 Qanın qağan görklü suyun qurumasın!
 Qadir Tañrı sən ⁵² namordə möhtac etməsün!
 Ağ alında beş kolmo dua ⁵³ qıldıq,
 qəbul olsun!
 Yiğışdursun, duruşdursun,
⁵⁴ Günahınızı adı görklü Məhəmmədə
 bağışlasun! Xanım, hey!

79

◊ QAÑLI QOCA OĞLI QANTURALI BOYINI BƏYAN ◊ EDƏR,
XANIM, HEY-HEY!

Oğuz zamanında Qanlı qoca, derlərdi, 7 bir gürbüz or vardı. Yetişiş bir cilasun oğlu vardı. 8 Adına Qanturalı derlərdi. Qanlı qoca aydır: 9 "Yaranlar, atam öldi, mən qaldım. Yerin-yurdın tutdım. 10 Yarınki gün mən ölüm, oğlum qala. Bundan yegrogı yoxdur ki, gözüm görəkən, oğul, gəl səni evəyəyim!" - dedi. 11 Oğlan aydır: "Baba, çün mən evəyəyim dersen, maña 12 layiq qız necə olur?"

D171 Qanturalı aydır: "Baba, mən yerimdən 13 durmadın ol durmuş ola! Mən qaraqə atıma binmədin ol 14 binnmiş ola! Mən qanlı kafir elinə varmadın ol varmış, 15 maña baş götürmüş ola!" - dedi.

Qanlı qoca aydır: "Oğul, 16 son qız istəməmişsən, bir cilasun-bahadır istəmişsən, anuñ arqasında yeyəsən-içəsən, xoş keçəsən!" Aydır: "Bəli, canım baba, eylə istərəm! Pəs varasın, 17 bir cici-bici türkmən qızını alasan, nəgahandan tayınam, 18 üzörinə düşəm, qarnı yırtıla?" - dedi. Qanlı qoca 7 aydır: "Oğul, qız görmək sənədən, mal-rizq vermək 19 bəndən!" - dedi.

Böylə digəc önələr övrəni Qanturalı 20 yerindən durdı. Qırq yigidin yanına aldı. İç Oğuzı 21 gördi, qız bulmadı, qayıtdı gerü döndi. Evlərinə 22 gəldi. Babası aydır:

D172 "Oğul, qız bulduñmu?" Qanturalı 1 aydır: "Yıqılsun Oğuz elləri, maña yarar qız bulmadım, baba", - 2 dedi. Babası aydır: "Hey, oğul! Qız diləyü varan böylə 3 varmaz". Qanturalı aydır: "Ya necə varar, baba?" - dedi.

4 Qanlı qoca aydır: "Oğul, sabah varub, öylən 5 gəlmək olmaz. Öylən varub axşam gəlmək olmaz. 6 Oğul, sən mala becid ol yığ, mən səña qız arayı 7 gedəyim!" - dedi.

Qanlı qoca sevini-qıvanı urı 8 durdı. Ağ saqallı pır-qocalar yanına biraqdı. 9 İç Oğuz girdi. Qız bulmadı. Dolandı. 10 Daş Oğuz girdi, bulmadı. Dolandı, Trabuzana 11 gəldi. Məgər Trabuzan təküriniñ bir əzüm-görklü 12 məhəbbət qızı vardı. Sağına-soluna iki qoşa 13 yay çəkərdi. Atduğı ox yerə düşməzdi.

D173 Ol 14 qızın üç canvər qalıñlığı-qafıñlığı vardı. "Hər kim 15 ol üç canvəri basa-yeñsə, öldürsə, qızını 16 aña verirəm" deyü vö'də eyləmişdi. Basamasa, başın 17 kəsərdi. Böyləliklə, otuz iki kafir bəginüñ 18 oğlunuñ başı bürc bədənində kəsilib asılmış idi. 19 Ol üç canvəriñ biri qağan aslandı, biri qara 20 buğaydı, biri dəxi qara buğra idi. Buların hər birisi 21 bir əjdərhaydı. Bu otuz iki baş kim bürcdə asılmış 22 idi, qağan aslanla qara buğranın yüzün görməmişlərdi, 23 ancaq buğa buynuzunda həlak olmuşlardı.

D174 Qanlı qoca 24 bu başları vö bu canvərləri gördi, başında olan 25 bit ayağına dərildi. Aydır: "Varayım, oğluma doğru 26 xəbər verəyim, hünəri varsa, gəlsün alsun, yoxsa 27 evdəki qıza razı olsun", - dedi.

At ayağı 28 külük, ozan dili çəvik olur. Qanlı qoca gedərək 29 gəldi, Oğuz girdi. Qanturalıya xəbər oldu. 30 "Babañ gəldi" dedilər. Qırq yigidlə babasına qarşı 31 s vardı. Əlin öpdü. Aydır: "Canım baba, maña yarar 32 qız bulduñmu?" Aydır: "Buldum, oğul, hünəriñ var isə", - 33 dedi. Qanturalı aydır: "Altun-aqqamı istər? 34 Qatır-bəşərəkmi istər?" Babası aydır: "Oğul, hünər gərək, hünər!" - 35 dedi. Qanturalı aydır: "Baba, yelisi qara Qazılıq atuma 36 öyər salayım, qanlı kafir elinə aqın çapayım. Baş 37 kəsim, qan döküm. Kafirə qan qusdurayım. Qul- 38 qaravaş götürəyim, hünər göstərəyim".

D175 Qanlı qoca aydır: 39 "Hay, canım oğul! Hünər dedigim ol degil; ol qız 40 üçün üç canvər saqlamışlar. Hər kim ol üç canvəri 41 basa, ol qızı aña verirlər; basub öldürməsə, 42 anuñ başını kəsirlər, bürcə asarlar".

Qanturalı 43 aydır: "Baba, bu sözi sən maña diməmək görək idiñ. Çünki 44 dediñ, əlbətdə varsam görək. Başma qaxınc, yüzümə toxınc 45 olmasun. Qadın ana, bəg baba, əsən qaluñ!" - dedi. Qanlı 7 qoca aydır: "Gördüñmi mən maña netdim? Oğlana qorxunc xəbər 46 kəs verəyim, ola kim getməyö, döno", - dedi.

Qanlı qoca bu arada 7 soylamış, görölin, xanım, nə soylamış, aydır:

Oğul, sən 8 varacaq yerün
Dolamac-dolamac yolları olur.
Atlu 9 batub çıxamaz
anuñ balçığı olur.

Ala yılan sökmöz
10 anuñ ormanı olur.

Göglə pöhlü uran
anuñ qalası 11 olur.

Göz qaçuban köñül alan
anuñ görklüsü olur.

D176 12 "Hay!" demədin baş götürən
13 cəlladı olur.

Yağrında 14 qalqan oynar
yiyəsi olur.

Yavuz yerləro yeltəndiñ,
qayıda 15 döngil!

Ağ saqallı babanı,
Qarıcıq olmuş anañı bozlatmağı! - 16 dedi.

Qanturalı qaçdı, aydır:

Nə soylorsən, nə 17 aydarsən, canım baba?
Bu qədlər işləm qorxan yigitni olur?
18 Alp orə qorxu vermək eyib olur.
Dolamac yollarını
19 Qadir qorsa, dünya yortam.
Atlu batub anuñ balçığına
20 qunlar döşəyim.
Ala yılan sökmöz ormanını
21 qaçmaq qaçub 7 oda uram.

Göglə pöhlü uran qalaların
Qadir qorsa, 22 yapam-yıqam.
Göz qaçuban köñül alan görklüsünü
23 boynın 11 öpom.

Yağrında qalqan oynar babasınıñ
Qadir qorsa, 24 başın kəsəyim!
Ya varmıyam? Ya gələm, ya gəlməyom,
Ya qara buğranıñ
25 köksi altında qalam!

D177

Və ya buğranıñ buynuzunda ilişom.
26 Ya qağan aslanıñ qaynağında didilom.
Ya varam, ya varmayam,
27 Ya gələm, ya gəlməyom!..
Yeno görüncə bəg baba, xatun ana,
28 əsən qaluñ! - 2 dedi.

Gördilər ki, namus için yenilmöz, ayıldılar: "Oğul, 29 uğuruñ açıq olsun! Sağ-əşən varub gələsən!" - 3 dedilər.

Atasının-anasının öllərin öpdü. Qırq 40 yigidin yanına biraqdı. Yedi gün yedi gecə yortdılar. 7 Kafirin sorhodinə irdilər. Çadır dikdilər. Yügrək atın 41 yügürdüb Qanturalı gürzin gögə atar, enüb yerə 42 düşmədin qarvar-tutar.

Hey qırq eşim, qırq yoldaşım!
Yügrək 43 olsa, yarışsam.
Güclü olsa, gürəşsəm.
Haq Taala 44 inayət eyləsə,
Üç canvəri öldürsəm.
Gözəllər 45 sərvəri Sarı donlı Selcan xatunı alsam.

D178

46 Atam-anam evinə dönsəm.
Hey qırq eşim, qırq yoldaşım!
47 Qırqıñuza qurban olsun mənim başım! - deyü söylərdi.

48 Bunlar bu sözdə ikən məgər, xanım, təkürə xəbər vardı. 49 "Oğuzdan Qanturalı derlər, bir yigit var imiş, qızın 50 diləyü gəli yürür", - dedilər. Kafirlər yedi ağac yer qarşı 51 gəldilər. "Niyə gəldiñüz, yigit, yenil", - dedilər. "Verişməgə-alışmağa 52 gəldik", - dedilər. İzzət-hörmət eylədilər. Aq çadır dikdilər, 7 ala qalı döşədilər, ağca qoyun qırdılar, yedi yilliq 53 al şorab içürdilər. Aluban bunları təkürə götürdilər. 54 Təkür taxt üzərində oturmuşdı. Yüz kafir için 55 geyinmişdi. Yedi qat meydanı dolandı gəldi.

D179

56 Məgər qız meydana bir köşk yapdırmış idi. Cəm'i 57 yanında olan qızlar al geymişlərdi, kəndü sarı 58 geymiş idi. Yuqarıdan tamaşa edərdi.
Qanturalı 59 gəldi, qara şayqalı təkürə salamı verdi. Təkür 60 "öleyk" aldı. Ala qalı döşədilər, oturdı. Təkür 7 aydır: "Yigit, nə yerdən gəlürsən?" Qanturalı yerindən 61 durı gəldi. Apul-apul yürüdü, ağ alını açdı. 5 Ağ biləklərini sıgadı, ayıldı kim:

Qarşı yatan qara dağını 62 aşmağa gəlmişəm!
Aqımdlı suyunu keçməgə gəlmişəm!
Dər 63 otüñö, geñ qoltuğıña sığmı gəlmişəm!
Tanrı buyuruğıyla, Peyğəmbər 64 qövliylə
Qızun almağa gəlmişəm! - dedi.

Təkür aydır: 65 "Bu yigidiñ sözi yügrək, əgər olıno hünəri var isə", 66 dedi. Təkür aydır: "Bu yigidi anadan doğma soyun!" 67 Soydılar. Qanturalı altunlu inəcə kotan bezin 68 belinə sardı. Qanturalıyı alub meydana götürdilər.

D180

69 Qanturalı camal və kamal iyəsi yigit idi. Oğuzda 70 dörd yigit niqabla gəzərdi. Biri Qanturalı, biri 71 Qaraçökür və oğlu Qırqınuq və Boz ayğırlı Beyrək. 72 Qanturalı niqabın sərpdi. Qız köşkdən baqardı. 73 Daraqlığı boşaldı, kedisi mavladı. Avsal olmuş 74 dana kibi ağzınıñ suyu aqdı. Yanındağı qızlara 75 aydır: "Haq Taala atamın köñlinə rəhmət eyləsə, kobin 76 kəsüb mən ol yigidə versə. Bunun kibi yigit heyf 77 ə ola ki, canvərlər olıno həlak ola! - dedi.

Yəqin ki, katib "ətəgüñə" yazmaq istəmişdir.

Bu möhəldə * domür zəncirə buğayı gətürdilər. Buğa dizin çökdi, * buynuziyla bir marmər daşı yoğurdi, penir kibi dıtdı. * Kafirlər aydır: "Şimdi yigidi atar-yıqar, sorər-pırtar. * Yıqılsun Oğuz elləri! Qırq yigit bir bəg oğlıyla * bir qızdan ötri ölmək nələr", - dedilər.

D181 Bum eşdicək * qırq yigit ağlaşdılar. Qanturalı sağma baqdı, qırq * yigidin ağlar gördi. Solma baqdı, eylə gördi. Aydır: * "Hey, qırq eşüm, qırq yoldaşım, niyə ağlarsız? Quruluca qopuzum * gətürün, ögün mən!" - dedi. Burada qırq yigit * Qanturalıyı ögmişlər. Görəlim, xanım, necə ögmişlər. Aydır:

* Sultanım Qanturalı, qalqubanı yerindən durmadırımı?

Yelisi * qara Qazlıq atın binmədirimi

Arqu mili Ala dağı avlayuban-*quşlayuban?

Babanın ağ-ban eşigində

qaravaşlar inək * sağar görmədirimi?

"Buğa, buğa!" dedikləri

qara inək buzağı * degilmidir?

Alp öronlər qırımından qayururdu.

Oldur*, Sarı * donlu Selcan xatun köşkdən baqar,

Kimə baqsa, eşqiylə * oda yaqar!

D182 Qanturalı Sarı donlu qız eşqinə * bir ** "hu!" dedi. "Mərə, buğanızı qoyu verin, gəlsün!" - dedi. Buğanın * zəncirin aldı, salı verdilər. Buynuzı almas cida kibi * Qanturalının üzərinə sürdi.

D183 Qanturalı adı * görklü Məhəmmədə salavat gətürdi. Buğanın alınına bir yumruq * eylə urdı kim, buğayı göti üzərinə çökürdi. Alınına * yumruğun dayadı, sürdi meydanın başına çıxardı. * Çoq çalışdılar: nə buğa yeñər, nə Qanturalı yeñər. * Küt-küt buğa solmağa başladı. Ağzı köpükləndi. * Qanturalı aydır: "Bu dünyayı öronlər aqla bulmuşlardır. * Bunun önündən sırayayım, nə hünərim varsa, arıdan * göstərayim!" - dedi. Adı görklü Məhəmmədə salavat gətürdi. * Buğanın önündən savıldı, buğa buynuzi üzərinə * dikəldi. Quyruğundan üç körrə götürüb yerə saldı. * Süñükləri xurd oldu. Basdı, boğazladı. Pıçaq * çıxarıb dərisini yüzdi. Ötin meydana qoyub, dərisini * Təkürün önünə götürüb aydır: "Dañla qızıñı maña verərsən", - dedi.

Təkür aydır: "Mərə, qızı verin! Şəhərdən sürün, * çıqsun-getsün!" - dedi. Təkürün qardaşı oğlu vardı, aydır: "Canvərlər sərvəri aslandır, onuñla dəxi oyun * göstərsün, qızı andan sonra verəlim!" - dedi.

D184 Vardılar, * aslanı çıxardılar, meydana gətürdilər. Aslan hayqırdı, * meydana nə qədər at varsa, qan qaşındı. Yigitləri * aydır: "Buğadan qurtuldu, aslandan necə qurtula?" - dedilər. * Ağlaşdılar. Qanturalı yigitlərin ağlar gördi. Aydır: * "Marə, alca qopuzum ələ aluñ, mənə ögün! Sarı donlu * qız eşqinə bir aslandan dönəyimmi?" - dedi. Yoldaşları * burada soylamış, görəlim, xanım, nə soylamış, aydır:

Sultanım * Qanturalı,

Ağca sazlar içində

Sarı gönlər görübən * taylar basan,

Öñ damarın dəlübən qanın soran,

Qara * polad uz qılıcdan qayıtmayan,

Ağca tozlu qatı yaydan dərsinməyon.

* Ağ yeləklü ötkün oxdan qayıtmayan

Canvərlər sərvəri * qağan aslan qıran

Ala köpək itinə kondözün taladarmı?

* Alp yigitlər savaş günü

qırımından qayırımı? - dedilər.

* Sarı donlu Selcan xatun köşkdən baqar,

Kimə * baqsa, eşqiylə oda yaqar!

D185 Sarı donlu qız eşqinə * bir "hu." dedi Qanturalı: "Mərə kalir, aslanın qoy-ver * gəlsün!" - dedi. Qara polad uz qılıcmı yoq kim, qarvaşduğı * dən iki biçəydim. Saña sığındım comərdlər comərdi, gəni * Tañrı, mədəd!"

dedi. Aslanı qoyu verdilər. Sürdi * gəldi. Qanturalı bir kəpənəgi qapağına doladı, aslanın * pəncəsinə sunı verdi. Adı görklü Məhəmmədə salavat * gətürdi. Aslanın alının gözədüb bir yumruq eylə * urdı kim, yumruq çənəsinə toqundı, ovatdı. Sügsünindən * tutdı, belini üzdi. Andan götürüb yerə urdı. * Xurd oldu. Təkür önünə gəldi. Aydır: "Yarın qızıñı * maña vergil!" - dedi.

Təkür aydır: "Qızı gətürün verün, bu * yigidi gözüm gördi, könlüm sevdi. Görək dursun, * görək getsün!" - dedi. Yenə qardaşı oğlu aydır: "Canvərlər * sorhəngi dövədir. Anuñla dəxi oyunun oynasun, - dedi. * Andan sonra qızı verövüz!" - dedi.

D186 Çün inayət * Tañrıdan oldu, bəgün, paşanın himməti Qanturalıya * oldu. Təkür "Dəvənin ağzın yedi yerdən bağlañ!" - dedi. Həsud kafirlər bağlamadılar, yülərin sıyırıb salı * verdilər. Qanturalı qızlar, dəvənin qoltuğundan girər, * firlar-çıqar. Sərxoş yigit həm iki canvərlə savaşmışdı. * Tayındı, düşdi. Altı collad önsosinə gəldilər. * Yalın qılıc tutdılar. Burada yoldaşları soylamış, * görəlim, xanım, nə soylamış:

Qalqubanı, Qanturalı, * yerindən durı gəldin,

Yelisi qara Qazlıq atın bütün * bindin.

Ala gözlu yigitlərin yamına aldıñ.

Arxu bel * Ala dağı dünün aşdın.

Aqmıdı suyun dünün keçdın.

* Qanlı kafir elinə dünün girdin.

Qara buğa gəldüğündə * xurd-xaş eylədin.

Qağan aslan gəldüğündə belini * bükdün.

Qara buğa gəldüğündə nə keçdın?

Qara-qara dağlardan * xəbər aş.

Qanlı-qanlı sulardan həm keç.

Qalın Oğuz * elinə xəbər vara,

Qanlı qoca oğlu Qanturalı * netmiş deyələr:

Qara buğa gəldüğündə qılıcmı qırmamış,

Qağan * aslan gəldüğündə belin bükmiş,

Qara buğa gəldüğündə * nə kiçikmiş?! -

deyələr.

Ulu-kiçi qalmaya, - söz aydına,

Qarı-qoca * qalmaya, - qu aydına.

Ağ saqallı babañ buñlu ola,

Qarıcıq olmuş * anañ qan-yaş dökə.

Xanım, qalqubanı yerindən durmaz * olsañ,

Altı collad öñsəndə yalın qılıc tutar.

* Çafilləcə görklü başın kəsər.

Aşağadan yuqarı * baqmazmısan?

Qarşuñla ala qaz gəldi, şahinin atmazmısan?

Sarı donlu Selcan xatun

işarət edər * görməzmisən?

Səni dəvə burnından zəbun olur * dedilər,

bilməzmisən?

Sarı donlu Selcan xatun * köşkdən baqar,

Kimə baqar, eşqlə oda yaqar!

D188 Sarı * donlu qız eşqinə bir "hu!" dedi. Qanturalı uru * durdı. Aydır: "Mərə, mən bu dəvənin burnına ya-pıçaq, * ol qız söziylə yapışdı, - derlər. Yarın Oğuz elinə * xəbər vara, dəvə əlində qalmışdı, qız qurtardı. - deyələr. * Mərə, qoleca qopuzum çaluñ, ögün mən! Yaradan Qadir Tañrıya * sığındım. Bir buğradan dönəyimmi? İnşallah, bunun dəxi * başın kəsəyim!" - dedi.

Yigitləri Qanturalıyı ögüp * soylamış, görəlim, xanım, nə soylamış:

Qab qayalar başında * yuva tutan,

Qadir, ulu Tañrıya yaqın uçan,

Mancılığı * ağır daşdan gızıldayub

qatı enən,

Arı gölün * ördüğün saçıyub alan,

Qaba öykə dib yürürkən * dartub üzən,

Qarncığı ac olsa, qalqub uçan,

* Cümle quşlar sultanı çal qaraquş

Qanadıyla saqsağana * kondözün saqıdarmı?

D189 Alb yigitlər qırış günü qırımından * qayırımı? - dedilər.

Sarı donlu Selcan xatun köşkdən * baqar

Kimə baqsa, eşqiylə oda yaqar!

Sarı donlu * qız eşqinə bir "hu!" - dedi.

Qanturalı adı görklü * Məhəmmədə salavat gətürdi. Dəvəyə bir dəpmə urdı. * Dəvə bağırdı. Bir dəxi urdı. dəvə ayağı üzərinə * durmadı, yıqıldı. Basub iki yerdən boğazladı. * Arqısından iki qayıq çıxardı. Təkürün önünə biraqdı. * Aydır: "Aqınçılarnı tırkoşi bağı, üzəngüsü qayıq * üzülür, dikməgə gərək olur", - dedi.

D190 Təkür aydır: "Vallah, * bu yigidi gözüm gördi, könlüm sevdi", - dedi. Qırq * yerdə otaq dikdirdi. Qırq yerdə qızıl ala gərdək * dikdirdi. Qanturalıya qızı gətürüb, gərdəkə * qoydılar.

Ozan gəldi, yelətmə çaldı. Oğuz yigidinin * öykəni qapardı, qılıcmı çıxardı, yer çaldı-kərdi. Ayıtdı kim, yer kibi kortiləyin, topraq kibi * savrıləyin, qılıcmı doğranəyin, oxuma sancıləyin, * oğlum doğmasun, doğarsa, on günə varmasun, * bəg babamın, qadın anamın yüzün görmədin bu gərdəkə * girərsəm!" - dedi. Evini çözdü. Qaytəbanın bozlatdı, * qaraquçın kişnətdi. Dün qatdı, köçdi.

* Əlyazmada "olur".

** Əlyazmada "bir-bir".

Yedi * gün yedi gecə yortdı. Oğuzun sorhodino çıqdı. * Çadır dikdi. Qanturalı aydır:

Hey qırq eşüm, ¹⁰ qırq yoldaşım!
Qurban olsun sizo monim başım!
Haq ¹¹ Taala yol verdi, vardım.
Ol üç canvəri ¹² öldürdüm.
Sarı donlı Selcan xatun aldım-¹³ göldüm.
Xəbər eylə, babam maña qarşu golsün! - dedi.

D191 ¹ Qanturalı baqdı gördi bu qonduğı yerdə quğu ¹² quşları, durnalar, turaclar, köklilər uçarlar. Sovuq-sovuq sular, çayrlar-çəmənlər... Selcan xatun bu yeri ⁴ görklü gördi, bogondi. Düşdilər, işrotə məşğul oldılar. ⁵ Yedilər, içdilər.

Ol zamanda Oğuz yigitlərinə nə qəza * golsə, uyxudan gəlürdi. Qanturalının uyxusu ⁷ göldi, uyudu. Uyxur-kon qız aydır: "Mənim möhüblərim çoxdur. * Nagah ağlarla gəlməsün, tutuban yigidim öldürməsünlər! * Ağca yüzlü mən gəlini tutub, atam-anam evinə ilətməsünlər! - ¹⁰ dedi. Qanturalının atını için tutdı, geydirdi. ¹¹ Kəndü dəxi için tutdı, geyindi. Sügüsün əlinə aldı, ¹² bir yüksək yerə çıqdı, gözlədi.

D192 Məgər, xanım, təkür peşiman ¹² oldi. "Üç canvər öldürdüyün bir qızcağazını ¹ aldı-getdi", - dedi. İçin qara donlu, gög dömürli ² altı yüz kafir seçdi. Gecə-gündüz yortdılar. Nagahandan yetdilər. ³ Qız hazır idi. Baqdı gördi, ilğar yetdi. Atın ⁴ oynatdı, Qanturalının üzərinə göldi. Soylamış, görölüm, ⁵ xanım, nə soylamış, aydır:

Çafil olma, qara başın qaldır, yigit!
* Ala qıyma görklü gözün açğıl, yigit!
Qarularından ağ əllərin ⁷ bağlanmadın,
Ağ alnı qara yerə dəpilmədin,
Çafillə görklü başın ⁸ kəsilmədin,
Alca qanı yer yüzinə dökülmədin,
Yağı yetdi, ⁹ düşməni irdi,
Nə yatursan, qalqğıl!
Qab qayalar oynamadın, ¹⁰ yer obruldu.
Qarı bəglər ölmədin el boşaldı.
Quruşuban-¹¹ uğraşuban dağdan endi.
Yasanuban üzərinə yağı ¹² yetdi.
Yatacaq yermi bulduñ, yurtmı bulduñ,
noldi saña? - ¹³ deyü çağırdı.

D193 Qanturalı səmördi, oyandı; uru ¹ durdu. Aydır: "Nə söylərsən, görklüm?" - dedi. Aydır: "Yigidim, ² üzərinə yağı göldi. Oyarmaq bəndən, savaşuban hünər ³ göstərmək səndən!" - dedi. Qanturalı gözün açdı, ⁴ qapaqların qaldırdı. Gördi gəlin at üzərində geyinmiş, ⁵ sügüsü əlində. Yer öpdü. Aydır: "Aməna və səddəqna! Məqsudumuz * Haq Taala dərğahında hasil oldı" deyüb, arı sudan ⁷ abdest aldı. Ağ alnını yerə qodı. İki rik⁸ot namaz qıldı, ⁸ atına bindi. Adı görklü Məhəmmədə salavat gətürdi. Qara ⁹ donlu kafirə at saldı. Qarşu vardı.

Selcan ¹⁰ xatun at oynatdı. Qanturalının önünə keçdi. ¹¹ Qanturalı aydır: "Görklüm, qanda gedərsən?" - dedi. Aydır:

D194 ¹² "Bog yigit, baş əson olsa, bərk bulınmazmı olur? ¹³ Bu gələn kafir çox kalırdır. Savaşalım, döğüşölüm: ölənimiz ¹ ölsün, diri qalanımız odaya golsün!" - dedi. Burada ² Selcan xatun at saldı, qırımın basdı. Qaçanın ³ qovmadı. "Aman" deyoni öldürmədi. Eylə sandı ki, ⁴ yağı basıldı. Qılıcının balçağı qan odaya göldi. ⁵ Qanturalıyı bulmadı.

Ol məhəldə Qanturalının ⁶ babası-anası çıqa göldi. Gördilər kim, bu gəlin ⁷ kişinin qılıcının balçağı qanlı, oğlı görünməz. ⁸ Xəbər sordılar, görölüm, nəcə sordılar. Anası aydır:

Anam ⁹ kişi, qızım kişi,
Ala dañla yerindən durı göldiñ,
oğulı ¹⁰ tutdurduñmı?
Çafillə görklü başın kosdirdiñmi?
"Qadın ¹¹ ana, bog baba" deyü
bozlatdıñmı?
Sən gəlürsən, bir bobögüm ¹² görünməz.
Bağrım yanar, -
Ağız-dildən bir qaç kolmə xəbər maña!
¹³ Qara başım qurban olsun, gəlin, saña!

D195 Qız bildi kim, ¹ qayın anası, qayın atasıdır. Qamçıyla işarət qılıb: ² "Odaya düşsün. Nə yerdə enir-qarışur toz varsa ³ və nə yerdə qarğa-quzğun oynarsa, anda istəyölüm!" - dedi. ⁴ Atına mahmuz urdı. Bir yüksək yerə çıqdı, gözlədi; ⁵ gördi kim, bir dərənin içində toz gah dərİLür, gah dağılır. Üzərinə göldi, gördi kim, Qanturalının ⁷ atını oxlamışlar. Gözünün qapağın oxşamışlar, yüzini ⁸ qan bürümüş. Durmaz qanın silər. Kafirlər üyişər⁹, qılıcın ⁹ yalın eylər, kafiri önünə qatub qovar.

¹ Əlyazmada "üşər".

D196 Selcan xatun ¹ buni boylə gördi, içmə od düşdi. Bir beluk qaza ¹¹ şahin girmiş kibi kafirə at saldı. Bir ucından ¹² qırub kafiri, ol bir ucına çıqdı. Qanturalı ¹³ baqdı gördi kim, bir kimsonə yağıyı önünə qatmış, qovar. ¹⁴ Selcan idüğün bilmədi, qaçıdı. Bu arada soylamış, ¹⁵ görölüm, xanım, nə soylamış, aydır:

Qalqubam yerindən duran ¹ yigit, nə yigitson?
Yelisi qara Qazılıq atına binən yigit, ² nə yigitson?
Çafilləcə başlar kəsən,
Dostursızca mənim ³ yağma giron yigit, nə yigitson?
Dostursızca yağıya girmək
bizim eldə eyib olur.

Məro, yuri!
Toğan quş oluban ⁷ uçayımı?
Saqalıñla boğazından tutayımı?
Çafilləcə ⁸ sonun başın mən kosoyımı?
Alca qanı yer yüzinə təkoyımı?
⁹ Qara başın torkıyo asayımı?
Məro, qazası yetmiş yigit, nə yigitson,
qayıda döngil! - dedi.

Selcan xatun burada soylamış, ¹¹ görölüm, xanım, nə soylamış, aydır:

Hey, yigidim, bog yigidim!
¹² Qaytəbanlar torumundan dənəmi olur?
Qaraqueda Qazılıq ¹³ atlar
quluncığım dəpərimi olur?
Ağ ayıldə ağca qoyun
quziçim ¹⁴ süsərimi olur?
Alp yigitlər, yeg yigitlər
görklüsünə ¹⁵ qıyarmı olur?
Yigidim, bog yigidim!
Bu yağmıñ bir ucın ¹ maña,
bir ucın saña! - dedi.

D197

Qanturalı bildi kim, bu yağı ¹ basub dağdan Selcan xatundur. Bir torəfinə dəxi ² kəndü girdi, qılıc dartub yürüdi. Kafir başın ³ kosdı. Yağı basıldı, düşməni sındı.

Selcan xatun ⁷ Qanturalıyı at ardına aldı, çıqdı. Gedərək Qanturalının fikrinə bu gəldi kim:

Qalqubam, Selcan xatun, ² durduğıñda,
Yelisi qara Qazılıq atın bindüğüñdə,
Babamıñ ¹⁰ ağ-ban eşiginə düşdüğüñdə,
Oğuzun ala gözli qızı-¹¹ gölini bildüğüñdə,
Hər kişi sözün söylöydükdə,
Sən orada ¹² durasan, ögyösən,
"Qanturalı zəbun oldı,
At ¹³ ardına aldım çıqdim" deyösən.
Gözüm döndi, könlüm getdi.
¹⁴ Öldürürəm seni! - dedi.

D198

Selcan xatun hal nə ² idüğün bilüb, soylamış, görölüm, xanım, nə soylamış, aydır:

Bog yigit, ³ ögünorsə, or ögünsün-aslandı!
Ögümməklək övrotlərə ⁴ böhtandır.
Ögümməklək övrot or olmaz.
Ala yorğan içində ⁵ soniñlə dolaşmadım.
Datlu damaq tutubanı soruşmadım.
⁶ Al duvağımı altından söyləşmədim.
Tez sevdiñ, tez usandıñ, qavat ⁷ oğlı, qavat!
Qadir Allah bilür, mən saña
munisəm, yarəm, qıyma ⁸ maña! - dedi.

Qanturalı aydır: "Yoq, əlbətdə öldürsəm görəkdir", - dedi. Qız qaçıdı aydır: "Mərə, qavat oğlı, qavat! Mən aşağı qulpa yapışuram, sən yuqarı qulpa yapışursan. ¹¹ Məro, qavat oğlı, oxıñlamı, qılıcıñlamı? Gəl bəru, söyləşölüm!" - ¹² dedi. Atın döpdü. Bir yüksək yerə çıqdı. Sadaqından ¹³ doqsan oxın yerə dökdi. İki oxın damı-
nın ¹⁴ çıqardı: birin gizlədi, birin əlinə aldı. Dəmronlü oxla ¹⁵ atmağa qıyamadı. Aydır: "Yigit, at oxuñ!" Qantu-

D199

ralı * aydır: "Qızların yolu əvvəldir, əvvəl son at!" - dedi. Qız * bir oxla Qanturalıyı atdı şöyle kim, başında olan bit ayağına endi. İlerü gəlib Selcan xatunını qucaqlayıb * bərişmişlər-sorusmuşlar. Qanturalı soylanmış, görölüm. * xanım, nə soylanmış, aydır:

Yalab-yalab yalabıyan inco donlum!
* Yer basmayıb yürüyən
Qar üzörinə qan dammış
kibi qızıl * yañaqlım!
Qoşa badam dar ağrızlum!
Qələmçilər çaldığı ¹⁰ qara qaşlım!
Qurması qırq tutam qara saçlım!
Aslan ¹¹ uruği, sultan qızı,
öldürməgə mən səni qıyarmıdım?!
¹² Öz canıma qıyam, mən səña qıymayam;
Mən səni sınardım, - dedi.

D200 ¹³ Selcan xatun dəxi bu arada soylanmış, görölüm, xanım, nə * soylanmış, aydır:

Qalqubanı yerimdən durar idim,
Yelisi ² qara Qazılıq atuma binərdim.
Babamın ağ-ban evindən ³ çıxardım.
Arqu beli, Ala dağı avlar idim.
Ala-geñ sığm-keyik qovar idim.
Darıyanda* bir oxla nəmlərdim**
Dəmrənsüz ⁵ oxla, yigit, səni sına idim!
Öldürməgə, yigidim,
mən ⁶ səni qıyarmıdım?! - dedi.

İrağından-yaqınından gəlişdilər. ⁷ Gizlü yaqa tutuban yiləşdilər. Datlu damağ verübən soruşdılar, * ağ-boz atlar binübən yortuşdılar, bəg babası yamna ⁹ irişdilər.

D201 Babası oğlanuğun gördi, Allahı şükrlər ¹⁰ eylədi. Oğhyla, gəlinlə Qanlı qoca Oğuzla girdi. ¹¹ Göğ ala görklü çəməno çadır dikdi. Atıdan-ayğırdan, ¹² dəvədən buğra, qoyundan qoç qırdırdı. Dügün etdi. Qalın ¹³ Oğuz bəglərin ağırladı. Altunluca günlügin diküb, ¹⁴ Qanturalı gərdəginə girüb, muradına-məqsudına irişdi.¹⁵ Dədəm Qorçut gələb şadlıq çaldı. Boy boyladı, ¹⁶ soyı soyladı. Gəzi ərənlər başına nə gəldügin ¹⁷ söylədi:

İmdi qanı dedigim bəg ərənlər?
Dünya mənim deyənlər?
¹ Əcəl aldı, yer gizlədi,
Fani dünya kimə qaldı?
Gəlimli, ⁶ gedimli dünya,
Səñ ucu ölümli dünya?
Əcəl gəldüginde ⁷ arı imandan ayırmasun!
Qadir səni namərdə möhtac ⁸ etməsün!
Allah verən ümidin üzülməsin!
Ağ alnunda ⁹ beş kölmə dua qıldıq, qəbul olsun!
"Amin" deyənlər didar ¹⁰ görsün!
Yığışdırsun, duruşdırsun günahınızı
¹¹ Adı görklü Məhəmməd Mustafaya bağışlasun,
xanım, hey!!!

« QAZILIQ QOCA OĞLI YEGNƏK BOYINI BƏYAN EDƏR, ¹³ XANIM, HEY!

D202 Qam Çan oğlu xan Bayındır yerində durmuşdu, qara yerin üzörinə ağ-ban evin dikmişdi. Ala sayvan göğ ² yüzünə aşanmışdı. Bir yerdə ipək xalçası döşənmişdi. ³ İç Oğuz, Daş Oğuz* bəgləri söhbətə dərilməmişdi. Yemə-icmə idi.

Qazılıq ⁴ qoca, derlərdi, bir kişi var idi. Bayındır xanın vəziri ⁵ idi. Şorabın itisi başına çıxdı. Qaba dizinin üzörinə ⁶ çökdi. Bayındır xandan aqın dilədi. Bayındır xan ⁷ dostur verdi: "Nerəyə dilərsən, var!" - dedi.

Qazılıq ⁸ qoca iş görmüş, iş yarar adamı idi. Yarar qocaların ⁹ yanına cəm* eylədi. Yadığı-yarağıyla yola girdi. Çoq ¹⁰ dağlar, dərə-topo keçdi. Günlərdə bir gün Düzümürd qalmasına ¹¹ gəldi. Qara dəniz kənarında idi. Aña irübən qondılar.

D203 Ol ¹² qalanın bir təkəri var idi. Adına Arşun oğlu Dırok ¹³ təkür derlərdi. Ol kafirin altmış arşun qaməti ¹⁴ vardı. Altmış batman gürz salardı. Qatı-möhkəm yay ¹⁵ çəkərdi.

Qazılıq qoca qalaya yetdügünləyin cəngə ¹⁶ başladı. Pəs ol təkür qaladan daşra çıxdı. ¹⁷ Meydana girdi, ər dilədi. Qazılıq qoca anı gördügnləyin ¹⁸ yel kibi yetdi, yeləm kibi yapışdı. Kafirin ənsəsinə ¹⁹ bir qılıç urdı. Zörrə qədər kösdürmədi. Növbət kafirə ²⁰ dögdü. Ol altmış batman gürzlə Qazılıq qocaya dəpərə ²¹ tutub çaldı. Yalan dünya başına dar oldu. ²² Düdük kibi qan şorladı. Qazılıq qocayı qarmalayıb-²³tutub qalaya qoydılar. Yigitləri durmayıb qaçdılar.

D204 ²⁴ Qazılıq qoca tamam on altı yıl hasarda tutsaq ²⁵ öldü. Səñra Omən derlərdi, bir kişi altı kərrə varub ²⁶ hasarı almadı. Məgər, xanım, Qazılıq qoca tutsaq ²⁷ olduğu vaxt bir oğlanığı vardı, bir yaşında ²⁸ idi. On beş yaşına girdi, yigit oldu. Babasının ²⁹ öldü bilürdi. Yasaq eyləmişlərdi. Tutsaq olduğun ³⁰ oğlandan sıqlarlardı. Ol oğlanın adına Yegnək derlərdi. Günlərdə bir gün Yegnək oturub bəglər ilə söhbət ³¹ edərəkən Qaragünə oğlu Budağ ilə uz düşmədi. Bir-birinə ³² söz atışdılar.

Budağ aydar: "Bunda laf urub nədirsen? ³³ Çünki ər dilərsin, varub babanı qurtarsaña! Nə on ³⁴ altı yıldır, tutsaqdır?" - dedi.

Yegnək bu xəbəri eşidəok ³⁵ yürəgi oynadı, qara bağı sarsıldı. Qalqıdı, ³⁶ Bayındır xanın nəzərinə vardı. Yüz yero qodı, aydır:

³⁷ Alan sabah sapa yerdə dikiləndə
ağ-ban evli!
Atlas ilə ³⁸ yapılanda
göğ sayvanlı!
Tövlə-tövlə çəkiləndə
şahbaz atlı!
³⁹ Çağıruban dad verəndə
yola çavuşlı!
Yağ töküləndə bol ⁴⁰ ne'mətlü!
Qalmış yigit arxası,
Bizə miskin umud!
⁴¹ Türküstanın diroği!
Tülü quşun yavrisi!
Amit soyunun ⁴² aslanı!
Qaracığın qaplanı!
Dövlətlü xan, modad!
Maña ləşkər ⁴³ ver, mənə babanı tutsaq olduğu qalaya göndər! - dedi.

Bayındır ⁴⁴ xan buyurdu: "Yigirmi dörd sancaq bəgi gölsün!" ⁴⁵ dedi. Əvvəl Dəmir qapu** Dərvəndində bəg olan, qarğı sügü ⁴⁶ ucında ər bəgdürdən, qırma yetdügündə kimson deyü sormayan ⁴⁷ Qıyan Selçik oğlu Dəli Dondar soniñlə bilə varsun! - ⁴⁸ dedi. Ayğır gözler yüzdürən,**⁴⁹ olli yeddi qalanın kəlidin ⁵⁰ alan İlək qoca oğlu Dükök Uran bilə varsun! - ⁵¹ dedi. Qoşa bürədən qayın oqı oğlanməyən Yağrıncı oğlu ⁵² İlahmış səniñlə bilə varsun! - dedi. Üç kərrə yağt görməsə, ⁵³ qan ağlayan Toğsun oğlu Rüstəm bilə varsun! - dedi. ⁵⁴ Əjdəhalar ağzından adam alan Dəli Əvrən bilə varsun! ⁵⁵ "Yerini bir ucmdan bir ucma yetim!" deyən Savqan Sarı ⁵⁶ bilə varsun! Sayılmağla Oğuz ərənləri dükənsə olmaz. ⁵⁷ Bayındır xan yigirmi dörd bahadır sancaq bəgini Yegnəgə ⁵⁸ yoldaşlığa bilə qoşdı. Bəglər cəm olub, yaraqların gördilər. ⁵⁹ Məgər ol gecə Yegnək düş gördü. Düşün yoldaşlarına ⁶⁰ soyladı, görölüm, xanım, nə söylədi. Aydır: "Bəglər, gəfillüçə ⁶¹ qara başım gözüm uyxuda ikon düş gördü. Ala gözüm açuban, ⁶² dünya gördüm. Ağ-boz atlar çapdırır ⁶³ alpanlar gördüm. Ağ aşıqlı alpları yanına saldim. Ağ saqallı Dədə Qorçutdan ögüt ⁶⁴ aldım. Ala yatan qara dağları aşdım. İlerü yatan Qara dənizə ⁶⁵ girdim. Gəmi yapub, kömləgim çıxardım, yelkon qurdum. İlerü ⁶⁶ yatan dənizi dəldim-keçdim. Ötəgi qara

* "Daş Oğuz" sözləri "V" nüsxəsindəndir.

** Bu söz "V" nüsxəsindən alınmışdır.

*** Bu ifadə "V" nüsxəsində "Ayğır gözli sudan at yüzdürən" şəklindədir.

* Katib yəqin ki, "dartanda" yazmaq istəmişdir.

** Bu söz "neylərdim" kimi də oxumaq olar. Ola bilsin ki, hərfin altında nöqtələr unudulmuşdur.

dağın bir yanında ² altı başı balqar bir ör gördüm. Qalqubanı yerimdən uru durdum. ³ Qargu dillü uz sügümü qapdım, qarşulayı ol örə vardım. Qarşusından ol öri sancasum* vaqt dikdim, göz ucıyla ⁴ ol örə baqdım. Dayım Omən imiş, anı bildim. Döndüm ol örə ⁵ salam verdim. Oğuz ellərində kimsən, dedim. Qapaqların qaldırıb ⁶ yüzümə baqdı: "Oğul, Yegnək, qanda gedərsən?" - dedi-söylədi. ⁷ Mən ayıtdım: "Düzmürd qalasına gedərəm. Babam anda tutsaq imiş", - ⁸ dedim. Burada dayım maña soyladı, aydır:

Yettüğimdə yel ¹⁰ yetməzdi yedi urğunum,
Yeni Bayırın qurdına bənzərdi ¹¹ yigitlərim.
Yedi kiş ilə qurulurdi mənim yayım!
Qayın dalı yeləgindən ¹² sum altunlu mənim oxum!
Yel əsdi, yağmur yağdı, buñı ¹³ qopdı,
Yedi qatla vardım, ol qalayı almadım,
gerü döndüm.
¹ Məndən dəxi ör qopmayasan, Yegnəgüm, dön! - dedi

D208

Yegnək düşində ² dayısına soylamış, aydır:

Qalqubanı yerindən durduğında
Ala gözlü bəg ³ yigitləri yanına salmadın.
Adı bəllü bəglərlə sən yortmadın.
Beş aqçalı ⁴ əlüfəçilər yoldaş etdin.
Anuñun ol qalayı sən almadın! - ⁵ demiş.

Yegnək genə aydır:

Kəsə-kəsə yeməgə yaxni yaxşı.
Kəsər gündə ⁶ sərçəsmə yügrək yaxşı.
Daim gəldüğündə dursa, dövlət yaxşı.
⁷ Bildüğün unutmasa, aqıl yaxşı.
Qırımından dönməsə-qaçmasa, ⁸ ərlik yaxşı, - dedi.

Bu düşi Yegnək yoldaşlarına hekayət ⁹ eylədi.

Məgər dayısı Əmən ol arada yaqın idi. Cümlə ¹⁰ bəglərlə yoldaş olub getdilər. Ta ki, Düzmürd qalasına yetdilər. ¹¹ Çevrə alub getdilər, qondılar. Çünki kafirlər bunları gördilər. ¹² Arşun oğlu Dirək təkürə xəbər verdilər. Ol məl'un ¹³ dəxi qaladan taşı gəlüb, bunlara müqabil oldu, ər dilədi. ¹⁴ Qıyan Selçik oğlu Dəli Dondar yerindən durı gəldi. Altmış ² tutam sür eidasın qoltuq qısub, ol kafiri qarşusından ³ süsəm dedi, süsəmədi. Kafir təkür qaralayıb zərb etdi. ⁴ Sügüsün çəkdi, əlindən aldı. Ol altmış batman gürz ilə ⁵ Dondarı döpərə tutub çaldı. Geñ dünya başına dar oldu. ⁶ Qazılıq atın döndərdi, qayıda döndi. Andan Dönə** bilməz Dülək Uran ⁷ altı pərlü çomağıyla at döpüb, gəlüb yuqarıdan aşağı kafiri ⁸ qatı urdı, almadı. Təkür qaralayıb əlindən çomağın aldı; ⁹ am dəxi gürz ilə urdı. Ol dəxi Qazılıq atın döndərdi, ¹⁰ qayıda döndi. Xanım, yigirmi dörd sancaq bəgi təkür əlində ¹¹ zəbun oldu.

D209

Pos Qazılıq qoca oğlu Yegnək-tazə ¹² yigiteik Yaradan Allaha sığındı. Bizəval mə'budi ögdi. ¹³ Aydır:

Yucalardan yucasan,
Kimsə bilməz necəsən, öziz Tañrı!
¹ Anadan toğmadın sən, atadan ölmədin.
Kimsə rizqin yemədin.
² Kimsəyə güc etmədin.
Qamu yerdə əhədsən, Allah səmədsən!
Adəmə sən ³ tac urduñ,
Şeytana lə'nət qıldın.
Bir suçdan ötürü ⁴ dərgahdan sürdüñ.
Nəmrud gögə ox atdı,
Qarnı yarıq ⁵ balığı qarşu tutduñ.
Ululuğuna həddin,
səniñ boyuñ-qəddin ⁶ yoq!
Ya cismlə cəddin yoq!
Urduğın ulatmayan ulu Tañrı!
⁷ Basduğın bəlürtməyən bəllü Tañrı!
Götürdüğün gögə ⁸ yetürən görklü Tañrı!

D210

Qaqıduğın qəhr edən qəhhar Tañrı!
"Birliğin" sığındım, çələbim,
Qadır Tañrı!
Mədəd səndən!
¹ Qara donlu kafirə at döpərəm,
işümi sən önar! - dedi.

D211

¹¹ Həman dən at saldı. Yel kimi yetdi, yeləm kimi yapışdı. ¹² Kafirin çigninə bir qılıç urdı. Geymini keçimini doğradı. ¹³ Altı parmaq dərinliyi zoxın irişirdi. Qara qanı şorladı. ¹⁴ Qara sığırtı soqmanı dolu qan oldu. Qara başı buñaldı, ² buñlu oldu. Həman döndü, qalaya qaçdı. Yegnək ardından ³ yetdi. Hasar qapusına girmişkən qara polat uz qılıca ⁴ ənsosinə eylə çaldı kim, başı toh kimi yərə düşdi. ⁵ Andan Yegnək atın döndərdi, ləşkərə gəldi...

Tutsaq olan ⁶ Qazılıq qocayı salı vermişlər. Çıqub gəldi. "Hay, ⁷ bəg yigitlər, kafiri kim öldürdi?" deyü soylamış, görəlüm, xanım, ⁸ nə soylamış, aydır:

Qaytabanın mayasını yüklü qodum,
Nəmidir, ⁹ mayamıdır, anı bilsəm.
Qara ayılum qoyunını yüklü qodum,
Qoçmıdır, ¹⁰ qoyunmıdır, anı bilsəm.
Ala gözlü görklü halalım yüklü qodum.
¹¹ Erkəkmidir, qızındır, anı bilsəm.
Mərə, bəg yigitlər, xəbər ¹² maña,
Yaradamı eşqinə! - dedi.

D212

Yegnək burada soylamış, ¹³ görəlüm, xanım, nə soylamış, aydır:

Qaytabanın mayasını yüklü ¹ qoduñ, -
nər oldi!
Qara ayıllu qoyunuñ yüklü qoduñ, -
qoç oldi!
² Ala gözlü görklü halalın yüklü qoduñ, -
aslan oldi! - dedi.

³ Yegnək babasıyla görüşdi. Əldən qalan bəglər görüşdi. Pos bir ⁴ uğurdan bəglər hasara yürüş etdilər, yağmaladılar.

Babasıyla Yegnək ⁵ gizlü yaqa tutuban yiləşdilər. İki həsrət bir-birinə buluşdılar; issüz ⁶ yerin qurdu kibi ulaşdılar. Tañrıya şükrələr qıldılar. Qalanın ⁷ kəlisəsini yıqub, yerinə məscid yapdılar. Əziz Tañrı adına qulbə ⁸ oqıtdılar. Quşun ala qatını, qumaşın arusını, qızın göğəğini, ⁹ doquzlama çirgəb çuqa Bayındır xana pəncik çıqardılar. ¹⁰ Baqışın gəzilərə boxs etdilər. Döndilər, evlərinə gəldilər.

¹¹ Dədəm Qorqut gəlübən boy boyladı, soy soyladı. ¹² Bu oğuznamə Yegnəğin olsun! - dedi. Yum verəyin, xanım:

D213

¹³ Yerlü qara dağların yıqılmasın!
Kölgölü qaba ağacın ¹⁴ kəsilməsün!
Ağ saqallı babañ yeri uçmaq olsun!
Ağ ² birçəklü anañ yeri behişt olsun!
Axır-soñı anı ³ imandan ayırmasın!
Ağ alnunda beş kölmə dua qıldıq,
qəbul ⁴ olsun!

Günahınızı adı görklü
Möhəmməd Mustafə yüzü ⁵ suyına bağışlasın!
Xanım, hey!!!

* Bu söz "V" nüsxəsindən götürülüb; "D"-də "sanctum"..

** Bu iki söz "D" əlyazmasında buraxılmışdır; "V" nüsxəsindən alınmışdır.

**BASAT DƏPƏGÖZİ ÖLDÜRDÜĞÜ BOYI BƏYAN EDƏR,
XANIM, HEY!**

- 7 Məgər, xanım, bir gün Oğuz otururkən üstünə yağdı gəldi. 8 Dün içində ürkdü, köçdü. Qaçub gedərkən Aruz 9 qocanın oğlanlığı düşmüş, bir aslan bulub götürmüş, 10 bəsləmiş. Oğuz genə ayyanıla gəlüb, yurdına qondu. Oğuz 11 xanın ilçısı gəlüb xəbər götürdü. Aydır: "Xanım, sazdan 12 bir aslan çıxar, at urar, apul-apul yürüyüşü adam kibi. 13 At basuban, qan sümürər".
- D214 Aruz aydır: "Xanım, ürkdüğümüz 14 vaxtın düşün mənim oğlanığım, bəlkə?" - dedi. Bəglər bindilər. 2 Aslan yatağı üzərinə gəldilər. Aslanı qaldırıb oğlanı 3 tutdılar. Aruz oğlanı alub evinə götürdü. Şadlıq 4 etdilər. Yemə-içmə oldu. Amma oğlanı nə qədər götürdülərsə, durmadı, 5 gerü aslan yatağına vardı. Gerü tutub götürdülər.
- D215 Dədəm Qorqud 6 gəldi. Aydır: "Oğlanım, son insansan. İleyvanla müsahib 7 olmağı! Gəl, yaxşı at bin. Yaxşı yigitlər ilə eş yort! - 8 dedi. - Ulu qardaşın adı Qıyan Selektdir. Səni 9 adın Basat olsun! Adın mən verdim, yaşunı Allah 10 versün!" - dedi. Oğuz bir gün yaylaya köçdü. Aruzun 11 bir çobanı vardı. Adına Qoñur qoca Sarı çoban 12 derlərdi. Oğuzun önincə bundan əvvəl kimisə köçməzdi.
- D216 13 Uzun biñar diməklə məşhur bir biñar vardı. Ol biñara 14 pərilər qonmuşdu. Nəgəyəndən qoyun ürkdü. Çoban ərəcə 2 qaçıdı, ilərü vardı. Gördü kim, pəri qızları qanat 3 qanada bağlamışlar, uçarlar. Çoban kəpənəğini üzərlərinə 4 atdı. Pəri qızının birini tutdı. Tama' edüb, dərhal 5 cima' eylədi. Qoyun ürkməyə başladı. Çoban qoyunun 6 önünə səgirdi. Pəri qızı qanat urub uçdı. 7 Aydır: "Çoban, yil tamam olacaq mənə əmanətin var, gəl, al! - 8 dedi. - Amma Oğuzun başına zaval götürdü", - dedi.
- 9 Çobanın içinə qorxu düşdü. Amma qızın dərindən 10 bəni sarardı. Zamanla Oğuz genə yaylaya köçdü. 11 Çoban genə bu biñara gəldi. Genə qoyun ürkdü. Çoban ilərü 12 vardı. Gördü kim, bir yığanaq yatur, yıldır-yıldır yıldırır. 13 Pəri qızı gəldi. Aydır: "Çoban, əmanətin gəl, al! Amma 14 Oğuzun başına zaval götürdü!" - dedi. Çoban bu 2 yığanağı görək ibrət aldı. Gerü döndü. Sapan 3 daşına tutdı. Urduqca böyüdü. Çoban yığanağı 4 qodı qaçdı, qoyun ardına düşdü.
- D217 Məgər ol dem Bayındır 5 xan bəglər ilə seyrana yetmişlərdi. Bu biñarın üzərinə gəldilər. 6 Gördilər kim, bir ibrət nəsnə yatur, başı-gözü bəhürsüz. 7 Çevrə aldılar. Endi bir yigit bunı dəpdi. Dəpdikə böyüdü. 8 Bir qaç yigit dəxi endilər, dəpdilər. Dəpdikələrincə böyüdü. 9 Aruz qoca dəxi enüb dəpələdi, mahmuzı toqandı. 10 Bu yığanaq yarıldı, içindən bir oğlan çıxdı. Gövdəsi 11 adam, dəpəsində bir gözi var. Aruz aldı bu oğlanı 12 ətəginə sardı. Aydır: "Xanım, mən maña verin, oğlum Basatla 13 yaşlıyam!" - dedi. Bayındır xan "Səni olsun!" - dedi.
- D218 14 Aruz Dəpəgözü aldı, evinə götürdü. Buyurdu, bir dəyə 2 gəldi. Əmcəginə ağzına verdi. Bir sordı, olanca südin 3 aldı. İki sordı, qanın aldı. Üç sordı, canın 4 aldı. Bir qaç dəyə götürdülər, həlak etdi. Gördilər 5 olmaz, "Süd ilə bəsliyəlim" - dedilər. Gündə bir qazan süd yetməzdi. 6 Bəslədilər, böyüdü, gözər oldu. Oğlanlıqlarla oynar oldu. 7 Oğlanlıqların kiminün burnın, kiminün qulağın yeməyə başladı. 8 Əlhasili, ordı bunun ucından qatı incindilər. Aciz 9 qaldılar. Aruz şikayət edüb ağlaşdılar. Aruz, Dəpəgözü dögdü-sögdü, yasaq eylədi, esləmədi. Axır 11 evindən qodı.
- D219 Dəpəgözün pəri anası gəlüb oğlının 12 parmağına bir yüzük keçürdü. "Oğul, saña ox batmasun, 13 tənün qılıc kəsməsün!" - dedi.
- D220 Dəpəgöz Oğuzdan çıxdı, 14 bir yuca dağa vardı. Yol kəsdi, adam aldı, böyük 2 horamı oldu. Üzərinə bir qaç adam göndərdilər. Ox atdılar, 3 batmadı. Qılıc urdular, kəsmədi. Sügüylə sanedilər, 4 ilmədi. Çoban-çoluq qalmadı, həb yedi. Oğuzdan 5 dəxi adam yeməyə başladı. Oğuz yığılub üzərinə vardı. 6 Dəpəgöz görüb qaçıdı. Bir ağacı yerindən qopardı. 7 Atub əlli-altmış adam həlak eylədi. Alplar başı Qazana 8 zərb urdı, - dünya başına dar oldu.
- D221 Qazanın qardaşı 9 Qaragünə Dəpəgöz ölində zəbun oldu. Dözən oğlu 10 Alp Rüstəm şəhid oldu. Uşun qoca oğlu kibi 11 pəhlivan ölində şəhid oldu. Aruz candan iki 12 qarındaşı Dəpəgöz ölində həlak oldu. Dəpəgözün 13 pəri anası gəlüb oğlunun 14 parmağına bir yüzük keçürdü. "Oğul, saña ox batmasun, 15 tənün qılıc kəsməsün!" - dedi.
- D222 Dəpəgözün pəri anası gəlüb oğlunun 16 parmağına bir yüzük keçürdü. "Oğul, saña ox batmasun, 17 tənün qılıc kəsməsün!" - dedi.
- D223 Dəpəgözün pəri anası gəlüb oğlunun 18 parmağına bir yüzük keçürdü. "Oğul, saña ox batmasun, 19 tənün qılıc kəsməsün!" - dedi.
- D224 Dəpəgözün pəri anası gəlüb oğlunun 20 parmağına bir yüzük keçürdü. "Oğul, saña ox batmasun, 21 tənün qılıc kəsməsün!" - dedi.
- D225 Dəpəgözün pəri anası gəlüb oğlunun 22 parmağına bir yüzük keçürdü. "Oğul, saña ox batmasun, 23 tənün qılıc kəsməsün!" - dedi.

Basat altunlu - günlüğün tikub oturur ikən gördilər ki, bir xatun kişi 4 gəlür. Gəldi içəri Basata; girdi, salam verdi, ağladı. Aydır:

Avcına sığmayan ölüklü oğlu,
Ördül toko buyunuzdan 7 qatı yaylı,
İç Oğuzda, Daş Oğuzda adı bəllü,
Aruz 1 oğlu xanım Basat, maña mədəd! - dedi.

- D222 Basat aydır: "Nə dilərsən?" 2 Qarıcıq aydır: "Yalançı dünya yüzində bir ər qopdı. Yaylamında 3 Oğuz elin qondurmadı. Qara polad uz qılıclar kəsən 4 qılıcı kəsdirmədi. Qarğu eida" oynadanlar ildirəmədi. 11 Qayın oxı atanlar kar qılınadı. Alplar başı Qazana bir zərb 12 urdu. Qardaşı Qaragünə ölində zəbun oldu. Biği 13 qanlı Bügdüz Əməm ölində zəbun oldu. Ağ saqallı babañ 14 Aruza qan qusdurdu. Meydan yüzində qardaşın Qıyan 2 Selek ödi sındı, can verdi. Qalın Oğuz bəglərin 3 dəxi-kimini zəbun edüb, kimini şəhid eylədi. Yedi 4 qatla Oğuzi yerindən sürdü. "Kəsim" dedi, kəsdi. 5 Gündə iki adam, beş yüz qoyun istədi. Buñlu qoca 6 ilə Yapağlı qocayı anı xizmətkar verdilər. Dört oğlu 7 olan birin verdi. Üç olan birin verdi. İki 8 olan birin verdi. İki oğlanlığını verdi. Birin 9 verdi, biri qaldı. Çevrildi, növbət gerü - maña gəldi. 10 Anı dəxi istərlər. "Xanım, maña mədəd!" - dedi.
- 11 Basatın qarantulu gözləri yaşla doldu. Qarındaşıyçun soylamış, 12 görəlüm, xanım, nə soylamış, aydır:

Qıran yerə tikilmiş 13 otaxların
O zalım yıqdırdı ola, qardaş!
Yügrək 1 olan atların tavlısından
O zalım seçdirdi ola, 2 qardaş!
Bisərək-bisərək dövələrin qatarından
O zalım 3 ayırdı ola, qardaş!
Şüləninə qırdığını qoyunun
O zalım 4 qırdı ola, qardaş!
Güvəncimlə götürdüyün gəlinəyün
O zalım 5 səndən ayırdı ola, qardaş!
Ağ saqallı babamı
"Oğul" deyü ağlatdın ola, qardaş!
Ağca yüzü anamı
sızılatdın 7 ola, qardaş!

- D223 Qarşı yatan qara dağım yüksəgi, qardaş!
8 Aqındılı görklü suyumuñ daşqını qardaş!
Güclü 9 belim qüvvəti,
qaranlı gözlərimün aydını, qardaş!
- D224 "Qardaşından 10 ayrıldım!" deyü çəp ağladı, zarlıq qıldı. Ol xatun 11 kişiyə bir ər verdi. "Var, oğlunu qurtar!" - dedi. 12 Xatun aldı gəldi, oğlu yerinə verdi. Həm "oğlun 13 gəldi!" deyü Aruza muştladı. Aruz sevindi. Qalın Oğuz bəglər ilə 14 Basata qarşı gəldi. Basat babasının əlin öpdü. 2 Ağlaşdılar, bozlaşdılar. Anasının evinə gəldi. 3 Anası qarşı gəldi. Oğlanlığını qəddi. Basat anasının əlin 4 öpdü. Görüşdilər, bozlaşdılar. Oğuz bəgləri dorıldı. 5 Yemələr-içmələr oldu. Basat aydır: "Bəglər, qardaş uğrına 6 Dəpəgöz ilə buluşuram. Nə buyursuz?" - dedi.
- D225 Qazan böğ 7 burada soylamış, görəlüm, xanım, nə soylamış! Aydır:
8 Qara əvrən qopdı Dəpəgöz,
9 Orş yüzində çevirdim, almadım, 10 Basat!
Qara qaplan qopdı Dəpəgöz,
Qara-qara dağlarda 11 çevirdim, almadım,
Basat!
- Qağan aslan qopdı Dəpəgöz,
12 Qalın sazlarda çevirdim, almadım, Basat!
Or olsañ, 13 yeg.
Olsañ, məro, mən Qazanca olmayasan, Basat! - dedi.
14 Ağ saqallı babañ ağlatmağı!
Ağ birçöklü anañ bozlatmağı!
- D225 1 Basat aydır: "Əlbətdə, varırım!" Qazan aydır: "Sən bilürsən".
2 Babası ağladı, aydır: "Oğul, ocağın issüz qoma, korom 3 eylə, varma!" - dedi.
Basat aydır: "Yoğ, ağ saqallı öziz 4 baba, varırım", - dedi. Esləmədi, biləgindən bir tutam ox 5 çıxardı, belinə soqdu. Qılın həm quşandı. 6 Yayın qarısına biraqdı. Otokların qıvırdı. Babasının-anasının əlin öpdü, halallaşdı, "xoş qalın!" - dedi. 8 Dəpəgöz olduğu Salaxana qayasına gəldi. Gördü 9 Dəpəgöz günə qarşı arxasını vermiş. Yalnız çəkdi 10 belindən bir ox çıxardı. Dəpəgözün yağrına bir ox 11 urdu. Ox keçmədi, paralandı. Bir dəxi atdı. Ol 12 dəxi para-para oldu. Dəpəgöz qocalara ayıtdı: "Bu 13 yerin sifəgi bizi üşəndirdi!" - dedi.

* Əlyazmada bu sözdən əvvəl artıq bir əlif hərfi vardır.

D226 Basat bir doxi ¹ atdı. Ol doxi paralandı, bir parası Dəpəgözün ² öhinə düşdi. Dəpəgöz sıçradı baqdı: Basat gördi. ³ Ölin-olına çaldı, qas-qas güldü. Qocalara aydır: ⁴ "Oğuzdan yənə bizə bir türfəndə quzi goldi", - dedi. Basatı ⁵ öhinə qatdı, tutdı. Boğazdan salındırdı. Yatağına ⁶ götürdü. Ədugünü quncına soqdı. Aydır: "Mərə qocalar, ⁷ ikində vaqıtı muni maña çevirosiz, yiyom", - dedi. Yənə uyıdı.

⁸ Basatın xəncəri vardı. Ədugünü yardı, içindən çıqdı. ⁹ Aydır: "Mərə qocalar, muni ölümü nədəndir?" Aytdılar: "Bilməziz. ¹⁰ Amma gözündən geyri yerə ot yoxdur", - dedilər. Basat Dəpəgözün başı ucına goldi. Qapaq qaldırdı. Baqdı ¹² gördi kim, gözi ətirdi. Aydır: "Mərə qocalar, sügüligi ocağa ¹³ qoñ, qızsun!" - dedi. Sügüligi ocağa biraqıldılar, qızdı. ¹

D227 Basat ölinə aldı. Adı görklü Məhəmmədə salavat götürdü. ² Sügüligi Dəpəgözün gözünə eylə basdı kim, Dəpəgözün ³ gözi holak oldı. Şöylə nərə urdı, hayqırdı ⁴ kim, dağ və daş yangulandı. Basat sıçradı, qoyun ⁵ içi-nə mağaraya düşdi. Dəpəgöz bildi kim, Basat mağarədədir. Mağaranın qapusını alub, bir ayağın qapuniñ bir yanına, ⁷ birin doxi bir yanına qodı. Aydır: "Mərə qoyun başları ərəkəç, ⁸ bir-bir gəl, keç!" - dedi. Bir-bir gölüb keçdi. Hər birinin başların ⁹ sığadı. "Toğlicıqlar, dövlətim saqar qoç, gəl, keç!" - dedi. Bir ¹⁰ qoç yerindən qalqıdı, görünüb sündi. Dofı Basat qoçı ¹¹ basub boğazladı, dərisini yúzdi, quyruğıyla başını ¹² dərindən ayırmadı: içinə girdi. Basat Dəpəgözün öhinə ¹³ goldi. Dəpəgöz də bildi kim, Basat dəri içindədir. ¹ Aydır: "Ay saqar qoç, mənim nərədən holak olacağım bildiñ?" Şöylə çalayım səni mağara divarına kim, quyruğın mağarayı ³ yağlasun!" - dedi. Basat qoçun başını Dəpəgözün ⁴ ölinə sundı. Dəpəgöz buynuzından bərk tutdı. Qaldıracaq ⁵ buynuz dəriylə öləndə qaldı. Basat Dəpəgözün buci ⁶ arasından sıçrayub çıqdı. Dəpəgöz buynuzı götürüb ⁷ yerə çaldı. Aydır: "Oğlan qurtulduñmı?" Basat aydır: "Tañrım ⁸ qurtardı". Dəpəgöz aydır: "Mərə oğlan, al şol barmağında⁹ki yüzügi, parmağına taq, saña ox və qılıc kar eyləməsün" ¹⁰ Basat aldı, yüzügi parmağına keçürdü. Dəpəgöz aydır: ¹¹ "Oğlan, yüzügi alub taqındıñmı?" Basat aydır: "Taqındım". ¹² Dəpəgöz Basatın üzərinə qodı, xəncərlə çaldı-kəsdi, ¹³ sıçradı geñ yerə durdı. Gördi kim yüzük genə ¹ Dəpəgözün ayağı altında yatur.

D228 Dəpəgöz aydır: "Qurtulduñmı?" ² Basat aydır: "Tañrım qurtardı". Dəpəgöz aydır: "Mənim ⁴ xəzinəm var. Ol qocalar almasunlar. Var, möhürlə!" - dedi. Basat ⁵ günbəd içinə girdi. Gördi kim, altun-aqça yığılmış. Baqaraq ⁶ köndözin unıtdı. Dəpəgöz günbədəñ qapusını aldı. Aydır: ⁷ "Günbədə girdiñmi?" Basat aydır: "Girdim". Dəpəgöz aydır: "Şöylə çalayım ⁸ ki, günbədə darıdağan olasan", - dedi. Basatın dilinə ⁹ bu gəldi kim, "La ilahə illallah, Məhəmməd rəsulallah!" - dedi. Dedi, ¹⁰ həman dəm günbəd yarıldı, yedi yerdən qapu açıldı. Birindən ¹¹ daşra gəldi.

D229 Dəpəgöz günbədə ölin soqdı. Eylə ¹² qaçdı kim, günbəd zirü zəbər oldı. Dəpəgöz aydır: "Oğlan, ¹³ qurtulduñmı?" Basat aydır: "Tañrım qurtardı", - dedi. Dəpəgöz ¹ aydır: "Saña ölüm yoğ imiş! Şol mağarayı gördüñmi?" Basat ² aydır: "Gördüm". Aydır: "Anda iki qılıc var; biri qınlı, biri ³ qınsuz. Ol qınsuz kəsər mənim başımı. Var, gətür, mənim başımı ⁴ kəs!" - dedi. Basat mağara qapusına vardı. Gördü bir ⁵ qınsuz qılıc durmaz: enər, çıxar. Basat aydır: "Mən muña birtökəllüf yapışmayım", - deyüb köndü qılıcni çıxardı, tutdı. İki ⁷ para böldi. Vardı, bir ağac götürdü, qılıca tutdı. ⁸ Anı doxi iki para eylədi. Pəs yayımı ölinə aldı. Oxla ⁹ ol qılıc asılan xəncəri urdı. Qılıc yerə düşdi, ¹⁰ kömüldi. Kəndü qılıcni qımına soqdı. Balçağından ol ¹¹ qılıcı bərk tutdı. Gəldi, aydır: "Mərə Dəpəgöz, necəsən?" - ¹² dedi. Dəpəgöz aydır: "Mərə oğlan, daxı ölmədiñmi?" Basat ¹³ aydır: "Tañrım qurtardı". Dəpəgöz aydır: "Saña ölüm yoğ imiş!" - ¹ dedi. Çəğrüb

D230 Dəpəgöz soylamış, görölüm, nə soylamış, ² aydır:
Gözüm, gözüm yalñuz gözüm!
Sən yalñuz gözlə
mən ³ Oğuzı sındırılmışdım.
Ala gözədən ayırdıñ, yigit mən!
Datlu ⁴ candan ayırsun Qadir səni!
Eylə kim mən çəkərəm göz buñını,
⁵ Hiç yigidə verməsün Qadir Tañrı
göz bu günü! - dedi.

D231 Dəpəgöz genə aydır:
Qalarda-qoparda yigit,
yeriñ nə yerdir?
⁷ Qaranñu dün içində yol azsañ,
umuñ nədir?
Qaba olom ⁸ götürən xanıñuz kim
qırış günü öndin?
Ağ saqallı babañ ⁹ adı nədir?
Alp ərən ərən adın
yaşurmaq eyib olur,
¹⁰ Adıñ nədir, yigit, degil maña! - dedi.

D232 Basat Dəpəgözə soylamış, ¹¹ görölüm, xanım, nə soylamış:
Qalarda-qoparda yerim Günortac!
¹² Qaranñu dün içrə yol azsam,
umum Allah!

D233 Qaba olom götürən ¹ xanıñuz -
Bayındır xan!
Qırış günü öndin dəpon alpıñuz
Salur ² oğlu Qazan!
Atam - adın sorar olsañ, - Qaba Ağac!
Anam adın dersañ, - Qağan Aslan!
Mənim adın sorarsañ, -
Aruz ³ oğlu Basatdır, - dedi.

D234 Dəpəgöz aydır: "Əndi qardeşuz. ¹ Qıyma maña!" - dedi. Basat aydır:
Mərə qavat! Ağ saqallı babamı ² ağlatmışsan,
Qarıcaq ağ birçöklü anamı bozlatmışsan.
Qarıdaşımı ³ Qıyanı öldürmüşsən.
Ağca yüzlü yengomü dul eyləmişsən.
⁴ Ala gözlü boboklərin öksüz qomuşsan.
Qormıyam səni,
Qara ⁵ polad uz qılıcni dartmayınca,
Qafalı-börklü başın kosmoyınca,
⁶ Alea qanıñ yer yüzünə tökməyınca,
Qardaşım Qıyanıñ qanın almayınca?
¹⁰ Qomazam! - dedi.

D235 Dəpəgöz doxi burada soylamış, aydır:
Qalqu¹banı yerimdən duram, derdim.
Qalın Oğuz bağləridən əhdim ² bozam, derdim.
Yeniñdən toğanın qıram, derdim.
Bir göz adam ³ otinə doyam, derdim.
Qalın Oğuz bağləri üzərimə
yığılub gələ, ⁴ derdim.
Qaçubamı Salaxana qayasına girod, derdim.
Ağır mancılax ⁵ daşla atam, derdim.
Enüb daş başıma düşübən ölüm, ⁶ derdim.
Ala gözədən ayırdıñ, yigit, mən!
Datlu candan ⁷ ayırsun Qadir səni! - dedi.

D236 Dəpəgöz bir doxi soylamış, aydır:
⁵ Ağ saqallı qocaları çoq ağlatmışam.
Ağ saqalı, qarışı ⁶ tutdı ola, gözüm, səni?
Ağ birçöklü qarıcıqları ⁷ çoq ağlatmışam.
Gözi yaşı tutdı ola, gözüm, səni?
Biğçağı ⁸ qararmış yigitekləri çoq yemişəm.
Yigitlikləri tutdı ola, ⁹ gözüm, səni?
Ələgözi qımlı qızıcaqları çoq yemişəm.
¹⁰ Qarışmaları tutdı ola, gözüm, səni?
Eylə kim çəkərəm mən ¹¹ göz buñını,
Heç yigidə verməsün Qadir Tañrı göz yükini!
¹² Gözüm, gözüm, ay gözüm!
Yalñuz gözüm! - dedi.

D237 Basat qaçıb ¹³ yerindən durı goldi. Buğra kibi Dəpəgözi dizi üzərinə ¹ çökürdü. Dəpəgözün kəndü qılıcıyla boynını urdı. ² Döldi, yay kırışın taqdı. Süriyi-süriyi mağara ³ qapusına goldi. Buñlı qoca ilə Yapağlı qocayı Oğuz ⁴ muştəci göndördi. Ağ boz atlar bünübən yortışdılar. ⁵ Qalın Oğuz ellərinə xəbər gəldi.
At ağızlı Aruz qoca ⁶ evinə çapır goldi. Atasına Basatın sevine verdi: ⁷ "Muştuluq! Oğlun Dəpəgözi dəplədi!" - dedi.
Qalın Oğuz ⁸ bağləri yetdilər. Salaxana qayasına goldilər. Dəpəgözün ⁹ başını ortaya gətürdilər.
Dokom Qorqud gölübən şadlıq ¹⁰ çaldı. Çəzi ərənler başına nə goldigin aydı verdi. ¹¹ Həm Basata alqış verdi:
Qara dağa yetdüyündə aşıt ¹² versün!
Qanlı-qanlı sulardan keçit versün! - dedi.

D238 ¹³ Ərlıklə qardeşin qanın aldın. Qalın Oğuz bağlərini buñdan ¹ qurtardın. Qadir Allah yüzün ağ etsün, Basat!" - dedi.
² Ölüm vaqıtı goldüyündə arı imandan ayırmasun!
Günahıñızı ³ adı görklü Məhəmməd Mustafaya
bağışlasun, xanım, hey!

4 BƏKİL OĞLI ƏMRANIN BOYINI BƏYAN EDƏR

- D236 * Qam Gan oğlu xan Bayındır yerindən durmuşdu. * Ağ ban evini qara yerin üzərinə dikdirmişdi. Ala sayvan 7 gög yüzünə aşanmışdı. Biri yerdə ipəg xalçası 8 döşəmişdi. İç Oğuz Daş Oğuz bəgləri yığnaq 9 olmuşdu.
- D237 Dədə Qorqud gəldi, şadlıq çaldı. 12 "Xanım, niyə söxt olursan?" - dedi. Aydır: "Necə söxt olmayam? 13 İki yıl altun-aqça gəlirdi, yigidə-bəgə verirdin, xatirləri 1 xoş olurdu. Şimdi bunı kimə verər kim, xatiri xoş 2 ola?" - dedi.
- D238 Dədə Qorqud aydır: "Xanım, bunun üçüni daxı 3 bir yigidə verəlim, - dedi, - Oğuz elinə qaravul olsun!" - dedi. 4 Xan Bayındır "Kimə verəlim?" - dedi, sağma-solma baqdı. 5 Kimsə razı olmadı. "Bökil" derlərdi, bir yigit vardı. Aña 6 baqdı, aydır: "Sən nə dərsən?" Bökil razı oldu. Qalqdı, 7 yer öpdü. Dədəm Qorqud himmət qıl-licim belinə bağladı. Çomağı 8 omuzuna biraqdı. Yayı qarısına keçürdi. Şahbaz 9 aygırı çökürdü, buda bindi. Xəsmini, qövmini ayırdı, 10 evini çözdü. Oğuzdan köç eylədi. Bərdəyə, Gəncəyə 11 varub vətən tutdı. Doquz tümən Gürcüstan ağzına 12 varub qondu, qaravulluq eylədi. Yad-kafir gəlsə, başın 13 Oğuzla ormoğan göndər-di. Yıldı bir korro Bayındır xan 1 divanına varardı.
- D239 Yəno Bayındır xandan adam gəldi, "tez 2 gələsən" deyü; pəs Bökil gəldi, pişkeşin çəkdi. Bayındır 3 xanın ölin öpdü. Xan dəxi Bökili qonaqladı. Yaxşı 4 at, yaxşı qaftan, vafir xərcəliq verdi. Üç gün tamam 5 ağırlandı. "Üç gün dəxi Bökili av-şakar otılə qonaqlayalım, 6 bəglər!" - dedi.
- D240 Av çıxırdılar. Çün av yarağı oldu, kim atın 7 ögər, kim qılıcın, kim çəküb ox atmağın ögər. Salur Qazan 8 nə atın ögdi, nə kəndin ögdi; amma bəglərin hünərin 9 söylədi.
- D241 Üç yüz altmış altı alp ava binsə, qanlı 10 keyik üzərinə yürüş olsa, Bökil nə yay qurardı, 11 nə ox atardı. Həman yayı biləgindən çıxarardı, 12 buğanın-sığının boynına atardı, çəküb durğuzardı. 13 Ariq 14 olsa, qulağın dələrdi, avda bəllü olsun deyü; 15 amma semüz olsa, boğazlardı. Ariq olsa, qulağın dələrdi, 16 avda bəllü olsun deyü; amma semüz ol-sa, boğazlardı. 17 Ögər bəglər keyik alsın, qulağı dələk olsa, "Bəkül sünicidir" 18 deyü Bökilə göndərərlərdi.
- D242 Qazan bəg aydır: "Bu hünər atınıdır, 19 ərinimidir?" "Xanım, ərinidir", - dedilər. Xan aydır: "Yoq, at işlə-məsə, 20 or ögünməz. Hünər atındır", - dedi. Bu söz Bökilə xoş gəlmədi. 21 Bökil aydır: "Alplar içində bizi qusqu-numuzdan bələcə baturduñ", - 22 dedi. Bayındır xanın bəxşişin önünə dökdi. Xana 23 küsdi. Divandan çıxdı. Atın çəkdi. Ala gözlü 24 yigitlərin alub evinə gəldi. Oğlanıqları qarşu gəldi, 25 oxşamadı. Ağ yüzlü xatunına söy-ləmədi. Xatun 26 burada soylamış, görəlmiş, xanım, nə soylamış, aydır:
- D239 Altun 27 taxtım ayası, bəgim yigit!
Göz açuban gördüğüm,
Könül 1 verüb sevdüğüm.
Qalqubanı yerindən durı gəldin.
Ala gözlü 2 yigitlərin yanına saldin.
Arqu belə Ala dağdan dünin aşdın.
3 Aqımdlı görklü sudan dünin keçdin.
Ağ alımlı Bayındır 4 xanın divanına
dünin vardın,
bəglərlə yedün-içdin.
Qövmülü 5 qövmiylə gənəşdimi?
Çörüb başın govğada qaldımı?
Qanı xanım, 6 altunda yaxşı atın yoq!
Alnunda altun aşiq cübbəsi yoq!
7 Ala gözlü bəglərin oxşamazsan.
Ağca yüzlü görklünlə 8 söyləşməzsən,
nədir halın? - dedi.
- D240 Bökil soylamış, görəlmiş, 9 xanım, nə soylamış, aydır:
Qalqubanı yerimdən durı gəldim.
Yelisi 10 qara Qazılıq atın bütün bindim.
Arqu belə Ala dağdan 11 dünin aşdım.
Aqımdlı görklü suyu dolub dünin keçdim.
12 Ağ alımlı Bayındırın divanına çapar vardım.
Ala gözlü bəglərlə 13 yedim-içdim.
Qövmülü qövmiylə görklü gördüm.
Xanımızın nəzəri bizdən 14 dönmüş gördüm.
Eli-günü köçürün,
doquz tümən Gürcüstana 2 gedəlim!
Oğuzla asi oldum, bəllü bilin! - dedi.

Xatun 1 aydır: "Yigidim, bəg yigidim! Padşahlar Faihinin kölgosidir. 3 Padşahına asi olanın işi rast gəlməz. Ari könlüdə 4 pas olsa, şorab açar. Sən gedəli, xanım, arqurı yatan 5 Ala dağların avlanmamışdır. Ava bingil, könlün açılson!" - dedi.

Bökil gördü, xatun kişinin aqlı-kələsi eyüdür. Qazılıq 6 atın çökürüb, bütün bindi. Ava getdi.

D241 Av avlayu gözərkən 7 öndən bir yaralı keyik çıxdı. Bökil buña at saldı. 8 Buğanın ardından irdi. Yay ki-rişin boynına atdı. Buğa 9 acaşdı, köndüyü bir yuca yerdən atdı. Bökil at cilavısını 12 yeñimədi, bilə uçdı. Sağ oyluğu qayaya toqındı, sındı. 13 Bökil aru durdı, ağladı. Aydır: "Ulu oğlum, ulu qardaşım 14 yoq. Həman biləgin-dən göz çıxarub, atının tərkişini dartdı 15 urdu. Qaftanı altından ayağın bork sardı", var 16 qüvvətiylə atının ye-lisində düşdi. Avçılardan ayru dilbəndi 17 boğazına keçdi. Ordusu 18 ucına gəldi. Oğlanuğu 19 Əmrən bahadır ba-basına qarşu gəldi. Gördü bəni sararmış, 20 dilbəndi boğazına keçmiş. Yoldaşlarını sorub, oğlan burada 21 soy-lamış, görəlmiş, xanım, nə soylamış:

Qalqubanı yerindən durı 2 gəldin,
Yelisi qara Qazılıq atın bütün bindin.
Arqurı 3 yatan ala dağlar otoginə ava vardın.
Qara donlu kafirlərə 4 uğradınımı?
Ala gözlü yigitlərin qırdırınımı?
Ağz-dildən bir qac 5 kölmə xəbər maña,
Qara başın qurban olsun, ağam, saña! - dedi.

Bökil 12 oğluna soylamış, görəlmiş, xanım, nə soylamış, aydır:

Oğul, ay 13 oğul!
Qalqubanı yerimdən durı gəldim.
Qara dağlar önünə 14 ava bindim.
Qara donlu kafirlərə uğramadım.
Ala gözlü yigitlərim 15 qırdımadım.
Sağdır-əsəndir yigitlərim,

oğul, qayurma!

Üç 16 gündür qoşluğum yox!

Oğul, at üzərindən mənə qap, döşəgimə 17 çıxar", - dedi.

D242 Aslan önigi yəno aslandı; atası at üzərindən 18 qarvadı, tutdı döşəginə çıxardı. Cübbəsin üzərinə bürüdü. 19 Qapusı örtüdü.

Bu yaña yigit bəglər gördilər kim, av bozılmış, hər 20 biri evlü evinə gəldi.

D243 Bökil beş gün oldu, divana çıxmadı. 21 Ayağının sındığını kimsəyə demədi. Bir gecə döşəgində 22 qatı-qatı inlədi, ah etdi. Xatun ayırdı: "Bəg yigidim, qalaba 23 lıq yağı gəlsə, qayıtmaz idin. Butuña ala ox toxunsa, 24 ög-ilməz idin. Kişi qoynında yatan halalına sirin deməzmi olur? 25 Nədir halın?" - dedi. Bökil aydır: "Görklüm, at-dan düşdüm, ayağım 26 sındı", - dedi.

D244 Övrot ölin ölinə çaldı, qaravaşa söylədi. 1 Qaravaş çıxub qapucuya söylədi. Otuz iki dişdən 2 çıxan bütün orduya yayıldı, "Bökil atdan düşmüş, 3 ayağı sınımış" deyü.

Məgər kafirin casusu vardı. Bu xəbəri 4 eşidüb vardı, tokürə xəbər verdi. Təkür aydır: "Qalqubanı 5 yerünüzdən uru duruñ, yatur yerdə bəg Bökili tutuñ! Ağ 6 öllərin qarısından bağlañ. Çəfillüce görklü başın kö-sün. 7 Alca qanın yer yüzünə dökün. Elin-günün çapın. Qızın-gəlinin 8 yesir edin!" - dedi.

Məgər Bökilin də anda casusu hazırı; 9 Bökilə xəbər göndərdi. Aydır: "Baş yarağın eyləñ, üzərinüzə 10 yağı gölür", - dedi. Bökil yuqarı baqdı. "Gög ıraq, yer qatı", - 11 dedi. Oğlanuğun yanına gətürüb soylamış; gö-rəlmiş, xanım, 12 nə soylamış, aydır:

Oğul, oğul, ay oğul!

Qaranlıluca 13 gözələrim aydın oğul!

Güclü belim qüvvəti oğul!

Gör 14 axır nələrdi,

nələr qopdı mənə başıma, - dedi.

Qalqubanı 15 oğul, yerimdən durı gəldim.

Boynı sınısun Al aygırı, bütün 16 bindim.

Av avlayub, quş quşlayub gözərkən buñaldı,
sürüdü, 17 mənə yerə çaldı.

Sağ oyluğum sındı.

Mənə qara başıma nələrdi 18 gəldi.

Qara-qara dağlardan xəbər aşmış,

Qanlı-qanlı sulardan 19 xəbər keçmiş,

Dəmir qapı Dərvəndindən xəbər varmı,

* Əlyazmada bu sözdən sonra mənlə bağlanmayan "at" sözü yazılmışdır.

** Əlyazmada: "ordusunu".

D245 Alea 7 atlı Şöklü Məlik qatı pusmuş.
 Pusduğundan qara dağlara 7 duman düşmüş.
 "Yatdığı yerdə bəg Bökili tutuñ", - demiş.
 "Qarusından ağ ollorin bağlañ", - demiş.
 "Qan alaca ordusını 8 çapıñ", - demiş.
 "Ağca yüzlü qızını-gölinini yesir eyləñ", - demiş.
 11 Qalqubanı oğul, yerindən durı gəlgil!
 Yelisi qara Qazılıq 12 atıñ bütün bingil!
 Arqurı yatan Ala dağı dünin aşğı!
 13 Ağ alınlu Bayındır xanıñ divanına
 dünin varğı!
 Ağız-dildən 14 Bayındıra salam vergil!
 Bəglər bogi olan Qazanıñ ölin öpğı!
 2 "Ağ saqallu babam buñlu", - degil!
 "Ölbotdə və ölbotdə Qazan bog
 maña 3 yetişsün dedi", - degil!
 Gəlməz olsañ, məmləkət bozulub
 xarab 4 olur,
 Qızım-gölinim əsir getdi, bollu bilgil! - dedi.
 Bu arada 5 oğlan babasına soylamış, görölim, xanıñ, nə soylamış, aydır:
 Baba nə 6 söylərsən, nə aydarsan?
 Bağrım ilə yürögüm nə dağlarsan?
 Qalqubanı 7 yerimdən durmağım çoq,
 Yelisi qara Qazılıq atma binməgim 8 çoq.
 Arqubeli Ala dağı avlayuban aşmağım yoq.
 Ağ 9 alınlu Bayındırın divanına varmağım yoq.
 Qazan kimdir? Mən anuñ 10 ölin öpmөгim yoq.
 Altındağı Al ayğırı maña vergil!
 Qan 11 dərədi çapdırayım səniñ için.
 Ögnü böğ dəməür donuñ 12 maña vergil
 Yeni yaqa dikdirəyim səniñçün!
 Qara polad uz 13 qılıcıñ maña vergil,
 Ğafillüca başlar kösim səniñçün!
 Qarğı 14 dalı süğüñi maña vergil,
 Köksindən ər sənəyim səniñ 2 için!
 Ağ yeləklü ötkün oxıñ maña vergil,
 Ördən ərə 3 keçürəyim səniñ için!
 Ala gözlü üç yüz yigidiñ
 maña 4 vergil yoldaşlığa,
 Dini-Məhəmməd yolına
 durişəyim səniñçün! - dedi.
 5 Bökil aydır: "Öləyim ağzıñ için, oğul! Ola kim, mənim keçmiş günümü 6 aındırtmayasan", - dedi. "Mərə, geyimim götürüñ, oğlum geysün! Al 7 ayğırım götürüñ, oğlum binsün! El ürkmədin oğlum meydana 8 varsun-girsün!" - dedi.
 Oğlanı donatdılar. Atasıyla-anasıyla gəldi görüşdi. Öllorin öpdü. Üç yüz 10 yigidi yanına biraqdı, meydana vardı.
 Al ayğır qaçan kim 11 yağı qoxusun alsa, ayağın yerə döğördi, tozu gögə 12 çıqardı.
 Kalırlor aydır: "Bu at Bökilindir, biz qaçırız". Tökür 13 aydır: "Mərə, oñat görüñ. Bu gəlon Bökilsə, sizdən
 D247 öñdən mən qaçaram", - 1 dedi.
 Gözçi gözlədi. Gördi kim, at Bökilüñ, Bökil üzərində 2 degil, amma bir quş dəklü oğlandır. Gölüb töküro xəbər 3 verdi. Aydır: "At, yaraq və işıq Bökilüñ, Bökil içində degil!" - 4 dedi. Tökür aydır: "Yüz adam seçilüñ, taraqa çatladiñ. oğlanı 5 qorquduñ. Oğlan quş yürəklü olur, meydanı qor 6 qaçar", - dedi.
 Yüz kafir seçilüb oğlanıñ üzərinə gəlmiş. 7 Oğlana kafir soylamış, görölim, nə soylamış, aydır:
 Oğlan, 8 oğlan, ay oğlan,
 Haramzada oğlan!
 Altında Al 9 ayğırı ariq oğlan,
 Qara polad uz qılıcı gödək oğlan!
 10 Ölindəki süğüsü sınıq oğlan!
 Ağ tozlu yayı gedə 11 oğlan!
 Biləgində doqsan oqı seyrok oğlan!
 Yanındağı 12 yoldaşları çıplaq oğlan!
 Qaranñılca gözləri çöngə 13 oğlan!

D248 Şöklü Məlik saña qatı pusdı.
 Meydandaki 1 şol oğlanı tutuñ,
 Qarusından ağ ollorin bağlañ,
 - Ğafillüca görklü başın kösiñ.
 Alea qanıñ yüzinə töküñ, - 2 dedi.
 Ağ saqallu babanı varsa, ağlatmağıl,
 Ağ birçöklü 3 ananı varsa, bozlatmağıl.
 Yalñuz yigit alp olmaz.
 Yovşan 4 dibi bərk olmaz.
 Qadası yetmiş, qavat oğlu qavat,
 Qayıda 5 dön buradan! - dedi.
 Oğlan daxi burada soylamış, görölim, 7 nə soylamış, aydır:
 Horzo-mərzə söyləmə, mərə itim kafir!
 Altında Al 8 ayğırım nə bogonmözson, -
 səni gördü, oynar.
 Ögnimdəki dəməür donum 9 çignüm qısar.
 Qara polad uz qılıcum qınıñ doğrar.
 Qarğı 10 dalı süğüm nə bogonmözson,
 Köksün dölüb gögə pırlar.
 Ağca 11 tozlu qatı yayım zarı-zarı iñlər.
 Sadaqda oxum kişin 12 dölər.
 Yanımda yigitlərim savaş dilər.
 Alp ərə qorqu vermək 13 eyib olur.
 Bərü gəlgiñ mərə kafir durişolim! - dedi.
 D249 Kafir aydır: 1 "Oğuzıñ arsızı türkmanıñ dölüsünə bəñzor! Bağ-a, şuña", - dedi.
 2 Tökür aydır: "Varuñ soruñ, oğlan Bökilüñ nəsidir?" - dedi. 3 Kafir gəlüb oğlana soylamış, görölim, necə soylamış, aydır:
 4 Altındağı Al ayğırı bilürüz Bökilüñdir,
 Bökil qanı?
 Qara polad 5 uz qılıcuñ Bökilüñdür,
 Bökil qanı?
 Ögnüñdəğı dəməür donuñ 6 Bökilüñdir,
 Bökil qanı?
 Yanıñdağı yigitlər Bökilüñdir,
 Bökil qanı?
 Ögər 7 Bökil bunda imiş isə,
 Gecəyədəkin cəng edəydik,
 Ağca tozlu 8 qatı yaylar dartışaydıq.
 Ağ yeləklü ötkün oxlar 9 atışaydıq.
 Sən Bökilüñ nəsisən, oğlan,
 degil mizə! - dedi.
 10 Bökil oğlı burada soylamış, görölim, xanıñ, nə soylamış, aydır: 11 "Mərə kafir, sən məni bilməzmişin? Ağ alınlu Bayındır xanıñ 12 bəglərbəgisi Salur Qazan, qardaşı Qaragünə çapar yetdi. 13 Dönəbilməz Dülək Uran, Dözən oğlı Alp Rüstəm, Boz atlı 14 Beyrok bog Bökilüñ evində içərlərdi, səndən casus gəldi. 2 Altındağı Al ayğıra Bökil məni bindirdi; qara polad uz 3 qılıcıñ qüvvət verdi; qarğı dalı süğüsün himmət verdi; 4 yanıñdağı üç yüz yigidin maña yoldaşlığa qoşdı. 5 Mən Bökilüñ oğhyam, mərə kafir! Bərü gəl, döğüşəlim!" - dedi.
 Kafir 6 Tökür aydır: "Qatlan, mərə qavat oğlı, mən saña varayım! - dedi. 7 Altı pərlü gürzini ələ aldı, oğlanıñ üzərinə sürdi. 8 Oğlan qalqanını gürzə qarşı tutdı. Yuqarudan aşağı 9 kafir oğlanı qatı urdı. Qalqanını avatdı, tuğulqasını 10 yoğurdu, qapaqların sıyırdı, oğlanı almadı. Gürzlə 11 döğışdilər, qara polad uz qılıc ilə dartışdılar, sorpo-şorpo meydana qılıclaşdılar, çiginköri 12 doğrandı, qılıcları avandı, bir-birin almadı. Qarğı dalı süğülər ilə 13 qırışdılar, meydana buğa kibi süsəşdilər; köksləri dölündi, 2 süğüləri sindi, bir-birin almədilər. At üzərindən ikisi 4 qarvaşdılar, dartışdılar. Kafirüñ güci ziyadə, oğlan zobun 4 oldı. Allah Taalaya yalvarub soylamış, görölim, necə soylamış, 5 aydır:
 Yucalardan yucasan,
 yuca Tañrı!
 Kimsə bilməz necosən,
 6 görklü Tañrı!
 Sən Adəmə tac urduñ,
 Şeytana kə'not qıldıñ

⁷ Bir suçdan ötri
dərğahdan sürdüñ.

İbrahimi tutdurduñ,

⁸ Xam⁷ gönə çulğaduñ,

Götürüb oda atdurduñ.

Odı bustan ⁹ qıldıñ.

Birligüñə sığındım, əziz Allah,

xocam, maña mədəd! - dedi.

¹⁰ Kafir aydır: "Oğlan, alınduñsa, Tañrıñamı yalvarursan? Sənüñ ¹¹ bir Tañrıñ varsa, mənüm yetmiş iki bütخانam var!" - dedi.

Oğlan ¹² aydır: "Ya asi məl'un, sən pütlərüñə yalvarırsan, mən ¹³ aləmləri yoqdan var edən Allahıma sığındım", - dedi.

D252 Haq ¹ Taala Cəbrayilə buyurdi kim: "Ya Cəbrayil, var, şol quluma ² qırq ərcə qüvvət verdim", - dedi.

Oğlan kafiri götürdi, ³ yerə urdi. Bumından qanı düdük kibi şorladı. Sıçrayub ⁴ şahin kibi kafiriñ boğazın ələ aldı.

Kafir aydır: "Yigit, ⁵ aman, sizüñ dinə nə derlər, dinüñə girdim", - dedi. Parmaq ⁶ götürüb, şəhadət götürüb müsəlman oldu. Qalan ⁷ kafirlər bilüb, meydanı salub qaçdı.

Aqınçılar kafiriñ ⁸ elin-günün urub qızın-gəlinin əsir etdilər. Oğlan ⁹ babasına muştçı göndərdi, "qırımım aldım", - dedi. Ağ saqallı ¹⁰ babası qarşu gəldi. Oğlınıñ boynını qucdı. Dönüb ¹¹ evlərinə gəldilər.

D253 Qarşu yatan qara dağdan oğlana yaylaq ¹² verdi. Qaraqucı yügrək atdan təvləverdi. Ağca ¹³ yüzlü oğlana ağca qoyun şülən verdi. Ala gözlü oğlana ¹ al duvaxlu gəlin aldı. Ağ alınlı Bayındır xana pəncik çıxardı. ² Oğlın aldı, Bayındır xanıñ divanına vardı. Əl öpdı.

³ Padşah Qazan oğlu Uruzuñ sağ yanına aña yer ⁴ göstərđi. Cübbə-çuğa cırğab geyürdi.

Dədəm Qorqud ⁵ gəlübən, şadlıq çaldı. Bu oğuznaməyi düzdi-qoşdı, ⁶ "Bəkil oğlu Əmranıñ olsun!" - dedi. Gəzilər başına ⁷ nə gəldügin söylədi:

Yum verəyin, xanıml!

Yerlü qara dağlarıñ ⁸ yıqılmasun!

Kölgəlicə qaba ağacıñ kəsilməsün!

Allah verən ⁹ ümidin üzülməsün!

Günahıñızı adı görklü Məhəmmədə ¹⁰ bağışlasun,
xanıml, hey!!!

UŞUN QOCA OĞLI SƏGRƏK BOYINI ¹¹ BƏYAN EDƏR

D254 Oğuz zamanında, Uşun qoca ¹ derlər, bir kişi vardı. Omründe iki oğlu vardı. Ulu ¹³ oğlınıñ adı Əgrək idi. Bahadır, dolü, yaxşı yigid ¹⁴ idi. Bayındır xanıñ divanına qaçan istəso varır-gölür²di. Bəglərbəgi olan Qazan divanında buña heç qapu-baca ³ yoğdı. Bəgləri basub, Qazan öñində oturardı. Kimsəyə ⁴ iltifat eyləməzdi.

Məgər xanıml, genə bir gün bəgləri basub ⁵ oturacaq Torsuzanıñ derlərdi, Oğuzda bir yigit ⁶ vardı, aydır: "Mərə Uşun qoca oğlu, bu oturan bəglər ⁷ hər biri oturduğı yeri qılıcıyla-ətməgiylə alubdur. Mərə, sən ⁸ başımı kösdin, qanıñ tökdün, acıñ doyurduñ, yalnızcaqmı ⁹ donatdın?!" - dedi.

Əgrək aydır: "Mərə Torsuzanıñ, baş ¹⁰ kösüb-qan tökmək hünərindir?" - dedi. Aydır: "Bəli, hünərdir ¹¹ ya".

D255 Torsuzanıñ sözi Əgrəgə kar eylədi. Dürdi, ¹² Qazan bəgdən aqın dilədi. Aqın verdi, çağırdı. Aqınçı ¹³ dərildi. Üç yüz say eidalu yigit bunıñ yanına cəm ¹⁴ oldu. Meyxanədə beş gün yemə-icmə oldu. Andan Şiröküz ² uemdan Gögeç döñizə dökün el çarpdı. Çalaba toyunı aldı. ³ Yolu Əlineçə qalasına uğramışdı. Qara təkür orada bir qorı ⁴ yapdırmışdı. Uçardan qaz, tavuq; yürürdən keyik, tavşan ⁵ bu hovlaya doldurub, Oğuz yigitlərinə bunt dam etmişdi.

Uşun ⁶ qoca oğlınıñ⁷ bu qorıya uğradı. Qorınıñ qapusın ovatdılar. ⁷ Sığm-keyik, qaz-tavuq qırdılar; yedilər-ıçdılar. Atlarınıñ ⁸ öyörlerin aldılar, geyimlərin çıxardılar.

Məgər Qara Təkürün casusu ⁹ vardı, bunları gördi. Gölüb aydır: "Mərə, Oğuzdan ¹⁰ bir bölük atlı gəldi. Qorunuñ qapusın ovatdılar, atlarınıñ ¹¹ öyörin alub, geyimlərin çıxardılar. Mərə, nə durarsız?" - dedi.

Altı ¹² yüz qara donlu kafir bunların üzərinə qoyuldılar. Yigitləri ¹³ qırdılar, Əgrəgi tutdılar. Əlineçə qalasına zindana biraqdılar.

D256 ¹ Qara-qara dağlardan xəbər aşdı. Qanlı-qanlı sulardan xəbər ² keçdi. Qalın Oğuz ellərinə xəbər vardı. Uşun qocanıñ ³ ağ-ban evi öñində şivən qopdı. Qaza bənzər qızı-ğəlimi ağ çıxarub qara geydi. Uşun qoca "Oğul, oğul!" - deyü ağca ⁵ yüzlü anasıyla ağlaşdılar, bozlaşdılar.

D257 İyögülü ulalur, ⁶ qabırqalı böyür. Məgər xanıml, Uşun qocanıñ kiçi oğlu Səgrək ⁷ eyü, bahadır, alp, dolü yigit qopdı. Bir gün yolu bir dərnegə ⁸ uğradı, qondılar. Yemək-icmək etdilər. Səgrək məst oldu. ⁹ Dışra ayaq yolına çıqdı. Gördi kim, öksüz oğlan bir ¹⁰ qız anı çəkişür. "Mərə, nolduñuz?" deyü bir şillə birinə, bir şillə ¹¹ birinə urdi. Əski donuñ bitü, öksüz oğlanıñ dili ¹² acı olur. Biri aydır: "Mərə, mizim öksüzligimiz yetməzmi, bizi ¹³ niyə urarsan? Hünəriñ var iso, qardaşın Əlineçə qalasında ösirdir, ¹ var, anı qurtar!" - dedi.

Səgrək ayıdı: "Mərə, qardaşınıñ adı ² nədir?" Ayıdı: "Əgrəkdir". Ayıdı imdi: "Əgrəgə Səgrək yaraşur, ³ qardaşını sağmış, qayurmazam; qardaşsız Oğuzda durmazam. ⁴ Qaranıñulu gözüm aydını qardaş!" deyü ağladı. İçörü - söhbətə ⁵ girdi. Dəstur dilədi. "Bəglər, xoş qaluñ!" - dedi. Atın ⁶ çəkdi, bindi. Çapdı, atasınıñ evinə gəldi. Atından ⁷ endi. Anasınıñ dilin aradı. Səgrək burada söyləmiş, ⁸ görəlmiş, xanıml, nə soylamış, aydır:

Qalqubanı, ana, yerimdən durdı

⁹ Yelisi qara Qazılıq atıma butun bindim.

Arqurı yatan Ala ¹⁰ dağ otəginə vardım.

Qanlı Oğuz ellərində dərnek var imiş,

¹¹ anda vardım.

Yemək-icmək arasında

ağ-boz atlı bir çapar ¹⁰ gəldi.

Çoq zamanmış, "Əgrək" derlər,

bir yigit tutsağmış.

¹³ Qadir Tañrı yol vermiş, çıqub gəlmiş.

Ulu-kiçi qalmadı, ¹ ol yigide qarşu getdi.

Ana, mən də varayınmı, nə dersin? - ² dedi.

Anası burada soylamış, görəlmiş, xanıml, nə soylamış. ³ Aydır:

Ağzın için öləyim, oğul!

Dilün için öləyim, oğul!

⁴ Qarşu yatan qara dağın yıqılmış idi,

yucaldı, axır!

Aqındılı ⁵ görklü suyuñ sovgulmuşdı,

çağladı, axır!

Qaba ağacda ⁶ dal-budağın qurmuşdı,

yaşarıb-gögərdi, axır!

⁷ Qalın Oğuz bəgləri izinə varsa,

son varğıl!

Ol yigide ⁸ yetdüginde

ağ-boz atın üzərindən yerə engil!

Əl qavşırıb, ⁹ ol yigidə salam vergil!
Əlin öpüb, boynın quçğı!
¹⁰ Qara dağın yüksögi qardaş degil!
Nə durarsan, oğul, ¹¹ yortğıl! - dedi.

Oğlan anasına soylamış, görölüm, ¹² nə soylamış, aydır:

Ana, ağzın qurusun!
Ana, dilin çürisün!
¹³ Mənim xud qardaşım varmış,
qayursam, olmaz!

D259

Qardaşsız ¹ Oğuzda dursam, olmaz!
Ana haqqı Təñri haqqı olmasaydı,
² Qara polad uz qılıcım tutaydım,
Çağlillüco görklü başın ³ kəsəydim,
Alca qanın yer yüzünə tökəydim,
Ana, zalım ana! - dedi.

⁴ Babası aydır: "Yañlış xəbərdir, oğul. Qaçan-gedən səniñ ağa ⁵ degil, ayrıdır. Ağ saqallı mən babanı aqlatmağıl! Qarıcıq olmuş ⁶ anañı bozlatmağıl!" - dedi. Oğlan burada soylamış, aydır:

⁷ Üç yüz altmış altı alp ava binsə,
Qanlı keyik üzərinə ⁸ qovğa qopsa,
Qardaşlu yigitlər qalqar-qopar olur.
Qardaşsız ⁹ miskin yigit əñsəsinə
yumruq toqunsa,
Ağlayuban dörd ¹⁰ yanına baqar olur.
Ala gözdən acı yaşın dökər olur...
Ala ¹¹ gözlü oğlunu görüncə
Bəg baba, xatun ana, əsən ¹² qalun! - dedi.

D260

Ata-ana "yañlış xəbərdir, getmə, oğul!" - dedilər. ¹³ Oğlan aydır: "Məni yolımdan ayırmañ! Ağam tutulan qalaya ¹ varmayınca, ağamın ölüsün-dirisin bilməyincə, öldisə, ² qanın almayınca Qalın Oğuz elinə gəlməgim yox!" - dedi.

Ata-ana ağlaşub, Qazana adam saldılar. "Oğlan qardaşın ⁴ añdı gedər; bizə nə ögüt verərsən?" - dedilər. Qazan aydır: ⁵ "Ayağına öt tuşağın urun!" - dedi. Yavuqlusu vardı, ⁶ tez düğün-dirin etdilər. Atıdan-ayğırdan, dövədən buğra, ⁷ qoyundan qoç qırdırdılar.

Oğlanı gərdəgə qoydılar. Qızla ⁸ ikisi bir döşəgə çıxdılar. Oğlan qılıcın çıxardı. ⁹ Qızla kəndü arasına biraqdı. Qız aydır: "Qılıcın geydir, yigit, ¹⁰ murad ver, murad al, sarılalım!" - dedi. Oğlan aydır: "Mərə qavat ¹¹ qızı, mən qılıcına doğranayım, oxuma sancılayım! Oğlum doğmasun, ¹² doğarsa, on yaşına varmasun, ağamın yüzün görməyincə, ¹³ ölmüş isə, qanın almayınca bu gərdəgə girərsəm!" - dedi.

D261

Uru ¹ durdı, tavladan bir şahbaz at çıxardı, öyörlədi, geyimin ² geydi. Dizeik, qarucıq bağlandı. Aydır: "Qız, son maña ³ bir yıl baqğıl! Bir yildə gəlməzsəm, iki yıl baqğıl! İki yildə ⁴ gəlməzsəm, üç yıl baqğıl. Gəlməzsəm, ol vaqt mənim öldüğümü biləson. ⁵ Ayğır atım boğazlayub, aşım vergil! Gözün kimi tutarsa, ⁶ könlün kimi seversə, ana varğıl!" - dedi. Qız burda soylamış, ⁷ görölüm, xanım, nə soylamış, aydır:

Yigidim, mən saña bir yıl baqam.
⁸ Bir yildə gəlməzsən, iki yıl baqam.
İki yildə gəlməzsən, ⁹ üç-dört yıl baqam.
Dört yildə gəlməzsən, beş yıl, ¹⁰ altı yıl baqam.
Altı yıl ayırdına çadır dikəm.
Gələndən-gedən ¹¹ dən xəbər soram.
Xeyir xəbər götürənə at, don verəm,
qalınlar ¹² geydürəm.
Şər xəbər götürənün başın kəsəm.
Ərkəg siñögi ¹³ üzərimə qondurmayam.
Murad ver, murad al, andan get, yigidim! - ¹ dedi.

D262

Oğlan aydır: "Mərə qavat qızı, ağam başına and ² içmişəm, dönməgim yox!" - dedi. Qız aydır: "Qədəmi qutsuz gəlin ³ deyincə, udsuz gəlin desünlər. Qayın atama, qayın anama aydayım", - ⁴ dedi. Soylamış, qız aydır:

Atımdan yegrok qayın ata!
Anamdan yegrok qayın ana!
Qaytabanın buğrası ürkdü gedər,
² Sarvanlar önün aldı, döndörümöz.
Qaraquc ayğırın ürkdü, ³ gedər,
İlqıçlar önün aldı, döndörümöz.
Ağaytın qoçları ⁴ ürkdü, gedər,
Çoban önün aldı, döndörümöz.
Ala ⁵ gözlü oğlun qardaşını añdı, gedər,
Ağa yüzlü gəlinün ⁶ döndörümöz:
sizo mə'lum olsun! - dedi.

D263

Ata-ana ah etdilər. ¹ Yerlərindən qalqıldılar "oğul, getmə" deyü. Gördilər, çarə olmadı. ² "Əlbətdə, ol ağam tutulan qalaya varmayınca olmazam", - dedi.

³ Atası-anası: "Yort, oğul! Uğuruñ açuq olsun, ⁴ sağ-əson varub gələson, gələcəgiñ varsa!" - dedilər. Atasının-anasının əlin öpdü. Qaraquc atına sıçrayub bindi.

⁵ Dün qatdı, yort cölədi. Üç gün dünli-günli ⁶ yortdı. Dəroşam ucından keçdi, ol qardaşı tutulan ⁷ qoriya gəldi. Gördi kim, ilqıç kafirlər yund güdörlər. Qılıc ⁸ çöküb altı kafir dəplədi, tovlanbaz urub yundları ⁹ ürkitdi. Götürüb ol qoriya qoydı. Dün qatmış, ¹⁰ üç gün-dünli yortmuş yigit, qaranlılı gözün ¹¹ uyxu almış yigit, atının çilbərini biləginə bağladı, yatdı-uyudu.

D264

Məgər kafirin casusu vardı. Gələb təkürə ¹ aydır: "Oğuzdan bir dölü yigit gəldi. İlqıçları öldürdi. ² Yundları ürkitdi, götürüb qoriya qoydı" Təkür ³ aydır: "Yaraqılı altmış adam seçin, varsunlar, tutub gətürsünlər", - ⁴ dedi.

Altmış yaraqılı adam seçdilər, vardılar. Nəgahandan altmış ⁵ demir donlu kafir oğlanın üzərinə gəldilər. Geyim qılıcısından, ⁶ at çığırmasından (məgər yigit ayğır binərdi), xanım, at ⁷ qulağı sağ olur, çökübəni oğlanı oyardı. Oğlan ⁸ gördi kim, bir alay atlı gələr, sıçradı. Adı görklü ⁹ Məhəmmədə salavat gətürdi. Atına bindi. Qara donlu kafir ¹⁰ qılıc urdı. Basdı qalaya qoydı. Yenə uyxusun ¹¹ yeməyüb, yerinə varub yatdı-uytdı. Gənə atının ¹² çilbərini biləginə keçürdi.

Kafirlər, sağ olanları, ¹³ qaçaraq təkürə gəldilər. Təkür aydır: "Tu yüzünüzə, altmış kişi! ¹⁴ Bir oğlanı tutmadınız!" - dedi. Bu korro yüz kafir ¹⁵ oğlanın üzərinə gəldilər. Ayğır yenə oğlanı oyardı. ¹⁶ Gördi, kafirlər alay bağlamış gəlirlər.

D265

Oğlan durdı, ¹ atına bindi. Adı görklü Məhəmmədə salavat gətürdi. Kafir ² qılıc qoydı, basdı qalaya tıqırdı. Atını döndürdi. ³ Gənə mənzilinə gəldi. Uyxusun yeməmədi, gerü yatdı-uytdı. ⁴ Atının çilbərini yenə biləginə keçürdi. Bu korro at oğlanın ⁵ biləgindən boşandı, qaçdı.

Kafirlər yenə təkürə gəldilər. ⁶ Təkür aydır: "Bu qatla üç yüz varın!" - dedi.

Kafirlər aydır: "Varmazuz, ⁷ kökümüz kəsər, həpümüz qarar!" - dedilər. Təkür aydır: "Ya necə cöləmək görək? ⁸ Varın, ol tutsaq yigidi çıxarıñ-götürün. Dəpəgən köbini ⁹ süsəgən yırtar. At verin, don verin!" - dedi.

Gəldilər. Əgrəgə ¹⁰ aytdılar: "Yigit, saña təkür himmət cölədi. Şunda bir dölü yigit ¹¹ yolçının-yolıqçının, çobanın-çolığın ötməgini alır. ¹² Tut ol dölüyü öldür, səni qoyu verəlim, var-get!" - dedilər. ¹³ "Xoş ola!" - dedi.

D266

Əgrəgi zindandan çıxardılar. Saçı-¹ saqalını yüldilər. Bir at, bir qılıc verdilər. Üç yüz kafir ² aña yoldaşığa verdilər. Oğlanın üzərinə gəldilər. Üç ³ yüz kafir gən yerdə durdılar.

Əgrək aydır: "Qanı ol dölü yigit?" ⁴ İraqdan göstördilər. Əgrək aydır: "Gələñ varalım, ⁵ tutalım!" Kafirlər aydır: "Təkürdən buyruq saña oldı, son var!" ⁶ dedilər. Əgrək aydır: "Uşda uyur, gələñ varalım!" - dedi. ⁷ Kafirlər aydır: "Hay, nə uymaq, qohtuğı altından baqar, qalqar, bizə ⁸ gən yazuyı dar göstərər", - dedi. Aydır: "İmdi mən varayım, ⁹ əlin-ayağın bağlayayım, andan siz gələsiz", - dedi. Sıçradı, kafirlər ¹⁰ arasından çıxdı. At sürüb, bu yigidi üzərinə gəldi. ¹¹ Atından endi, çilbərini bir dala ilişdirdi. Baqdı gördi kim, ¹² ayun on dördinə bənzər bir məhəbbət, ala gözlü gənə yigit burcuq-¹³burcuq dərəkmiş, uyur. Gələndən-gedəndən xəbəri yox. Dələndi, ¹⁴ başı ucma gəldi. Gördi kim, belində qopuzı var. Çıqarub, ¹⁵ əlinə aldı. Soylamış, görölüm, xanım, nə soylamış, aydır:

Qalqubam yerindən ¹ duran yigit,
Yelisi qara Qazlıq atın bütün binən,
Arqubeli ² Ala dağdan dünin aşan,
Aqındılı görklü suyu dölüb ³ keçən,
Qarıplığa gələn yaturmu olur?
Bəncələyin qarısından ağ əllərin ⁴ bağladuban,
doñuz damında yaturmu olur?
Ağ saqallı babasını, ⁵ ağ birçöklü anasını
ağladuban bozladurmu olur?

Niyo yatarsan, ⁶ yigit?
Çafil olma, görklü başın qaldır, yigit!
Ala gözün açğıl, ⁷ yigit!

Qadir verən dadlu canın uyxu almış,
Yigit, qarusından ¹⁰ qollarını bağlatmağı!
Ağ saqallu babanı, qarıcıq ananı ağlatmağı!
¹¹ Nə yigitson, Qalm Oğuz elindən gələn yigit?
Yaradan haqqıyçun ¹² durı gəlgi!
Dörd yanını kafir bağladı, bəllü bilgil! - dedi.

D268 ¹³ Oğlan səmərdir uru durdı. Qılınemın belçəğine yabışdı ¹ kim, bunı çırpı, gördi kim, öləndə qopuz var. Aydır:
"Mərə kafir, dodom Qorqud ² qopuzı hörmətinə çalmadım, - dedi, - əgər öləndə qopuz olmasaydı, ³ ağam başıyçun,
səni iki para qıldurdum", - dedi. Çəkdi qopuzı ⁴ öləndən aldı oğlan burada. Soylamış, görəlmiş, xanım, nə soylamış:

⁵ Alan sabah yerindən durduğum qardaş için.
Ağ-boz atlar yorultmuşam ⁶ qardaş için.
Qalañızda tutsaq varmıdır, kafir, degil maña?
⁷ Qara başım qurban olsun, kafir, saña! - dedi.

Ulu qardaşı Əgrək ⁸ burada soylamış, görəlmiş, xanım, nə soylamış. Aydır:

Ağzın için ⁹ öləyim, qardaş!
Dilün için öləyim, qardaş!
Qalarda-qoparda ¹⁰ yerin sorar olsam, nə yerdir?
Qara gərdun içinə yol arasañ,
¹¹ azsañ, umuñ nədir?
Qaba ələm götürən xanlar kim?
Çovğa günü ¹² öndin dəpən alpuñuz kim?
Yigit, səniñ babanı kim?
Alp ər ərdən ¹³ adın yaşurmaq eyib olur,
adıñ nədir, yigit? - dedi.

D269 Bir dəxi ¹ soylamış, aydır:

Qaytabanı güdəndə sarvanımmısan?
Qaragüçim güdəndə ² ılqıçımmısan?
Ağayılım güdəndə çobanımmısan?
Qulağında şırşıyan ³ naibimmisən?
Beşikdə qoyub getdigim qardaşçığımmısan?
Yigit, ⁴ degil maña!
Qara başım qurban olsun bu gün saña! - dedi.

Səgrək ⁵ burada ulu qardaşına soyladı. Aydır:

Qara gərdun içinə ⁶ yol azsam,
umum, - Allah!
Qaba ələm götürən xanımız, - Bayındır xan! ⁷
Qırış ⁸ günü öndin dəpər alpımız, - Salur Qazan!
Babam adın sorarsañ, - Uşun ⁹ qoca!
Mənim adım sorar olsañ, - Səgrək!
Qardaşım varmı, adı ¹⁰ Əgrək! - dedi.

Bir dəxi soyladı, aydır:

Qaytabanda güdəndə sarvanıñam.
¹⁰ Qaraquçıñ güdəndə ılqıçıñam.
Beşikdə qoyub getdiğiñ qardaşñam, - ¹¹ dedi.

Ulu qardaşı Əgrək burada soylamış, görəlmiş, xanım, necə ¹² soylamış, aydır:

Ağzın için öləyim, qardaş!
Dilün için öləyim, ¹³ qardaş!
Ərmi olduñ, yigitmi olduñ, qardaş!
Qərblığa qardaşın ¹ istöyü
sənmi göldiñ, qardaş!

D270

Qalqubanı iki qardaş quca-quca görüşdilər. Əgrək kiçi qardaşın boynın öpdü. ³ Səgrək daxı ağasının əlin öpdü.
Qarşu yaqadan ⁴ kafirlər baqqışurlar, aydırlar: "Gürüşdilər, olamı? Bolay ki, bizimki ⁵ yeñe", - dedilər. Gör-
dilər kim, qeçidilər-gürüşdilər; Qazılıq atlar ⁶ binişdilər. Qara donlu kafirə at saldılar, qılıç yürütdilər. ⁷ Kafiri
basdılar-qırdılar, qalaya dökdilər. Gölüb yenə ol qoriya ⁸ girdilər. Yundları daşra çıxardılar. Tavlanbaz urub,
yundları ⁹ önlörinə biraqdılar. Doroşam suyunı dolub keçdilər. Dün qatdılar. ¹⁰ Oğuzun sərhəddinə yetdilər.
Qanlı kafir öləndən qardaşcuğın dartub ¹¹ aldı. Ağ saqallu babasına muştçı göndərdi. "Babam maña qarşu ¹²
golsün!" - dedi.

D271

Uşun qocaya çapar gəldi. "Muştluq! Gözün ¹³ aydın! Oğulların ikisi bilə sağ-əsən gəldi", - dedilər. Qoca ¹
eşidub şad oldu. Gumbur-gumbur davullar çalındı. Altun-tuc borılar ağrıldı. Ol gün ala bargah otaqlar dikildi. ³
Atdan-ayğırdan, dövədən buğra, qoyundan qoç qırıldı. Qoca bəg ⁴ oğullarına qarşu gəldi. Atından endi, oğlanla-
rıyla quca-quca ⁵ görüşdi: "Xoşmırsız, əsənmisiz, oğullar?" - dedi. Günlüğü altunluca ⁶ odasına gəldilər. Şadlıq,
yemək-içmək oldu. Ulu oğluna ⁷ dəxi görklü gəlin gətürdü. İki qardaş bir-birinə sağdic oldılar, ⁸ gərdəklərinə ça-
pıb düşdilər. Murada-moqsuda irişdilər.

Dodom Qorqud ⁹ gölübün boy boyladı, soy soyladı:

Əvvəl-axır uzun ¹⁰ yaşın uci ölüm!
Ölüm vaxtı göldüğündə arı imandan ayırmasan!
¹¹ Günahıñuzu Məhəmməd Mustafa yüzi suyına
bağışlasun!
"Amin" ¹² deyənlər didar görsün!
Xanım, hey!

**SALUR QAZAN¹³ TUTSAQ OLUB OĞLI URUZ ÇIQARDIĞI BOYI¹
BƏYAN EDƏR**

Məgər xanım, Tırabuzan təkürü bəglər bəgi² olan xan Qazana bir şahin göndərmişdi. Bir gecə yeyüb³ otu-
rarkən şahinçibaşına aydır: "Mərə, sabah şahinləri⁴ al, xəlvətə avə binəlim!" - dedi.

İrkən bindilər, av yerinə vardılar. ⁵ Gördilər, bir sürü qaz oturur. Qazan şahini saldı, ⁶ almadı. Şahin pər-
vaza ağdı. Gözlədilər, şahin Tumanın ⁷ qalasına endi. Qazan gəyət soxt oldu.

Şahini⁸ ardına ⁹ düşdü, dərə-dəpə aşdı. Kafir elinə gəldi. Gedərkən Qazanın ¹⁰ qaranlıqlı gözünü uyxu aldı.
Bəglər aytdılar: "Xanım, dönəlim!" ¹¹ Qazan aydır: "Biroz dəxi ilərü varalım!" - dedi.

Baqdı, bir qala ¹² gördi. Aydır: "Bəglər, gəlin yatalım!" - dedi.

Qazanı küçücük ¹³ ölüm tutdı, uyudu. Məgər xanım, Oğuz bəgləri yedi gün ¹⁴ uyurdu. Anuñçun "küçücük
ölüm" dertlərdi.

D273 Məgər ol ¹ gün Tumanın qalasının təkürü avə binmişdi. Casus ² gəldi, aydır: "Bir bölük atlı gəldi, içində
bəgləri yatdı-uyudu". Təkür adam saldı, "Kim idüğün bilün!" - dedi.

Gələnlər ³ bildi kim, bunlar Oğuz ərənlərindəndir. Gəlib təkürə xəbər verdilər. ⁴ Təkür dəxi haman çərisi-
ni dərđi, bunların üzərinə gəldi. ⁵ Qazanın bəgləri baqtdılar, gördilər kim, yağlı gəlür, aytdılar: "Qazanı ⁶ birağur
gedərsövüz, evində bizi qovarlar. Yegreği budur ki, ⁷ bunda qırılavuz!" - dedilər. Kafiri qarşuladılar, cəng etdi-
lər. ⁸ Qazanın üzərinə yigirmi beş bəginə şəhid etdilər. Qazanın üzərinə ⁹ düşdilər. Uyuduğu yerdə tutdılar.
Əlin-ayağın bərk bağladılar, ¹⁰ bir ərəbəyə yüklətdilər. Ərəbəyə möhkəm orqanla sardılar. Ərəbəyi çəkdi, ¹¹
yürüyü verdilər.

D274 Gedərkən ərəbə qırdısından Qazan oyandı*, ¹² gərindi, bu əlindəki orqanları həb qırdı. Ərəbənin ¹³ üzəri-
nə oturdu. Əlin əlinə çaldı, qas-qas güldü. ¹⁴ Kafirlər aytdılar ki, "gülürsən?!" Qazan aydır: "Mərə kafirlər, bu
ərəbəyi ¹⁵ beşigim sandım. Sizi yandır-yandır dadım-dayəm sandım", - ¹⁶ dedi.

Hələ Qazanı gətürdilər, Tumanın qalasında bir quyuya ¹⁷ biraqtdılar. Quyunun ağzına bir dəgirman daşı qo-
dular. Yeməgini-suyunu ¹⁸ dəgirmən daşı dölüğündən verərdi.

Bir gün təkürün övrəti ¹⁹ aydır: "Varayın, Qazanı görəyin, nə hallu kişidir, bunca adamlara ²⁰ zərb urarmış?!"
- dedi. Xatun gələndə zindənçiyə qapuyı açdı. ²¹ Çağırtdı, aydır: "Qazan bəg, nədir halın? Dirligün yer altındamı
²² xoşdur, yoxsa yer yüzindəmi xoşdur? Həm şimdi nə yersən, ²³ nə içərsən və nəyə binərsən?" - dedi. Qazan
aydır: "Ölülərin²⁴ əş verdigün ²⁵ vaqt əllərdən aluram. Həm ölülərinizi²⁶ yorğasını binərəm, kahillərin ²⁷ yedə-
rəm", - dedi. Təkür övrəti aydır: "Diniñ için, Qazan bəg, ²⁸ yedi yaşında bir qızçuğazım ölmüşdür, kərəm eylə,
aña, binnə!" - ²⁹ dedi.

Qazan aydır: "Ölülərinizdə andan yorğa yoqdur, həp ³⁰ aña binərəm!" - dedi. Övrət aydır: "Vay, səniñ
əlindən nə yer ³¹ yüzində dirimiz və nə yer altında ölümüz qurtulmuş!" - dedi. ³² Gəldi, təkürə aydır: "Kərəm
eylə, ol tatarı quyudan çıxar. ³³ Qızığazın belini üzər, yer altında qızçuğazıma binərmiş. ³⁴ Qalan ölülərimizi
cəm³⁵ edərmiş, həm ölülərimiz için verdüğümüz ³⁶ aşı əllərdən çəküb, alub yer imiş. Anuñ əlindən nə ölümiz,
nə ³⁷ dirimiz qurtulmuş! Diniñ eşqinə, ol əri quyudan çıxar", - ³⁸ dedi.

Təkür bəglərini cəm³⁹ eylədi. Aydır: "Gələnlər Qazanı quyudan ⁴⁰ çıxaruñ, bizi ögsün, Oğuzı sındırsun. Andan
sonra ⁴¹ şort eyləsün, bizim elümüzə yağılığa gəlməyə", - dedi.

D276 Vardılar, ⁴² Qazanı quyudan çıxarub gətürdilər. Aytdılar: "And iç kim, ⁴³ bizim elümüzə yağılığa gəlməyə-
sən. Həm bizi ög, Oğuzı sındırğıl, ⁴⁴ səni çəy verəlim, var-get!" - dedilər. Qazan aydır: "Vallah, billah, ⁴⁵ doğru
yolu görür ikən əgri yoldan gəlməyeyin!" - dedi. Aytdılar: ⁴⁶ "Vallah, Qazan eyü and içdi", - dedilər. "İmdi Qa-
zan bəg, di, ⁴⁷ bizi ög!" - dedilər. Qazan aydır: "Mən yer yüzində adam ögməzin. ⁴⁸ Bir adam gətürün, binəyim,
sizi ögəyim!" - dedi. Vardılar, bir ər kafir ⁴⁹ gətürdilər. "Bir öyər, bir uyan" - dedi, gətürdilər. Kafirin arxasına ⁵⁰
öyər saldı, ağzına uyan urdı. Qolanını çəkdi, sıçradı, ⁵¹ arxasına bindi. Ökəsin ökəsinə qaqdı, qapurgasını ⁵²
qarına qavşurdu. Uyanın çəkdi, ağzın ayırdı, kafiri ⁵³ öldürdi. Çəkdi, üzərinə oturdu. Aydır: "Mərə kafirlər, ⁵⁴
qopuzum gətürün, sizi ögəyin!" - dedi. Vardılar, qopuzı ⁵⁵ gətürdilər.

D277 Ölinə alub, burada soylamış, görəlİM, xanım, nə soylamış, ¹ aydır:
Biñ-biñ ərdən yağı gördümsə, "oyunum" dedim.
Yigirmi ² biñ ər yağı gördümsə, yiləmədim.
Otuz biñ ər yağı gördümsə, ³ ota saydım.
Qırq biñ ər yağı gördümsə, qıya baqtdım.
Əlli ⁴ biñ ər gördümsə, əl vermədüm.
Altmış biñ ər gördümsə, aytışmadım.
⁵ Səksən biñ ər gördümsə, səksənmodim.
Doqsan biñ yağı ⁶ gördümsə, donanmadım.
Yüz biñ ər gördümsə, yüzüm dönmədim.
⁷ Yüzi dönməz qılıcum ələ aldım.

Mohəmmədin dıni eşqinə qılıc urdım.

² Ağ meydəndə yumrı başı topea kəsdim.

Anda dəxi "ərəm-bəgəm" ³ deyü ögünmədim.

Ögünən ərənləri xoş görmədim!

Ölüñə girmiş ⁴ ikən, mərə kafir, öldür mənə,

Qara qılıcın sal boynuma, kəs başım.

⁵ Qılıcından saparım yoq!

Kəndü əslim, kəndü köküm sınağım yoq! - dedi.

⁶ Bir soy dəxi soylamış, aydır:

Yüksək-yüksək qara dağdan ⁷ daş yuvalansa,

Qaba ökəmi-oyluğum qarşı tutan Qazan ər idim.

⁸ Fir'on şişlər yükəlib yerdən çıqsa,

Qaba ökəmlə pərçin ⁹ qılan Qazan ər idim.

Qaba-qaba bəglər oğlı gəyğə qılsa,

Qamçı ¹⁰ salub tökdürən Qazan ər idim.

Yuca dağları duman ¹¹ dursa,

qara pusarıq dolı qopsa,

Qaraqucumuñ qulağı ¹² görinməz olsa,

Qayırı ərən qılağuzsız yol yañılsa,

Qılağuzsız ¹³ yol başaran Qazan ər idim.

Yedi başlu əjdərhaya yetüb ¹⁴ vardım.

Heybətindən sol gözüm yaşardı.

Hey gözüm, namərd ¹⁵ gözüm, müxənnət gözüm,

Bir yilandan nə var ki, qorxduñ! - dedim.

¹⁶ Anda dəxi "ərəm, bəgəm" deyü ögünmədim.

Ögünən ərənləri xoş ¹⁷ görmədim.

Ölüñə girmişikən, mərə kafir, öldür mənə,

yetür mənə!

Sal ¹⁸ qılıcın, kəs başım,

Qılıcından saparım yoq!

Kəndü əslim, kəndü ¹⁹ köküm sınağım yoq!

Oğuz ərənləri durarkən səni ögməgim yoq! - ²⁰ dedi.

Qazan burada bir dəxi soylamış:

D279

Arqı qırda yıqanır ¹ Əmman dənizində

Sərb yerlərdə yapılmış kafir şöri,

Sağa-sola çirbındı urar yüzgüçiləri,

Su dibində dönər böhriləri,

² "Tanrı mənəm" deyü su dibində çığışur asiləri.

Öñin qoyub ³ tərsin oqur qızı-golini.

Altun aşiq oynar Səncidaniñ ⁴ bəgləri.

Altı qatla Oğuz vardı, almadı.

Ol qalayı, altı ⁵ baş orlo mən Qazan vardım,

altı günə qomadım, anı aldım.

⁶ Kəlisasın yıqub, yerinə məscid yaptım,

bañ bañlatdım.

Qızını-gölinini ağ köksümdə oynatdım.

Bəglərin qul etdim.

Anda dəxi ⁷ "ərəm, bəgəm" deyü ögünmədim.

Ögünən ərənləri xoş görmədim.

⁸ Ölüñə girmişikən, mərə kafir, öldür mənə,

yetür mənə!

Qılıcından ⁹ saparım yoq!

Kəndü əslim, kəndü köküm sınağım yoq! - dedi.

Qazan ¹⁰ genə soylamış, aydır:

Arqı qırda döndördüğüm,

mərə kafir, səniñ ¹¹ babañ.

Şoqaqına imrəndüğün səniñ qızın-goliniñ.

Ağca qala Sürmölidə ¹² at oynatdım.

Atla Qarun elinə çapqun yetdim.

Aq hasar ¹³ qalasıñ bürcün yıqdım.

Ağ aqça gətürdilər, "puldur" dedim.

¹⁴ Qızıl-altun gətürdilər, "baqırdır" dedim.

D280

Ala gözlü qızın-gəlinin ⁴ gətürdilər, aldanmadım;
kəlisəsin yıqdim, məscid yapdim.

Altun-⁵gümüşi yağmalatdim.
Anda dəxi "ərəm, bəgəm" deyü ögünmədim.
Ögünənləri ⁶ xoş görmədim.
Əlüñə girmişkən, mərə kafir, öldür məni,
yetür məni!

⁷ Kəndü əslim-köküm sınağım yoq!
Səni ögməgim yoq! - dedi.

⁸ Qazan bəg burada bir dəxi soylamış, aydır:
Aq qayanın qaplanının ⁹ erkəgində
bir köküm var,
Ortac qırda sizin keyiklərinüz dur¹⁰ğurmaya.
Aq saziñ aslanında bir köküm var,
Qaz alaca yunduñ ¹¹ durğurmaya,
Əzvay qurd ənügi erkəgində bir köküm var,
Ağca ¹² bəkil tümən qoyunuñ gəzdirməyə,
Ağ sunqur quşu erkəgində ¹³ bir köküm var,
Ala ördək, qara qazuñ uçurmaya.
Qalın Oğuz ¹ elində bir oğlum var, - Uruz adlı;
Bir qardaşım var - Qaragünə adlı.
² Yəñidən toğanını dirgürməyələr.*
Əlüñə girmişkən, mərə kafir, ³ öldür məni,
yetür məni.

Qılıcından saparım yoq!
Kəndü əslim sınağım ⁴ yoq! - dedi.

Bir dəxi soylamış, aydır:
İt kibi gu-gu edən çərkəz ⁵ xırslı,
Küçicik doñuz şülənli,
Bir torba saman döşəkli,
⁶ Yarım kərpic yasdıqlı,
Yonma ağac tañrılı.
Köpəgim kafir,
Oğuz ⁷ görəkən səni ögməgim yoq!
Andan öldürərsən, mərə kafir, öldür ⁸ məni,
Öldürməzsən, Qadir qorsa,
öldürəyim, kafir, səni! - ⁹ dedi.

Kafirler aydır: "Bu bizi ögmədi. Gəlüñ, bunu öldürəlim!" - ¹⁰ dedilər. Kafir bəgləri dəridilər, gəldilər. Yəne aytdılar: "Bunuñ ¹¹ oğlu var, qardaşı var; bunu öldürmək olmaz", - dedilər. ¹² Gətürdilər, doñuz damına həbsə saldılar.
At ayağı külük, ¹³ ozan dili çevik olur. Qazanın ölüsini - dirisini kimsə ¹ bilmədi.
Məgər, xanım, Qazanın bir oğlanı vardı; böyüdi, ² yigitecik oldu. Bir gün ata binüb divana gəlürkən bir kişi ³ aydır: "Məgər sən xan Qazanın oğlu degilsən?" - dedi. Uruz ⁴ qaçdı, aydır: "Mərə qavat, mənim babam Bayındır xan degilmidir?" ⁵ Ayıtdı: "Yox, ol, anañın babasıdır, səniñ dədəñdir". Uruz: "Mərə, ⁶ ya bənim babam ölümüdür, dirimidir?" - dedi. Ayıtdı: "Diridir, ⁷ Tumanın qalasında tutsaqdır", - dedi. Böylə digəc oğlan ⁸ ağıladı, məlul oldu, atını qayıtdı; gerü döndü, ⁹ anasına gəldi. Burada anasına soylamış, görəlim, xanım, ¹⁰ nə soylamış, aydır:
Mərə ana, mən xan oğlu degilmişəm.
Xan ¹¹ Qazan oğlu imişəm.
Mərə qavat qızı, muni maña neçün diməzdin?
¹² Ana haqqı Tañrı haqqı degilmışsə,
Qara polad uz qılıcum ¹³ dartaydım,
Çafillicə görklü başın kəsəydim,
Alca qanın ¹ yer yüzinə dökəydim, - dedi.

Anası ağıladı, aydır: "Oğul, babañ ² sağdır, amma söyləməyə qorxudum, kafirə varasan, kəndözünü ³ urasan holak olasan. Anuñçun saña diməzdim, canım, oğul, - ⁴ dedi, - amma əmmiñə adam sal, gəlsün; görəlim, nə der", - dedi.
⁵ Adam saldı, əmmisini oxudu. Gəldi. Uruz aydır: "Mən babam ⁶ tutsaq olduğu qalaya gedirəm". İttifaqla danışıq qıldılar. Cəmi ⁷ bəglərə xəbər oldı: "Uruz babasına gedər, yarağla gəlüñ!" - dedilər.
⁸ Ləşkər dəridi, gəldi. Alp Uruz çadırların açdırdı, ⁹ cəbbəxanasın yüklətdi. Qaragünə çəribaşı oldı. Borı ¹⁰ ağardıb köçdilər. Yola girdilər.

* Əlyazmada bu söz "dərğürməyələr" şəklində yazılıb.

Yol üzərində kafirin Ayasofyası ¹¹ vardı. Keşişlər bəklərdi. Çayot sarb kəlisaydı. ¹² Atndan enüb, tacir donın geydilər. Bazırgan surətində ¹³ qatır-dova çəkildilər, gəldilər.

D284 Kafirler gərdilər, gəlonlər tacirə ¹ boñzomoz; qaçdılar, qalaya girdilər, qapuların yapdılar. Bürcə çıxub ² "Kimlərsiz?" dedilər. Bunlar ayıtdı: "Bazırganlarız", - dedilər.
Kafirler ³ "yalan söylərsiz" deyü daşa tutdılar. Uruz atndan endi, ⁴ aydır: "Hay, atamın altun qədəhindən şərab içən, məni sevon ⁵ atdan ensün! Bunuñ qapusına birər gürz uralım!" - dedi. On ⁶ altı yigit sıçrayub atndan endilər. Qalqan yapındılar. Gürzlərin ⁷ umuzlarına urdılar, qapuya gəldilər; birər gürz urub qapuyı ⁸ ovatdılar, içəri girdilər. Bulduqları kafiri qırdılar. Dil ⁹ çıqartmadılar. Malını yağmaladılar. Çəri üzərinə gəldilər, qondu-lar.
¹⁰ Məgər bir sığırtmacları vardı. Gördi kim, qalayı aldılar.
Qaçdı ¹¹ təkürə vardı, Ayasofya alunduğın xəbər verdi. "Nə oturarsız, ¹² üzəriñizə yağı gəldi, başınız yağın görün!" - dedi.

D285 Tökür ¹³ bəgləri cəm' cəldi. "Bunlarla nə müdara qılalım?" - dedi. Bəglər aytdılar: ¹ "Bunuñ müdarası öldür kim, Qazanı çıxaravuz, anlara bərabər edövüz". ² Bu sözi məsləhət gərdilər. Vardılar, Qazanı çıxarub, ³ təkür öninə gətürdilər. Tökür aydır: "Qazan bəg, üzərimizə yağı gəldi. ⁴ Bu yağıyı üzərimizdən ayırırsañ, səni qoyu verəlim!" - dedilər. Həm ⁵ xərəcə müti' olalım. Sən dəxi and iç kim, bu bizim elə yağılığa ⁶ gəlməyəsen", - dedilər. Qazan aydır: "Vallah, billah, doğru yolu görəkən ⁷ əgri yoldan gəlməyəlim!" - dedi. Kafirler "Qazan eyü and içdi" deyü ⁸ sevindilər. Tökür çərisin dəvşürüb meydana gəldi. Çadır ⁹ tikdirdi. Kafir ləşkəri Qazanın üzərinə yığıldı. Qazana ¹⁰ geyim gətürdilər. Qılıç və sügü və çomaq və sair cəng alətin ¹¹ geydirüb donatdılar.
Bu möhəldə Oğuz oronlari alay-alay ¹² gəldi. Köpür-köpür tavillar, nəqarələr çalındı. Qazan ¹³ gərdi kim, ləşkər önincə bir ağ-boz atlu, ağ ələmlü bəg dəmir ¹ donlu Oğuzun önincə gəldi. Çadırın dikdirdi. Alay ² bağladı durdu. Anuñ ardınca Qaragünə gəldi, alay bağladı ³ durdu. Haman burada Qazan at meydana sürdü, qırım ⁴ dilədi.
Boz atlu Beyrək at dəpdi, meydana girdi. Qazan ⁵ burada soylamış, görəlim, xanım, nə soylamış, aydır:
Qalqubanı yerindən ⁶ duran yigit, nə yigitsən?
Əgni bəg dəmir donın geyən yigit, ⁷ nə yigitsən?
Adın nədir, yigit, degil maña! - dedi.

Beyrək burada ⁸ soylamış, aydır:
Mərə kafir, sən məni bilməzmisin?
Barasarıñ ⁹ Bayburd hasarından parlayub uçan,
Adaxlusın ayrıqlar ¹⁰ alurkən tutub alan,
Baybörə xan oğlu Bamsı Beyrək ¹¹ maña derlər.
Gəl bəru, mərə kafir, döğüşölüm! - dedi.

Qazan burada ¹² bir dəxi soylamış, aydır:
Mərə yigit, önincə bu çərinin
Bir aq sancaqlı ¹³ alay çıqdı.
Çadırın ildən-ögdin dikdi.
Ağ-boz ata ¹ binən ol yigit nə yigitdir,
kimün nəsidir?
Yigit, başıñçun, ² degil maña!

Beyrək aydır: "Mərə kafir, kimün nəsi olsa görək! Bəgümüz ³ Qazanın oğlandır", - dedi. Qazan könlündən aydır: "Əlhəmdülillah, ⁴ mənim oğlanıçım böyük ər olmuş", - dedi.
Beyrək: "Mərə kafir, necə ⁵ bir onı-bum sorarsan maña?" - dedi, Qazanın üzərinə at ⁶ saldı. Pərlü gürzini əlinə alub Qazanı çaldı. Qazan ⁷ kəndüyi bildirmədi, qarvadı Beyrəgi biləgindən tutdı-şartdı, çomağını əlindən aldı. Beyrəgin ənsəsinə bir ⁹ çomağ urdu. Beyrək at boynın qeçaqladı, qayıda ¹⁰ döndü. Qazan aydır: "Ya Beyrək, var, bəgüñə ayıt gəlsün!" - ¹¹ dedi.
Bunu gərdi, İlək qoca oğlu Dönəbilməz ¹² Dülək Uran meydana girdi.
Qazan burada soylamış, aydır:
¹³ Alar danla yerindən duran yigit,
nə yigitsən?
Bədəvi atın oynadı ¹ gəlon yigit,
nə yigitsən?
Or ərəkən adın yaşurmaq eyib ² olur.
Adın nədir, yigit, degil maña! - dedi.

D288 Dülək Uran ³ aydır:
Mərə kafir, mənim adım bilməzmisin?
Öz adına xorlayan, eldən ⁴ çıxan,
Əlli yedi qalanın kolidini alan.
İlək qoca oğlu ⁵ Dönəbilməz Dülək Uran
maña derlər, - dedi.

Əlyazmada: "Barasarıñ".

**İÇ OĞUZA * DAŞ OĞUZ ASI OLUB BEYRƏK ÖLDÜĞÜ *
BOYI BÖYAN EDƏR**

Sügüsün əlinə alub, ⁶ at saldı. "Qazanı sancam" dedi, sancamadı, ötə keçdi. ⁷ Qazan at döpdü. Sügüsün çəküb əlindən aldı, döpsünə ⁸ urdı. Para-para oldu, ovandı, Aydır: "Mərə, qavat oğlu, ⁹ bəgünə de gəlsün", - dedi. Ol dəxi qayıda döndü.

Qazan ¹⁰ yənə or dilədi. Dözən oğlu Alp Rüstəm at döpdü, ¹¹ meydana girdi. Qazan burada genə soyladı, aydır:

Qalqubanı ¹² yerindən durı gələn,
Qazılıq atın butun binən,
Nə yigitsən, ¹³ adın nədir, degil maña! - dedi.

Alp Rüstəm aydır:

D289

Qalqubanı yerindən ¹ durı gələn,
İki qardaş bəbəgin öldürüb zəfil gəzən,
Dözən ² oğlu Alp Rüstəm maña derlər, - dedi.

Ol dəxi Qazana ³ at saldı. "Alam" dedi, almadı. Qazan bəg buña dəxi ⁴ bir zərb urdı. Aydır: "Mərə qavat, var, bəgünə de, gəlsün", - ⁵ dedi.

Ol dəxi döndü. Qazan gerü ər dilədi. Uruzuñ ⁶ cilavısını əmmisi Qaragünə tutmuşdı. Çəkdi, ahsuzın ⁷ əlin-dən aldı, qılıcını dartdı, babasının üzərinə at saldı. ⁸ Durundurmadı, çigninə qılıc endirdi. Geyimini kəsdı, omuzına ⁹ dörd parmaq dəklü zəxm urdı. Alca qanı şorladı, ¹⁰ qoynuna endi.

Uruz genə döndü ki, bir dəxi çala, Qazan ¹¹ burada çağırır oğluna soylar, görəlmiş, xanım, nə soylar. ¹² Aydır:

Qara dağım yüksəgi oğul!
Qaranlıqlı gözlərim ¹³ aydını oğul!
Alpım Uruz, aslanım Uruz,
Ağ saqallı ¹ babaña qıyma, oğul! - dedi.

D290

Uruzuñ şəfqət damarları qaynadı. ² Qara qıyma gözləri qan-yaş doldı. Atıdan yerə endi, atasının ³ əlin öpdü. Qazan dəxi axtarıldı, yerə endi. Oğlının ⁴ boynını öpdü. Bəglər Qazanla oğlının üzərinə at saldılar. ⁵ Çevrə aldılar. Cəm'isi atıdan enüb, Qazanın əlin öpdilər. ⁶ Yürüyübən kafirə at saldılar, qılıc urdılar. Dərələrdə, ⁷ dəpələrdə kafirə qırğın girdi. Qalayı aldılar. Kəlisəsin yıqub ⁸ məscid yaptılar. Qanlı kafir əlindən babasını dartub aldı.

⁹ Qalın Oğuz elinə gölüb çıxdı. Ağca yüzli anasına muştçı ¹⁰ saldı. Qaza bənzər qızı-gəlini Qazana qarşu gölüb, əlin ¹¹ öpdilər, ayağına düşdilər.

D291 Qazan görklü çəmənə çadır otaq ¹² dikdirdi. Yedi gün yedi gecə toy-düğün edüb, yemə-¹³ içmə oldu. Dədəm Qorqud gəldi, qopuz çaldı; gəzi ərənlər ¹ başına nə gəldüğün söylədi:

Qanı ögdüğümüz bəg ərənlər,
Dünya ² mənim deyənlər?
Əcəl aldı, yer gizlədi.
Fani dünya kimə qaldı?
³ Gəlimlü-gedimlü dünya!
Səñ ucı ölümlü dünya!
Ölüm vaxtı ⁴ gəldüğündə arı imandan ayırmasun!
Qadir səni namərdə möhtac ⁵ etməsün!
Beş kəlmə dua qıldıq, qəbul olsun!
"Amin! Amin!" ⁶ deyənlər didar görsün!
Günahınızı adı görklü Məhəmməd ⁷ Mustafa
hörmətinə bağışlasun! Xanım, hey!

Üç Oq, Boz Oq yığnaq olsa, ¹ Qazan evin yağmaladardı. Qazan gerü evin yağmalatdı. Amma ¹¹ Daş Oğuz bilə bulunmadı. Həmin üç Oğuz yağmaladı.

D292 ¹² Qazan Qazan evin yağmalatsa, halalının olin alur, dışra çıxardı, ¹³ ondan* yağma edərdi. Daş Oğuz bəglərindən Aruz, Əmən və qalan ¹ bəglər bunu eşitdilər, aytdılar ki, "Bağ, bağ! Şimdiyə dəkin Qazanın ² evin bilə yağma edərdik. Şimdi neçün bilə olmayavuz?" - dedilər. ³ İttifaqı cəmi' Daş Oğuz bəgləri Qazana gəlmədilər, ədavət ⁴ eylədilər.

Qılbaş derlər, bir kişi vardı. Qazan aydır: "Mərə Qılbaş, ¹ bu Daş Oğuz bəgləri xanım bilə gəlirlərdi. Şimdi neçün gəlmədilər?" - ² dedi. Qılbaş aydır: "Bilməzənmiş, neçün gəlmədilər? Evin yağmalatdığıñ ⁷ dəm Daş Oğuz bilə bulunmadı, səbəb oldur", - dedi. Qazan ⁸ aydır: "Ədavət bağladılar, hə-mi?" - dedi. Qılbaş aydır: "Xanım, mən ⁹ varayın, onların dostluğın-düşmənlərin biləyin", - dedi. ¹⁰ Qazan aydır: "Sən bilürsən, var!" - dedi.

D293 Qılbaş bir qaç adam ¹¹ ilə binüb**, Qazanın dayısı Aruzuñ evinə gəldi. Aruz¹² dəxi altın günlüğün dikmişdi, oğlanlarıyla oturmuşdu. ¹³ Qılbaş gölüb Aruza salam verdi, aydır: "Qazan buñlu oldı. ¹ Əlbətdə, dayım Aruz*** maña gəlsün, - dedi. Qara başım buñaldı, ² üzürümə yağı gəldi. Dəvələrim bozlatdılar, Qaraqucda ³ Qazılıq atlarım kişnədilər. Qaza bənzər qızımız-gəlinümüz buñlu ⁴ oldı. Mənim qara başıma gör nələr gəldi. Dayım Aruz gəlsün", - ⁵ dedi.

Aruz aydır: "Mərə Qılbaş, ol vaxt kim, Üç, Boz Oq ⁶ yığnaq olsa, ol vaxt Qazan evin yağma edərdi. Suçumuz ⁷ nəydi ki, yağmada bilə olmadıq? - dedi. Həmişə Qazanın başına ⁸ buñlu gəlsün, dayısı Aruzu daim aña dursun. Biz Qazana ⁹ düşmənliz, bəllü bilsün!" - dedi.

Qılbaş burada soylamış, görəlmiş, ¹⁰ xanım, nə soylamış, aydır:

Mərə qavat,
Qalqubanı Qazan xan yerindən ¹¹ durı gəldi.
Ala dağda çadırın-otağın dikdi.
Üç ¹² yüz altmış altı alp ərənlər

yanına yığnaq oldı.

Yemək-içmək ¹³ arasında bəglər səni aña.
Üstümüze yağı-nəsnə gəlmədi.

D294

¹ Mən səniñ dostluğın-düşmənlüğün
sımayı gəldim.

Qazana ² düşmənlizmiş, bildim! - dedi.
Qalqub "Xoş qal!" deyüb ³ getdi.

Aruz gəyot soxt oldı. Daş Oğuz bəglərinə ⁴ adam saldı. "Əmən gəlsün, Alp Rüstəm gəlsün, Dönəbilməz ⁵ Dülək Uran gəlsün, gerü qalan bəglər həb gəlsün!" - dedi.

⁶ Daş Oğuz bəgləri həp yığnaq oldı. Ala bargah otaqların ⁷ düzə dikdi. Atıdan-ayğırdan, dəvədən buğra, qoyundan qoç ⁸ qırdırdı. Daş Oğuz bəglərinə ağırlıq edüb toyladı. ⁹ Aydır: "Bəglər, mən sizi niyə qağırdım, bilürmisiz?" Aytdılar: "Bilməzüz". ¹⁰ Aruz aydır: "Qazan bizə Qılbaşı göndərmiş. Elim-günüm çapıldı, ¹¹ qara başım buñlu oldı, dayım Aruz maña gəlsün, - demiş. Qılbaşa ¹² aytdım ki, qaçan ki Qazan evin yağmaladardı, Daş Oğuz ¹³ bəgləri bilə yağmalardı. Bəglər gölüb, Qazanı salamlar, gedərdi. Şimdi suçumuz nə oldı kim, bilə bulunmadıq"****

D295

¹ Əmən aydır: "Ya səni nə cavab verdiñ?" Aruz aydır ki, "Mərə qavat, biz ² Qazana düşmənliz", - dedim. Əmən aydır: "Eyü demişsən".

Aruz aydır: "Bəglər, ³ ya siz nə dersiz?" Bəglər aydır: "Nə deyölüm? Çün səni Qazana düşmənliz olduñ, ⁴ biz də düşmənliz", - dedilər.

Aruz araya Mühəf gətürdü. Həb bəglər ⁵ ol urub and içdilər. "Səniñ dostuña dost və düşmənuñə ⁶ düşmənliz", - dedilər. Aruz cümlə bəgləri xələtlədi, döndü aydır: "Bəglər, ⁷ Beyrək bizdən qız almışdır, güyögümüzdür; amma Qazanın inəğidir. ⁸ Gəlsün, bizi Qazanla barışdırsun. Deyölüm, gətürəlmiş; bizə müti ⁹ olursa, xoş! Olmaz isə, bən saqalını tutayın, siz qılıc ¹⁰ aşuruñ, paralañ! Aradan Beyrəgi götürəlmiş. Andan sonra Qazan ilə ¹¹ işümüz xeyir ola!" - dedi.

D296

Beyrəge kağıd göndördilər. Beyrək oda¹²sında yigitlərlə yeyüb-ıçırdı. Aruzdan adam gəldi, salam ¹³ verdi. Beyrək oleyk aldı. Aytdı: "Xanım Aruz sizə salam ¹ aydar. Kərəm etsün, Beyrək gəlsün, Qazanla bizi barışdır-sun!" ²- der. Beyrək "Xoş ola!" dedi. Atın çəkdi, bindi. Qırq yigidlə ³ Aruzuñ evinə gəldi. Daş Oğuz bəgləri oturarkən girib salam ⁴ verdi. Beyrəge Aruz aydır: "Bilürmüsen, səni niyə qağırdıq?" Beyrək ⁵ aydır: "Niyə qağırdıñız?" Aruz aydır: "Həb şol oturan bəglər Qazana ⁶ asi olduq, and içdik". Mühəf gətürdilər, "Sən dəxi and iç!" - ⁷ dedilər. "Qazana mən asi olmazam" deyü and içdi. Soyladı, ⁸ aydır:

* Bu söz "V" nüsxəsindədir: "D"-də: "əldən".

** Həmin söz "V" nüsxəsindədir: "D"-də: "binür".

*** "D" və "V" nüsxəsində: "Uruz".

**** Bu cümlə "V" nüsxəsindən alınmışdır.

Mən Qazanın ne'mətini çox yemişəm,
 Bilməzsəm, gözümə dursun!
 9 Qaraqueda Qazılıq atına çox yılmışəm.
 Bilməzsəm, maña, tabut olsun!
 10 Yaxşı qaftanların çox gecmişəm,
 Bilməzsəm, kəfənim olsun!
 Ala bargah 11 otağına çox girmişəm,
 Bilməzsəm, maña zindan olsun!
 Mən Qazandan 12 dönməzəm, bəllü bilgil! - dedi.

D297 Aruz qaçdı, qarvayub* Beyrəgin saqalını tutdı. Bəglər 13 Beyrəgə qıyamadı.
 Beyrək Aruz qaçdığı burda bildi. Soylamış, 1 aydır:
 Aruz, maña bu işi edəcəğini bilsəydin,
 Qaraqueda Qazılıq 2 atuma binərdin!
 Əgri bərk dəmir donum geyərdim!
 Qara polad uz qılıcım 3 belümə bağlardım!
 Alın-başa qunt işuğum urardım!
 Qarğu dalı 4 altmış tutam süğümü
 əlümə alurdım.
 Ala gözlü bəgləri yanıma 5 salırdım!
 Qavat, mən bu işi duysam,
 saña böylə gəlürmiydin?!

6 Aldayuban ər tutmaq övrət işidir,
 Övrətiñdənmi ögrəndiñ, sən 7 bu işi, qavat?! - dedi.

Aruz** aydır: "Mərə, hərzə-mərzə söyləmə, qanıña 8 susanma; gəl and iç!" - dedi. Beyrək aydır: "Vallah, mən Qazan 9 Oğuzına başım qomuşam. Qazandan dönməzəm, gərəksə, yüz para eylə!" - dedi. 10 Aruz genə qaçdı. Beyrəgin saqalını bərk tutdı, bəglərə baqdı. 11 Gördi kimsə gəlməz. Aruz qara polad uz qılıcım dartub, Beyrəgin 12 sağ oyluğın çaldı, qara qana bulaşdı. Beyrəgin başı 13 buñlu oldu. Bəglər həb dağıldı. Hər kişi atlu atına bindi. 1 Beyrəgi dəxi bindirdilər. Ardına adam bindirib qucaqladılar. Qaçdılar, 2 Beyrəgi odasına yetürdilər. Cübbəsin üzərinə örtildilər.

D298 Beyrək 3 burada soyladı, aydır:
 Yigitlərim, yerüñüzdən uru duruñ,
 4 Ağ-boz atumuñ quyuğunu kəsiñ,
 Arqubeli Ala dağdan 5 dünin aşuñ,
 Aqındılı görkli suyu dəlüb keçüñ.
 Qazanın 6 divanına çapub varıñ.
 Ağ çıxarıb qara geyüñ.
 "Sən sağ ol, 7 Beyrək öldi" deyiñ.

Ayidiñüz: "Namərd Aruz dayıñdan adam gəldi. 8 Beyrəgi istəmiş, ol dəxi varmış. Həp Daş Oğuz bəgləri 9 yığnaq olmuş. Bilmədik, yemə-icmə arasında Müshəf gətürdilər. 10 "Qazana biz asi olduq, and içdik. Gəl, sən dəxi and iç!" dedilər. 11 İcmədi. "Mən Qazandan dönməzəm", - dedi. Namərd dayıñ qaçdı, 12 Beyrəgi qılıcladı. Qara qana bulaşdı, buñlu oldu. Yarın 13 qiyamət günində mənim əlüm Qazan xanıñ yaqasında olsun, 1 mənim qanıñ Aruza qorsa!" - dedi. Bir dəxi soylamış, aydır:
 Yigitlərim, 2 Aruz oğlu Basat gəlmədin,
 Elim-günim çapılmadin,
 Qaytabanda 3 dəvələrim bozlatmadın,
 Qaraqueda Qazılıq atım kişnətmədin,
 Ağca 4 qoyunlarını məñrişmədin.
 Ağca yüzlü qızım-gəlinüm əkşəşmədin,
 Ağca 5 yüzlü görklimi Aruz oğlu Basat
 gölüb almadın,
 Elüm-günüm 6 çapmadın,
 Qazan maña yetişsün,
 Mənim qanıñ Aruza qomasun.
 Ağca 7 yüzlü görklimi oğluna alı versün.
 Axirət haqqını halal etsün.
 8 Beyrək padşahlar padşahı Haqqa vasil oldu,
 bəllü bilsün! - 9 dedi.

Beyrəgin babasına-anasına xəbər oldu. Ağ evi-çığındı 1 şivən qopdı. Qaza bənzər qızı-gəlini ağ çıxardı, 11 qara geydi. Ağ-boz atının quyuğunu kəsdi. Qırq-ollı yigit 12 qara geyüb-gög sarındılar. Qazan bəgə gəldilər, sarıqların yerə 13 urdılar. "Beyrək!" deyü çox ağladılar. Qazanın əlin öpdilər. 1 "Sən sağ ol, Beyrək öldi!" - dedilər. Namərd dayıñ al eyləmiş. 2 Oquyuban bizi aldılar. Vardıq. Daş Oğuz bəgləri sizə 3 asi olmuşlar, bilmədik. Müshəf gətürdilər; biz Qazana asi 4 olduq, sən dəxi bizə müti ol! - dedilər. And içdilər. Beyrək 5 ətməgün basmadı. Anlara müti olmadı. Dayıñ namərd Aruz 6 qaçdı. Beyrəgi oturdığı yerdə qılıcladı. Bir oyluğın düşürdi. 7 "Sən sağ ol, xanım, Beyrək Haqqa vasil oldu; mənim qanıñ Aruza 8 qomasun", - dedi, - dedilər.

Qazan bu xəbəri eşitdi. Dəstmalın 9 əlinə alub ökü-ökür ağladı. Divanda zarlıq qıldı. Həp 10 anda olan bəglər ağlaşdılar. Qazan vardı, odasına girdi; 11 yedi gün divana çıxmadı, ağladı oturdu.

D300 Bəglər yığıldı, 12 divana gəldi. Qazanın qardaşı Qaragünə aydır: "Qılbaş, var 13 ayıt, ağam Qazan gəlsün-çığsun; bir yigit səniñ ucuñdan 1 aramızdan əksildi. Həm vəsiyyət eyləmiş, "Mənim qanıñ qomayasın, 2 alasan" - demiş. Varalım, düşməni haqlayalım, di!" - dedi. Qılbaş 3 aydır: "Sən qarındaşısan, sən var!" - dedi.

Əlhasil, ikisi bilə 4 vardılar. Qazanın odasına girdilər. Salam verdilər. "Sən sağ ol, 5 xanım, - dedilər. - Bir yigit aramızdan əksildi, səniñ yoluñda baş 6 verdi. Dərəm, qanıñ alalım; həm sizə ismarlamış, "mənim qanıñ alsun" demiş. 7 Ağlamaqla nəsnəmi olur? Durı gəl yuqarı" - dedilər.

Qazan aydır: 8 "Məsələhədir. Tez cəbbəxanayı yüklətsünlər. Həp bəglər həp bənsünlər!" 9 dedi.

Cəm'i bəglər bindi; Qazanın Qoñur atı çəkdi, bindi. Borı 10 çalındı, kos uruldu. Gecə-gündüz demədilər, yortına oldu.

D302 11 Aruza və cəmi Daş Oğuz bəglərinə xəbər oldu. "İşdə, Qazan gəldi", 12 dedilər. Anlar dəxi çəri dərib*, bəri ağardan Qazana qarşı gəldilər. 13 Üç Oq, Boz Oq qarşılaşdılar. Aruz aydır: "Mənim İç Oğuzda 1 qırımım Qazan olsun!" Əmən aydır: "Mənim qırımım Tərsuzamış olsun!" 2 Alp Rüstəm aydır: "Mənim qırımım Əñsə qoca oğlu Oçqı olsun!" - 3 dedi. Hər biri bir qırım gözətdi. Alaylar bağlandı, qoşunlar 4 düzüldü. Borılar çalındı. Tavullar döğildi. Aruz qoca 5 meydana at dəpdi. Qazana çağırıb "Mərə qavat, sən mənim qırımımsan, 6 sən gəl bəru!" - dedi.

Qazan qalqan yapındı, süğüsün əlinə aldı. 7 Başı üzərinə çevirdi. Aydır: "Mərə qavat, muxannatlıq ilə ər öldürmək 8 necə olur, mən saña göstəreyim!" - dedi. Aruz Qazanın üzərinə 9 at saldı. Qazan qılıcladı, zərrə qə-dər kəsdirəmədi, ötə 10 keçdi. Növbət Qazana dəğdi. Altmış tutam ala göndərin 11 qoltuq qısdı, Aruza bir göndər urdı. Köksindən yalabdaq 12 ötə keçdi. At üzərindən yerə saldı. Qarındaşı Qaragünəyə 13 işarət etdi: "Başın kəs!" - dedi. Qaragünə atdan endi. 1 Aruzun başın kəsdi.

Daş Oğuz bəgləri bunu görüb, 2 həp atdan endilər. Qazanın ayağına düşdilər, suçların dilədilər, 3 əlin öpdilər. Qazan suçların bağışladı. Beyrəgin qanı 4 dayısından aldı. Aruzun evini çapdırdı. Elini-gününü 5 yağmalatdı. Yigit bəglər toyum oldu.

Qazan gög alañ cəməno 6 çadır dikdirdi. Otağın qurdu. Dədəm Qorqud gölübən 7 şadlıq çaldı. Qazi ərənlər başına nələr** göldüğün 8 aydı-verdi:

Qanı dedigim bəg ərənlər,
 Dünya mənim deyənlər?
 9 Əcəl aldı, yer gizlədi.
 Fani dünya kimə qaldı?
 Gəlimli-10gedimli dünya!
 Səñ uci ölümli dünya!
 Olaqibət, 11 uzun yaşın
 uci ölüm, axırı ayrılıq.

Yum verəyim, 12 xanıñ:

D304 Ölüm vaxtı göldüğündə
 arı imandan ayırmasun!
 13 Ağ saqallı babanı yeri uçmağ olsun!
 Ağ birçöklü 1 ananı yeri behişt olsun!
 Qadir səni namərdə 2 möhtac etməsün!
 Ağ alnuñda 3 beş kolmə dua qıldıq,
 4 qəbul olsun!
 "Amin! 5 Amin!" deyənlər didar görsün!
 6 Yiğışdursun, duruşdursun
 7 Günahını Məhəmməd Mustafaya 8 bağışlasun!
 Xanıñ, hey!..

* Bu üç söz "V" nüsxəsindən alınmışdır. "D"-də yoxdur.
 ** "D" nüsxəsində: "Uruz".

* Olyazmada "deyüb".
 ** Bu söz "V" nüsxəsindən alınmışdır; "D"-də yoxdur.

TOFIQ HACIYEV, İSMAYIL MƏMMƏDOV

KİTABİ-DƏDƏ QORQUDUN İZAHLI LÜĞƏTİ

LÜĞƏTİN HAZIRLANMASINDA O.Ş.GÖKYAYIN
LÜĞƏTİNDƏN İSTİFADƏ OLUNMUŞDUR.

Bizə XVI əsrdə yazıya alınmış nüsxə şəklinə çatan KDQ abidəsi də yazıyaqədərki dövrün dil örnəyidir. Görkəmli qorqudsünas H.Araslı yazırdı: "Oğuz qəbilələrinin Azərbaycana gəldiyi əsrlərin¹ tarixi hadisələri ilə səsleşən müxtəlif dastanlar XI əsrdə bizə mə'lum olmayan bir şəxs tərəfindən yazıya köçürülmüşdür ki, indi KDQ adı ilə məşhurdur. Bu dastanlar Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının dəyərli nümunələri olduğu kimi, Azərbaycan yazılı ədəbiyyatının da qədim nümunəsi kimi böyük əhəmiyyətə malikdir".² Bu fikir iki baxımdan qiymətlidir: 1. Əsərin XI əsrdə yazıya alınması söylənir (yə'ni əslində bizə çatan XV əsr nüsxəsi XI əsrdə yazıya alınmış nüsxədən köçürülmüşdür); 2. Əsər həm də yazılı ədəbiyyat faktı kimi qiymətləndirilir, bunu o mə'nada götürmək gərəkdir ki, yazıya alındığı üçün yazıda yaşamağa başlayır və onda müəyyən tarixi dövrü qavramalı olur.

Deməli, əslində Azərbaycan türkcəsinin yazılı dövrünü XI əsrdən başlamalıyıq. Əlimizə ancaq XVI əsr nüsxəsi gəldiyi üçün abidəni şərti qəbul etdiyimiz (XIII əsrlə müqayisədə) yazıyaqədərki dövrün faktı kimi nəzərə alırıq. H.Araslı abidənin XI əsrdə yazıya alındığını deyir, ancaq nəyə əsaslandığını göstərmir. 1985-1986 illərdə müxtəlif müəlliflər tərəfindən Drezden nüsxəsinin son səhifəsində "təmmət" ("Bitdi") sözündən sonrakı naxış-butaların arasında alt-alta 4, 6, 6 rəqəmləri oxundu³ - bu uyğur yazı üsulu ilə əsərin yazıya köçürülmə tarixi olmalı idi. Miladi tarixdə 1074 il alınır. Aydın olur ki, mərhum H.Araslı həmin tarixi görmüş ki, məhz XI əsrin üstündə dayanıb (ancaq görünür, şəxsiyyətə sitayiş xolu canından çıxmamış tədqiqatçı diqqəti çəkməmək üçün ümumi sözlə kifayətlənmişdir). XV əsr nüsxəsinin ilk yazılış olmadığını, XI əsr yazılışının şübhəsizliyini nəzərə çatdırmaq üçün diqqəti bir tarixi mənbəyə yönəldirəm. Əbu Bəkr Abdulla ibn Ayyub əd-Dovadari "Düror-üt-Ticən" əsərində Çingiz xan tarixi ilə bağlı 1229 il ha-

disələrindən danışarkən yazır: "...bu kitabın onlar yanında böyük bir hörməti vardır. Nəsil ki, Oğuz türklərinin yanında "Oğuznamə" denilən bir kitab vardır ki, əldən-ələ dolandırılır"⁴ (kursiv mənimdir - T.H.). Göründüyü kimi, bu "Oğuznamə" XIII əsrin əvvəllərində kitab halındadır, əldən-ələ gəzir, yə'ni şifahi şəkildə ağızdan-ağıza dolanmır, məhz əldən-ələ dolandırılır, gözdürülür. Bir daha təkrar edirəm: deməli, XIII əsrin əvvəllərində "Dədə Qorqud"un yazılı nüsxəsi var imiş.

"Dədə Qorqud" dilinin əsas lüğət fondu Azərbaycan milli dilinin əsas lüğət fondu ilə əsasən uyğundur. Abidənin dilindəki yüzlərlə söz öz lüğəti mə'nası, fonetik-tələffüz xüsusiyyəti, morfoloji quruluşu ilə nöinki milli dil dövrünə, milli dilin başlanğıc mərhələsinə uyğun gəlir, hətta bugünkü Azərbaycan dilində də cənən qalır. Həmin sözlər leksik-morfoloji toşokküllü ilə müasir Azərbaycan dilindəki nitq hissələrinin ölmətlərinə cavab verir:

isim - ana, ağac, bəg, dəvə, qoyun, qoç, at, yer, gün, ipək, otaq, köks, xan, buyruq, oğul, qız, ev, boy, söz, baş, ağız, saç, qaş, əl, yay, alma, göl, su, alqış...; sifət - ağ, qara, al, gözəl, uzun, alçaq, ac, yalıncaq, qoşa, dar, yüngək, boz, yaxşı...; say - bir, iki, on, otuz, qırq...; əvəzlilik - mən, sən, biz, bu, kimi, nə...; fe'l - bilmək, qarğamaq, çağırmaq, gəlmək, demək, olmaq, eləmək, görmək, gülmək, sağmaq, vermək, döndərmək, almaq, düşmək, saflaşmaq, güvənmək, sevinmək, öldürmək, seçilən, qoyulan, yatan, döyüldü, düşməyincə...; zərf - yumru-yumru, bildir-bildir, görü, bəri, anmaz (sifət, zərf); köməkçi nitq hissələri - görək, məgər, bir (ədat), ki, dəxi, mi (sual ədati)... Hətta müasir dilimiz üçün yayılmış faktlardan substantivləşmə və atributivləşmə faktları geniş çevrədə müşahidə olunur. Atributivləşməyə nümunə: qızıl isim tə'yin mövqeyində - qızıl otaq (Qızıl tarixən "qırmızı" mə'nasında da işlənir. Ancaq burada öz sinonimi "altun"la paralel gəldiyindən isimliyinə şübhə qalmır); qaya ismi tə'yin kimi, qaya tağ və s. Substantivləşməyə nümunə: aglı, qaralı seçən (seçilən) çağda, solvi boylum, qara saçlum və s. Yigit (igit)

¹ Oğuzların Azərbaycana gəldiyi dövr deyə müəllifin X-XI əsrləri götürməsi tarixşünaslığın səhv qənaəti ilə bağlıdır.

² Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. - Bakı, 1990, I c., s.50.

³ Джемшидов Ш.Текстологическое исследование "Китабы-Дедэ Коркут". Автореф. докт. дис. - Баку, 1985, s.45; Hacıyev T., Ələmdari F. "Dədə Qorqud"un Drezden nüsxəsinin son səhifəsi haqqında. - "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 1986, 4 aprel; Hacıyev T. Redaksiyaya məktub. - "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 1986, 18 aprel.

⁴ Mühərrem Ergin. Dede Korkut. - Ankara, 1964, "Giriş", s.36: "Oğuznamə"nin məhz "Dədə Qorqud" olduğu zikr olunur. Təpəgöz əhvalatı xatırladılır, Basatın, Aruzın adı çəkilir və s. M.Ergin yazır ki, görünür, Ayyub Dədə Qorqud hekayələrini içinə alan "Oğuznamə"ni görmüşdür (orada, s.37).

mişdir. Ögər oğlunun anası, bacısı ilə, örin qızı ilə yaşamaq hüququnu qanuni sayan bid'ət bu mühitə yad olsa idi, Dirsə xan həmin böhtana inanmazdı və namərdlər də beləsinə yox, ayrısını uydurardılar. Dastanın sonrakı islamlaşma proseslərində bu bid'ət təshihçilərin nəzərindən yayınıb. Hətta bu detal onu da göstərir ki, dastan, görünür, daha qədimlərdən yazıya alınmış, şifahi yaşanıb, bu dərhal düzəldilməli idi. Qədimliyə aid hadisə-faktları xeyli artırmaq olar. Dil faktları da hadisə-süjet elementləri ilə üst-üstə düşür. Məsələn, antroponimlər islamdan qabaqkıdır - bizim istər məhəbbət, istərsə qəhrəmanlıq dastanlarımızdan heç birində bu ad sistemi görünür. Nə islam dini, nə də ərəb-fars lüğətləri bu adlara müdaxilə etməyib: Qorqud, Bayındır, Ulaş oğlu Salur Qazan, Uruz, Səleuq oğlu Dəli Dondar, Qaragünə oğlu Qarabudaq, Aruz Qoca, Qazlıq Qoca, Baybörə, Bamsı Beyrək, Yegnək, İpək Qoca oğlu Sarı Qulmaş, Qaracıq Çoban, Qabangüç, Dəmirgüç, Əmən Qoca oğlu Alp Ərən, Duxa Qoca oğlu Dəli Dəmrül, Basat, Uşun Qoca oğlu Səgrək, Qılbaş, Yalançı oğlu Yalınucq, Boyı uzun Burla xatun, Baniçiçək, Qısırcə Yengə, Selcan xatun, Qaba Ağac, Tərsuzamış və s.

Bilindiyi kimi, qədim türk-Azərbaycan şe'ri üçün heca və alliterasiyanın ikisi də başlanğıcdır. Ancaq tarixən alliterasiya nisbətən fəal olmuşdur. KDQ-da da şe'r tərzisinin alliterasiya gözü ağırdır. Halbuki KDQ-nın yazıya alındığı vaxtda yazılmış M.Kaşğari "Divan"ında toplanan yaradıcılıq nümunələrində heca fəaldır, alliterasiya epizodikdir və dördlülklər də məhz hecanın tərkib hissəsidir, hecanın ritminə xidmət edir. Deməli, KDQ daha qədim şe'r texnologiyası ilə yaradılmışdır.

KDQ-nın ağızda yaşamamasının əsas səbəbi, görünür, xüsusi ifadəçi ozan nəslinin kəsilməsidir. Bu gün qırğızların "Manas" dastanını hər aşiq deyər bilir, onu manasçı adlanan xüsusi aşıqlar ifadə edirlər - bunlar şaman təbiətli adamlardır, ifa zamanı ətrafdan tərid olunur, xüsusi hala girir və cildlərlə mətni əzbər deyirlər (avazla oxuyurlar). Və manasçılıq irsən keçir, onu dinastiyada növbəti nəsilə kiməsə biri qəbul edir. Deməli, bizdə xüsusi qorqudçular olublar, nəsiləri kəsilib, dastanın ağızda deyilməsi dayanıb. Dastanın məhz xüsusi adamlar tərəfindən ifa olunması ibn Aybəkənin bu sözlərindən də aydın olur - "Dədə Qorqud" boylarını - nağıllarını nəzərdə tutan müəllif yazır: "Bu nağıllar bu günə qədər ağızlarda dolayır durur. Bu nağılları Oğuzlar içində ağıllı, bilgili kimsələr əzbərlər və qopuzlarını çalaraq söyləyər"⁸ (kursiv mənimdir - T.H.).

Burada iki cəhət diqqəti çəkir: 1. Bu nağılları ağıllı, bilgili adamlar söyləmişlər - deməli, bunu hər aşiq oxuya bilmirmiş, həmin ağıllı, bilgili sayılan adamlar məhz qorqudçular imiş; 2. Həmin kimsələr bu nağılları əzbərləyib söyləmişlər - nağılı əzbərləmək nə deməkdir, deməli, "Dədə Qorqud" həqiqətən ucdantutma şe'r imiş.

"Dədə Qorqud" dilinin yaş faktorunu⁹ realist qavramaq üçün ümumtürk məxrəcini nəzərə almaq, başqa

qədim türkdilli abidələrlə müqayisələr aparmaq mühüm sökməçəkdir. VI-VIII əsrlərə aid Orxon-Yenisey abidələrinin dili ilə, xüsusən leksikası ilə müqayisələr "Dədə Qorqud"un dilini yuxarıda deyilən hüquqda qavramağa imkan verir, ilk orta əsrlərdə azəri türkcəsini xalq dili faktı kimi qəbul etməyə haqq qazandırır.

Tofiq Hacıyev

KDQ-nın semantik xüsusiyyətləri haqqında

İnsanlar arasında ünsiyyət vasitəsi olan dil mütəhərrik bir orqanımdır, bu orqanizmin hər bir nöqtəsində ətrafda baş verən hadisələrlə, xüsusən bu dilin xidmət göstərdiyi cəmiyyətin ictimai, iqtisadi və mədəni həyatında günbəgün, dəqiqəbədəqiqə özünü göstərən iri və xırda dəyişmələrlə bağlı nə isə dəyişir, nə isə itir, nə isə yeni-yeni cümləyə gələcək inkişafın ilk pilləsinə qədəm qoyur; bu və başqa bir səsə yeni bir tələffüz çaları yaranır, hər hansı bir sözün konkret bir fərdin şəxsi fəaliyyəti nəticəsində tamamilə yeni bir qonşuluğa düşür, digər bir sözün bədii, elmi və ya rəsmi mətn daxilində orijinal mə'nə əlaqəsi, mə'nə çaları tərənir, bir qrammatik formanın passivləşməsinin, başqa bir formanın aktivləşməsinin ilkin şərtləri müəyyənləşir və s. Lakin ayrı-ayrılıqda bu dəyişmələrin baş verməsi hələ heç də dilin dəyişməsi demək deyildir, çünki bu dəyişmələrin hər biri ilk əvvəl nitqdə, yə'ni konkret bir fərdin yaradıcılığında meydana gəlir və yalnız müəyyən bir müddət keçəndən sonra, başqa nitq fəaliyyətlərini də ehtiva edərək ümumi dil faktına çevrilir, ictimai dəyər qazanır. Məhz buna görə də dildə baş verən dəyişməni həmin dəyişmənin baş verdiyi konkret anda deyil, bu dəyişmənin nitq faktı kimi meydana gəldiyi dil vəziyyəti ilə həmin nitq faktının inkişaf edərək dil münasibətinə yüksəldiyini müqayisə etməklə müəyyənləşdirmək mümkündür. Deməli, nitqdə baş verən dəyişmələr hər hansı bir konkret dil vəziyyətinə aiddirsə, dilin dəyişməsi bu dilin iki müxtəlif sinxron vəziyyətlərində özünü göstərən sistem və struktur münasibətlərin fərqi daha çox üzə çıxır. Beləliklə, hər bir dil dəyişməsinin bünövrəsini konkret nitq dəyişməsi, nitq aktı təşkil edir ki, dilin lüğət fondunda baş verən dəyişmələr buna daha aydın misaldır.

Dilin leksik-semantik həddi cəmiyyətin ictimai-iqtisadi və mədəni həyatında baş verən dəyişikliklərə daha fəal və ardıcıl reaksiya verən dil vəziyyəsidir. Həyatımızda yaranan hər yeni anlayış təbii şəkildə öz söz ekvivalentinin yaranmasını şərtləndirir, dilin üslubları inkişaf edib şaxələndikcə hər hansı bir sözün ilkin mə'nası bu üslublar daxilində yeni-yeni işlənmə şəraitlərinə düşərək olavə çalarlar qazanır və beləliklə, hər bir leksik vahid ierarxiy, yə'ni nördivanvarı növbələşən və sıralanan müxtəlif semantik çalarlar sisteminin ifadəsinə çevrilir. Bu sistem nə qədər

zəngindir, yə'ni hər hansı bir leksik vahidin daşdığı mə'nə yükü nə qədər ağırdırsa, deməli, bu vahidin məxsus olduğu dilin tarixi bir o qədər qədim, funksional əhatə və fəaliyyət dairəsi bir o qədər çoxşaxəli və tutumludur. Çünki həyata konkret bir əşyanın və yaxud da hələlik tərkib komponentlərinə parçalanmanın ümumi və mücərrəd bir kontinumun ifadəçisi kimi qədəm qoyan söz, bu gün onu səciyyələndirən bütün mə'nə çalarını qazanmaq üçün müxtəlif şəraitlərə düşmüş, bədii mətn daxilində bədii, elmi mətn daxilində elmi, rəsmi üslub daxilində rəsmi və s. çalarlar qazanmış, bir mə'nə çaların başqası ilə əvəz etmiş, bir növ arasıkəsilməz nitq-dil-nitq keçidlərinin hər bir mərhələsində müəyyən bir deformasiyaya məruz qalmışdır. Şübhə yoxdur ki, dilimizdəki sözlərin bugünkü mə'nə zənginliyi onların çatdığı son hədd deyildir və hər sözün sabahı həm də onun işləmə biləcəyi yeni şəraitlər və qazana biləcəyi yeni-yeni mə'nə çalarını deməkdir. Məhz bu mə'nədə dilimizin leksik-semantik zənginliyini, onun söz xəzinəsini bütün möhtəşəmliyi ilə nümayiş etdirən müxtəlif tipli lüğətlərin tərtibi xüsusi elmi-mədəni əhəmiyyət daşıyır.

Müasir nəzəri dilçilikdə qəbul olunmuş qonşuluqlara söykənib ədəbi-bədii abidələrimizin dilinə yanaşdıqda belə bir tezis qəbul etməliyik ki, ədəbi-bədii abidələr həmin dövrün ədəbi, yaxud ümumxalq dilinin mənzərəsini bütövlükdə deyil, dildə danışanların təfəkküründə mövcud olan leksik-semantik tutumun, potensial dil imkanlarının, virtual işarələrin tematika, janr nitq şəraiti ilə bağlı olaraq yalnız müəyyən qismini özündə əks etdirir. Buna görə də hətta həcm etibarilə böyük olan abidələrin dilinin ayrı-ayrı vahidlərini, bu və ya başqa leksemin mə'nalarını, morfoloji və semantik quruluşunu müasir dillə müqayisə edərkən həmin dövrün dili barədə deyil, konkret nitq bütövü haqqında hökm vermək doğru olardı.

"Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının dilinin leksikasının (biz hələ onun poetikasını və qrammatikasını demirik) ötürü təhlili aydınca sübut edir ki, dastan böyük önəmli malik, uzun inkişaf yolu keçmiş bir xalqın abidəsidir. Burada müxtəlif söz qruplarının, idiomatik ifadələrin, inkişaf etmiş müasir dillərdə qeydə alınan hər cür semantik hadisələrin, xüsusilə ümumləşdirici və mücərrəd

⁸ Bax: M.Ergin. Göstərilən əsəri, s.36.

⁹ "Dədə Qorqud" hadisələrinin yaşı haqqında orijinal

mə'lumat üçün bax: Anar. Dədə Qorqud dünyası: Dünya bir pəncərədir, Bakı: Gənclik, 1986, s.125-217.

rod mə'nalı sözlərin bol-bol işlənməsi dediyimiz mülahizənin obyektivliyini təsdiqləyir.

Türk dilləri ailəsinin qərb qrupuna daxil olan dillərin (türk, Azərbaycan, türkmən, qaqauz) formalaşmasında əsas mənbələr eramızdan əvvəl və eramızın birinci min ili dövründə Xəzər dənizinin şərqində, şimalında, qərbində, cənubunda, ümumən Qafqazda məskon salmış sak-skil, qas-qaspi-qasit-xəzər, Sabir-suvar, hun-qun, türk-törək, guz-oğuz, qıpçaq-qıfçaq adları ilə tanınan qəbilə və tayfaların dilləri olmuşdur" (Dəmirçizadə).

Dastanın dilinin leksikasının müasir Azərbaycan dili ilə müqayisəsi göstərir ki, dilimizin müasir vəziyyəti ilə o dövrü arasında ciddi semantik aralanma yoxdur. Ancaq konkret sözlərin sonrakı inkişafında müəyyən komiyyət və keyfiyyət dəyişmələri dilin ümumi sisteminin təbii, qanunauyğun inkişafı kimi özünü göstərir.

Dastanın dilində bir qrup sözlər müasir dövrdə yalnız komiyyətə - sos qəbiləsinə görə dəyişikliyə uğrayıb əvvəlki semantikasını indi də saxlamaqdadır: buzağ-buzov, ayruk-ayrı, uyxu-yuxu, şol-o və b. Başqa bir qrup sözlərsə formal cəhətdən heç bir dəyişməyə uğramadan yalnız semantik cəhətdən təkamül prosesi keçirərək mə'naca daralmışdır: dişi, leş, halal, böyürmək, qız qardaş, qız kişi, qarı və b.

1. Dirsə xan dişi əhlinin sözü ilə ulu toy elədi, hacət dilədi; 2. Kafirlər leşindən bir təpə yığdı; 3. Dirsə xan istədi ki, oğlunun leşinin üstünə körəlib düşsə, ol qırx namord qoymadı; 4. Qadın ana (Nə ağlar-san?) qarışın alıb nə böyürsən; 5. Baybura bəy bunları gördüyündə ah elədi. Başından oqlı getdi. Dəsmalı əlinə aldı böyürə-böyürə ağladı; 6. Dəli Qarcar qız qardaşını diləyəni öldürür; 7. Ağız-dildən qız kişi xəbər mənə; 8. Qazan böyün qarıcıq olmuş anası dəvə boynunda asılı getdi.

Bu sözlərin bir qismi (dişi, leş, böyürmək) sonralar semantik diferensiaslaşma nəticəsində yalnız heyvana aid məfhumları ifadə edən sözləri müəyyənləşdirən vasitə kimi işlənmiş, bir qismi isə başqa sözləyə əvəz olunmuş (qız qardaş-bacı, qız kişi-arvad-qadın), ya da semantik əhatəsi, semantik bağlılığı (halal, qarı) məhdudlaşmışdır. Bu proses, şübhəsiz, bir tərəfdən ekstralinqvistik amillə bağlıdırsa, o biri tərəfdən təfəkkürün təkamülü ilə şortlənir.

Sözlərin sintakmatik münasibəti paradigmatik münasibət kimi müəyyən qanunauyğunluğa tabedir və mə'nasız yığım təşkil edən birləşmələri nəzərə almasaq, hər cür sintakmatik düzüm müəyyən semantik ümumiliyin və fərqi olmasını tələb edir. Məhz bu ümumilik, müxtəlif paradigmatik siniflərə toplanan sözlərin birləşmə imkanını müəyyənləşdirir və dilin ünsiyyətə xidmətini mümkün edir.

Sözlərin semantik-sintakmatik münasibəti də tarixi kateqoriya olmaqla dəyişkəndir. "Dədə Qorqud" dilində işlənen bə'zi sözlərin birləşmə imkanı, müxtəlif kontekstlərdə işlənməsi və həmin məqamda müasir dil faktının olmaması sözlün birləşmə imkanının məhdudlaşmasına və deməli, onun mə'nə strukturunun dəyişikliyinə sübutdur: 1. Qaba dizi üzərinə düşdü; 2. Qalxıbam, Dirsə xan, sonin oğlun yerindən uru durdu. Köksü gözəl qaba dağa ava çıxdı; 3. Kölgəlicə qaba ağacın kəsilməsin; 4. Beyrəyin babası qaba sarıq

götürüb yere çırpdı; 5. Xan qızı, səbəb nədir, degil mənə. Qatı qəzəb edərəm şimdi sənə - dedi; 6. Ol buğa qatı daşa buynuz ursa un kimi üydüdü; 7. Dirsə xan Qorqud sinirli qatı yayın olına aldı; 8. Yelisi qara qızıl atın bütün mindi; 9. Bədəy atın tutdurdu bütün mindi; 10. Boylör həp ava mindi.

Sözlün sintakmatik planda başqa sözlə semantik münasibəti girməsi, yə'nə birləşmə bilməsi onda potensial şəkildə bu və ya digər mə'nanın olmasını tələb edir. Bundan əlavə aydındır ki, dil danışanların şüurunda əks olunan ekstralinqvistik realitələrin adlandırılmasına xidmət edir. Sözlərin qanunauyğun şəkildə əlaqələnməsi isə gerçəklik həddinin, təfəkkür həddinin və dil həddinin (ifadə planı) qarşılıqlı tə'sirindən asılıdır.

"Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti"ndə "qaba" sözünün kobud, sərt, ədəbsiz, "qatı" sözünün sıyıq, duru olmayan, sət, rəhmsiz kimi mə'naları qeyd olunur (Bax: səh. 381 və 449).

"Drevnetörkskiy slovar"da (L., 1969) qaba sözünün müxtəlif abidələrdə qeydə alınmış: qalxmış, hündür mə'naları; "qatı" sözünə bərk, möhkəm, anansız, güclü mə'naları göstərilir (bax: səh. 420 və 433).

"Kitabi-Dədə Qorqud"un dilində "qaba" sözü qalın, şişib iriləmiş, sıx, qabarıq, böyük, iri, "qatı" ləksəmi sərt, ağır, acı, sıx-sıx kimi mə'nalarda işlənməlidir.

Gətirdiyimiz müxtəlif mənbələrdə "qaba" və "qatı" sözlərinin müqayisəsi göstərir ki, həmin sözlər tarixən müasir dilimizdə itirilmiş mə'nalara malik olmuşdur. Məhz həmin mə'naların (semlərin) "Dədə Qorqud" dövründə də varlığı bu sözlərin spesifik birləşmə imkanını (müq. et: qaba diz, qaba dağ, qaba ağac; qatı qəzəb, qatı daş, qatı yay) mümkün etmişdir. Eyni sözləri "bütün mindi", "köksü qızıl düyməli", "ava minmək" birləşmələrində bütün, köks, av sözlərinin işlənməsi haqqında da söyləmək olar.

Dastanın dilində işlənen bə'zi söz və ifadələr sonrakı inkişaf prosesində dilimizdən çıxmışdır. Belə sözlər iki qrupda birləşir: a) Lüğət tərkibinin çevikliyi, dəyişikliyi, ümumi strukturun inkişaf tendensiyasının nəticəsi kimi dili təbii surətdə tərk edən doğma sözlər (yazı, yəxni, yığnaq, axça və s.); b) Ərəb, fars sözlərinin dilimizə gəlməsi nəticəsində zorakı assimilyasiyanın qurbanı olan sözlər (tanıq, suç, gövdə, yaraq, al, döl, yüklü, uçmaq və s.). Birinci qrupa daxil olan sözlərin bə'zisi yazılı ədəbi dilimizdə işlənməyə də, dialekt və şivələrimizdə indi də nəzərə çarpır. İkinci qrup sözlərsə, məhz zorakı yolla əvvəllər ədəbi dildən sıxışdırılmış, sonralar ədəbi dilin ümumxalq dilinə tə'siri nəticəsində tamamilə unudulmuş və öz yerlərini daxili forması qeyri-müəyyən olan ərəb, fars sözlərinə vermişdir.

Elmi ədəbiyyatda lüğətin dəyişməsi sözlün arxaikləşməsi, alınma sözlərin milli sözləri sıxışdırması və mə'nanın genişlənməsi və daralması şəklində şərh edilir. Halbuki dildə danışan xalqın dünyagörüşü, elmi-mədəni səviyyəsi, etik, estetik, sosioloji baxışları ekstralinqvistik amildən asılı olaraq, durmadan dəyişdiyi bir şərtdə onun fikirlərinin əsas vahidləri olan məfhumlar və deməli, məfhumların dil ekvivalentləri olan

sözlərdəki ümumləşmə də küll halında semantik dəyişməyə mə'ruz qalır, dəyişmə mühitindən konarda qalan söz yox düşməsinədir. Deməli, dildə söz forma kimi (ifadə planı) uzun dövrlər dəyişməz qala bilər, lakin onun ifadə etdiyi məzmun təfəkkür faktı kimi dəyişir, dəyişir, yeni mahiyyət qazanır. Və bu dəyişmə müxtəlif nəsilər - dövrlər arasında ünsiyyətə mane olmur, çünki sözlə ifadə etdiyi denotat arasında üzvi əlaqə yoxdur.

Müxtəlif dövrlərdə obyektiv gerçəkliyin predmet və hadisələrinin dərk olunması, dil vasitələrinin ümumləşdirmə səviyyəsi eyni olmur. Bu müxtəliflik eyni bir ləksəmin mə'nə diferensiallığı kimi özünü göstərir. Hətta adi sözlərin (ev, daş, su, getmək) müxtəlif dövrlərdəki məzmun planının müqayisəsi semantik aralanmanı aydınca göstərir. Sözlün mə'nə strukturunda ikili keyfiyyət diqqəti cəlb edir. Bir tərəfdən işlənmə mövqeyindən və təfəkkür səviyyəsindən asılı olaraq sözlün mə'nası dəyişir, digər tərəfdən, onun ifadə etdiyi mə'nada müəyyən hissə həmişə dəyişməz qalır. Bu ikilik (stabilitet, dinamiklik) və Azərbaycan dilinin morfoloqiyasındakı spesifiklik (iltisafilik) dilimizin qədim dövrü ilə indisi arasındakı "dəyişməzliyi" qoruyan əsas amildir.

Dilin leksik-semantik təbəqəsinin müxtəlif dövrlərdə müşahidə olunan inkişaf meyillərindən biri də təfəkkür səviyyəsi ilə üzvi surətdə bağlı olan polisemantik hadisəsidir. Biz belə hesab edirik ki, dildə polisemiya omonimlik və antonimliklə müqayisədə tarix e'tibarilə nisbətən sonralar meydana gəlmişdir. Dil yaranışından bu və ya digər vahid çoxmə'nalı ola bilməzdi. Müəyyən referenti adlandırmaq üçün işlənilən söz-ışarənin fono-morfoloji qabağını dəyişmədən başqa bir məfhumla da əlaqələndirməsi olduqca mürəkkəb psixoloji və qnoseoloji prosesdir ki, dilin öz təbiətində olan xüsusiyyəti üzə çıxaran bu akt insanın müəyyən intellektual səviyyədə dayanmasını tələb edir. Sözlün leksik mə'nası (dil faktı kimi) qatlardan təşkil olunur (məfhumda predmetin mühüm olan bir neçə əlaməti cəmləndiyi kimi), bu qatlar hom sözlün ümumi nitq axınında gəlmə mövqeyini müəyyənləşdirir, hom da sözlün işlənmə şəraitindən asılı növbələşir: mə'nə qatı üzə çıxır, yaxud dərinə gizlənir. Bu növbələşmə, bütün qatların üzə çıxıb nitq faktına çevrilməsi, dilin ümumi inkişaf səviyyəsi, sosial-mədəni kontekstlə tənzim olunur.

"Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının dilində insanın bədən üzvlərini ifadə edən sözlərin çoxmə'nallığı komiyyətə seçilir. Bundan əlavə fə'llər və qismən də bə'zi sifətlərin müxtəlif əlavə mə'nalarda işlənməsi, polisemantikliyi müşahidə olunur. Biz müəyyən təsəvvür yaratmaq üçün insan bədən üzvlərini ifadə edən və əlamət bildirən bə'zi sözlərin çoxmə'nallığından bəhs etməklə kifayətlənə bilərik. Dastanın dilində "üz" sözü aşağıdakı mə'nalarda işlənib.

1. Gözün qıya tikibən Baybura böyün üzünə baxdı; 2. Ala seyvanı göy üzünə aşınmışdı; 3. Qara polad üz qılıncın əlinə alayım; 4. Qara gözlü kafir qızın mən alaram. Dəxi sonin üzünə mən gəlməzəm; 5. Doqquz ay dar qarında götürdüyüm oğul. On ay dəvəndə dünya üzünə gətirdiyim oğul; 6. Qadir Allah üzünü ağ etsin, Basat - dedi.

Bu və ya digər dil elementinin yaranması və inkişafını izləyərkən, eləcə də mə'nalı dil vahidlərinin semantik müxtəlifliyini müəyyənləşdirərkən onların ayrı-ayrı kontekstlərdə işlənməsi əsas götürülməlidir. Bu və ya digər sözlün mə'nasının manifestasiyasını yalnız müxtəlif nitq vahidlərində - kontekstlərdə müşahidə etmək mümkündür. Yuxarıda müxtəlif kontekstlərdə işlənməsinə aid nümunələr verilmiş "üz" polisemantik söz kimi müstəqil, əsas (üzünə baxdı) və əlavə mə'nalarda (göy üz, qılıncın üz, dünya üz) işlənməlidir.

"Köks" sözünün çoxmə'nallığına diqqət edək:

Doqquz qara gözlü, xub üz, saç ardına örülü, köksü qızıl düyməli...; Köksü gözəl qaba dağlara gün dəyənə; Yoxsa köksündə yoxmudur iman?; Qurmuşca köksdə südüm oynar.

Bu nümunələrdə "köks" insanın bədən üzvü kimi öz əsas mə'nasında işlənməklə yanaşı, əlaqələndiyi sözlərin (qaba, dağ, iman, süd, oynar) semantikasının müdaxiləsi ilə əlavə mə'nalar ifadə edir: ürək, südlü döş (əmcək), yamac, yaxa...

Ümumi qanunauyğunluq kimi dilin inkişafının bütün dövrlərində lüğət tərkibinin əsas vahidi olan söz ayrıca şəkildə deyil, ümumi leksik-semantik sistemin mikroelementi kimi fəaliyyət göstərir, onun semantik təkamülünü sintakmatik münasibətdə olduğu vahidlər, işlənmə şəraiti və tezliyi müəyyənləşdirir.

"Baş" sözünün mə'naları. Müasir Azərbaycan dilində "baş" sözü öz fono-morfoloji görkəmini və əsas mə'nasını indiyədək mühafizə etməklə yanaşı, bir sıra əlavə mə'nalarda da işlənməkdədir. Bu söz "Kitabi-Dədə Qorqud" dilində də polisemantik forma kimi işlənməlidir.

Moro, sən başını kəsdim? Qanı tökdün? Əmiraxur başı qarşılıdı, cəndirdi, qonaqladı; Köksü gözəl qaba dağlar başına çağqıl. Yerdən uca dağlar başına yoldaşların alıb çıxdı; gör axır nələr oldu? Nələr qopdu mənim başına; Mənim qara başına nələr gəldi.

Birinci nümunədə öz müstəqil-nominativ mə'nasında "baş" sözü, sonrakı cümlə kontekstlərdə "anormal" leksik-semantik və sintaktik mühitdə işlənərək yeni siqnikativ məzmun daşıyır və bu assosiativ əlaqə sözlün "böyük" (əmiraxur başı), "yuxarı" (dağlar başı), "tale, aqibət" (başına nələr gəldi) kimi yeni semantika qazanmasını, müvafiq mə'nalı ləksəmlərin sinonimi kimi işlənməsini şərtləndirir. Müasir dilimizdə "baş" sözü "başına yığmaq", "başına toplamaq" birləşmələrinin tərkibində işlənərək "ətraf" mə'nasını da ifadə edir. Bu mə'nə variantı "Dastanın" dilində "boy//böyün" sözü ilə ifadə olunur, görünür, homin mə'nə variantı "baş" sözlünə sonrakı semantik inkişaf nəticəsində keçmişdir:

Qırx ala gözlü yigidin Uruz boynuna aldı; Üç yüz mürəssə donlu yigidi soyladı, boynuna aldı.

"Ağz" və "əl" sözlərinin mə'naları. "Dastanın" dilində "ağz" sözü "sərhəd", "əl" sözü "tərəf, yan, səmt" kimi əlavə mə'nalar ifadə edir:

I. Bir yanda bazirganlar gəlibəni Qara Dər-vənd ağzına qonmuşlardı; Amma səsini dinli Gürçüstan ağzında otursan, ordun üstünə kimi qorsan.

II. Sağ ələ baxdığım da qardaşım Qaragünəyi gördüm...

Solum ola baxdıgımda dayım Aruzu gördüm...
Qarsı ola baxdıgımda sonı gördüm.

"Ağız" sözünün "sərhəd" mənasında işlənməsi faktı ilk baxışda təəcüblü görünə bilər, çünki həmin sözün əsas mənası ilə bu məna variantı arasında müasir Azərbaycan dili baxımından əlaqə yoxdur. Yuxarıdakı nümunələrdə "ağız" sözünün işlənmə mövqeyi onu omonim hesab etməyə də əsas vermir. Çünki bu mənanı "ağız" sözü polisemiya üçün ümumi qayda hesab edilən spesifik semantik vahidlərlə (toponimlərlə: Dərbənd, Gürcüstan) əlaqələnmə sayəsində ifadə edə bilər. Deməli, "sərhəd" mənasının əsasında məhz "ağız" sözünün malik olduğu və müasir dildə nisbətən arxaikləşmiş səmərədən biri dayanmalıdır. Qədim abidələrdən birinin lüğətində "ağzmaq" - "başlamaq" fe'li və "ağız" isminin "giriş" mənası qeyd olunur. Deməli, fonetik ekvivalenti (ağız - fe'li) ilə omonim olan "ağız" isminin "sərhəd" leksik-semantik variantının əsasında məhz "giriş", "başlanğıc" semi dayanır.

"Əl" sözünün "tərəf" mənasına gəlmə, bu məna variantı Azərbaycan ümumxalq dilində indi də işlənməkdədir. Lakin nədənsə türk dillərinin müxtəlif dövrlərinin leksikasını özündə əks etdirən nüfuzlu lüğətlərdə bu məna qeyd olunmur. Qədim türk dili lüğətində "əl" sözünün altı omonimi və bir neçə mənası ("aşağı yer", "qapı", "alçaq") göstərilir, "tərəf" mənası isə qeyd olunmur (S, 169). E.V.Sevortyan "əl" sözünün türk dillərinin qədim və müasir dövründə on dörd mənasını sıralayır, "tərəf, səmt, yan" mənasının isə adını çəkmir.

Güman etmək olar ki, "əl" sözünün "səmt" mənası "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının yarandığı dövrlərdən işlənməyə başlamış və sonralar öz aktivliyini itirmişdir. Müasir Azərbaycan dilində "sağ əldə" birləşməsində "tərəf", "səmt" məzmununu indi də işlənməkdədir.

Əlamət, keyfiyyət məzmunlu sözlər - məfhumlar müəyyən əlamətlərin toplusudur. Həmin əlamətlərin dildə ayrıca söz şəklində ifadə olunmasına baxmayaraq, onlar denotatdan kənarında mövcud deyil, məhz bu və ya digər əlamət ayrılmaz xassə kimi oşyalarla birlikdə dərk olunur, onun tərkib hissəsi kimi başa düşülür. Dildən xaric obyektiv mövcud olan bu xassə-əlamətin predmetdən asılılığı özünü dil elementlərinin semantik münasibətində də saxlayır. Belə ki, əlamət bildiren söz aid olduğu predmetin məzmununu müəyyənləşdirirdiyi kimi, öz növbəsində təyin etdiyi sözün semantikasi da onun məzmununa müdaxilə edir, onun potensial şəkildə malik olduğu bu və ya digər semantik qatı üzə çıxarır, reallaşdırır. "Kitabi-Dədə Qorqud"un dilində də əlamət ifadə edən sözlərin polisemantikliyi əlaqələnmə müxtəlliliyinin nəticəsi kimi meydana çıxır.

Topuğunda sarmaşanda qara saçım; Gecə yatarkən Qaracığ çoban qara qayğulu vəqif gördü; Bu qara eyib mənə ya məndəndir, ya da xatundandır - dedi. Ol yigit üzərində möhkəm qara şivən oldu; Məndən alçaq kişiləri ağ otağa, qızıl otağa qondurdu. Mənim suçum nə oldu ki, qara otağa qondurdu? - dedi; Ağır ləşkər bəl xəzinə alayım; Ağır qonaqlıq elənilər; Məgər kafirlərin ol gün ağır günləri idi. Hər biri ye-

məkdə, içməkdə idi; hey Dirso xan. Məno qəzəb etmə. İncinib acı sözlər söyləmə.

Müvafiq sözlərin türk dillərinin qədim dövr abidələrində də polisemantikliyi qeyd olunur. Müəyyən əlamətin müstəqim mənadə daşıyıcıları olan qara, alçaq, ağır, acı sözlərinin öz işlənmə orbitindən çıxıb, obyektiv əlamədə müvafiq əlamətlərə malik olmayan predmet və hadisələrlə dil faktı kimi işlənməsi indi bizə çox adi görünə bilər. Əslində isə bu dil-təfəkkür prosesi kimi qara şivən, qara vəqif, ağır ləşkər, ağır qonaqlıq, ağır gün, acı söz sintaqmalarının yaranması və həmin əlamətlərin yeni semantik vahid kimi dərk olunması təfəkkürdə baş verən uzun bir əməliyyatın - təkamül və ümumiləşdirmənin nəticəsidir. Öz ilkin mənasının olduqca konkretliyindən (qara saç, ağır daş, acı ot) uzaqlaşdırılıb əlavə mə'naya bu qədər mücərrədlik vermək yalnız dil mədəniyyətinin müəyyən inkişaf pilləsində mümkündür.

Bu münasibətlə "al" sözünün semantik inkişafı daha maraqlı görünür.

"Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti"ndə "al" sözünün üç omonim qarşılığı qeyd edilir: al₁ - qırmızı; al₂ - hiylə, məkr, yalan; al₃ - xurafata inanların təsəvvüründə qaranlıqda tək qaldıqda guya insanın gözüne görünən mövhum surət, xəyal, qülyabanı (səh. 82). Müasir Azərbaycan dilində müstəqil semantik yük daşıyan bu sözlərin və onların törəmələrinin əsasında eyni bir söz və onun müxtəlif variantları dayanır. Sözün əsas və törəmə mənası anlayışının tarixən dəyişkənliyini (müəyyən dövrdə əsas məna törəmə mə'naya və əksinə törəmə məna əsas mə'naya çevrilə bilər) və "al" sözünün ilkin mənasının dilimizin qədim dövrlərində "qırmızı" sözünün sinonimi kimi işləndiyini nəzərə alsaq, hər üç sözün semantik əsasında bu sözün (al-qırmızı sözünün) və onun məna variantlarının dayandığına şahidi olarıq. Zənnimizcə, al-hiylə və al - "al anası" sözləri "al" polisemantik sözünün tarixən malik olduğu - qadınların üzlərinə, dodaqlarına sürtdükləri qırmızı boya, ənlük - semindən (bu semdə "hiylə" motivi göz qabağındadır, sün'i surətdə rəngi qızartmaq, ona cəzbedicilik vermək) yaranmış və sonrakı inkişaf prosesində müstəqilləşmişdir. Semantik aralanma etimoloji məna ilə əlaqəsini tam kəsməyə də, işlənmə mühitindəki sərbəstlik və yeni məfhumun daşıyıcısı olma onu yeni lüğət vahidi kimi sabitləşdirmişdir. Deməli, "al-hiylə" və "al-al anası" mənasında və müasir dilimizdə al-qırmızı sözünün omonimi kimi işlənen hər iki söz tarixən "al" sözünün malik olduğu mə'naların birindən törəmişdir, əvvəlcə al-hiylə, sonra isə al-al anası sözləri yaranmışdır. Müqayisə et: Ala düşmək - şərə düşmək; Al dil - hiylə, məkr, aldatma, yalan; Al dilə tutmaq - aldatmaq, tovlamaq, hiylə işlətmək frazemləri və "Al anası" - guya gözə görünən mövhum surət, xəyal, yalan, aldatma...

Türk dillərinin qədim dövrlərində "al" sözü daha mürəkkəb formal-semantik struktura malik olub.

1. al - ön, ön tərəf; alda - öndə, qabaqda: bu məna görünür "al" - alın sözündən törəmədir, çünki məkan anlayışının bədən üzvlərilə ifadəsi qədim türklər üçün xarakterik hal hesab olunur.

"Al" sözü müxtəlif formalarda - aşağı, aşağı tərəf, əvvəl, yuxarı, başçı və s. mə'nalarda işlənb. Bu mə'nalardan alt (< al-t) "aşağı", "aşağı hissə, tərəf" cənub-qərb türk dillərində, al < al "ön", "ön hissə, tərəf" qeyri-öğuz dillərində addır.

2. al - qırmızı, tünd qırmızı, açıq qırmızı, kərəm; atın yohormə örtülən narıncı ipək material, gəlin üçün qırmızı örtük. "Al" sözünün rəng mənasına müxtəlif tipologiyalı qohum olmayan dillərdə təsadüf edilir. Bu sözü Altay və Hind-Avropa dillərinin uyğun kökləri kimi baxırlar.

3. al - hiyləgərlik, hiyləgər məsləhət, yalan, üsul, səhy, aldatma, azdırma. "Al" sözünün qeyd etdiyimiz və tam olmayan bu mənzərəsi də türk dillərinin çox qədim dövrlərdə sözün semantik strukturunun, məna tutumunun zənginliyini nümayiş etdirir və müasir Azərbaycan dilindəki mübahisə olunan semantik əlaqələrin uzaq keçmişdən başlanmış bir prosesin davamı olduğunu sübut edir.

Azərbaycan ümumxalq dilinin formalaşma dövrünün abidəsi olaraq "Kitabi-Dədə Qorqud" dilinin lüğət tərkibinin seçilən əlamətlərdən biri də ayrı-ayrı dil mənbələrinə xas olan müxtəlif fonetik qabıqlı sözlərin eyni məfhumun adları kimi qoşa işlənməsidir. Dastanın dilində işlənməş belə həmməna (sinonim) sözləri iki qrupda ayırmaq olar: 1. Türk dilli müxtəlif qəbilə dillərinə mənsub sinonim sözlər: et-qıl, de-söylə-ayıt, sağ-öson, cilasun-örən-övrən, suç-yazuq, yaxşı-eyi-yeg, aqlamaq-bozlamaq-sıqlamaq, tuğ-sancaq... 2. Ərəb, fars kölmələrinə sinonim kimi işlənenlər: uçmaq-behişt, sonuc-axır, cəng-savaş, qul-xolayıq, qoca-pir, yaqşı-xub, ağır-öziz, ayaq-sürəhi, yazı-yaban və s.

Dastanın dilində müvazi işlənməş bu tipli sözlərin bir qismi sonrakı dövrlərdə işlənmə fəallığını azalmış və tədricən lüğət tərkibinin passiv fonduna keçmişdir, başqa bir qrup sözlər isə azacıq fonetik dəyişmə ilə müasir türk dillərində, eləcə də Azərbaycan ədəbi dilində indi də işlənməkdədir.

* * *

Yuxarıda qeyd etdiyimiz formalaşma, təkamül prosesini dilimizin tarixi dövrləri boyunca izləyə bilmək üçün, eləcə də Azərbaycan türk dilinin tarixi semasiologiyasının və bütövlükdə mükəmməl tarixi qrammatikasının yaradılması üçün əsas linqvistik bəzi kimi ayrı-ayrı dövrlərin leksik-semantik mənzərəsi, sözlərin mənasının tarixini əks etdirən lüğətlərin yaradılması filologiya elminin qarşısında duran vacib məsələlərdəndir. Bu istiqamətdə görülməş işlər sırasında Müasir Azərbaycan türk ədəbi dilinin inkişafında əvəzsiz rolu olan və ümumi türk mədəniyyəti tarixini izləmək baxımından zəngin material verən "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının izahlı lüğətini hazırlamaq bir çox cəhətdən faydalıdır. Leksik-semantik tutum c'tibarilə son dərəcə əhatəliliyi və zənginliyi ilə diqqəti cəlb edən bu abidənin lüğəti iki istiqamətdə hazırlana bilər: a) izahlı-təsviri sinxron aspekt; b) tarixi-etimoloji diaxron aspekt.

Izahlı-təsviri sinxron aspektdə hazırlanmış bu lüğət abidənin dilində işlənməş leksik məna daşıyan bütün sözlərin (sadə, düzəlmə, mürəkkəb sözləri, onomastik vahidlər) əlifba sırası ilə düzülərək onların semantik izahına həsr olunub. Burada hər söz - anlayışın sinonimlərinin cəlb olunması ilə, təsviri şəkildə şərh olunmuşdur. Fe'li sifət, fe'li bağlama növ kateqoriyasının şəkilsizlə işlənməş sözlər lüğət vahidi hesab olunmadığından ayrıca qeyd olunmamışdır. Bu və ya digər sözün mövcud leksik-semantik variantları arasındakı sərhədin dəqiq müəyyənləşdirilməsinə cəhd göstərilmiş, əsas mənadən əlaqəsini kəsmiş variant müstəqil vahid kimi omonim cüt şəklində təqdim olunmuşdur. Frazeoloji birləşmələr, deyimlər də ayrıca lüğət vahidi kimi deyil, müvafiq sözün frazeoloji bağlı mənası, işlənmə xüsusiyyəti kimi onun semantik izahının ardınca verilmişdir. Bir çox işlək söz və terminlərin ədəbi dilin müxtəlif dövrlərində işlənmə mənzərəsi barədə müəyyən təsəvvür yaratmaq məqsədilə çap olunmuş sözlüklərə istinad edilmişdir. Toponimik və onomastik vahidlər ayrıca başlıq altında toplanmışdır.

İsmayıl Məmmədov

QISALTMALAR

- AB.** - Abuşka (El-Luqatü'n-Nevaiyye ve'l-İstîşadatü'l-Cagataiyye), Viladimir Veliaminof-Zernov neşri, Petersburq, 1869
- ALT.** - Von Gabain, Alttürkische Grammatik, 2 düzeltilmiş basım, Leipzig, 1950
- AN.** - Hamit Zübeyr ve İshak Refet, anadilden Derlemeler, Cumhuriyet Halk Fırkası neşriyatından, Ankara, 1932
- AND.** - Ahmet Caferoğlu, Anadolu Ağızlarından Toplamalar (Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasiya, Niğde, İlbaylıkları ağızları, Kalaycı argosu ve Ceygeli yürüklerinin gizli dili), T.D.K.C. 1. 10, İstanbul, 1943
- ANDİ** - Ahmet Caferoğlu, Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler, Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak illeri ağızları (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından, No. 487) İstanbul, 1951
- AZ.** - Azerbaycan Halk Şiveleri Lügati
- AZS.** - İsmayıl Məmmədov, Həsərət Həsənov. Azərbaycan dilinin sinonimlər lüğəti, B., 1990.
- AZY.** - Azerbaycan Yurt Bilgisi, İstanbul, 1932-34
- BUR.** - Burhan-ı Kaatî'-tercümesi
- BÜL.** - Bülğatü'l-Müştak fi Lügati't-Türki ve'l-Kıfcaq, Ananiasz Zaoacəkovski neşri, Warszawa, 1938
- DL.** - Divanü Lügati't-Türk, Kaşgarlı Mahmut, 3 cilt, Kilisli Muallim Rifat neşri, İstanbul, 1333 (1916). Tercümesi, Besim Atalay, T.D.K. Dizini "Endeks", Besim Atalay T.D.K. Arap Alfabesine göre Dizini, Dehri Dilcin, T.D.K.
- DOĞ.** - Ahmet Caferoğlu, Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, 1 Kars, Erzurum, Çoruh ilbaylıkları ağızları, (T.D.K., C.1,9), İstanbul, 1942
- DTS** - Drevnetyürskiy slovar. L., 1969
- F.** - Farsça.
- FER.** - Ziya Şülkün, Ferheng-i Ziya, Farsça-Türkçe lugat, Milli Egitim Bakanlığı neşri, İstanbul, 1944
- GA.** - Ömer Asim Aksoy, Gizantep Ağzı, 2 cilt, I cilt T.D.K.D. 21, II cilt, T.D.K., D, 22, İstanbul, 1945
- HOU.** - Houtsma, Ein Türkisch-Arabiscnes Glossar, Leiden, 1894
- Ə** - Ərəbcə
- İB.** - İbn Mühenna, Hilyetü'l-İnsan ve Hülbetü'l-Lisan Kilisli Muallim Rifat neşri, İstanbul
- İD.** - Esirüddin Edi Hayyan el-Endülüsi, Kitabü'l-İdrak li-Lisan'l-Etrak, Ahmet Caferoğlu neşri, İstanbul, 1930
- İİ.** - El-İdrak Haşiyesi, Velet İzbuduk neşri, T.D.K., İstanbul 1936
- İBL.** - İbn Mühenna Lügati, Aptullah Battal neşri, T.D.T.C., İstanbul, 1934
- KA.** - El-Kavaninü'l-Külliyə li-Zabt'l-lügati't-Türkiyye, Köprülü-zade Mehmet Fuat neşri, İst., 1928

- KU.** - Ahmet Caferoğlu, Kuzey-doğu illerimiz ağızlarından toplamalar, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve yöresi ağızları (T.D.K., C.1.14), İstanbul 1946
- KT.** - Kamus Tercümesi, 1304 (1886/87)
- LEHL.** - Ahmet Vefik, Lehce-i Osmani Dersaadet, 1306 (1888/89)
- MUH.** - Ali Şir Nevai, Muhakemet'ü-l Lügatayn
- ORS.** - Andreas Tietze, Griechische lehnwörter im Anatolischen Türkischen, Oriens, VIII, No.8, s.204-257; Slavische Lehnwörter in Türkischen Volkssprache, Oriens, X, No. 1 (1957), s.1-47
- ORT.** - Ahmet Caferoğlu, Orta-Anadolu Ağızlarından derlemeler, Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara vilayetleri ile Afşar ve Karakoyunlu uruklarının ağızları (İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No. 346), İstanbul, 1948
- PAV.** - Pavet de Courteille, Dictionnaire Turc-Oriental, Paris MDOOCLXX
- RAD.** - Wilhelm Radloff, Versuch Eines Wörterbuches Der Türk-Dialekte, The Hague ve Rijswijk, 1960
- RH.** - Sir James W. Redhouse, Türkçeden İngilizceye Lugat, İstanbul, 1921
- SEN.** - Muhammed Mehdi Han, Sengülah, Sir Gerard Clausen neşri, London, 1960
- Sİ.** - Ahmet Caferoğlu, Sivas ve Tokat illeri ağızlarından toplamalar (T.D.K., C.1.II), İst., 1944
- SÖD.** - Söz Derleme Dergisi, T.D.K. yayını, C.I, İstanbul, 1939; C.II, İstanbul, 1941; C.III, İstanbul, 1942
- ST.** - Steingass Persian-English Dictionary, üçüncü basım 1947
- ŞS.** - Şeyh Süleyman Efendi-i Buhari, Lugat-i Çagatay ve Türki Osmani, İstanbul, 1298 (1880)
- TS.** - Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, T.D.K. C.III.2; C.I, İstanbul, 1943, C.II, İstanbul, 1945; C.III, İstanbul, 1954; C.IV, İstanbul, 1957
- TÜR.** - Hüseyin Kazım Kadri, Türk Lügati, 4 cilt, ilk iki cildi Maarif Vekaleti, son iki cildi T.D.K. tarafından çıkarılmıştır
- K.A.** - Kişi adı.
- Q.A.** - Qadın adı.
- Y.A.** - Yer adı.

A

- A** - Nida; təəccüb və istehza bildirir. Əsasən cümlənin sonunda işlənir.
- ABDƏST (F.)** - Dəstəməz alma; Qur'ani-Kərimi oxumaq, başqa ibadət və dini vəzifələr yerinə yetirmək üçün əvvəlcədən yuyunma; Abdəst almaq.
- ABQAZ ELİ** - Abxaz dövləti (y.a.).
- AC** - Ac; Alt. ac; Az. 1. Qarnı boş, yemək ehtiyacı olan, 2. yoxsul, kasıb, fağır, möhtac; Dl. ac; Leh. 1. iştahlı, 2. ac, 3. Möhtac. Rad. ac; Sen. ac., toxun əksi; DTS. ac.
- ACI** - Acı, Az. 1. şirinin əksi, 2. dərd, əzab, 3. yorğunluq, 4. pislik, düşməncilik; Alt., Dl., İd. şirinin əksi, acı; Leh. şirinin əksi, maddi və mə'nəvi dərd, kədər, ağrı, qəm; Rad. 1. acı, acılıq, 2. ağrı, 3. şəfqət, acıma, mərhəmət, dərd ortaqlığı; DTS. 1. acıq, 2. turş, 3. Kədər, qəm, 4. Amansız, acıqlı.
- ACIQ** - Acıq; An. 1. acıq, acıqlı, 2. kədər, 3. güc; Alt. 1. acı, 2. hiddət, övkəli; Söd., Şs., Ts. hiddət; AzS. acıq, hirs, hiddət, qeyz, qəzəb; Acıqı tutmaq-acıqlanmaq, hirsənmək.
- ACİMAQ** - Acmaq, ac olmaq.
- ACİZ (Ə.)** - Gücsüz, aciz; Aciz qalmaq - gücü çatmamaq.
- ACMAQ** - Acıqlanmaq.
- AÇMAQ** - 1. Açmaq, bağlamağın əksi, 2. nəş'ələndirmək, qəmi dağıtmaq.
- AÇUQ** - 1. Açıq, geniş, 2. Aydın, parlaq; AzS. açıq, aşkar, bəlli, anlaşıqlı, məntiqli, çəkişmədən.
- AD** - 1. Ad, 2. şöhrət, ad-san; AzS. ad, şan, şöhrət; DTS. ad, titul, dərəcə; Adı bəlli-şanlı-şöhrətli; Adı çıkmak-adı çıxmaq, tanınmaq; Adını horlamak - öz adını pisləmək; Adını saklamak - adını gizli saxlamaq; Ad kazanmaq - şöhrətli olmaq.
- ADAM (Ə.)** - 1. İnsan, 2. kişi, 3. Qadın; Adam salmaq-duyuqçu göndərmək; Adam evrəni - adamyeyən, əjdaha.
- ADANLU** - adaxlı. Az. Adaxlı, nişanlı; Leh. adaklu, yeminli; Rad. Nişanlı, namizəd qız, sözlü; Sen. namizəd; Söd., Şs., Tc. II., nişanlı, yavuklu; AzS. Adaxlı, nişanlı, deyikli, göbəkəsmə, namizəd.
- ADƏM (Ə.)** - İnsan soyunun atası, ilk insan, 2. Adəm peyğəmbər.
- ADƏMİLƏR** - İnsan, insanlar, Adəm oğulları; Adəmilər evrəni-əzəmətli insanlar.
- ADƏT (Ə.)** - Adət, adət-ən'ənə.
- AĞ I** - ağ (rəng)
- AĞ II** - Tələ, tor.
- AĞ III** - 1. Qalxmaq, 2. Hündür yərə qalxmış.
- AĞA** - ağa. Az. Ata, böyük qardaş; Ab., An., Ga., Son., Ts., böyük qardaş, ağaboy; Leh. amca; Rad. 1. Böyük qardaş, 2. ata, 3. qardaş, 4. doğma qardaş, 5. Baba, dodo, 6. əfəndi, böyük, əmir; Ts. III., IV. ağaboy, iki böyük oğul; DTS. böyük qardaş.
- AĞAC** - Ağac (bitki); uzunluq ölçüsü (8 km ətrafında); Az., Ab., İb., Rad., Şs., Ts. I, II, III, ağac, ağacdən düzələn hər şey, 1. altı-yeddi verstlik, bir kilometrə qədər uzunluq ölçüsü; DTS (yığac), 1. ağac, 2. Uzunluq ölçüsü.
- AĞCA I** - Təmiz, ağappaq; Ağca bürəli-bürəli ağ olan; Ağca saz-ağappaq çöllər; Ağ yünlü - ağ yunlu; Ağca yüzlü - ağ üzülü.
- AĞCA II** - Axça. Az., İd., Ka., Leh., Rad., Sen. xırda gümüş pul, ümumiyyətlə, pul.
- AĞLAĞAN** - Ağlağanö (y.a).
- AĞ SUNQUR** - Şahin cinsindən olan ovçu quş.

AĞARMAQ	- Ağarmaq. Ab., Ga., İb., Rad., Sen., Şs. 1. ağ rəngdə olmaq, 2. Qocalmaq, yaşlaşmaq, ixtiyar yaşa gəlmək, aydınlıq olmaq, işıqlanmaq, gecənin bitib səhərin açılması, dan yerinin sökülməsi, 3. Aydınlıq olmaq, 3. aydınlıq olmaq, 4. uzaqdan gözə dəymək, görünmək.
AĞAYIL/AĞIL	- Ağıl, qoyun sürüsünün yığıldığı və ya salındığı üstü açıq, ətrafı bağlı yer.
AĞCA SAZ	- Ağca saz (y.a.).
AĞIL (Ə.)	- Ağıl.
AĞILMAQ	- Asılmaq. Rad. Havada sərbəst durmaq, asılı qalmaq.
AĞIR	- Ağır; An., Dl., İd., Leh., Rad. 1. ağır, 2. dəyərli, bahalı, 3. ciddi, yavaş, 4. sakit, tənəf, idraksız, 5. güc, 6. vacib; Ts. 1. kəskin; Ts. I, II, III, IV. çox qarışıq, İy. ağır, müşkül; DTS. 1. ağır, 2. Ağırlaşmaq, yorğun, 3. çətin, 4. ağır, təhlükəli; Az. ağır, güclü, əzablı, çətin, bərk, dərin, faciəli, kədərli; Ağır gün - toy-düyün, bayram günü, yadda qalan gün; Ağır xəzinə - zəngin xəzinə; Ağır ləşkər - böyük ordu; Ağır mənciliq taşla atmaq; Ağır sancaq - şərəfli bayraq; Ağır şivən - böyük dözülməz hüzn.
AĞIRLAMAQ	- Əzizləmək. An., Az., Dl., Hou., İd., Rad., Sen., Şs., Ts. I, II, III, IV, hörmət göstərmək, əzizləmək, qonaq etmək, məclisin yuxarı başında əyləşdirmək.
AĞIRMAQ	- Ucaltmaq, yüksəltmək, qaldırmaq.
AĞIZ	- Ağız. Uc, kənar, başlangıç; bədən üzvünün adı.
AĞIZLU	- Ağızlı, ağızı olan.
AĞLAMAQ	- Ağlamaq, yaş tökmək, şivən qoparmaq.
AĞMAQ	- Bax: Ağırmaq. Alt; An; İb., İd., Leh., Sen., Şs., Ts. I-IV, çıxmaq, yüksəlmək, yuxarı çıxmaq, yüksəyə çıxmaq.
AĞRI	- 1. Xəstəlik, 2. sancı, yel, 3. dərd, 4. yorğunluq, 5. cəfa, zəhmət, əziyyət.
AĞRILMAQ	- ucalmaq.
AĞRIMAQ	- Ağırmaq.
AH	- Nida. Ah çəkmək, köks ötürmək, heysilənmə, of, uf; Ah etmək, kədərlənmək.
AXIR (Ə.)	- Axır (malqaranın otu tökülən qurum).
AXIR (Ə.)	- Axır, son, nəticə, aqibət; Axır sonu - ən sonu, gedəcəyi son yer.
AXITRILMAQ	- Enmək, sürüşüb düşmək.
AXİRƏT (Ə.)	- Axirət. O dünya, axirət dünyası; Axirət haqqı - o dünyada sorulacaq haqq.
AXŞAM	- axşam, havanın qaralmağa başladığı vaxt, günəşin batmasından bir az əvvəl.
AXTARMAQ	- aramaq. Ts., I-IV. Devirmək, alt-üst etmək, yerə yıxmaq, başı aşağı çevirmək.
AQAR	- Axar su, çeşmə, çay və s.
AQÇALUQ	- Axçaya dəyər əmtəə. Rad. Muzdlu.
AQ HASAR	- Ağ hasar (y.a.) - Ağ hasar qələsi.
AQIN	- Basqın, hücum. İd., Leh., Rad., Sen. çapqın, talan, basqın; Aqın vermək; Aqın çapmaq.
AQINÇI	- Talançı. Dl., Leh., Rad., Sen., Şs., Tür. talana gedən süvari, talançı, gecə basqınçısı.
AQINDILI	- axıntılı, çoxğun axan.
AQITMAQ	- Axıtmaq; Az. suya buraxmaq, axıtmaq.
AQ QAYA	- Ağ qaya (y.a.) - Ağ qayanın qapları.
AQMAQ	- 1. Axmaq; 2. basqın etmək.
AQSAQA	- Ağsaka (y.a.) - etnotoponim: ağsaklar - ağ hunlar - eftalitlər.
AL I	- al, qırmızı, parlaq, qırmızı rəng, əlvan; Alt., An., Dl., Leh., Rad., al qanadlı, al yanaqlı, qırmızıya çalan sarı; An. qırmızı; Az. tünd qırmızı; Dl. 1. narıncı rəng, 2. qızıl bəzək; İb. kül rəngli at; Leh. parlaq qızıl; Tür. al rəng, parlaq qırmızı rəng; alt; Al məhmuzlu; Al duvağın iyəsi.
AL II	- Hiylə, yalan; Al eyləmək - hiylə qurmaq, aldatmaq.

ALA I	- ala, başqa rənglə aqın qarışığı; Alt; Az., Dl., Ga., Leh., Rad., Sen., Şs. alaca, qarışıq rəngli, rəngarəng, yarı qırmızı, cizgili; İb., İd. ala rəngli at; Ala qan; Ala qaz; Ala qıyma; Ala qollu; Ala qollu saparı; Ala başlı; Ala ev; Ala evkən.
ALA II	- Tərəf, doğru; Yanım ala; Qarşım ala.
ALACA	- Ala. Leh., Rad., Şs., Tür., Ts. III, IV, rəngbərəng, əlvan, qarışıq rəngli, naxışlı.
ALALMAQ	- Qızarmaq, rəngdən rəngə girmək.
ALAN	- Ala, səhərin ilk aydınlığı; alan səhər.
ALAR	- Ala, aydınlıq. Dl., Rad., Söd., Tür. rəngbərəng olmaq, qızarmaq; Alar səhər - səhər çağı; Alar tanıla - dan yeri ağararkən.
ALAT (Ə.)	- Alətlər, vasitələr; Alati-döyüş vasitələri, silahlar.
ALA TAĞ	- Ala dağ (y.a.).
ALAY	- Alay, ordu hissəsi. Leh., Rad., Sen., tayfa, camaat, hissə, bölük; Alay bağlamaq; Alay-alay gəlmək.
ALCA	- Qırmızıca, al rəngdə olan; Alca atlı; Alca qopuz.
ALÇAQ	- 1. Alçaq "hündür" sözünün öksisi; 2. alçaq, rəzil, ləyaqətsiz; Az., Leh., Rad., Tür. 1. alçaq, pis, 2. pis.
ALÇAQDAN	- Aşağıdan, düz yerdən.
ALDAMAQ	- Aldatmaq, yalan söyləmək; Alt; An; Dl., Hou., İd., Leh., Rad., Sen., Söd., Şs., Ts. I, III, IV. aldatmaq, dolamaq, ölə salmaq.
ALDANMAQ	- Aldanmaq. Az., Leh., Rad., Sen. inanmaq, tələyə düşmək, aldanmaq.
ALDIRMAQ	- Əlindən verilmək. Az., Rad., Sen., Ts. II, Tür. 1. itirmək, döyüşdə itirmək, 2. it və ya quş ilə ovlamaq.
ALƏM (Ə.)	- Dünya, cahan, kainat, varlıq, mövcudat.
ALƏT (Ə.)	- Alət.
ALIN	- Alın; Ab (alında, allıda) önündə; Dl. Bir dağın ön tərəfi; Leh., Söd., Tür. Öndə olan, ön, qabaq, qarşı, müqabil tərəf. Alın-başa gün işığı urmaq; Alınına qada yazmaq; Alınına şərəbin istisi çımaq; Alınını yerə qoymaq; Alınım-başım umudu.
ALINMAQ	- Alınmaq, zəbt edilmək, tutulmaq; Leh., Rad., Sen., Ts. I, II; Tür. Tutulmaq, yaxalanmaq, əsir edilmək; Alı vermək - başqası üçün bir şey almaq; Alı qoymaq-tutmaq, saxlamaq.
ALİM (Ə.)	- Bilici, oxumuş; Alimlər sorvəri.
ALQAR	- Yürüş; Alqar varmaq - yürüş etmək.
ALQIŞ	- Alqış; Az., Alt., An., And., Dl., Doğ., İb., İd., Leh., Rad., Sen., Şs., Ts., II, III, dua, xeyir-dua, təhsin və təqdir, öymə, mədhiyyə, xeyir diləmə, sevinc və şadlıqla qarşılama, təbrik; Alqış vermək, tərifləmək, dua etmək.
ALLAH (Ə.)	- Tanrı; Allah-təala; Allah əmri ilə; Allah-tanrı; Allahın inayəti; Allahü səmədsən; "Fəlor yerdə əbodi var olan tək Allahsan".
ALMAQ	- Almaq, əlinə götürmək.
ALMA	- Alma (meyvə adı).
ALMAS	- Almaz; Almaz cidalu-mizraqları almaz kimi parıldayan.
ALP	- İgid, cəsur. Dl., Hou., İb., İd., Leh., Rad., Sen., Şs., Tür. Cəsur, qəhrəman, igid, bahadır, pəhləvan; Alp ər; Alp ərən.
ALT	- Aşağı, alt tərəf, aşağıda olan; Rad. 1. aşağı hissə, altda olan, 2. arxa, 3. cüz'i, əhəmiyyətsiz, fəna, az dəyərli.
ALTI	- Altı (say); Altı bölük etmək - parça-parça etmək; Altı yüz; Altı pərli - altı dilimli; Altı pərli gürz - altı dilimli toppuz.
ALTMİŞ	- Altmış; Sen., bir bölük əsgər.
ALTUN	- Qızıl; Altunlu; Altunluca; Altun başlı - qızıl başlı.
AMAN (Ə.)	- 1. Daxili rahatlıq, əmin olma, 2. sığınma, yardım diləmə, yalvarma; Aman diləmək; Aman demək.
AMƏNNA (Ə.)	- İnanmış, Allahın dediklərinə inandıq, iman gətirdik.
AMİN (Ə.)	- amin. "Tanrım, qəbul et!"

AMİT	- Amit (yer adı).
AMMA (Ə.)	- amma, ancaq.
ANA	- Ana; Rad. 1. ana, 2. Xala, 3. Anam kişi - hörmət edilən qadın; Ana rəhminə düşmək; Anadan doğma.
ANARU	- O biri, o tərəf, əks tərəf.
ANCAQ	- Ancaq, yalnız. Az., İd., Leh., Rad., Tür. 1. məhz, yalnız, tək, sırf, 2. lakin, fəqət, amma, 3. güc-bəla, bir təhər, 4. Eləcə, 5. olsa-olsa.
ANCILAYIN	- elə, onun kimi. Leh., Rad., Sen., Tür. onun kimi, o qədər, elə, eləcə.
AND	- And, əhd-peyman, söz vermə; And içmək.
ANDA	- Orada, o yanda; Dl., İb., İd., Sen., Ts. IV. orada; Alt., Rad., Ts. I-III, 1. Orada, 2. oraya, 3. o zaman.
ANDAN	- 1. Sonra, ondan sonra, 2. onun üçün, o səbəbdən.
ANDIRMAQ	- 1. Andırmaq, xatırlatmaq, 2. birinə bənzəyərək onu xatırlatmaq.
ANI	- Heyrət, şaşqınlıq; "anı uçdu", yəni bihüş olub qaldı, ağı başından getdi.
ANITMAQ	- Bir vəqə, bir mənzərə qarşısında çaşib qalmaq; Sen. anımaq, anıtmaq; Tutulub qalmaq, çaşib qalmaq.
ANLAMAQ	- Anlamaq, öyrənmək, bilmək; Leh. sezmək, vaqif olmaq; Rad. 1. dinləmək, 2. Anlamaq, 3. yada düşmək.
ANMAQ	- Xatırlamaq, yada salmaq, düşünmək; Rad. 1. birinin adını söyləmək, 2. yada olmaq.
ANRAMAQ	- kükrəmək, hayqırmaq. İh., Ts. I-IV Hayqırmaq, kükrəmək, (aslan kimi heyvanlar) gurultulu, qorxunc səslər çıxarmaq; Rad. (kiçik, bala heyvanlar) inləmək, mızıldamaq.
ANSUZUN	- Dərhal.
APARMAQ	- aparmaq. An., Az., Leh., Rad., Şs., Tür. 1. Aparmaq, alıb götürmək, alıb getmək, qapıb qaçmaq, çalıb çapmaq, qəsd etmək, 2. götürmək; Aparsavuz gərək idi.
APUL-APUL	- ləngər vura-vura. Leh. yağlı qazlar kimi iki yana sallanaraq gözəl bir yerləşlə yerimə halı; Ts. III, iki yana sallana-sallana.
ARA	- Ara, orta, iki şeyin arasındakı boş yer; Az., Leh., Şs., Tür. 1. ara, orta, məsafə, 2. vaxt, zaman, möhlət; Arada; Aradan əksilmək; Aradan çıxmaq.
ARAMAQ	- aramaq, axtarmaq; Tür. soruşmaq, istəmək.
ARD	- Ard, arxa; 1. arxa, dal, 2. son, nəticə; Dl. 1. dağ keçidi, 2. yüksək ovalıq, 3. bərk yer, 4. yoxuş, 5. Boyun, 6. təpə; Şs. keçid, dar yol; Tür. 1. dağın arxası, 2. keçid.
ARĞAB	- Hələ. Leh. (arqamaq) sarmaq; Tür. iplik bükmək və sarımaq; Söd. (arkar) itlərin boynuna taxılan halqa; Rad. (arqa) axar cu, çay; (arqav) qıvrım-qıvrım.
ARĞIŞ	- karvan, qərblərdə olanın yanına göndərilən şəxs, xəbər aparın. Alt., Dl., Rad., Şs., Tür. (mənbələrdə "arkış") karvan.
ARXA	- 1. Arxa, ard, dal, 2. kömək, köməkçi; Arqası üzərinə; Arqasını vermək.
ARI	- təmiz, saf. Ab., Alt., Az., An., İd., Leh., Rad., Söd., Şs., təmiz, saf, pak, təmizlənməmiş, xalis.
ARIQ	- Arıq. Ab., An., Az., Leh., Rad., Sen., Şs., sısqı, ötsiz-cansız, cılız, zəif.
ARQA	- Bax: arxa.
ARQIÇ	- Arxac; Doğ. (arxaç) yazda sürünün dincəldiyi yer; Rad., (arxaç) dağ yamacı, bir dağın otöyi; Arqıç qır.
ARQIÇ	- Arqıç (y.a.) - Arqıç qır.
ARQU	- Dl. (arquq) 1. inad, sözo qulaq asmayan, 2. iki divar və ya iki dirək arasına qoyulan ağac.
ARQU BEL	- Arqu Bel (y.a.).
ARQURU	- Köndələn, çarpaz. Alt., Leh., Rad., Söd., Tür. çarpazvari, əyri, xaçvari, yan; Arquru yatmaq.
ARLANMAQ	- arlanmaq, Az., Leh. utanmaq, həya etmək.
ARPA	- Arpa; Arpa ötməgi - arpadan bişirilmiş çörək.

ARSIZ	- Arsız.
ARSLAN	- Aslan.
ARSUN	- Arşın, uzunluq ölçüsü; Az., Leh. barmuqların ucundan çiyinə qədər olan bir ölçü; Şs. üç qarış boyda ölçü.
ART	- Bax: ard
ARTUQ	- Artıq, ziyadə, çox, lazım olmayan; Rad. 1. artıq, 2. Nəhayət, sonunda.
ARTURMAQ	- artırmaq. Geriyə buraxmaq, sağ buraxmaq, noxtaltmaq.
ARU	- Bax: arı.
ARUZ	- Aruz (kişi adı). At ağızlı Aruz Qoca.
ARUQ	- (Bax: arıq).
ASILAN	- Asılan-asılan qayalar - asılan-uçurum qayalar.
ASI (Ə.)	- Asit; Asi olmaq - buyruq eşitməmək, itaətdən çıxmaq.
ASLAN I	- Bax: Arslan.
ASLAN YATAĞI II	- Aslan yatağı (y.a.).
ASMAQ	- 1. Asmaq, sallatmaq, yüksək bir yerdən aşağı sallatmaq, 2. dar ağacına çəkmək, asaraq öldürmək.
ASUMAN (F.)	- asıman, soma, göy.
ASUMANLU	- Tavanlı; Asmanlı gög, tavanı olan.
AŞ	- yemək. Alt., Dl., İb., İd., Sen. Yemək, toam, yeyilməli şey; Leh. 1. təam, qida, 2. buğda və un ilə bişmiş şorba, adı yemək; Söd., şorba, plov; Şs. 1. təam, qida, 2. plov; Tür. 1. yemək, toam, azuq, 2. buğda və undan bişirilən şorba, 3. ət və köklü bişirilən plov; Aş yedürmək ziyafət vermək; Aşını vermək.
AŞAĞA	- 1. Ayaq tərəf, alçaq tərəf, aşağı, alt, 2. adı, alçaq, bayağı, dəyərsiz (Az., Hoy, Rad., Tür.).
AŞANMAQ	- Qalxmaq, ucalmaq, dirənmək; Göy yüzünə aşanmaq.
AŞBAZ (F. AŞPƏZ)	- Aşbaz, yemək bişirən, aşpaz.
AŞIQLAMAQ	- aşıq olmaq. Dl. (aşiqmaq) 1. birinin evini və başqa şeyləri mənimsəmək; 2. aşıq olmaq, sevmək, vurulmaq.
AŞIT	- godik, keçid. İh., Söd., 1. dağın aşılacaq yolu, 2. iki dərə arasındakı yüksəkliklər, 3. keçid, aşırım; Aşıt vermək.
AŞMAQ	- aşmaq. Bir şeyin və ya yerin o biri tərəfinə keçmək, dağın yüksəkliyini o biri tərəfinə keçmək; Ga., Leh., Ts. I, II (erkək heyvan) dişisini minmək.
AŞUQ	- Aşıq; Az., Söd. diz qapaqlarından çıxan oynaq sümüyü, diz qapağı; Ab. topuq və dirsək sümüyü; Dl., Ga., Hou., İd., Leh., Rad., Sen., Şs. topuq sümüyü; Aşuq oynamaq.
AŞUT	- (Bax: aşı). Aşut vermək - yol vermək.
AT	- At; At ağızlı; At ayağını yerə döymək; Ata süvar olmaq; At başını çevirmək; At binmək; At çapmaq; At qoqraması; At döpmək; Atdan endirmək; Atın çəkmək; Atını oynatmaq; Atını çökürmək; At cəlavəsinə yeməmək; At yələsinə düşmək; At yüzdürmək.
ATA	- 1. Ata, 2. Baba, 3. ailənin başçısı, 4. ocaq, 5. ulu baba, 6. baba yerində olan yaşlı, hörmətə layiq kişi, möhtərəm adam, 7. toriqtə şeyxi; Ata adını yürütmək; Ata belindən düşmək; Ata sözünü iki eyləmək.
ATILMAQ	- atılmaq. Dl., Rad., Sen. ox və s. atılmaq, atış açılmaq.
ATIŞ	- atışma. Dl., Leh., 1. ox atışma, 2. ox atış torzi.
ATIŞMAQ	- atışmaq. Leh., Tür. bir-birinə pis sözlər söyləmək, deyişmək.
ATLANMAQ	- atlanmaq. An., Az., Dl., İb., İd., Leh., Rad., Sen., Şs. ata minmək.
ATLAS (Ə.)	- Atlas; Parlaq ipək parça; üzü ipək, astarı pambıq parça.
ATMAQ	- atmaq. Dl., İb., İd., Ka. 1. atmaq, 2. ox atmaq; Atdığı ox yerə düşməmək.
AV	- Ov; Az., Leh., ümumiyyətlə, oti yeyilən vəhşi heyvan və quş, quruda və dənizdə vurulub tutulan heyvan; Av avlamaq; Av çığırmaq; Ava çıxmaq.

AVANMAQ	- Dironmək, göy üzünə dironmək, ucalmaq.
AVAZ (F.)	- Uca səs; Az., Rad. insana həzz verən gözəl səs, nəğmə səsi; Avaz gəlmək; Avazı gedilmək.
AVLANMAQ	- ovlanmaq.
AVLAYU	- Ovlayaraq, ovlanaraq.
AVSAL	- dabaq xəstəliyi. Heyvan xəstəliyi, malın, qoyunun dabaq xəstəliyinə tutulması nəticəsində ağızından axan selik. Avsal olmaq.
AVUC	- Ovuc; Əlin iç tərəfi, əl dolusu; Avcına sığmayan.
AY	- Ay! Oy! (nida)
AY	- 1. Ay, 2. ilin 12 bölümündən biri; Ayın on dördü.
AYA	- iç, əlin ayası - əlin içi; sapanın ayası - içi. İb., İd. Sahib, malik; Alt., An., Dl., İd., Ka., Sen., Rad. ovuc, ovuc içi; Az., Rad., Tür. Əl içi və ayaq dabanı ortasındakı düzlük, əlin və ayağın düz və açıq yeri.
AYA SOFYA	- Aya Sofya (y.a.).
AYAQ I	- Ab., Dl., Rad., Sen., Şs., Tür. ayaq; Ayağına at tuşagını vurmaq - evləndirmək, başını bağlamaq; Ayağını yerə döymək - nəyəsə e'tiraz etmək; Atın ayağını yerə döymək; Ayağı torpağına salmaq, birinin ayağına adam göndərmək; Ayaq yolu - ayaq yolu, subaşı.
AYAQ II	- Qədəh, kasa, fincan.
AYAQLU	- Ayağı olan, ayaqlı.
AYAQLULAR	- İnsanlar, adamlar.
AYDIN	- Aydın, işıq, nur; İb., İd. 1. işıq, nur; Leh., Şs. aylı gecə, məhtab, 2. parlaq, işıqlı, açıq; Dl. Ay işığı; Az. 1. işıqlı, açıq, bəlli, 2. xoş.
AYDINA	- Söz-sözbət, şayiə.
AYIB (Ə.)	- Nəyinsə dəyərini azaldan şey, utanılmalı vəziyyət, qüsür.
AYIBLU	- Qüsurlu, ayıblı.
AYIBLUCA	- Bax: ayıblı.
AYIL	- Bax: ağayıl.
AYIRD	- Ayır, yolun ayırıcı.
AYIRMAQ	- Ayırmaq.
AYITMAQ	- Demək; İb., İd., Sen., demək; Alt., Dl. soruşmaq; Rad. Demək, danışmaq, xəbər vermək; Söd. demək, anlatmaq, nəql etmək, Şs. 1. söyləmək, demək, 2. irad tutmaq; Tür. 1. demək, söyləmək, 2. şe'r oxumaq.
AYQIR	- ayqır. Döl üçün seçilmiş erkək at; Ayqır gözlər suyu.
AYQIRGÖZLÜ	- Ayqırgözlü (y.a.).
AYQIRLI	- Ayqırı olan.
AYNA	- Dördüncü gün; Adna günü; Ayna günü - cümə günü.
AYRAN	- Ayran, içki; Qatıqdan hazırlanmış ağartı.
AYRI	- ayrı. Az. 1. fasiləli, aralı; Özbaşına, müstəqil, 2. başqa, ayrı; Rad. (ayrı, ayrı) 1. Ayrılmış bir şey, dərə, çay, 2. ayrılmış, 3. uzaq; Tür. ayrı, başqa, digər ayrılmış; Söd. artıq, bir daha.
AYRIQ	- Ayrısı, özgəsi.
AYRILIQ	- Ayrılıq.
AYRILMAQ	- Ayrılmaq
AYRU	- Bax: ayrı.
AYRUQ	- ayrı. Dl. başqa; bir başqası; İb. qeyri, başqa, özgə; İd. başqa, qeyri, ayrı, özgə; Sen. 1. Biganə, 2. Dahi; Söd. Şs. 1. biganə, ayrı, 2. başqa, qeyri; Ts. I-IV, 1. başqa, qeyri, digər, 2. artıq, bir daha, 3. başqası, 4. Bundan sonra; Tür. 1. ayrı, başqa, 2. artıq.
AYTIŞMAQ	- deyişmək, höcətləşmək. Rad., Söd. görüşmək, deyişmək, savaşımaq, münaqişə zamanı sərt cavablar vermək.
AZAD (F.)	- Azad, sərbəst, köləlikdən qurtarmış; Azad eyləmək; Azad olmaq.

AZGÜN	- Azgün; Azgün, dimli-dimli doğru olmayan, katir, haqq dinindən ayrı dinə qulluq edən.
AZİM (Ə.)	- 1. Böyük, ulu, uca; 2. çox.
AZMAQ	- azmaq. 1. Haqq yolundan çıxmaq, dindən çıxmaq, yolunu azmaq, 2. qudurmaq, həyasızlaşmaq; Azın gəlmək - yolunu itirib gəlmək.
AZNAVUR	- An., Söd., Ts. III müstəbid, sətir, əsəbi, azgün, qüvvətli, heybətli, İh. pis əxlaqlı adam; Rad. əsil adam; Tür. gürcüce 1. Boy, sarkordo, baş buğ, 2. İgit, qəhrəman.
AZUĞ	- gündəlik yemək. Alt., An., Dl., Gal., İb., İd., Leh., Rad., Sen., Şs., Tür. ərzaq, yemək, yeyiləcək şeylər, qida, yol yeməyi.

B

BABA	- Ata, dodo; DTS. ata; Baba qeyriti üçün - ata yolunda.
BABACUQ	- Atacıq.
BACA	- baca. Az. Yeraltı qazmalarda, yaxud daxmalarda tüstünün çıxması və havanın dəyişməsi və işıq düşməsi üçün qoyulan deşik; Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Tür. evlərdə işıq düşmək üçün açılan pəncərə; hava və işıq üçün yer; Yuxarıdan qoyulmuş şüşəsiz pəncərə.
BACARA BİLMƏK	- Bacarmaq; Öhdəsindən gəlmək.
BACUQ	- Kiçik baca; (Bax: baca).
BADAM	- badam. 1. Meyvə, 2. Badam ölçüsündə, badama oxşar olan şeylər.
BADYA	- badya. Az. mis vedrə, misdən süd və su qabı; Leh., Rh. Atı suvarmaq üçün qab, taxta vedrə və tokno yerinə işlənən gil qab; geniş və dayaz qab, gil qab; Rad. taxta çanaq; Tür. geniş torpaqdan ağzı gen qab; Badyalar kurmaq - içki qabları düzmək.
BAĞ I	- Bağça, ağaclıq, meyvə, gilomeyvə ağacları olan yer.
BAĞ II	- bağ. Bağlamağa yarayan hər şey, sarğı, ip, sap; DTS. 1. buxov, zəncir, qandal, 2. örtük, 3. olaq.
BAĞDAMA	- badalaq. An (bağda) yıxma, yerə sorma; Söd. (bağda) yıxma; Ts. II, III güləşdə atılan badalaq, güləşçi fəndi.
BAĞDAMAQ	- badalaq vurmaq. Leh., Rad. dizləri sarmaq, qucmaq; Dl. (bağlatmaq) Leh. və Rad. (bağdalamaq) Ts. IV qucaqlamaq, sarılmaq, fırlatmaq.
BAĞIR	- bağır, eiyor. Dl., İb., İd., Sen., Şs. eiyor, qara eiyor; Az. Qara eiyor; Sinə, köks, döş qofəsi, ürək, qol; Rad. qara eiyor, bir şeyin ön hissəsi; Rh. 1. qarın ön hissəsi, 2. ürək, köks, 3. dağın başına doğru olan hissə, 4. dağ ətəyinin yuxarısı; DTS. 1. eiyor, 2. Qarın, 3. ürək (moe.), 4. qan qohumu; Bağır basmaq - əlini ürəyinin üstünə qoyub salanı vermək.
BAĞIRMAQ	- bağırmaq, qışqırmaq. Dl., Leh., Rad., Sen., Şs., Tür. 1. qışqırmaq, böyürmək, 2. ağlamaq, haraylamaq; DST. çığırmaq.
BAĞIŞLAMAQ	- bağışlamaq. 1. Hədiyyə vermək, bəxş etmək, pulsuz vermək, peşkəş etmək, 2. günahından keçmək, bağışlamaq.
BAĞLAMAQ	- Bağlamaq, örtmək.
BAĞLANMAQ	- bağlanmaq. 1. Düyünləmək, bağlı olmaq, tutulmaq, sarınmaq, 2. sıraya düzmək, razılığa gəlmək, sıra tutmaq, bənd olmaq, vurulmaq, mehr salıb əlaqələnmək.
BAĞLU	- Bağlı.
BAĞŞURMAQ	- razılaşmaq. Ab. (bağış: bənd və bağ), bağlamaq, razılığa gəlmək.
BAHADUR	- bahadır, qəhrəman. Leh., Rad., Rh. Qorxmaz, qəhrəman, cəsur, mərd, igid; Tür. pəhləvan (monqolcadan) igid, qəhrəman.
BAHADURLUQ	- Cəsurluq, igidlik, qəhrəmanlıq, cəsarət.
BAXIŞ	- baxış. Az., Dl., Leh., Rad., Rh., Sen. baxış, nəzər.
BAXT (F.)	- baxt. Tale, iqbal, qəzavü-qədr, qismət, təsadüf.
BAQIR	- Mis.
BAQİ (Ə.)	- Ölümsüz, əbədi qalan, ölməyən, daimi; Baqi kalan əbədi olan.

BAQISI	- Geri qalanı, gerisi.
BAQMAQ	- 1. Baxmaq, 2. gözləmək, 3. bir şeyə maraqlı olmaq; DTS. diqqətlə baxmaq.
BALÇAQ	- qəbzə. Leh., Rad. nazik sap mənasında, qılıncın qəbzəsi; Rh., Sen., Tür. qılıncın qəbzəsindəki öli qoruyan dəmir.
BALÇIQ	- Palçıq, ayağa yapışan palçıq, gil, gilli torpaq; Balçığa baturmaq - ləyaqətini alçalatmaq.
BALDIR	- baldır. Az., İd., Leh., Rad., Sen. qılınca diz ilə topuq arasındakı hissəsi, bərkət.
BALIQ	- Balıq.
BALQIMAQ	- parlamaq. An., İd., Rad. parlamaq, aydınlatmaq, işıqlandırmaq; Leh., Rh., pulu kimi parıldamaq; Söd. (balkamaq) 1. şimşək çaxmaq; 2. halqalanmaq, dalğalanmaq, parlamaq, çaxmaq.
BAM	- dik. Az. (bomb) dik, topə; bam-bam topə.
BAM-BAM	- dik-dik. Bam-bam dəpə (y.a.).
BAMSI	- Bamsı (k.a.). Qambörə oğlu Bamsı Beyrək.
BAN I	- Əzan; Ban banlatmaq - əzan vermək.
BAN II	- Az. 1. Arabanın təkərdən yuxarı hissəsi, qutusu, arabanın qabağına qoşmaq üçün uzun ağac, arabanın oxu, 2. evin üstü, çardağın altı, 3. tavan, bağdadı, 4. evdən üstünün çıxması, təmiz hava və işıq düşməsi üçün açılan deşik, baca; Bur. 1. damın səthi, 2. uca və yüksək səs, 3. xudavəndi aləm, 4. başlanğıc və ali; Leh., Te. I, II, IV. 1. ulu, həşmətli, 2. böyük, irəlində gedən, bəy; Ts. 1. azan, 2. ulu, böyük, irəlində gedən, bəy; DTS. ban I (çincə ban, ran) - taxta (yazı üçün); ban II (van, mövən) - on min; vanmaq - bağlanmaq, 2. bağlı olmaq (-n qayıdış növün şəkilsidir).
BANLAMAQ	- banlamaq; əzan vermək. An. quşların kəskin səslə ötməsi; Az. oxumaq, ötmək (xoruz kimi) İb., İd. 1. qışqırmaq, bağırmaq, 2. sayıqlamaq; Ts. I, II, III. 1. yüksək səslə bağırmaq, 2. azan vermək; Ts. 1. yüksək səslə bağırmaq, 2. gurlamaq.
BANU	- Banu (qadın adı).
BARBAR	- Bağırmaq fe'linin birinci hecasından düzəlir, ancaq "bağırmaq" fe'linin qarşısında işlənir və səs şiddətliyini bildirir; Leh., Tür. bar-bar bağırmaq, bərkədən qışqırmaq; Bağırmaq sözünün qüvvətləndirmə dərəcəsinə əmələ gətirən ədat.
BARAQ	- it adı.
BARASAR	- Barasar (y.a.).
BARGAH	- ev, otaq.
BARI (F.)	- bari. Leh., Rad. (barı), heç olmazsa, ön azı; Rh. 1. Heç olmasa, 2. Yalnız, ancaq; Tür. arzu və məhdudlaşdırıcı ədat; heç olmazsa, hər halda, nə olursa-olsun, mütləq.
BARIŞMAQ	- barışmaq, dil tapmaq, başa düşmək, qorara gəlmək, razılığa gəlmək.
BARMAQ	- Barmaq (əl və ayaq barmaqları); Ab., Az., İb., Dl., Sen., Tür. Parmaq.
BASMAQ	- basmaq. 1. Bir şeyi bir yerə basıb qoymaq, bir şeyin üzərində basdırmaq, 2. ayaqla tapdamaq, ayaqla əzmək, 3. sinəsinə çəkmək, qalib gəlmək; Az., Dl., Tür. 1. axın (hücum) etmək, qarət etmək yağmalamaq, 2. Ayağını yerə qoymaq; Leh., Rad., Reh., Sen., Şs. qəfləton məhv etmək, hücum etmək, gəco hücum etmək, məğlub etmək; İd. güləşdə yıxmaq və qalib gəlmək; Az. basmaq, tapdalamaq, ayaqlamaq, basdalamaq, tixamaq, dürtmək, qalib gəlmək; DTS. 1. təzyiq etmək, 2. möhür basmaq, 3. üstün gəlmək, 4. hücum etmək, 5. öldürmək, malik olmaq (qadın haq.).
BAŞ	- baş. 1. baş (canlı orqanizmin hissəsi), 2. kəskin baş, savaşda kəsilmiş düşmən başı, 3. nəfər, can, 4. başçı, ulu, öndə gələn, 5. zirvə, uc; DTS. 1. baş, 2. məsuliyət, 3. yuxarı, uca, 4. boğaz (qabın başı, ağız), 5. bitginin yuxarı hissəsi, 6. başçı, öndə gələn, 7. başlanğıc, başa gəlmək; baş götürmək, baş kəsmək; başa qoza gəlmək; başı qovqada qalmaq; başına iş gəlmək; başında olan bit ayağına gəlmək (qorxmaq); başını yuxarı tutmaq; başı üzərinə çevirmək (sədəqə vermək), baş endirmək (salam vermək); baş qaldırmaq (üşyan etmək); baş kəsmək (adam öldürmək).
BAŞARMAQ	- başarmaq, bacarmaq.
BAŞLAMAQ	- başlamaq. Bir işə sifət etmək, girişmək, başlamaq.
BAŞLI	- başçı. Leh. başı üstündə olan, topəli, topəsi olan; Rad. 1. bir başı olan, 2. qüdrət sahibi olan, 3. ağıllı, 4. əsaslı, vacib; Tür. üzərində baş kimi yumru bir şey olan.

BASMAQ	- basmaq. Az. uca ortulu, daban tərəfi açıq, ayaqqabı; Leh. ayaqqabı; Rad. səndəl, ayaqqabı, gəco ayaqqabısı; Rh. Gəco ayaqqabısı; Söd. nəleyin; Ts. I-IV. ayaqqabı.
BASSIZ	- başsız. Başı görünməyən, uca başı kəsilmiş; Başını bərabəri; Başı üzərinə (məmnunluq üçün); Baş vermək gəlmək; Baş yaracağı eyləmək (başın çarəsini qılmaq).
BATIRMAQ	- batırmaq, sancılmaq.
BATMAQ	- batmaq. 1. Sancılmaq, girmək, bir şeyin içinə keçmək, iynə sancmaq, 2. bir şeyin içində soxulub qalmaq, 3. suya batmaq.
BATMAN	- batman. Az., Dl., İb., İd., Sen. məlum çəki, ölçü vahidi (çəkinin miqdarı).
BAYAĞI	- Bayağı, xoşa gəlməyən.
BAYAQ	- Bayaq, bir az bundan əvvəl; An., Az., Rad., Söd., bir az öncə, keçmişdən, keçən zamanda.
BAYBURD	- Bayburd (y.a.) - Bayburd hasarı.
BAYINDIR XAN	- Bayındır xan (k.a.). Qamğan oğlu Bayındır xan.
BAYMAQ	- varlanmaq.
BAYIR	- bayır, eşik. Az., Sen., Şs., Tür. açıq yer, çöl, boş yer, düzlük, yazı, çöllük, səhra, çöllü-biyaban, evdən və yaşayış yerindən kənar olan yer.
BAZIRGAN (F.)	- Tacir, tacir dostəsi; Leh. kəsibdən yuxarı olan tacir.
BAZLAMAC (BOZLAMAC)	- bazlamaq, yağlı çörək. An. evlərdə sac üstündə bişirilən qalın çörək; bozlama qalın; Az. sac üstündə bişirilən çörək; Leh. 1. qalın və şirniyyəti çox olan sac çörəyi; 2. qat-qat kökə; Rad. (bozlamac) ballı sac kökəsi; Rh. Zərif yoğrulmuş bir xəmir çörəyi, bal, kərə yağı və s. ilə yeyilir; Sen. şirin bir çörək növü; Söd. (bozlama və bozlaşmaq) qarğıdalı, arpa və buğda onların bişirilən mayalı, mayasız, yağsız, şəkərli, şəkərsiz, nazik və qalın bişirilən sac çörəyi; Ts. I-IV. 1. sac yuxası (lavaş), 2. yağ içində bişən sıyıq xəmir.
BECAN	- Becan (k.a.). Baybecan bəy.
BEÇİD	- tez, eold. An. Təlosik, tez, tə'ili; Rh. məcbur, mühüm, çox ciddi; Ts. I-IV. 1. tez, təlosik, eold, 2. sıx-sıx, davamlı olaraq, 3. çox ziyadə, gərək, lazım; Beçid olmaq (sürəklili çalışmaq, qeyrətli olmaq).
BEHİŞT (F.)	- Cənnət.
BEL	- bel. An. 1. Dağların arasındakı keçid, 2. sperma; İd. bir şeyin çıxıntı ortası; Leh. 1. kəmə, orta, 2. kəmə kimi incə, dar yerlər, 3. Onurğa sütunu, sperma, 4. onurğa sümüyünün ortası; 5. sıra dağların üstündəki keçid; Tür. 1. vücudun ortası, kəmə, və qurşaq bağlanan yer, 2. onurğa, 3. bel kimi incə olan yerlər.
BELİNLEYÜ	- Çəşaraq, qorxub sıçrayaraq.
BELİNLEMƏK	- An., Dl., Leh., Rh., Söd., Tür., İd. Qəfləton qorxmaq, birdən qorxmaq, qorxub sıçramaq, qorxaraq oyanmaq, yuxudan qorxaraq sıçramaq.
BƏŞ	- Baş (say); Bəş akçalı; Bəş kölmə xəbər; Bəş kölmə dua qılmaq; Bəş yüz.
BƏŞİK	- Bəşik, nonni; Bəşik kərtimə yavuklu-göbəkəsmə, nişanlı.
BƏYİN	- Beyin, anlayış, qavrama, baş, ağıl, idrak, zəka.
BEZ	- bez. Az. Pambıqdan toxunan rəngsiz parça; Dl. Pambıq şey, xam pambıq və ya kətan bezi; Leh., Rad., Rh. 1. kətan, kəndir yaxud pambıq toxunma, qumaş, 2. bunların hər hansı birindən düzəldilmiş şey.
BEZƏ (F.)	- miskin, fəqir. Bur., St. fəqir, yoxsul, nisibsiz, ümüdsiz.
BƏBƏK	- bala, övlad. Bobo, körpə uşaq, südümər körpə, qundaq uşağı; Bəbəkləri bitməsin - övladsız qalsın.
BƏDƏN (Q.)	- bədən. 1. Vücut, gövdə, 2. qalının yüksək və böyük ana divarları, qalının, mazgallı (qala bağçasının) siporləri, qalının iç çevrəsi, divarları.
BƏDƏVİ	- bədöv. Az. (bidav) sağlam, qəçəğan, köhlən at; Sen. (bidav) yüyrek at; (bidav) soy və cins at, bədəvi köhlən, arab atı, yüyrek at; Tür. (bido, bidav) soy və cins at, müharibə atı. Sudan çıxan bir aygırın at sürüsü içində dişiyə aşmasından doğulan at; ("Koroğlu" dastanında da Qıratın və Düratın deryadan çıxmış aygırlardan törəndiyi nəql edilir).

BƏG	- Bəy; Ab. Bəy; Az. orta çağlarda böyük imtiyaz və torpaq sahibi, əsilzadə, əsilli-nəsilli; İb., İd. 1. ömir, bəy; Tür. böyük, ulu, 2. Zəngin, kübar, 3. mənəbli, 4. bə'zi qulluqçuların ünvanı; Bəg ərənlər; bəglər başı; Bəglər bəyi; bəy Yigitlər; Bəg oğlu (bəyzadə, əsilzadə); Bəg oğlu bəg (soyca bəy).
BƏGƏNMƏK	- Bəyənmək, yaxşı və gözəl görmək, xoşa gəlmək; Leh., Rh., seçmək.
BƏGLİK	- boylik.
BƏGZADƏ	- bəyzadə. Leh., Rad., köklü, əsilzadə, əsil, kübar.
BƏHA (F.)	- Dəyər, qiymət, ekvivalent.
BƏHIRİ	- su quşu. Rh. Qasıqdındık ördək; Söd. (bəhri), kiçik vəhşi ördək; üzgəc, üzücü; Bəhri qotazlı - ördək tüklərindən qotazlı olan.
BƏXS ETMƏK	- Bağışlamaq.
BƏK	- bərk. An., Dl., İd., Leh., Rad., Sen., Söd., Tür. 1. bərk, qatı, sərt, 2. Qüvvətli, sağlam, mətin, möhkəm.
BƏKİL	- Gözətçi.
BƏKLƏMƏK	- 1. Qorumaq, 2. gözləmək.
BƏQA (Ə.)	- Əbədilik, ölümsüzlük, davam etmə; Bəqası olmaq - davam etmək.
BƏLƏMƏK	- bələmək. An., Az., Söd., Tür. uşağı bürümək, sarımaq, bələmək, beşikdə yatırmaq.
BƏLİ (F.)	- Bəli (təsdiq bildirən ədat).
BƏLKİ (F.)	- bəlkə.
BƏLLÜ	- 1. Bəlli, mə'lum, 2. bəlli, bilinən, açıq, aşkar, meydanda; Bəllü bilmək (dürüst bilmək).
BƏLÜRMƏK	- bəlli olmaq. Leh., Tür. bəlli olmaq, açıb ortaya çıxarmaq, açıb bəlli etmək.
BƏLÜRSÜZ	- mə'lum olmayan. Rad., Tür. bilinməyən, bəlli olmayan, məchul, ad və nişanı olmayan.
BƏN	- mən (I şəxsin təki).
BƏNİZ	- bəniz. Az., Leh., Rad., Rh., Şs. 1. çöhrə, üz, sima, 2. Üzün rəngi; Bənizini saratmaq (qorxutmaq); Bənizi sararmaq (bənizi solmaq).
BƏNZƏMƏK	- bənzəmək. Başqasına oxşamaq, bənzər olmaq, bir başqası kimi görünmək.
BƏNZƏR	- bənzəyon kimi, oxşayan.
BƏRABƏR (F.)	- bərabər; bərabər etmək - qarşılaşdırmaq, döyüşdürmək.
BƏRABƏRİ	- bir səviyyədə, bir dəyərdə, bərabər, eyni.
BƏRDƏ	- Bərdə (y.a.).
BƏRİ	- bəri. 1. Bəri, bura, bu yan, bu tərəf, 2. bu yana, bu tərəfə.
BƏRK	- bərk. Az., Dl., İb., İd., Leh., Rad., Söd., Şs. 1. Sərt, qatı, 2. Sağlam, qüvvətli, mətin; Bərk bağlamaq; Bərk sarmaq; Bərk tutmaq.
BƏRKİTMƏK	- bərkitmək. An., Az., Dl., İd., Leh., Rad., Söd., Şs., sağlamlaşdırmaq, sıxıb tıxamaq, möhkəmləndirmək, güclü etmək, qüvvətləndirmək.
BƏRÜ	- Bax: bəri.
BƏSƏRƏK	- Tüklü dəvə cinsi, gənc və qüvvətli dəvə, iki hür - güclü dəvə və ərəb dəvəsindən olan nər dəvə.
BƏSLƏMƏK	- bəsləmək. Qayğı ilə saxlamaq, böyütmək, yetişdirmək.
BƏYAN (Ə.)	- anlatma, bildirmə; Bəyan etmək - bildirmək.
BƏZƏNMƏK	- bəzənmək, süslənmək; Bəzənən çağda - bəzəndiyi zaman.
BİĞ	- biğ.
BİLDİR-BİLDİR	- bildir-bildir, gildir-gildir; ... "bildir-bildir gözünün yaşı rəvan oldu" - gildir-gildir gözünün yaşı axdı.
BİRAQMAQ	- buraxmaq, əldən boşlamak, buraxmaq, atmaq, vaz keçmək, bir yerdə qoymaq, əlindən salmaq, özünü əldən salmaq, bir yerdə qoymaq.
BIYIQ	- biğ; Biyacığı kararmaq - biğ yeri tərlemək; Biyığı kanlı.
BİCİ	- cici-bici. Söd. 1. məmə, məmənin giləsi, 2. civ-civ, cücə, 3. oğlaq.

BİÇMƏK	- biçmək.
BİD'ƏT (Ə.)	- bədət. 1. Dində olmadığı halda sonradan daxil olan, dinin əsliində olmayan artım və ya oskiklik; Dindən kənara çıxma, 2. Yeni adət, uydurma, dində uydurma.
BİXƏBƏR (F)	- xəbərsiz.
BİLƏK	- bilək, olın qola birləşdiyi hissə.
BİLƏSİ	- Özü.
BİLİCİ	- bilici. Hər şeyi bilən, hər şey haqqında mə'lumatı olan adam.
BİLİK	- bilik, ağıl.
BİNAR	- Bulaq; Leh., Rh., Sen. 1. mənbə, qaynaq, çeşmə, 2. bir çayın başı, bulaq.
BİNƏT	- minik. An., İd., Rh., Söd., Ts. I-IV. minməyə məxsus heyvan, minik heyvanı, minləcək heyvan; Binəri olmaımaq - minməmək; Binərim yox - minmirəm.
BİNƏMƏK	- Minmək.
BİR	- Bir; Bir arada; Bir araya gəlmək; Bir az; Bir yasdığa baş qoymaq - ailə qurmaq, evlənmək; Bir kaç - bir neçə; Bir kaç kolimə xəbər qısa xəbər; Bir göz - bir dəfə; Bir ləhza - bir an; Bir türlü - əsla.
BİR-BİR	- Bir-bir, ayrı-ayrı, döno-döno, tok-tok; Bir-bir gəlün keçmək; Bir-biri (ikilikdə); Bir-birinə qovuşmaq; Bir bölük (bir neçə); Bir-birinə qoyulmaq (üz-üzə qoyulmaq, vuruşdurmaq).
BİRÇƏK	- birçək. An. (pörçək və pürçək) gicgahlardakı saç; Leh., Rh., Söd., Ts. III-IV. xırda saç qıvrımı, uzun kəkil, saç qıvrımı, alına və gicgaha tökülən saç, kəkil, kəsilib qulaq yanından sallanan qadın saç (Bax: bürçək).
BİRÇƏKLİ	- Birçəyi olan
BİRƏ	- (Bax: məərə); An. xitab nidası; Leh. nida; Rad. 1. hey, 2. bir təhqir nidası.
BİRƏR	- Bir-bir.
BİR-İKİ	- Qeyri-müəyyən çoxluq, bir-iki; Bir-iki deməmək - fürsət verməmək.
BİR-İKİSİ	- (Bax: bir-iki).
BİRİSİ	- 1. Biri, bir kimsə, bir şəxs, 2. bir təki, bir donəsi.
BİRLİK	- Təklilik, tok olma; Birlik, vəhdət, Allah birliyi, yalnızlıq.
BİSMİLLAH (Ə)	- Allahın adı ilə.
BİŞMƏK	- Bişmək.
BİŞMİŞ	- Bişmiş.
BİT	- Bit (parazit, hoşərat).
BİTƏKƏLLÜF (Ə)	- 1. Salamsız - kəlamsız, 2. Həməən, həməncə, hazırlanmadan, olduğu kimi.
BİTƏRLİ	- 1. Bitən şeylər, bitkilər, bitənlər, 2. bollu, münbit, verimli.
BİTMƏK	- olmaq, doğulmaq. 1. Yaşıllaşmaq, 2. peyda olmaq, meydana gəlmək, əmələ gəlmək, yaranmaq, 3. böyümək, kök atmaq.
BİZ	- Biz (I şəxs övəzliyinin cəmi).
BİZƏ	- Bax: Bezə.
BİZƏVAL (F.Ə.)	- Ölümsüz, sonu olmayan, zavalı, əbədi; Bizəval mə'bud (zavallı olmayan, Tanrı, əbədi Tanrı).
BOĞAZ I	- Boğaz. Az. 1. boyunun ön tərəfi, xirtək, 2. qırtlaq, 3. dərələrin və çayların mənbə və baş tərəfi; Leh. 1. bir şeyin dar yeri, boğuc tərəfi, 2. qırtlağın ağız yeri, qırtlaq, 3. boğazın xarici tərəfi, boyun önü və bədənin dərisi, 4. çay, 5. dərənin boğazı, 6. ağız yeri, keçid, 7. çay ağızı, 8. dağ boğazı, dağ keçidi; Boğazları birər qarış - uzun boğazlı.
BOĞAZ II	- Hamilə, ikicanlı; An. boğaz heyvan; Rad. boğaz madyan; Söd. hamilə, yüklü; Şs. (boğaz) hamilə.
BOĞAZCA	- Hamilə (Bax: boğaz II).
BOĞAZLAMAQ	- Boğazlamaq. Az. boğazını (başını) kəsmək, öldürmək; Dalaşarkən boğazdan yapışmaq, boğmaq; İb., İd. 1. boğazından kəsmək; kəsmək; Leh. öldürmək, 2. qoyun, toyuq kəsmək, 3. mal kəsmək, 4. Qurban etmək; Rad., Rh. başını kəsmək, başını kəsərək öldürmək.

BOĞMA	- Boğaz xəstəliyi. Az., Rad., Tür. boğaz ağrısı, angina, boğmaca, difteriya (xəst.), boğaz iltihabı, tongonofoslik; Boğmalar çıxarmaq.	BÖHTAN (Ə.)	- Yalan, utura, yalandan günahlandırma.
BOL	- Bol. Az., İd., Leh., Rad., Rh., Sen. çox, bol, zəngin, bərəkətli; Bol akca (çoxlu pul); Bol qaymaqlı; Bol loşkor; Bol ne'mətli; bol xəzinə.	BÖLMƏK	- Ayrılmaq, qılıncla kiyib bölmək, parçalamaq.
BOLAY Kİ	- Olsun ki. Rad. Allah verə də; Rh. ola ki, Allah verə də; Söd. kaş ki, barı; Ts. I-IV. ola ki, Allah verə də; Ehtimal ki, məgər ki.	BÖLÜK	- 1. Hissə, parça, pay, 2. bölmə, suru, 3. bir nəslin bir parçası olan topluluq.
BORC'	- Bore, birinə verəcəyi olma.	BÖRK	- Papaq, dəri papaq; An. sorpuş; Dl. başlıq; Rh. uzun keçə sorpuşun bir növü.
BORCLU	- Borelu.	BÖYLƏ	- Belo, bunun kimi, buna bənzər, bu şəkildə; Böylə etmək.
BORU	- boru - musiqi aləti. İb. (burqu) bürüncdən və ya buynuzdan düzəldilmə boru; Leh. gəronay, büylü, dilsiz bir musiqi alətidir, çubuq və burulmuş buynuz kimi olur; Rad. truba; Rh. buynuz, buynuzdan düzəldilmiş boru, truba; Borular urulmaq (borular çalınmaq, borular üfünmək).	BÖYÜMƏK	- Böyümək, boya-başa çatmaq, inləmək, yekəlmək.
BOSTAN (F.)	- Güllük, gül bağçası, xoş qoxulu meyvə bağçası, bağça.	BU	- Bu; Bu qatla - bu dərəcə.
BOŞALMAQ	- boşalmaq. Bir qabın içindən süzülüb qurtarmaq, axıb tökülmək; Rh. sular səddini aşmaq; qan bir yerdən çıxıb axmaq, şiddətlə axmaq.	BUCUQ	- Yarı, para. Dl., İd., Leh., Rad., Sen., Tür. yarım, bir şeyin yarısı, bütövün tam yarısı.
BOŞANMAQ	- Açılmaq.	BUD	- Bud, bədənin üzvü; Sen. bədənin qurşaqlardan dizə qədər olan hissəsi.
BOY I	- Soy, kök; Dl. millət, qövəm, qəbilə, köçəri tayfa, qohum-əqraba; Rad. Ailə, soy; DTS. Tayfa, qəbilə.	BUDAQ	- Budaq (k.a.). Qaragünə oğlu Qara Budaq.
BOY II	- Qamət, boy-buxun; İb., İd. qamət, boy; Leh., Rad., Rh. 1. qamət, 2. Uzunluq, 3. dərinlik, yüksəklik, 4. bədən, vücut, 5. əndam, 6. Məsafə.	BUDAQ	- Ağacın gövdədən ayrılan hissəsi.
BOY III	- Boy! (nida). An. (bıy); Az. (bıy) nida, təəccüb sözü, bıy (bir şeydən narahat olduqda deyilir), təəccüb, heyrat, təəssüf ifadə edir; (boy) qorxu və təəccüb ifadə edən ədat.	BUĞA	- Buğa. Az. (buqa) toxumluq iri buynuzlu heyvan; İd. dişi heyvanı dövlətmək üçün yetişdirilmiş kolo, aygır; Leh. 1. mal aygırı, 2. səsi kallaşmış, 3. mal, zürafə və s. erkəyi; Şs. mal aygırı.
BOYLAMAQ	- dastan söyləmək. An. (boylama) uzun yazılan dua; Az. (boylama) sonsuz avam qadınların yazdırdıqları uşaq duası.	BUĞRA	- Erkək dəvə. Dl., İb., İd., Rad., Rh. erkək dəvə; Leh. (buğur), dəvə, qızmış, səsi boğulmuş, batmış, 2. bə'zən buğur və buhur da deyilir; Şs. (buğrı) ayırıq, iki hörgüclü dəvə; Buğra nər, erkək iki hörgüclü dəvə, erkək dəvə.
BOYUN	- Boyun. Az. gərdən, baş ilə bədəni birləşdirən hissə; Dl. boyun, ənsə; Leh. 1. gərdən, önünə boğaz arxasına ənsə deyilir, 2. öhdə, məs'uliyət; Başın arxası, ənsə; Boyuna almaq (yanına almaq); Boyuna salmaq (yanına almaq); Boyunla qulağın almaq (Boyun-qulağını tutmaq, həyəcanlanmaq); Boyunun urmaq-başın kəsmək.	BUĞUR	- (Bax: Buğra).
BOYUNCUQ	- Boyundan asılan bəzək, muncuq.	BUQAÇU	- Cülov. An. atın və b. heyvanların qaçmaması üçün hər iki tərəfi ilməli, ortası zəncirli bağ; Dl. oğruların, talançıların ölinə vurulan buxov; Leh. zəncir, buxov, qandal; Rad. çidar; Rh. çidar kimi ayağa taxılan ip, yaxud zəncir, qandal; Sen. heyvanların və günahkarların ayağına vurulan zəncir.
BOZ	- Boz (rəng). An., Az., Dl., İb., İd. kül rəngi; Ağ ilə qaranın qarışmasından meydana gələn rəng; Az. torpaq rəngi; İd. çal., ala-bula; Leh. toz, torpaq, qəhvə və kül rəngli qaramtıl rəng; Rad. 1. kül rəngi, 2. Solğun rəng; Rh. kül rəngi, yaxud açıq kül rəngi; Sen. bəyaza çalan mavi rəng; Şs. 1. tünd rəng, sürmə rəngi, çal rəng, 2. fərasətli, fəhmli adam, müdrik; Boz at; Boz atlı; Boz aygır; Boz aygırlı.	BULAŞMAQ	- Kirlənmək, ləkələnmək, batmaq, bir şeyə bulanmaq.
BOZAC'	- Bozumtul, boz rəngə çalan; Sen. (bozlağ) turac və qırqovul toyuğu, fərəsi; Söd. (bozea) turac (toyuq).	BULMAQ	- Tapmaq.
BOZLAMAQ	- Yarıqlı ağlamaq. Ab. yas mərasimlərində həzrin avazla ağlamaq və dövələrin çıxardığı səs; An. dəvə bağırması, bə'zi heyvanların (dəvə quşu) bağırması; İd. dəvə bağırması; Rad. cavan dövələrə bağırmaq; Sen. ana dəvənin balasını çağırmaq üçün bağırması; Tür. 1. işləmək, ah-uf etmək, 2. dəvənin balasını axtarıb böyürməsi, 3. yüksək səs çıxarmaq; Söd. 1. dəvə bağırması (məc.), insan fəryad etmək; Ağlamaq, fəryad etmək, 2. dəvə bağırmaq, 3. su gurlayaraq axmaq.	BULUŞMAQ	- 1. Qarşılaşmaq, təsadüf etmək, rastlaşmaq, 2. görüşmək, üz-üzə gəlmək.
BOZMAQ	- Pozmaq. 1. Dağıtmaq, bir şeyi öldən buraxmaq, məhv etmək; Pozmaq, 2. verdiyi sözdən dönmək, 3. enmək, belini yerə vurmaq.	BULUT	- Bulud.
BÖGƏLƏK	- Hoşrat adı. An. mal-qara cinsinin düşməni olan bir böyük milçəkdir; Az. iki qanadlı cücə olub, dağlarda, rütubət yerlərdə yaşayan, başı qısa və yumru, zəhərli bir çibin; Leh. heyvanları sancan mavi milçək, eşşək milçəyi; Rad. böyük, mavi milçək; Tür. eşşək milçəyi.	BUN	- Sıxıntı, özab. An., Söd. sıxıntı, oləm, ködər; İb. Eyib; Ts. I-IV. sıxıntı, ehtiyac, zərurət.
BÖGÜR	- Böyür, yan tərəf. An. yan, kənar; Az. bədənin sağ və sol tərəfi, yan; Leh. 1. yan, 2. Dağın ortası, önü və kənarı; Rh. 1. yan, 2. dağın yamacının ortası; Tür. 1. qarnın iki boş tərəfi; 2. dağın önü və ortası.	BUNALMAQ	- Həl piş olmaq. Leh. Tür. çəşmaq, olacsız qalmaq, nə edəcəyini bilməmək; Rad. qorxmaq, qorxu içərisində olmaq.
BÖGÜRMƏK	- Böyürmək; Leh. Sığır, camış, dəvə kimi böyürmək, qalın səs çıxarmaq; Sen. Heyvanın bağırmasına deyilir, məcazi mənada insanın səsli ağlaması; Tür. bə'zi vəhşi heyvanların çıxardığı səs, böyürmək; Bögür-bögür-hönkür-hönkür.	BUNCILAYIN	- Belo, bunun kimi, buna bənzər; Leh. bu qədər, bu miqdar; Bunun kimi, bu dərəcə.
		BUNDA	- (Bax: burada).
		BUNLU	- Qəmli, ködərli. Ts., Tür. dördli, sıxıntılı, ködərli, bunlu qalmaq (darda qalmaq, sıxıntıda qalmaq); Bunlu olmaq (sıxılmaq, darda qalmaq, sıxıntıda olmaq); Bunlu yer (sıxıntılı yer, dar yer, özablı yer).
		BURADA	- Bu yerdə, bu sırada, burada.
		BURÇUQ	- Puçur-puçur; Dl. 1. burçak, 2. tor damcıları; İd., Sen. (məc.) 1. dolu, 2. noxuda bənzər donlu bitkilərdən biri; Tür. dono; Burçuq-burçuq tərlemək (puçur-puçur tərlemək, üzündə noxud donları boyda tor damcıları olmaq).
		BURLA XATUN	- Burla Xatun (q.a.). Boyu Uzun Burla Xatun.
		BURMA	- Burma (saç). Leh., Rad., Rh., Tür. burğu şəkildə olan bir şey çığa; Burulmuş və bükülmüş olan şeylər (saç və s.); Burması altın (saçı, çığıası qızıl olan); Burması qızıldan; burması altın tunc boru.
		BURUN	- Burun; Burundan qan şorlatmaq.
		BUSTAN	- Güllən.
		BUTA	- Buta. Lh. (puta); Rad. (buta); Rh., Sen. nişanə; (buta) atışda hədəf, nişan yeri, ox hədəfi, ox nişangahı, nişan qoyulan gil qab, nişan dəstəsi; Buta atmaq (hədəfi vurmaq).
		BUYNUZ	- Buynuz; Leh., Rh. buynuzdan düzəldilən boru növü, burğu, trubaya bənzər bir çalğı aləti; Buynuzu burma bir qoç.
		BUYRUQ	- Əmr, hökm, fərman, iradə, buyurma; Buyruq etmək (əmr vermək); Buyruq olmaq (əmr, fərman, gəlmək); Buyruq etmək - buyurmaq.

BUYURMAQ	- 1. Ömr etmək, söyləmək, demək, 2. bir yerə gəlib oranı şərəfləndirmək, təşrif gətirmək.
BUZ	- Buz.
BUZAĞI	- Buzov. Az. (buzov, buzoy) 1. inəyin bir yaşına qədər olan balası, 2. südəmər inək balası; Leh. süd əmən bala; fil, gərgədan, zürafə balası; Rh. süd əmən inək balası; Sen. mal və gərgədan kimlərinin balası; Şs. mal balası, dana.
BUZLU	- Buzlu.
BÜDRƏMƏK	- Büdrəmək. Az. (büdrəmək) yeriyərkən az qala yıxılmaq; Rad. (büdrəmək) atların sürüşməsi; Sen. (büdrəmək) başı aşağı gəlmək; Tür. (büdrəmək) sürüşmək.
BÜGDÜZ	- Ləqəb - Büqdüz Əmən (k.a.).
BÜKMƏK	- 1. Burub qoparmaq, 2. həlak etmək.
BÜRÇ (Ə.)	- Qala başındakı qüllə, qala, hasar.
BÜRÇƏK	- Bırçək. Az. bırçək; (bırçək və börçək) 1. başın ortasını qırxdırıb yanlarında saxlanan tüklər, 2. uzun saçlı qadınların qulaqlarının üstündə buraxdıqları kəsik tüklər; DI. (börçək) saç həlqəsi; İd. alının üstünə düşən saç; Leh. lülə saç; Rad. lülə saç, qırılmış saç; Şs. lülə, kəkil; Tür. (bürçək) saç bükümü, türrə.
BÜRƏ	- Birə (parazit, həşərat).
BÜRÜMƏK	- Örtmək, sarımaq, quşatmaq, bürümək.
BÜSƏRƏK	- Bax: Bəsərək. An. qızmış dəvə, tox, azgün dəvə; Leh. buxur dəvə il ağ dəvədən hasil olan incə qoşqu heyvanı; Büsərək-büsərək dəvələr dəvənin qüvvətli bir cinsi-qoşqu dəvəsi.
BÜTÜN	- 1. Bütün, bütöv; 2. cəld, sıçrayışla.

C

CAHİL (Ə.)	- Biliksiz, bir şey bilməyən, qəflətdə olan.
CAMAL	- Gözəllik, üz, sifət, sima.
CAN	- Can; Can çuşa gəlmək; Canına odlar düşmək (içə yanmaq); Can bacuğu; Can vermək - ölmək, birinə öz canını vermək; Can qorxusu - ölüm qorxusu; Can tatlusunu bildirmək - canın qiymətini bildirmək; Can parası - çox əziz; Cam seyrandə olmaq - yuxuda olmaq; Canı çuşa gəlmək - coşmaq; Canına keçmək - canına işləmək; Canına odlar düşmək - ürəyi yanmaq; Canını cəhənnəmə salmaq - öldürmək.
CANVƏR	- Canavar, qurd, yırtıcı, yadquzaq, vəhşi heyvan; Canavarlar sərhəngi (yırtıcı heyvanların başı); Canavarlar sərvəri (heyvanların şahı).
CARIYƏ (Ə.)	- gənə qadın; 1. gənə qız; 2. gənə qadın xidmətçi, qaravaş.
CASUS (Ə.)	- Gizli şeyləri arayıb axtaran, casus, xəfiyyə.
CASUSLAMAQ	- Koşfiyyət aparmaq. Gizli şeyləri araşdırmaq, soruşmaq, gizliyə arayıb soruşmaq, casusluq etmək.
CAVAB (Ə.)	- Cavab. Qarşılıq; Cavab vermək - qarşılıq vermək.
CƏBBAR (Ə.)	- Allahın adlarından biri.
CƏBBƏXANA	- 1. Silah anbarı, döyüş vasitələrinin olduğu yer, 2. döyüş vasitələri, döyüş üçün lazımli şeylər.
CƏBRAYIL	- Dörd böyük mələkdən biri, Allahla peyğəmbərləri arasında elçilik etməyə, Allahın buyruq və vəhyələrini bildirməyə xidmət edir.
CƏDD (Ə.)	- 1. Ata, 2. dədə, 3. baba, ədəd.
CƏHƏNNƏM	- Axirətdə özab yerinin adı, tamu.
CƏLLAD (Ə.)	- Cəllad; ölüm hökmünü icra edən adam; Qaniçən, qəddar, mərhəmətsiz adam.
CƏM (Ə.)	- Cəm, yığın; Cəm etmək - toplamaq.
CƏMİ	- Bütün, hamısı.
CƏMİSİ	- Hamısı.

CƏNG (F.)	- Vuruş, döyüş, savaş; Cəng alət - silah; Cəng etmək, döyüşmək; Cəng və savaş etmək - müharibə etmək.
CƏNNƏT (Ə.)	- Axirətdə nəmətlər yurdu, yaxşılar və Allahdan qorxanlar üçün axirətdə hazırlanmış olan şənlək və istirahət yerinin adı, bəhişt.
CƏZA (Ə.)	- 1. Öziyyət, işgəncə, 2. bir günahın əvəzi.
CİĞİR	- 1. Gediş-gəlişdən omədo gələn ensiz, dar yol - ciğir. 2. nişan, iz, xətt.
CİLƏSUN	- İgid, qəhrəman. Leh. 1. iri, möhkəm, ceydaq, 2. qəhrəman; Rh. böyük, qalın dodaqlı və azgün görünüşlü; Sen. Çevik; Ts. I-III. igid, boylu-buxunlu, yekəpər dəliqanlı.
CİLƏSUNLUQ	- Qəhrəmanlıq, igidlik, bahadırılıq.
CİLBİR	- Yüyon. Rh. (cilbir və cilbur) bir heyvanı dartmaq üçün qayıq, yaxud yüyon; Sen. (cilbur); Sözl. noxta taxılan ip; Ts. II-III. noxta, noxta sapı.
CIZIĞLAR	- Cızıqlar (y.a.).
CİCİ	- An. kiçik üzüm salxımı; İh. (cicik) yerdən bitginin ilk görünən yaşillığı (soğanın içində ön körpösünə "cücük" deyilir, buna yaxındır); Leh. uşaq kimi gözəl, Cici-bici şey; Rh. 1. oynayacaq şey, oyuncaq, 2. bir uşağın xoşuna gələcək, onu sevindirəcək gözəl bir şey.
CİCİ-BİCİ	- Xoş, gözəl, incə, gövdəli; Leh. telli, pullu; Rh. gözəl bəzədilmiş.
CİDA	- Mızraq. An. mızraq; Sen. nizo, süngü, mızraq; Ts. I, II, III. süngü, mızraq; Cida oynatmaq - nizo, mızraq işlətmək; Cida sunmaq - nizo, mızraq dürtmək.
CİDALU	- Mızraqlı, nizəli, süngülü.
CİGƏR	- Ciyər (bədən üzvü); Cigərdə olan or yigitlər bölürmək cəsəətli olanlar özünü göstərmək; Cigərdən parası - əziz, doğma.
CİLAVI	- Cilov; Ab. (cilov) yüyon, at yüyon; Leh. türkeədə ön, irəli mənasında, 2. atın cilovu; baş noxtası; Rad. döhnə; yüyon; Rh. 1. bir atın, yaxud hər hansı dördayaqlının başı, 2. bir atın, yaxud atının önündəki məsafə, 3. bir atı dartıb aparmaq üçün qayıq bağı, yaxud yüyon; Sen. atın yüyonu, yüyonun önü və atının atının ön ayağı; Şs. 1. irəli, ov-völ, 2. noxta, 3. mehtər, 4. öndə gedən; Cilavusını çəkdürmək.
CİMA (Ə.)	- Cinsi əlaqədə olma, cütləşmə; Cima cüləmək, cütləşmək.
CİSİM (Ə.)	- Cisim; İni, uzunluq və hündürlüyü olan şey.
COMƏRD	- Əliaçıq; Comərd orənlər; Comərdlər comərdi.
CÖVŞƏN (F.)	- Zireh. Döyüşdə zireh kimi arxaya geyilən silah; Vuruşda, döyüşdə zireh kimi arxaya geyilir; Leh. halqa-halqa demirdən olub aralarına kiçik pullar qoyulan hörmə zireh, zəncir və pullu zireh; Cövşən geymək - zireh geymək.
CUM (F.)	- Coşğunluq, qanı qaynama.
CÜBBƏ	- 1. Qolsuz və ətkələri qısa geyim, minik atına geydirilən dar fəracə, 2. üçlük; Rh. üstədən geyilən bir libas, yaxud qolları gen, dizlərdə qədər uzun ətkəli, qabağı açıq libas; Cübbə bürümək, cübbə geyinmək.
CÜMLƏ (Ə.)	- Bütün, hamı; Cümlə quşlar sultanı - bütün quşların başı.

Ç

ÇADIR	- Çadır. İb. (çadır) çadır; Leh. 1. çatılmış, qurulmuş örtü, 2. çətir kimi kölgəlik, qara ev, alaçıq; Rad. çadır; Sen. 1. kotan bezdən düzələn çadır; 2. keçədən və ağacdan düzələn alaçıq və ağ ev; DTS. Çadır, alaçıq; Çadır dikdirmək; Çadır dikmək; Çadır otağ dikdirmək.
ÇAĞ	- çağ, vaxt. Ab. vaxt, zaman; Rad. 1. bir hal və yaxud hərəkət üçün təbii zaman vaxtı; 2. köhnə astronomik saat, 3. Şərqi türklərdə on iki illik dövr; Sen., İd., Ts. I-IV. vaxt, zaman, sıra, ilin vaxtı, əsr, an, dövr; DTS. (cad) - zaman, vaxt.

- ÇAĞIRMAQ** - çağırmaq. İb. də'vət etmək; Leh. 1. möhkəm bağırmaq, gur səsle hayqırmaq, 2. çağırmaq, 3. avazla bağırmaq, yüksək səsle hayqırmaq, 4. mahmı və türkü söyləmək, 5. dəlil çağırışı etmək, 6. Dua etmək, qışqırmaq; Rad. 1. Bağırmaq, 2. şorti söyləmək, 3. hayqırmaq, 4. e'lan etmək, 5. Allaha ibadət etmək; Şs. 1. bağırmaq, 2. çağırış etmək, 3. dəlil olmaq, 4. mahmı və türkü söyləmək; Ts. III-IV. Bağırmaq, hayqırmaq; Tür. dua etmək, qışqırmaq, çağırmaq, də'vət etmək; DTS. çağırmaq, də'vət etmək.
- ÇAĞLAMAQ** - Çağlamaq (su haqqında); Rad. (su) şiril-şiril axmaq, şirildamaq.
- ÇAK (F.)** - Yırtıq; Çak etmək - yırtmaq.
- ÇAQMAQ I** - Çaxmaq (fə'l); Dl. atış yaxmaq; Leh. 1. çaxmaq; Rad. 1. kiçik bir zərbə ilə vurmaq, 2. partlamaq, 3. çaxmaq; DTS. 1. çaxmaq daşından od almaq üçün işlədilən dəmir parçası, 2. çaxmaq daşı.
- ÇAQMAQ II** - Çaxmaq (isim); Leh. od almaq üçün alət; DTS. 1. çaxmaq daşından od almaq üçün işlədilən dəmir parçası, 2. Çaxmaq daşı.
- ÇAQMAQLU** - Çaxmaqlı.
- ÇALI** - Boz, ağlı-qaralı rəng; Dl. Rəngbərəng, ağlı-qaralı (qoyun), ağ; İb. ağ saçlı, çal; Rad., Sen. 1. iki rəng saqqal, ağ tük; 2. ağ və qırmızı rəngli at; Söd. boz, ağ ləkəli; Şs. 1. ağ və boz, ağ rəngli, 2. ağlı-qaralı; Tür. (fa) ağlı-qaralı, ağ; İy. boz, ağ, rəngbərəng, DTS. ağ-boz rəng.
- ÇAL II** - xoruz. An. iri və böyük pipikli xoruz.
- ÇALIMLU** - lovğa. Leh. (çalım) yeriş, surət, görünüş; (manera) qamət, yeriş, fürs, lovğa; (maneralı) cüssəli, qamətli; Rad. yeriş, surət, görünüş, forma, göstəriş; Sen. (halim vəznində Anadolu türkcəsiylə) zahiri görünüş gözəlliyi, sağlamlıq, qamət gözəlliyi; (təkəb-bürlənmə; Anadolu türkcəsiylə) boylu-buxunlu.
- ÇALIŞ** - zərbə vurma. Dl. mübarizə; İb. bir-birinə silahla zərbə endirmə, müharibə; İb. (çalışçı, gülüşçi); Rad. güləsmə, mübarizə, savaşıma; Sen. 1. çalışma, 2. qeyrət, diqqət, qayğı, 3. savaş, müharibə, mücadilə; Şs. çalışma, qeyrət, qayğı; Ts. II. Çarpışma, cəng, müharibə; DTS. mübarizə, əlbəyaxa.
- ÇALIŞMAQ** - zərbə vurmaq. Dl. silahla döyülmək, silahla çarpışmaq, vuruşmaq; Ts. II-IV. vuruşmaq, çarpışmaq, savaşımaq.
- ÇALQARA** - Ala-bula; Ab. çal; ağlı-qaralı saqqal, iki rəngli mə'nasında; An. (çal horoz) iri və böyük pipikli xoruz; Dl. çal, boz ağ ləkə, boz (qoyun); Qarası çox, çal rəngdə olan; Çalqara quş-şahin.
- ÇALMAQ** - Dl. 1. vurmaq, 2. qulağa gətirmək, duyurmaq; Leh. 1. zərbə kimi vurmaq, 2. yıxmaq, 3. səsini çıxarmaq; Rad. 1. şiddətlə vurmaq; 2. bir zərbə vurmaq, 3. Yerə fırlatmaq, 4. uçurmaq, kəlləsini uçurmaq, 5. qılınc yellətmək, 6. bir saz çalmaq, 7. aramaq, araşdırmaq; Sen. (saz) çalmaq; Şs. 1. tərptəmək, vurmaq, 2. yıxmaq; DTS. 1. vurmaq, yerə vurmaq, atmaq, 2. nəzərinə çatdırmaq, xəbərdar etmək; Çalub kəsər - bir zərbədən kəsən; Oğurlamaq; Qələm çalmaq.
- ÇAP-ÇAP** - şap-şap. Dl. qamçı saqqılıtsının və yemək yeyərkən ağız marçılıtsının təqlidi; İb. marçıldatma (çap-çap yedi; ağızını marçıldadaraq yedi); DTS. març-marçla yemək; Çap-çap içmək; Çap-çap yutmaq; març-marçla udmaq.
- ÇAPAR** - 1. Qasid, 2. çapa çaparaq, 3. tez, cold; An. poçt sürücüsü, 2. mənzil, poçt yeri, qonaq yeri; Ts. Qonşu, çapar, poçtalyon; II-IV. (çapar ulak) xəbəri tez yetişdirmək üzrə hər mənzildə atı və minicisi dəyişən poçt, çapar; Tür. poçt çaparı; Çapar gəlmək; Çapar getmək - tez, sür'ətlə getmək; Çapar varmaq - tez çatmaq.
- ÇAPDIRMAQ I** - Atı çapmaq. Dl. 1. üzdülmək, 2. başını kəsdirmək; Rad. 1. Vurmaq, biçmək, 2. dördnala sürmək; Ts. I-III. qoşdurmaq; IV. qarətçilik, qarət etmə, qarətə uğratmaq.
- ÇAPDIRMAQ II** - Talan etmək.
- ÇAPILMA** - Dl. onsosinə vurmaq; Rad. 1. hücumə uğramaq, basqına və qarətə uğramaq, qarət edilmə, 2. (atı) dördnala qaldırmaq, yüyörləri boşaltmaq; Sen. 1. qarət edilmə, qarət edilmək, 2. qılıncı yaralanma; Şs. 1. vurulma, 2. çarpılma, 3. vurulub yaralanma.
- ÇAPQUN** - Dördnala çapmaq, iki kəşkorin aparıcısı; Rad. hücum, basqın, axın; Sen. 1. axın, 2. Qar və çovğun ilə olan qasırğa, tufan; Şs. (çarqun) 1. qoşucu, yüksək, 2. səfil, sorsəri; Tür. 1. axın, soyğun, qarət, 2. sür'ətlə gedən at; Çapqun etmək - basqın etmək.

- ÇAPMAQ** - Parçalamaq. Ab. 1. qaçmaq, 2. baş kəsmək; An. Getmək, tə'cili getmək; Dl. 1. vurmaq, başını vurmaq, baş kəsmək, 2. bir dəfəyə vurub kəsmək; Leh. 1. çarpmaq, 2. sür'ətlə dördnala, axın getmək, 3. atla getmək, atla çapmaq; Rad. 1. şiddətli bir zərbə endirmək, sallayıb vurmaq, fırladıb vurmaq, 2. dəlib keçmək, 3. Sür'ətlə getmək, at qoşdurmaq, qaçmaq, 4. qoşdurmaq, 5. Qarət etmək, 5. qılınc vurmaq, yara açmaq, 7. bir vuruşda kəsmək; Şs. 1. atı sürmək, 2. qaçmaq, qoşdurmaq, 3. axın eləmək, 4. Qarət etmək, 5. qılınc kəsmək və parçalamaq, 6. qılınc vurmaq və qılınc çəkmək; Ts. I-II. 1. qarət, soyğunçuluq etmək, 2. Saldırmaq, 3. atılmaq, 4. vurmaq, 5. hücum etmək, 6. qoşmaq, sür'ətlə hərəkət etmək, qoşdurmaq; II-III. vurub kəsmək; IV qoşmaq; Tür. 1. qaçmaq, zərbə endirmək, 2. atı vurub qoşdurmaq, 3. atla qoşmaq, 4. axın etmək, 5. çalıb çapmaq, 6. öldürmək, kəsmək; DTS. çap I - surtmək, evin divarını gil palçıqla suvamaq; çap II - su üzərində üzmək; çap III - tapmaq, axtarmaq.
- ÇARDAQ (F.)** - An. 1. dəhliz, divanxana, 2. bir otaq içində ayrılmış yüksək yer, 3. çobanların heyvan yerlərinin yanında düzəldikləri ibtidai bina; Leh. 1. açıq, yüksəldilmiş qədim qalereya; Rad. 1. Yuxarı otaq, 2. balkon, 3. gözetçi hücrəsi; Tür. çardağ, dörd dirək üstündə üstü açıq və yüksək yer.
- ÇARƏ (F.)** - Kəlmək, dərman, tədbir; Çarə etmək - tədbir görmək, olac etmək.
- ÇARQAĞI** - Rad. 1. avanqard, 2. qarovul; Ts. I-IV. qabaqcıl əsgər.
- ÇARPIŞDIRMAQ** - Çarpışdırmaq, bir-birinə qarışdırmaq, aranı vuruşdurmaq.
- ÇARPMAQ** - Rad. 1. vurmaq, 2. çalmaq, 3. zorla almaq, 4. qoşb etmək, talan etmək, qarət etmək, 5. qoparıb almaq, 6. yerə vurmaq.
- ÇAT-ÇAT** - Səs təqlidi - çat-çat çatlamaq. Rad. ahəngi bildiren bir kəlmə; Çat-çat urmaq - şəppildadaraq vurmaq.
- ÇATLAQUÇ** - çatlamış. Rad. yarıq, çatlaq.
- ÇATLATMAQ** - Leh. 1. ayırmaq, 2. parlatmaq, 3. qırmaq; Rad. 1. yarıq açmaq, 2. havaya uçurmaq, dağıtmaq, 3. parlatmaq; Tür. 1. bir şeyi qırıb ayırmaq, 2. saxlatmaq.
- ÇATMA** - Çatma, çatmaq.
- ÇAVLANMAQ** - Çatmaq, yetişmək.
- ÇAVUŞ** - çavuş. Dl. savaş cərgəsini düzəldən və qoruyan zabit; İb. əsgəri bir rütbə; İd. 1. serjant, padşahın önündə tə'zim və ehtiramla bağıran adam, 2. polis, 3. gözetçi, 4. möhkəm pristavı, 5. nəzarət mə'muru, 6. Kərbəla və ya Məkkəyə gedən ziyarətçilərin önündə və əlində bayrağı ilə gedən dərviş; Rad. 1. nəzarətçi, 2. gözetçi, 3. polis mə'muru, 4. saray mühafizə komandanı, 5. polis komandanı; Sen. 1. yasavul, eşik ağası, 2. qobilonin ön önündə gedərək onun dayanıb-getməsinə xəbər verən şəxs.
- ÇAVUŞLU** - Başçısı olan.
- ÇAY I** - Çay; Rad. 1. dərə, çay; Sen. (Anadolu türkcəsində) selin və suyun keçdiyi yer, çay, dərə.
- ÇAY II** - Rad. vəhşi xoruz.
- ÇAYA** - Dönərək. Tür. 1. sür'ətli, çevik, müthərrik, 2. tez, kəskin, 3. möhkəm dayanıqlı.
- ÇAYIR** - Çayır (bitki), çəmən.
- ÇEVİK** - Çevik, cold; İb. çevik; Rad. 1. çevik, hərəkətli, 2. inco, 3. uyğun; Ts. 1. çevik, canlı, sür'ətli.
- ÇEVİRMƏK** - 1. Dövrələmək, sarmaq, 2. alt-üst etmək, devirmək, döndərmək, 3. quzunu, dananı və ya toyuğu bütöv olaraq şişlə çevirə-çevirə qızartmaq.
- ÇEVİRƏ** - Dörd yan, ətraf, dairə; Çevirə almaq - dövrəyə almaq.
- ÇEVİRİLMƏK** - çevrilmək. Rad., Sen. 1. dönmək, geri dönmək, 2. dəyişmək.
- ÇÖKMƏK** - Dartmaq; Leh., Rad. 1. tutub uzatmaq, 2. sürmək, 3. qılınc çəkmək, 4. zorla almaq, 5. dayanmaq, çatlanmaq, 6. əzab və zəhmət çökmək, 7. çox əzab və bəlayə uğramaq, 8. vurmaq, 9. tutub çıxarmaq; Çöküb alma - zorla alma; Atı çəkib qarşısına gətirmək.
- ÇÖLAB** - Allah. An. (çalap) Allah, Tanrı; Leh. xaq; Çin tə'birilə Tanrı və Tinri deyərlərdi, türkcəsi Allah; Rad. Tanrı; Sen. (Çeleb-hələh vəznində Anadolu türkcəsində Allah-Tanrının adı); Ts. I-IV. Allah, Tanrı.
- ÇÖMƏN** - Çəmən, inco otluq, yaşillıq.
- ÇÖNBƏR** - Yaylıq, baş örtüyü. Leh. (bax: çənbər və yüngül, naxışlı parça kəlmələrinə); Söd. (qurşaq) qadın baş örtüyü, yüngül və naxışlı parça, zərif parça.

ÇƏNGƏL	- Qarmaq, bir neçə dişi olan qarmaq, yabaşəkili alət; Çəngələ asma; Çəngələ sancma; çəngələ urmaq - ösgör düzümü.
ÇƏNƏ	- Çənə.
ÇƏRİ	- Əsgör; Çəri dönmək - əsgör toplamaq; Çəri başı - komandan, baş komandan.
ÇƏRKƏZ	- Çərkəz; Çərkəz xırslı.
ÇƏTÜK	- Pişik. Dl. pişik; İb. (petik); İd., Sen. (petik); Söd. pişik balası; Ts. I-IV. pişik; Çötüğünü mavlatmamaq.
ÇƏTİR	- Çadır. İb., İd. çadır; Rad. 1. çadır, 2. koma, 3. yataq pərdəsi; Tür. 1. kölgəlik, çardaq, 2. oskidən padşahların başları üzərində tutulan bəzənmiş kölgəlik, 3. çadır.
ÇƏTİRLÜ	- Çadırlı. Çətirli; Çətirlü otaq.
ÇİĞİRTMAQ	- Bağirtmaq. Rad. çağirtmaq, dəvət etdirmək; Ts. 1. e'lan etmək, e'lan etdirmək, 2. bağirtmaq.
ÇİĞNAM-ÇİĞNAM	- Çakul-çukul. Ts. IV. (çaq-çaq) şırl-şırl.
ÇIXARTMAQ	- Çıxartmaq; Rad. xaricə götürmək.
ÇIQARMAQ	- Çıxarmaq; Dl. xaricə çıxarmaq, xaricə göstərmək; İb. (geyim haqqında) çıxarmaq; Leh. 1. çıxarmaq, 2. hasil etmək, 3. peyda etmək, 4. xaricə götürmək, səthi atmaq.
ÇIQMAQ	- Çıxmaq. Dl. bayıra getmək; İb. içəridən bayıra getmək; Leh. 1. yerindən və sinirindən xaricə çıxartmaq, 2. çıxmaq, 3. yüksəlmək, 4. təcavüz etmək, 5. peyda olmaq; Rad. 1. peyda olmaq, 2. yuxarı çıxmaq, yüksəlmək, 3. bayıra getmək, 4. özünü göstərmək, 5. (can haqqında) bədəni tərk etmək, bədənədən ayrılmaq, ölmək.
ÇILBİR	- Yüyon. An. zəncir, atın zəncirdən noxta tutacağı; Rad. (çilbir) 1. atın noxtası; 2. tutmaq üçün atın burnuna bağlanmış bir ip, 3. zəncir; Söd. heyvanların noxta başlığının çənə altındaki halqasına bağlanan ip və ya taxılan zəncir; (çilbir) heyvan başlığının ipi; Ts. I-II, IV. noxta sapı; II noxta; Tür. bağ, zəncir.
ÇİĞRİ	- Çadırın qumaş dəliyinin ağac halqası; Dl. Çadırın üst qismi, çadırın yuxarısındaki qübbə; Şs. qara ev, otaq, alaçıq; DTS. 1. təkər, iy halqası (cəhrədə), 2. göy qübbəsi.
ÇINLAMAQ	- soslənmək, cingildəmək. Dl. cingildəmək; Leh., Rad. qulaq etmək, uğuldamaq.
ÇIPLAQ	- 1. Anadan doğma, soyunmuş, üryan, 2. (məc.) fağır, möhtac, yoxsul.
ÇİRAĞ (F.)	- (çırağ). 1. yağa batırıb yandırdıqları piltə, 2. Aydınlıq; Leh. (tilişkə) şam ağacının çırağ kimi yandırılan saqqızlı və yağlı yeri; (çerağ) işıq, şəfəq; Rh. (çerağ); 1. lampa fitili, 2. lampa, 3. işıq, işıq verən hər hansı bir şey; St. (çırağ). 1. lampa, 2. işıq, 3. piltə.
ÇİRÇIPLAQ	- Soyunmuş, lüt.
ÇİRĞAB	- Rad. qızıl, bəzək, qızıl sap; Sen. (çarkap) xalata yaxasına və otəyinin ətrafına düzülən qızıl bəzək, (məc.) xalat; Şs. 1. baş örtüyü, 2. çadır, 3. bəzək; Çirğab çuxa; Çirğab geyülmək - xalat geydirmək; Çirğab-çirğab çadırlar - qızıl bəzəkli çadırlar.
ÇİRPİNDİ	- Çirpinti.
ÇİÇƏK	- 1. Çiçək, 2. gözəllik, bəzək, qiymətli.
ÇİĞİN	- Çiyin; Ab. (çigin) çiyin; An. (çigin) eyni ölçüdə; Leh. (çigin) çiyinlə boyun arası; Rad. (çigin və çekin) vücudun boyunla çiyin sümüyü arasındakı qismi, 2. onsə, 3. çiyin; Çigin qışlu cübbə, çiyinlərində quş şəkli olan cübbə; Çiginini doğramaq; Çiginini kasmaq, çiyinlərini sıxmaq.
ÇİLƏR	- Bax: Çilbir.
ÇOBAN	- Çoban; Çoban-çoluq.
ÇOXMAQ	- Çoxalmaq; Ab. (çoxmaq) cəm olmaq, yüyürüşüb toplaşmaq; Söd. toplanmaq; Ts. I-II. Çullanmaq, hücum etmək, 2. axışib gəlmək, toplanmaq.
ÇOQRAMAQ	- Qaynamaq, fişqırmaq. Dl. (çıkramak) 1. Qanı qıçırdamaq, hayqırmaq; İb. 1. qaynamaq, 2. bir şeyin qaynarkən çıxartdığı səs, paqqıldamaq; Leh. (çokramak) paqqıpaq qaynamaq, paqqapan qazan qaynayıb taqqıldamaq; Rad. paqqıldamaq; Söd. qaynamaq; Ts. I-IV. Qaynamaq, coşmaq; İy. (çıkramak) qıçırdatmaq.
ÇOQ	- Çox.
ÇOLUQ	- Çoluq - çoban-çoluq. Leh. 1. cocuq, evdəkilər, ailə (ev adamları), 2. Övlad və arvad, 3. evdəkilər; Rad. ev adamları, uşaq, uşaqlar.

ÇOMAQ	- Çomaq. An. ıri kötək və doyonək; Dl. toppuz, toxmaq, çomaq, əsa, dəyənək; İb. top-puz; İd. ağacdan başı toppuz kimi yuvarlaq olan doyonək; Rad. 1. əsa və dəyənək, 2. cvurmaq uçuşu ucunda bir yumrusu olan uzun bir dəyənək; Ucu gürz kimi yuvarlaq olan; Ts. I, II, IV. ucu yumru kötək, ucu toppuzlu kötək.
ÇOVUXMAQ	- Düşmək, üstünə düşmək.
ÇÖKMƏK	- Çökmək, çömbəlmək; Dl. diz çökmək, dibo çökmək; İd. diz çökmək; Leh. (məc.) qocalmaq, ixtiyar, zəif olmaq; Rad. 1. diz çökmək, 2. dizini bükmək, 3. yixılmaq, 4. qaranlıq, sis, duman, zəif duman, bala enmək, 5. qocalmaq.
ÇÖLDİ	- Hədiyyə. Ab. elə on'ama deyirlər ki, bir diləvər cəngdə bəhadrliq edə və ya vəzifə-sində mahir bir adam nadir bir şey işləyər, müqabilində verilir; Leh. 1. Qəbul edilmiş şey, 2. bəxşis və mükafat olaraq aldığı qənimət, 3. yaxşı bir iş, göstərilən bir cəsarət oxuzında verilən bir mükafat, bir hədiyyə; Sen. bəxşis, ərmoğan, hədiyyə.
ÇÖNGƏ	- Zəif, tavanasız; An. (çönqü) bulanıq görün göz; İb. (çönqə bıçaq) kəsməz bıçaq, kor bıçaq; Söd. (çöneke) 1. ağzı korlanmış bıçaq və qılınc, 2. yorğun; Ts. 1. (çönqə və çönqü) zəif, qüvvətini qeyb etmiş, vəzifəsini bacarmaz hala gəlmiş; II. kəskinliyi getmiş, kor; IV. kəskin və ıri olmayan, kor, küt.
ÇÖNGƏLMƏK	- Zəifləmək. An. gözü yaxşı görməmək; İb. 1. gözləri çöngəlmək, gözü içinə çökmək; Ts. I, II, IV. zəifləmək, qüvvəti qeyb olmaq, vəzifəsini yaxşı bacarmaz hala gəlmək, 2. kəsicilə alətlə korlaşmaq; III. kəskinliyini qeyb etmək.
ÇOVQAN	- Çovkan. Bur. Başı öyrə bir mizraqdır, meydanda onunla top oynayrlar və at üzərində dəyənək oynayanlar da işlədirlər, ucu öyrə ağaca deyilir, qoyunları tutmaq üçün də istifadə olunur.
ÇÖZMƏK	- Açımaq, izah etmək.
ÇUXA	- Çuxa; Rad. (çoxa) yunlu qumaş; St. 1. yundan hazırlanmış geyim, keşis paltarı, keşis cübbəsi, 2. bir növ üstlük.
ÇUQA	- Bax: Çuxa. Leh. 1. Mahud çuxa, ovlu yun toxuma, 2. çuxadan libas, dolama; Rad. (çoka) yun qumaş.
ÇULĞAMAQ	- Çulğamaq. Az. bürümək, əhatə etmək, sarmaq, çulğamaq; Rad. 1. sarmaq, örtmək, bürümək, dolamaq; Sen. 1. bükmək, 2. sarmaq, 3. bürümək, 4. örtmək, 5. dolamaq; Tür. 1. sarmaq, əhatə etmək, mühəsirəyə almaq, 2. bürümək, örtmək, 3. dolamaq.
ÇUVAL	- Çuval; Un, don yığmaq üçün toxunmuş kiso.
ÇÜN	- 1. bir halda ki, 2. madam ki, 3. çünki.
ÇÜNKI	- 1. Çünki, 2. belə ki, 3. madam ki.
ÇÜRÜMƏK	- Çürümək.

D

DA	- Hələlə, daha.
DAD (F.)	- 1. ədalət, 2. imdad, imdad deyə çağırma, yardım istəmə; Dad vermək - ədaləti bərqərar etmək.
DADI	- Dayə. Leh., Rh. uşağın dayəsi, uşağın baxıcısı, uşağa baxan cariyyə.
DAĞ I	- Dağ; DTS 1. dağ, 2. sürü.
DAĞ II	- Yanıq yeri, nişan, qızdırılmış demirle vurulan nişan, demirle dağlamaq; DTS. atlara və heyvanlara vurulan damğa, möhür.
DAĞ VƏ TAŞ	- Hər yer, bütün çevrə, hər tərəf; Dağ və taş yankulanmaq - dağ-daş səs vermək, yağıstı hər yerdən duyulmaq; Dağ çiçəyi.
DAĞARCIQ	- Dağarcıq. İb. (tağareik); İd. (tağareuk); Leh. dərindən kiçik torba, meşin torba; Sen. (tağareuk) torbadan daha böyük olan çuval, dərindən düzölür; Rh. çobanların və ovcuların arxalarında, çiyinlərində daşıdıqları torba; Tür. dəri torba.
DAĞILMAQ	- Dağılmaq; Toz və ya dumanın dağılması.
DAĞITMAQ	- 1. Darmadağın etmək, pərişan etmək, məhy etmək, 2. saçmaq, vermək, 3. yaymaq.

DAĞLAMAQ	- Dağlamaq. Dl., İb., Leh., Rad., Şs. dağ vurub yaxmaq, yandırmaq, atəşlə nişan vurmaq, qızmış demirle nişan vurmaq; Tür. dağ vurmaq, qızmış demirle nişan vurmaq və yandırmaq.
DAXI	- Daxi, daha. Leh. 1. bu cür, həm mənasında, 2. təkrar, təkrarlanmış, 3. da, do, ancaq, yeno mənasında daha; Rad. 1. daha, 2. da; Sen. digər; Şs. 1. da, 2. bu cür, 3. və həm mənasında yeno; Tür. ancaq.
DAİM	- Sürekli, obodi, fasiləsiz, sonsuz; Daım durmaq - davam etmək.
DAQINMAQ	- Taxmaq, geyinmək. Leh., Rad., Rh. taxmaq, özünün yaxasına, başına bir şey taxmaq, bozarmək, (silahlı və qılıncı) qurşanmaq.
DAL	- Budaq, pöhro, ağacın kolun düz çıxmış qanadları; DTS. budaq, budaqçıq.
DALAMAQ TALAMAQ	// - Qudurmuş itin dişləməsi; An., İb., Leh., Rad., Rh., Sen., Tür. qapmaq, yaralamaq; Leh., Rad., Rh., Sen., Şs. Talan etmək, yağmalamaq, vurmaq.
DALUSI	- İki küroyin arası, arxası.
DAM I	- Dam - evin üstü. An., Leh., Rad. 1. çardaqsız evin üstü, bina örtüsü, 2. yalnız örtükdən ibarət bina, 3. Öküz damı, axır; Rh. 1. dam, 2. ev, 3. kölgəlik, saçaqlı kölgəlik; Tür. Üstü örtülü yer.
DAM II (F.)	- Tələ; Dam etmə - tələ qurmaq.
DAMAQ	- Damaq; İd., Leh., Rad., Rh. ağzın tavanı.
DAMAR	- Leh., Rad., Rh. 1. damar, 2. su damarı, 3. suların axıb gəldiyi məcrə; Damarlarını soğultmaq - qurutmaq, suyunu kəsmək.
DAMMAQ I	- Dl., İb., İd., İh., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV. damlamaq.
DAMMAQ II	- Dammaq, damcılamaq.
DAN (DAN-DANSUX)	- Qəribə, təəcüblü. An., İb., Leh., Rad., Sen., Şs., Ts. II, IV. 1. Heyrət və təəcüb, şaşma, 2. qəribə, heyrətli; Dan dansux - az tapılan, hədiyyə.
DANA	- Dana. Rad. bir yaşından iki yaşnadək olan inək balası; Rh., Tür. buzov, inək balası; Dana sazı - dana qamışlığı.
DANIŞ	- Tövsiyyə, öyüd, məsləhət, müzakirə; Danış etmək - danışmaq, öyüd vermək.
DANIŞIQ	- Danışiq. İd., Leh., Rad., Sen., Ts. I-IV., Tür. öyüd, məşvərət, müşavirə, müzakirə, məsləhət; Danışiq etmək - müzakirə etmək.
DANIŞMAQ	- Danışmaq. Leh., İb., Rad., Ts. I-IV. məşvərət etmək, öyüd almaq, müşavirə etmək; Tür. söyləmək, demək.
DANSUX	- Bax: Dan. Dl., İb., İh., Leh., Rad., Ts. I, II. 1. çox nadir, çox qiymətli və yaxud görülməmiş, 2. təəcüblü, qəribə, əcaib şey, heyran olunacaq şey, 3. müstəsna, son dərəcə gözəl bir şey; Leh. hədiyyə, ərmoğan.
DAR	- Dar; Dar ağırzu; Dar qarın; Dar qoltuq - imkansız - güesüz; Dar qoltuğa qısılmaq - imkanı olmayan birisinin himayəsinə sığınmaq; Dar ətək.
DARDAĞAN	- Dağınq. An., Leh., Rad., Rh., Sen. (tartağın), Söd., Şs. (tartağın); Ts. II. pərişan, porakonda, darmadağın, tarımar; Dardağan olmaq - pərişan olmaq.
DARI	- Dənlı bitki (arpa, buğda einsindən); Darıca kiçik - dari boyda.
DARIMAQ	- Ab., Rad., Sen., Tür. olmaq, uğramaq, düçar olmaq, düz vurmaq, tutulmaq, vaqe olmaq, öziz olmaq; Yay dartmaq.
DARTMAQ	- Dartmaq; Çökmək, söymək; "...ağ birçöklü qarınun südin dartdı".
DAŞ	- Daş.
DAŞQUN-DAŞQUN	- Daşqın-daşqın.
DAVLUMBAZ	- Tobil. Leh., Rh. böyük tobil, nağara.
DAVLUMBAZ URMAQ	- Davul çalmaq, davul döymək.
DAVUL	- Davul. Hər iki tərəfi dəri ilə tutulmuş musiqi aləti (nağaranın böyük forması).
DAVULBAZ	- Bax: Davul. Rh. üzərində dəri geydirilmiş böyük bir tunc və ya ağac, böyük baraban; Davulbazlar urmaq - davul döymək; Davullar döğülmək; Davullar urmaq - baraban çalmaq.
DAYAQ	- Dayaq. An., Leh., Rad., Sen., Şs., Ts. II. dəstək ola biləcək ağac, dayanacaq şey. day-aq, dəstək; AzS. 1. dayaq, dirək, ağac, 2. kömək, arxa, himayə, 3. özül.

DAYAMAQ	- Dayaq olmaq. Leh., Rad. dəstək qoymaq, dirək vurmaq.
DAYANMAQ	- 1. Dayanmaq, ehtiyat etmək, 3. yüklənmək, ağırlığını vermək.
DAYƏ	- Dayə. (f. DAYE) omuzdirmədən uşağa baxan dayə.
DAYI	- Dayı. Ananın qardaşı.
DAZ	- Daz, keçəl. Dl. (taz); Ts. 1. bəhrəsiz münbit olmayan (torpaq), üzərində ot bitməyən şoran yer; AzS. 1. daz, tüksüz, 2. bitkisiz, çılpaq yer; DTS keçəllik; Keçəl yer, bitkisiz yer; Qotur qoyun; Daz yer - şoran, çılpaq yer.
DE	- Demək, danışmaq.
DEĞİL	- Deyil.
DEMƏK	- Demək, söyləmək.
DEYİNDİ	- Haydı.
DƏDƏ I	- 1. Baba, ananın və ya atanın atası, 2. ata, 3. dərvişlərin piri, 4. ixtiyar yaşlı; hörmət mənasında ixtiyar kişilərə müraciət.
DƏDƏ II	- Ləqəb - Dədə Qorqud (k.a.).
DƏGİN	- -dək, qədər. Rad., Sen., Şs., Ts. (degin), qədər, da, nə üçün.
DƏFİ (Ə.)	- Həmon, dərhal, birdən.
DƏGƏNDƏ	- Gəldiyi zaman, işiq vurduğu zaman, əks etdiyi vaxt.
DƏGƏNƏK	- Dəyonək, iri əl ağacı.
DƏGİRMAN	- Dəyirman; Dəni üyüdüb una və ya yarmaya çevirmək üçün müxtəlif qurğuları olan kərxana, müəssisə; Dəyirman taşı - dəyirman daşı.
DƏGMƏK	- Dl., Leh., Rad. birləşmək, çatmaq, yetişmək, vasil olmaq; Leh. 1. hədəfə vurmaq, 2. həyan və layiq olmaq, 3. (işiq) vurmaq.
DƏKLÜ	- Yara.
DƏLİ	- Gözü sət, qəhrəman, qorxusuz; Leh., Rh., Tür. 1. dəli, məcnun, divanə, aqlını itirmiş, 2. azgın, nəhəng; Rad. eosur, ürəkli; Rh. 1. düşüncəsiz, 2. vəhşi; Tür. 1. hərəkətini bilməyən, 2. yabani, tərbiyə edilməmiş; Dəli qavat; Dəli qopmaq - şiddətli olmaq, azgın olmaq; Dəli yaxşı yigit - mərəz igid, dəliqanlı, qoçaq; Dəli yigit - gözüaçıq igid, eosur.
DƏLİM	- Çoxlu. Dl. (telim); İd., Rd., Sen. (telim); Ts. I-IV. (delim və telim) çox, saysız, bir çox, ziyadə.
DƏLMƏK	- 1. Dəlik açmaq, 2. göz-göz etmək.
DƏLÜ	- (Bax: dəli).
DƏLÜK	- dəlik-deşik.
DƏLÜLÜK	- Dəlilik.
DƏM (F.)	- An. vaxt, zaman.
DƏMRƏN	- Oxun ucluğu. İd., Leh., Rad., Sen., Şs. (temren) oxun ucundakı sivri dəmir, ox və mizraq dəmiri, ox və mizraq ucu; Ts. I-IV. oxun ucuna keçirilən sümük və ya dəmir ucluq.
DƏMRƏNSÜZ	- Ucluqsuz. Dəmir olmayan, ucuna dəmir taxılmamış olan.
DƏMÜR	- Dəmir, dəmirdən; Dəmir don - zireh; dəmir donlu - zirehli, zirehlənmiş; Dəmirli - zirehli.
DƏNƏMƏK	- Cınamaq, təcrübə etmək.
DƏNİZ	- Dəniz, dorya; Dəniz kibi qararmaq - dəniz kimi qaralmaq (əzəmətli, böyük olmaq mənasında); Dəniz kibi yayqanmaq - dəniz kimi çalxanmaq; Dəniz qulunu - sudan çıxan bir ağırla madyanın cütləşməsindən doğulan dayça.
DƏNLÜ	- Qədər. An. qədər; Leh. 1. qədər, 2. mühüm; Rad. (denli) bir çeşid, bir kəmiyyət təşkil edən, dəyərli.
DƏPRƏNMƏK	- Tərpənmək; Silkələnmək, silkələnilib qalxmaq; Dəpdiklərinə ayaqlarını vurduqca.
DƏPƏ	- 1. Təpə, kiçik dağ, 2. uc, zirvə, 3. baş, 4. hər şeyin yuxarısı.
DƏPƏCÜK	- Təpəcik. Ts. II, III, IV. kiçik təpə, topocik.

DƏPƏGƏN	- Təpəyən, cuman. Ts. II-IV. çox qızgım heyvan, təpik atan, təpikləmək vərdişində olan.
DƏPƏLƏMƏK	- Təpələmək. İd. (tepelelik); Leh., Rad., Ts. I-IV. öldürmək, başı aşağı edib öldürmək, aşağı etmək, qəhr etmək, həlak etmək.
DƏPƏR	- Dəpərə tutub çalmaq; Dəpərə tutmaq; Dəpərə çapmaq - başına vurmaq.
DƏPİLMƏK	- Təpik altında qalmaq. Dl. (tepillik); Rad. çeynənmək, ayaq altında qalmaq.
DƏPMƏ	- Təpik atma. Leh., Rad., Ts. II-IV. təpik, qoşa; Dəpmə urmaq - şillaq atmaq, təpikləmək.
DƏPMƏK	- Şillaqlamaq, ayaqla vurmaq, heyvanın arxa ayaqla geri vurması, (at) təpikləmək; (atlar) arxa ayaqla vurmaq; Ts. I-IV. hücum etmək.
DƏPRƏTMƏK	- Təpətmək. An., Dl., İd., Leh., Rad., Sen. (tipremək); Söd. (depermək); Ts. I-IV., Tür. Qımıldatmaq - sarsmaq, sallamaq, hərəkətə gətirmək.
DƏRBƏND	- Dərbənd (y.a.); Dəmirçapu Dərbənd; Qapulu Dərbənd; Qara Dərbənd.
DƏRD	- Dərd, qəm, qüssə, kədər, mə'nəvi əzab, iztirab.
DƏRƏ	- Dağ arası, vadi, kiçik çay; Dərə-təpə aşma - uzun yol getmək; Dərə-təpə keçmək.
DƏRƏCİK	- Kiçik dərə.
DƏRƏŞAM	- Dərəşam (y.a.) - Dərəşam suyu; Dərəşam ucu.
DƏRGAH (F.)	- 1. Astana, kandar, qapı önü; saray, iqamətgah, 2. Allahın mərhəməti, şəfqəti, köməyi, inayəti mənasında; Dərgahdan sürmək - qapıdan qovmaq, cənnətdən çıxartmaq; Dərgahi-haqq-Allahın dərgahı.
DƏRHAL	- Birdən, durmadan, tez, əlüstü, gecikmədən.
DƏRİ	- Dəri; Heyvanın tüklə örtülü dərisi; Gön.
DƏRİB DURMAQ	- Toplamaq.
DƏRİLMƏK	- Toplanmaq. Leh., Rad., Sen., Ts., I-IV, Tür. toplanmaq, bir araya gəlmək, cəm olmaq.
DƏRİN	- 1. Səthindən yaxud ağzından dibinə qədər xeyli məsafə olan, böyük dərinliyi olan, 2. çox uzaqlara gedən, çox uzaqlarda olan, hüdudu olmayan.
DƏRİNLİK	- Dərinlik; (Bax: Dərin).
DƏRLƏMƏK	- Tərləmək. Rad., Ts. II-IV. tərləmək, qan-tər içində olmaq.
DƏRMƏK	- Toplamaq. Leh., Rad., Ts. I-IV, Tür. yığmaq, toplamaq, cəmləmək, cəm etmək, sığmaq, yerləşmək.
DƏRNƏK	- Məclis, qanunvericilik yeri. Leh., Rad., Sen., Ts. I-IV, Tür. toplantı, məclis, cəmiyyət, bir araya gəlmə, toplantı yeri; Leh., Tür. düyün, toy; Dərnək etmək - toplamaq.
DƏRNƏKSİZ	- Qanun-qaydasız, başı pozuc. Toplantısız, bir araya sıığışmamaq.
DƏRSİNMƏK	- Çəkilməyən, çətin dartılan (ox-yay).
DƏRVƏND (F.)	- Dağ keçidi. St. 1. dar və sıldırım dağ keçidi, 2. quldur təhlükəsi olan yol, 3. Qafqaz dağı ətəyində Xəzər dənizi kənarında bir qalanın adı, Dərbənd qalası.
DƏRVIŞ (F.)	- Dərviş; Qapı-qapı gəzərək, yaxud meydançalarda adamları başına yığaraq peyğəmbərə, imamlara və Kərbəla hadisələrinə həsr olunmuş qəsidələri avazla oxuyub pul yığan adam.
DƏSTMAL (F.)	- 1. Əl-üz və s. silmək üçün ensiz, uzunsov parça, məhrəbə. 2. içinə şey qoyulub bağlanan hər cür parça, bağlama.
DƏSTUR (Ə.)	- Müsəidə, izin, icazə; Dəstur vermək - icazə vermək; dəstur dilmək.
DƏSTURSIZCA	- İcazəsiz, izinsiz.
DƏVƏ	- Dəvə; Səhralarda və quru çöllərdə istifadə olunan, bir və ya iki hörgüclü, çox dözümlü iri yük heyvanı; Dəvə burnundan zəbun olmaq - həlak olmaq, ölmək; Dəvə çuvalı - böyük çuval.
DƏVƏT	- Çağırma, oxuma; dəvət etmək - çağırmaq.
DƏVİLƏMƏK	- Dəva etmək, haqqı aramaq, hesab soruşmaq.
DİRNAQ	- Barmaqların ucunun üst tərəfində sümük kimi maddədən ibarət üstü.
Dİ	- Dİ, artıq. 1. Tə'kid, əmr və ya xahiş bildirir, 2. təəccüb, narazılıq bildirir.

DİB	- 1. Dib, 2. təməl, 3. alt, 4. altında olan, 5. aşağı qism, 6. qazan, bardaq, çəllək kimi şeylərin altı, 7. bir suyun altı, 8. bir ağacın altı, kökü; Dib yürümək - dibdən yerimək; Dibin altı baxmaq - dibini ölə almaq.
DİBSÜZ	- Dibi, kökü bilinməyəcək qədər dərinlərdə olan; Dibi, kökü bəlli olmayan.
DİDAR // DİZAR (F.)	- 1. Üz, çöhrə, 2. camal, Allahın camalı, üzü; Didar görmək - axirətdə Allahın camalını görmək.
DİDİLMƏK	- Didilmək. Rad. didik-didik olmaq, paralanmaq, parça-parça olmaq, dağılmaq.
DİK-DİK	- Dik-dik. Rad. (dik) 1. dik, doğru, 2. dik duran, 3. Kəskin; Dik-dik qalxmaq - yerində durmamaq.
DİKİLMƏK	- Tikilmək, qurulmaq. Leh. ayaqda durmaq, ayağa qalxmaq; Rad., Sen. (tikilmək) 1. batmaq, 2. qurulmaq.
DİKMƏK	- Tikmək; Daşdan, kərpicdən, taxtadan və s. bina, divar və s. ucaltmaq, qurmaq.
DİL	- Dil; Leh. 1. ağızda olan dil, 2. tamamilə yastı və uzun şey; Leh., Rad., Ts. 1. əsir, dustaq, düşmən haqqında xəbər almaq, düşmənin vəziyyətini söyləmək üçün alınan əsir; Dil çıxartmamaq - xəbərçi çıxmasına yol verməmək; Dili-damağı qurumaq - qorxudan və ya həyəcədən ağız qurumaq; Dilini aramaq - bir şeyi öyrənməyə çalışmaq; Dili çürümək - danışa bilməz hala gəlmək.
DİLBƏND	- Çalma.
DİLƏK	- İstək, arzu, xahiş, tələb, təmənna.
DİLƏMƏK	- İstəmək, arzu etmək, rica etmək.
DİLLİ	- 1. Ağızda dili olan // danışa bilən, danışmağa qadir olan, 2. dilavər, danışmaqda usta və cəsarətli.
DİLMƏK	- Dilimləmək. Leh., Rad., Şs. (tilməğ), uzun-uzun yarmaq, uzun və ensiz dilimlərə bölmək, yastı kəsmək, yarmaq, kəsmək, kəsik-kəsik etmək.
DİLKÜ	- Tülkü. Rad., Ts. I-IV, Tür. tülkü.
DİN I	- Qeybət. Arxadan piskmə, birini arxasınca qınama, dedi-qodu etmək; Din dinləmək - iki adamın danışığına gizlicə qulaq asmaq.
DİN II (Ə.)	- Din; Din açmaq - yeni bir din gətirmək; Din düşməni; Din sərveri - dinin qurucusu; Din eşqinə; Dini Məhəmməd.
DİNLƏMƏK	- 1. Qulaq vermək, 2. saymaq, 3. öyüd almaq, itaət etmək.
DİNLİ	- Dinə qulluq edən.
DİRAZ (F.)	- Uzun; Diraz etmək - uzatmaq.
DİRƏK	- Dirək, dayaq, paya; dirək urmaq - dayaq vurmaq; (Bir şeyi saxlamaq üçün altına vurulan tir, sütun, dayaq).
DİRGÜRMƏK	- 1. Diriltmək, 2. sağ buraxmaq; Dl. (tirkürmək); İd., Sen. (tirküzmək); Ts. I-IV, Tür. diriltmək, yaşatmaq, canlandırmaq.
DİRİ	- Dir; canı olan, canlı, sağ, yaşayan; Dirə gözmək - həyatda olmaq.
DİRİLMƏK	- 1. Canlanmaq, cana gəlmək, dirçəlmək; Qüvvəsi, gücü, cəsarəti özünə qayıtmaq, 2. Dini təsovvüflərdə ölü halından canlı, diri hala gəlmək, yenidən canlı olmaq, canı özünə qayıtmaq.
DİRİM	- Dirilik, həyat. Rad. həyat; Dirim qanı - öldürülənin yerinə alınan qisas, qan qisası; Dirim qanını almaq - birinin qisasını almaq.
DİRLÜK	- Bax: Dirim. Leh. (dirilik); Rad., Ts. I-III, Tür. yaşayış, həyat, həyat tərz.
DİŞ	- Diş; Xırdalamaq və çeynəmək üçün ağızda olan sümük törəmə.
DİŞİ	- Dişi; Canlıları doğan və yumurtlayan cins; Dişi əhli - qadın, qadın cinsi.
DİŞLƏMƏK	- Dl., Leh., Sen. (tişləmək); Şs. (tişləmək); Ts. I, Tür. dişləmək, dişləyib dişinə keçirmək, dişiyə tutmaq, dişiyə yaxalamaq.
DİTMƏK	- Didmək, xırdalamaq; Leh., Şs. (titmək); Tür. didik-didik etmək, parça-parça etmək, qopartmaq, paralamaq.
DİTRƏMƏK	- Titrəmək. İd., Leh., Rad. (ditrəmək); Ts. I, III, IV. titrəmək.
DİVAN (Ə.)	- Məclis, böyüklərin toplandığı yer, hökumət məclisi; Divan buyurmaq - toplantı əmr etmək; Divana çıxmaq - toplantıya gəlmək.

DİVAR (F.)	- 1. Binaların üstünü saxlamaq və daxilini bölmələrə ayırmaq üçün müxtəlif tikinti materiallarından çökən sodd, 2. höytörin (şəhər və qalaların) ətrafını əhatə edən daşdan, kərpicdən və s. tikilən uca bari; hasar.
DİZ	- Diz (Bədən üzvü); Diz çökmək - o birinin önündə hörmətlə dizləri üzərinə oturmaq; Dizo yetmək - dizo qədər olmaq; Dizi üzərinə gəlmək - diz çökmək; Dizi üzərinə çökmək - dizini büküb oturmaq; Dizi üzərinə çökərtmək - yerə yıxmaq.
DODAQ	- Dodaq (ağız konarlarını təşkil edən büküklər); Dodaqları topsirmək - hərərətdən dodaqların qabarması.
DOĞAN	- Möhkəm ayri dimdikli, uzun, iti qanadlı, iti caynaqlı yırtıcı ov quşu.
DOĞMAQ	- Dünyaya gəlmək, doğulmaq; Balalamaq.
DOĞRAMAQ	- Qiyma-qiyma etmək, parça-parça kəsmək, parçalamaq.
DOĞRU	- 1. Doğru, düzgün, 2. təmiz, saf, namuslu, 3. düz, haqq, 4. həqiqi, gerçək, 5. səhsiz, xətasız, 6. yön, tərəf, istiqamət, cəhət bildirir.
DOLA	- Bələk.
DOLAB	- Çox, bol; Dolab-dolab ağ süd - bol süd, məmədən gələn gur süd.
DOLAMA	- Geyim adı. An. Əişar qadınlarının lacivərd ətəkləri; Leh. çuxa kimi üstlük, çapar qaftanı; Rad. 1. yeniçərlərin çuxa geyimi, 2. tatar zabıtlərinin geyindiği qırmızı bir paltar; Söd. 1. döşlük, 2. önlük, 3. baş örtüyü, 4. köynək, 5. çalma, 6. divar yastıqları üzərinə örtülü toxuma örtü; Ts. II-III. çuxadan, uzun köynək kimi önü açıq olaraq birləşdirilir və üstünə qurşaq bağlanılan bir libas; Dolama beşik - nənmi beşik; Dolaması altun.
DOLAMAQ	- Sarımaq, sarıqlamaq.
DOLANMAQ	- 1. dönüb dövr etmək, 2. dönmək, 3. sarılmaq, 4. dolaşmaq.
DOLAMAC	- Dolambac. Rad. (dolamac və dolanbac) dolanan, dönən; Sen. girdab; Söd. dolanbac; Şs. 1. girdab, 2. qasırğa, 3. dolambac; Ts. I-II. dolambacılı, əyri-üyrü, qarışıq; Dolamac-dolamac yollar.
DOLAŞMAQ	- 1. Dövr etmək, cövlan etmək, 2. əngəl olmaq, qarışmaq, müdaxilə etmək.
DOLMAQ	- 1. Tamam olmaq, 2. dolu olmaq, dolmaq.
DOLU I	- 1. Dolu, içi boş olmayan, 2. dolmuş.
DOLU II	- Dolu; havada donub tökülən yağmur dənələri.
DOXARLI	- Şahin.
DOXSAN	- Doxsan (say); Doxsan başlu; Doxsan bin.
DOQQUZ	- Doqquz (say); Doqquz qoca başları; Doqquzunu bir yerinə saydurmaq.
DOQUNMAQ	- Toxunmaq, dəymək, ilişmək, rast gəlmək.
DOQUZLAMA	- Qədim türk adətlərindən birinin ifadəsidir. Qədim türklər birinə hədiyyə verərkən yaxud bir günahkarı cəzalandırarkən doqquz dənə qiymətli oşya verərlər və ya alırlar. Bu doqquzlama bir doqquz, üç doqquz, doqquz doqquz kimi müxtəlif şəkillərdə verilir və ya alınır. Bugünkü qırğızlarda qız üçün alınan cəhiz (başlıq) bir doqquz, üç doqquz, doqquz doqquz... deyə sayılır. Məsələn: Bir doqquz başı dövə, öküz, at və s.; Doqquzlama qarqab.
DON	- Geyim. An., Leh., Şs., Ts. I-IV. paltar; Rad. 1. paltar, 2. şalvar, 3. alt donu, 4. alt paltarı; Sen. üst geyimi.
DONANMA	- Geyinmə. Rad. silahlanmaq, silahlarını bağlamaq, döyüş üçün bütün lazım olan silahları götürmək.
DONATMA	- Geyindirmə. Leh., Rad., Ts. I, II, IV. 1. geydirmək, 2. bəzəmək, 3. bütün dəyərli şeylərlə təchiz etmək, 4. silahlarını taxmaq, silahlandırmaq.
DONDAR	- Dondar (k.a.). Qıyan Sölcüq oğlu Doli Dondar.
DONLU	- Donlu, geyimli.
DONUZ	- Donuz; Donuz damı - donuz salınan yer, dam; Donuz şülənli - ziyafətlərində əsas yeməyi donuz eti olan.
DOP	- Mərkəz, orta; Dopa dəpmək - mərkəzə at sürmək.
DOPA	- Topa; "Qazan dopa dəpdi" - düşmənlərin topasına hücum etdi.

DORU	- At cinsi. An. ökumeyti yalı və quyruğu qara, qalın yeri qızılı olan at; İd. (toru) kəhər, xurma rəngində at; Leh. saf rəngdə olan bözə don, kəhər at; Rad. qara yallı at rəngi; Qəhvə rəngli at.
DOST (F.)	- Dost, yaxın adam; Arxadaş, yaxın yoldaş.
DOSTLUQ	- Qarşılıqlı etimad, ruhən yaxınlıq, mənafə birliyi və s. əsasında əmələ gələn yaxın münasibət.
DOYMAQ	- Dözmək, sabr etmək. An. (döymək) istihya dözmək; İh. (duymaq) qadir olmaq, tab gətirmək; Leh. 1. aclığı keçmək, doymaq, 2. qənimət almaq; Rad. 1. doymaq, 2. dayanmaq; Sen. (döymək) sabir etmək; Ts. I, II, IV. (döyməmək, doymamaq) dayanmamaq, qatılmamaq, sabir etməmək; Doya əmizirmək - doyunca əmizdirmək.
DOYUM	- Qənimət. Leh. mal, qarət; Rad. qənimət, bolluq; Sen. (toyumluq) düşməndən ələ keçmiş olan qənimət; Şs. (toyumluq) qənimət, qarət olunmuş mal; Ts. II, III, IV. qənimət; Doyum olmaq - qənimət almaq.
DÖGMƏK	- Döymək, çalmaq; Davullar dögmək.
DÖGÜŞMƏK	- Savaşmaq, boğuşmaq, mübahisə etmək, döyüş etmək, müharibə etmək.
DÖKDÜRMƏK	- Tökülmək, axıtmaq.
DÖKMƏK	- Tökmək; Hər hansı mayeni tökmək; Qanı tökmək, axıtmaq.
DÖL	- Döl. An. övlad, bala; Leh. 1. böyür, 2. çoxaltma, 3. törəmə, 4. maya, 5. nəsil, 6. irq; Rad. 1. erkəkdəki toxum, 2. soy, irq, nəsil.
DÖLBƏND	- Çox incə və sıx toxunmuş pambıqlı qumaş, nazik batist, ağ incə bez çalma; St. 1. çalma, 2. tac, 3. papaq; Dölbənd salmaq - rübənd sallamaq.
DÖLƏK	- Sabit, daimi. An. ağıllı, rahat, ağır, sakit, kamil; Dl. (tülək) sadə qəlblı, ciddi; İb. sakit; İh. vüqarlı, təmkinli, sakit, şəroflı, düşüncəli; Rad. (dölük) sakit, vüqarlı; Sen. 1. itaətli, 2. xoş rəftar; Söd. 1. ağıllı, sakit, düşüncəli, 2. çox döl verən; Şs. itaətli; Ts. I, III, IV. 1. sabit, möhkəm, əbədi, 2. güvənilir, dürüst, 3. təmkinli, 4. itaətli.
DÖLÜM	- Birçək. Dl. (tulun) zülf, giegahdakı zülf; İb. (tulun) giegah; İd. (tulun) qaşla qulaq arasındakı yer, giegah; Rad. (tulun) giegah; Söd. 1. giegah, 2. giegah üstünə tökülən saç; Dölümündən ağarmaq - saçına ağ düşmək.
DÖNMƏK	- 1. Geri dönmək, 2. qalxmaq, 3. üsyan etmək, 4. bir haldan başqa bir hala keçmək, 5. vaz keçmək, 6. buraxmaq, törk etmək, 7. qaçmaq.
DÖRD	- Dörd (say); Dörd barmaq dölü - dörd barmaq böyüklüyündə; Dörd yan; Dörd yanına baxdurmaq; Dörd yanına baxmaq - qarəsiz qalıb kömək ummaq.
DÖŞ	- Döş, sino, köks; An., Dl. (tüş) sino; İd (töş) sino və arxa; İh. (töş) döş, cinənin ortası, yaxud üst tərəfi; Leh. (ash) töş) yan, müqabil, qabırğa altı, boş böyür; Rad. 1. sino (heyvanlarda), 2. yan; Sen. sino, döş, yaxın, səmt və tərəf; Şs. müqabil, yan, səmt, tərəf; Ts. I, II, IV. 1. köks, sino, 2. qarşı, müqabil; Tür. qabırğa, böyür; Döş vermək - söykənmək.
DÖŞƏK	- Döşək; Davamlı parçadan hazırlanmış və üzərində yatmaq üçün içərisi yun, pambıq və s. yumşaq şeylə doldurulmuş uzun yastı kiso.
DÖŞƏKLİ	- Döşəkli.
DÖŞƏMƏK	- Döşəmək, sormək, salmaq, bir şeylə üstünü örtmək.
DÖVLƏT (Ə.)	- Ağıl. Bəxt, iqbəl, uğur, xeyir, soadət; Dövləti dəpmək - soadətini öz əli ilə məhv etmək; Dövləti düşmək - bəxti dönmək, ulduzu sönmək.
DÖVLƏTLÜ	- 1. Bəxtli, xeyirli, 2. uca, ulu, 3. ağıllı.
DÖVLƏTSÜZ	- Uğursuz, xeyirsiz.
DÖVŞÜRMƏK	- Leh., Rad. yığmaq, toplamaq, dörmək, dərib gətirmək.
// DÖŞÜRMƏK	
DUA (Ə.)	- Dua; Dua etmək; Dindar adamların bir mətləblə Allaha və müqəddəs saydıqları şəxslərə müraciət və ya ibadət zamanı zikr etdikləri sözlər; Dua ilə anma, dua qılmaq; dualar etmək.
DURĞURMA	- Durqurma, qaldırma. Dl. (turqurma) 1. ayağa qaldırmaq, 2. tikmək, bina etmək, 3. qurtarmaq, zəiflətmək; İh. təchiz etmək, hərəkətdən saxlamaq; Leh. (tarqurma) 1. ayağa qaldırmaq, 2. tikmək, 3. təchiz etmək, saxlamaq; Ts. I-IV. təchiz etmək.
DURU	- Duru, aydın, bulanıq olmayan, şoffaf.

DURMAQ	- 1. Qalxmaq, ayağa qalxmaq, 2. gözləmək, 3. qalmaq, 4. səbr etmək, səbat etmək, həyatda oylanmaq, 5. sakit olmaq; Durundurmaq - durmaq.
DURNA	- durna; Dimdiyi, boğazı və ayaqları uzun, köçəri, iri bataqlıq quşu.
DURU GƏLMƏK	- Ts. I-III. ayağa qalxmaq, dikilmək, qiyam etmək.
DURUŞ	- duruş.
DUL	- Dul; dul eyləmək.
DUMAN	- Sis, zəif duman, duman; Duman durmaq - duman çökmək; Duman düşmək - duman çökmək; Toz, tüstü və s. havaya qalxmasından hasil olan tutqunluq, bulanıqlıq.
DUŞ I	- Yuxu, rə'ya; Dl. (tüş); Leh., Rad., Şs., Ts. I-IV, Tür. rə'ya; düş görmək - yuxu görmək.
DUŞ II	- Tuş, rast gəlmə. Leh. təsadüf; Rad. (tuş) 1. yan, 2. qarşıda olan yer, qarşı, 3. təsadüf; Şs. üz-üzə, müqabil; Duş olmaq - rast gəlmək, tuş olmaq.
DUŞAQ	- Tuşaq, çidar; An. (duşaq); İd. (tuşaq); Rad., Söd., Şs. (tuşaq); Ts. I, II. ayaq bağı, ata vurulan ayaq bağı, atların qabaq ayağına vurulan zəncir.
DUTSAQ	- Dustaq; İd. (tutsaq); Leh. (tutsaq); Rad. (tutsaq, dutsaq); Şs. (tutsaq) əsir, həbs olunmuş, yaxud dustaqxanada saxlanılan adam; məhbus.
DUVAXLU	- Duvaxlı.
DUVAQ	- Duvax, üz örtüyü. An., Rad., Tür. gəlinlərin üzünə örtülən örtü, duvaq, gəlinin nişanlısının evinə gedərkən üzünə örtükləri al örtük; İh., İd., Sen. qadınların üz örtüyü.
DUYMAQ	- 1. Eşitmək, 2. hiss etmək, 3. sezmək, 4. anlamaq.
DUZ	- Duz; Xörəyi dada gətirmək üçün ona qatılan kəskin dadlı, şor, ağ kristal maddə.
DÜDÜK	- 1. Düdük, tütək; Qarğıdan və s. qayrılan, nəfəslə çalınan ən sadə çalğı aləti; ney, 2. Nazik maye və ya qan şırnağı.
DÜGMƏ	- Düymə, ilgək; Dügməsi böyük dağ - zirvəsi böyük dağ.
DÜGMƏK	- Düymək, bağlamaq. Dl. (tügmək); İd., Leh. (tügmək); Rad., Tür. düymələmək, düyün etmək; Ts. 1. düyünləmək, bağlamaq.
DÜGÜN	- Toy, şənlik, düyün; Dügün dərnək etmək; Dügün etmək; Dügün-diring - yır-yığış; Evləndirmək.
DÜKƏNMƏK	- Tükənmək, bitmək, qurtarmaq; İd., Leh., Rad., Ts. I-IV, Tür. tükənmək, bitmək, sonuna çatmaq, başa çatmaq; Dükənsə olmaz - sonu gəlməz.
DÜLDÜL	- Həzrəti Əlinin atının adı.
DÜM	- Bütün. Dl. (tüm) bir rəngli (at); Leh. (tüm) yumru, top şey; Rad. (döm) 1. tam, tamam, bütün, başdan-başa, 2. böyük, ulvi, qüdrətli; Düm qara pusarıq - tutqun duman; Düm yürəgi oynamaq - ürəyi qopmaq.
DÜN I	- Dünən.
DÜN II	- Gecə. Dl., İb., İd., Leh., Rad., Şs., Ts. I-IV, Tür. (hamısında tün) gecə, axşam, qaranlıq; İd. gecədən əvvəlki zaman, əvvəlki gün, dünən; Dün bucuğu - gecə yarısı; Dün ilə - gecə vaxtı; Dünlü-dünlü - gecəli-gündüzlü.
DÜNLÜK	- Pəncərə, baca. Dl. (tünlük) baca dəliyinin örtüyü; İd. (tünlük) çadırın parçalarından biri, bacanın örtüyü; İb. (tünlük) evin divarlarındakı dəlik; Rad. (tünlük) pəncərə, evin dəliyi; Sen. (tünlük) evin pəncərəsi; Şs. (tünlük) çadırın başındakı açıqlıq, damdan açılmış dəlik və işıq gələn yer.
DÜNÜN	- Gecə ikən. Ts. 1. gecə vaxtı.
DÜNYA	- Dünya, aləm, cahan; Dünya aləm başına dar olmaq; Dünya aləm gözüne qaranı olmaq.
(DÜNYƏLİK) (Ə.)	
DÜRİŞMƏK	- Çalışmaq, cəhd etmək. İd. (türüşmək) çalışmaq; Rad., Leh. ürəkdən çalışmaq, qeyrət göstərmək, səbat etmək, mötin olmaq; Ts. (dürüşmək, duruşmaq) 1. çalışmaq, qeyrət etmək; 2. cəhd etmək, sə'y etmək, səbat etmək; Dürüşdirmək - saxlamaq.
DÜRLÜ	- Növ, tip, fərqləndirici əlamət, cürbəcür, çoxlu, növbənöv, qəribə; Qiymətli, dəyərli.
DÜRSİN MƏK	- Qorxmaq.
DÜRT MƏK	- Dürtmək. Leh., Rad., Tür. sancmaq, saplamaq, batırmaq, sivri bir şeylə sancmaq; İb., İd., Ts. I-IV. sürmək, sürtmək, yağlamaq.

DÜŞMƏK	- 1. Enmək, gəlmək, qonmaq, 2. uğramaq, 3. döymək, 4. qəziyyə gəlmək, 5. yaxınlaşmaq, 6. ölmək, döyüşdə ölmək, 7. rast gəlmək, 8. yaxalanmaq, ələ keçmək.
DÜŞMƏN	- Düşməni; Düşməni haqlamaq; Düşməni olmaq.
DÜŞMƏNLİ	- Düşməni olan.
DÜŞÜRMƏK	- Düşürmək. 1. Qopartmaq, kəsib qoparmaq, 2. qoymaq, sancmaq.
DÜZ	- 1. Düz, 2. sadə, 3. doğru; Düz oxunmaq.
DÜZMƏK (DİZMƏK)	- Düzmək; İd., Leh., Rad., Ts. I, II, IV, Tür. 1. düzəltmək, düzmək, tənləşdirmək, ni-zama qoymaq, 2. inşa etmək, meydana gətirmək, 3. bəzəmək, zینət vermək, 4. yaratmaq, ixtira etmək; Düzüb qoşmaq - tortib və tənzim etmək.
DÜZMÜRD	- Düzmərd (y.a.) - Düzmərd qələsi.

E

EDİCƏK	- Edincə.
EDİGƏC	- Edincə, etecək, edən kimi.
EL	- Ölkə; el; dövlət. Dl. (il) 1. hökumət, dövlət, 2. məmləkətlərin qapısındakı yer, İb. (il) el ölkə; İd. vilayət, məmləkət; Leh. 1. el, 2. vilayət, xalq, camaat, millət, köçəri tayfa, qəbilə, 3. bir vilayət; Sen. 1. el, 2. xalq, dəstə; Tür. 1. xalq, camaat, 2. özgə, yad, 3. köçəri tayfa, qəbilə, 4. ölkə, məmləkət; Rad. 1. soy, ailə, bir yerdə oturanlar, bir yerin sakinləri, camaat, 2. xalq, 3. yerli soy, yerli ailə, yerli xalq, 4. özgələr, başqaları, 5. xalq, əhali; Rh. 1. kənar adamlar, 2. öz yerli xalqından, köçəri tayfadan və ya millətindən başqaları, 3. qəbilə, xalq və ya millət, xüsusən böyük bir qəbilənin qolu; Şs. 1. el, 2. xalq, dəstə, aləm, qəbilələr, vilayət; DTS. 1. tayfa ittifaqı, 2. xalq, 3. dövlət, inzibati vahid; El-gün-aləm, xalq, dünya; El ürkmək - xalqın qorxması, elin qorxub qaçması, qorxub dağılması; El çarpmaq - axın etmək, talan etmək, qarət etmək; Eldən çıxmaq - vilayətini tərk etmək, qəbiləni qoyub getmək; Eli günü çapılmaq - malı, mülkü oğurlanmaq, evi, ailəsi qarət edilmək; Elini gününü yağmalamaq - malını, mülkünü qarət etdirmək; Elini gününü çapmaq - yerini-yurdunu çapmaq, evini, ailəsini talan etmək.
ELM (Ə.)	- Bilik, elm, bilmə, mərifət, idrak, fənn.
ENMƏK	- Enmək; Özünü aşağıya doğru buraxmaq, yüksəkdən aşağı düşmək, yuxarıdan aşağıya gəlmək; Enib çıxmaq.
ERİŞMƏK	- 1. Birləşmək, yetişmək, tutmaq, 2. nail olmaq, müvəffəq olmaq; Erişi gəlmək - gəlib çatmaq, yetişmək, çatıb yaxalamaq.
ERKƏK	- 1. Mərd, kişi, 2. igid, cəsur, bahadır, 3. dişi müqabili, erkək; DTS. kişi, ər; Heyvanların erkəyi; Erkəkə sinəyi üzərinə qondurmamaq - kişidən qaçmaq, özünü özgə kişidən diqqətli qorumaq; Erkək quzu.
ERKƏN	- Tezdən, ertədən; Erkən binnək - ertədən atlanmaq, tezdən atlanıb yola çıxmaq.
ERMƏK	- 1. Çatmaq, birləşmək, yetişmək, 2. öldə etmək, nail olmaq, 3. məcbur etmək, yetişdirmək, çatmaq.
ERÜŞDÜRMƏK	- Meydana gətirmək, (yara) açmaq.
ESEƏMƏK	- Dinləmək, itaət etmək. An., Rad. (əsləmək və isləmək); Rh., Söd., Şs. (iselemek); Ts. I, II, IV, Tür. (islemek, isləmək, isləmək) söz dinləmək, qulaq vermək, qulaq asmaq, öyüd almaq, qəbul etmək.
EŞ	- Dost, yoldaş; DTS. dost, silahdaş.
EŞƏK	- Eşək, ulaq.
EŞİK	- Eşik. Ab. (işik) qapı; Dl., İh. (işik); Rh. eşik; Leh. 1. qapı, 2. saray, 3. otaq, 4. dövlət qapısı, 5. astana; Rad. 1. qapı, 2. eşik, 3. daxil olma, 4. evin xarici tərəfi, 5. saray, divan; Sen. (işik) xanə və saray; Şs. 1. saray, 2. otaq, 3. eşik, 4. qapının xarici tərəfi, 5. böyük qapı; DTS. 1. qapı, 2. Allahın qapısı (astr.); Eşiği alıb oturmaq - kəndi tutub oturmaq, qapının önündə oturmaq.
EŞİTMƏK	- 1. Dinləmək, 2. xəbər almaq, 3. qulaq səs duymaq, 4. xəbəri olmaq.
EŞQ (Ə.)	- Sevgi məhəbbət; Eşqi gəlmək - arzulamaq.

EŞMƏK	- Çapmaq, yortmaq (atı). An. mö'tədil yerimək; İb. 1. çapmaq; Leh. gözib yortmaq, eşib sürtmək, 2. löhrəm yeriş və çapqın yerimək; Rad. yorğa yerişlə getmək, minik heyvanları yorğa yerişlə və qolp yerişlə getmək; Sen. (işmək) bərabər qoşmaq; Ts. I-IV. cold yerimək, atla tez-tez getmək, atın yorğa və tez getməsi; Tür. gözib yortmaq, yorğa getmək.
ETMƏK	- Etmək, eyləmək, buyurmaq.
EV	- Ev, yaşayış yeri, olacaq; Dl. ev; insanın oturacağı yer, ev; İb. ev; Leh. xano, daimi məskən, məkan; Rad. ev; Rh. 1. ev, məskən, 2. tikilmiş ev, ailə; Sen. kiçik çadır; Tür. məskən, ev; DTS. 1. ev, yaşayış yeri, 2. ailə; Ev yapmaq - evi şənləndirmək, evə sənədət və nəş'ə vermək; Evi üstünə durmaq - evinə baxmaq, evin idarəsini öz üzərinə götürmək; Evini yağmalatmaq - qədim bir türk adətində görə böyük ziyafət verib evini dəvətilərə qarət etməmək; Evini çözmək - çadırlarını uçurmaq, çadırlarını yığmaq; Evinə şivən girmək - fəlakətə düşmək, yasa batmaq.
EVƏRMƏK	- Evləndirmək. An., Leh., Rad., Rh., Söd., Tür. evləndirmək, baş-göz etmək, ev ailə etmək, qızı ərə vermək, oğula qız almaq.
EVLƏNMƏK	- Arvad almaq, ailə qurmaq üçün qanunla qadınla (qızla) birləşmək.
EVLÜ	- Evli, ailəli; Evlü evinə gəlmək - hər kəsin yerinə qayıtması.
EVNİK	- Evnik (y.a.) - Evnik qələsi.
EY	- Ey! (nida). Ts. I-IV, Tür. ey! nədir? nə var? nə oldu?; Müraciət, çağırış üçün işlənilir.
EYİB	- Eyib; Utanılacaq hal və ya hərəkət; Nöqsən, kəsir, qüsür.
EYLİK	- Nəciblik, lütf, xeyir, yaxşılıq; EYLİK etmək - nəciblik göstərmək, yaxşılıq etmək.
EYLƏ	- Elə (işarə əvəzliyi). Dl., Rad., Sen., Ts. I-IV. elə; o cür, o təhər, o sayaq; Eylə etmək - elə etmək; Eylə olsa - belə olunca.
EYLƏMƏK	- "Etmək" fə'linin üslubi variantı.
EYÜ	- Yaxşı; Eyi olmaq - yaxşı olmaq.

Ə

ƏBRİŞİM (F.)	- İpək, ipək iplik.
ƏCƏL (Ə.)	- İnsan ömrünün sona yetməsi, ölüm; Əcəl və'də etmək, ömrün sonu gəlmək; Əcəli gəlmək.
ƏDAVƏT (Ə.)	- Düşmənlilik, kin-küdurət; Ədavət bağlamaq-düşmən olmaq; ədavət eyləmək - düşmənlilik etmək.
ƏDƏB (Ə.)	- 1. Nəzakət, rəftar, 2. ehtiram, təvazö, 3. insanların işində və sözündə gözəl və yaxşı davranması.
ƏDƏBLƏNMƏK	- Utanmaq, çəkinmək, ədəbə zidd olmamaq.
ƏDÜK	- Ayaqqabı, çəkmə, most. An. (edik) meşini, tumaçı, gönü yerli olan qısa boğazlı çəkmə; Dl. (etük); İb. (etük) çəkmə; Leh. (edik) çəkmə, çəkmənin yumşaq növü; Rad. yumşaq çəkmə; Rh. tumaçın bir növü, dabansız ev ayaqqabısı; Sen. (edik) çəkmə, ayaqqabı; Söd. 1. kəndli çəkməsi, 2. uşaq ayaqqabısı, 3. sadə kəndli ayaqqabısı, başmaq, 4. most, 5. gecə ayaqqabısı, 6. yarımboğaz çəkmə, 7. yundan düzəldilmiş uşaq ayaqqabısı, 8. qarda geyməyə məxsus ayaqqabı; Çəkmə kimi boğazlı ayaqqabı; Şs. çəkmə; Ts. 1. çəkməyə bənzər, boğazlı ayaqqabı çeşidi, boğazı qısa çəkmə, boğazlı most; İy. ayaqqabı, başmaq, çəkmə.
ƏGƏR (F.)	- Əgər; Şərt bildirən cümlənin müxtəlif yerində işlənərək şərti gücləndirir.
ƏGİN	- Əyin, bədən. Dl. (eğin); İb. (ikin); Rad., İy. çiyin; İd. kürək sümüyünün olduğu yer, insanın arxası, bel; Leh. arxanın öyilmiş tərəfi; Rad. (eyin) arxa, çiyin; Sen. çiyin, (mes), bazu; Söd. 1. bel, arxa, 2. üst-baş; Şs. (ikin) onurğa, arxanın öyilmiş tərəfi; Ts. I-IV. (eğin); Tür. (eğin) arxa, bel; DTS. (oqin) 1. kürək, arxa, 2. kiçik bez parçası; Əgini bərk - arxası sağlam, kürəyi qüvvətli.
ƏGLƏNMƏK	- Əylənmək. Leh., Rad., Sen., Tür. durmaq, gözləmək, qalxmaq, durub dirlənmək.
ƏGMƏK	- Əymək, bir yana yatırımaq, meyil etməmək.
ƏGRƏK	- Əgrək (k.a.). Uşun Qoca oğlu Əgrək.

ƏGRİ	- Əyri. Doğru olmayan, püs, zidd, yanlış; DTS. (e) əyri, ayılmış bıçaq, (e) 1. əyri, düz olmayan, 2. yalan, doğru olmayan; 3. ayrılıq; Əgri yol - yanlış yol, doğru olmayan yol.
ƏHD (Ə.)	- Söz vermək, and, və'də; Əhdini bəzmaq - və'dini pozmaq; Əhd etmək - söz vermək.
ƏHDƏ (Ə.)	- Bir tok; Allahın adlarından biri.
ƏHL	- Ailədə olanlar; or, arvad, uşaqlar; Ailə.
ƏHVAL (Ə.)	- Hallar, başa gələnlər; Ruhi vəziyyət.
ƏHDƏRİHA (F.)	- Əjdaha; Leh. böyük ilan, insan yeyən ilan; St. 1. böyük ilan, 2. qızgın, qəzəbli, 3. eosur, ürəkli.
ƏKSİK	- Əksik, kəm. Leh., Rad., Rh. 1. oksilmiş, nöqsən, 2. qüsurlu, eyibli. 3. qüsür, eyib; DTS. (eksik) 1. əksik, çatışmazlıq, 2. qüsurlu; Əksük olmaq - əksilmək, azalmaq.
ƏKSİLMƏK	- Ayrılmək, qeyb olmaq, ölüb ayrılmaq, sayı azalmaq.
ƏKSÜGLÜG	- Qüsür, əksiklik, nöqsən, eyib.
ƏKSƏSMƏK	- Sataşmaq.
ƏQLSİZ	- Ağılsız, ağı az olan, ağı olmayan.
ƏL	- Əl (bədən üzvü); Əl altından - gizlicə; Əl basma - and ismə; Əl qavturmaq - hörmət göstərmək üçün iki əlini köksü üstündə çarpazlamaq; Əl qaldırmaq - dua etmək; Əl eyləmək - əl işarəsilə çağırmaq; Əl götürmək - dua etmək (əllərini göyə qaldıraraq); Əl uzatmaq - təcavüz etmək; Əl urmaq - davranmaq, əl qoymaq, əl basmaq; Ələ almaq - yaxalamaq; Əli qurumaq - əli gücdən düşmək; Əli yaxasında olmaq - axirətdə birindən haqqını istəmək; Əlinə girmək - yaxalanmaq, tutulmaq; əlində olmaq - gücü çatmaq; Əlindən gəlmək - çarə tapmaq, gücü çatmaq; Əlini əlinə çalmaq - çəpən çalmaq (kefədən, nəş'ədən).
ƏLAQİBƏT	- Sonunda, nəhayətində.
ƏLAMAN (Ə.)	- 1. Mərhəmət, 2. sonu sığındım, 3. bağışla məni, 4. amandır.
ƏLBƏTTƏ	- Mütləq, hər halda, şübhəsiz, doğru, qətiyyən, tərəddüdsüz, labüd.
ƏLEYHİSSƏLAM (Ə.)	- Peyğəmbərlərin adı çəkilən zaman "ona salam olsun" mənasında bir dua.
ƏLƏK	- Ələk, un, buğda və s. ələmək üçün alət; İd. bir şeyi ələməyə məxsus alət.
ƏLƏM (Ə.)	- Bayraq (dini mözmununda, qara rəngli parçadan, yas əlaməti bildirir).
ƏLHƏSİL (Ə.)	- Xülasə. Leh. Hasil, notico, nəhayət; Rh. qısaca, xülasə; Tür. sözün qıساسı.
ƏLHƏMDÜLİLLAH (Ə.)	- Mövlaya şükür, Allaha şükr olsun.
ƏLİNƏ	- Əlinə (y.a.) - Əlinə qələsi.
ƏLLİ	- Əlli (say); Əlli bin; Əlli yedi.
ƏLÜFƏÇİ	- Süvari; Ata minmiş, atlı.
ƏLÜK	- Dağ keçisi, ölik.
ƏLÜKLÜ	- Əlikli.
ƏMANƏT	- Zərərsiz olan bir kimsəyə tapşırılan şey, sonradan almaq üzrə saxlanmaq və qorunmaq üçün bir kimsəyə tapşırılan eisini.
ƏMƏK	- Məmə, döş, qadın məməsi.
ƏMƏKDAR	- Əmək sərf edən qul və ya məmur, ixtiyar və sədaqətli xidmətçi.
ƏMƏL (Ə.)	- 1. İş, 2. din buyruqlarını yerinə yetirmə.
ƏMƏN	- Əmən (k.a.) - Əmən Bəgdüz.
ƏMİRAXUR	- Sultanın və ya bəyin heyvanlarına, bunların sürüsünə, başqa işlərinə baxan şəxs, axura baxan bəy; Əmiraxur başı - əmir-axurların böyüyü; Əmiraxur yələmək - son bəyi təyin etmək, sonuncu dövlət xadimi vəzifəsini vermək.
ƏMMAN DƏNİZİ	- Əmman dənizi (y.a.).
ƏMMƏ (Ə.)	- Nəyi? Qur'anda 30-cu cüzün başındakı Nəbə' surəsinin ilk ayəsi olan "əmmə yetəsa-olun"un (onlar bir-birindən nəyi soruşurlar?) ilk kəlməsidir. Ona görə bu cüz "Əmmə cüzü" adlandırılmışdır.
ƏMMƏK	- Əmmək; Döşdən südü soraraq içmək; Qidalanmaq, qüvvət almaq; Əmdi qadaş - süd qardaşı.

ƏMMİ	- (Ərəbce "əmm" sözünün təhrifi); Atanın qardaşı, əmi.
ƏMR (Ə.)	- Buyruq; Əmr eyləmək - buyurmaq.
ƏMZİRMƏK	- Əmizdirmək; Döşdən süd vermək.
ƏNİK	- Vəhşi heyvan balası; köpək. An. (ənək və ənük); Dl. (ənük); İd. (ənük); Leh. (ənək və inək); Rad. (ənək və ənük); Rh., Sen. (inük); Şs. I, II. ət yeyən heyvanların balası; Aslan, gərəşən, qurd və ya köpək balası; Yirtici heyvan balası; DTS. Heyvan balası, vəhşi heyvan balası; Müasir Azərbaycan dilində yalnız it küçüyü mənasında işlənir.
ƏNSƏ	- Boyun; Ənsəsino gəlmək - boynunu vurmaq üçün gəlmək, öldürmək üçün boynunu vurmaq.
ƏNŞİSMƏK	- Bərabər işləmək, birlikdə inləmək; Rad. (enişmək) inləmək, ah-vay etmək, fəryad, fəğan etmək, fəryad yad etmək, sızlamaq; Şs. (inişmək) həzin-həzin ağlayaraq oxumaq, zar-zar ağlamaq.
ƏNÜK	- Bax: ənək.
ƏR	- 1. kişi, 2. həddi buluğa çatmış kişi, 3. ər, igid, 4. mərd, qəhrəman, 5. güclü; DTS. 1. kişi, 2. ər; Ər adam - kişi, ər; Ər diləmək - meydan oxumaq, döyüşlərdə meydana çıxıb özünü döyüşəcək adam istəmək; Ər yigitlər - mərd igidlər; Ərə varmaq - evlənmək, ərə getmək.
ƏRCƏL	- Bədxasiyyət, pozğun. İd. (irçeh) 1. kişi istəyən qızgın fahişə, 2. Bəxtsiz, uğursuz; İn. (ərceh) uğursuz; Söd. hirsli, pis, yaramaz; Ərcəl qopmaq - uğursuz çıxmaq, xeyirsiz çıxmaq.
ƏRDƏM	- Fəzilət, mərifət. Dl., İd., Rad., Söd. yaxşılıq; Rad. sənət, məharət, ləyaqət, yaxşılıq; DTS. ləyaqət, məharət.
ƏRDƏMLİ	- Fəzilətli, mərifətli. İb. (ərdəli) bir hazırlanmış olan; Söd. səxavətli, bacarıqlı, mərifətli; (ərdəmcil), səxavətli.
ƏRDƏMLÜ	- Bax: ərdəmlı.
ƏRDİL	- Ərdil təkə buyuzu.
ƏRƏBƏ	- Araba; iki və ya dörd təkərli nəqliyyat vasitəsi (minik, yük, əl arabaları olur).
ƏRƏBİ (Ə.)	- Ərəblərə məxsus; Ərəbi atlar - ərəb atları, cins atlar.
ƏRƏFAT	- Ərəfat (y.a.) - Məkkə yaxınlığında dağ.
ƏRƏN	- İgid. Rad. cəsur, mərd, yaxşı yetişmiş kamil, müqəddəs, pir.
ƏRƏNLƏR	- Ulular, ulu qəhrəmanlar. Leh., Rad., Rh. Yetişmiş, kamil, müqəddəs, pir; Ərənlər ərəni - igidlər igidi, qəhrəmanlar qəhrəmanı; Ərənlərin meydanı arslanı; Ərənlərin himməti.
ƏRGƏNLİK	- Qadının kişiyə hədiyyəsi. An. (ərkənlik və ərğenlik); Leh., Söd. (ərğençelik və ərğenlik) dul gəlinin evlənməmiş küyəgüyə verdiyi hədiyyə, təzminat.
ƏRİNMEK	- Ərimək. Rh. ərimek, öz-özünə ərimek.
ƏRKƏC	- Erkək. An. erkək keçinin iki yaşından sonrakı balası; Dl. qoç; İr. Təkə; Leh. (erkək) təkə, (irkək) ürəküb qorxan heyvan, təkə; Rad. 1. erkək keçi, təkə, 2. üç-dörd yaşında olan keçi; Rh. erkək keçi, təkə; Sen. (irkek) üç yaşında erkək keçi və sürünün önündə gedən erkək keçi, Söd. (ərqəç) üç yaşına keçən keçi; (təkə) üç və ya dörd yaşlarında erkək keçi, təkə; (təkə) 1. erkək keçi, 2. iki-üç yaşındakı erkək keçi və ya qoyun; Şs. üç-dörd yaşındakı keçi, təkə; Erkək keçi; DTS. keçi, sürünün başında gedən erkək keçi.
ƏRLİK	- Kişilik. Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. II-IV. mərdlik, ər kimi cəsur davranmaq, igidlik, qəhrəmanlıq; Ərlək işləmək - qəhrəmanlıq etmək, mərdlik göstərmək; Ərlək göstərmək - qəhrəmanlıq etmək.
ƏRMƏĞAN	- Ərməğan. Az., Dl., İd., Leh., Şs., Tür. hədiyyə, peşkoş, sovgat, yadigar.
ƏRŞ	- Yer-göy, göyün yeddinci qatı, asiman.
ƏRZANİ (F.)	- Lütf, yaxşılıq; Ərzani qılmaq - lütf etmək, yaxşılıq etmək.
ƏSA (Ə.)	- Dəyonək, zopa, çomaq.
ƏSBAB (Ə.)	- Görəkli şeylər. Leh. ləvazim; Rh. 1. material, görəkli şeylər, 2. vasitələr, vasitə olan şeylər; Kt. bir şeyə çatmağa, onu öldürmək üçün qayda və alət olan şeylər.

ƏSƏN	- Sağ, sağlam. An., Dl., İb., sağ, sağlam, gümrah; Leh., Rad., Rh., Sen. (şən və əsən) 1. sağ, sağlam, gümrah, 2. yaxşı, sağlam, 3. qüvvətli, 4. gerçək, düzgün; DTS. sağlam, qüvvətli; Əsən qalmaq - sağlam olmaq, sağ qalmaq.
ƏSİL	- Əsil-nəsil, törəmə.
ƏSİR	- Dustaq, məhbus; Əsir etmək; Əsir getmək.
ƏSİRCƏMƏK	- Bağışlamaq.
ƏSKİ	- 1. Qədimdən qalmış, köhnə, köhnəlmiş, 2. qədim, köhnə.
ƏSMƏDİN	- Əsmədən, əsmədiyi halda.
ƏSMƏK	- Əsmək (külək); Titrəmək, Dalğalanmaq.
ƏSRÜK	- Sərxoş. An., (əsirlik, əsrük, əsürük); Dl., İb., İd., Sen. (üsruk); Şs. (əsrük və üsrük) sərxoş, məst, kefli; Rd., Rh. (əsirlik) azgın, qızgın, idarəsi mümkün olmayan; Söd. 1. (əsürük, əsrək, əsirik, əsrük, əsürük) qızgın, sərxoş, 2. natamam, ağıllı, qəmgin, aşıq, 3. dəli, 4. hər kəso meydan oxuyan igid, 5. azgın, 6. ədəbsiz; DTS. qızmış, 2. sərxoş.
ƏSRÜKMƏK	- Sərxoş etmək, sərsəmlətmək.
ƏT	- Ət; Kəsilmiş heyvan bədəninin xörəyə işlənən qismi; Bədən, vücut, əndam.
ƏTƏK	- Ətək; Ətəklərini qıvrmaq; Paltarın bədənə aşağı tərəfə uzanan hissəsi; Dağın, yamacın aşağı tərəfi.
ƏTMEK	- Çörək; Dl., İb., İd., Rad., İy. çörək; 1. odda bişirilmiş xəmir, 2. yeyiləcək hər şey, aş, azuqə; Ətməgünü basmamaq - nankorluq etməmək, gördüyü yaxşılığı unutmamaq.
ƏVƏT	- Bəli. Dl., İd., Rad. bəli; Rh. 1. bəli, 2. bəlli, doğru, 3. qəti, şübhəsiz, doğru; Ts. II-IV. fəqət, yalnız, ancaq, lakin, amma.
ƏVRƏN	- Aləm. An. (Evrən); Ts. I-IV. əjdaha, böyük ilan.
ƏVVƏL (Ə.)	- 1. Əvvəlcə, əvvəldə, ilkin, 2. əvvəl, ilk, birinci, əvvəlki, 3. başlanğıc.
ƏVVƏL-AXIR	- Əvvəl-axır.
ƏYAL (Ə.)	- Əvlad. Arvad; Leh., Rh. 1. ailə, arvad-uşaq, 2. ev, adamları, 3. qarı-qoca, 4. ev-ailə, 5. arvadı və uşaqlar.
ƏYƏR	- Yəhər; İd., İb. (iyer); Leh. (icer); Rad., Rh., Sen. (icer); Şs. (icer, yəhər); Əyər salmaq - ata yəhər vurmaq, atı bəzəmək, yəhərləmək.
ƏYƏRLƏMƏK	- Atın belinə yəhər qoymaq; İb., İd., Leh., Rad., Şs. yəhər vurmaq, (ata) yəhər bağlamaq, ata yəhər vurmaq, atı bəzəmək.
ƏYYAMLA	- Bir neçə gün sonra, bir vaxt sonra, bir müddət sonra.
ƏZƏL (Ə.)	- 1. Əvvəli olmamaq, əvvəli olmayan zaman, 2. insanların ruhlarının yaradıldığı zaman; Əzəldən yazılmaq - insan taleyi ilk yaradıldığı zaman təyin edilmiş olmaq.
ƏZİM (Ə.)	- Böyük, ulu, uca.
ƏZİZ (Ə.)	- Şərəfli, ulu, uca, əziz, qüdrətli; Vəzifə - mənsəb sahibi.
ƏZİZLƏMƏK	- Hörmət etmək, uca tutmaq.
ƏZRAYIL	- Əzrayıl (mələk adı).

F

FƏİDƏ	- Fayda, qazanc, münasib, münasiblik.
FƏNİ (Ə.)	- Fəni. Ölümlü, sonu olan, daimi olmayan, keçici.
FƏ'L (Ə.)	- Hərəkət, iş, davranış; Fə'li dönmək - nə etdiyini bilməmək, tərs iş görmək.
FƏQİH (Ə.)	- Din elmini, şəriət elmlərini bilən, oxumuş, müəllim.
FƏRAQ (Ə.)	- Ayrılıq, ayrılıq acısı; Fəraq gəlmək - ayrılıq acısının gəlməsi.
FƏRYAD (F.)	- Ağlayıb sızlama, ah-vay etmə, bağırma, hayqırma, inilti.
FİRLAMAQ	- Atılmaq, atılıb şiddətlə tullanmaq.
FİSH-FİSH	- Piçilti ilə, yavaş səsle, yavaş-yavaş.

- FIKİR (Ə.)** - Fikir. Ağıl, düşüncə, düşünmə; Fikrə varmaq - fikrə gəlmək; Fikir eyləmək - düşünmək; Fikrinə gəlmək - ağına gəlmək.
- FÜRSƏT (Ə.)** - 1. Fürsət, olverişlilik, uyğunluq, 2. sıra, 3. xəfiflik, 4. nəfəs alma, möhkət vermə, 5. vasitə; Fürsət vermək - olverişli etmək, uyğun hala salmaq.

G

- GAH... GAH** - Bə'zi-bə'zi, bir... bir, zaman-zaman.
- GAH (F.)** - Bozən.
- GAVUR** - Kafir; İd. (kəvür) kafir; Leh. yaradını tanımayıb başqa bir şey tanıyan, kafir; Rad. kafir; Rh. 1. dinsiz, müsəlman olmayan, 2. qəlbətsiz, pis adam, daş ürəkli adam; Ts. IV. kafir; Tür. 1. xristian, 2. Allahı tanımayan, dinsiz.
- GECƏ** - Gecə; Gecədən - artıq gecə ikən; Gecə-gündüz.
- GECİKMƏK** - Gecikmək.
- GECİM** - Geyim-gecim. Bur. (keçim) kösmə və geyim də deyilir, döyüş günlərində ata geydirirlər; Rad. (kiçim və keçim); Rh. (qəçim); Sen., St. (keçim); Ts. I, II, IV. (keçim və keçim) insanların, atların qorunduğu bir savaş geyimi, at geyimi, döyüş günü bəzək üçün ata geydirilən geyim, döyüşdə ata geydirilən geyim; Geyim-gecim.
- GEDƏ** - Qısa. An. kor, topal, qozbel, əlil; Söd. 1. (qede) çəlimsiz, zəif, böyüyə bilməyən, boyu balaca adam, 2. xəstə, 3. arsız.
- GEDƏRMƏK** - Kənar etmək, dəf etmək. Dl. (gitermək) uzaqlaşdırmaq; İb. (gitermək) uzaqlaşdırmaq, bir yana qoymaq; Rad. uzaqlaşdırmaq, qovalamaq.
- GEDİCƏK** - Gedincə, ortadan qalxma.
- GEDİMLÜ** - Getməli olan, ölümlü, sonu olan.
- GEN** - Geniş. An. geniş; İb. (kin) geniş; İd. (ken) geniş; Leh. 1. gen-bol, geniş, 2. bol; Rad. (ken) geniş, genişlənmiş, genişlik; Söd. geniş; Ts. I-II. 1. geniş, 2. bol, 3. tam, 4. çox; III-IV. geniş. Gen qoltuq - imam çox olan; Gen dünya - böyük dünya; Gen ətək; Gen otayə dar qoltuğa qısılmaq - birinə sığınmaq, birinin qanadının altına girmək; Gen yazıya dar göstərmək - qaçmaq üçün dəşik axtarmaq, nə edəcəyini bilməmək; Gen yaxadan - asudə vəziyyətdən; Gen köküs.
- GENƏ** - Bir daha, yenə, təkrar.
- GENƏZ** - Asan. Rad. 1. yüngül, rahat, 2. mərhəmətli; Sen. (köküz) 1. gözəl bir qumaş növü; Şs. (köküz) istənilən, məqbul, bəyənilmiş; Ts. I, II, IV. 1. yüngül, uyğun, 2. yavaş, mülayim, 3. xəfif; Tür. (küküz)-qiymətli, dəyərli, məqbul, hədiyyə olaraq verilən bilən şey.
- GERÇƏK** - Gerçək. Leh. (əslı qerçək) 1. zahir, öyan, 2. həqiqətli, 3. səmimi, 4. doğru, sadıq, 5. peyda, bəlli; Rad. doğru, həqiqi; Ts. I-IV. doğru, dürüst, səhih, həqiqi; Tür. 1. doğru, səhih, 2. həqiqətən, vacə olan, 3. zahir, öyan.
- GERÜ** - Geri; Rad. 1. geri, 2. yenidən, 3. yenə, təkrar; Gerü dönmək; Geri gəlmək.
- GETMƏK** - Getmək.
- GEYDÜRMƏK** - 1. Geydirmək, bəzətmək, 2. zirehləmək, zireh geydirmək; Geyər olmaq - geymək.
- GEYƏSİ** - Geyəcək, paltar. An. 1. dəyişik, 2. geyilən paltarlar, 3. çirklı alt paltarı; İd. (keyesi) geyəsi paltar; Rad. (qizi) geyim, paltar; Şs. (qeyisi), kostyum, paltar, geyim; Ts. I-IV. (qeyisi) paltar, ev geyimi, geyim.
- GEYİM** - (Geyim) paltar, libas, paltar, ev paltarı; Sen. (kiyim) dəmir geyim; Ts. III-IV. zireh, döyüş paltarı; D'S. paltar; Geyim - gecim.
- GEYMƏK** - Geymək, geyinmək, paltar geymək.
- GƏLƏCİ** - (məc.) ağılı-başı (ağılı gələcisi - ağılı gələcisi).
- GƏLİN** - Gəlin. İb. (gelin) toyu olacaq qız, gəlin; İd. (kelin) gəlin; Leh. övlad arvadı; Rad. gəlin. gənc qadın, oğlun arvadı; Sen. (kilin) gəlin; Şs. (kilin) gəlin; Tür. gəlin, təzəcə evlənən və ərə gedən qız.
- GƏLİNCÜK** - Gəlin (özizləmə) - gəlinəyim! Kiçik gəlin, sevgili gəlin.
- GƏLİŞ** - Gəlmə, gəliş.

- GƏLİŞMƏK** - Qarşılıqlı gedib-gəlmək. Rad. 1. gəlmək, rastlaşmaq, 2. (adamlar) qarşılaşmaq, 3. təsadüf olaraq qarşılaşmaq, bir şəxsə rast gəlmək.
- GƏLMƏK** - Gəlmək; Gəlməz olmaq - gəlməmək; Gəlimli-gedimli - gəliş-gedişi olan; Gəlimli - gələn; Gəlib keçmək - ölmək, ölüb getmək; Gəlir olmaq - gəlmək.
- GƏMİ** - Gəmi; gəmi yonmaq - ağacı yonaraq gəmi düzəltmək.
- GƏNC** - Gənc, toz, yeni.
- GƏNCƏ** - Gəncə (y.a.)
- GƏNƏŞMƏK** - Gənəşmək. Məsləhətləşmək, soruşmaq, müşahidə etmək.
- GƏRDƏK** - Gərdək, zifaf evi, toy evi; İd. (kiçdək) yeni kürəkənin zifaf evi; Leh. nazik pərdə çəkilməmiş gəlin evi; Rad. gəlin evi, yeni evlənlərin toydan sonra bir neçə gün qaldıqları yer; Rh. 1. (çirdək) kiçik bir dəyirman çadırı, 2. otaq, 3. xüsusi padşah çadırı, 4. toy vaxtı gəlin üçün hazırlanmış bir çadır və ya gəlin evi; Gərdəyə qoymaq - evləndirmək, toy etmək.
- GƏRDƏKXANA** - toz evlənlər üçün ev.
- GƏRDUN** - Dövrən.
- GƏRƏK** - Gərəklə, lazım, labüd, vacib; D'S. 1. lazım, zəruri, 2. lazımdır, gərəkdir, 3. ya, ya da; Gərəklə olmaq.
- GƏRƏKMƏK** - Gərəklə olmaq. Leh. vacib, zəruri görünmək; Rad. lazım olmaq, lüzumlu olmaq, uyğun, müvafiq, doğru olmaq; Ts. I-II. 1. icazətli olmaq, 2. layiqli olmaq, 3. müvafiq düşmək.
- GƏRİNMƏK** - gərilmək, tərifi çəkilmək; Sen. 1. ösnəmək, 2. qollarını gərilib açmaq; Gərinib sönmək - tərifi çəkilib sönmək.
- GƏRMƏK** - Gərmək.
- GƏTÜRMƏK** - 1. Gətirmək, 2. qaldırmaq.
- GƏVƏZLƏMƏK** - Kobud yemək. Yanmış kömürdə bişirmək, odda bişirmək.
- GƏZ I** - Dəfə, körə.
- GƏZ II** - Gəz (kiçik yarıq); Dl. (köz) oxun yarığı; (kez) yay gəzi; Leh. oxun ip keçən ucu; Rad. 1. ox, 2. ucu çəncəl, lələksiz bir ox, 3. oxun ip keçirilən yarığı; Ts. I-IV. ox ip keçəcəklə yarığı; Sen. 1. lələksiz ox, 2. iki ucu incə və ortası qalın olan ox; Tür. 1. Oxun yaya taxılan ucu, 2. iki ucu incə və ortası qalınca lələksiz ox, 3. adi ağacdən düzələn ox; D'S. (kez) 1. qazanın dibindən yarıq; Kez. 2. oxun quyruq hissəsi; Gəz çıxarmaq - ox çıxarmaq; An., İd., Rh., Sen. (qoz); Söd., Tür. (qiz), dəfə, körə, qat, sıra, növbət, səfər, yol.
- GƏZLƏMƏK** - Nişan almaq. Dl. (kezmək) oxu gözünə qoymaq, oxu kərtiyində yerləşdirmək; Leh. oxu kamana qoymaq, yayın ipini taxıb qurmaq; Rad. 1. oxu yaya qoymaq, 2. oxa kərtik düzəltmək, 3. oxun (ipə taxılan) ucuna bir sap bağlamaq; Şs. oxu yayın ipinə taxıb qurmaq; Ts. II-III. oxun gözünü ipə yerləşdirmək.
- GƏZMƏK** - Gəzmək, dolaşmaq.
- GİZLƏMƏK** - Gizləmək, bir şeyi görünməz yerə qoymaq.
- GİZLÜ** - Gizli.
- GİRMƏK** - Girmək, daxil olmaq, yola düşmək, yola girmək.
- GOR (F.)** - Qəbir, məzar. gor.
- GÖDƏK** - Gödək, qısa. An. (qüdük) quyruqsuz; İd. (küçük) bir şeyin bir tərəfində hasil olan kiçik parça; Çatdaq, dişləri çatdan olan, yarıq; İh. (qüdük) kəsik, qırıq, ucu çəməklə kimi qalmış, küt, 2. quyruğu kəsik köpək, 3. quyruqsuz toyuq; Leh. 1. (idik) yarıq, yara, əskik dişli, 2. qılınc ağzının çapıq yeri; (quyruqsuz) küt kimi olan; Rad. (kədək) çatdaq, əskik dişli kimi olan, bir tərəfindən azacıq qırılmış olan, 2. yara (çatdaq) yarıq, yara; Sen. (çedik və çedük) rəxnə; Söd. (çedik) bıçaq, mətbəx və qılınc kimi şeylərin ağızlarında hasilə gələn böyük çapıq; Şs. 1. yarıq, 2. bir tərəfi azacıq qırılmış olan, çapıq; Ts. 1. ehtiyac, nöqsan; Ts. II. (çedik) çatdaq, yarıq; Tür. (qedük, qedik) yarıq, çatdaq.
- GÖDƏLMƏK** - Qısalmaq, gödəlmək.

GÖG I	- Göy, soma. Leh. 1. soma, asiman, göy; 2. mavi, 3. nəm, yaşıl; Rad. 1. mavi, 2. soma; Şs. (qög, kök) 1. mavi, 2. soma; Ts. I-IV. 1. tünd yaşıl, 2. mavi; Tür. 1. soma, 2. gözəl, 3. xoş, 4. yaxşı, 5. mavi, 6. tünd göy, 7. yaşıl; DTS (gök) 1. soma, gök; 2. azad, sərbəst, gök; 3. mavi, göy; Kögə yetürmək - ucaltmaq, yüksəltmək; Gök yüzü - göy üzü; Gög pohlurmaq - göylərə yüksəlmək.
GÖG II	- Göy, mavi; Gög geyib qara sarınmaq - yas paltarı geymək; Gög sayvanlu; Gög sarınmaq - yasa girmək, yas tutmaq; Gög geymək; Gög dəmirlü - zireh geyinmiş; Gög biddi.
GÖGCƏ	- Gömgöy. Leh. gözəl, xoş; Rad. 1. Bir az mavi, göyümtül, abı, 2. Yaşıl təhər; gözələ; Söd. 1. Gözəl; Tür. maviyə çalan rəng.
GÖGCƏ DƏNİZ	- Göycə dəniz (y.a.).
GÖGCƏ TAĞ	- Göycə dağ.
GÖGƏRÇİN	- Göyərçin. (quş adı).
GÖKCƏK	- An. qeyri-adi gözəl, yeganə gözəl; İh. (qökçək) çox sevimli, cana yaxın, cazibəli; Leh. gözəl, xoş; Rad. (kökçək, qökçək) gözəl, ədalətli, cazibəli, incə, nazik, zərif; Söd. (qökçək) gözəl, gülər üzülü; Şs. (kökçək, qökçək) gözəl, istəklili, xoş; Ts. I-IV. gözəl, sevimli, xoş, Tür. gözəl, məftunedici.
GÖL	- Göl, çoxlu maye toplanan yer (qan gölü).
GÖLGƏLÜCƏ	- Kölgəli olan, kölgəsi olan.
GÖMÜLMƏK	- Yerə batmaq, yerdə qeyb olmaq, torpaqla örtülmək.
GÖN	- Gön. An. inək, öküz və kəl dərisindən palıd qozası ilə işlənən ağ dəri; Dl. (kön) atın, dəvənin işlənmiş dərisi; İb. 1. Ayaqqabı, 2. Dəri; İd. (kön) meşin, gön; Leh. düzəldilmiş, işlənmiş heyvan dərisi, kobud tumac dəri; Rad. (kön və qön) istehsal olunmuş dəri; Ts. I-IV. altıq xam gön; Xam dəri, altıq gön, dəri; Tür. aşılınmış və e'mal edilmiş dəri; DTS. işlənmiş, aşılınmış dəri.
GÖNDƏR	- Göndər, qarğı. Leh. dirək yerinə əlverişli olan quru şüvül; Ors. şüvül, bayraq şüvülü; Rad. incə şüvül, metaldan sivri bir ucu və ya ucunda qarmağı olan qalın və uzun şüvül.
GÖNDƏRMƏK	- Göndərmək.
GÖRƏ	- Gərəyincə, uyğun olaraq.
GÖRK	- Gözəllik. Ab., Dl. (körk); İb. (körk) gözəllik; İh. 1. görünüş, 2. cazibədarlıq, 3. camal; Leh. sima və görkəm mənasında mənzərə; Rad. 1. (körk və qörk) gözəllik, 2. zəriflik; Şs. 1. hüsn, 2. məlahət, 3. görkəm; Ts. I-III. 1. gözəllik, hüsn, üz gözəlliyi, 2. məziyyət, 3. yaxşı xasiyyət, 4. bəzək, zینət; Tür. gözəllik, hüsnü gözəl; İy. (körk) gözəllik, 2. əlamət, nişan, 3. şəkil, tərkib, biçim; DTS. 1. obraz, görünüş, 2. gözəllik, zahiri görünüş, 3. görkəm, əlamət, nişan.
GÖRKLİ	- Gözəl, yaraşlıq; Dl. (görklük) 1. gözəl, 2. sevimli; İb. (körklü, körklük); İd. (körklü) gözəl; Leh. mənzərəsi gözəl; Rad. (körklük və qörklü) 1. gözəl, 2. zərif; Sen. (qörklü) camal və gözəllik sahibi; Söd. görkəmli; TS. I-IV. 1. gözəl, 2. yaxşı, 3. mübarək, müqəddəs, 4. görkəmli, 5. cazibəli; Tür. (qörklük) 1. görülməyə layiq, gözəl göyçək; İy. (görklük) gözəllik, 2. gözəl.
GÖRMƏK	- 1. görmək, 2. ziyarət etmək, 3. düşünmək, 4. yerinə gətirmək, 5. rəvac vermək, 6. tədbir etmək.
GÖSTƏK	- 1. Ümid, 2. çidar; Leh., Rad., Şs. müxtəlif bağ, bənd və zəncir; Sen. Heyvanların ayağına vurulan gödək bağ; Göstəgi üzümək - ayağa vurulmuş ipi qırmaq.
GÖSTƏRMƏK	- 1. Görkəzmək, bəlli etmək, göstərmək, 2. Cəzasını vermək, qisas almaq.
GÖTÜRMƏK	- Götürmək. İb. (kötürmək, kötörmək) yüklənmək, qaldırmaq; Leh. götürmək, qaldırmaq, daşımaq; Rad. (kötörmək, qötürmək) 1. yuxarı qaldırmaq, yüksəyə qaldırmaq, 2. daşımaq, yüklənmək; Sen. (kütörmək, kitörmək) götürmək; Şs. (kütörmək) 1. qaldırmaq, 2. asmaq, 3. yox etmək, aradan qaldırmaq; Ts. I-IV. 1. aradan qaldırmaq, yox etmək, 2. ayırmaq, uzaqlaşdırmaq, 3. dayanmaq, sıxıntıda dayanmaq, zəhnət çəkmək, 4. yuxarı qaldırmaq.
GÖTÜRÜLMƏK	- Yüksəltmək, dikilmək, qaldırmaq.
GÖVDƏ	- Gövdə, bədən. İh. bir şeyin varlığı, vücudu, cismi, hissəsi, şəkli; Leh. vücut, bədən, öndəm; Rad. bədən, öndəm; Rad. bədən, vücudun üst hissəsi.

GÖYÖRMƏK	- Göyörmək. An. göyörmək; Dl. (kökərmək) göyörmək; Leh. 1. göyörmək, təzələnmək, 2. otların göyörməsi, 3. ağacların yarpaqlanması; Sen. 1. ağacların yaşıl zoğ verməsi, yeni yarpaq açması, 2. yaşıl çalan bənövşəyi bir rəng alması, 3. tərəvəzlərin, çəmənlərin yaşillanması; Söd. (qöyörmək) 1. yaşillanmaq, 2. bənövşəyiyə çalan bir rəng almaq, 3. toxumlar göyörmək, 4. zoğlanmaq, ilk baharda ağacların yarpaq açması və qış bitkilərinin zoğlanması, 5. tumurcuq açmaq (göyörmək) əkinlərin yerdən çıxıb yaşillanması, cücərməsi, göyörməsi; Ts. I-II. göyörmək, yaşillanmaq, bitkinin yarpaqlanması; Tür. 1. göyörmək, 2. otların torpaqları çıxması, yaşillanmaq, 3. ağacların yarpaqları yaşillanması.
GÖYNƏMƏK	- 1. Dərdlənmək, dərd çəkmək, üzülmək, 2. təzə çəkmək, yanmaq; Söd. (göynəmək) 1. bədəndə sızlayan yara, acımaq, ağrımaq, atəşdə yanan kimi iztirab vermək, 2. yetişmək, 3. (göynəmək) yanmaq, atəşdən sarılmaq; Ts. I-IV. yanmaq, parlamadan yanmaq, bir oşyanın, atəşin təsiri ilə sarılması, qovrulması.
GÖZ	- Göz; Göz açmaq - oyanmaq, özünü tanımaq; Göz qaramaq; Göz qaxmaq; Göz gözəlmək - baxmaq, axtarıb tapmaq; Göz ucuyla baxmaq; Gözləri qan-yaşla dolmaq; Gözləri aydın; Gözlərini qan bürümək - gözlərinə qan dolmaq; Gözlərini öpmək; Gözlərini uyğu almaq - yuxusu gəlmək. Yuxu basmaq; Gözü aydın - gözünün işığı; Gözü açılmaq - görmək, kor ikən gözləri açılmaq; Gözü dönmək - hiddətlənmək; Gözü qorxmaq - qorxmaq; Gözü yaşı tutmaq - birinin ahi tutmaq; Gözü tutmaq - bəyənəmək; Gözü çıxmaq - kor olmaq; Gözün aydın; Gözünü açmaq - göz qapaqlarını qaldırmaq; Gözünü qorxutmaq - qorxutmaq; Gözünə qorxu düşmək - vahiməyə düşmək; Gözünə durmaq - nankorluğun nəticəsində gözü kor olmaq.
GÖZCİGƏZ	- 1. Kiçik göz, 2. qəşəng göz.
GÖZCİ	- Kəşfiyyətçi, cəsus, xəfiyyə; Ts. I-IV. 1. cəsus, 2. görüb müşahidə etmək, 3. nəzarət etmə, müşahidə etmə.
GÖZƏL	- Gözəl, qəşəng, xoşa gələn; Gözəllər şahı - çox gözəl.
GÖZƏTMƏK	- 1. Nişan almaq, 2. gözləmək, 3. axtarmaq, 4. baxınmaq; Leh. 1. nəzarət etmək, gözləmək, 2. göz önündə olmaq; Sen. 1. gözləmək, 2. qorunmaq; Ts. II-IV. 1. baxmaq, ummaq, 2. göz önündə olmaq.
GÖZLƏMƏK	- Gözləmək. Dl. (gözləmək) gözünü bir şeyə dikmək; Rad. gözləmək, umulan bir şeyi gözləmək; Sen. gözlə araşdırmaq, baxınmaq; Şs. 1. baxmaq, 2. arzu etmək, gözləmək, 3. baxmaq; Ts. I-IV. 1. baxmaq, riayət etmək, 2. bilmək, nəzarət etmək, baxmaq, 3. gözləmək.
GÖZLÜ	- Gözlü, gözü olan.
GÖZÜKMƏK	- Görünmək. Rad. 1. görünmək, özünü göstərmək, 2. bəlli olmaq, meydana çıxmaq.
GUMBUR-GUMBUR	- Gumbultulu. Rad. 1. atılan bir topun uğultulu səsi, 2. göy gurultusunun səsi; Rh., Şs. uğuldayan və gurlayan səs; Gumbur-gumbur davullar çalınmaq.
GÜC	- Güc, qüvvət, qüdrət; Dl. (küç) 1. zaman, saat, 2. zülm, haqsızlıq; İb. (küç); İd. (küç) qüvvət, güc; Leh. 1. qüvvət, iqtidar, 2. dərman, 3. məcburiyyət, 4. müşkül, 5. kədər, qüسس; Rad. 1. qüvvət, qüdrət, 2. zülm, məcburiyyət, 3. müşkül; Ts. I-II. 1. zülm, qədir, haqsızlıq, zor, 2. çarpışma, şiddət; Tür. 1. qüvvət, qüdrət, 1. məcburiyyət, şiddət, qüسس, qəm, 3. çətinlik, 4. zor, 5. çətin, müşkül; İy. (küç) güc, qüvvət, zor; Güc etmək - öngöl törətmək, zülm etmək.
GÜCLÜ	- Sen., Ts. I-IV., İy. (küçlülük) qüvvətli, zorlu.
GÜDMƏK	- Dl. (küdmək) 1. güdmək, 2. baxmaq, 3. qorunmaq; Rad., Şs., Tür. (küdmək və qüdmək) 1. baxmaq, 2. dərman gətirmək heyvanı sürmək; Sen. (qüdmək, qütmək) otlatmaq; Şs. 1. ardınca getmək, izləmək, 2. baxmaq və nəzarət etmək; Ts. I-III. 1. ardınca getmək, 2. qorunmaq.
GÜLMƏK	- Rad. (küləmək) hayqırmaq, bağırmaq, nə'rə çəkmək; Ts. 1. yüksək səs, nə'rə, hayqırmaq, nə'rə çəkmək, gurlamaq; III-IV. (qülmək) hücum etmək, saldırmək.
GÜLMƏK-OYNAMAQ	- Kəfli olmaq, sevincli olmaq, şən, şaqraq olmaq.
GÜMAN (F)	- Şübhə, güman, fikir, zənn.
GÜMÜŞ	- Gümüş.

GÜN	- Gün. Dl. (kün) 1. günəş, 2. gün; İb. (kün) 1. tale, bəxt, 2. gün; İd. (kün) 1. gün, 2. xüsusi gün; Bayram olan gün, 3. günəş, 4. mövsüm; Rad. (gün) 1. günəş, 2. gün; Şs. 1. gün, 2. gündüz; Ts. II., 1. günəş, 2. gündüz vaxt, 3. gözlənilən uğurlu gün, xoşbəxt gün; Tür. 1. gün, 2. günəş (gün); DİS. 1. gün, günəş, gün, günbögün; 2. gün, xalq, insanlar; Gün dəgəndə - günəş vurduğu zaman; Gün doğmaq - günəşin çıxması; Gün ortaq - günorta; Günü gəlmək - gözlənilən gün gəlmək; Günü doğmaq - bəxti açılmaq.
GÜNAH (F.)	- 1. Din qadağalarına qarşı işlənən günah, 2. qüsur, qəbahət, cinayət.
GÜNBƏD (F.)	- Gumbəz, konusvari formada tavanı olan yuvarlaq bina, qübbəli hər hansı bir bina, qübbə.
GÜNDÜZ	- Gündüz. gün işığı, gün, günəşin doğmasından batmasına qədər olan zaman.
GÜNLÜK	- Günlük. An. çətir; Rad. günə aid olan; Rh. hər hansı bir sayda verilmiş gün üçün yet-təcək qədr; Ts. I-IV. 1. çətir, 2. çadır, 3. kölgə salmaq üçün yarıyan pərdə.
GÜNORTAÇ	- Günortac (y.a.).
GÜNÜ	- Günü (qadın). An. qısqanma, qısqanclıq; İb. (künücü) qısqanc adam; İd. (güniləmək) qısqanmaq, qısqanclıq; Leh. həsəd, qibtə, qısqanc, ürək yanma; Rad. həsəd, qısqanma, qısqanclıq; Şs. qeyrət, qibtə, qısqanma; Ts. I-IV., Tür. İy. (küni) qısqanclıq; DİS. (küni) qibtə, qısqanclıq.
GÜRBÜZ (F.)	- Zirək, çevik. Bur. 1. firıldaqçı, yalançı, 2. bahadır, 3. qanacaq, bilikli; Rad. güclü, qüvvətli, sağlam; Rh. 1. açıq gözlü, 2. alçaq, 3. Ehtiyatlı, 4. utancaq, 5. iblis fikirli, 7. qorxacaq, 7. hiyləgər, 8. məharətli, 9. Cəsur, 10. sayıq olan; Sen. 1. doliqanlı, 2. Hiyləgər; Ts. I., 1. ağıllı fərasətli, 2. qüvvətli, 3. Mühüm.
GÜRCÜSTAN	- Gürcüstan (y.a.) - Doquz tımən Gürcüstan; Gürcüstan ağzı.
GÜRƏŞ	- Güləş. Tutaşmaq, güləş; Gürəş tutmaq - güləşmək.
GÜRƏŞMƏK	- Güləşmək. Leh. bir-biri ilə güc sınamaq, pəhləvanların güləşməsi.
GÜRLƏMƏK	- Guruldamaq. Gurultu salmaq, nə'rə çəkmək.
GÜRZ (F.)	- Gürz. Qədim silah növü; Dəmirdən çomaq; Leh. toppuz, şeşpər; Rad. toppuz, çomaq, toxmaq; Sen. dəmir çomaq; Tür. Qədimdən işlədilər döyüş alətlərindən toppuz; Gürz sallamaq.
GÜVƏNC	- Güvənc. Ab. sevinc, öyünmə; An. dayaq, söykəniləcək şey; İd. (küvənç) fərəh, sevinc; İh. Sevinc duyumu, daxili açılma; Rad. (küvənç) 1. güvənmə, e'timad, 2. Sen. fərəh (qüvənç) 1. ümid, 2. e'timad, 3. güvənən şey; (qüvənç) sevincli, 4. dayanacaq, dayaq; Şs. (küvənç) güvənmək, 5. öyünmək, 6. güvənmək; Ts. II-III. Arzu, əməl, sevinc; Tür. 1. güvənmə, 2. lovğalanma, öyünmə, 3. sevinc; İy (kövənç) qürur, vüqar, əzəmət.
GÜVƏNMƏK	- Güvənmək, arxalanmaq. An. sevinmək; Rad. e'timad etmək, birinə istinad etmək, birinə inanmaq; Sen. öyünmək; Söd. (qəvənmək) bir işin olacağını qəti olaraq ummaq; Şs. 1. e'tiqad və e'timad etmək, 2. öyünmək, 3. güvənmək; Ts. II. 1. e'timad etmək, 2. sevinmək, 3. iftixar etmək, 4. öyünmək; II-IV. inanmaq, e'timad etmək; Tür. 1. məğrur olmaq, 2. sevinmək, məmnun olmaq.
GÜYƏGÜ	- Kürəkən. İb. (qüvəq); İd. (küyävüv, küyävü, küyävü); İh. (qüvəgü); Sen., Şs. (küğöy); Ts. II-IV. Adaxlı, kürəkən; Leh. (qüyəqü); Rad. (küvəgü, qüvəgi, qüvəqü) 1. kürəkən, 2. Nişanlılar, 3. yeni evlilər, 4. gəlinlə bəy.
GÜZ	- Payız; Dl. (küz); İb., İd. (küz); Rad., Tü. son bahar; Şs. yayla qış arası; Güz alması - payız alması; Güzün-payızda.

Ğ

ĞAFİL (Ə.)	- Bir şeyin fərqiə varmayan, diqqətsiz, xəbərsiz; Qafil olmaq.
ĞAFİLLƏ	- Xəbəri olmadan, xəbərsizə, fərqiə varmadan.
ĞAFİLLÜCƏ	- Məlumatı olmayan, xəbərsiz.
ĞAİB (Ə.)	- Məlum olmayan, görünməyən, meydana olmayan; Ğaib olmaq - qeyb olmaq; Ğaibdən xəbər söyləmək - bilinməyən şeylərdən, gələcəkdən xəbər vermək.
ĞAZİ (Ə.)	- Qazi. Leh. din uğrunda savaşıq; Rh. 1. düşmənlə həmlə edənlər, 2. İslam düşməni ilə döyüşən müsəlman, 3. müsəlman bir döyüşçü; Qazi ərənlər - qazi igidlər.

ĞEYRƏT (Ə.)	- Qeyrət. Kt. qısqanma, insanın adına və namusuna toxunacaq haldan qorunma; Ğeyrət gəlmək - namusuna, gururuna toxunmaq; Ğeyrətə gəlmək - işığa gəlmək, həvəslənmək.
ĞEYRİ (Ə.)	- Qeyri, başqa.
ĞƏNİ (Ə.)	- Allahın adlarından biri, bir kimsəyə və ya bir şeyə möhtac olmayan, zəngin; Ğəni Tanrı.
ĞİZİLDAMAQ	- Qızıldamaq, vıyıldamaq.
ĞİRİM (Ə.)	- Rh. 1. Düşmənlər, rəqib, yağır, 2. Rəqib; Ğirim qoymaq - meydan oxutmaq üçün döyüşçü seçmək; Ğirimi yetmək - düşmənlə qarşılaşmaq.

H

HACƏT (Ə.)	- 1. Görək, ehtiyac, 2. yerinə yetirilməsi müqəddəs bir qüvvətdən istənilən dilək; Hacət diləmək - arzu edilən bir şey üçün dua etmək.
HACİ (Ə.)	- Məkkəni ziyarət etmiş müsəlmanlara verilən ad.
HAAQQ (Ə.)	- 1. Allahın adlarından biri, 2. udakət, doğruluq, 3. mal və mülk, 4. pay.
HAAQLAMAQ	- Öhdəsindən gəlmək. Pozmaq, cəzasını vermək, Haqq qazandıрмаq, Haqqından gəlmək, pərişan etmək.
HAQLI	- Haqlı; haqluya haqqı demək; Haqqa yüzünü dönmək - üzünü Allaha dönmək; Haqq Taalamin əmrinə - Allahın buyruğı ilə; haqq sübhənəhü və taala "Allah onun haqqında söylənənlərdən pak, uzaq və daha ucaqdır".
HAL (Ə.)	- Hal, vəziyyət; 1. varlıq, mövədufluq, vəziyyət, durum, 2. tərz, görünüş, yol.
HAƏAL I	- Həyat yoldaşı - or və arvad.
HALAL II (Ə.)	- İslam dininin əhkamlarına görə yeyilməsinə, işlədilməsinə və ya özünə mal edilməsinə icazə verilən; Kəbinli, nikahlı; Qanuni.
HAMAN (F.)	- 1. Göz önündə olmayan və ya uzaqda olan bir şeyi və ya şəxsi göstərmək üçün işlədilər əvəzlilik - o, özü.
HAMİLƏ (Ə.)	- Hamilə, ikicanlı, boylu; Hamilə olmaq.
HAMPA	- Yoldaş, sirdaş, silahdaş.
HARAMZADƏ	- (Or. haram və f-zado) firıldaqçı, kolokbaz, hiyləbaz, bic, yaramaz.
HASİL (Ə.)	- Həsəl; Məhsul, nəticə, toplama, məhsuldarlıq; Həsəl olmaq - qəbul olunmaq, nəticə vermək.
HAVA	- Hər hansı bir yerdə müəyyən vaxtda atmosferin vəziyyəti (buludluluq, rütubət, yağın-tı, hərərat və s.).
HAY	- Hay; hey; Bur. vay (nida); Leh. Hey, haydı; Rad. he, ay, o; Rh. 1. Ey, mənə bax! Qəribə iş! Nə üçün, nədən, nə deyə? 2. kömək; hay demədin - bir göz qırpmında, hay demədən.
HAYQIRMAQ	- Hayqırmaq; an. bağırmaq, çağırmaq; İh. nə'rə çəkmək; Leh. 1. ah-vay etmək; 2. bərkdən bağırmaq, 3. hay etmək; Rad. 1. Bağırmaq, 2. çağırmaq, səsləmək; Rh. 1. Bağırmaq, 2. ah-vay etmək, sızlanmaq, yanub yaxılmaq; Şs. bağırmaq, çağırmaq, fəryad və fəğan etmək.
HAZİR (Ə.)	- Hazir. Leh. göz önündə, mövəud, hüzurda, hazırlanmış; Rad. tamam; Rh. Hazırlanmış, qeyb olmayan, hazır, hazırlıqlı, hazırlandırılmış, oldu olan; hazır olmaq - gəlmək, meydana çıxmaq.
HECASINLAYIN	- Hece, höccələmək.
HEÇ	- Heç.
HEKAYƏT (Ə.)	- Bir sözü və ya fakti başqasına başa salmaq, söyləmək; Hekayət eyləmək - söyləmək, başa salmaq.
HEY	- Hey! (nida) Leh. Hey-hey! Heyhat! Hey gidi hey! Rad. (qorxu və heyrət səsi) Hey-hey; Eyyah, ay-ay; Rh. İy, sən bura bax, mənə bax, bax.
HEYBƏT (Ə.)	- Heybət, qorxu. An. ululuq, əzəmət; Kt. bir əşyadan, ya bir kimsədən çəkilib qorxma. Leh. qorxu vermə, əzəmət; Rad. qorxu verən ululuq; Rh. 1. hörmət və heyranlıqla qarışıq qorxu verən xüsusiyyət, ululuq, əzəmət, böyüklük, 2. təvazö və qorxu.

HEYBƏTLÜ	- Qorxunc, heybətli, əcəb görünüşlü; Kt. xandan qorxub sığındığı özəmətli şəxs; Rad. 1. qorxunc, 2. ülvi, ulu; Rh. 1. qorxunc, müdhiş, 2. ulu, özəmətli.
HEYF (Ə.)	- Heyf; Kt., Rh. zülm və əziyyət; Leh. yazıq! kömək! necə; Rh. vay mənə! yazıq!; Heyf qalmaq - qisası qalmaq; heyf eyləmək - dərd vermək, zülm etmək; heyf ola - ziyan olur, yazıqdır.
HEYVAN (Ə.)	- Heyvan, insandan başqa bütün canlılara verilən ümumi ad.
HƏBS (Ə.)	- 1. məhəbə, zindana, həbsə atılma, 2. məhbusların yerləşdiyi yer, həbsxana, təhkim edilmiş günahkarların bağlandıqı yer, cəza evi, zindan; həbsə salmaq - zindana atmaq.
HƏDD (Ə.)	- Sərhəd, bir şeyin sonu, son.
HƏKİM (Ə.)	- Xəstəyə baxan adam, həkim.
HƏLAK (Ə.)	- Həlak, həlak olma; Kt. ölüm, pis bir ölümlə dünyadan köçmə, bütünlüklə yox olma, məhv olma; Həlak etmək - məhv etmək; Həlak olmaq - ölmək, yox olmaq.
HƏLAL (Ə.)	- Halal. Kt. haramın ziddi, dinə görə qadağan olmayan; Leh. 1. izn verilmiş, qadağan olmayan, şəriətə haram olmayan qanuni şey, 2. arvad; Rad. 1. izn verilmiş, icazəsi olan, 2. Təmiz, 3. şəriətə uyğun, 4. qanuna uyğun, 5. Həyat yoldaşı, namusla qazanılmış, arvad, yaxın; Rh. Şəriətə uyğun şey; 1. adam, iş, 2. qanuni arvad, nikahlı arvad, 3. arvaddan hər biri; Həlal etmək - borcu və ya bir haqqı bağışlamaq; Həlal olmaq.
HƏLALLAŞMAQ	- Haqsız olaraq alınmış və ya verilmiş; Yaxud da alınmış, verilmiş ola bilən hər şeyi qarşılıqlı ödəmək, yaxud bağışlamaq.
HƏLALLIQ	- Arvadlıq, nikahlı arvad.
HƏLƏ (Ə.)	- Hələ. Leh. 1. qaldı ki!, 2. axır (xəbərdarlıq üçün) sakit! dur! necə; Rad. 1. nəhayət, həddə, sonunda, 2. cəsarət vermə, 3. Ancaq, 4. hətta, belə; Rh. sakit ha! budur! beləcə! bu halda; Tü. 1. ələlxüsus, xüsusilə, qaldı ki; 2. bəri, heç olmazsa, 3. sakitcə bildirən səs, indi; St. 1. söylə dursun! ən sonunda, nəhayət, 2. bununla bərabər, 3. vacibə, 4. hər nə qədər, 5. fəqət, 6. Hələ, 7. ancaq, 8. isə də.
HƏLL (Ə.)	- Həll, açma, çözümlə; həll etmək.
HƏM (F.)	- Həm; Leh. (ədat; sərbəstlik, ortaqlıq və sərtlik bildirir) 1. bəlkə, 2. hətta; Bur. 1. belə, 2. habelə; Rad. 1. habelə, 2. üstəlik, 3. bir arada, bərabər, birlikdə; Rh. də, habelə, bu da var ki, zətən.
HƏMƏİL (Ə.)	- An. qılınc qayıtı; Kt. qılınc bağı; Leh. çiyindən asılan bağı; Rh. çiyinə taxılan hər hansı bir bağı və ya qurmaq, qılınc asması; Həməil quşanmaq - qılıncın bağını çiyindən ataraq - çarpaz taxmaq.
HƏMƏN	- Həməən // həmin; Leh. (ədat) 1. daima, 2. az qaldı, yaxında, həməən, dərhal, o an; Rh. 1. Yalnız, fəqət, 2. tam, 3. kəskin olaraq, 4. həməən-həməən, aşağı-yuxarı, 5. yaxında, 6. dərhal, 7. başqa; Həməən dəm-dərhal.
HƏ Mİ	- Beləmi? Deyilmi? Belə deyilmi?; Leh. Ho! olbottə; Rad. Rh. (ho!) olbottə.
HƏMİŞƏ (F.)	- Həmişə, hər zaman, hər vaxt, daim.
HƏMLƏ (Ə.)	- Həmlə; Növbə ; Kt. döyüşdə düşmən üstünə tullanmaq, düşməyə hücum.
HƏMTA (F.)	- Sirdaş, yoldaş, yaxın dost, yaşıd, tay.
HƏNİR	- hənir, hənirti, canlı oxşar yavaş səs, qulağa dəyən anlaşılmaz səs.
HƏP	- Tamam. Leh. (ədat); Rh., Tü. bütün, hamı, hamısı, tamam; Rad. hamısı, bütün.
HƏR (F.)	- Bütün, hər biri, hamısı; hər biri; hər birisi; hər kimi.
HƏRAMİ (Ə.)	- 1. Haram yeyən, 2. quldur, soyğunçu, xırsız, yolkəsən.
HƏRİF (Ə.)	- Leh. 1. yoldaş; Rad. yoldaş; 1. əsnaf yoldaş, 2. işə yaramaz adam, 3. utanmaz, 4. təkbürlü, özünü böyənmiş, kobud; Rh. 1. yoldaş, 2. ortaqlıq, 3. yaxın yoldaş, 4. düşmən, 5. müxəlif, rəqib (həqarət və nifrət etmə mə'nası ilə) adam.
HƏRZƏ (F.)	- Boşboğazlıq, hərzə; Bur., Leh., Rh. əbəs, nahaq; hərzə-mərzə; Hərzə-mərzə söyləmək - boş-boş danışmaq.
HƏSƏD	- Həsəd, paxıllıq; Həsəd etmək - qibtə etmək.
HƏSRƏT (Ə.)	- 1. Arzulamaq, 2. arzulanan şəxs, həsrəti çəkilən şəxs və ya şey, 3. həsrətli, həsrət çəkən.
HƏSUD (Ə.)	- Qibtə edən, paxıl; Həsud kafir - xəbis kafir.

HƏVALA (Ə.)	- Yonulmaq; Leh. qılınc tutmaq; Rh. (bir silaha birinə qarşı çevirmə, nişan alma; həvalə etmək - bıçaq, qılınc, nuzraq kimi şeylər çəkib üstünə atılmaq; həvalə olmaq - birinə hücum etmək).
HƏZRƏT (Ə.)	- Cənab. Kt. bir adamın yaxınına deyilir; Rad. 1. zati aliləri; o'lahəzrət, özəmətli, 2. imperatora və yüksək mövqedəki adamlara deyilən ünvan, 3. Allahın və Peyğəmbərin adından oxşal olan bir sayğı ünvanı; Rh. 1. böyük bir adam, 2. Allahın ad və sifətlərindən, yaxud yüksək adamların ad və ünvanlarından sonra işlədilir; Həzrəti Rəsul (Öleyhissalam) - Peyğəmbər hözrətləri, Məhəmməd Peyğəmbər.
HİÇ	- 1. Əsla, qətiyyətlə, kəskin olaraq, 2. mögər!
HİMMƏT	- Soy, cəhd. Kt. fəaliyyətə çıxarılması istənilən iş; Meyl və səfəq; Leh. əşya, qüvvətlə istəmə, cəhd, səy; Rad. 1. xoşxasiyyətlik, lütəkarlıq, böyük ürəklik, 2. müriyyə, lütf, nəəciblik, 3. diqqət, qayğı; Rh. 1. Hər hansı bir düşüncəli hərəkət və ya qeyrət, 2. güclü bir qoruyucu tərəfdən bir şəxsin yaxşılığı üçün edilən tə'sir, yardım, 3. bir övləyə tərəfdən edilmiş olan mö'cüzəli tə'sir, yetişmiş şəxsin nüfuzu; Tür. 1. düşündürən şey, özm, niyyət, məram, 2. müriyyə, nəəciblik, əhsan; Himmət qılıcı; Himmət qılıncı belinə bağlamaq - uğur duası ilə qılıncı birinin belinə bağlamaq; Himmət vermək - xüsusi bir şey vermək; himmət eyləmək - bir kimsə üçün narahət olmaq.
HİNDU	- Hindli. Leh. Hind diyarında olan qarabuğdayı adamlar; Rad. (hindi) hindli; Rh. 1. yerli hindistanlı, hindli, 2. qarabuğdayı və qara adam; St. 1. hindli, 2. qulluqçu, 3. kölə, 4. qara.
HİSAR (Ə.)	- Həsar, bir yeri qorumaq üçün çəkilən divar, bəri, sədd; Leh., Rad., Rh., Tür. ətrafı divarla bərkidilmiş qala, qüvvət, tale, qala, istehkam.
HOLƏ	- Kt. (hav) bir cismin çevrəsi; Leh. 1. arxac, 2. binanın ortasında üstü açıq olan yer; Rad. 1. giriş, 2. divarla əhatə olunmuş yer.
HOTAZ // XOTAZ	- Qotaz; Leh. (hotaz, əslə kutuz, kaytaz) Tataristanın uzun qıllı öküzü quyruğundan tuğ və at boğazına taxdıqları qotaz; Rad. 1. bəzək, baş və saç bəzəyi; atların boynuna bəzək olaraq taxılan bağı, 2. qıldan bir növ kökil, tuğ, 3. qadın baş bəzəyinin bir növü, 4. şüar və işarə; Rh. 1. şüar, bayraq, 2. kökil, tuğ; Tür. 1. qadınların baş geyimləri, 2. Orta Asiya dağlarında olan quyruğu at quyruğuna bənzəyən kəlin bir növü, 3. bəzək yerinə istifadə olunan tuğ.
HÖRMƏT (Ə.)	- 1. Həsiyyət, 2. e'tibar, 3. şərəf, şan, 4. hörmət, sayma, riayət, 5. müqəddəslik, toxunulmazlıq, 6. müqəddəs sayma; hörmət eyləmək - hörmət göstərmək.
HU (Ə.)	- Allaha (O) işarə edən kolmo. Leh. 1. (Yardım diləmək üçün söylənilir); Rh., St., Tür. o, 2. Allahın adlarından biri, Allah.
HÜNƏR (F.)	- Hünər. Leh., Rad., St. 1. məharət, bacarıqlılıq, ustalıq, 2. sənət, 3. qabiliyyət, 4. məziyyət, 5. müvəffəqiyyət, icra edib bitirmə, 6. mükəmməllik; hünər göstərmək.
HÜNƏRLİ	- cə'sur, qorxmaz, məharətli.

X

XAC	- Xristinaların, həzrəti İsanın asılmış şəklini təmsil etdiyinə inandıqları əlamət, büt; Xaçə əl basmaq - dinindən dönüb xristian olmaq, xaça and içmək.
XALİCƏ (XALICA)	- kiçik xalı, kiçik türk xalısı, mə'bəd xalısı.
XAN	- Xan. Bur. Xitay və Türkiyə padşahına məxsus ələm; Leh. hökmdar; Rh. 1. hökmdar, 2. xüsusilə, Osmanlı padşahlarının ünvanı, 3. Orta Asiyada hökmdarlar və rəislər tərəfindən ünvan; Xan qızı; Xanlar xanı.
XANLIQ	- Xanlıq. Hakimiyyət, dövlət.
XANUM	- Xanım (xitab: ey xanım, ey mənim xanım).
XARAB (Ə.)	- Alt-üst olmuş, viran, yıxıq; Xarab olası - yıxılacaq; Xarab olmaq - viran olmaq.
XARAC (Ə.)	- (Bax: xərac).
XAS (Ə.)	- Adlı-sanlı, seçilmiş; Kt. seçilmiş və adı bəlli adam; Xas bəglər - adlı-sanlı bəylər.
XATİR (Ə.)	- Könül, qəlb; Xatiri xoş olmaq - sevinmək.

XATUN	- Qadın, həyat yoldaşı, arvad; Xanım və ya hökmdarın qadını; Leh. qadın, evin sahibi olan qadın, xanım; Rad. 1. mövqeyi yüksək bir qadın, şahzadə, 2. qadın; Rh. 1. xanım, 2. qadın, 3. bir şəxsin arvadı, 4. söz və hökm sahibi olan qadın.
XEYİR (Ə.)	- Xeyir. Kt. yaxşılıq; Leh. yaxşı iş, faydalı iş; Rad. 1. yaxşılıq, 2. yaxşı; Rh. 1. yaxşı, 2. yaxşı olan və ya arzu edilən hər hansı bir şey; Xeyirə yormaq - bir yuxunu yaxşılığa yozmaq.
XƏBƏR (Ə.)	- 1. Ağızdan-ağıza deyilən söz, mə'lumat, 2. bir hadisədən həli olmayanlara verilən mə'lumat, rəvayət; Xəbər etmək - xəbər vermək. Xəbər olmaq - xəbər gəlmək, xəbər sormaq; Xəbər söyləmək - gələcəyi söyləmək, olacaqdən xəbər vermək.
XƏBƏRLƏŞMƏK	- Xəbərləşmək. 1. Sözləşmək, 2. xəbər almaq, 3. xəbər alıb vermək, 4. xitab etmək, danışmaq, söyləmək.
XƏLAYİQ (Ə.)	- Xidmətçi qadın; Leh. (xalayık, xalıqalar) cariyə; Rh. cariyə, kölə qadın.
XƏLƏTLƏMƏK	- hədiyyə vermək, xələt vermək; Xələt geydirmək, hökmdarın könünü xoş etmək, mükafatlandırmaq, istədiyi bir kimsəyə verdiyi dəyərli libas; Kt. Geyim, və ucaltı üçün geydirilən paltar; Leh. Rəsmən geydirilən geyim, mərasim paltarı; Rad. (hilatləmək) 1. birinə şərəf paltarı geydirmək, şərəf geyimini bağışlamaq; Rh. (hilat) düzəldilmiş bir şərəf paltarı, 2. təşəbbüsünün daha aşağıda yerləşənə verdiyi hər hansı bir şərəf etməyi.
XƏLVƏTCƏ	- Diz-dizə, baş-baş, yalnızca.
XƏNCƏR (F.)	- Xəncər. Leh. bel bıçağı; Rh. böyük bıçaq, xüsusilə öyri və iki üzvlü tiyə, xəncər, ucu sivri və iki üzvlü öyri bıçaq.
XƏRAC (Ə.)	- 1. Müsəlman olmayanlardan alınan vergi, 2. güc ilə alınan pul.
XƏRCLƏMƏK	- Bir şey almaq üçün pulu əldən çıxartmaq, xərcləmək, sərf etmək.
XƏRCLİK	- Xərcləmək üçün ayrılmış pul, xərclənəcək pul, xərcləmək üçün gərəkli pul.
XƏSM	- Qarşı tərəf. Rad. əqraba; Rh. qan və ya evlənmə ilə yaranan əqraba; Tür. evlənmə ilə yaranan qohumluq; Xəsmi qəvmünü ayırmaq.
XƏZİNƏ (Ə.)	- Xəzinə. An. qiymətli mal qoyduqları yer; Kt. 1. mal qoyulan yer, axça saxlanan yer, 2. dəyərli şeylər saxlanan yer.
XİRA	- Kiçik, zəif.
XİRANCƏ	- Bax: xıra.
XİRİLDATMAQ	- Xırıldatmaq. Rh. uzun müddət nifrət etmək.
XİRLAMAQ	- Xırıldamaq, üzə qabarmaq. Kt. bir şeydən xoşlanmayıb adamın üzünə it kimi hayqırmaq, köpəyin xırıldaması, ulaması; Rad. xorlamaq, donquldamaq, mırıldanmaq; Rh., Tür. xorlamaq, boğazdan xır-xır səs çıxmaq.
XİRSİZ	- Fırıldaçı, quldur. Leh., Rad., Rh., Tür. oğru, quldur, yolkəsən, həddini aşan.
XİRSİLİ	- Tamahkar, xəsis. Kt., Leh., Rad., Rh., Tür. bir şeyi pis şəkildə və lazım olduğundan çox şiddətlə istəyib arzu edən, çox düşgün; Tamahkar, aqgöz, hədsiz dərəcədə istekli, doymaq bilməyən.
XİLƏS (Ə.)	- Qurtuluş, qurtulma; Xilas etmək - qurtarmaq.
XİZMƏTKAR (Ə. F.)	- Xidmətçi. Leh., Rad., Rh. xidmətçi, xadim.
XOCA (F. XACƏ)	- Ağsaqqal, yolgöstərən. Bur. 1. əfəndi, 2. ağa, 3. kəndxuda, 4. ailənin başçısı, 5. izzətli və ulu, 6. ruh və can; St. 1. etibarlı bir şəxs, 2. əfəndi, 3. sahib, 4. buyuran.
XORLAMAQ	- Xor baxmaq.
XOŞ (F.)	- Xoş. Bur. gözəl; Leh. zərif, lətif, dadlı, yaxşı; Rad. Yaxşı, gözəl, göyçək, məqbul, dadlı, bəyoniləcək kimi; Rh., St. 1. gözəl, lətif, 2. uyğun, 3. nazik, sevimli, dadlı, elmli, incə, 4. rahat, 5. sağlam, səhhətli, 6. xoşbəxt, 7. cold, 8. qərribə, öcəyib; Xoş olmaq - sağlqla qalmaq; Xoş keçmək - xoş bir həyat sürmək; Xoş gəlmək - bəyonmək, xoşa gəlmək; Xoş görmək - lazım bilmək, müvafiq görmək; Xoş ola - yaxşı olar inşaallah!
XOŞLUQ (QOŞLUQ)	- Xoşluq. Rad., Rh. səhhət, kef.
XOYRAD	- Qaba, təbiiyəsiz, bəd xasiyyət. An. biçimsiz kəndli; İh. 1. vəhşi, 2. nəzakət bilməyən, təbiiyəsiz; Leh., Rad., Rh. (rumca hoyrat) qaba, nəzakətsiz, kəndli, kobud, yonulmamış; Ts. I-IV. (hoyrat) 1. kobud, pis xasiyyətli və sevgisiz şəxs, 2. biliksiz.

XUB (F.)	- Yaxşı. Bur. 1. gözəl, xoş, yaxşı, 2. mətin, möhkəm, sağlam; St. 1. yaxşı, 2. gözəl, zərifi, xoş, nazik, sevimli, şirin, fəvqəladə, nəfis, 3. sağlam, bərk; Xub surətli - gözəl uzlu.
XUD (F.)	- Özü. Bur. özü; 1. davılı, 2. aşna və möhrəm; Leh. Özü, özünün; Rad. 1. özü, 2. fəqət; Rh. 1. özü, davılı, 2. Belə, 3. hətta, 4. zaton; St. 1. özü, özünün, 2. fəqət.
XUDA (F.)	- Tanrı. Bur., Leh., St. yaradan, Robb, Tanrı, Allah-toala.
XURD (F.)	- Xirda, kiçik. Bur., Leh., Rh., St. kiçik, balaca, qırılmış, qırıntı mənasında; Xurd olmaq - qırılmaq, xirdalanmaq; Xurda xaş eyləmək - xurd xoşil etmək; Əzik-əzik, xincim-xincim etmək.
XÜMRƏ (F.)	- Kiçik küp. Bur. kiçik güp; St. kiçik şorab güpü.
XÜRRƏM	- Şad. Fərəhlənmək, sevinmək, şən olmaq.
XÜSUS (Ə.)	- Xüsusi, barəsində. İş, mövzu, maddə.

I

İLDİRİM	- İldırım. Rad., Rh., Sen., Ts. I-III., Tür. ildırım; Şs. Bərk, sakit, şimşək, ildırım.
İLDİZ	- Ulduz; Rad. (ıldız); Sözl. (ıldız); Ts. I-IV. (ıldız və ıldız); Tür. (ıldız) ulduz.
İRMAQ	- Axar su, donuz tökülən axar su, çay.
İSIRMAQ	- Dışlmaq.
İSMARLAMAQ	- Əmanət vermək. Leh., Rad., Rh., Ts. I-IV., Tür. 1. əmanət etmək, 2. səslənib tənbəh etmək, 3. sifariş etmək, 4. tövsiyyə etmək.
İŞIQ // AŞIQ	- Dəmir başlıq. Rh. (aşık); Ts. I-IV. (ışık, aşuk) dəmir başlıq, dəmir başlıq, kaska.

İ

İBRƏT (Ə.)	- 1. Örnək sayılacaq şey, 2. ehtiyat ediləcək şey, 3. öcəyib, qərribə şey; İbrət olmaq - təəccüblənmək, qorxmaq.
İBRİŞİM (F. ÖBRİŞİM)	- Burulmuş ipək teli, incə ipək bükməsi; Tikiş, saçaq və sairə üçün istifadə olunan iki bükülmüş ipək iplik, ipək, ipək tel.
İCƏZƏT (Ə.)	- İcazə vermə, izin, rüxsət.
İC	- İc. Dl. 1. iç, dərin, 2. gizli, xaricə oks, hər hansı bir şeyin içi, dərin, 3. bir insanın qəlbi, yaxud beyni, 4. hər hansı bir sınıf içindəki ağıl və məna sahəsi, 5. Könül, 6. qəlb, 7. ürək, 8. vicdan, 9. qarın; İc Oğuz bəyləri; İcine odlar düşmək; İcine qorxu düşmək; İcin tutmaq; İcin geyinmək.
İCƏRÜ	- 1. Bir şeyin iç tərəfi, iç yanı, 2. içdə və iç tərəfdə, 3. iç tərəfə doğru, 4. içində.
İCƏT	- İcəcek şey, içiləcək şey, su.
İCİN	- İcin-icin (ağlamaq); Ts. I-IV. gizli, gizli; II. içindən, içdən, ürəkdən.
İCMƏ	- İçki, içmə.
İCMƏK	- 1. İcmək, içki içmək, 2. sorxoş olmaq.
İC OĞUZ	- İc Oğuz (y.a.) - Oğuz İlinin əsas hissəsi.
İC RƏ	- 1. Arasında, 2. İçəri, 3. içində, 4. içinə, 5. içdə, 6. iç tərəfdə olan.
İCÜN	- Üçün. (səbəb bildirən ədat) adına, yerinə, ...dən görə, səbəblə, üçün.
İCÜRMƏK	- 1. içirmək, sorxoş etmək, 2. içməli bir şey təklif etmək, içməli bir şey vermək, 3. yeməklə birlikdə içməli bir şey vermək.
İDÜĞİ	- Olduğu.
İXTİYAR (Ə.)	- 1. Bəyonmə, seçmə, üstünlük, 2. bir nəfərin iradəsinin sərbəstə və zor altında qalmadan işlədilməsi, sərbəst iradə, sərbəstlik; İxtiyarı olmaq - iradəsini qeyb etmək, 3. qəca, yaşlı, pıranı.

İKİ	- 1. İki, 2. iki dəfə: İki varub bir gəlmək - gedənlərdən biri ölmək; İki qoşa yay: İki dizi üzərinə çökmək; İki dişdən çıxmaq - bir sirr və ya xəbər söyləmək; İki etmək - bir sözü iki dəfə demək; İki gözlərindən öpmək; İki parə qılmaq - iki parçaya bölmək.
İKİNDİ	- Günün yarısı, günün ikinci yarısı, günün yarısından sonrası, günortadan sonra kölgələrin iki qat uzandığı zaman; ikinci vaxtı.
İQLİM	- 1. Yer üzünün verilən iki zolaq arasındakı qurşağı, 2. yer üzünün bir bölgəsi, 3. yer üzünün havasına görə bölli bir bölgəsi, 4. ümumi olaraq ölkə, diyar, mökət.
İQRAR (Ə.)	- Açıqca söyləmə, inkar etməmə; E'tiraf, qəbul, saxlamayıb dillə söyləmə; İqrar olmaq - açıqca söyləmək, e'tiraf etdirmək.
İLAQIRDI	- Boş-boş, mənasız, əbəs, hədər, faydasız.
İLDƏN	- Eldən öndə (çadırını eldən öndə tikdi).
İLDİRMƏK	- Sənəmaq, dəlib keçirmək. Leh. (ilmək) tuş gəlmək, təsadüf etmək; Söd. (ildirmək); Ts. I-II. məcburən dəymək, toxundurmaq.
İLƏ	- İlə. (Müraciət, vasitə, bərabərlik, ortaqlıq bildirən köməkçi söz) 1. qəsdən birlikdə, bərabər, 2. vasitəsi ilə, 3. və, də, habelə, 4. eyni zamanda, 5. bir də.
İLƏM	- (Bax: ilən).
İLƏN	- 1. ilə, bərabər birlikdə, 2. vasitəsi ilə, 3. də, 4. habelə.
İLƏRİ	- İrəli. 1. Ön, ön tərəf, öndə olan, 2. ilk, əvvəldən; varmaq - irəli yüyürmək, qabağa çıxmaq; İlərü durmaq - qabağa gəlmək; ilərü yatmaq.
İLƏTMƏK	- Yetirmək, çatdırmaq. An., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV., Tür., İy. götürmək, alıb gəlmək, qovuşdurmaq, yerinə birləşdirmək, bildirmək, təbliğ etmək.
İLƏY	- Ön, qarşı. Sen. bərabər və hazır olma; Şs. 1. irəli, 2. hazır olma, yaxınlığında, ön, yan; Ts. I-IV. hazır olma, yan, ön, qarşı tərəf; Tür. 1. tərəf, ətraf, 2. ön, 3. hazır olma, yaxınlığında, 4. irəli, irəlindəki.
İLGAR	- Basqın, hücum. An. natamam əmr etmə, atın məqbul hərəkətlərindən biri; Leh., Rad., Rh., Ts. II-IV. 1. Yüünsüz atın dördnala qaçması, dördnal gediş, 2. Qəflətən atılma, gözlənilməz axın, qəflətən bir süvari basqını, basqın, axın, qarət; Şs. dəstə, müharibədən əvvəl bir yana toplanan mühafizə və ehtiyat əsgəri.
İLGİMAQ	- Atla çapa-çapa hücum etmə. Leh. 1. yüünsüz at sürmək, 2. çapmaq, 3. atları qoşub yayınmaq, 4. dördnala çapmaq, 5. sürəkli sürmək, 6. atılmaq; Rad. atı dördnala sürmək; Rh. 1. dördnala sürmək, 2. axın etmək; Sen. araşdırmaq, təfəş etmək; Söd. dördnala qoşmaq; Şs. 1. axın etmək, 2. qəflətən hücum etmək, 3. düşmən məmləkəti bürümək; Tür. 1. dərdaşmaq, 2. yüünsüz at sürüb əmr etmək, 3. sürüb tullanmaq.
İLHAM (Ə.)	- İlham. Vəhy, Allahın insanın könlünü işıqlı etmək, insanın içinə doğma, qəlbinə gəlmə; İlham etmək - Tanrı gücü ilə adamın könlünü işıqlı etmək.
İLXI // İLXI	- İlxı. Ab. at sürüsü; An. uhliləşməmiş at sürüsü; Leh., Rad., Şs., Tür. yüünsüz gözən at sürüsü, əhliləşmiş, bölünməmiş at sürüsü; Rh. 1. daylarla birlikdə damazlıq, madyanlarla damazlıq ayğır at sürüsü, 2. Vəhşi, əhliləşməmiş at və ya day; Tür. II-IV. 1. Heyvan, 2. heyvan sürüsü.
İLXİÇİ // İLQIÇI	- İlxıçı, ata baxan, at otaran.
İLİŞMƏK	- İlişmək. Leh., Rad., Sen., Şs., Tür. bağlanıb qalmaq, bağlanmaq, bir şeyə asılıb qalmaq, taxılmaq, tutulmaq.
İLK	- Birinci, başda olan, ön əvvəl gələn, əvvəlki, irəli, ibtidada və başda olan.
İLLƏLLAH	- "Nədir bu çəkdiyim", "yandırdım olından" mənasında işlədilir.
İLLÜ	- (Bax: yilin).
İLMƏK	- İlmək - ipdən halqa düzəltmək. Leh., Tür. çatmaq, tuş gəlmək, təsadüf etmək, rast gəlmək; İy. birinin üzərinə atılmaq, birinə toxunmaq, düşməni basmaq, hücum etmək; Rad. 1. ilişdirmək, 2. Ovun üzərinə atılmaq, 3. İtələmək, 4. sənəmaq, 5. birinə rast gəlmək, təsadüf etmək, qarşılaşmaq, 6. gəlmək, bir tərəfdən keçirib başqa tərəfdən çıxarmaq.
İLTİFAT (Ə.)	- Gülər üz göstərmək, birinin könlünü xoş etmək, inco və zərif davranmaq; İltifat etmə - gülər üz göstərmək.
İMAN (Ə.)	- 1. inam, e'tibar, inanma, 2. Bir nəfərin inamını dini bir e'tiqad olaraq göstərməsi, 3. xüsusilə İslam əqidəsinə inanma, Allaha inanma.

İMARƏT (Ə.)	- Xeyri iş, yoxsullara kömək üçün qurulmuş yer, kasıblara yemək verilən yer, yoxsullar yeməxanası; İmarətlər etmək - səadət evləri tikmək.
İMDİ	- İndi. 1. Artıq, 2. bunovro qoyma, bundan ötrü, bunun üçün, bu səbəbdən, 3. dərhal, 4. bu saat, 5. həmin, 6. o halda, 7. belə isə, 8. sakit, 9. indi.
İMƏK	- Köməkçi fe'l.
İMİRZƏ	- Boy oğlu, boy uşağı, boyzadə.
İMRƏNCİ	- Arzu olunan şəxs və ya əşya, qibtə edilən kimsə və ya əşya; Ts. 1. (imrənc) arzu olunan şey.
İMRƏNMƏK	- Ağzının suyu axmaq, ağız sulanmaq, arzu etmək, arzulamaq, şiddətlə arzu etmək.
İNAQ	- Ön yaxın adam. Ab. (inaq) təklifsiz müsahib; (tak) naib; Leh. 1. Özünə güvənən, danışan şəxs, müşavir, 2. Sədaqətli, vəfalı; (ehkam) dost, yoldaş, tanış, 3. özünə güvənən şəxs, 4. müşavir, vəkil, nazir; Rh. (inaq və inak) 1. inanılmış, güvənilmiş şəxs, düzgün, təhlükəsiz, kəşfətli; xüsusilə bir hökmdarın güvənilən müşaviri, 2. hökmdarın xüsusi müşaviri; Sen. (inaq və inak) müsahib, nədim, rəfiq; Şs. (inak) 1. rəfiq, müsahib, nədim, 2. özünə güvənən şəxs, 3. məsləhətçi, 4. müşavir, 5. Türküstanda böyük bir rütbə adıdır; Ts. 1. İnanılan və güvənilən şəxs, e'tibarlı, Tür. 1. e'tibarlı; 2. Məsləhətçi, yoldaş, 4. Xivədə xanın kiçik qardaşına verilən ünvan.
İNANMAQ	- Doğru deyə qəbul etmək, doğru olaraq almaq, e'tiqad etmək, qənaət olmaq.
İNAYƏT (Ə.)	- 1. Bir kimsəyə Allahın iltifat etdiyi lütf, kərəm, yardım, 2. Kərəm, yaxşılıq, iltifat, yardım; İnayət etmə.
İNCƏ	- Qalının öksi, fidan kimi, narin, nazik, kiçik, zəif, zərif; İncə bellü; İncə donlu - zərif geyimli.
İNCİNƏMƏK	- Könlüdən yaralanmaq, könlü sındırmaq, xətri qalmaq, qırılmaq, şikəst olmaq.
İNƏK	- İnek; İnek sağmaq.
İNLƏMƏK	- Ah etmək, içini çəkmək, sızlamaq, inildəmək.
İNRAMAQ	- Bax: İnləmək. Ab. (inramaq) dördli-dördli gizlicə ağlamaq; Dl. (dişi dəvə) həsrətdən böyürmək; Rad. işləmək; Sen. İnləmək (inrəmək) həzin-həzin ağlamaq, nalə etmək və hönkürmək; Ts. I-IV. (anramaq, inramaq və inranmaq) 1. gurultulu səs çıxarmaq, hay-qırmaq, 2. kükrəmək, 3. qızğınlıqdan öz-özünə boşboğazlıq edib tənqə gətirmək, 4. burnunda danışmaq, 5. donquldanmaq, 6. mırıldanmaq, 7. öz-özünə danışmaq; Tür. (inləmək) için-için ağlamaq, ağlayıb sızlamaq.
İNİRƏMƏK	- Bax: İnramaq; Dl. böyürmək, içini çəkmək; Leh. böyürmək, öküzü bağırması; Rad. (önirəmək) ah etmək, bağırmaq, feryad etmək, hayqırmaq, sızlanmaq; Rh. 1. böyürmək, 2. sızlamaq; Ts. 1. zəng çalmaq, səs vermək; II. inləmək, imtili səs çıxarmaq.
İNSAN	- Adam, boşor, insan.
İNŞALLAH	- 1. Allah dilərsə, Allah istərsə, 2. qismət olsa, 3. umaram.
İP	- İp; Çətənə, pambıq və oxşar şeylərdən düzələn hörgü, uzun bükülmüş əşya, qalın iplik, ipliğin qalını; İp üzəngülü-üzəngisi ipdən olan (kasıb adam).
İPƏK	- 1. İpək qurdunun baramasından çıxarılan inco və parlaq tel və iplik, 2. bundan düzələn toxuma, 3. ipək parça, 4. ipək, 5. ipəkdən; İpək xalçalar salmaq - ipəkdən olan dini xalçalar döşmək.
İRAQ // İRAQ	- Uzaq; İraqından - yaxından; İraqından yaxından bəri gəlmək; İraqından - yaxından gəlmək.
İRİ	- 1. Böyük, 2. Qaba, 3. qatı, 4. qocaman.
İRİŞMƏK // İRMƏK	- çatmaq, yetişmək.
İRGÜRMƏK	- Yetirmək, çatdırmaq. Leh., Rad., Sen. məcbur etmək, çatdırmaq, birləşdirmək, yetişdirmək.
İRZ (Ə.)	- İnsanın namusu və hörməti, şərəfi; İrzini yıxmaq - alçalmaq, ləkələmək.
İS	- Yiye, sahib. Leh. (is) sahib, malik; Ağıl, zəka, duyğu; Rad. (es) 1. idrak, 2. hiss, hafizə, 3. yüksək, ulvi, 4. bəzək; Sen., Şs. 1. ağıl, 2. qoxu; Tür., Ts. 1. (is, is, isi, isti) II-IV. (is, issi) sahib, malik, şəxs.
İSMİ-ƏZƏM	- Haqqın bütün adlarını özündə toplayan ad, Allah. Leh., Rh. Allahın böyük və gizli adı; Rh. Allah kəlməsi; İsmi-əzəm oxumaq - ismi-əzəm duası oxumaq.

İSNAMAQ	- Hoşorat. Ab. (ışnar: şö'lə verici əşyaya və bahar gecələrində uçan ulduza deyilir); Rad., Sen. (ışnəmök); Şs. (ışnəmök); Tür. (ışnəmök) aydınlatmaq, ətrafa işıqlar saçaraq parlaqmaq, çaxmaq, işıldamaq, şofəq saçmaq, qiğilem saçan kimi parlaqmaq, parıldamaq, parıldatmaq, rövşən olmaq, işıqlanmaq, parıldamaq.
İSSÜZ	- Boş, sahibsiz. Leh., Rad. (essiz) Tür. 1. əhalisiz, şənliksiz, boş, 2. kimsənin olmadığı yer, 3. çöl, 4. sahibsiz və kimsəsiz.
İSTANBUL	- İstanbul (y.a.).
İSTƏMƏK	- İstəmək. Leh., Dl., Rad., Rh., Şs., Ts. I-IV., 1. axtarmaq, 2. arzu etmək, 3. diləmək, 4. soruşmaq, 5. tələb etmək; Dl. adına düşmək, qovalamaq; İstəyi-axtararaq, istəyərək.
İSTİHSAN (Ə.)	- Bəyonmə, xoşa gəlmə, yaxşı, yaxud gözəl olduğunu söyləmə, öyləmə, təqdir etmə, təsvir etmə; İstihsan etmək.
İŞ I	- İş. Ab., Sen. cəng, savaq, hərəb; İb., İd., Leh., Rad., Rh., Sen. 1. çalışmaq, 2. uğraşmaq, 3. hal, əsas, 4. iş, 5. məşğələ, 6. xidmət, edilmiş və edilən şey; İş etmək - dərddə və bəlaya salmaq; İşə rast gəlmək - xoşbəxtliyə qovuşmaq, sağalmaq; İşə xeyr olmaq - başa çıxmaq.
İŞ II	- Yoldaş - eş.
İŞARƏT ETMƏK	- İşarə eyləmək.
İŞDƏ	- Daha, artıq (ədat). Leh. (əslə uşdə) Rh., Tür. (xəbərdarlıq ədatı) bax! ha! burada! orada! o tərəfdə!
İŞLƏMƏK	- 1. Çalışmaq, 2. etmək, 3. yerinə yetirmək.
İŞRƏT (Ə.)	- 1. İçki, 2. yeyib içmə, 3. sərxoşluq verən hər hansı bir içki; İşrətə məşğul olmaq - kef etmək, yeyib-içib əylənmək.
İT	- Köpək; Leh. vəhşi və sahibsiz quduz köpək; İt ardına bıraxmaq - nifrət etmək, alçalmaq.
İTİ	- İti. Ab. (itik), Leh. (itik), Rad., Rh. (iti və itik); Şs. (itik) Tür. I-IV., TS. kəskin, kəsici, sətir; Ab. (itik) dərddə üz tutmuş; Söd. 1. çox duzlu, 2. pis, 3. dadsız, 4. iyərəncə.
İTTİFAQ (Ə.)	- Birlik, anlaşma, qarşılıqlı anlaşma, uyuşma; Rh. 1. təsadüf, təsadüflə, 2. qədər, qismət; İttifaq ilə - birləşərək, təsadüfi olaraq; İttifaqi - təsadüfi olaraq.
İYƏ	- Yiyə, sahib; An., İb. (boş, sahibsiz); Rad. (iyi); Sen. (malik və sahib olmaq); (e); Söd. (eye); Şs. (iye və iqe); Ts. I-III. (eye, iye) Tür. (iye) sahib, malik.
İYƏGÜ	- Qabırğa. An. (eyeçi); Dl., Leh., Rad., Rh., Sen. (eyeqü və üyeqü); Şs., Ts. I, II, IV., Tür. (iyeqü və üyeqü) qabırğa; İyəgülü - qabırğalı, qabırğası olan.
İZ	- Heyvan və ya insan dabanının yerdə qalan şəkli, hərəkət edən bir nəfərin və ya əşyanın arxasında buraxdığı yol, gəlib keçməkdən meydana gələn yol.
İZLƏMƏK	- İzləmək. Leh., Şs., Ts. I, II., Tür. 1. ardınca düşmək, arxasınca düşmək, izi ilə getmək, iz axtarmaq, izindən qaçmaq, 2. gözləmək, 3. öyrənmək, araşdırmaq.
İZZƏT (Ə.)	- 1. Dəyərli olma, 2. az və nadir olma, 3. qüdrətli olma, 4. şan və şərəf, 5. əzəmət, qüdrət.
İZZƏTLİ	- Etibarlı; Hörmətə layiq, çox dəyərli, çox bəyənilmiş.

K

KAFİR (Ə.)	- 1. Allahın varlığına inanmayan, imansız, 2. Allahın xidmətlərinə qarşı nankorluq edən, Allahın yaxşılıqlarını bilməyən, 3. pis adam; Kafir qızı - düşmən qızı; Kafirə at salmaq - düşmən üzünə hücum etmək; Kafirlərə göz qarartmaq.
KAĞIZ (F.)	- Kağız; Leh., Rad., Rh. 1. kağız, 2. kağız üzünə yazılmış bir şey, məktub, yazı, namə.
KAHİL (Ə.)	- Tənbəl. An. 1. otuz yaşına keçmiş adam, 2. saqqalına dən düşmüş kişi; Kt. 1. saqqalına çal düşüb, vücudunda və hərəkətlərində qocalıq görünən şəxs, 2. otuz, yaxud əlli yaşına qədər olan adam; Leh., Rh., St. 1. Yavaş, tənbəl, durğun, ağır, zəif, asta, 2. xəstə, kefsiz.
KAMAL (Ə.)	- Kamal, ağıl, yetginlik; Kt. bir şeyin bütün parçalarının tamına deyilir; Leh., Rh., St. yetginlik, hünor və yaxşılıq, fəvqəladəlik, mükəmməllik, kamillik, qüsuruz, xətasız və nöqsansız olmaq, tamlıq.

KAR	- Kar, qulağı eşitməyən adam.
KARVAN (F.)	- Karvan. Bur., Leh., Rh., St. 1. dəvə, qatır və eşşək qatırı, 2. karvan, 3. böyük səyahət, yaxud ticarət karvanı.
KEÇƏ	- Keçə. Dl., İd., Leh., Rad., Sen., Şs. toplanmış yun, keçə.
KEÇİ	- Keçi; Keçi başlı - başı keçiyə bənzəyən.
KEÇİD	- Keçid. İd. (keçüti keçid); Leh. keçək yer, keçilə biləcək yol; Rad. (keçit) keçid, çayın dayaz yeri; Şs. (qıçit) 1. keçid, dar yol, 2. doro və dağ yolu, 3. keçid yeri, keçiləcək yer, çıxılacaq yer, 4. bir yerdən başqa bir yere keçmək üçün aralıq (yol); Keçid vermək - yol vermək, keçməyə olverişli olmaq.
KEÇMƏK	- 1. Bir yerdən qarşı tərəfə keçmək, başqa sənə keçmək, 2. keçib getmək, 3. dəlib başqa sənə keçmək, 4. birini (yarışda) keçmək, yarışda qalib gəlmək, 5. bağışlamaq, 6. qabaqda olmaq, geridə qoymaq, 7. ölmək, 8. keçmək, qoymaq, 9. bağışlamaq, 10. aşmaq; Keçər olmaq - keçilməli.
KEÇMİŞ	- Qədim, keçmiş, ötmüş, olub getmiş.
KEDİ	- Pişik.
KEŞİŞ	- Xristian rahibi, hökmdar, monastirlərdə ibadət edən rahib, yalnız, keşiş, tərkidünya.
KEYİK	- Ceyran, keyik. Dl. (keyik) 1. vəhşi heyvan, 2. ov heyvanı; Leh. (qiyik) maral; Rad. 1. vəhşi heyvan, 2. maral; Sen. dağ keçisi; DTS. 1. maral, ümumiyyətlə vəhşi heyvan, 2. vəhşi; Keyik yıxmaq - maral vurmaq.
KƏBİN	- İzdivac, nikah; Evlənmənin qanuni şəkli salınması.
KƏFƏN (Ə.)	- Kəfən. An., Kt. ölüyə bükülən bez, ağ.
KƏKLİK	- Ayağı xımalı rəngli bir quş, köklük.
KƏLBÜCÜGƏZ (Ə.)	- İt, ov iti.
KƏLİCƏ	- An., D. (keleçü); İb., Ts. I-IV. (keleqi və qeleçi) laqırtı, söz, söhbət, müsahibə, mükəllimə.
KƏLİD	- Qıfıl, kilid. İd., Leh., St., Ts. 1. açar; Rad., Rh. kilid.
KƏLİSA	- Kilsə. Kt., Leh., Rh., St. yəhudilərin, xristianların, yaxud kafirlərin Allaha ortaq qoşanların ibadət xanaları; Kilsə, monastir, sinəoq.
KƏLMƏ (Ə.)	- Söz, tək söz, kəlmə.
KƏNAR (F.)	- Qırağ, sərhəd, yan, uc, کنار.
KƏNDİRİK	- Dəri süfrə. An., Rh. (F. kondüro, kondürü); Söd. (kondirik və kəndürük); St. (F. kondürü); Ts. IV. 1. qadınlar tündür çörəyi yaparkən xəmir taxtasının altına sərdikləri dərindən düzəldilən yayqı, xəmir açarkən yere sorilon bez və ya dərindən düzəlmiş yayqı, üzəri-nə un öləmək üçün gön dəri, 2. yere sorilon və masa yerinə işlədilən dəri, 3. dəridən süfrə.
KƏNDİ // KƏNDÜ	- Şəxsi, özü; Kəndü kökünü sınaq - öz kökünü pisləmək.
KƏPƏNƏK	- Yapıncı; An., İb., Rad., Sen., Söd., Şs., Ts. I, III., Tür. çobanların qışda geydikləri döymə yundan keçə, keçədən tikilən qolsuz çoban plaşı, çoban yapıncısı.
KƏRBƏLA	- Kərbəla (y.a.) - Kərbəla yazısı.
KƏRƏM (Ə.)	- Kərəm, insaf. An., yaxşılıq, ehsan; Kt. 1. ululuq və şərəf; Allahın yaxşılığı, ne'məti, 2. məqbul, bəyənilən oxlaq; Rh. 1. yaxşılıq, 2. şofqot, 3. mərhəmət, 4. xeyir, 5. lütf, 6. cəmərdlik, 7. uca qəlblilik, ululuq.
KƏRPIÇ	- Kərpic. Dl., İd., İb. (kərpic), (kərpüç); Leh., Rad. (kərpic); Rh., Tür. (f.) saman qarışdırılaraq və qolub kimi kəsilərək gündə qurudulan gillli torpaq, gündə qurudulmuş kərpic, nəm kərpic, kərpic.
KƏRRƏ (Ə.)	- Dəfə, kərə, səfər, yol.
KƏRTMƏ	- Çörtmə, kəsmə. Söd. 1. qız və oğlan uşaqlarının beşiklərini bir-birinə sürtərək düzələn nişan, 2. sürtmə, bir-birinə döymə.
KƏRTMƏK	- Kəsmək. An., Dl., İb., İd., Leh., Rad. (kərtmək və kərtmək); Rh., Şs., Tür. azacıq kəsmək, bir parça qoparmaq, bıçaqla kəsib dilim-dilim etmək, ovmaq, xəlifcə və uzun kəsmək.
KƏSDİRMƏK	- Kəsmək, kəso bilmək.
KƏSƏ-KƏSƏ	- 1. Kəso-kəso, fasilələrlə, 2. hissə.

KƏSİM	- Qərarlaşma. An., Rad., Rh., Ts. 1. sözləşmə; Kt., Ts. I, III, IV. iki tərəf arasında qərarlaşdırılan şey, xərəcə, cən vergisi.
KƏTAN	- 1. Mə'lum otun sapları qurudulduqdan sonra azca suda çürüdülmüş liflərdən düzələn iplik, 2. bu iplikle toxunmuş bez, 3. toxunmuş bez, 4. toxunub qumaş halına gətirilmiş.
Kİ	- 1. Kim, nə, 2. halbuki, 3. ...deyə, 4. elə isə, 5. və.
KİBİ	- Kimi, tək.
KİÇİ	- Kiçik. Dl. (kiçik, kilçük); İb., İd., Rad., Sen. (kiçik); Söd., Şs. (kiçik); Tc. I-IV., İy. (kiçik), alçaq, balaca.
KİM	- 1. Kim, hər kim, o dən ki, 2. kim?, 3. hansı?, 4. ki.
KİMİ	- Bə'zi, bə'zisi, kimisi.
KİMSƏNƏ	- Bir kəs. Leh., Rh. qeyri-müəyyən şəxs mə'nasında heç kimsə; Rad. (kimsə); Rh. (kimsə); Sen. (kimsə); Ts. I-IV. (kimsə) biri, bir kimsə, bir adam, hər hansı bir şəxs.
KİR	- Çirk, murdarlıq, pislik, pis, kir; Kir əglənmək - çirk bağlamaq, çirkəlmək, çirk tutmaq.
KİRİŞ	- Kiriş , qırlanmış ip; Dl., İd., Leh., Rad., İy. sinirdən və bağırsaqdan düzəldilən tel sapları (saz və yay simləri ondan olur). tel, yay simi, ox simi, sim.
KİŞ	- Dəridən ox qabı. Dl., İd., Rad., Sen. ox qabı, tirkəş.
KİŞİ	- Adam. Dl., İb., İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Söd., Şs., Ts. I-IV., İy. 1. adam, biri, bir şəxs, birisi, 2. kişi, 3. şəxs, kimsə, 4. insan sifəti, zat, 5. qadının ər, 6. ər, arvad, 7. kişi və ya qadın sifəti.
KİŞNƏMƏK	- Kişnəmək , atın çıxardığı səs.
KİTAB (Ə.)	- Bir cild halında toplanmış basma və ya əl yazmalı səhifələr, kitab.
KOMA	- Toyuqların qaldığı yer, toyuq hini.
KOR	- Görmə qabiliyyətini itirmiş, gözü görməyən.
KOS	- Zərb aləti; Nağaranın bir növü; İri təbil.
KÖB	- Köp , şişmə, qabarma, qalxma.
KÖÇMƏK	- Leh. köçmək, bir yerdən başqa bir yerə getmək; Rad. (köçmək) köçərlik etmək, bir yerdən başqa bir yerə getmək, bir yerdən ayrılmaq, bir yerdən çəkilmək, ayrılmaq, köçmək; Köç eyləmək.
KÖÇÜRMƏK	- Evləndirmək; Dl. (köçürmək) bir yerdən başqa bir yerə köçürmək; Rad. (köçürmək) bir yerdən başqa bir yerə götürüb yerləşdirmək; Ts. I, II, IV. yerini dəyişdirmək, yer dəyişdirmək, köçürmək.
KÖHNƏ (F.)	- Köhnə, qədim, əski.
KÖK	- 1. soyun əsli, əsil, təməl, 2. Nəsil, kök, soy; Kökünü kəsmək - tamamilə qırmaq.
KÖKS	- Köks , sinə. Dl. (köqüs, köqüz) köks; İb. (köqüs); Leh. (köqüs) köks, sinə; Rad. (köqüs) vücutun üst qismi, çiyyənlərlə qarın arasındakı hissə; (qöyüs), (qeyüz) köks; Sen. sinə; Şs. sinə, ürək; Tür. vücutun qəlb ilə eiyərləri əhatə edən və boyundan qarına qədər uzanan yeri, sinə, köks; DTS. (köküz) - köks, sinə; Köksü gözəl dağ; Köksü qızıl dügməli - yaxası qızıl düyməli.
KÖLGƏ	- Gölgə , qarşı tərəfdən işıq düşən hər hansı bir şeyin qara əksi.
KÖMƏC	- Köke , kömbə. Tərəkəmələrin bişirdiyi çörək, kömbə; An. küldə bişmiş buğda çörəyi; Dl. (köməc); Sen., Söd. (qüməc) küldə bişirilmiş çörək; Rad. (küməc) südlü ağ çörək, kiçik ağ çörək; Tür. (F. qüməc) mayasız çörək, bişdikdən sonra qurumağa qoyulan çörək; (qüməc) buğda çörəyi, küldə bişirilən çörək.
KÖMLƏK	- Köynək ; Dl. (könlək); İd. (könlək) köynək; Rad. (könlək, qəmlək) köynək.
KÖNLƏK	- Bax: kömlək.
KÖNÜL	- Könül , qəlb; Könlünü yuca tutmaq - təkəbbürlənmək, lovğalanmaq; Könlünə rəhmət eyləmək - mərhəmət vermək, yumşaltmaq; Könül vermək - eşqə düşmək; Könül almaq - eşqə salmaq; Könül açılmaq - fərhəllənmək; Könül yemişi - candan əziz, çox sevilən.
KÖPƏK	- Köpək . İd., İş., çoxtüklü köpək, it növünün iri və tüklüsü; Leh. 1. ev heyvanı, it, 2. (məc.) əksik adam.

KÖPRİ	- Körpü . Suyun o biri tərəfinə keçmək üçün ağacdən və daşdan salınan yol körpü.
KÖPÜK	- Qaynayan və ya daşan şeyin üzərində əmələ gələn qaymaq, köpük.
KÖPÜKLƏNMƏK	- Köpüklə bağlanmaq, hirsdən və ya yorğunluqdan ağzı köpüklənmək.
KÖPÜR-KÖPÜR	- Gumbur-gumbur.
KÖŞƏK	- Köşək ; An. altı aylıq dovə balası, (köşək) dovə balası; İd., Rad., Ts. I-IV.. dəvə balası; Sen. (köşək və köşlək) bir yaşında dovə balası.
KÖŞK	- Köşk . İd., Leh. köşq, qosr; Rad., Rh. 1. qosr, köşq, 2. zövq və ya dincəlmək üçün kiçik bir bina, kiçik bir saray, 3. hər hansı rəsmi bir binada hökmdara ayrılmış olan yerlər.
KÖVRƏLMƏK	- tez təsirlənən, tez müəssir olan; Üroyi yuxa, yumşaq.
KÖYMƏK	- Göynəmək . Rad. (key) 1. melodiya, 2. (köymək) yanmaq, yaxmaq, 3. üzülmək, kə-dörlənmək; Söd., Ts. I-IV. gözümək, sərbirsiz olmaq; Şs. (köymək və küymək) yanmaq.
KÖZ	- Köz ; Ocağın yanandan sonra qalan alovuz qızmar hissəsi.
KUMA	- Örləri ortağ olan qadınlar. Rad. (koma və kuma) ortağ, örləri eyni olan qadınlar; Söd. (koma) kiçik qabarıqlıq; (kuma) dam üstü, ev damı.
KÜÇÜCÜK	- Kiçikə , balaca; Küçücük tonuz şüləni - ziyafətlərdə yeməyi azacıq donuz əti olan; Küçücük ölüm - yuxu; Küçücük ölüm tutmaq - yuxulamaq.
KÜFR (Ə.)	- 1. İmanın əksi, dinsizlik, Allahın birliyini, Peyğəmbəri və şəriəti inkar, Tanrını inkar, 2. şükürün əksi, nəməti inkar, nankorluq.
KÜKRƏMƏK	- Kükürmək , coşmaq. Dl. (kökrəmək); İd. (kökrəmək); Leh., Rad. (kökrəmək) böyürmək, gurlamaq, azgınlıqla köpürmək.
KÜL	- Yanan odundan və s. qalan toz, atəş tozu, kül; Kül eyləmək - külə döndərmək.
KÜLAH (F.)	- Başa qoyulan qalpaq, baş geyimi, konusvari formada başlıq, tatar başlığı.
KÜLÜK	- Tez, çevik, cəld. Dl., Rad., İy., Şs. adlı-sanlı, məşhur, tanınmış, sədalı.
KÜLÜNG	- Külüng , düşər; An., Leh., Rh. iki ucu sivri və koskin, daş yonmaq.
KÜPƏLİ	- Sırğalı, küpəsi olan, küpə taxmış, küpə taxılmış.
KÜR	- Dəcol, rahat adam. Dl., Rad. cəsur, sağlam, ürəkli; Leh. (kör) idraksız, qafil; Rad. (qürə), Rh. (qürə) vəhşi, yonulmamış, torbiyəsiz; Söd. (kur) nankor, halından şikayətçi; Kür qopmaq - nankor çıxmaq.
KÜRK	- Heyvan dərisindən düzəlmiş geyim, dəri, kürk; Kürk eyləmək - kürk tikmək.
KÜRSİ (Ə.)	- 1. Göyün səkkizinci qatı, 2. ərş, 3. Allahın səltnəti, qüdrəti, 4. Allahın böyüklüyü, 5. Allahın elmi, 6. Göylərdə və yer üzündə olan bütün şeylərin, qüvvələrin təcəlli etdiyi yer.
KÜRÜM	- Nəsil, törəmə.
KÜSMƏK	- Darılmaq, küsmək, incimək, bədbinləşmək, bədbinliyə qapılmaq.
KÜT-KÜT	- Yavaş-yavaş.
KÜVLƏK I	- Su qabı. An. vedrə (qüvlək) 1. ağacdən düzələn yarım çəllək biçimində su vedrəsi, 2. yağ qoymaq üçün ağacdən düzəldilən qab; İd. (küvlək) südün sağıldığı vedrə; Rad. (küvlək) qulplu bir qab; Sen. süd içilən qab; Söd. (qələk, qövlək və qüvlək) 1. yağ qoymaq üçün taxta qab, vedrə, 2. taxtadan düzəlmiş su qabı.
KÜVLƏK II	- An. (küvlək, küvlək, qüvlək); Leh. (küvlək); Rad. (küvlək); Rh. (qüvlək); Sen. (küvlək), Söd. (küvlək, küvlək, qüvlək); Ts. I-IV. (küvlək, qövlək, qüvlək) süd sağmaq, yağ basmaq üçün ağacdən vedrə, sapı taxtadan olan tayqulp, löyən, süd içilən qab; Taxtadan bal, yoğurt qabı.

Q

QABA	- Böyük . Dl. qalın; Leh. şişib iriləmiş, yumşalmış; Rad. sıx; Rh. 1. süngər kimi, dəlikli, 2. qabarıq; Ts. I, II, IV. böyük, iri; Tür. şişib iriləmiş, şiş; DTS. (qapa) qalxmış, şişmiş; Qaba ağacı kəsilmək; Qaba ağacını kəsmək; Qaba çomaq; Qaba qarın gen köküs-də oynatmaq; Qaba öyko; Qaba sarıq götürüb yerə çalmaq; Qaba dağ; Qaba dizi üzəri-nə çökmək.
-------------	--

QABAQ	- Örtük.
QABIRĞALU	- Qabırğalı. Rad. qabırğası olan, qabırğa ilə edilmiş.
QAC	- Nə qədər, neçə yol, neçə döfə, nə qədər, neçə; DTS. 1. nə qədər, o qədər, 2. çox, 3. bir neçə.
QAÇAN	- Haçan, nə vaxt. An., Dl., İb. (kaçanı); İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV., Tür. 1. nə vaxt, nə zaman, 2. həmin saat, 3. nə zamanda, 4. həmin zamanda ki; Şs. 1. nə vaxtda, 2. nə zamana qədər; Ts. I-IV. 1. nə zaman ki, hər nə vaxt - necə, nə sürətlə, vaxtlı, 3. vaxta ki; DTS. 1. nə zaman, hansı vaxt, 2. necə, 3. nə zaman, həmin zaman; Qaçan ki // qaçan kim.
QAÇMAQ	- Qaçmaq. Dl., İd., Rad., Rh. qaçmaq, sevişmək, gizlicə sevişib getmək; Leh. qoşmaq, sürətlə getmək, tələsmək; Qaçma-qovma - savaş, döyüş, düşmənlə mübarizə etmək; Qaçubanı - qaçıb, qaçaraq.
QADA	- Qada, bəla. Kt. 1. ölüm, 2. olacaq hökm, yerinə yetiriləcək hökm, 3. təsadüfi hadisə, 4. müsibət; Rh. 1. Allahın bütün məsələləri həll edən iradəsi, hökmü, 2. əkslik, bəd-bəxtlik, müsibət; St. 1. iradə, hökm, 2. hadisə, 3. alın yazısı, qismət, qiymət, 4. fəlakət, ölümlə bitən məsələ, 5. ölüm, 6. Bəxt; Qada yazmaq (alınma) - alınma ölüm yazmaq, alın yazısı; Qadası yetmək - ölümü görmək.
QADIN	- Qadın, xanım. Leh., Rad., Rh., Tür. 1. qadın, xatun, kübar qadın, e'tibarlı xanım, 2. qadın, 3. ərə getmiş qız, 4. yaşlı və e'tibarlı evli qadın, 5. ana olan qadın 6. bəy və ağa qadını; Qadın ana.
QADİR (Ə.)	- 1. Allahın adlarından, 2. güclü, qüdrətli; Qadir verən.
QADUN	- Bax: qadın.
QAFTAN	- Geyim, qaftan. Ab. (kaptan); Dl., İb., İd. (kaptan); Leh. (kaptan); Rad. (kaptan və kaptan); Rh., Sen. (kaptan və kaptan); Şs. (kaptan); 1. qaftan, üst geyim, astarsız uzun köynək, 2. uzun otəkli, uzun qollu üst geyimi, 3. iki tərəfi yarıq olan geyim, 4. təşrif paltarı.
QAFTANLIQ	- Qaftanlıq parça, gəlinlik parça.
QAĞAN	- Kükürmüş. Rh., Ts. I-IV. kükürəyən, kükürmüş, qəzəblənmiş, əsəbləşmiş deyindən.
QAĞIRMAQ	- Çığırmaq. Dl. (kıkırmak); İd., Leh., Rad., Rh., Söd., Ts. I-IV., İy. (kıkırmak); Bağırmaq, çağırmaq, çığırmaq, səslənmək, dəvət etmək.
QAQMAQ	- Qızmaq, qəzəblənmək.
QAXINC	- 1. Danlaq, qınama, başa qaxma, 2. zərbə.
QAXIŞDIN	- Danqılı, gurultu. Leh. (kağşamak) bərk şeylərin düşməsi (səslə), yıxılan kimi çökmək; Rad. (kağıt); Rh. 1. (kağıt) bir-birinə çarpılan dəmirlərin və silahların çıxartdığı səs, 2. çökən bir şeyin çıxartdığı səs, 3. xışıltı səsi.
QAİM I	- Allahın adlarından biri.
QAİM II	- Söd. qüvvətli, sağlam; Tür. gövdəsi bəyaz və qabığı parlaq bir ağac, ulas, ağ ulas, ağimtil ağac.
QAQINC	- Qaxınc, üzə vurma, to'no etmə; An., Söd. (kakınc); Ts. I-III. qəzəb, eybi üzə vurma, məzəmmət, danlaq; İy. (kalkınmaq); tövbə etmək, peşman olmaq; Qaxınc qaxmaq - məzəmmət etmək, danlamaq, üzə vurmaq.
QAQMAQ	- Vurmaq; Göz vurmaq.
QAQUBAN	- Qaxaraq; qaxıb.
QALA (Ə.)	- Qala. An., Kt. başında sığınacaq, möhkəm yer, dağ başında düzəlmiş sıldırım, bərk qala; Leh., Rad. qala, böyük qala, möhkəm şəhər; Mətinlik; Qala və ölkə bağışlamaq - əhsan vermək, mükafat kimi vermək.
QALABA	- 1. Çox, lap çox, 2. Qələbəlik, çoxluq; Qalaba ölkə vermək - çox ölkə vermək, çox yer vermək.
QALABALIQ	- 1. Çoxluq, qarmaqarışıq hər hansı bir kütlə, 2. sıx xalq kütləsi, 3. sıx, izdihamlı.
QALAQ	- An., Söd., toy gecəsi gəlinlərin başına geydirilən bir növ taxtadan olan tac, gəlin tacı; Söd. 1. qızıl qadın tonəliyi və ya tacı, 2. qoca qarıların başlarına geydikləri şey.
QALAN	- Qalan (qalmaq felindən). Rh., Söd., Ts. I-IV. artan, artıq, qeyri, digər, bir başqa.
QALANISI	- Qalanı. Digərləri, özgələr, geri qalanlar.
QALDIRIQAQ	- Qaldırmaq.

QALDIRMAQ	- Qaldırmaq.
QALQAN	- Qalxan. Dl., İd., Leh., Rad., Rh., Şs. qalxan, qədim döyüşlərdə ox və qılınca qarşı olan, onə tutulanaq qorunmağa yarayan alet, sipər, fil və kərgədan dərindən bir sipər (çox vaxt ox keçirməyən dərindən düzəlir), qılınca döyüşlərdə qorunmağa yarayan döyüş yarağı; Qalqan bağıcı qısa dükmək - qalxanın bağıcı qısa düymək, qalxanı köksünə yaxşıca sipər etmək; Qalqan oynamaq - qalxan işlətmək, Qalxanla hünər göstərmək; Qalqan yapınmaq - qalxanla sipərlənmək.
QALQMAQ	- 1. Qalxmaq, ayağa qalxmaq, qotıldən ayağa durmaq, 2. (qus) qonduğu verdən ucmaq, yüksəlmək, 3. ayağı yerdən kəsilmək.
QALI	- Xalı, gobə, xalq; Rad., Rh., Ts. I-IV. Xalı, yun xalı, böyük xalı.
QALICAQ	- Qalınca.
QALIN	- Qalın, böyük. Ab. çox; An. toyun başlandığı gün oğlan tərəfindən qız tərəfinə göndərilən hədiyyələr; Dl. 1. qüvvətli, qalın, çox, 2. başlıq, ata pulu; Leh. 1. çoxluq, yığılmış, 2. uyğun; Rad. 1. qalın, 2. sıx, çox, saysız, 3. gəlin almaq üçün verilən pul, başlıq, ata pulu, atanın aldığı pul; Rh. 1. bir dul qadının ərənin malından aldığı hissə, 2. əlavə etmə, 3. kök, 4. sağlam, bərk, 5. cəsur igid; Sen. 1. çox, qələbəlik, 2. adaxlının evlənmək istədiyi qıza göndərdiyi mal; Söd. 1. evlənməyə oğlanın qız tərəfinə verdiyi pul və əşya, 2. gəlinə oğlan tərəfindən göndərilən başlıq, 3. evlənmədən əvvəl verilən əşya ilə düzələn bayram, 4. evlənməli qızın cehizi; Şs. 1. Uyğun, qalın, mətin, sıx; DTS. 1. çox, saysız-hesabsız, 2. sürü, çoxluq, yığım, dəstə, 3. Hündürlük baxımından çox böyük, qalın.
QALINLIQ	- Toyda verilən başlıq. Rad. 1. gəlin, 2. nişan, nişanlanma, 3. başlığı ödənilmiş nişanlı qız, gəlin; Sen. (kalınlıq) nişanlanmaq və gəlinin evinə mal göndərmək; Şs. (kalınlığı yibarmək) namizəd etmək, gəlinin evinə cehiz və mal göndərmək, nişan qoymaq, kəsmək kəsmək.
QALMAQ	- 1. Qalmaq, olduğu yerdə durmaq, 2. durmaq, 3. oturmaq, iqamət etmək, 4. hərəkətdən, yaxud işləməkdən kəsilmək, 5. arxada qalmaq, geri qalmaq.
QALMIŞ	- Sınıq düşmüş. Ts. I, IV. aciz, düşgün.
QAMA	- Qamo, iki ağızlı bıçaq, kiçik xəncər; Rad. sivri bir silah, sivri düz əcəm xəncəri, iki üzülü uzun, düz xəncər.
QAMBÖRƏ	- Qambörə (k.a.).
QAMÇI	- Qamçı. Dl., İb., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs. qamçı; at, öküz və dəvə qamçısı; Dərindən hərənlən, bir dəyənəyin ucuna bağlanan, vurmaq üçün işlədilən əşya, qırmanc; Qamçı salmaq - qamçı vurmaq.
QAMÇILAMAQ	- Qamçılamaq. Dl., Rad., Rh. 1. qamçılamaq, qamçı ilə vurmaq, 2. at sürmək.
QAMƏT (Ə.)	- Boy, Boy-buxun, görünüş.
QAMIŞ	- Qamış. Dl., İb., Leh., Rad., Rh., İy. qamış, sulu yerlərdə bitən içi boş və boğmalı bitki, bambuk, qarğı.
QAMU	- Həmə, bütün, hər kos.
QAN	- İnsan və heyvanların damarlarında axan qırmızı maye, qan; Qan ağlamaq - çox dərd çəkmək, dərddən qanlı göz yaş tökmək; Qan boşanmaq - qan görmək, birdən çox qan axmaq, qan qaşınmaq - vahiməyə düşmək.
QANCARU	- Hara, necə. Leh., Rh. (kançaru, kancarı); Ts. I-IV. (kancaru, kancarı); Tür. (kancaru), hant, hara, harada, harası, haraya, hansı yana?
QANAD	- Quşun uçuşa üzvü, qanad; Qanadlarını qırmaq - zavallı hala qoymaq, gücünü əlindən almaq, ağır hala gətirmək.
QANATLU	- Qanadı olan, qanadlanmış, qanadlı.
QANATMAQ	- Qanatmaq. Dl., Rad., Rh. Qan axıtmaq, qan çıxarmaq.
QANDA I (Ə.)	- An. hər şeyin əsl və tomolu; Rh., St. 1. tomol, əsas, 2. qurulmuş adət, 3. üsul, 4. nizam, qayda, 5. Yol, 6. qayda, 7. rəftar qaydası.
QANDA II	- Harada. Dl., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV., Tür. 1. necə, 2. harada, haraya, 3. hansı yanda, hansı yandan; Qanda varə-harada qalır?, nə olur?
QANI	- Həmə. Dl., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV., Tür. 1. hant, 2. harada, haraya, hansı yanda.
QAN QAŞINMAQ	- Sidiyə qan getmək.

QANĞI	- Hansı. Leh., Rad., Rh., Sen. (qanğı), Şs., Ts. I-IV., Tür. hansı, neçəncisi.
QANLI QOCA	- Qanlı qoca (k.a.).
QANLU	- Qanlı. Ab. (kanlıq, kanlık); An. (kanlı); Dl. (kanlıq) Leh., Rh., Sen. (kanlıq); 1. qanlı, qan eləmiş, qan tökücü, 2. qanlı ləkələnməmiş, qan bulaşmış, 3. qanı axmaqda olan.
QANRILMAQ	- Qanrılmaq, arxaya dönmək; Özünü ölə almaq; An., İh., Leh. (kanırmaq); Rh. (kanırmaq); Ts. IV. 1. arxası üstə yuvarlanmaq, 2. öyilmək, bir yana öyilmək.
QANTURALI	- Qanturalı (k.a.). Qanlı Qoca oğlu Qanturalı.
QAP	- Qaya. Rad. sonda, düz ortaya, ueda; Tam, dümdüz; Rh. büsbütün, tamamı; Qap qay-alar; Leh., Tür. (kanlı kaya) bir parça, böyük daş.
QAPAQ	- Bir şeyin ağzını bağlamaq üçün qapaq; niqab. İb., İd. göz qapağı; Qapaq qaldurmaq - gözünü açmaq, göz qapaqlarını qaldırmaq.
QAPAMAQ	- Açmağın antonimi; Gəlib keçməyən əngəl olmaq, örtmək, tıxamaq, qapamaq, bağlamaq.
QAPARMAQ	- Qabarmaq. İd. qabarmaq; Leh. 1. xəmir kimi şişib dağılmaq, 2. daşmaq, 3. həddini aşmaq; Rad. yüksəlmək, yuxarı çıxmaq; Rh. şişmək; Tür. köpüb daşmaq, DTS. şişmək, üfürülmək.
QAPMAQ	- Qapmaq, tutmaq. Dl., İb., İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Tür. qəflətən qapıb götürmək, qarpıb tutmaq, əllə yaxalamaq, tutmaq, yaxalamaq.
QAPLAN	- İsti ölkələrdə olan dərisi xallı yırtıcı heyvan, qaplan, pələng.
QAPU	- 1. Bir yerə girib çıxmaq üçün açıqlıq, qapı, 2. qala və şəhər darvazası, 3. rəsmi bina, hökumət dairəsi, 4. xidmət və vəzifə icra edilən yer, 5. saray, 6. boğaz, keçid.
QAPUÇI	- Qapı gözetçisi, qapıda keşik çəkən, qoruyucu.
QAPURĞA	- Qabırğa. Leh., Rad., Rh., Şs., Tür. qabırğa, köks sümükləri, köksün yan tərəfindəki sümüklər; Şs. altı qabırğa, altı sümük.
QAR	- Qar.
QARA	- Qara, ağ rəngin əksi; Dl., İb., İd., Leh., Rad., Rh., Ts. 1. qara, 2. pis, xarab, alçaq, adi, 3. aşağı təbəqədən olan, 4. avam, avam camaat, 5. qıraq, sahil, 6. torpaq, yer üzü, 7. eyib, ləkə, 8. qorxunc, 9 uğursuz, bəxtsiz, 10. qaranlıq, 11. qəmgin, 12. özgə, başqa, başqası, 13. zənci, 14. bəxtsizlik, uğursuzluq; Qaralar geymək - yas paltarını geymək, yas tutmaq; Qaralı-göglü - qaralar içində, qaraya bürünmüş.
QARACUQ	- Qaracuuq Çoban (k.a.); Qaracuuq dağı (y.a.). Qaracuuq (atın adı); Qara camaatın mindiyi adı at.
QARA ÇƏKÜR	- Qara Çəkür (k.a.); Qırqımuq oğlu Qara Çəkür.
QARAGÜNƏ	- Qaragünə (u.a.).
QARA DƏNİZ	- Qara Dəniz (u.a.).
QARA DƏRƏ	- Qara Dərə (y.a.). Qara dərə ağzı.
QARAQUCA	- Ağsaqqal, hörmət sahibi yaşlı kişi, ata; baba
QARAQUŞ	- Qaraquş. An. Yırtıcı quş, köklük ovunda istifadə edilir; İb. qırğı; Sen. 1. qartal, 2. simurğ, dövlət quşu.
QARALIQ	- Eyib, ləkə, şərəfsizlik.
QARALU	- Talesiz, yasa olan. Rh. yaşlı, boxtı qara.
QARALUCA	- Bax: qaralu.
QARARMAQ	- 1. Qaralmaq, ködərlənmək, 2. achiqdan gözü qaralmaq, ətrafını görməmək; Leh. 1. sonradan qara olmaq, gündə yamaq, 2. qəzəbdən bozarmaq; Rad. 1. qara olmaq, qaranlıq olmaq, qaranlıq basmaq, 2. bəxtsiz olmaq, dərək düşmək; Sen. 1. qaralmaq, qaranlıq olmaq, 2. ködərlənmək, üzülmək; Ts. 1. canı sıxılmaq, ködərlənmək; Qararub gəlmək - qorxunc şəkildə qabarıb gəlmək.
QARA TAĞ	- Qara dağ (y.a.).
QARAVAS	- Qaravaş, qul, xidmətçi; Dl. 1. qul, xidmətçi, 2. gənc qulluqçu; İd., İh., Leh. (qarabaş); Rh. (ğaravaş və ğaraveş); Sen. (ğarabaş); Şs. (ğarabaş); Ts. I-IV. 1. Tür. cariyo, koniz, 2. qulluqçu, 3. qadın xidmətçi, 4. pulla alınmış qadın.

QARAVUL	- Qaravul, gözetçi, keşikçi; İd., Leh. (karavul), Rad. (karavul və karağul); Rh., Sen. (karavul, karağul); Şs., Ts. I-IV. Montaqe, keşikçi, əsgər, nəzarət edən növbətçi, gözetçi, patrul.
QARCAR	- Qarcar (k.a.) - Dəli Qarcar.
QARDAŞ	- "Qarındaş" sözünün fonetik dəyişməyə uğramış formasıdır; 1. Bacı-qardaş, 2. qardaş.
QARDAŞLU	- Qardaşı olan, qardaşı yanında olan.
QARĞA	- Qara tüklü, böyük qanadlı, müxtəlif çeşidləri olan quş, qarğa.
QARĞAMAQ	- Qarğamaq, lənətləmək; Ab., Dl., İh., Leh. (karqmaq); Sen., Söd., Ts. III., Tür. bəd dua etmək, lənət etmək, lənət oxumaq, qarğış etmək.
QARĞAŞA	- Qarğaş, çətinlik; Leh., Rad., Rh., Sen., Şs. (karqaş); Ts. III, IV. (karkaş); Tür. qarışılıq, mübahisə, gürultü, çığır-bağır, qışqırıq.
QARĞIŞ	- Qarğış, alqışın əksi; Ab. (karqış); An. (karqış); Dl. (karqış); İb., Leh. (karqış); Rad. (karqış); Rh. (karqış); Sen. (karqış); Ts. 1. (karqış); Tür. bəd dua, lənət, qarğım, qarğış; Qarğış vermək - bəd dua etmək, lənət oxumaq.
QARI	- Qarı, yaşlı, qoca qadın; Ab., An., Dl., İb., İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV., Tür. 1. ixtiyar, qart, qoca, yaşlı, pir, 2. ixtiyar qadın, yaşlı qadın, 3. yaxın, arvad, 4. qarı, qadın, 5. qadın, 6. qoca.
QARICIQ	- Qaricıq (özizləmə). Rh. qarının özizləmə forması; Rad. yaşlı, yaxşı bir qadın; Ts. I-IV. ixtiyar, yaşlı qadın.
QARIMAQ	- Qocalmaq, qarımmaq; Ab., Dl., İb., İd., Rad., Sen., Şs., Ts. I-IV., İy. Qoca olmaq, ixtiyarlanmaq, qocalmaq, pir olmaq, yaşlı olmaq.
QARIN	- 1. Vücudun içində bağırsaqların yerləşdiyi hissə, bətn, bağırsağ, qarın, 2. mədə, 3. uşaqlıq.
QARINDAŞ	- Bax: Qardaş. Dl., Rad. qardaş; İb., İd., Leh. qardaş, bacı və ya qardaş, eyni anadan doğulanlar.
QARIŞ	- Qarış (əllə ölçü). 1. Dl., Rh., Şs., Tür. açılmış və ya gərilmiş əlin baş barmaq ucundan çəçələ barmaq ucuna qədər olan uzunluğu, qarış.
QARIŞIQ	- Qarışıq.
QARIŞMAQ	- 1. Bir-birinə qatışmaq, qarmaqarışıq olmaq, 2. qatılmaq.
QARĞU	- Qarğı, qarğı-qamış; İd., İh. (karqı); Leh. (karqı); Rad., Ts., Tür. 1. bambuk, qarğı, qalın qamış, yoğun qamış, qarğı düzəldikən qamışın sağlam bir cinsi, 2. qısa mizraq, kiçik mizraq, 3. uzun mizraq, 4. süngü.
QARMALAMAQ	- Qarmalamaq, əllə bərk-bərk tutmaq; Dl. çapmaq, qəsb etmək; İb. Toxunmaq; İh., Rad., Söd., Ts. I, Tür. 1. araşdırmaq, ovcunda sıxmaq, ovuc içində tutmaq, 2. qarışdıraraq orasından-burasından tutmaq, 3. ol ilə yoxlamaq, 4. Yaxalamaq.
QARLI	- Qarlı, çoxlu qar olan yer.
QARMA-BÜGƏC	- Burma, axta - axtalanmış qoç.
QARŞU	- Qarşı, üz-üzə; Dl., İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I, Tür. 1. qarşı, müqabil, üz-üzə, başqa tərəf, bir nəfərə və ya oşaya müqabil olan yer, yaxud tərəf; 2. rastlaşma, təsadüf.
QARU	- Qolun bazu sümüyü. An. (karı və karu); Dl., Sen. (karı); Ts. I, Tür. bazu, qol, qolun dirsəkdən çiyinə qədər olan hissəsi.
QARUCUQ	- Qolbaq, bazubənd.
QARUN ELİ	- Qarun eli (y.a.).
QARVAMAQ	- Yaxalamaq. Dl. Qaranlıqda axtarmaq; Rad. (kavramak); Rh. (kavramak); Ts. I-IV. iki əl ilə yaxalamaq, tutmaq, yapışmaq.
QARVAŞMAQ	- Tutaşmaq.
QAŞ	- Göz çuxurunun üst kənarındakı tük zolağı, qaş.
QAŞQA	- Qaşqa - atın alnında ağ xal. Az. alnından başlayaraq burnunun ucuna qədər ağ zolağı olan at; An. (kaşka); Dl., İd. (kaşka); Rad. (kaşka); Sen. (kaşka); Söd., Şs. (kaşka); Tür. 1. Atın altında olan uğursuzluq sayılan işarət, 2. atların alnındakı ağılıq, 3. alnında ağılıq və ya başqa bir rəng olan at və heyvan; Dl. 1. ağ başlı və qara vücudlu qoyun, 2. xallı (at və s.).

QAT	- Yan - Qatında: yanında, qarşısında. Dl., lb., ld., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV. Tür. 1. hüzar, moqam, yaxın, ön, yan, 2. dofo, koro, kos.
QATAR	- Qatar, durna qatari; Bir sıraya düzülmiş dovələr, bir-birinin ardına düzülmiş heyvan sürüsü, zəncir, sıra, sürü.
QATI	- Sort, möhkəm. Ab. (katıq, katık); Dl. (katıq); Leh., Rad., Rh., Sen. (katık və katıq); Şs. (katıq); Ts. I-IV, Tür., İy. 1. qatı, güclü, sort, 2. ağır, 3. dörd, 4. çox, lap çox, ziyadə, 5. yaxşıca, six-six; Qatı infələmək - bərk infələmək; Qatı möhkəm yay çəkmək - çox sort yay çəkmək.
QATIR	- Eşşəyin madyandan olan balası, qatır.
QATLA	- Dofə. Ab., Leh., Sen., Şs., Ts. I. Tür. dofə, qat, koro, növbə, səfir.
QATLANMAQ	- Dözmək. Id., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV, Tür. dayanmaq, səbr etmək, tab gətirmək, dözmək.
QATMAQ	- Bir-birinə qatmaq. An., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Tür. 1. olavə etmək, birləşdirmək, üzərinə qoymaq, bir-birinə qarışdırmaq, 2. birini önünə almaq, birinin ardına düşmək.
QAVURMA	- Qovurma. Ab. Quru ot; Leh., Rad., Rh., Şs., Tür. yağda qızardılmış ot parçası, qızartma ot, yağda qovrulub bişirilən ot.
QAVAT (Ə. KAVVAD)	- Oğraş, pozğun. Təhqiramiz söz, küfr; An., Rh. ailəsinə namussuzluq edən adam, döyyus, aradüzəldən; Söd. qorxaq, cəsarətsiz; Qavat qızı; Qavat oğlu qavat.
QAVĞA (F.)	- Dalaşma, bağırta, döyüş, gurultu, iğtişaş, sığırtı, səs, taqqıltı; Qavğa etmək - bağırta salmaq, döyüş etmək; Qavğa günü - döyüş günü; qavğa qopmaq - gurultu qopmaq.
QAVĞA BASILMAQ	- Sona çatan döyüş, bitən gurultu.
QAVŞURMAQ	- Birləşdirmək, qovuşdurmaq. An. (kavşımak); İh., Söd. (kavşımak); Ts. I. (kavuşurmak); İd. 1. bir araya gətirmək, birləşdirmək, qovuşdurmaq, 2. əl-ələ durmaq, 3. hörmət əlaməti olaraq əl-əl üstünə qoymaq, əlləri qovuşdurub köks üstünə qoymaq.
QAVUM	- Qohum-əqrəbə; qövm.
QAVUM-QARDAŞ	- Qohum-qardaş.
QAVUN	- Qovun.
QAYA	- Böyük daş parçası, sətir iri daş; Rh. qayalıq yer; Sen. yüksək dağ, dağ.
QAYƏT (Ə.)	- Çox, lap, lap çox, son dərəcə, nəticədə.
QAYĞU	- Qayğı, dörd, qəm-qüssə; Ab. (kayu); Leh., Rad., Rh., Sen., Tür. narahatçılıq, qəm, qüssə, sıxıntı, qayğı, dörd.
QAYĞULU	- Qəmli, narahat, qayğılı.
QAYIQMAQ	- Yana çəkilmək.
QAYIN I	- Ağac adı. Dl., Leh., Rad., Sen., Tür. 1. qayın ağacı, gövdəsi ağ və qabığı parlaq bir ağac, ulas, ağimtil ağac, 2. ox çöpü, oxun ağac hissəsi, 3. türklərin ox, mizraq və yəhər düzəldikləri sort və yaxşı batan ağac.
QAYIN II	- Kişi vasitəsilə qadının və qadın vasitəsilə kişinin qohumları, 5. örin və ya arvadın qardaşı, 6. evlənmə vasitəsilə bir ailəyə qarışan şəxs.
QAYIRI	- Qeyri, geyri.
QAYIŞ	- Qayış. İh., ld., Leh., Rad., Rh., Tür. 1. işlənmiş dəridən kəsilən ensiz və uzun meşin, çox sort, parıltılı don, qayış, 2. yəhər bağı; Qayış çıxarmaq - Qayış kosmək, qayış etmək.
QAYITMAQ	- Qayıtmaq. Ab., An., ld., Rad., Rh. (kayıtmaq); Sen. (kaytmaq və kaytmaq); Ts. I, Tür. qayıtmaq, dönmək, döndürmək, geri dönmək, geri çəkilmək.
QAYİB	- Qeyb, qeyb olmaq, yoxa çıxmaq, gələcək.
QAYMAQ I	- Qaymaq. Leh., Tür. süd üstündən yığılan yağ toboqası, südün üzərində olan yağ, qaymaq.
QAYMAQ II	- Səpmək, çökürmək.
QAYMAQLU	- Qaymağı olan, hər zaman qaymağı olan.
QAYNAQ	- Çaynaq.
QAYNAMAQ	- 1. Coşmaq, qaynamaq, 2. qaynar suda donlənək, suda bişmək, 3. daşmaq, coşmaq, içdən yanma, hiss etmək, 4. həvəs, arzu, fikir, əməl, acıqlanıb daşıb qabarmaq.

QAYLABAN	- Suru, qatar, dovə qatari.
QAYURMAQ	- Qayğılanmaq. An., Dl. kayurmaq; Leh. (kayqurmaq); Rad., Rh., Ts. I-IV, Tür. 1. əsirgəmək, gözləmək, hümayo etmək, qorumaq; 2. içinə dörd salmaq, buradan narahat olmaq, qəm yenmək, qayğılanmaq, fikir etmək, qəm çəkmək, 3. maraqlanmaq, müğayət olmaq, məna vermək.
QAZ	- Su quşlarının bir növü, qaz.
QAZAN I	- Qazan, tava. lb., ld., Leh. (kazqan), Rad., Rh., Sen. Tür. böyük qazan, misdən düzəlmiş böyük qazan.
QAZAN II	- Kişi adı. Qazan xan.
QAZANMAQ	- 1. Öldürmək, hasil etmək, 2. qələbə çalmaq, düşməni məğlub etmək.
QAZLIQ TAĞ	- Yer adı - Qazlıq dağı.
QAZLIQ AT	- Qazlıq dağında yetişən cins at, qaçağan, güclü cins at.
QEYRƏT	- Qeyrət.
QEYRİ (Ə.)	- Ayrı, başqa, özgə.
QƏBİLƏ (Ə.)	- 1. Bir atadan olan və olaqələri bir-birinə uzaq olan bir çox şəxs; Kt. boy, tayfa; Leh. bir əsildən törənmiş topluluq, boy, tayfa.
QƏBUL (Ə.)	- Qəbul. An., Rh., St. üroyinə yatma, müvafiq, uyğun olma, razı olma, bəyənmə, tərifləmə; Qəbul eyləmək; Qəbul etmək (almaq, razı olmaq, uyğun olmaq, bəzənmək); Qəbul olmaq - ehsan edilmək, uyğun gəlmək, yerinə gətirilmək, uyğun qarşılanmaq.
QƏBZƏ (Ə.)	- Qəbzə, sap; Rh., St. 1. bir bıçağın və ya qılıncın tutacaq yeri, dəstək, sap, qulp, 2. pəncə.
QƏDD	- Boy.
QƏDƏH (Ə.)	- Qədəh, badə. An. kiçik fəncan; Kt. tutduğu su ilə iki adamı doyuracaq su qabı; Leh. böyük fəncan, qulpsuz su bardağı, piyalə; Rh. şərəb bardağı, şərəb kasası, yaxud çanağı.
QƏDƏM (Ə.)	- Ayaq, addım. An., Kt., Leh., Rh. ayaq, insan ayağı; Leh., Rh., xoşbəxtlik, uğur; Qədəmi qutsuz - ayağı uğursuz, gəldiyi yərə uğursuzluq gətirən.
QƏDƏR I	- 1. Say, 2. dərəcə, 3. ölçü.
QƏDƏR II (Ə.)	- Kt., Leh., Rh., St. 1. qəza və hökm yazısı, bəxt, müqəddərat, Allahın hökm və iradə etdiyi şey, 2. ilahi iradədən övvəl olan özəli qiymət; Qədəri olmamaq - bəxtsiz olmaq.
QƏDİM	- Xədim, xidmətçi.
QƏHHR (Ə.)	- Qəhr edən. İt., Leh., Rh., St. 1. Allahın adlarından, 2. hər kəsdən və hər şeydən üstün; Leh. 1. güc çatmaz, qarşısı alınmaz, son dərəcə güclü, 2. acıqlı, qəzəbli.
QƏHR (Ə.)	- Qəhr, qəhr olma. Leh. nəfso güc gəlmə; Rh. 1. Narahatçılıq, qayğı, 2. bir fəlakətdən doğan narahatçılıq, qayğı, kədər; St. 1. güc, hakimiyyət, 2. qisas, intiqam, 3. şiddət, qəza, 4. acıq, hiddət, qəzəb, 5. gücənmə, 6. kin, 7. fəlakət, bəla; Qəhr etmək - döymək, yərə sormək; Qəhr gəlmək - ağır gəlmək, içinə işləmək.
QƏLƏMÇİ	- Katib, yazan, rəssam. Rad. (kalemkar), Rh., St. 1. (kalemkar və kalem) həkkək, heykəltoraş, 2. qələmlə, millə, həkkək qələmlə, fırça və s. ilə rəsmlər və naxışlar çəkdiyi; 3. Qələmçilər çalmaq - qələmlə bir şeyin yazılması, qələmin işlədilməsi, 4. bərbəzək vuran qadın, qıza-gəlinə bəzək vuran qadın, qələm çalan - bərbəzək vuran qadın.
QƏNARƏ	- Heyvan kəsilən yer; heyvan asılan qarmaq. An. (kanarə); Leh., Rad., Rh., Ts. I-IV. 1. sallaqxana, çoxlu heyvan kəsilən yer; Söd. 1. dağların ən yüksək və qayalıq yerləri, 2. böyük daş yığını, 3. dağlardan yuvarlanan daş yığını, 4. dağ kənarlarındakı qayalıq arası.
QƏRAR (Ə.)	- Dayanma, qərar tutma, aram, sükunət; Qərarı qalmamaq - durduğu yerdə durmamaq, səbrli olmamaq.
QƏRAYİB	- Eyiib suç, günah.
QƏRİB (Ə.)	- Kimsəsiz, möhtəc, yoxsul.
QƏRİBLİK	- Qərblilik, yalqızlıq; Rad. (qarıplik) yalqızlıq, kimsəsizlik, bir fəğirın, kənar şəxsin vəziyyəti; İy. (karip) qərib.

QƏSD (Ə.)	- Qəsd, sui-qəsd, qəsd etmək; An. niyyət; Kt. 1. bir iş, 2. niyyət; Leh., Rh., St. 1. pis niyyət, 2. birinin şərəfinə və ya həyatına qarşı bir hərəkətə girişmə, 3. bir nəfərə qarşı pis niyyət daşıma.
QƏZA I (Ə.)	- Cihad. Kt. düşmənlə vuruşma; Leh. din düşməni ilə çarpışma; Rh. İslam uğrunda çarpışma; Qəza eyləmək; Qəzaya getmək - İslam uğrunda döyüşə getmək.
QƏZA II (Ə.)	- Qəza-qədr. Kt., St. 1. Allahın bütün hadisələrə səbəb olan hökmü, iradəsi, 2. gözlənilməz hadisə, 3. fəlakət, ölümə səbəb olan hadisə, 4. alın yazısı, qədr, 5. tale, bəxt, 6. əkslik, tələsizlik, 7. müsibət, 8. ölüm.
QƏZƏB (Ə.)	- Qəzəb. An. qəzəblənmək, danlama; Leh. acıqlanma, qəzəb, hiddət, acıq; Qəzəb etmək.
QƏZİYƏ (Ə. KƏZİYƏ)	- Hadisə, qəziyyə. Kt. iş; Leh. iş, bəhs, maddə, mətləb; St. 1. şey, maddə, hərəkət, iş, 2. hadisə, keyfiyyət, 3. hekayə, nağıl.
QICIRDI	- Qıcırtı. İh. (kaçırtı); Leh., Rad. qıcıq-qıcıq etmə, qıcıqlayan səs.
QIL	- Tük. İd., İh. qız; Leh. bədənin sərt tükləri; Rad. 1. uzun at qılı, 2. at qılından düzələn ip.
QILAĞUZ	- Bələdçi, yol göstərən, irəlində gedən.
QILIC	- Qılınc. Dl., İb., İd., Rad., Rh. kəsici silah, qılınc; Qilic çalmaq - qılınc endirmək, qılınc vurmaq; Qilic çəkmək - qılınc qınından çıxarmaq.
QILMAQ	- Etmək. Qılmaq; Namaz qılmaq, zarılıq qılmaq, ağlamaq.
QIMIZ	- At südündən içki. Dl. madyan südü; İb., İd., Leh., Rad., Rh. turşumuş madyan südündən alınan içki; Kükremiş at və dəvə südü, şərabi, Türküstan darı şərabi; Şs. at, dəvə südü; Söd. çobanların daşı isidib basdıraraq qatılaşdırdıqları süd.
QIN	- Qın. Dl., İd., Leh., Rad., Sen. qılınc, bıçaq və başqa kəsici alətlər qılafi, silah qabı, qın.
QINA	- Həna. An. (əl-xına) xına deyilən məşhur boyadır ki, bir növü ağac yarpağıdır, zeytun yarpağına bənzəyən, ildə iki dəfə yarpaqlayan və xoş ətirli ağ çiçəyi olur; Kt. (əl-xına) qadınların əl və ayaqlarına yaxdıqları xınaya deyilir; Leh. rəng verən bir ot qurusu; Qına yaxmaq - əllərə və ayaqlara xına vurmaq.
QINALI	- Hənəli. Rad., Rh. xına ilə boyanmaq, xına yaxmaq, qırmızı.
QINLU	- Qınlı. Rad. bir qını olan, qınlanmış, qın içində.
QINSUZ	- qını olmayan, qınında olmayan, qınından çıxmış, yalın.
QIR	- Çöl, tarla. Dl. dağ, yamac; İd. təpə başı; Leh. Biyaban, çöl, səhra; Rad. 1. Dağ arxası; 2. Çöl, düzənlik, düz; Rh. 1. abad yerlərdən kənarda, boş və açıq yer, 2. düzənlik, 3. düz, 4. işlənməmiş, sahibsiz torpaq; Sen. 1. dağ təpəsi, 2. Susuz çöl; Şs. 1. çöl, səhra, 2. dağ, 3. ada, 4. vadi.
QIRAN	- Böyük epidemiyə. An., Rad., Ts. I-IV. 1. xəstəlik, keçici xəstəlik; Söd. 1. dağ təpəsindəki ağacsız düzlük, təpə, 2. arxa, dağ arxası, 3. yamac, bayır, 4. dağ ətəyi, 5. işlənməmiş, boş ərazi, 6. yer, 7. yoxuş, 8. bir-birinə bağlı olaraq uzanıb gedən qayalar; Qaran yer.
QIRĞUN	- Qırğın, ölüm, çox sayda ölüm; Rad., Şs. (kırqın); Ts. (kırqın), bəla, böyük bəla, fəlakət, ölüm; Qırğın girmək - qırğına uğramaq.
QIRILMAQ	- Qırılmaq, ölmək.
QIRIM	- Müqabil. Leh. qarın (canına olsun); Rh. (qarım) öleyhinə olan, rəqib, təkbaşına döyüşdə düşmən, təkbaşına döyüşdə döyüşənlərdən biri, mübariz.
QIRIŞ	- Müharibə, müharibədə bir-birini öldürmə, vuruşma; qırış günü - savaş günü.
QIRQ	- Qırx sayı, qırx; Qırx bin; Qırx bir; Qırx-əlli.
QIRQQINUQ	- Qırqqınuq.
QIRMAQ	- Qırmaq; 1. xarab etmək, korlamaq, 2. öldürmək, məhv etmək, 3. qopartmaq, kəsmək.
QIRMIZI	- Qırmızı, al, al qırmızı.
QIRNAQ	- Xidmətçi, nöqər. An. pis qadın, əxlaqsız; Dl., İd., Rad., Rh., Sen. (kırnak, kırnaq, qırnak); Şs. (kırnaq); Ts. I-IV. cariyə, xəlayiq; Leh. qartmış cariyə; Söd. 1. cazibəli, oynaq qadın, 2. hədsiz gözəl və dilbər (qız, xidmətçi).
QISA	- qısa, uzunun antonimi, gödək.

QISILMAQ	- Qısılmaq. Leh., Rad., Rh. daralmaq, özünü narahat hiss etmək, sıxıntıda qalmaq.
QISIR	- Qısır, doğmayan, bətnində bala olmayan; Dl., İd., Leh., Rh., Şs. doğmaq qabiliyyəti olmayan, heç doğmayan şoxs, heç doğmayan, hamilə qalmayan, qısır.
QISMAQ	- Qısmaq; An., Leh., Rad., Rh. çəkib daraltmaq, daraltmaq, görmək, qısaltmaq, qısmaq, sıxışdırmaq, sıxıb tutmaq.
QISRAQ	- Qısır, doğmayan. Dl., İd., İb., Leh., Rad. gənc diş at, hələ doğmamış diş at, atın dişisi, döl üçün alınan diş at.
QIŞ	- İlin ən soyuq fəslə, qış.
QIVANMAQ	- Güvənmək, fəxr etmək. Leh., Rad., Rh., Sen. (kuvanmaq, kuanmaq); Söd., Şs., Ts. 1. sevinmək, 2. güvənmək, 3. öyünmək.
QIVIRMAQ	- Burmaq, qıvrım etmək.
QIYA	- Çöpəki. Rad., Sen., Şs. 1. öyri, 2. dörd, 3. hiddətli, 4. tərs, yan, 5. kəskin.
QIYI	- Kənar, sahil; Qıyısını almaq - sahilini tutmaq.
QIYMA	- Çökik, qıyılmış.
QIYMAQ I	- Qıymaq. Mala qıymaq, cana qıymaq.
QIYNAQ II	- Caynaq; Leh., Rad. (kınak); Sen. (kınak); Söd., Ts. I-IV. yırtıcı quşların pəncəsi, yırtıcı quşların və heyvanların dirnaqları, böyük quşların kəskin pəncəsi, dirnaq.
QIZ	- 1. Oğlanın antonimi, 2. bakirə, 3. qız uşağı, 4. qız övlad, 5. cariyə, 6. kölə qadın, 7. xidmətçi qız.
QIZAN	- Qızmaq fəлиндən. Leh., Rad., Söd. 1. gənc, dəliqanlı, 2. oğlan uşağı; Söd. 1. uşaq, 2. qız uşağı.
QIZĞUN	- Odlu qızmış, qızğın, əllə tutulmaz dərəcədə isti; Quzğun dillü - Od dilli, atəş kimi yandıran.
QIZIL	- Qırmızı, qızmış dəmir kimi qırmızı; Qızıl ala gərdək; Qızıl-altun; Qızıl dəvə; Qızıl qaftan.
QIZMAQ	- Həddən ziyadə isinmək, yandıracaq dərəcədə olmaq, yandıracaq hala gəlmək.
QİSSƏ (Ə.)	- Hekayə, vəqiə. An., Kt. hal, iş, fakt.
QİYAMƏT (Ə.)	- 1. Dünyanın, həyatın sonu, ölümlərin qalxması, ölümlərin qalxacağı zaman, 2. fəvqəladə böyük, 3. böyük gurultu, qarışıqlıq, vaveylə, vəlvələ.
QOCA	- Qoca. Leh., Rh., Şs., Ts. I, III, IV. 1. ağsaqqal, böyük, ixtiyar, yaşlı, 2. ər, qadının əri, 3. baş rəis, 4. evin, ailənin böyüyü.
QOCALMAQ	- Qocalmaq, ixtiyar olmaq, yaşlanmaq.
QOÇ	- 1. Axtalanmamış erkəkə qoyun, qoç, 2. igid adam, cəsur; Qoç yigit - igid, cəsur.
QOXU	- Qoxu, gözəl qoxu, ətir, iy, rəyihə.
QOL	- Qol. Ab., Dl., İd., Leh., Rad. 1. əl, çiyindən barmaqların ucunadək olan bədən üzvü, qol; 2. Cərgə və polk; 3. Sapanın ipi; Ala qollu sapanın əlinə aldı.
QOLAN	- Qapriq - atın yəhərini bərkidən qayış. İb. (kulun); Leh., Rad. heyvanın yəhər və yük daşıyan yəhəri üstünə bağlamaq üçün belinin altından keçirilən qayış, heyvanların qarın altından keçən qayış, qarın qayıışı, tıfır.
QOLÇA	- Qolça; (qolça qopuz).
QOLTUQ	- Qolun alt qismi, qol ilə gövdə arasındakı yer.
QOMAQ	- 1. Qoymaq, 2. buraxmaq, tərək etmək, 3. atmaq, izn vermək, 4. soxmaq, 5. keçirtmək, sona buraxmaq, geriye buraxmaq.
QONAQLAMAQ	- 1. Qonaq etmək, hörmət göstərmək, 2. qonaq qəbul etmək, ziyafət vermək.
QONAQLIQ	- 1. Mehman olma, 2. toy-ziyafət yeməyi, 3. ziyafət, 4. qonaq qalan yer.
QONMAQ	- 1. Bir yerə, bir şeyin üzünə enmək, yerləşmək, qonmaq, 2. bir yerə enib oturmaq, gecələmək, 3. bir yerdə qonaq qalmaq, 4. qonaq olmaq, 5. ordu qurmaq, 5. (quşlar) qonmaq.
QONŞU	- Qonşu, bitişikdə olan yer, yaxın olan.
QONUQ	- 1. Mehman, müsafir, qonaq, 2. qonağa verilən hədiyyə və yeməklər, 3. məskən, yer.

QONUR	- Qonur. An. 1. qara ilə sarı qarışıq, qonur; 2. qəhvə rəngi; Dl. al qırmızı; İb. qumral; İh. 1. qumral; Leh. göy; Rad. 1. kül rəngi, sarı qəhvə rəngi, 2. tünd rəngli, 3. kül rəngi, qara kül rəngli; Rh. qəhvə rəngi; Ts. 1. al qırmızı, qara qırmızı.
QOPARMAQ	- 1. Bir şeyi qaldırıb yüksəltmək, 2. ayağa qaldırmaq, bir əşyanı yerindən çəkib almaq, sökmək, 3. zorla almaq, zorla ayırmaq, 4. qabarmaq.
QOPMAQ	- 1. Ayağa qalxmaq, 2. həsr edilmək, 3. meydana çıxmaq, çıxmaq, zühur etmək, 4. ikiyə bölünmək, ayrılmaq, qırılıb yerindən ayrılmaq.
QOPUZ	- Bir növ saz, çalğı aləti; Dl. ud; İb. udun türkcə adı; İd. (kobuz) musiqi aləti; İh. (kubuz) ud kimi, fəqət yayla çalınan üç telli qədim saz; Leh. ud növündən yumru saz; Ts. I-IV. ud biçimində qədim bir türk sazi; İy. (kobuz).
QORXMAQ	- 1. Qorxmaq, 2. narahat olmaq.
QORXU	- Qorxu.
QORXUNC	- Qorxunc, müdhiş.
QORI	- Qoruq (meşə və s.). Dl. 1. qoruq, qadağan olunmuş bölgə, 2. bəylərə ayrılmış otlaq; Rh. 1. xüsusi olaraq faydalanmaq üçün tutulan bir biçənək və ya meşə parçası, 2. çəpərlənmiş və ya hörgü ilə əhatə olunduğu fərz edilmiş yer, 3. xüsusilə biçin mövsümündə qoruq edilmiş ərazi parçası.
QORQUD	- Qorqud (k.a.). Dədə Qorqud; Ata Qorqud.
QOŞA	- Qoşa, cüt. Ab. 1. Bir məclisdə iki dolu qədəh, cüt mənasındadır, 2. qoşa-qoşa, bərabər və cüt-cüt; An. bərabər; Dl. bir cüt; İd. qoşa, müqabil, yoldaş, birlikdə olan; İb., Sen. (koş); Şs. (koşa və koş); Ts. I-IV. 1. bərabər olan, birlikdə, 2. qoşa, yan-yanı olan iki şey, 3. ikili, qoşalaşmış, 4. yaxın, əkiz.
QOŞMAQ	- Qoşmaq. Dl. birləşdirmək, düzmək; Leh. 1. düzmək, tərtib etmək, 2. yoldaş etmək; Rad. 1. bir araya gətirmək, qatmaq, 2. sözləri nəzmə çəkmək; Rh. 1. birini yoldaş etmək, 2. səgirtmək; Sen. 1. ağı demək, 2. yoldaş etmək, 3. qatmaq; Şs. 1. qatmaq, artırmaq, 2. yoldaş etmək, 3. qatmaq; Şs. 1. qatmaq, artırmaq, 2. yoldaş etmək, 3. şe'r söyləmək, 4. qaçmaq.
QOŞUN	- Qoşun; Ab., Leh., Rad., Rh., Sen., Ts. I-III. döyüşçü sıraları, alay, müharibəyə sövq edilmiş adamlar, əsgər, ordu, hərbi hissə.
QOVAQ	- Qovaq, əbrişim; Leh. gövdəsi zəifləmiş, qaba, ağac, qovaq.
QOVLAMAQ	- Ardınca düşmək, qovmaq.
QOVMAQ	- Qovlamaq, ardınca düşmək, uzaqlaşdırmaq.
QOVUŞMAQ	- Bir araya gəlmək, birinə çatmaq, birləşmək, yetişmək.
QOYMAQ	- 1. Buraxmaq, götürmək, qoymaq, 2. icazə vermək, 3. soxmaq, 4. yanına vermək, Qoyu vermək - qoymaq.
QOYULMAQ	- Basqın etmək. Leh., Ts. I, III, IV. 1. əsgərin düşmən üzərinə hücum etməsi, 2. axmaq, tökülmək, 3. qonmaq, qoyulmaq.
QOYUN I	- 1. Qoyun; Qoyuna girmək - qoyunla cütləşmək.
QOYUN II	- Köks, kösün ortası, bağır, qacaq, qoyun.
QÖVL (Ə)	- Söz. Kt., Söd., Rh., St. 1. söz, 2. razılıq, tərif.
QÖVM (Ə. KAVM)	- İnsanlar toplumu; Dövlət xadimi; An. (kavum) qohum; Kt. qadın və kişi toplusu; Leh., Rh., St. 1. köçəri tayfa, ailə, oymaq, 2. camaat, 3. xalq, qohum-əqraba, 4. millət və qəbilə, 5. cəmiyyət, 6. millət.
QUCAQLAMAQ	- 1. Birini bağrına basmaq, birini qolları arasına almaq, iki qolla sarılmaq, 2. qucağına almaq.
QUCANMAQ	- Çəkinmək, qornumaq. An., İh., Leh., Ts. 1. pis adətlərdən çəkinmək, qorxmaq, qorunmaq, saqınmaq.
QUCMAQ	- Qucaqlamaq. Leh., Rad., Şs. (koçmaq); Ts. I, III, IV. (koçmaq); İy. (köçmək) bağrına basmaq, qucaqlamaq, sarılıb bağrına basmaq, sarılmaq, qollarını bir-birinə dolamaq.
QUDBƏ	- Xütbə (ər); Xətibin minbərdən camaata xitabən söylədiyi nəsihətamiz sözlər.
QUDUZ	- Quduz; 1. qudurmuş köpək, azgın köpək, 2. qudurmuş canavar, yalquzaq.
QUĞI	- Uzun boyunlu gözəl su quşu, qu quşu.
QUL	- Kölə, qul, itaət edən.

QULAQ	- Eşitmə orqanı, qulaq.
QULAQSIZ	- Qulağı olmayan, qulağı kosik.
QULAN	- Çöl eşşəyi. Dl. vohşi at və vohşi eşşək.
QUL-QARAVAS	- Xidmətçi və cariyyə.
QULLUQ EYLƏMƏK	- Qulluq etmək, xidmət göstərmək.
QULP	- Bir qabın dostoyu, halqası, tutacaq.
QULUN	- Qulun: atın balası. An., Dl., İb., İd., İh. (kolun); Rad., Ts. I-IV. at balası, day; An., Leh. at balası, eşşək balası; Leh., Rh. vohşi eşşək; Qulun vermək - qulunlamaq, bala-lamaq.
QULUNCIQ	- Kiçik dayca, bala dayca.
QUMA	- Koma.
QUMAŞ (Ə)	- 1. İpək, kotan, pambıq və yun toxuma, 2. toxuma, hörmə, ipək toxumanın incə və bahalı cinsi, 3. incə kotan.
QUN I	- Balaca sort donələr şəkildə olan daş qırıntısı, qum.
QUN II	- Qan kolması ilə birlikdə «qanqun» şəkildə işlənmişdir, bu günkü dildəki qarşılığı qanmandır.
QUNC	- Qunc, künc. Heybonin, xurcunun, torbanın quncu (küncü); An. (konç); İd., Leh. (künc); Rad., Ts. 1. çəkmə, corab boğazı, corab və çəkmənin ayaq tərəfi; Çəkmə, corab kimi ayağa geyilən şeylərin topuqdan yuxarı baldıra doğru çıxan yeri.
QUNT	- Sağlam, qüvvətli. Rad. (f. künd); Rh., Söd., Şs., Ts. I-III. davamlı, iri, qüvvətli, sağlam; qunt işıq - qüvvətli işıq; Qunt-qunt bilək - güclü bilək.
QUR	- Qurşaq, komor. Ab. qızıl və gümüşdən olan komor, qurşaq; Dl., İb., İd. (kər); Leh., Rad., Rh., Sen. bel bağı, fitə, komor, qurşaq.
QURBAN (Ə)	- Qurban. An., Kt. 1. Allaha yaxınlıq verən şey, Allaha mə'nəvi yaxınlıq üçün öldə edilən şey, 2. Zilhicceyin övvəlinci günü kəsilən qurban; Leh., Rh., St. 1. savab üçün kəsilən heyvan, 2. Allaha təqdim edilən şey, 3. birinə fəda olma, 4. hər hansı bir səbəblə fəda edilmiş soxs və ya əşya.
QURĞUŞMAQ	- Uğraşmaq, qoşulmaq, qovuşmaq.
QURİMAQ	- 1. Qurumaq, 2. südü və ya suyu kəsilmək, axmaz olmaq, 3. tutmaz olmaq.
QURQURMA	- Başda saçın yuxarı toplanması.
QURMA	- Hərəkət.
QURMAQ	- Qurmaq, tikmək; Dl., İd., Leh. 1. (ordu, çadır qurmaq), çatmaq, 2. görmək, yayı qurmaq.
QURT	- Yirtici, vohşi canavar, qurd, yalquzaq; Qurt sinirli.
QURTARMAQ	- Xilas etmək, qurtarmaq.
QURTLAR-QUŞLAR	- Bütün yirtici heyvanlar, yerdəki və göydəki yirticilər.
QURTULMAQ	- Bir yerdən ayrılmaq, azad olmaq, açılmaq, azadlığa çıxmaq.
QURU	- Yaşın antonimi, quru.
QURULU	- Qurulmuş, görülmüş.
QURUMSI	- Qurum; Qurum, bacada hasil olan qalın his; Rad. (qurum) qara, yanmış köhnə əba, keçə; Qurumsı etmək - keçəni yandıraraq külünü öldə etmək; Qurumsı saç - qapqara saç.
QUSDURMAQ	- 1. Mə'dədə olan şeyləri ağızdan boşaltdırmaq, öyütmək, qusdurmaq, 2. ağızdan, burundan götürmək, başını bolaya salmaq.
QUSQUN	- Quşqun; İd., Rad., Rh., Sen., Ts. I, III. yəhər və palanın arxasında olan və quyruq altından keçirilən qurşaq, atın quyruğunun altına keçirilib yəhərin arxasına bağlı olan ip və qayıq, quyruq qayıq; Quşqunundan balığı baturmaq - alçaltmaq.
QUŞ	- Lələkli və qanadlı heyvan, quş; Quş ürəkli - qorxaq.
QUŞAQ	- Qurşaq; İd., İh., Leh., Rh. bel bağı, bel qurşağı, komor, belin ətrafında sarılan hər hansı bir şey, şal, komor.
QUŞAQLU	- Qurşaq bağlamış, qurşağı olan.
QUŞANMAQ	- 1. Geyinmək, geyinib qurşanmaq, 2. qılınç və sairə taxmaq; Ts. I. silahlanmaq.

QUŞLAMAQ	- Quş ovlamaq. Dl., Şs., Ts. I, III. quş ovlamaq, quş vurmaq; Rad. bir ov quşu ilə ova getmək; Şs. ov ovlamaq, şikar etmək; Quş quşlamaq - ovçu quşla quş ovlamaq.
QUŞLUQ	- Səhər erkən. An günəş doğduqdan sonrakı vaxt; Dl. sabah; İd. günəş doğduqdan sonrakı vaxt, gününün yarısına yaxın zaman; Rh. erkən sabah; Kt. günün yüksəlməsi; Təzə çıxmış gün; Günəşin üfüqdən qalxıb təzəcə yayıldığı vaxt.
QUTLU (Ə.)	- Mübarək, müqəddəs. (Kutluğ və kutluk); Rad., Rh., Sen. (kutluğ və kutluk); Şs. (kutluğ); Ts. I-IV., İy. (kutluğ); 1. bəxtiyar, bəxtəvər, 2. xeyirli, xoşbəxt, mübarək, uğurlu.
QUTSUZ	- Uğuruz. An., Leh., Ts. I-IV. talesiz, uğursuz.
QUV	- Şayiə. İd., Rad. (qoğ); Rh. (qoğ); Sen., Ts. 1. qeyrət, iftira, arxasınca danışma; Quv etmək; Quv quvlamaq - qanmazlıq etmək.
QUVLAMAQ // QUVALAMAQ	- Söz gəzdirmək. An. (qoğlamaq); İd., Rad. (qoğılamaq); Rh. (qoğlamaq); Ts. I-IV. birinin arxasınca danışmaq, kiminsə əleyhinə olmaq, qanmazlıq etmək, qeybət etmək.
QUYMAQ (QUYMAZ)	- Anlamaq, qanmaq, əmin etmək.
QUYRUQ	- Quyruq.
QUYRUQSUZ	- Quyruğu olmayan, quyruqsuz.
QUYU	- 1. Çuxur, batıq yer, quyu, 2. zindan.
QUZĞUN	- Quzğun; Dimdiyi və quyruğu uzun, qapqara bir qarğa növü, çox böyük qara qarğa.
QUZU	- 1. Qoyun balası, quzu, 2. kiçik bala.
QÜDRƏT (Ə.)	- Güc, qüvvət, iqtidar, taqət.
QÜTBƏ	- (Bax: xütbə).
QÜVVƏT (Ə.)	- zəifliyin əksi, bərklik, qüdrət, möhkəmlik.

L

LAF (F.)	- Çiy söz, mənasız iddia, lovğalıq, öyünmə; Laf urmaq - öyünmək, lovğalanmaq.
LAYİQ (Ə.)	- Uyğun, yaraşan, münasib.
LEŞ (F. LAŞƏ)	- Pis və qoxulu cəsəd, düşmən və heyvan ölüsü, leş.
LƏHZƏ (Ə.)	- Göz açıb qapayınca keçən zaman, vaxt, dəm, an.
LƏNƏT (Ə.)	- Qovma, rədd etmə, tərək etmə; Lənət qılmaq - qovmaq.
LƏŞKƏR (F.)	- 1. Əsgər, ordu, 2. düşərgə, qərargah.
LÜTF (Ə.)	- Yaxşı davranma, yumşaq davranma; lütf etmək.

M

MAĞARA (Ə.)	- Dağ evi, dağda oyulmuş ev, qaya yarığı, mağara; Zağa, kaha.
MAHMUZ	- Mahmız; Atı mahmızlamaq üçün çəkmənin dabanına taxılan şiş dişli kiçicik dəmir çarx.
MAHMUZI	- Zərif ipək parça.
MAHMUZLAMAQ	- Atı sürmək üçün qamına vurmaq, ata mahmız vurmaq.
MAL (Ə.)	- 1. Sərvət, 2. mal, mal-qara.
MANCILAQ	- Mancanaq (daş atmaq üçün qurğu). An. (mançılıq və mançınıq) dayaq; Leh. (mançınıq) çox böyük təkər; Kt. (mançınıq və mançınıq) döyüş vaxtı daş atılan alət; Rad., Rh. mühasirə aləti, bununla hasarın içinə daş atırlar.
MAYA	- Dişi dəvə. An. 1. ümumiyyətlə dişi heyvan, 2. uzun tüklü bəyaz dişi dəvə, 4. dişi eşşək, 5. yükə dayanan dəvə; Doğ. dişi dəvə; Leh. sürülərdə dişi qoyun, damazlıq; Döl heyvanı; Rad. dişi dəvə.
MAYDAN	- Meydan, düz sahə; Kt., Leh. 1. geniş torpaq, açıq sahə, genişlik, 2. qaçış və təlim yeri, 3. döyüş yeri; Meydan yüzü - meydan ortası; Meydana girmək - döyüşə girmək.
MEŞƏ	- Palıd qozası, meşə ağacı, meşə; Doğ., Ku. Meşə; Şs. orman, meşə, əngəl.
MEYXANƏ (F.)	- İçki içilən yer, meyxana.

MƏ'BUD (Ə.)	- Sırtayış edilən, varlıq, Allah, Tanrı.
MƏDƏD (Ə.)	- 1. Yardım, imdad, nənə, 2. aman! ey vah! 3. imdad! vay!
MƏDİNƏ	- Modino (y.a.).
MƏGƏR	- 1. Anma, fəqət, lakin, 2. bəlkə, 3. ancaq, yalnız, 4. bundan başqa, 5. olmaya, bəs, yoxsa.
MƏĞMUN	- 1. Aldanmış, zoror çəkmiş, uduzmuş; 2. acız, bacarıqsız, öfəl, əlindən iş gəlməyən.
MƏHİBUB (Ə.)	- Gözəl, sevimli, yaraşlıq, istəklil.
MƏHİL (Ə.)	- 1. Əsr, 2. ara, 3. sıra, 4. zaman, 5. fürsət, 6. diqqət.
MƏKKƏ	- Məkkə (y.a.).
MƏQBUL (Ə.)	- Bəyənələn, xoş, mö'təbər; Məqbul gəlmək - xoşa gəlmək.
MƏQSUD (Ə.)	- 1. Məqsəd, 2. arzu, dilək, 3. məqsəd, niyyət, murad.
MƏLHƏM (Ə.)	- Məlhəm, yara üzərinə yaxılacaq yumşaq dəvə-dərman.
MƏLİK (Ə.)	- Hökmdar, kral, şah, şahzadə. Şöklü Məlik, Qara Tökür Məlik, Buğacıq Məlik, Qara Aslan Məlik, Qıpçaq Məlik, Sofi Sandal Məlik, Ağ Məlik Çəşmə.
MƏLUL	- Qəmli. Kt., Leh. 1. bezmiş, darıxan adam, 2. mələllü, qəmli, üzüntülü; Mə'lul olmaq - kədərlənmək.
MƏ'LUM (Ə.)	- Bilinən, bəlli, aydın, aşkar.
MƏL'UN (Ə.)	- 1. Qovulmuş, lənətə gəlmiş, uzaq olmuş, 2. hər kəsin lənətləyib nifrət etdiyi, qarğ-ayıb söydüyü şəxs, mürtəd.
MƏMƏ	- Əmçək, qadın döşü; heyvanlarda süd verən orqan; Yelin.
MƏMLƏKƏT (Ə.)	- Məmləkət, şəhər, ölkə.
MƏN	- Mən (I şəxs əvəzliyinin təki).
MƏ'NA (Ə.)	- Mə'na, məfhum, anlayış; Məznun, mahiyyət.
MƏNAL (Ə.)	- Əldə edilən, yaxud malik olunan hər hansı bir şey, 2. mal, mülk, sərvət.
MƏNZİL (Ə.)	- 1. Qonaq yeri, qonaq, 2. xan, 3. xanə, 4. mərhələ, 5. məsafə, hərəkət.
MƏNLƏMƏK	- Ağlayıb inləmək, sızlamaq; Rad. (munlamaq) məhzun olmaq.
MƏNLİK	- Ləyaqət, mənlilik, qürur.
MƏNRƏTMƏK	- Bağırmaq, böyürtmək.
MƏRDAN (F.)	- Kişilər, mərdlər, igidlər.
MƏRDİN	- Mərdin (y.a.). Mərdin qəlesi.
MƏRƏ	- Hey!
MƏRMƏR	- Damarlı bəyaz daş, kiroc daşı, mərmər; Kristal dağ süxuru.
MƏRZƏ	- Horzə-mərzə.
MƏSCİD (Ə.)	- 1. Namaz qılınan yer, ibadət yeri, 2. kiçik, yaxud xüsusi cəmə.
MƏSLƏHƏT (Ə.)	- Məsləhət; Təklif, göstəriş, tövsiyyə.
MƏST (F.)	- sərxoş, kefli.
MƏŞĞUL (Ə.)	- 1. Bir şeylə çalınan adam, 2. çalınan, işə dalmış, öli işdə olan, işli-güclü.
MƏŞHUR (Ə.)	- 1. Xalq arasında dəyəri bilinən, xeyirli anılan və xeyirli olan kimsə, 2. şöhrətli, adlı-sanlı.
MƏŞRƏB (Ə.)	- İçki qabı. Kt. su içilən qab; Leh. gümüş və mis su qabı; Rad., Rh. su qabı, su içilən qab.
MİRILAMAQ	- Mırıldanmaq. Leh. mır-mır edən insan; Rad. mırıldamaq, mırıldanmaq, öz-özünə deyinnmək.
MİNARƏ (Ə.)	- Minarə. Kt. (menarə) məsciddə azan oxunan yer; Leh. çıraqlı yanan eyvanlı məscid qülləsi, azan qülləsi, minarə.
MİNNƏT (Ə.)	- 1. Yaxşılıq etmək, 2. yaxşılıq bilmək, 3. şükür, 4. əlhəmdülillah demək, 5. edilən yaxşılığa başa qaxmaq, 6. görülən yaxşılığa qarşı təşəkkür etmək, yük altında qalmaq.
MİNNƏTSİZ	- Minnət etmədən, minnət altında qalmadan.
MİSKİN (Ə.)	- Miskin. Kt. 1. Heç bir şeyə malik olmayan, 2. qəhrə uğramış, 3. zəif; Leh. 1. halsız, 2. xəstə, 3. fəqir, 4. zavallı.

MİZ	- Biz (I şəxs əvəzliyinin cəm forması).
MOLATMAQ (MAVLAMAQ)	- Miyoldamaq, pişiklərin çıxardığı səs; Miyovultu.
MÖHKƏM (Ə.)	- 1. bərk, qüvvətli, 2. sağlam, 3. sort, 4. möhkəm; Möhkəm qara şivən - ağır yas.
MÖHLƏT (Ə.)	- Müəyyən bir vaxt, vədə, zaman, meydan, bəlli bir zaman gecikdirmə.
MÖ'MİN (Ə.)	- Allaha və onun dediklərinə, dinin təməllərinə inanan, iman edən.
MÖHTAC (Ə.)	- Yardıma və ya bir şeyə ehtiyacı olan; Yoxsul.
MÖHÜB (Ə.)	- Sevon, aşiq, vurulmuş.
MÖHÜRLƏMƏK	- Kilidləmək, möhür vurmaq, bağlamaq.
MU	- Bu (işarə əvəzliyi).
MUDBAQ (Ə.)	- Mətbəx, yemək evi, yemək bişirilən yer.
MÜXALİFƏT (Ə.)	- Qarşıdurma, zidd olma, əksinə getmə.
MUNİS (Ə.)	- Ünsiyyətli, istiqanlı, mehriban.
MURAD (Ə.)	- Arzu, dilək, istək, umma, məqsəd, niyyət.
MURDAR	- 1. Müsəlman dini e'tiqadınca təmiz sayılmayan, 2. alçaq, iyrənc, xoşa gəlməyən, 3. zəhlə tökən, pis.
MUŞTÇI	- Müjdəçi. İd. (muştçı); Rad., Ts. I-III. yaxşı xəbər gətirən, müjdəçi.
MUŞTULAMAQ	- Müştuluqlamaq; An., İd., Rh., Ts. I-IV. yaxşı xəbər gətirmək, yaxşı xəbər vermək, müjdə vermək, müjdələmək.
MUŞTULAYU	- Müştuluqlayaraq, müjdələyərək.
MUŞTULUQ	- Müştuluq. An., İd., Rad., Rh. yaxşı xəbər gətirdiyinə görə verilən hədiyyə, qarşılıq, bəxşiş; Ts. I-IV. müjdə, şad xəbər.
MÜBARƏK (Ə.)	- Mübarək. 1. Əziz, bərəkətli, 2. xoşbəxt, 3. müqəddəs, 4. uğurlu.
MÜDARA (Ə.)	- Davranış. Leh. 1. Hiyləgərliklə, idarə ilə işlənmə, yaxşı davranma, 2. üzə gülmə, ha-zırlama; Rh. 1. hisslərini gizlətmə, 2. riyakarlıq etmə; St. 1. sadə könüllülük, təvazö, 2. könül alma; Müdara qılmaq - nəzakətlə davranmaq.
MÜDDƏT (Ə.)	- Müddət. 1. Verilmiş vaxt, 2. zamandan bir miqdar, zamanın miqdarı.
MÜXƏNNƏT (Ə.)	- Muxənnət, qorxaq; An. (muxənnət və mixənnət) 1. xainlik edən, aldadan, 2. qorxaq, 3. namərd, 4. yaxşılıq etməyən və istəməyən adam.
MÜQABİL (Ə.)	- Qarşı, qarşı tərəf.
MÜRƏVVƏT (Ə.)	- Mürvət. Adamlıq, kişilik, mərdlik, yaxşılıq, bir insandan gözlənilən işi və gözəl xasiyyəti yerinə yetirmə.
MÜRƏSSƏ (Ə.)	- Bəzəkli, bəzənmiş, qiymətli daşlarla bəzədilmiş.
MÜRÜVVƏTLİ	- Mürvətli. Yaxşılıq edən, mərd, insaniyyətli.
MÜSAHİB (Ə.)	- Həmdəm, həmsəhbət, yoldaş, dost.
MÜSƏLMAN	- Müsəlman, İslam dinindən olan, Allahın buyruqlarını yerinə yetirən, mö'min.
MÜSHƏF (Ə.)	- Səhifələnməmiş. Səhifələrdən meydana gələn şoridlənmiş kitab, 2. Mühəfi-Şərif, Qur'an.
MÜSTƏCAB (Ə.)	- Qəbul olunmuş; Diləyi, istəyi yerinə yetirilmiş.
MÜŞKİL (Ə.)	- Müşkül. 1. Çətin, əngəlli, zor, 2. əngəl.
MÜTİ (Ə.)	- Mütə. Baş əyən, itaətli, söz dinləyən, tabe.

N

NAGAH (F.)	- Qəflətən, birdən-birə.
NAGAHİ (F.)	- Qəflətən, gözlənilmədən, birdən-birə.
NAĞARAÇU	- Nağaraçı.
NAYİB (Ə.)	- Birinin yerini tutan, qəza başçısı, vəkil; Cənibin.
NAKƏS (F.)	- Alçaq, dəyərsiz, çox simic, xəsis, rəzil, şəərəfsiz, yaramaz.

NAQARA	- 1. Böyük metal tobil, böyük tobil, 2. meydanı və ya bir hökmdarın hüsurunda çalınan əsgəri musiqi.
NAL (Ə.)	- Nal; Bəzi qeşqu və mənlik heyvanlarının ayağına vurulan dəmir parçası.
NAMAZ (F.)	- Namaz. Günün müəyyən zamanlarında dinin buyurduğu ibadətdir; Gün doğandan əvvəl, günün yarısı, ikindi, axşam və xüfə olmaq üzrə beş dəfə iera edilir və İslamın şərtlərindədir. Göstərilənlərdən başqa, müxtəlif səbəblərlə, ya da elə-belə qılınan namazlar vardır; Namaz qılmaq.
NAMƏRD (F.)	- Namərd, qorxaq, müxənnət, nakəs, igtid olmayan.
NAMUS (Ə.)	- Namus. Ədəb və ıflət, heysiyyət, e'tibar, ad, şərəf, şöhrət, şan; Namus üçün yenilmə-tmək - şərəfini qorumaq; Namusunu sınaq - adını ləkələmək; Namusunu sındurmaq - adını alçaltmaq.
NAYİB (Ə.)	- (Bax: naib).
NECƏ	- 1. Nə qədər, 2. necə, nə eür? 3. nə çox.
NECƏDƏYİN	- Necə edək?
NEÇÜN	- Nə üçün, niyə.
NE'MƏT (Ə.)	- Nəmət, əhsan, yaxşılıq; Ne'mətini yemək - yaxşılığını görmək.
NERƏDƏ	- Necə? Harada?
NEYLƏMƏK	- Nə eyləmək, nə etmək; Neylərsə eyləmək - istədiyini etmək.
NƏ	- Nə? necə? nə üçün? nə deyə? nə... nə; nə var ki - nə xeyri var.
NƏDƏN	- Nə üçün? niyə?
NƏFƏR (Ə.)	- Nəfər, fərd, adam, ədəd.
NƏHALLU	- Necə? nə eür?
NƏ İDÜGİN	- Necə olduğunu, nə olduğunu.
NƏQARAÇU	- Nağaraçı, nağara çalan.
NƏLƏR	- Nələr.
NƏMLƏMƏK	- Hədəfə vurmaq.
NƏR (F.)	- Nər, erkək dovə; Doğ. Erkək dovə.
NƏ'RƏ (Ə.)	- Nərə, hayqırış, hayqırma, gurlama; Nərə urmaq - hayqırmaq.
NƏSİB (Ə.)	- Hissə, qismən, pay.
NƏSİHƏT (Ə.)	- Nəsihot, öyüd; Nəsihot yüzümdən - öyüd yolu ilə.
NƏSİL (Ə.)	- Nəsil, nəsil-kök, soy.
NƏSNƏ	- Hər hansı bir şey, filan, birisi.
NƏSTƏİN (Ə.)	- Yardım dilərik, yardımına güvənərik.
NƏVALƏ (Ə.)	- Bağışlama, bəhrə, nəsib; And. yemiş, meyvə.
NƏZƏR (Ə.)	- Baxış, iltifat, mərhəmət, hüsur, ön; Nəzəri dönmək - iltifat etməmək; Nəzəri əksük olmaq - e'tibar etməmək; Nəzərinə varmaq - hüsuruna gəlmək.
NƏZİR (Ə.)	- nəzir, nəzir-niyaz; Dindar mövhəmətçi adamların istək və arzu etdikləri bir şeyin yerinə yetirilməsi ümidi ilə yoxsullara və ya din xadimlərinə verdikləri pul və s.; Leh., Rh. əhd-peyman, əhd olunan şey.
NİDA (Ə.)	- Avaz, səs, çağırış; nida eyləmək - səsənmək.
NİKAH (Ə.)	- Nikah, kəbin; Kişi ilə qadının birləşməsi üçün "mən səni aldım, mən sənə getdim" sözləri ilə birləşmənin ər-ərvad etməsi.
NİGAH (F.)	- Baxış.
NİGAR (F.)	- Əllərə və ayaqlara xıma ilə vurulmuş şəkillər, bəzək, xıma.
NİGARLI	- Xımalı, xıma yaxılmış.
NİQAB (Ə.)	- Niqab, rübond, örtü, üz örtüsü; Niqabını sorpmək - üzünü açmaq.
NİQABLU	- Rübondli, örtülü.
NİŞAN (F.)	- 1. Əlamət, damğa, işarə, 2. hədəf, 3. oğlanın qızla nişanlanmasında ona verdiyi hə-diiyyə, nişan.
NİŞANLI	- Nişanlı, adaxlı, sözlü, deyikli.

NİZA (Ə.)	- Çəkişmə, laqırtı mübahisəsi, ağız mübahisəsi.
NOLA	- Nə olur? nə var? nə çıxar?
NOLMAQ	- Nə olmaq.
NOLUR	- Nəyə yarar? nə üçün?
NÖKƏR (F.)	- Nökər, qul; Ev xidmətçisi.
NÖVBƏT (Ə.)	- Keşik, sıra.

O

O	- O (III şəxsin təkini bildirən əvəzlik).
OBA	- Oba. An. 1. ev, yurd, yaşayış yeri, kənd, məhəllə, 2. çadırlar olan yer, 3. əcnəbi; And. çadır; Bur. çardağ; Dl. qəbilə, soy; Leh. 1. ev böyüklüyündə bir neçə dirəkli çadır, ev, 2. bir çadırın sakinləri; Rad. 1. köçərilərin keçə alaçıqları, alaçıqda yaşayan köçəri ailəsi, köçərilər, 2. çobanların heyvanat məhsullarını topladıqları daş və ya torpaqdan daxma; Rh. 1. çoxlu bölümü olan böyük çadır, 2. köçəri ailəsi; Söd. 1. əcnəbi, 2. beş-on evdən ibarət kənd, 3. düz yer; Şs. 1. kiçik çadır, 2. çadır sakinləri, 3. camaat; Ts. I-IV. 1. oymaq, boy, qəbilə, 2. çöl, 3. çadır, çardağ, böyük çadır.
OBRILMAQ	- Oyulmaq; çökmək. Dl. (obrulamaq); Ts. I-III. çuxurlaşmaq, oyulmaq, yerindən oynamaq, sarsılmaq; Torpaq, təpə və s. çökmək.
OCAQ	- Ocaq, Dl., Leh., Rad., Rh., Şs. ocaq, atəş yeri, bacalı od yeri, od üçün qazılmış yer; Rad., Rh., Şs. 1. ailə, soy, xanə, 2. xanədan, sülalə, 3. bir qəbilə adamları.
OD	- Od, atəş.
ODA	- Otaq. An. evin kişilər yaşayan hissəsi; Leh. otaq, yataq yerindən, obadan başqa, yaşayış məskəni, laqırtı yeri, salon; Rad. otaq, iqamətgah, ev; Rh. otaq; Sen. (otaq) yaşayış yeridir; (oda) otaq sözünün təhrif və ixtisar edilmiş formasıdır, xanə və saray deməkdir; Ts. I. məskən, yer.
OĞLAN	- Oğlan, İd., Rad., Rh., Sen., Şs. gənc, uşaq, oğlan uşağı; Ts. II-III. oğlan uşağı, kiçik oğlan uşağı; IV. övlad (istər oğul, istərsə qız); Oğlan əmən - oğlanın əmndiyi.
OĞLANCUQ	- 1. Kiçik oğlan, 2. zavallı oğlan, 3. sevimli oğlan; Dl. uşaq; Leh. (oğlanıq) körpə uşaq, mə'sum; Rad. kiçik oğlan uşağı; Rh. kiçik və ya sevimli uşaq; Ts. I-IV. uşaq, kiçik uşaq.
OĞLAN-UŞAQ	- Ts. II-III. çoluq-cocuq qələbəliyi, tünlüyü.
OĞRAMAQ	- An. atın yavaş kişnəməsi; Leh. atların sudan ötrü kişnəməsi; Rad., Şs. atların su və ya yem üçün kişnəməsi; Ts. I-IV. atın kahılı şəkildə kişnəməsi.
OĞRI	- Oğru; Oğurluq edən adam, oğurluqla məşğul olan adam.
OĞUL	- Oğul. Dl., Leh., Rad., Rh., Sen. oğul; İb. 1. nəsil, övlad, 2. oğlan uşağı.
OĞULLI	- Oğlu olan, oğul sahibi.
OĞURLAMAQ	- Oğurlamaq. Leh. (uğurlamaq); Rad. (oğurlamaq); Rh., Sen., Söd. (uğurlamaq); Şs., Ts. I-IV. (uğurlamaq, uğurlamaq) oğurlamaq, çalmaq.
OĞURLAYIN	- Gizlicə, yavaşca.
OĞUZ	- 1. Oğuz, 2. Oğuz ölkəsi, oğuzların yaşadığı yer; Oğuz çıxmaq - Oğuz qəbiləsinə gəlmək.
OĞUZ ELİ	- Oğuz Eli - Böyük Oğuz Eli - Oğuzların dövləti.
OĞUZNAMƏ	- Oğuz dastanı.
OQ	- Ox; İb. yayla atılan ucu şiş alət; Leh. yayla atılan ox; İd., Şs., Dl. alaçıqın tavan taxtaları; Oqa girmək - ox atmağa başlamaq; Oqunu yarmaq - oxatma yarışında udmaq.
OQÇI	- Oxçu. Dl., Leh., Rad., Ts. IV. ox atan, ox ilə döyüşən.
OQÇUĞAZ	- Kiçik ox, gözəl ox.
OQIMAQ	- 1. Oxumaq, 2. dua etmək, dua oxumaq, 3. çağırmaq, səslənmək; An. toylara və mövluddakı yığıncaqlara də'vət etmək; Dl. 1. dua oxumaq, 2. çağırmaq; Leh., Rad., Rh. 1. oxumaq, 2. tilavət etmək, 3. çağırmaq, çağırmaq, səslənmək, 4. də'vət etmək, 5. söyləmək.

OX	- Bax: Od.
OXLAMAQ	- Oxlamaq. Leh., Rad., Rh., Sen., Ts. II-III. oxla vurmaq; Şs. ox yağdırmaq, çox ox atmaq.
OXLANMAQ	- Oxlanmaq. Söd. (oqlanmaq) 1. vurulmaq, 2. qofloton ölmək; Ts. II-III. (oqlanmaq) ox ilə vurulmaq.
OXŞAMAQ	- Oxşamaq. İd., Leh., Rad., Rh., Şs., Ts. I-III. 1. oxşamaq, əl ilə üzünü və ya kürəyini sıgallamaq, 2. könlünü almaq, təltif etmək, 3. sıyrılmaq.
OXUMAQ	- Bax: oqumaq.
OL	- Bax: O (şəxs əvəzliyi).
OLANCA	- Bütün, hər şey, hamısı.
OLMAQ	- 1. Olmaq, 2. səbəb olmaq, 3. meydana gəlmək, 4. baş vermək, 5. doğulmaq; Olmıya kim - bəlkə də.
OMUZ	- Çiyin; Omuzına urmaq - çiyinə almaq.
ON	- On (10); On beş - on beş (15); On beş bin - on beş min (15 000); On bin - on min (10 000); On dörd - on dörd (14); On iki - on iki (12); On iki bin - on iki min (12 000).
ONARMAQ	- İşə aşırmaq, düzəltmək. İd., Rad., Söd., Şs., Ts. I-IV. düzəltmək, yaxşılaşdırmaq, yola na qoymaq.
ONAT	- Doğru, sağlam. An. doğru, düz, tərsin antonimi; İd., Rh. (uyat); Söd. (oğat); Ts. I-IV. (onat və unat) doğru, yaxşı.
ONMAQ	- Yaxşılaşmaq. An., And., Leh., Rad., Rh., Ts. I-IV. səadət tapmaq, düzəlmək, yetişmək, rifah görmək, xoşbəxtliyə və sərvətə nail olmaq.
ORADA	- Orada, o yerdə, o zaman, o vaxt, orada.
ORDU	- Ordu. Dl., İb., İh., Leh., Rad., Rh., Sen., Ts. II-IV. 1. xanın çadırı, xanın qərargahı, hökmdarın yurdu, padşahın oturduğu yer, 2. qoşunun yerləşdiyi yer, qərargah, döyüş qərargahı, ordugah; Ordu uşağı - bəy uşağı; Ordusuna şivən girmək - bəy sarayının yasa batması.
ORQAN	- Mökəm, qalın ip; Kəndir.
ORMAN	- Meşə, sıx ağaclar.
ORTA	- Orta. 1. İki ucun, vaxtın, qütbün tən ortası, 2. ara, miyanə.
ORTAC	- 1. Atanın yerini tutacaq olan, 2. varis; Rad. (irtaş) 1. şərik, ortağ, 2. bərabər, birlikdə.
ORTALIQ	- Yer üzü, meydan, açıqlıq.
OT	- Ot, bitki, kiçik bitki.
OTAQ (OTAĞ, OTAX)	- Otaq. İd. çadır; Leh. 1. yaşayış üçün çadır, ağacdən və ya keçədən düzəlmiş ev, oba, 2. od yanan yer, 3. böyük çadır, 4. otaq; Yaşayış yeri, otağı, divanxana olan dirəksiz çadır; Rh. çadır, bir yerdən başqa yerə aparıla bilən köçəri evi; Sen. (otağ və otaq) Anadolu türklərinin təhrif edərək, oda adlandırdıqları yaşayış yeri; Ts. I-IV. çadır, böyüklərə məxsus çadır.
OTLAQ	- Çəmən, otu olan yer, otlaq.
OTLAMAQ	- Otlamaq; Otlada ot yemək.
OTURMAQ	- 1. Durmaq, 2. bulunmaq, 3. məqam tutmaq, 4. qonmaq, 5. oturmaq, 6. yaşamaq.
OTUZ	- Otuz (30); Otuz bin - otuz min (30 000); Otuz doquz - Otuz doqquz (39); Otuz iki - otuz iki (32).
OVATMAQ	- Rad., Söd., Ts. I-IV. bölük-bölük etmək, parçalamaq, qırmaq.
OYANMAQ	- Oyanmaq, yuxudan ayılmaq, gözünü açmaq.
OYARMAQ	- Oyatmaq. Leh., Rad., Söd., Ts. I-IV. yuxudan oyatmaq, oyandırmaq.
OYLUQ	- Satan. Leh., Rad. (oyluk, uyluk); Rh., Sen., Şs. bud.
OYNAMAQ	- Oynamaq. 1. Tərpənmək, hərəkət etmək, qımıldanmaq, 2. rəqs etmək, 3. şən olmaq, 4. uçuşmaq, qalxıb qonmaq, 5. şahə qalxmaq; Oynadı gəlmək - oynadıb gəlmək.
OYNAŞ	- Oynaş. An., Dl., İd., Leh., Rh., Şs., Ts. I-IV. dost, mə'suqə, qadının ərindən başqa sevişdiyi kişi.
OYNAŞLU	- Oynaşı olan.
OYUN	- 1. Oyun, rəqs, 2. hiylə, 3. məharət; Oyununu oynamaq - döyüşmək, hünər göstərmək.

OZAN - Ozan, xalq aşığı, saz şairi, yığıncaqlarda sazla şe'r söyləyən adam, qopuz çalan və şe'r söyləyən; Ozan dili çevik olur - aşığın sözü iti olar.

Ö

ÖD - Öd, sofra; Ödü yarılmaq - ödü partlamaq, çox qorxmaq; Ödü sınmaq - ödü partlamaq; çox qorxmaq.

ÖG - Ön, doğma. İd. qəlb; Leh., Söd. 1. köks, sinə, 2. ağ ciyər; Rad. 1. hiss, 2. zəka, 3. məzac, 4. qəlb; Ög damarı - can damarı, şah damarı.

ÖGƏC - Ögəc, üçyaşar erkək qoyun (toğlu birillik, şişək ikilik, ögəc üçillik olur).

ÖGMƏK - Öymək, mədh etmək, tərif etmək, tərifləmək, bir adamın yaxşı keyfiyyətlərini sadalamaq, öymək.

ÖGRƏNMƏK - Məlumat almaq, öyrənmək.

ÖGÜN MƏK - Öyünmək, özünü öymək, özünü tərifləmək; Lovğalanmaq.

ÖGÜT - Öyüt. An., Dl., İd., Leh., Rad. dərs, öyüd, nəsihət, tənbeh; Ögüt almaq - nəsihət almaq, söz eşitmək; Ögüt vermək - nəsihət etmək.

ÖKCƏ - Diz.

OKSÜZ - Yetim, anasız.

ÖKSÜZLÜK - Yetimlik, anasızlıq.

ÖKÜR-ÖKÜR - Hönkür-hönkür, bağıra-bağıra; Rad. şiddətlə ağlamaq; Sen. (ögmək) bağıra-bağıra, hayqıra-hayqıra ağlamaq; Şs. (ögmək) ürəkdən ağlamaq; Ts. I-II. (ögürü-ögürü) bağıra-bağıra, böyürə-böyürə; Ökür-ökür ağlamaq - hönkür-hönkür ağlamaq.

ÖKÜZ - Öküz, inək, cinsinin erkəyi.

ÖLDÜRMƏK - 1. Öldürmək, 2. (heyvan) kəsmək; Öldürə görgil - öldürginən.

ÖLKƏ - Ölkə. Ab. (ülqə); Leh. (ölke); Rad. (ölke); Rh. (ölke, ülke); Şs. bölgə, məmləkət, diyar, yer.

ÖLMƏK - Ölmək. 1. Tükənmək, gücünü itirmək, məhv olmaq, yox olma, 2. vəfat etmək, ölmək, canı çıxmaq.

ÖLÜ - Ölü, ölmüş, cansız.

ÖLÜM - Ölüm, canın bədənədən ayrılması, əcəl, ölüm.

ÖLÜMLÜ - İçində ölüm olan, fani, keçici; Ölümlü dünya - fani dünya.

ÖMR (Ə) - Ömür, dirilik, həyat; Ömr vermək - can vermək, həyat bağışlamaq, ömrünü uzatmaq; Ömrün hasili - həyatının meyvəsi, həyatında varı-yoxu.

ÖN - 1. Qabaq, qarşı, irəli, ön tərəf, 2. bir şeyin qabağında olan, üz, bayır, üstün bir dərəcə, yaxud rütbə, 3. gələcək, istiqbal; Önün almaq - qarşısını kəsmək, bais olmaq; Önünə qatmaq - qabağına salmaq, ardınca düşmək, qovlamaq.

ÖNCƏ - Topuq, topuq arxası.

ÖNÇƏLƏMƏK - Sen. məhmizləmək; Şs. topolomək, yorğalamaq, yorğa getmək.

ÖNƏLMƏK - Yaxşılaşmaq. An., Dl., Leh., Rad., Rh., Sen., Ts. I-III. sağalmaq, yaxşılaşmaq, şofa tapmaq.

ÖPMƏK - Busə almaq, öpmək; (Sevgi, dostluq, sevinc olaməti ilə olaqədar olaraq).

ÖNÜN ALMAQ - Mane olmaq, qabağını kəsmək; Önün qoyub tərsini oxumaq; Önünə qatmaq - ardınca düşmək, qovlamaq.

ÖRDƏK - Ördək, su quşu.

ÖRMƏ - Höruk, hörülmuş; Örmə saçlı - hörülmuş uzun saçlı.

ÖRTMƏK - 1. Gizləmək, saxlamaq, 2. qapamaq, qapatmaq, 3. qaplamaq, 4. sarmaq, 5. örtmək, bağlamaq, üstünü basırmaq.

ÖTƏ - 1. Bir az irəli, üst, arxada, sonra, 2. digər tərəfdə, qarşıda, qarşı tərəf, 3. daha uzaqda olan tərəf, 4. daha uzaqda olan şey, 5. arxada olan şey, 6. arxada olan, 7. ondan sonra, o biri tərəf; Ötə keçmək - başqa tərəfə getmək; Ötədən bəru gəlmək - oradan çıxıb gəlmək.

ÖTƏGİ - Daha uzaqda olan, qarşı tərəfdə, uzaqda, digəri, əvvəlki, başqa, qeyrisi.

ÖTKÜN - Güclü təsir olan, sər, deşən, dolən, nüfuz edən, kəskin.

ÖTMƏK - Ötmək. Ab., Dl., İb., Leh., Rad., Rh., Şs. 1. dolib keçmək, aşmaq, o tərəfə, arxasına, yaxud içinə keçmək, 2. təsir etmək; Dl., Leh., Rad., Şs. ötmək, noğmə oxumaq.

ÖTRİ - Örtü (qoşmaq); An., Leh., Rad., Rh., Ts. II-IV. görə, üçün, səbəbi ilə... cəhətdən.

ÖVLAD - Övlad. 1. Oğul və qız, uşaq, oğul-uşaq, 2. nəsil, soy, zürriyyət.

ÖVRƏT - Övrət. 1. Arvad, zövcə, həyat yoldaşı, 2. qadın.

ÖYKƏ (ÖYKƏN) - Ölkə. An., qəzəb; Dl. (önkə); İb. (önkə); İd. (öngə) Şs. ağciyər; Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV. hikkə, qəzəb, hirs, hiddət; Öykəni qabarmaq - qəzəblənmək, hirsələnmək; Rad. (öyke) inəklərin, qoyunların, atların qızma zamanı.

ÖYLƏ - 1. O cür, elə, 2. günorta; Öylə olsun - razıyam, olsun; Öylədən sonra - günortadan sonra; Öyləyədənə - günortaya qədər; Öylən - günorta.

ÖYNƏCİK - Yemək, aşağı normada, kasıb yemək.

ÖYÜN - Yemək norması. Leh. (ögün); Rh., Söd. oturanın önünə bir dəfəyə qoyulan pay, bir dəfəlik; Ts. I-III. müəyyən yemək vaxtı yeyilən şey, yemək.

ÖZ - 1. Öz, iç, mənlilik, zat, 2. xalis, xas, yalnız, bir şeyin ən yaxşı hissəsi, 3. əqraba, 4. cəvhər, qəlb; Öz adına xurlamaq - öz adını alçaltmaq, özünü heçə endirmək; Özünü sarp yerlərə salmaq - böyük təhlükələrə atılmaq.

P

PADŞAH (F.) - Padşah, böyük şah, xudavənd, hökmdar, imperator, kral, sultan, taxt-tac sahibi; Padşahlar padşahi - Allah, Tanrı.

PANBUQ - Pambuq; Doğ. (panbuq); Leh., Rh., Ts. I-IV. pambuq.

PARA (F.) - Parça, hissə; Parə-parə doğranmaq - parça-parça doğranmaq, parçalara bölünmək; Parə-parə olmaq - parça-parça, tiko-tiko olmaq.

PARALAMAQ - Bölmək, kiçik parçalar halında kəsmək, parçalamaq, doğramaq, parça-parça etmək.

PARLAMAQ - Parlamaq. Leh., Rad. parıldamaq, parlamaq, parıldatmaq; 1. par-par alışıb yanmaq, işıq vermək, şölo saçmaq, 2. (quş) pırlayıb uçmaq, (şahinlər) süzmək, enmək, pırlamaq.

PARMAQ - Barmaq; Parmaq götürmək - şahadət götürmək; Ts. (parmaq götürmək) imana gəlmək.

PAS (F.) - Pas. Bur., Leh., Rad., Rh., St. pas, paxır; Məc. dörd, əndişə, qəm, qüssə, sıxıntı.

PASINİK - Pasinik (y.a.) - Pasinik Qara Dərvənd; Pasinik qələsi.

PAŞA - Paşa. Rəsmi yüksək titul və ya loqob, vəzirlərə və bəzi bəylərə məxsus rəsmi titul; Hərbi rütbə.

PAY - Pay. An. bölgüdə düşən hissə; Leh. bölük, hissə, nəsib, qismət.

PAY DİLƏMƏK - Hissə istəmək, pay istəmək, yaxşılıq arzulamaq.

PAY VERMƏK - Qismət vermək, hissə ayırmaq, pay ayırmaq.

PAYƏNDƏ (F.) - Daimi, həmişəlik. Bur., Leh. daim, sabit, bir vəziyyətdə qərar tutan; Payəndə olmaq - əbədli olmaq, zəvalə gəlməmək.

PEYĞƏMBƏR - Elçi, peyğəmbərimiz Məhəmməd Mustafə; Peyğəmbər nəvalələri - mübarək hədiyyə, müqəddəs bəxş, vergi; Peyğəmbərin qəvli - Peyğəmbərin sözü, hədis.

PENİR (F.) - pendir; Rh., St. pendir, süddən hazırlanmış qida.

PEŞİMAN (F.) - Peşman, nadim.

PƏHLƏVAN (F.) - Pəhlivan; Bur. Cəsur, ürəkli, qəhrəman, iri gövdəli, ulu və böyük; Leh., St. güləşçi, bəhadır, qəhrəman, cəsur döyüşçü; Pəhləvan kişi - qol-budaqlı, güclü adam (qadına və kişiye aiddir).

PƏHLU (F.) - Yan, böyür. Bur., Leh., Rad., St. tərəf, böyür, yan; Pəşlu urmaq - çiynləri bərabər olmaq.

PƏNCƏ - Pəncə. Bur., İh., Leh., Rh., St. barmaqların da daxil olduğu alt hissəsi.

PƏNCƏRƏ - Pəncərə. Bur. Evin divarlarında işıq düşmək üçün qoyulan açıqlıq, pəncərə.

PƏNCİK	- Beşdə bir; Basqın və döyüşlərdə alınan qənimətlərdən, əsirlərdən dövlət xəzinəsinə ayrılan beşdə bir hissə; Pəncik çıxarmaq - basqın zamanı alınan qənimət və əsirlərdən beşdə birini ayırmaq.
PƏR (F.)	- Pər, taxtadan, dəmirdən dilim, qanad.
PƏRÇİN (F.)	- Barı, hasar. Bur., Leh. 1. möhkəmlətmə, bərkitmə, 2. mıxla bərkitmə; Pərçin qılmaq - mıxın başını vurub yastılatmaq, zorla yerləşdirmək.
PƏRİ (F.)	- Pəri, cinlərin çox gözəl və cazibəli qadın şəklində təsəvvür olunan qismi.
PƏRLÜ	- Dilimli, pərli, qanadlı.
PƏRVAZ (F.)	- Pərvaz. Bur., Leh. havaya qalxma, uçma, yüksəlmə; Pərvaza açmaq - havaya qalxmaq, uçub yüksəlmək.
PƏS (F.)	- Bəs; 1. bundan başqa, 2. bununla bərabər, 3. buna görə, 4. bu səbəbdən, 5. indi, 6. budur, 7. nəhayət, nəticədə, sonra, 8. harasından baxsan, 9. elə isə, 10. o halda, 11. Nə zaman ki.
PIÇAQ	- Bıçaq.
PIRLAMAQ	- 1. fırlamaq, uçmaq, 2. şimşək kimi çaxmaq.
PİŞKEŞ (F.)	- Peşkəş, hədiyyə; Leh., Rad., Rh., St. ərməğan, hədiyyə, peşkəş; Pişkəş çəkmək - ərməğan vermək, hədiyyə etmək.
PİLON	- Keşiş cübbəsi, keşişlərin geydikləri qara cübbə; St. (pelavan) incə və qiymətli ipək.
PİR (F.)	- Qoca, yaşlı; Pir-qocalar - yaşlı böyükler ixtiyar qocalar.
PİŞÜRMƏK	- Bişirmək.
POLAD (F. PULAD)	- 1. polad, 2. möhkəm, 3. qılınc; St. ən gözəl incə Şam poladı.
PUL	- Pul. Leh. (yunanca: obulus) pul, kiçik pul; Rad., Rh., St. xırda pul, kiçik pul, mis pul.
PUSARIQ	- Duman, sis. An., Leh., Rad., Rh., Söd., Ts. I-IV. Tutqun hava, buludlu hava, duman, 2. uzaqdan görünən çən, su kimi görünən duman.
PUSMAQ	- Hırslənmək, acıqlanmaq; Rad. qaralmaq, kədərli, məhzun olmaq.
PUSU	- Pusqu; Pusu olmaq - busquda durmaq; Pusuya qoymaq - busqu qoymaq, gözətçi qoymaq.
PUT (F. BÜT)	- Bütperəstlərin öz əlləri ilə düzəldib özlərinə tanrı etdikləri şəkil, heykəl; Xaç, xaç üzərində şəkil; Sənəm.
PUTA (F. BUTƏ)	- Hədəf, nişangah. Bur. ox atılan nişan, hədəf, nişangah yerinə qoyulan şey; Allah vergisi - xüsusi qabiliyyət.
PUTXANA // BÜTXANA	- Bütlərə ibadət olunan ev, bütperəstlərin ibadət xanası.

R

RASLAMAQ	- Nişan almaq, hədəfə götürmək.
RAST (F.)	- Rast, doğru, düz, düzgün, yolunda, uğurlu; Rast gölmək - düz gölmək; Rast gölmək - uyğun gölmək.
RAZI (F.)	- Bəyənən, qəbul edən, razılaşan.
RƏB (Ə. RƏBB)	- Varlığı, aləmləri yaradan, bəsləyib böyüdən, maddi və mə'nəvi kamilliyə aparan Allah; Kt. bütün məxluqatı bəsləyib tərbiyə edən pərvədigarın gözəl adlarından, Allah; Leh., Rh. 1. bəsləyici, sahib, malik, 2. Allah, Tanrı.
RƏHİM (Ə.)	- Dünyada iman edən və etməyən hər kəsi, hər məxluqu himayə edən, onlara şofqət və mərhəmət göstərən demək olub, Allahın adlarından; Rəhmət və mərhəmətedici, mərhəmətli.
RƏHİM (Ə.)	- Mərhəmət, bağışlama, rəhm; Əslində qadınlarda və dişi heyvanlarda olan döl yatağı, içində balanın böyüdüüyü yer, döl yatağı.
RƏHİMAN (Ə.)	- 1. Allahın adlarından olub, axirətdə yalnız iman edənləri qoruyan deməkdir; Rəhman adı yalnız Allaha məxsusdur, rahim adı ilə məxluq da vəsf olunur, 2. mərhəmətedici.

RƏHMƏT (Ə.)	- 1. Qorumaq, şofqət etmə, 2. mühafizə, mərhəmət etmə, 3. ilahi lütf, bağışlama, əfv etmə; Rəhmət etmə - Allahdan mərhəmət duyğusu diləmək, rıqqət oyandırmaq; rəhmət qılmaq - Allahın günahları bağışlaması.
RƏSUL (Ə.)	- Elçi, peyğəmbər; Xəbər gətirən, Tanrı elçisi (məndə Məhəmmədi bildirir).
RƏVAN (F.)	- Rəvan, axıcı, axan, gedən; Rəvan olmaq - axmaq, boşalmaq, getmək.
RİK'ƏT (Ə.)	- Namazın rükünlərindən biri.
RİZQ (Ə.)	- Pay, yeyəcək. Kt. 1. Fayda verən şey, 2. nəsib, qismət, 3. mə'dəyə gedən qida, 4. ölüm; Leh., Rh., St. 1. ölüm, yemək, Allahın verdiyi yemək, yaşamaq üçün lazım olan hər şey, 2. sərvət, rifah, yaxşı bəxt.
RUM	- Rum (y.a.) - Rum eli.

S

SAAT (Ə.)	- Saat. 1. Sutkanın 24 hissəsindən hər birinə verilən ad olub, 60 dəqiqədən ibarətdir, 2. zaman, indiki vaxt.
SABAH (Ə.)	- Sabah, günün başlanğıcı, axşamın əksi, sübh, sabah; Sabahdane - sübh olar-olmaz, səhər tezdən.
SAÇ	- Saç, baş tükü; Saçı ardına örtülü - uzun saçlı; Saçı-saqalını yülüməksə-saqalını qırmaq; Saçını yolmaq - dərdən saçlarını qoparmaq.
SADAQ	- Ox qabı, ox çantası, tirkeş.
SAĞ I	- Sağ. 1. Dirli, canlı, sağlam, həyatı, yaxşı; Sağ-əson - sağ-salamat; Sağ-əson varıb gəlmək - sağ-salamat gedib gəlmək; Sağ əson olmaq - salamat olmaq.
SAĞ II	- Sağ (solun əksi); Sağı sola, solu sağa qatmaq - darmadağın etmək; Sağına-soluna iki qoşa yay çökmək - yayı qüvvətlə görmək; Sağ bəylər - xanın sağında oturan bəylər.
SAĞDIC	- Sağdıç; An. 1. Vəfadar dost, 2. sünnet olan uşağın yanında iki uşaq sağdic olur, biri qız, biri oğlan, 3. təzəbəyın yoldaşı, sağ sağdic, sol sağdic, 4. bəyın iki tərəfində şam tutan adam; Dl. sadıq dost; İd. (sağtuç) kişi toyunda kürəkənlərə xidmət edən; Leh. bəyın sağında gedən, yandaş; Rad. 1. bəyın sağında gedərək, onu gəlinə tərəf aparan adam, 2. Kürəkənin yol göstərən, 3. yengə; Rh. 1. ər evinə gedən gəlinə yoldaşlıq edən qadın, 2. kürəkənin kişi yoldaşı; Söd. (sadiç, sadiş) yoldaş, səmimi dost; (sağdaç) evlənən gəncin qardaşı; (sağdeş) toyu olanın ən yaxın dostu, sirdaşı.
SAĞDIRMAQ	- Sağdırmaq. Dl. (sağturmaq); Rad., Rh. sağdırmaq.
SAĞINC	- Düşüncə, ümid.
SAĞIŞ	- Hesab; məhşər. Dl. (sakiş); İd., Rad., Rh., Söd., Şs., Ts. I-IV. Haqq-hesab, sayma, məhşər; Sağış günü - hesab günü, qiyamət günü, məhşər günü.
SAĞLIQ	- həyat, salamatlıq, sağlıq, səhhət.
SAĞMAQ	- Sağmaq. Dl., İd., Leh., Rad., Sen., Şs. sağmaq, əllə sığallamaq, barmaqlarla sığallamaq, sıxıb çıxarmaq, heyvanın məməsini sıxaraq südünü almaq.
SAĞRAQ	- Bədə. Bur. çini, büllür və ya gildən olan lüləli bardaq; Dl. qədəh; İd. kasa; İh. lüləsiz uzun boğazlı su qabı; Rad. qədəh; Rh. içki kəsəsi; Söd. (sağrak və suğrak) qədəh; Şs. piyalo, bədə, kasa, çanaq, qədəh; Sağraq sürdürmək - içki paylatmaq, saqilik etdirmək; Sağraq sürmək - içki paylamaq, saqilik etmək.
SAĞRI	- Sağrı, paça. An. insanda budun yuxarı hissəsi; Atın arxadan üst tərəfi; İd. atın arxa ayaqlarının üstündə yuvarlaq yer; Leh. heyvanın bel ilə quyruq arasında şiş yeri və oranın qalın dərisi; Rad. 1. atın arxası, 2. atın arxa dərisi; Rh. 1. insan yaxud heyvanın arxası, sağrı.
SAİR (Ə.)	- Sair, başqa, digər.
SAQ	- Sağ (salamat), sağ tərəf. An., Dl., Rad., Söd., Ts. I-IV. Ehtiyatlı, oyaq, ayıq, həssas (saqınmaq fə'li ilə bağlıdır).
SAQAC	- Üzərində çörək bişirilən yuvarlaq sac.
SAQAL	- 1. Saqqal, 2. keçinin çənəsi altında bitən tüklər, 3. Quşların dimdikləri altında və sinitələrində bitən uzun tüklər; Saqalı uzun - uzun saqqallı; Saqqallu bozac turğay - bax: turğay və bozac.

SAQAR	- Qaşqa. An., İd., İş., Ku., Leh., Rad., Rh., Sen. (sakkar); Ts. I, II, IV., Tür. 1. altında ağ loko olan heyvan, altında ağ olan at, atın altındaki ağılıq qaşqa, 2. atın altında və ya burnundan aşağı alt dodağa sallanan, uğursuz sayılan saç.
SAQIN	- Aman! diqqət! gözəl! bax! etmə! Saqınmaq (qorunmaq, gizlənmək) fe'lindən.
SAQLAMAQ	- Saxlamaq; 1. mühafizə etmək, gizlətmək, 2. Baxmaq, bəsləmək.
SAQSAĞAN	- Sağsağan; Qarğalar fəsiləsindən quş; Qocələ.
SALAM (Ə.)	- Salam. 1. Salamat, sağlamlıq, 2. sağalma, 3. Sağlamlıq, sağlıq; Salam vermək - hörmət göstərmək; Salam etmək - xəbər göndərmək, salam söyləmək.
SALAMLAMAQ	- 1. Salam vermək, salamlamaq, 2. hörmət etmək, saymaq.
SALAVAT (Ə.)	- Məhəmməd peyğəmbər və imamların şə'ninə oxunan dua.
SALLAXANA	- Sallaxana (y.a.) - Sallaxana qayası.
SALXIM	- Salxım, asqı; Üzüm salxımı.
SALINDIRMAQ	- Bir şeyi sallamaq, sallatmaq, asmaq; Ts. I-IV. buraxmaq, endirmək.
SALINMAQ	- Dağılmaq, düzülmək, yerləşdirmək.
SALI VERMƏK	- Nişan vermək. İh., Leh., Rad., Rh. buraxmaq, azad etmək, sərbəst buraxmaq.
SALQUM-SALQUM	- Sərin-sərin.
SALMAQ	- Buraxmaq, sallamaq. Ab., DL., İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. II-IV. 1. atmaq, fırlatmaq, 2. başını buraxmaq, açmaq, 3. göndərmək, 4. sürmək, uzaqlaşdırmaq, dəf etmək, 5. atılmaq, həmlə etmək, 6. dördnala çapmaq.
SAM	- Zəhərli külək. Kt., Rh., Tür. çöldən əsən isti külək, zəhərli külək, əksərən gündüz əsən zəhərli, öldürücü isti yel, Sam yelləri - zəhərli isti küləklər, Sam yelləri əsmək - zəhərli və isti küləklər əsmək.
SAMAN	- Saman, dənli bitkilərin xırmanda döyüldükdən sonra qalan hissəsi; Saman döşəkli - döşəyi samandan olan, saman üstündə yatan.
SAMUR	- Samru, dərisindən qiymətli kürklər hazırlanan xəzli heyvan; Samur cübbəli - samur kürklü.
SANCAQ	- Bayraq, sancaq, tuğ; Sancaq böyi - vali, bölgə başçısı, bölgə bəyləri.
SANCIDAN	- Sancıdan (y.a.) - Sancıdanın bəyləri.
SANCMAQ	- Sancmaq. An., DL. (sançmaq); İd., İh., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV. Tür. batırmaq, dürtmək, dəlmək, soxmaq, saplamaq, keçirmək.
SANMAQ	- Sanmaq. 1. Fərz etmək, hesab etmək, təsəvvür etmək, zənn etmək, 2. saymaq.
SAPA	- Sapmaq fe'linin kökü; Saparaq, sapıb; Leh., Rad., Rh., Sen., Şs. doğru yoldan çıxmış, şəhərdən xaric, kənar yer; sapa yer gözətmək - qaçmaq üçün yer axtarmaq, girməyə dəşik axtarmaq.
SAPAN	- Sapand; İh., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs. maneə, içinə daş qoyub atılan herb aləti, daş fırladılıb atmaq üçün ipli torba; Sapan taşı - sapandla atılan daş; sapan taşına tutmaq - birinə, bir yerə sapandla daş yağıdırmaq.
SARA-SARA	- Səriya-səriya, dolaya-dolaya.
SARARMAQ	- Saralmaq, sarı olmaq, sarıya dönmək, solmaq.
SARAY (F.)	- Saray, böyük ev, qəsr, köşk; Rad. ev, saray, iqamətgah.
SARI	- Sarı; Sarı donlu - sarı geymiş, sarı libaslı; Sarı yılan.
SARIQ	- Səriq. Leh. Başa sarılan çalma, əmmamə; Pəpaq, bərk üstündən sarıman şal; Rad. başın ətrafına sarıman bez, yaxud şal; Səriqləri yerə çalmaq - dərddən, qəmdən, acıqdan pəpağını yerə çırpmaq.
SARILMAQ	- Sarılmaq, qolları ilə qucaqlamaq, bir-birinə dolanmaq.
SARIMSAQ	- Mə'lum bitki, sarımsaq; Sarımsaq otu; Leh. ilan otu və su sarmaşığı da adlanır.
SARMAQ	- Sarımaq, ip ilə dövrələmə dolamaq.
SARMAŞMAQ	- Bir-birinə sarmaşmaq, sarılmaq, qucaqlaşmaq.
SARP	- Sort, dik. İd., Leh., Rh., Sen., Ts. II-IV. çətin, möhkəm, bərk.
SARSILMAQ	- Sarsılmaq, qopmaq, yerindən oynamaq, üzüntü keçirmək.
SARU	- Sarı; Saru yalan (müq. et.: ağ yalan).

SARVAN (F.)	- Sarvan. Bur. (sarban) davoçı, davo otaran.
SASI	- İyrənc. An., DL. (sasıq); Leh., Rad., Rh., Sen. (sasıq); Şs. (sasıq); Ts. II. (sasıq) 1. çürük, yavan, dadsız, 2. pis qoxulu, qoxumuş, iyələnmiş; Sasi dinli - iyərənc dinli.
SAVAŞ	- Döyüş, cəng, hərbi müharibə; Savaş cəlmək - müharibə etmək, savaşımaq; Savaş günü - döyüş vaxtı, günü.
SAVAŞMAQ	- Döyüşmək, vuruşmaq; Savaşmaqıl - savaşımaqın.
SAYMAQ	- Sovmaq, ötmək. Leh., Rad., Rh., Sen., Ts. I-III. Dəf etmək, özündən uzaqlaşdırmaq, qovmaq, aparmaq, sovuşdurmaq.
SAVRILMAQ	- Sovulmaq, dağılmaq. DL., Rad., Rh., Sen. atılmaq, dağılmaq, sovrulmaq, saçılmaq.
SAVULMAQ	- Sovulmaq, aradan çıxmaq. DL., Leh., Rad., Rh., Sen., Ts. I-IV. özünü qorumaq, yana çökilmək, sivişib qaçmaq, qorunmaq, sovuşmaq.
SAY	- Düz., düzgün, eilalı; Say eidalı; Saya varsam - sayıb getsəm; Saya varsam dükənsə olmaz - saymaqla qurtarmaz.
SAYDURMAQ	- Saydırmaq, e'tibar etdirmək.
SAYMAQ	- Saymaq, hesablamaq; sayılmaqla Oğuz bəyləri dükənəsi olmaz - sayılmaqla Oğuz bəyləri qurtarmaz.
SAYRAMAQ	- Ötmək, oxumaq (quş). Ab. (sıramaq); DL., Rad., Sen., Şs. (quş) ötmək, civildəmək, cıkkıldəmək.
SAYRU	- Xəstə; Sayru düşmək - xəstələnmək.
SAYVAN (F. SAYEBAN)	- Kölgəlik. An. 1. xırman və bostan yerində taxtadan daxma, kölgəlik, 2. evin tavanı; Bur. günəşin hərətindən qorumaq üçün sultanların başları üstündə tutulan kölgəlik və günlük adlanan çətir; Rad. yaz çadırı, günlük; Ts. I-IV. kölgə yaradan sipər, çətir.
SAZ	- Qamışlıq. 1. İd. meşə; Leh., Rad., Rh. qamış, qarğı, 2. Musiqi aləti, 3. əhval-ruhiyyə.
SEÇİLƏCƏKLƏYİN	- Ayrılaq kimi, seçiləcək kimi.
SEÇMƏK	- Görmə bilmək, seçmə bilmək, görüb fərqləndirmək.
SEVGİ	- Sevgi, məhəbbət.
SEVGİLİ	- Əziz, qiymətli, sevgili şəxs.
SEVİNC	- Fərəh, nəşə, sevinc, şadlıq; Sevinc vermək - sevindirmək, şad xəbər vermək.
SEVMƏK	- Sevmək, aşiq olmaq istəmək; Sevinci-qıvanı - sevincə-sevincə, gülə-gülə.
SEYRAN (Ə.)	- Zövq almaq üçün at və ya araba ilə gəzinti, seyir çıxma.
SEYRƏK	- Seyrək, sıx olmayan, seyrek, adda-budda, az miqdarda.
SƏBƏB (Ə.)	- Səbəb, bir şeyə çatmağa vəsilo və alət olan şey, bəis, bir şeyi törədən əmil, səbəb.
SƏBR	- Səbr, müsbət vaxtı özünü ağılayıb inləməkdən saxlamaq; Fəlakətə qatlanma, dözümlülük göstərmək; Səbr etmək - təhəmmül etmək, davam gətirmək, qatlanmaq.
SƏDDƏQNA (Ə.)	- Qur'andan: "Düz olduğunu bildik, düz olduğuna inandıq".
SƏDƏQƏ (Ə.)	- Allah yolunda fəqərəyə verilən pay.
SƏFA (Ə.)	- Səfa. 1. Təmizlik, aydınlıq, 2. həzz, zövq, daxili fərəh; Səfəst olmaq - həzz almaq.
SƏGİRDİŞ	- Səyirtmə. Rh. qaçış torzi, qaçma, səyirtmə, atın səyirtmə yerişi.
SƏGİRMƏK	- Səyirtmək. An. (səyirtmək, səkirtmək, sügürtmək); İb. (səkirtmək); Leh., Rad. (səyirtmək); Rh. (səyirtmək), Sen. (sığirtmək); Şs. (sığirtmək); Ts. I-IV. 1. Addımını tez-ləndirmək, qaçmaq, 2. at oynatmaq, 3. Üzörinə atılmaq.
SƏGİRMƏK	- Sığırmaq. Ab. (sığirtmək); İd. (səkrimək); Leh., Rad. (seyirmək); Rh. (seyirmək); Sen. (sığirtmək və siqirtmək); Söd. (seyirmək); Şs., Ts. I. (səkrimək), II, IV. (segrimək) göz qapağının əsməsi, qınıldamaq; Xəfif titirmək, azca sığrayan kimi olmaq.
SƏHABƏ (Ə.)	- 1. Yoldaş, 2. Peyğəmbərimizin yoldaşları, yaxın ətrafı.
SƏHİH (Ə.)	- Doğru, tam düzgün, səhsiz.
SƏXT (F.)	- Portlik. Bur. 1. Dürüst, 2. çətin, 3. sort, 4. möhkəm, mötin; səxt olmaq - qəzəblənmək.
SƏKSƏN	- Həştad, səksən (80).
SƏKSƏNMƏK	- Qorxmaq, səksənmək; Şs. yuxudan sığrayıb oyanmaq, qorxu ilə yuxudan sığrayıb qalmaq, birdən-birə oyanmaq, həyacanla titirmək, hürkmək; Söd. (səksənmək, səmsənmək) vurmaq üçün qolunu qaldırmaq.

SƏLVİ (F. SƏRV)	- Sərv; Həmişə yaşıl, hündür boylu ağac; Səlvî boylu - boylu sərv kimi olan, uzunboylu gözəl.
SƏMÜZ	- Kök. Dl., İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs. otli, yağlı, kök.
SƏN	- Sən (şəxs övözliyi).
SƏPMƏK	- Saçmaq, yağdırmaq, səpmək.
SƏRÇEŞMƏ (F.)	- Baş, komandan.
SƏRHƏD	- Sərhəd boyu, qonşuluqda olan yer.
SƏRHƏNG (F.)	- Bur. 1. sərdar, komandan, 2. pəhləvan, mübariz.
SƏRXOŞ (F.)	- Sərxoş. 1. Baş firlanan, yorğun, 2. başı dumanlı, məst, kefli; Sərxoş otaq - içki başına vurmaq, içkidən baş firlanmaq.
SƏRMƏK	- Yərə salmaq, yərə açmaq, sərmək, yərə yixmaq.
SƏRMƏRMƏK	- Bur. (sarmarma) sayıqlama; Ts. I. (sarmurmaq və sərmürmək) yuxudan birdən-birə sıçrayaraq oyanmaq, sayıqlayaraq oyanmaq.
SƏRMÜZƏ (F.)	- Çökmə (ayaqqabı). Rh. bayırda uzunboğaz çökmənin üstündən geyilən şey, qaloş tipli yapı.
SƏRPƏ-SƏRPƏ	- Səpə-səpə.
SƏRPMƏK	- Sıyımaq; səpmək.
SƏRVƏR (F.)	- Rəis, hökmdar, şah, başçı, yüksək ali şəxs.
SƏS	- Avaz, səda, səs, ün.
SƏTTAR (Ə.)	- Allahın adlarından biri; İnsanların qusurlarını, eyiblərini örtüb gizləyən, onları bağışlayan deməkdir; Səttar Tanrı - eyibləri örtən, bağışlayan Allah.
SİQRAMAQ	- Atılmaq, hoppanmaq, tullanmaq, irəli atılmaq.
SİĞAMAQ	- Sığmaq, sıxmaq.); İh., Leh., Rad., Rh., Ts. II-III. 1. çırmamaq, 2. öl ilə oxşamaq, sığallamaq.
SİĞİN	- Sığır, dağ keçisi. An. maral cinsindən olan heyvan; Dl. (sıqun) maral; Leh. maralın böyük növü, xallı maral; Sen. dağ sığırı; Şs. (suqun) bir növ dağ öküzü; (sıgın) maraldan böyük, bir növ çöl sığırı, çöl ahusu; Ts. I-IV. çöl keyiki və sığırı; (sıgım) maral; (suqun) keyik.
SİĞİNMAQ	- Sığınmaq. İb., Dl., Leh., Rad., Rh., Sen. gizləniş qorunmaq, bir sığıncağa girmək, pənah götürmək; Sıgınu gəlmək - sığınıb gəlmək, sığınmağa gəlmək.
SİĞINU	- Sığınaraq, sığınıb; Sıgınu gəlmək - sığınıb gəlmək, sığına - sığına gəlmək.
SİĞİR	- Sığır, buğa, öküz və inək növündən olan yetişmiş mal-qara; Sığır damı - sığır yatan yer; Bel şəkilli buynuzları olan maral fəsiləsindən gövsəyən iri məməli heyvan.
SİĞİRİ	- Mal-qara gövündən tikilmiş uzunboğaz çökmə.
SİĞİRTMAC	- Sığır otaran, çoban. An., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV. ilxıçı.
SİĞMAQ	- Yerləşmək, uyusmaq.
SİQLAMAQ	- Sıqtamaq; Ab. (sıqtamaq) ağlamağın mübaligə forması; An. (sıqramaq) ağlamaqla bərabər işlənilir; İb. (sıqtamaq, sıxtamaq, sıqtamaq) ölü üçün ağlamaq; Dl. (sıqtamaq, sıxtamaq) ağlamaq; Rad. ah-vay etmək, ağlamaq, yanıb yaxılmaq; Sen. (sıqtamaq) iztirabdan bərk-bərk ağlamaq; Ts. I. göz yaş tökmək, sızlamaq; Sıqlayanda - ağlayıb - sızladığı vaxt.
SİQMAQ	- 1. Sıxmaq, tozyiq etmək, 2. suyunu çıxarmaq.
SİMAQ	- Sındırmaq, qırmaq. An., Dl. qırmaq, parçalamaq; Leh., Rad., Rh. 1. Qırmaq, parçalanmaq, 2. məğlub etmək, məhv olmaq; Ts. I-IV. 1. qırılmaq, 2. məğlub olmaq.
SİNAMAQ	- Sınmaq. An., And., Dl., Doğ., İb., İh., Leh., Rad., Rh., Şs. (sinəmək); Ts. I-IV. tocrübə etmək; Sınayü gəlmək - sinamağa gəlmək, sinayaraq gəlmək.
SİNDİRMAQ	- Bir kövrək şeyi sındırmaq, qırmaq, alçaltmaq; Leh., Rad., Rh., Ts. I-III. yemək, yox etmək.
SİNİQ	- Sınıq. An., İb., Leh., Rad., Rh., Şs., Ts. I-IV. qırıq, sınıq, arzusu puç olmuş (adam).
SİNİRLİ	- Kirişli. Köşə sarılmış, köşə ilə bərkidilmiş, möhkəm.
SİNMAQ	- Sınmaq, qırılmaq. An., Dl., İb., İh., Leh., Rad., Rh., Sen., Söd., Ts. I-IV. 1. sınmaq, qırılmaq, parçalanmaq, 2. yenilmək, yox edilmək.

SİNİRLAMAQ	- Kirişləmək.
SİRAVARDI	- Sıra ilə, növbəli-şərik; Leh., Rh. bir cərgədə, bir sırada, bir-birinin ardınca.
SİRÇA	- Şüşə. Leh., Rad., Rh., 1. cam, şüşə, 2. xam almaz, işlənmiş almaz; Sırça barmaq - ön kiçik barmaq, çeçələ barmaq.
SİRİLMAQ	- Sıyrılmaq.
SİRT	- Kürək. Leh., Rad., Rh. arxa, kürək, bel; Sirtı yoluq - belə tüksüz, qoca, əldən düşmüş; Sirtı yoluq boz qurd - qoca, əldən düşmüş qurd, qoca qurd.
SIYIRMAQ	- Çıxartmaq; Leh., Rad. 1. bir şeyin üzünü qoparmaq, çəkib çıxarmaq, 2. qılınc çəkmək, qılınc qınından çıxarmaq.
SIYIRTMAQ	- (Bax: sıyımaq).
SIZLAMAQ	- Sızlamaq. Dl., Leh., Rad., Rh., Sen. (sızləmək); Sızlamaq, ağrımaq, ağrı duymaq.
SIZLATMAQ	- Sızlatmaq. Dl. ağrımaq, sızlatmaq; Leh., Rad., Rh. 1. ağrımaq, ağrı vermək, 2. ağlatmaq, inlətmək.
SIZMAQ	- Sızmaq. Ab., Rad., Rh. yavaş-yavaş oriyib axmaq, qabdan və ya başqa şeydən axmaq, damcı-damcı tökülmək.
SİCİM	- Sicim, bir neçə qat, qozıldən (keçi, at tükündən) toxunmuş uzun ip; Rad., Rh. ip, inə ip.
SİDQ (Ə.)	- Gerçək, gerçəklik, sədəqət, səmimiyyət; Sidqi bitün - tam səmimiyyətli, möhkəm inamlı.
SİLCƏK	- Silincə, silon kimi.
SİLMƏK	- Silmək. İb., Leh., Rad., Rh. 1. yaş bir şeyi öli çəkorək qurutmaq, 2. toxundurmaq, 3. silmək, tozu, nemi tomləmək.
SİN-SİN	- İtlərin ağlaymış kimi çıxardıqları səs toqlidi, zingildəmə; Sin-sin sinləmə - itin yanıqlı zingildəməsi.
SİNƏK	- Milçək.
SİNLƏMƏK	- Sızıldamaq; zingildəmək. Ab. (sinləmək) dərddən gizləcə və asta ağlamaq; An. 1. dəniz və meşə kimi şeylərin oks-soda verməsi, 2. zingildəmək, 3. "sin" deyə səs çıxarmaq; Dl. (it) soyuqdan ulamaq; (qulaq) cingildəmək; Leh., Rad., Rh., Sen. (sinləmək); Söd. (sinqələmək, sinləmək, sinkləmək); Ts. I-II. (sinləmək), III, IV. (sinləmək) heyvanın gizləcə inləməsi, böyülmək, ulamaq, inləmək, yavaş səsə ağlamaq, sızıldamaq, (it) kəsik-kəsik bağırmaq, həzin səs çıxarmaq, yavaş səsə acıqlı-acıqlı ağlamaq, zingildəmək.
SİPARA (F. SİPARƏ)	- Qur'anın bölündüyü 30 cüz'dən hər biri.
SİRR (Ə.)	- Sırr, gizlədilon şey, gizli saxlanan fikir, söz, mətləb.
SİVRİ	- Kəskin uclu, sıvri, şiş.
SİZ	- Siz (II şəxsin cəmini bildiren söz, övözlik).
SOĞAN	- Soğan, bostan bitkisi.
SOĞUK	- Soyuq.
SOĞULTMAQ I	- Sorulmaq, qurumaq. Rad., Sen., Ts. III-IV. suyu qurutmaq, suyun çəkilib itməsinə səbəb olmaq; Sovmaq.
SOĞULTMAQ II	- Südün çəkilməsi; quruması. İh., Rad., Rh., Sen. (soğalmaq); Söd., Ts. I-IV. qaynağı yox olmaq, qurumaq, suyu çəkilmək, heyvanların südü kəsilərək, döşləri qırışmaq; Sovulmaq.
SOQMAQ	- Sənəmaq, çalmaq. Dl., Rad., Sen., Şs. 1. (zəhərli heyvanlar) dişləmək (ilan), çalmaq, 2. porçim etmək, içəri qoymaq, soxmaq.
SOQMAN	- Çökmə - ayaqqabı. Rad. yalın ayağa geyilən, dəri və ya tuncdan qırsaboğaz çökmə; Rh. bir növ uzunboğaz çökmə.
SOL	- Sol tərəf, sol; Sol böylər - xanın solunda oturan böylər, xanın sağındakılardan daha ətibarlı, daha üstün böylər; Solmı ala - soluma dönüb.
SOLMAQ	- Solmaq. Leh., Rad., Rh., Şs. saralıb solmaq, zorla nəfəs almaq, nəfəsi kəsilmək; Solmağa başlamaq - nəfəsi kəsilmək, tez-tez nəfəs almağa başlamaq.
SON	- Axır, arxa, xitam, nəhayət, uc, son uc - nəticə, son, axır.
SONRA	- Sonra.

SOPI	- Nəsil mənsubiyyəti. Rad. (soy-sop) 1. soy, sülalə, 2. irq, 3. bir adamın əsli-nəslı.
SORMAQ (SORUŞMAQ)	- Ömmək (əmişmək); sual etmək. An., Dl., İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Ts. I-IV., Tür. 1. soruşmaq, sual etmək, 2. ömmək, sora-sora at kimi içmək, sümürmək, ömə-ömə içmək; Sorar olmaq - sual etmək, soruşmaq.
SOVĞILMAQ	- Qurumaq, kəsilmək (suya aiddir).
SOVQAT	- Sovqat; An. (savqat və sovqat); Doğ. (soqet); Rad., Rh. (sevqat); Sen. (soqat); Şs., Ts. I-IV. (savqat və savkat); Tür. (savqat, sıqat, sokat), örməğan, hədiyyə, ehsan, ön'əm, bəxşış, töhlə, peşkoş, mükafat.
SOYUQ	- Soyuy; Souq-souq bınarlar - buz kimi bulaqlar; Souq-souq sular.
SOVULMAQ (Ə. SOLMAQ)	- Gücünü itirmək, souşmaq, qurtarmaq, keçmək.
SOY	- Soy, nəsil. Leh., Rad., Rh., Sen., 1. əsil-nəsil, 2. Ailə, 3. irq, 4. atalar, 5. sülalə, 6. söz, melodiya.
SOYLAMA	- Söyləmə, demə. Doğ. Ümumiyyətlə hər hansı bir tərzdə şe'r; Melodiya ilə oxuma, demə.
SOYLAMAQ	- Söyləmək, demək (dastan, hekayət). Södl., Ts. I-IV. üməlli-başlı araşdırmaq, təhqiq etmək; Ts. II. əsil-nəcabətli göstərmək; Söyləmək, demək, şe'r, mahni oxumaq; Soy soylamaq - söz demək.
SOYMAQ	- Bir şeyin örtüyünü açmaq, geyimini çıxarmaq, sıyımaq, soyundurmaq; Qoyunun dərisini bədənindən ayırmaq.
SÖGMƏK	- Pis söz söyləmək, söymək; Söğüb durarsan - söyürsən, söyməkdəsen.
SÖHBƏT (Ə.)	- Ülfət saxlama və danışma, müsahibə, toplantı; Söhbət etmək - danışmaq, görüşmək; söhbətə girmək - söhbət edənlərin toplantısına girmək; Söhbətə başlamaq.
SÖKMƏK	- Sökmək. Dl., Leh., Rad., Rh., Şs. sökmək, qoparmaq, kökündən çıxarmaq, yol açmaq.
SÖYKƏNMƏK	- Söykənmək, dayanmaq. An. (sövkənmək); And., İb. (sökonmək); İh., Leh. (söyqən-mək); Rad. (söyqənmək); Södl. (sevkenmək, söğkənmək, sövkənmək); Şs. (soyanmaq); Ts. I-IV. dayanmaq, bir şeyə dayanmaq, söykənmək.
SÖYLƏMƏK	- Söyləmək, demək, söz demək, anlatmaq, bəyan etmək.
SÖYLƏŞMƏK	- 1. Döyüşmək, qarşılaşmaq, 2. danışmaq, müzakirə etmək.
SÖZ	- Söz, kəlam, laqırtı; Söz atışmaq - söyüşmək; Söz açmaq - danışmaq, söhbət etmək; Söz etmək - dalınca danışmaq. Sözüni sınaq - sözünü yerə salmaq; Sözü tutmaq - dediyini etmək.
SU	- Su, axar su, çay; Su haqq didarın görmüşdür, Sular taşmaq - yatağından çıxmaq.
SUÇ	- Günah, xətə, qəbahət; Suçunu dilomək - üzr istəmək; Suçundan keçmək - günahını bağışlamaq.
SUÇU	- Su yolunun təmirçisi.
SULB (Ə.)	- Bel, kürək. An. bel; Leh. onurğa sümüyü, bel.
SULTAN (Ə.)	- Sultan; Xaqan, xan, bəy; Kt. padşah.
SULTANIM	- Kişi eynindən olan hörmətli adama xitab kimi işlənir.
SUM	- Dolu. An., İh., Leh., Rad., Rh., Şs., Tür. dolu, tamam, içi dolu, bütün, külçə; Sum altun - içi və xarici qızıl, külçə qızıl.
SUNQUR	- Yirtici quşdur (Bax: ağ sunqur).
SUNMAQ	- Vermək, təqdim etmək. An., İd., Leh., Rad., Rh., Södl., Şs., Ts. I-IV. vermək, uzatmaq; təqdim etmək; Örz etmək; Leh., Şs. qədəh uzatmaq, içki vermək; Leh., Ts. I-IV. həmlə etmək, hücum etmək.
SURƏT (Ə.)	- Surət. An. hər şeyin təmsalı; kt. 1. şəkil, 2. növ, 3. Sifət, 4. hey'ət; Leh. 1. hey'ət, 2. nüsxə, 3. şəkil, 4. Rəsm, təsvir, 5. çöhrə, üz.
SURNAÇI	- Zurnaçı; Bur. surnay sözündəndir, "toy" mənalı sur sözü ilə nay kolməsinəndən düzəlib. Çox zaman toylarda və bayramlarda çalınır. Zurnaçı da şənliklərdə zurna çalan adamdır.
SUSANMAQ	- Susamaq. Rad. susamaq, tamahsılanmaq, bir şeyə şövqlənmək.
SUBHANƏHU (Ə.)	- Ona (Allaha) eşq olsun. Kt. (sübhən-Allah) təsbəh.

SÜD	- Süd, qadınların və dişi heyvanların döşündən gələn ağ rəngli maye, süd; Südü oynamaq - sudu gəlmək; Sudun darımaq - döşünü sıxıb süd gətirmək; süd damarı - döşə süd verən damar.
SÜFRƏ	- Süfrə. Doğ., İh. (sofraq; Kt., Ku., Rad. (sofraq; Rh. (sofraq) süfrə, yemək masası, müxtəlif formalarda masa, açılmış yemək süfrəsi, yolçunun özü ilə gətirdiyü azuqə, 2. sını, yemək sınısı, yemək altına yayılan doyurucu dəri; Süfrə çəkmək - ziyafət vermək; Süfrəsinə gəlmək - süfrəsinə qusur tapmaq.
SÜĞİLİK	- Şiş; Ağacdən və ya donurdən olub, kabab çəkmək üçün istifadə edilir; Rad. (soqlı); Södl. (suğlu); Sen. (suğlu); Ts. I. (söqlük); II-III. (suğlu); Tür. (suğlu) kabab şişi.
SÜGSÜN	- Ənsə. An. (sügsün); İh. (süksün); Södl. (sügsün, süksün, sünsin); Ts. I-III. (süksün); Boynun arxa hissəsi, ənsə.
SÜMÜRMƏK	- Sümürmək. An. (sonurmaq) ömmək; (sömürmək) yalayib udmaq; İb., İh., Leh., Rad., Rh. (sünürmək, sümürmək); Sen., Södl. (sonurmaq) sümürmək, sümürmək); Şs., Ts. I-III. ömmək, böyük udumlarla hortuldayaraq içmək, tam içmək, sormaq, hamısını birdən yemək, silib süpürmək, yeməyi qurtarmaq, yeyərkən qabağından heç nə saxlamamaq.
SÜNİCİ	- Nişanlanmış, damğah.
SÜNMEK	- Nişanlamaq. An., İd., İh., Rad., Södl., Ts. I-II. Uzanmaq.
SÜNÜ	- Süngü. Dl., İb. (süqü); İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. II-IV. (süqü və sünü); Süngü, mızraq, qarğı.
SÜNÜCÜK	- Kiçik süngü.
SÜNÜK	- Sünük, komik. Dl. (sönük); İd., İb. (sünek); İh., Leh. (sünek); Rad. (söyek, süek, süyek, sünük); Ts. I-IV. (sönük, süyük); Sümük.
SÜR	- Sür eida; Çoxillik qamışın yoğun gövdəsindən hazırlanan nizo.
SÜRAHİ (Ə.)	- Sürahi. Kt. (əs-sürahiyyə) şorab qabı; Leh., Rh., St., Tür. büllür və ya şüşədən boğazlı su qabı.
SÜRDÜRMƏK	- Saqilik etdirmək, şorab gözdirmək; Bir somto, bir tərəfə yönəltməmək, istiqamət verməmək.
SÜRİ	- Sürü, heyvan dostası, toplusu.
SÜRMƏLİ	- Sürməli (y.a.); Ağcaqala Sürməli.
SÜRİMƏK	- Sürümək. İd., Leh., Rad., Rh. sürümək, sürükləmək, bir şeyi yerlə çəkmək, çəki aparmaq.
SÜRMƏK	- 1. Çıxarmaq, qovmaq, 2. sürgün etmək, 3. sürtmək, toxundurmaq, 4. üzərinə atılmaq, 5. at çapdırmaq, 6. Qədəh gözdirmək, içki vermək.
SÜRÜC MƏK	- Sürüşmək. Dl., İb., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs. ayağın nöyosə ilişməsi nəticəsində yıxılan kimi olmaq, sürüşmək.
SÜRÜLMƏK	- 1. Davam etmək, sürüb getmək, 2. qurulmaq, toplanmaq; Sürüb getmək - üstünə getmək, cümmaq.
SÜRÜLƏ-SÜRÜLƏ	- Yerini üstü ilə bir şeyi çəki-çəki aparmaq, sürüyə-sürüyə.
SÜSƏGƏN	- Buynuzlu. Rad. (süsken); Södl. (süsqen, süsüqen); Ts. II. (süsqen), III-IV. (cüsegen) 1. buynuzu ilə vuran, buynuzlayan, 2. azgün sığır.
SÜSƏLMƏK	- Batırmaq, dürtülmək, saplanmaq.
SÜSƏŞMƏK	- Buynuzlaşmaq. Dl., Rad., Rh., Södl., Ts. I, II, IV. (heyvanlar) buynuzlaşmaq.
SÜSMƏK	- Buynuzlamaq. An., Dl., Leh., Rad., Rh., St., Ts. I, II, IV. (heyvan) buynuzu ilə vurmaq, buynuzlamaq.
SÜVAR (Ə.)	- Süvari, at minən, atlı, süvari; Süvar olmaq - atlanmaq, ata minmək.

Ş

ŞAD (Ə.)	- Şən, bəxtiyar, fərəhli, sevincli; Şadlıq etmək - öylənmək, şənəlmək; Şadlıq çalmaq - şənlikdə qopuz çalmaq.
ŞADMAN (Ə.)	- Şən, sevincli, məmnun.

ŞAH (F.)	- Şah. Bur. 1. Hökmdar, padşah, 2. daxilən və zahirən özü kimilərdən böyük və gözəl olan şey; Şah yigit - böyük qəhrəman, böyük bahadır.
ŞAHBAZ (F.)	- Şahin, qoçaq. An. lovğa; Bur. ağ və iri torlan; Rh. 1. qəhrəman, mübariz, 2. Zərbə; St. 1. mükəmməl, şahano, 2. Cəmərd, alimənb; 3. əsil-nəcəbotlı, ulu; Şahbaz aygır - einsk at; Şahbaz yigit - igid, dolıqanlı.
ŞAHİN	- Şahin. Qaragöz einskindən ov quşu, oksorən onunla durna ovlayırlar; Doğ., Ga., Ts. I-III. Şahin; Şahin quşu; Şahin başı - baş şahinçi (şahların və bəylərin yanında onlarla birlikdə ov edən ağalardan biri).
ŞAHINÇİBAŞI	- Ov quşlarına baxan xidmətçilərin başçısı.
ŞAH YİGİT	- Böyük bahadır, böyük qəhrəman.
ŞAQİMAQ	- Çaxmaq (şimşək). Ga., Rh., Ts. I-IV. Şimşək çaxmaq, şimşək kimi çaxmaq, parlammaq; Söd. 1. Möhkəm sancılmaq, 2. ağırmaq, 3. azarlamaq.
ŞALVAR	- Şalvar. Bur. don; Leh. yun parçadan don, tuman üstündən geyilən çuxa.
ŞAMATA	- Hürmək; Leh., Rh., Şs. bağırışma, gurultu, vəlvələ.
ŞAM	- Şam (y.a.).
ŞAMİ	- Şam şəhərinə aid. Rad. (hamiyano); St., Şs. (şamiyan) çadır, kölgəlik; Şami günlük - qırmızı və qara rəngli çadır.
ŞAMİ GÜNLÜK	- Şamda (Suriyada) tikilən çadır növü. Bu gün Pakistanda işlənməkdədir, al və qara rənglidir.
ŞAŞMAQ	- Çaşmaq. Leh., Rad., Şs. ağılı itirmək, çaşmaq.
ŞAYƏD (F.)	- Ola bilər ki. Leh., Rh., St. bəlkə, ehtimal ki, ola bilsin ki.
ŞAYQA	- Papaq, şapqa. Leh. (şabka) həsirdən hörülmüş papaq; Keçə, ipək və s. hazırlanan firəng şapqası.
ŞEŞMƏK	- Açmaq. An., Dl., İb., İd., Ts. I-IV. açmaq.
ŞEYTAN (Ə.)	- Şeytan. An., Kt. Haqq-təalənin rəhmətindən uzaq olan, azgın adam, heyvan, cin; Leh., Rh. iblis, şeytan.
ŞƏBÇİRAQ	- Qaranlıqda parıltı verən daş. Bur. gecə çırağ kimi yanan gövhər.
ŞƏFİ (Ə.)	- Kt. 1. Şəfaət sahibi, köməkçi, 2. bir günahkar və ya ehtiyac olan üçün kömək istəyən; Leh. vasitəçi, rica edən; Şəfi götürmək - şəfaətçi istəmək, şəfaət diləmək.
ŞƏFQƏT (Ə.)	- Şəfqət. An. təəssüflənmək; Leh. acıma, təəssüflənmə; Şəfqət damarları qaynamaq - halına yanmaq, mərhəmətə gəlmək.
ŞƏHADƏT (Ə.)	- Şahidlik. Kt. bir şeyin gerçəyini qavrayıb qəti olaraq bilmək; İslamın beş əsas şərtindən biri və ən başlıcası; Şəhadət götürmək - "əşhədü ən la ilahə illəllah və Muhəmmədün rəsul-üllah" (Tanrıdan başqa tanrı olmadığını və Məhəmmədin Tanrının elçisi olduğunu bilir və bəyan edirəm) sözlərini söyləmək; Şəhadət götürmək.
ŞƏHƏR (F.)	- Şəhər. Leh., Rad., Rh., St. böyük qəsəbə, böyük məmləkət, şəhər.
ŞƏHİD (Ə.)	- Şəhid. Kt. şəriətə görə Allah yolunda ölənlə deyilir; Buna "şəhid" deyilməsi yuyulmasında, yaxud yerdən götürülməsində rəhmət mələklərinin hazır olduğundandır; Yaxud Allahın mələklərinin onun cənnət nəmətlərinə yetişdiyini görmələri ilə bağlıdır; Yaxud qiyamət günündə keçmiş ümmətlər haqqında şahidlik etməsi istəyən şəxslərdən olduğu üçündür; Leh. şəhadəti qəbul edən, şəhadət zirvəsinə yetişən, din uğrunda canından keçən; Şəhid etmək - döyüşdə bir müsəlmanı öldürmək; Şəhid olmaq - döyüşdə ölmək.
ŞƏKƏR	- Şəkər, şəkər qamışının donmuş suyu; Şəkər yemək - gözəl söyləmək, xoş danışmaq.
ŞƏQAQ	- Gieqah. An. gözəl qulaq arasında üzərində saç olan yer, yanaq; Kt. gözəl qulağın arası, gieqah, gieqah üzərindəki saç; Şəqaqına imronmək - birçökləri xoşuna gəlmək.
ŞƏN	- Şad, sevincli.
ŞƏNLİK	- Öylənə, nəş'ə.
ŞƏN-ŞADMAN	- Gülə-gülə, nəş'əli, sevincli.
ŞƏR (Ə.)	- Şər. Xeyrin əksi, yaramazlıq, pslik; Şər xəbər - pis xəbər, bəd xəbər.
ŞƏRAB	- İçki, şərab.
ŞƏRABLU	- Sərxoş, kefli.

ŞƏRT (Ə.)	- Şərt. An. qeyd və peyman; Kt. bir şeyi bir qeydə bağlamaq; Leh. qeyd, sözləşmə mədəsi; Şərt eyləmək - söz vermək, əmin etmək.
ŞİLAMAQ	- İşlədirmək. Söd., Ts. I. işlədirmək, parıldamaq.
ŞİRŞİMAQ	- Dayanmaq. "Qulağında şirşiyən naibimmişəm" - qulluğunda dayanan naibimmişəm.
ŞİKAR (F.)	- Ov. Leh., Rh., St. 1. ov, ov heyvanı, 2. ovlanmış heyvan; Şikar öti - ov əti.
ŞİKAYƏT (Ə.)	- Şikayət. Sızıldamaq, yanıb-yaxılmaq; Şikayət etmək - sızılmaq, yanıb-yaxılmaq.
ŞİLLƏ	- Şillo. An. (şaplaq); Leh. (şablaq); Rh. (şaplaq); Sen. (şapalaq); Söd. (şablama, şaplama); Ts. I-IV. (şabla) şillo, şapalaq; Şillo urmaq - şillo vurmaq.
ŞİMDİ	- İndi, bu anda; Şimdən gerü - bundan belə. Şimdiyə dökün - bu ana qədər, bu günə qədər.
ŞİR (F.)	- Şir (yirtici heyvan); 1. aslan, 2. çox qoçaq, qorxmaz, qüvvətli adam haqqında.
ŞİRİ - MƏRDAN	- İgidlərin aslanı, qəhrəman və bahadirlərin başçısı (həzrət Əlinin ləqəbi).
ŞİRİN (F.)	- Şirin. Leh., Rh., St. cazibəli, xoş, nəfis, sevimli, dadlı.
ŞİROKUZ	- Şirokuz (u.a.) - Şirokuz ucu.
ŞİŞ	- Şiş. İb., Leh., Rad., Rh., Şs. 1. ot bişirilərkən onun keçirildiyi ağac və ya dəmir çubuq, 2. sütun, dirək.
ŞİŞLİK	- Şişə keçirilib qızardılacaq qoyun və ya quzu; Doğ., Ka., Rad. şişə çəkilən ot, kabablıq ot, şişə qızardılmış ot; kabab; Sen. toylarda güləşdə qalib gələn pəhləvanlara verilən bəxşiş.
ŞİŞMƏK	- Şişmək. İd., Leh., Rh. qabarmaq, üfürülmək, şişmək.
ŞİVƏN (F.)	- Şivən. Bur., Leh., St. məhənat və müsibət vaxtında ağlayıb - sızlama; Şivən etmək - ağlayıb inləmək; Şivənə girmək - yasa batmaq; Şivən qopmaq - fəryad qopmaq, ah-vay sədaları yüksəlmək.
ŞOL	- O (işarə ovozlu).
ŞORLAMAQ	- Şir-şir axmaq. An., Rad., Rh., Söd., Ts. I-IV. çox və bol axmaq, şiddətlə şirildəyərək axmaq, şiril-şiril axmaq.
ŞORLATMAQ	- Şiril-şiril axıtmaq.
ŞÖYLƏ	- Elo, onun kimi; Şöylə-böylə demək - bəhanələr tapmaq; Şöylə ki - necə ki; Şöylə kim - elə ki.
ŞU	- Bu; Şu asıl - belə, bu cür.
ŞUNDA	- Burada.
ŞÜKR (Ə.)	- Şükr. Kt., Leh. yaxşılığı bilmək və söyləmək, yaxşılığın qədrini və dəyərini başqalarına da söyləmək, tərif etmək; Bir nəmətin qədrini bilib, onu xalqa da bəlli etmək; Şükr qılmaq // şükr eyləmək - yaxşılığı bilib qiymətləndirmək; Şükr eyləmək - yaxşılığı bilib tərifləmək.
ŞÜLƏN	- Böyük qonaqlıq. Bur. (şilan); İb., Rad., Sen., Şs., Ts. I-IV. 1. sultan və ya bəy tərəfindən açılan süfrə, camaat üçün hazırlanmış yemək, qoşuna və xalqa verilən ümumi ziyafət, toy, qonaqlıq, 2. ümumi qurban yeməyi; Söd. gərdək gecəsi gəlinlə bəyin yediyi paxlava və ot yeməyi; Şülən vermək - süfrə açmaq, ümumi ziyafət vermək; Şülən yeməyi - toyda, ziyafətdə verilən yemək.

T

TA	- Ta (dədat). Bur., St. saqın, zinhar; Ta kim - 1. elə ki, 2. saqın, zinhar.
TAALA	- Allah-Taala. Leh., St. alp olsun, uca olsun, ulu olsun. Çox zaman Allahın adı ilə yanaşı sifət vəzifəsində işlədilir. "Allah-taala" kəlməsində "Allah iki uca olsun", yəni "ulu tanrı" deməkdir.
TABUT (Ə.)	- Tabut. Kt., Leh., Rh. meyidin qoyulduğu qutu.
TAC (Ə.)	- Tac. Kt. (osli farsədir) keçmişdə sultanların başlarına qoyduqları daş-qaşlı geyim, tac; Hər ölkənin hökmdarı müxtəlif cür tac qoyurdu; Rh. 1. çələng, 2. şərəf; Tac urmaq - şərəfləndirmək.

TACİR (Ə.)	- Tacir, alıb-satan adam, bəzircan; Ticarətli məşğul olan adam; Tacir donun geymək - tacir qişafəsinə girmək.
TAXT (F.)	- Taxt-tac. Leh., Rad., St. 1. soltonot kürsüsü, hökmdar taxtı, 2. hökmdarın oturduğu yer, 3. sultan, 4. Soltonot; Taxta çıxmaq - şah olmaq, bəy olmaq.
TAQILMAQ	- Taxılmaq, asılmaq, ilişmək, ilişib qalmaq, bağlanmaq.
TAQILU	- Taxılmış.
TAQINMAQ	- Barmağına keçirmək.
TAQMAQ	- Taxmaq. Dl., İd., Leh., Şs. asmaq, bağlamaq, ilişdirmək, keçirmək, taxmaq.
TALBINMAQ	- Çırpınmaq. Ab., Dl., İd. (talıbmaq); Leh. (talabmaq); Rad. (talbmaq talbınmaq); Sen. (talabmaq, talpınmaq); Şs. I-IV. çalışmaq, tərponmək, çırpınmaq, tolaşmaq.
TALE (Ə.)	- Tale, alın yazısı, bəxt, qismət, qədr; Taleli taleinə ox atmaq - qismətinə düşəcək qızı seçmək üçün ox atmaq.
TALI I	- Dəli, arxası. Leh. (dəli); Ts. I-II. arxa, insan və heyvanların iki kürək arası, iki kürəyin birləşdiyi yer, kürək sümüyü.
TALI II	- Tali (y.a.) - Tali sazi.
TAMA (Ə.)	- Aəgözlük, hərislik, bir şeyi lap çox istəmə duyğusu; Tama etmək - çox istəmək, tamah salmaq.
TAMAM (Ə.)	- Bütün, bitmiş, oksiksiz, tam; Tamam ağırlamaq - lazım olan qədər hörmət etmək; Tamam etmək - bitirmək, tamamlamaq; Tamam olmaq - bitmək, bütövlənmək, sonu görmək.
TAMAŞA	- Tamaşa. An. (təməşi) bir-birinə yarışmaq; Bur. bir şeyə həzz almaq və ya ibrət götürmək üçün nəzər etmə; Leh. seyr; Rad. qələbəlik, ümumi əyləncə, seyr; Rh. (farsca, ərəbcə: "təməşi"dən) 1. görmək və ya görülmək üçün oturmaq, yaxud əyləncə məqsədi ilə seyr, 2. əyləncəli bir şeyə baxma, 3. əyləncə, zövq, 4. maraqlı hər hansı bir şey; Tamaşa etmək - baxmaq, seyr etmək; Tamaşaya baxmaq - seyr etmək; Tamaşaya durmaq - seyr etmək üçün durmaq.
TAMMAQ	- Dammaq. Dl., İb., Rad., Sen., Şs., Ts. I-IV. damla-damla axmaq, damcılamaq.
TAN	- Dan. Ab., Dl., İb., Leh., Rad., St., Şs. gün doğması, səhər, səhər aydınlığı, səhər qızartısı, şofəq, havanın işıqlanması; Tan yelləri - səhər yelləri.
TANA SAZI	- Tana sazi (y.a.).
TANIMAQ	- Tanınmaq. Leh., Rad., Söd., Şs. anlamaq, bilmək, tanımaq.
TANIQ	- Şahid. Ab. (tanuq) An., Dl. (tanuq); İb., İd. (tanuq); Leh., Rad. (tanuq, tanıq); Sen. (tanuq, tanıq); Ts. I-IV. şahid; Tanıq olmaq - şahid olmaq; Tanıq olsun (orş, kürsü, Tanrı) - and olsun...
TANIĞ OLMAQ	- Bax: tanıq olmaq.
TANLA	- Sabah, səhərisi. İd., Rad., Sen., Şs., Ts. I-IV. ertə, səhər, şofəq sökülərkən, sabah; Rad. bəlkə.
TANRI	- Tanrı. Dl. (tenri); İb. (tenri); Leh., Rad., Şs. (tinri); Allah, Çələb, Rəbb, Yaradan; Tanrı-toala - ulu Tanrı; Tanrı elmi - Qur'an; Tanrı haqqı - Allahın haqqı; Tanrı evi - Məkkədə Kəbə; Tanrı dostu - Peyğəmbərə verilən adlardan.
TARAQA (Ə.)	- Partlama, çatlama, gurultu, partlayış səsi; Söd. (turaqa) heyvanların boynuna taxılan zəng; (turaqa) qalın dəyənək; Ts. IV. gurultu; Taraqa çatlamaq - gurultu salmaq.
TARAQLIQ	- Bel, dayaqlıq. An., Leh., Rad., Söd. əl və ayaq sümükləri, əl və ayaq barmaqlarının təşkil edən sümüklər; Taraqlığı boşalmaq - əl-ayaq sümüklərinin zəifləməsi.
TARTMAQ	- Dartmaq. Ab., Dl., İb., İd., Rad., Sen., Şs., Ts. I-III. çəkmək; Tartışmaq - çəkişmək.
TAŞ	- Daş; Ab., Dl., Rad., Sen., Şs., Ts. I-IV. xaric, zahir, bayır tərəfi; Taşa dönmək - daşlaşmaq; Taşa tutmaq - daşlamaq.
TAŞQUN	- Daşqın; İd., Leh. (taşkın); Sen., Şs. daşan su coşğun, tuğyan; Taşqun-taşqun - daşaraq axan.
TAŞMAQ	- Daşmaq. Dl., Leh. (su) dolub tökülmək.
TAŞ OĞUZ	- Dış Oğuz (y.a.) - O Oğuz Elinin bir hissəsi.
TAŞRA	- Çöl, bayır. Leh., Ts. I-IV. bayır, bayır tərəfi, xaric; Taşra gəlmək - bayıra çıxmaq.

TATAR	- Tatar. Leh. Moğol tayfalarından olan kiçik qəbilə; Rad. ehtimal ki, Ononda yaşayan Moğollara verilən bir qəvm adıdır. Oğuz qəvmi özünü tatarların soyuna bağlayır. Rusiyanın şərqində sakin olan tatarlar özlərini sadəcə müsəlman adlandırırlar. Çinin şimalında yaşayan qəvm, qıra tatarları; Sen. Alınca xanın öküz iki uşağından birinin adı; Şs. Alınca xanın oğlu; Moğol tayfalarından bir qəvmün adı; Tataristan və Krım əhalisi; Tatar oğlu - tatar soyundan olan.
TATƏRİ	- Özgə. Dl. 1. oəm, 2. Yagma və Quxsılarda kafir uyğurlar; Leh. türk dövlətinə daxil olan vilayətlərin qədim kürd və oəm əhalisi; Rad. bu kəlmə Orxon kitabələrində iki dəfə, eyni eümlə daxilində işlənmişdir. Mon Krımın qərb hissəsində yaşayanlardan Sudakin şimalındakı tatarlara tat dediklərini eşitdim, başqa heç bir ləhcədə tat sözüne rast gəlmədim; 1. şəhərdə yaşamayan tobo qəyo deyilən ad, 2. zadəganların yanında yaşayıb onlara xidmət edən, lakin kölə olmayanlara verilən ad; Barbiyer de Meynarda görür: 1. tat Türkdə oəm və ya kürd mənşəli xalqdır, 2. öz xalqından ayrılıb və bunun nəticəsində təbəhliyə düşənlər; Sen. firqeyi - tacik; Söd. 1. Pəltək, 2. İal, 3. qaba, 4. şaşqın, əbdal, 5. şəhərdə sakin olmayan bir qisim xalq.
TATLU	- Dadlı. 1. Əziz, gözəl, kəziz, 2. dad, ləzzət; Tatlucaq - çox dadlı.
TATYAN	- Tatyən (y.a.) - Tatyən qələsi; Baş Açıq Tatyən qələsi.
TAVLA	- Tövlə; Rad. at axuru; Rh. (tavile) 1. heyvan sığmaacağı, 2. çoxlu at olan axur; St. 1. axur, 2. atlar üçün axur, 3. bir-birinə yoldaş və tam uyğun olan altı yaxud səkkiz atdan ibarət dəstə; Söd. heyvan saxlanan yer; Tavla-tavla - cərgə-cərgə; Tavla-tavla çəkilmək - cərgə-cərgə çəkilmək.
TAVŞAN	- Dovşan.
TAVUQ	- Toyuq; Tuuq koması - toyuq saxlanan yer.
TAY	- Day; Dl., İd., Leh., Rad., Şs. at balası, bala at; İb. bir az böyümüş qulun; Sen. bir-iki yaşında at balası.
TAYAQ	- Dayaq; Dl., Leh., Rad., Sen. (tayaq, tayak); Şs. (tayaq, tayak) dayaq, dəstək, söykənək.
TAYINMAQ	- Dl., Rad., Şs. (taymaq); Ts. I-IV. bütövlənmək, sürüşmək.
TAZƏ	- Təzə; Gənc, körpə, təzə, yeni; Təzə yigiteik - gənc dəliqanlı.
TAZI	- Təzi; Bur. ov iti; Leh. ərəb ov iti; Rh., St., Şs. ov iti, təzi; Sen. qaçışı ilə məşhur olan ov iti.
TEZ (E. TİZ)	- Tez. Bur., Leh., St., Sen., Ts. IV. cold, tələsik, tez.
TƏBƏR	- Xəbər.
TƏBƏRRÜK	- Təberrük, kübar. An. bəxətlənmək, mübarək görmək; Leh. mübarək saymaq; Təberrüklər - qiymətli hədiyyələr.
TƏBSİRMƏK	- Üroyi atlanmaq. An. (tepsirmək); Söd. (tepsirmək, tepsermək); Şs. (təbsirmək); Ts. I-IV. hərəkətdən dodaqlar şişmək; Qorxudan, xəstəlikdən və s. dodaqların quruyub bürüşməsi, dodaqlar şişmək, çatlamaq, uçulmaq; Söyrimək, ösmək.
TƏFƏRRÜC (Ə.)	- Üroyi açılmaq. Leh., Rh., St. əyləncə, gözintir; Təfərrüc etmək - əylənmək, kef çəkmək.
TƏHSİN (Ə.)	- Əhsən, afərin, heyran olma; Təhsin demək - afərin demək.
TƏHSİNİƏMƏK	- Alqışlamaq, böyütmək, öymək.
TƏKBİR (Ə.)	- Təzim etmək; "Allahu əkbər" söylənmək; Təkbiir gətirmək - "Allahu əkbər" demək.
TƏKƏ	- Təkə. An., Dl., İd., Leh., Rad., Rh., Sen. erkək keçi; Şs. keçi, oğlaq.
TƏKƏBBÜRLİK	- Təkəbbürlük. An., Kt., Leh., Rad., Rh. lovgatlıq, qürurlanma, özünü üstün sayma; Təkəbbürlük eylənmək - lovgalanaq, özünü dartmaq.
TƏKƏLLÜF (Ə.)	- Zəhmətə qatılma. An. zəhmətli işə düşmək; Kt. birinin üzərinə zəhmətli iş qoyma; Leh., Rh. özünü lazımsız işə salma, bitəkəllüf; St. 1. olduğu kimi, açıq, mərasimsiz, 2. birdən-birə, anı, 3. sort və qısa.
TƏKÜR	- Kafirin başçısı. Leh. Rum qeysəri; Rad. (ermənicədən) tekörür və tekir; 1. hökmdar, imperator, qeysər, Bizans qeysəri, 2. böyük, qüdrətli; Rh. (ermənicədən) tekörür, tekir; imperator, Şərqi Roma imperatorunun loqobu.
TƏKYƏ	- Söykənmə; Təkya tutmaq - ayaq saxlamaq, dayanmaq.
TƏLƏB (Ə.)	- Tələb, istəmə, meyl və rəğbət etmə; Tələb eylənmək - istəmək, meyl və rəğbət etmək.

TƏN(F.)	- Bədən, eism, gövdə, vücüd.
TƏNƏF (Ə. TİNAB, TUNUB)	- Kt. çadır ipi; Leh. çadır ipləri, pambıq ip; Rad., Rh. çadır qurmaq üçün ip, çadır ipi.
TƏNMƏK	- At sırmək.
TƏPƏL	- Təpəl; Doğ., Sen., Ts. I. (təpəl) alını ağ ləkəli davar at; Təpəl qaşqa - alnında ağ ləkə olan.
TƏRƏF (Ə.)	- Yan, hər şeyin ucu.
TƏRKİ	- An., Leh., Rh., Sen., Söd., Şs. yəhərin torba qoyulmaq üçün olan arxa hissəsi, yəhərin arxası.
TƏRS	- Dl. çətin, müşkül; Leh., Rad., Rh., Sen. düzün antonimi, arxa, yaxud yan tərəf, yanlış, zidd; Tərs danışmaq - əksini düşünmək, pis düşünmək.
TIQAMAQ	- Tıxanmaq. Dl., Leh., Rh., Sen., Şs. soxmaq, zorla soxmaq, soxaraq soxmaq, tıxmaq; Tıqa-basa - tıxıb basaraq; Tıqa-basa yemək - həddindən çox yemək, acgözlüklə yemək.
TIRNAQ	- Dırnaq; Tırnaq urmaq - dırnaqlamaq.
TİKMƏK	- Tikmək, qurmaq.
TİNDÜRMƏK	- Ab. (tındurmaq) təskinlik vermək, əmin etmək; Dl. (tındurmaq) rahat etdirmək; Sen. (tındurmaq, tındurmaq) rahat etdirmək; Şs. (tındurmaq) dindirmək, rahatlandırmaq, asudə etmək.
TİR (F.)	- Ox.
TİRKƏŞ (F.)	- Leh., Rh., St., Şs. ox qabı, sadaq, tirkeş, yəhərin qaşında bərkidilən ox qabı.
TOĞAN	- Doğan, quş, şahin, qızıl quş.
TOXINC	- Qaxınc, danlaq. Söd. (tokuç) 1. ağları qaynatmaq üçün çubuq, 2. ət döymək üçün çubuq, 3. odun parçası, dəyənək; Ts. IV. (tokuç, dəkuç, tahaç) ağ qaynatmaqda istifadə olunan toxmaq; Toxınc etmək - başa qaxmaq, toxmaq kimi vurmaq.
TOQLI	- Toğlu (altı aylıq qoyun balası); And. 1. yaşlı erkək qoyun, 2. bir yaşlı quzu; An. (toxlu, toğlu); İb. (toxlı, toğlı); Rh. bir yaşlı quzu; Rad. 1. quzu, oğlaq, 2. üç aylıq quzu; Ga. bir yaşa çatmamış erkək quzu; Söd. altı aylıqdan bir yaşına qədər olan erkək quzu; Ts. I-II. bir yaşlı erkək qoyun; Toqlu başı - başı toğlu başına bənzəyən; Toğlıcıq - yazıq toğlu.
TOQUNMAQ	- toxunmaq.
TOLAR // TOL-TOLAR	- Qovhaqov.
TON	- Don. Ab., Dl., İb., İd., Leh., Rad., Şs. geyim, libas, qaftan, don; Ton geyirmək - libas geydirmək.
TONUZ	- Donuz. Dl., İh., İd., Leh., Sen. donuz; Tonuz damı - donuz axuru, donuz saxlanan yer; Tonuz oğlu tonuz - donuz oğlu donuz (söyüş).
TOP	- Top. İd., Leh., Rh., Şs. yuvarlaq, yumru, hər hansı bir şey, top.
TOPCA	- Top kimi.
TOPRAQ	- 1. Torpaq, 2. yer; Torpaq kimi sovurulmaq - toz-torpaq olub sovurulmaq.
TOPUCAQ	- Kiçicik topuq.
TOPUQ	- Topuq. Ayaq biləyindəki yumru, sümük, topuq; Topuğunda sarmaşanda - topuqlarına sarmaşdığı vaxt.
TORBA	- Torba; Balaca kisə.
TORUM	- An. bir yaşına keçmiş dəvə balası; Dl. (turum) anası yenidən gəbə olan dəvə balası; İb. (turum) döşdən kəsilmiş dəvə balası; Rad. (turum) iki yaşlı dayça; Sen., Şs. iki yaşlı dəvə balası; Söd., Ts. I-II. dəvə balası; Torum vermək - (dəvə) balalamaq.
TORUMCIQ	- Kiçicik, dəvə balası.
TOY	- Toy, düyün. Ab., An., Doğ., İb., İd., Ku., Leh., Rad., Rh., Sen., St., Şs., Ts. I-III. düyün, əyləncə, şənlik, ziyafət; Toy eyləmək - ziyafət vermək; Toy-düğün - təntənəli toy; Toy-düğün etmək - toy etmək.
TOYLAMAQ	- Ts. I-IV. yedirib-içirmək, ziyafət vermək.

TOZ	- Ab. (tos); Dl., İd., Rad., Sen., Ts. I, III, IV. 1. toz, 2. yayların üzünə yapışdırılan şey, yaya sarılan ağac qabığı.
TOZLU	- Dostoyinə qayın ağacının qabığı sarılmış olan.
TÖKMƏK	- Tökmək, bürümək.
TÖVBƏ (Ə.)	- Tövbo. Ab., Kt., Leh. Günahdan peşman olmaq, günahdan dönüb Allaha üz tutmaq, qadağaları pozmaqdan əl çəkmək, Rh. peşman olub günah etməkdən əl çəkmək və bunun üçün Allahın köməyini diləmək; Peşmanlıq andı; Bir günaha, yaxud məlum bir günahı təkrarlamağa öhdə etmə; Tövbo eyləmək - bir daha günah iş tutmayacağına and içmək.
TÖVLƏ	- Tövlə, at, inək və s. ev heyvanlarının saxlandığı yer.
TRABUZAN	- Trabzon (y.a.); Tirabuzan - Tirabuzan tokuru.
TUC	- Tunc; Doğ., Dl., Ga., İd., Ku., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV. bürünc tunc; Qurğuşun və bir az sink ilə qarışmış mis filizi.
TUĞ	- Dl. xaqanın malik olduğu doqquz bayraqdan hər biri; Leh., Rad., Rh., Şs., Ts. 1. Qotaz, at quyruğundan hazırlanan, bayrağın ucuna və ya dəbilqənin təpəsinə sancılan qotaz.
TUĞULĞA	- Ab. (tavulğa, tavulqan); Leh., Rad. (tavulka, tuğulqa); Rh., Sen. (tavulqa); Şs. (tavulku, tavulkun, tukulqa); Ts. I-IV. (tulqa, tuğulqa) dəmir tas, bahadırların başlarına qoyduqları polad başlıq.
TUL I	- Dul.
TUL II	- Qarşı tərəf (Osman Sərtqaya).
TUMAN	- Tuman (y.a.) - Tumanın qələsi.
TUMAR	- İh. çomaq oxu; "tumar oxu" ucu küt, hətta yuvarlaq çomaq kimi oxdur və uşaqlara ox atmağı öyrətmək üçün hazırlanır. Dəyəndə yaralamayan və yayı yumşaq olan bu oxa "kəpazə" də deyilir; Rad. ağac kütüyü, yarılmış odun.
TURAC	- Turac; An. ov quşlarından; Kt. (ə. Dürrac) türkcədə təhriflə turac deyilən quş adıdır; Görkəmcə kəkliyə yaxın, gözəl, əti yeyilən bir quşdur.
TURĞAY	- Torağay kəkili kiçik quş; Ab. toyğar adlanan quş; An. (toyqar); Dl. (turıqa) çayır quşu; İd. sərçə kimi kiçik quş; Leh., Şs. bir növ böyük çəmən quşu, torağay; Rad. (turqay, turqan) 1. bir kiçik quş, sərçə; 2. çəmən quşu; Sen. 1. örəbə hüdhd adlanan sərçədən böyük bir quş, 2. (toyqar) sərçədən daha böyük, yüksəklərdə və sürətlə uçan quş.
TURNA	- Durna.
TUŞ	- Rast, tuş. Rad., Sen. (tüş) tay, uyğun, adam, dost, yoldaş.
TUŞAQ	- Tuşaq. Dl. (tuşaq); İd., Rad., Söd., Şs., Ts. I-IV. ayaq bağı, buxovu, atların qabaq ayaqlarına vurulan buxov.
TUT	- Məlum meyvə, tut, tut ağacı.
TUTAM	- Tutam, bir tutum, bir sıxma. An. ovuc, hissə; Leh. qulp, dəstək, qəbzə; Rad., Rh. 1. insanın əli ilə tuta biləcəyi şey, 2. ölçü (dörd barmaq eni bir tutamdır).
TUTMAQ	- Tutmaq. Dl., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs. 1. əsir etmək, 2. almaq, 3. qavramaq, 4. yaxalamaq, 5. qulaq asmaq, dinləmək, itaət etmək, 6. bəyənmək, 7. işğal etmək, 8. vurmaq; Tuta versin - sağ olsun, çox yaşasın; Tutar əl - gücünü itirməyən əl; Tutar belim qüvvəti - sayəsində belimizi dik tutduğumuz; Tutan gərdək - tutduğu gərdək; Tuta urmaq - hədəfə döymək, toxunmaq.
TUTSAQ	- Dustaq. Ab., Leh., Rad., Rh., Şs., Ts. I-IV. əsir, möhbüs; Tutsaq eyləmək - əsir etmək; Tutsaq getmək - əsir düşmək; Tutsaq olmaq - əsir olmaq.
TUTULMAQ	- Ələ keçmək, əsir olmaq, yaxalamaq.
TÜKƏNMƏK	- Tükənmək. İb., İd., Rh., Şs. bitmək, qalmamaq, sonuna çatmaq.
TÜLÜ	- Tüklü; Tülü quş; tülü quşun yavrusu.
TÜMƏN	- On min; qeyri-müəyyən çoxluq. Ab., Dl. (tümün); Leh., Rad., Şs. 1. on min, 2. Böyük kütlə, çox, lap çox; Tümən qoyun - sürü-sürü qoyun.
TÜRKMAN	- Türkmən, türkdilli xalq və bu xalqa mənsub adam.
TÜRKİSTAN	- Türküstan (y.a.) - Türküstanın dirogi.

TÜRFƏNDƏ - Körpə, tozo, yeni, yeni çıxmış, tozo çıxmış göyərti; Türfəndə quzu - mövsümün ilk quzusu, ömlük quzu.

TÜY - Tük, qıl.

U

UC - Üç. Dl. 1. uc, 2. Sen. uc, 3. sərhəd; Rad., Rh. 1. uc, sivrilmiş yön, 2. sen, 3. sərhəd, 4. səbəb; Ts. I-IV. 1. sen, nəhayət, 2. kənar, 3. hədd, sərhəd.

UÇAR
UÇMAĞ - Quşlar, uçan heyvanlar.

UÇURMAQ - Uca yerdən düşürmək, düşüb ölmək.

UDLU - Utancaq, həyalı. An. (ud, ut); İd. (ud); Rad. (ud.); Söd. (ud, ut); Ts. II. (ut) həya, hicab ədəb, utanma, sıxılma; İd., Söd., Ts. I-III. utancaq, ədəbli.

UDSUZ - Həyasız, utanmaz.

UFANMAQ - Parçalanmaq, ovulmaq. Rh., Ts. I-III. dağılmaq, parçalanmaq, toz olmaq, xırdalanmaq.

UĞRAMAĞ - Getmək, rast gəlmək. Leh., Rad., Rh., Ts. I-III. 1. rastlaşmaq, qarşılaşmaq, 2. keçərkən bir yerə uğramaq.

UĞRAŞMAĞ - Rastlaşmaq. Leh., Rad., Rh. döyüşmək, savaşımaq.

UĞUR - Uğur, yol. Leh., Rad., Rh., Sen., Söd., Şs. bərəkət, səadət, xeyir; Sen., Ts. I-IV. yön, istiqamət, yönələn səmt və məqsəd; Uğuru açıq olmaq.

ULALMAĞ - Ulu olmaq, böyümək. Ab, Rad., Rh., Şs., Ts. I-IV. böyümək, güclü-qüvvətli olmaq.

ULAŞ - Ulaş (k.a.) - Ulaş oğlu Salur Qazan.

ULAŞMAĞ - Çatmaq, qovuşmaq. Dl. (ulışmaq); Leh. (ulumaq) (itlər) birlikdə ulamaq, uzun-uzadı vəhşicəsinə hüzmək, 2. axar suların qovuşması, birləşməsi.

ULI - Ulu, böyük. Ab. (uluğ, uluk); An., Dl. (uluğ); İb., İd., Leh., Rad., Rh., Sen. (uluğ, uluk); Şs. (uluğ) böyük, yaşlı, yekə, mövqə sahibi, sayılan; Ulu yol, ulu toy, ulu gerdək, ulu divan, ulu düğün.

UMAN - Gözləyən, uman.

UMAR - Ümid edilən, umulan.

UMAR // UMUR - Ümid edilən, umulan.

UMIZ - Çiyin.

UMU - Ümid. Leh., Söd., Ts. I-IV. ümid, umma, oməl, təmənnə.

UMUD - Ümid. Leh., Söd. ümid, umma; Umud olmaq; Umud üzümək; Umudu üzümək.

UN - Un. Üyüdülmüş, toz halına gətirilmiş arpa, buğda və s. dənə, un.

UNUTMAĞ - Unutmaq, yaddan çıxarmaq.

URĞUN - Talan, qarət; Rad., Rh., Ts. II. vurulmuş, yaralanmış.

URMAĞ - Vurmaq. 1. Çalmaq, 2. çarpmaq, 3. çatmaq, 4. damğalamaq, 5. dölmək, 6. basmaq, 7. batırmaq, 8. çaxmaq, 9. qoymaq, 10. geydirmək, 11. basıb-yenmək, 12. talan etmək, 13. yaralamaq, 14. öldürmək, 15. sanmaq, 16. soxmaq.

URU - Yuxarı, ayağa (durmaq). Ab. yoxuş, yuxarı; An. dik, şaquli; İd. (uru) duruş, dikiliş; Leh. dik qaim; Rad. yuxarı, yuxarıya doğru, dik; Söd. ayaqda durmaq; Ts. I. (uru) qalxmış, dik; II-IV. qalxmış, ayaqda, dik, yuxarı, yuxarıya doğru; Uru durmaq - ayağa qalxmaq, qalxmaq, yerindən sıçramaq.

URUQ - Nəsil. Dl. toxum; (uruq-tarıq) qohum-əqrəbə; İb. toxum; İh. ocağı bir olan məhəllə; Kənd, şəhər xalqı; Rad. (uruq, uruk); Şs. 1. toxum, 2. soy, qohum-əqrəbə, ailə, sülalə; Ts. I-II. ailə, xanədan, irq, soy, sülalə.

URULMAĞ - Çalınmaq, vurulmaq.

URUŞMAĞ - Döyüşmək, vuruşmaq.

URUZ - Uruz (k.a.) - Xan Qazanın oğlu Uruz bəy.

US - Ağıl. An., Dl., İd., Leh., Rad., Rh., Ts. I-IV. ağıl, fərasət, zəka, usunu dörmək.

USANMAĞ - Bezmək, usanmaq. İb., Leh., Rad., Sen. bezmək, bıxmaq, usanmaq.

USMAĞ - Sanmaq, ummaq. Dl. 1. sanmaq, 2. susamaq; İb. 1. zənn etmək, 2. qəsd etmək; İh. Fikirdə olmaq; Rad. (usamaq) susamaq; Sen. öti sümüyündən ayırmaq; Söd. 1. bezmək, 2. ümid etmək, 3. müqayisə etmək, 4. düşünmək; Şs. öti sümüyündən ayırmaq; Ts. I-II. 1. zənn etmək, sanmaq, 2. bənzətmək, susamaq.

UŞ - Bu (işarə əvəzliyi).

UŞAĞ - Uşaq. An., Dl., İb., İd., Leh., Rad., Rh., Şs., Ts. I-IV. uşaq, kiçik oğlan.

UVANMAĞ - Bax; Ufanmaq. An., Ts. I-IV. parçalanmaq, xırdalanmaq.

UYAN - Yüyən; Atın, qatırın, eşşəyin başına keçirilən kəm və cilovdan ibarət qoşqu ləvazimatı.

UYXU - Yuxu. Ts. I-IV. Uyxusun yeneməmək - yatıb yuxuya qalmaq.

UYMAĞ - Uymaq, müvafiq olmaq.

UYUMAĞ - Yatmaq.

UYUNMAĞ - Uyunmaq, südün uyunması; Leh. (uyuğmaq); Rad. südün dönüb qatıq olması; Söd., Ts. laxtalanması.

UZ - Uzun, uzaq, uyğun. An., Leh., Rad., Rh., Söd. 1. bacarıqlı, işlən, əlindən iş gələn, 2. uyğun, münasib; Uz düşmək - uyğun gəlmək.

UZAMAĞ - Uzun olmaq, böyümək, uzanmaq.

UZUN - Uzun; Uzun boylu.

Ü

ÜÇ - Üç (3); Üç yaşar; Üç öpüb bir dişləmək - üç dəfə öpüb, bir dəfə dişləmək.

ÜÇÜNCÜDƏ - Üçüncü dəfədə.

ÜÇ YÜZ - Üç yüz (300); Üç yüz altmış altı - üç yüz altmış altı (366); Üç otuz on - yüz (100).

ÜĞİTMƏK - Üyütmək; Buğda, arpa və s. un halına gətirmək, un etmək.

ÜLƏMA (Ə.) - Alimlər, bilənlər.

ÜLÜŞMƏK - Paylaşmaq, payı bölüşdürmək. An., Dl., Leh., Rad., Sen., Söd., Ts. I-IV. bölüşmək, paylaşmaq.

ÜMİD - Ümid, arzu, gözləmə; Ümidi üzümək.

ÜMMƏT (Ə.) - Peyğəmbərin ümməti, islam. Kt. 1. sayca çox topluluq, 2. peyğəmbər göndərilmiş topluluq, 3. bir tayfa; Leh. qövmlər, millət.

ÜN - Səs. An., Dl., Ga., Rad., Şs., Ts. I-IV. 1. soda, səs, nida, 2. şan-şöhrət.

ÜRKMƏK - Hürkmək. Dl., İb., Leh., Rad., Sen. Bir şeydən qorxaraq sıçramaq, hürkmək.

ÜRMEK - Hüzmək. An. (ürümək); İb., Leh., Rad., Rh. (ürümək); Söd. hüzmək, zingildəmək.

ÜST - Altın öksə, bayır tərəf, fəvq, yuxarı; Üstünə durmaq; Üstünə yığanaq etmək; Üstünə yığanaq almaq; Üstünə varmaq; Üstünə gəlmək.

ÜŞƏNDÜRMƏK - Əndişəyə salmaq. An. (üşənmək) qıdıqlamaq; Ga. (üşənmək) soyuq suya girərkən ürpək çəkinmək; Rad. (üşəndirmək) bezdirmək; Söd. (üşənmək) qıdıqlamaq; Ts. I-IV. (üşənmək) rahatsız olmaq, bezmək; 1. rahatsız etmək.

ÜŞMƏK - Dl., İd., Leh., Rad., Sen. (uşmaq, uşmaq) toplanmaq, yığılmaq.

ÜŞTƏ - Bax; İştə. İd., Leh., Rad., Rh., Ts. I-IV. budur.

ÜYİŞMƏK - Siyirmək.

ÜZƏNGİ - Üzəngi. İb., Leh., Rad., Rh. Yohərdə ayaqları dayanmaq üçün dəmirdən vasitə, üzəngi; Üzəngiyə qalmaq.

ÜZƏR - Üst, üst tərəf, üz tərəf, yan; Üzərinə varmaq; Üzərinə düşmək.

- ÜZMƏK** - Üzmək. I. Dl., Ga., İd., Rad., Söd., Şs., Ts. I-IV. ayırmaq, kəsmək, qoparmaq.
2. Köhnəlmək, süzəlmək, qırılmaq.
- ÜZÜM** - Üzüm (meyvə).

V

- VAFİR (Ə.)** - Bol, çox, lap çox, bir çox.
- VAF-VAF** - İt hümməsi, ham-ham; Vaf-vaf ürmək.
- VAXT (Ə. VAKT)** - Zaman, zamandan bir parça, çağ.
- VAQEƏ (Ə.)** - Vaqiyyə, hadisə. Leh., Rh. yuxu, rəya; Vaqəə görmək.
- VAQTIN** - 1. Vaxt, zaman, 2. vaxtında, zamanında.
- VALLAH (Ə.)** - Allah şahid olsun, and içirəm.
- VAR** - Olan, var; Var etmək - meydana gətirmək; Var qüvvətiylə; Var olsun - sağ olsun.
- VARLIQ** - Mövcudiyət, varlıq.
- VARMAQ** - 1. Ərə getmək, 2. getmək, 3. çıxmaq, 4. qalxmaq, 5. qarşılaşmaq, 6. yetişmək, 7. üstünə getmək, 8. yürümək.
- VASİL (Ə.)** - Qovuşan, çatan; Vasil olmaq - qovuşmaq, çatmaq.
- VAY** - Aman! O! Hey! Vay!
- VERƏK** - Dayaq, arxa.
- VERMƏK** - 1. Buraxmaq, təslim etmək, 2. qız vermək, evləndirmək, 3. bağışlamaq, 4. doğmaq, 5. yeyəm yedirmək.
- VƏCHİLƏ** - Belə, şəkildə, surətdə.
- VƏ'DƏ (Ə.)** - İşdə. Leh., Rh., St. 1. əeəl, 2. müddət, verilmiş zaman; Və'də eyləmək; Və'də ermək; Və'də qomaq, və'də irmək - vaxtı çatmaq.
- VƏLHASİL (Ə.)** - Xülasə. Leh. xülasə, əlqissə, nəhayət.
- VƏLİ (F.)** - Amma, bununla bərabər, fəqət, lakin.
- VƏSİYYƏT (Ə.)** - Vəsiyyət. Kt. sifariş; Leh., Rh. ölərkən deyilən arzu, ismarlama; Vəsiyyət eyləmək.
- VƏTƏN (Ə.)** - Vətən, yurd. An. insanın yeri-yurdu; Kt. insanın sakin olduğu yer; Leh., Rh. insanın doğulduğu yer; Vətən tutmaq - yerləşmək, yurd tutmaq.
- VƏZİR (Ə.)** - Vəzir. Leh. dövlət işlərinin yükünü çəkən və vəzirlik rütbəsini daşıyan şəxs; Rh., Şs. dövlət naziri, dövlət müşaviri, paşa.
- VİLAYƏT (Ə.)** - Vilayət, bölgə. Leh. yaxınlıq; Rh. 1. Məhəbbət və dostluqda sıx bağlı olmaq; St. 1. mübarəklik, müqəddəslik, qüdsiyyət, 2. özünü inkar yolu ilə Allaha mistik birləşmə; Vilayət issi.

Y

- YA** - Eyə, əlbəttə, o halda ki, elə, elə isə, bu halda, təbii, ya da, yaxud, və yaxud.
- YA PƏS** - Deməli, demək, bu halda, belə isə, indi.
- YABAN** - Yabanı. An., Ga., İb., İh., Leh., Rad., Sen., Söd., Şs., Ts. I-IV. bayır, çöl, qürbət, qəsbədən uzaq yer, insandan xali yer, yoldan qıraq, kənar.
- YAB-YAB** - Asta, yavaş-yavaş. An. I. (yap-yap), II. (yapça-yapça); Leh., Rad. (yap); Rh. (yap); Söd. (yap, yap-yap); Ts. I-III. (yap-yap) asta, gurultusuz, sössüz, sössüzçə, oğrun-oğrun, yavaş-yavaş.
- YAD** - Yad, özgə. Ab. (yat); An. (yat); Dl. (yat); Doğ., İd., Ku. (yat); Rad. (yad, yat); Rh. (yat); Sen. (yad, yat); Şs. (yad, yat); Ts. I-IV. biganə, əənəbi, qərib, yabançı; Leh. (yat) uğursuz; Rh. (yat) tərs; Şs. yaramaz; Yad-kəfər - uğursuz kafir, tərs kafir.
- YADIQ** - Su qabı. Ga. (yatık, yatuk); Leh. (yatık); Rad. (yatık); Rh. (yatık); Söd., Sen. (yatuk); Söd. (yatık); Şs. (yatuk); Ts. I-IV. yastı su qabı, sürahi; Yadıq-yaraq - hərbi səfər üçün lazımı şeylər.

- YAĞ** - Yağ.
- YAĞI** - Yağı, düşmən; Dl., İb., İd., İh., Leh., Rad., Rh., Sen., Söd., Şs., Ts. I-IV. düşmən; Yağı qoxusun almaq; Yağıya girmək.
- YAĞILIQ** - Düşmənlilik.
- YAĞLAMAQ** - Yağla bulamaq, yağ sürtmək, yağlamaq.
- YAĞMA** - Talan, qarot. İd., Leh., Rad., Rh., St. qarot, soyğun, talan; Yağma etmək - talan etmək.
- YAQMAQ** - Yaqmaq. Leh., Sen., 1. sürtmək, (xına) yaxmaq, 2. Yandırmaq, alışdırmaq.
- YAĞMAQ** - Göydən enmək, yuxarıdan düşmək, (yağış, qar, dolu) tökülmək.
- YAĞMALAMAQ** - Talan etmək; yağmalanmaq; Yağmalatmaq.
- YAĞMUR** - Yağmur, yağış.
- YAXNI** - Ət qovurması. İd. (yakni, yaxni); Leh., Rad., Rh., St. Qapalı bir qab içində vamlı bişirilmiş sulu ot yeməyi; Yəxni qılmaq - yəxni hazırlamaq.
- YAXŞI** - Yaxşı. An., Dl., Doğ., İb., İd. (yakşı); İş., Leh. (yakşı); Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV. (yahşı) gözəl, yaxşı, xoş, mükəmməl, uyğun, münasib, müvafiq.
- YAĞRIN** - Arxa, kürək. An. (yağrın, yağrını, yarını); Dl. (yarın); İd., İh., Rad., Rh. (yağrını); Sen., Söd. (yağrını, yarın, yağrını); Ts. I-IV. (yağrı, yağrın, yağrını) arxa, iki kürək sümüyü arası, çiyin; Yağrınında qalqan oynamaq - çəvik vuruşmaq.
- YAQA** - Yaxa; İb. geyimin boynunu; İd. yaxa; Leh., Rad., Rh., Sen. 1. paltarın yaxası, 2. kənar, qarşı tərəf, sahil; Yaqa tutmaq; Yaqadan tutmaq; Yaqasın yırtmaq; Yaqasın çək etmək.
- YAQIN** - Yaxın; Uzaq olmayan, yaxın; Yaqın gəlmək.
- YAQIŞMAQ** - Yaraşmaq. Leh., Rad., Rh. münasib olmaq, uyğun olmaq, yaraşmaq.
- YAQLANMAQ** - Yaxınlaşmaq.
- YALAB-YALAB** - Par-par (parlamaq). Ab. (yalav, yalavuz); An., Ga. (yalap-yalap); Söd. (yalap-yalap); Ts. I, III, IV. (yalap-yalap) par-par, ışıq-ışıq; Yalab-yalab yalabımaq.
- YALABDAQ** - Alov kimi. An. (yalabıcaq); An. II. (yalpadaq); Ga. (yalpadaq) qəflətən birdən-birə, dərhal, ildırım kimi.
- YALABİMAQ** - Parıldayan. An., Leh., Rad., Rh., Sen., Söd., Ts. I-IV. parlamaq, parıldamaq, işıldamaq.
- YALAQ** - Yalaq, itlərə yem verilmək üçün yerdə qazılmış çala; İd., Leh., Rad., Şs. itlərə yal verilən qab; An. II. İtin su içdiyi tas; İh. torpaq çanaq.
- YALAN** - Yalan, doğrunun antonimi, yalan; Yalan dünya; Yalan söz; Yalan söyləmək.
- YALIN** - Bax; Yalın. Yalın. Dl., Rad., Rh., Ts. I-IV. 1. alov, 2. çıpaq, açıq, lüt, üryan, 3. sıyrılmış (qılınç); İd., Şs. çıpaq; Yalın ayaq; Yalın qılınç; Yalın eyləmək.
- YALINCAQ** - Yalıncaq. Rad., Rh., Ts. I-IV. lüt, çıpaq, geyimsiz, üryan; Yalıncaq eyləmək.
- YALMAN** - Yalman (atın qabı). An., Ga., Ku., Leh., Rad., Rh., Sen. (yelman); Söd. (yelman); Ts. I-IV. silahın, alətin ucu, yaxud koskin tərəfi.
- YALNUZ** - Yalnız; 1. tək, tək başına, kimsəsiz, 2. bir dənə; Yalnuza.
- YALVARMAQ** - Yalvarmaq, kömək istəmək, yardım diləmək, rica etmək.
- YAMAN** - Yaman, pis. İb., İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV. fəna, pis, xoşagəlməz, qorxunc; Yaman gətirmək.
- YAMAC** - Yamac, yan; Dağın, təponin ön yüksək nöqtəsindən aşağıya mayili sothi.
- YAMRI** - Yunru. Leh., Rad., Rh. yamaclı kimi qövsvari, öyri, öyilmiş, bükülmüş.
- YAN** - Yan tərəf. Ab., Dl., İd., Leh., Rad., Rh. yan, cohot, istiqamət tərəf, yön; Yanına salmaq; Yana durmaq - dayanmadan yanmaq; Sağrı, oturacaq.
- YANAQ** - Yanaq. Ab., Dl., İb., İd., Leh., Rad., Sen. üzün iki yanından biri, yanaq, yanağı yirtmək.
- YANAL** - Yan, otraf. An. II. parlaq; Söd. 1. qırmızı, 2. birtərəfi qırmızı, bir tərəfi ağ olan meyvə, 3. Batan günəşin daşlar üzərində əksi.
- YANAŞMAQ** - Yaxınlaşmaq. Leh., Rad., Rh., Şs. yaxınlaşmaq, yanaşmaq; Yanaşub yola girəndə.
- YANDIRMAQ** - Yandırmaq. Leh., Rad., Rh., Ts. I-IV. yaxmaq, alışdırmaq.
- YANIQ** - Yanıq. Leh., Rad. bəxtsiz, yanmış.

YANILMAQ	- Yanılmaq. Dl., İb., Leh., Rad., Rh., Sen. səhv etmək, yanılmaq.
YANQULANMAQ	- Əks-səda vermək. An. (yankulanmaq); Dl. (yankulamaq); İb. (yankulamaq); Rad. (yankulamaq); Rh., Söd. (yankılanmaq); Ts. I-IV. əks-səda vermək.
YANLIŞ	- Yanlış, səhv, qələt, xəta; Yanlış xəbər.
YANMAQ	- Yanmaq. Leh., Rad., Sen. alovlanmaq, yanmaq, iztirab çəkmək, xarab olmaq, üzülmək; Yana-göynə - yana-yaxıla; Yanmış arpa ötməgi.
YAPA	- Yapa-yalnız.
YAPA-YAPA	- Yapa-yapa-yalnız. Lopa-lopa; Yapa-yapa qarlar yağmaq.
YAPAĞLU	- Six, gur, yun; Söd. (yapa) tozə yaşıllaşib yayılan əkin yarpağı; Yapağlu gögeç çəməni.
YAPDIRMAQ	- İnşa etdirmək, tikdirmək, düzəltməmək.
YAPILMAQ	- Emlal edilmək, inşa edilmək, hazırlanmaq.
YAPINMAQ	- Siplənmək; Dl., Leh., Rad., Sen., Söd., Ts. I-IV. (yabınmaq, yapınmaq) geyinmək, örtülmək, hazırlanmaq.
YAPIŞMAQ	- Yapışmaq. Dl., Leh., Rad., Rh., Sen. tutmaq, yapışmaq.
YAPMAQ	- Etmək, qurmaq. Leh., Rad., Rh. etmək, qurmaq, meydana gətirmək; Dl., Leh., Sen., Ts. I-IV. qapamaq, örtmək, sədd çəkmək.
YAPUQ	- Yəhər, gül. An. başa örtülən ağ bez; Rad. örtük, duvaq; Sen. (yapuğ, yapuk) örtük; Şs. (yapuğ) at zirehi; Ts. II. müharibədə atlara geydirilən zireh; IV. yəhərin altından qoyulan çul; Rad. yağışdan qorumağa yarayan, keçədən uzun tüklü geyim; Şs. uzun gəbə; çul; Qolsuz böyük əba.
YAR (F.)	- Yar, dost, aşina, tanış, sevgili, həbib, məhbub.
YARA	- Yara; Yara yemək - yara almaq.
YARADAN	- Allah, Tanrı, Xəliq, Yaradan; Yaradanın eşqinə.
YARAQ	- Yaraq, silah. Leh., Rad., Rh., Şs., Ts. I-IV. 1. silah, zireh, 2. Əvvəlcədən lazımı hazırlıq, ərzaq; Yaraq görmək.
YARALANMAQ	- Yaralıq, yara almaq.
YARALU	- Yaralanmış, yaralı.
YARAMAQ	- Yaramaq. Dl., İb., İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. I-IV. fayda vermək, faydalı olmaq, əlverişli olmaq, uyğun gəlmək, layiq olmaq, yaraşmaq.
YARAMAZ	- Yaramaz. Rad., Rh., Ts. I-IV. pis, fəna, zərərli, bərhad.
YARAN	- Dostlar. An. dost; Ga. yaxın dost, məhbub.
YARAŞMAQ	- Yaraşmaq. Dl., Doğ., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. II-IV. münasib olmaq, uyğun gəlmək.
YARATMAQ	- Yaratmaq. Dl., İb., İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs. xəliq etmək, yoxdan var etmək, meydana gətirmək, əmələ gətirmək.
YARÇI MAQ	- Xoşbəxt olmaq. Bərəkət tapmaq, sağalmaq.
YARIQ	- Yarıq. İd., Rad., Rh., Şs. (yaruğ) yarıq.
YARILMAQ	- Dl., Leh., Rad., Rh., Şs. ayrılmaq, ikiyə bölünmək, parçalanmaq.
YARIM	- Yarım. Dl., Leh., Rh., Şs. yarı, orta, yarım; Yarımından qara saçlı - ortasından ikiyə ayrılmiş qara saçlı; Yarım körpic yasdıqlı - yastığı yarım körpicdən ibarət, yoxsul.
YARIMAQ	- Yarımmaq, uğur tapmaq. Ab. (yarumaq); İh., Rad. (yarumak); Şs. (yarumak) aydınlanmaq, işıldamaq, parlammaq; Yarımasun-yarçımasun - "Uğur tapmasın, üzü gülməsin" mə'nası verən qarğış.
YARIN	- Gələcəkdə, sabah; Yarın qiyamət günündə.
YARIŞMAQ	- Yarışmaq. Dl., Leh., Rh., Sen. müsabiqə etmək, at çapmaqda yarışmaq.
YARMAQ	- Ox yarışında rəqibin oxunu keçmək; Dl., İb., Leh., Rad., Rh., Şs. ortadan kəsmək, ikiyə bölmək, parçalamaq; İh. qabağa keçmək; Baş yarmaq.
YAS	- Yas, matəm. An., Dl., İd., Rad., Rh., Sen., Şs. matəm, yas; Yas tutmaq.
YASAQ	- Qadağa. Leh., Rad., Sen., Şs., Ts. I-IV. qadağa, qanuna zidd; Qadağan edilmiş; Yasaq etmək.

YASANMAQ	- Qərar vermək, hazırlanmaq; Rad., Sen. (yasanmaq, yasanmaq); Şs. bəzənmək, zinətlənmək; Söd. yatmaq, sərilmək, uzanmaq, devrilmək; Ts. I. dayanmaq, II. (yassanmaq) söykənmək.
YASİN	- Qur'anın 36-cı surəsinin adı; Əsason ölü üçün oxunur.
YASTIQQ	- Yastıq. Dl. (yastuk); İb. (yastık); İd. (yastuk); Leh., Rad., Rh., Sen. (yastuk); Şs. (yastuk) balış, yastıq; Yatanda baş altına qoyulan, içərisi quş tükü, pambıq, hava, saman və s. doldurulan dördkünc kisəcik.
YAŞ	- Yaş, ömür. İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs. 1. ömür, yaş, bir insan ömrünün yaşanmış illəri, 2. göz yaşı; Yaş yaşamaq; Yaşına girmək - yaşına qədəm qoymaq, bir yaş da artmaq.
YAŞAMAQ	- Yaşamaq. İd., Leh., Rad., Rh. ömür sürmək, yaşamaq.
YAŞARMAQ I	- Leh., Rad., Rh., Söd. yaşillanmaq, yarpaqlanmaq.
YAŞARMAQ II	- Yaşarmaq, göz. Dl., İd., Leh., Rad. 1. yaşllaşmaq, 2. gözləri dolmaq, gözləri islanmaq.
YAŞLAMAQ	- Ömür sürmək, yaşamaq.
YAŞMAQ	- Yaşmaq, örtük. İd. bir növ üz örtüyü; Sen. xanım və gəlinlərin ağızlarını örtükləri örtük; Söd. baş örtüyü.
YAŞMAQLANMAQ	- Yaşmaqqlanmaq. Rad., Rh. yaşmaq örtmək.
YAŞURMAQ	- Gizləmək. Ab., Dl., İb. (yaşırmaq); İd., Leh. (yaşırmaq); Rad., Sen., Şs., Ts. I-IV. gizləmək, örtmək.
YATAQ	- Yataq, yatacaq. Rad., Rh., Ts. II. 1. yatacaq, döşək, 2. vəhşi heyvan yuvası, hin.
YATDUĞI	- Yatdığı, yatmağı adət etdiyi.
YATLU	- Rad., Rh., Söd., Şs. (yatlıq); Ts. I-IV. (yatlı, yatlu), 1. çöl, 2. pis, yaramaz, fəna, adi.
YATMAQ	- Yatmaq, yuxulamaq, uyumaq, yatmaq, yerə uzanmaq; Yatur yerdə.
YAVRI	- 1. Quş və heyvan balası, 2. uşaq, 3. sevgi ilə müraciət edilən şəxs.
YAVUQLU	- Nişanlı, deyikli. An., Leh., Rad., Rh., Ts. I-II. nişanlı, adaxlı; Yavuqlu olmaq.
YAVUZ	- Pis, xoşa gəlməyən. An. yaxşı; Dl. fəna; Ga. (yavız) ciddi, şiddətli; İb., Leh., Rad., Ts. I-IV. pis, fəna, azğın; Rh., Söd., Şs. yaxşı, gözəl, ə'la, müstəsna.
YAVUZLAMAQ	- Pisləmək. Dl. pis saymaq; Ts. II. pisləmək.
YAY I	- Yay fəslı. İb., Leh., Sen. 1. yaz fəslı, yaz; Dl. yaz, bahar; İb. 1. yaz, 2. payız.
YAY II	- Yay, ox atılan yay; Yay kırışı - yay ipi.
YAYA	- Piyada. Leh., Rad., Rh., Şs. 1. piyada, 2. piyada qoşunu.
YAYAQQ	- Bax: Yaya. İb., Leh., Rad., Rh., Şs., Sen., Söd., Ts. I-IV. 1. piyada, 2. piyada qoşunu; Yayaq yürümək.
YAYAN	- Piyada, ayaqla. An., Ga., Leh., Rad., Rh., Sen., Ts. I, II, IV. ayaqla, piyada.
YAYILMAQ	- Yayılmaq. Leh., Rad., Rh., Sen. 1. dağılmaq, meydana çıxmaq, duyulmaq, 2. (mal-qara) otlaqda otlamaq, sərilmək.
YAYQANMAQ	- Yaxalanmaq, çalxalanmaq. An. (yaykamaq); İh. (yaykamaq); Ku. (yaykamaq); Rh., Sen., Söd. (yakamaq); Şs., Ts. I. yuyunmaq; İd., Rad., Ts. I. çalxalanmaq, dalğalanmaq.
YAYLA	- Yaylaq. Leh., Rad., Rh., Şs. yayın dağlarda keçirildiyi yer, yaylaq.
YAYLAQ	- Yaylaq, aranın əksi. Dl., İb. (yaylağ); İd., Rad., Rh., Şs., Ts. I-IV. yay keçiriləcək yer, yaylaq; Sərin və səfalı dağ yeri.
YAYLAMAQ	- Yaylağa çıxmaq. An., Dl., Doğ., Ga., İb., Rad., Rh., Sen., Şs., Ts. yaylağa çıxmaq, yayı yaylaqda keçirmək.
YAYLAR	- Yaylaqlanan, yaylayacaq, yaylayacaq olan.
YAYLI	- Yaylı olan, ox-yay daşıyan.
YAYLIM	- Yaylım. An., Ga., Söd., Ts. I-II. heyvan otlayan yer, otlaq, genişlik, düzəngah.
YAZ	- Yaz, bahar; Dl., İb., Leh., Rad., Sen., Şs., Ts. II. bahar, yaz; Dl., Rad., Sen., Şs. yaz, yay.
YAZI	- Yazı, göl. An., Dl., Ga., İb., İd., Leh., Rad., Sen., Söd., Şs., Ts. I-III. düzəngah, söl, ovalıq, səhra; Yazı yer; Yazıda-yabanda - bayırda, çöldə.

YAZIX	- Günah və suç. Leh. (yazık); Rad. (yazık); Rh. (yazık) günah! Eyvah! nə acmacaqlı şey!
YAZILIB-DİZİLMƏK	- Meydana gətirilmək, tərtib edilmək; Yazılmaq - yazıya köçmək, yazılmaq.
YAZIN	- Yazda.
YAZMAQ	- 1. Yazmaq, 2. qismət etmək, yanılmaq, çaşmaq.
YAZU	- Bax: yazı.
YEDDİ	- Yeddi (say); Yedi başlı əjdərha - böyük ilan, insan yeyən ilan; Yedi bin - yeddi min, 7000.
YEDİRMƏK	- Yedirmək, yemək vermək, ziyafət vermək, doyurmaq.
YEDMƏK	- Yedəyə almaq. An., Dl., Leh., Rad., Rh., Ts. I-IV. yedəkdə götürmək.
YEG	- Yaxşı. Dl. (yig); Doğ. (yey); Ga. (yeğ); İd. (yig); Rad., Rh. (yey); Söd. (yeğ); Ts. I-IV. yaxşı, daha yaxşı, üstün, mükəmməl.
YEGİL	- Ye (təkidlə).
YEGRƏK	- Çox yaxşı, daha üstün; Rh., Söd., Ts. I-IV. (yigrək) gözəl, xeyirli, daha yaxşı.
YEKƏ	- Böyük, iri, yekə.
YEL	- Hava, külək, rüzgar, yel.
YELƏK	- Oxun tükləri. An. I. (yelek), II. (yilek); Leh., Rad., Rh., Söd., Ts. I-IV. 1. qanadın iri tükləri, qanad tükü, lələk, 2. oxa taxılan tük, ox tükü; Ts. I. bir ox atımı məsafə.
YELƏKLÜ	- Yeləyi olan. Rad., Rh. lələk taxılmış, quyruğunda lələk olan (ox).
YELƏM	- Yapışan ot. Dl. (yilim, yelim); İb., İd., Leh., Rad. (yelim); Rh. (yelem); Şs., Ts. I, II, IV. yapışqan, yapışqanlıq.
YELƏTMƏ	- Qızıxdırmaq (odu, çırağı). İh. (yeltmək); Rad. (yeltmək); Rh. (yeltmək); Ts. I-IV. (yeltmək) "coşdurmaq", "hərəkətə gətirmək" mə'nalarından alınaraq döyüşçünü coşdurmaq və cəsarətləndirmək üçün sazla söylənən şe'r.
YELİ	- Yalı, lələyi. Leh. yal, heyvanın boynundakı saç; Rad. uzun quyruq və yal; Yelisi qara - qara lələkli; Yelisi üzərində qar durdurmaq - sür'ətlə getmək.
YELKƏN	- Yelkən; Yelkən qurmaq - yelkən açmaq.
YELTƏNMƏK	- Qurşanmaq (kəmər, qılinc). Leh., Rh., Ts. I, II, IV. həvəslənmək, meyl etmək.
YEMƏ-İCMƏ	- Əyləncə, yemək-icmək; Yemə-icmə olmaq.
YEMİŞ	- Məhsul, yemiş; Bostan məhsulu.
YEN	- Paltarın qolu. Ab. (yim); An., Ga., İb., İd., Leh., Rh. geyimin qolu, paltarın qolunun ağzı.
YENƏ	- Bir kərə də, təkrar, yenidən, yenə.
YENƏMƏMƏK	- (Qalib gələ bilməmək). Hakim ola bilməmək, zəbt edə bilməmək.
YENGƏ	- Yengə. An., Leh., Rad., Rh., Söd., Şs. qız evinə gəlini götürmək üçün göndərilən qadınlıq, yengə; An., Dl., İb., İh. (yingə); Leh., Rad. əmi, dayı və böyük qardaşın arvadı.
YENİ	- Yeni, təzə.
YENİDƏN	- Yenidən.
YENMƏK	- Qələbə çalmaq, üstün gəlmək.
YER	- Yer. 1. torpaq, 2. məhəllə, məkan, mövqe, 3. sıra, 4. yer; Yer altı; Yer basmadan yürütmək; Yerə çalmaq; Yerə salmaq; Yerə urmaq; Yer gizləmək; Yer göstərmək; Yerindən durmaq; Yerindən duru gəlmək; Yerindən uru durmaq.
YERİNDİRMƏK	- An. (yerinmək); Söd. (yerinmək); kədərlənmək, canı sıxılmaq, məhzun olmaq; Ts. I-II. üzmək, qəmgin etmək.
YERLÜ	- Münəvib, yerində. Rad. (yarlu) tamnı, mə'lum, bilinən; Rh. daim, köklü.
YESİR	- Əsir. Doğ., Ga., Ku., Rad., Rh., Ts. I-III. əsir, dustaq, döyüşdə düşmən əlinə keçmiş şəxs; Yesir eyləmək; Yesir etmək; Yesir getmək; Yesir olmaq.
YEŞİL	- Yaşıl.
YETDÜGİNDƏ	- Yetdiyi zaman.
YETMAN	- 1. Yetmiş, kamala yetmiş, 2. ərđəmli; Yetman oğul.
YETMƏK	- Yetmək. 1. Çatmaq, vasil olmaq, 2. böyüyüb yetişmək, kamala yetmək; 3. yaxalamaq, 4. yedəyə almaq.

YETİŞMƏK	- Çatmaq, vasil olmaq, kamala yetmək.
YETİŞMİŞ	- Yetmiş. Leh., Rad., Rh., yetkin, kamala yetmiş.
YETÜRMƏK	- Götürmək, çatdırmaq, böyüdüb meydana çıxarmaq, yetişdirmək.
YEYİNİ	- Yüngül. Leh., Rad., Rh., Sen., Söd. (yegni, yeyni); Ts. I-III. ağır olmayan, yüngül.
YƏQİN (Ə.)	- Şübhəsiz, yəqin; Yəqin bilmək.
YƏLİCİK	- Gözəl yal, xoş yal.
YİĞANAQ	- 1. Toplantı yeri, 2. toplanma, 3. yığın, kütlə, topa; Yiğanaq olmaq.
YİĞILMAQ	- Yiğılmaq. Dl., Leh., Rh., Sen. toplanmaq, üst-üstə gəlmək.
YİĞİŞDURMAQ	- Yiğışdırmaq. İh. (yığışurmaq); Leh., Rad., Rh., 1. bir-biri üstünə yığmaq, səliqə-sahmana, qaydaya salmaq, 2. Bir yerə yığmaq.
YİĞNAQ	- Toplu. Dl., Leh., Rad., Rh., Sen. toplamaq, cəmləşdirmək.
YIXILMAQ	- Yıxılmaq.
YIQANMAQ	- Yuyunmaq, yaxanmaq.
YIQDIRMAQ	- Yıxmaq; Yıxdırmaq.
YIQICI	- Yıxan, atdan aşağı salan.
YIQILMAQ	- Dl., Leh., Rad., Rh. yerə sərilmək, xarab olmaq, yerə batmaq.
YIQMAQ	- Yıxmaq. Dl., Ga., Leh., Rad., Rh. 1. devirmək, yerə sərmək, yerə vurmaq, 2. güləşdə qalib gəlmək, 3. atdan aşağı salmaq.
YILAN	- İlan.
YILDIRIM	- İldırım, şimşək.
YILDIRMAQ	- Sındırmaq. Ab., An. (yıldırmaq); Dl. (yoldırmaq); İd. (yuldırmaq); Leh. (yıldırmaq); Rad. (yaldırmaq, yıldırmaq); Sen. (yaldırmaq, yıldırmaq, yıldırmək); Şs. (yaldırmaq); Ts. I-IV. yaldırmaq, yaldırmaq, parlamaq, par-par parıldamaq, işıldamaq.
YILDIR-YILDIR	- Par-par. An. I (yaldırdak); II. (yıldır); Ga. (yaldır-yaldır, yıldır-yıldır); Söd. par-par.
YILDIZ	- Ulduz, bəxt, tale.
YILĞAMAQ	- Çapmaq, at çapmaq.
YILLIQ	- Üstündən... il keçmiş.
YIRĞAMAQ	- Yırğalanmaq; yırğalınıb keçmək.
YIRTIXLU	- Yırtıqlı.
YIRTILMAQ	- Deşilmək, ikiyə bölünmək, yırtılmaq.
YIRTMAQ	- Yırtmaq, yarmaq. 1. Yolmaq, dırnaqlamaq, yaralamaq, bölmək, parçalamaq, 2. zorla qoparmaq.
YİGİT	- Yigid. Dl., İb. (yigit); İd. (yigit, yegit); Leh., Rad., Rh. 1. gənc, dəliqanlı, yeniyetmə, 2. bahadır, cəsur, qəhrəman, mərd.
YİGİRMİ	- İyirmi, 20; Yigirmi beş - iyirmi beş, 25; Yigirmi bin - iyirmi min, 20 000, Yigirmi dörd - iyirmi dörd, 24; Yigirmi dörd boy - Oğuzlar 24 boydur - bunlardan 12 Boz ox, 12 Üç ox qolundandır.
YİGİTCİK	- Gözəl dəliqanlı, yaraşlıq gənc.
YİGİTLİK	- İgidlik. Dl., İh., Leh., Rad., Rh. 1. dəliqanlılıq, gənclik, 2. bahadırlıq, qəhrəmanlıq, cəsarət, 3. alm açıqlıq.
YİL	- 1. İl, 12 aylıq müddət, 2. ömr, yaş.
YİLƏMƏK	- Qaçmaq.
YİLMƏK	- Minmək.
YİMƏK	- 1. Yemək, 2. qida, 3. azuqə.
YİTMƏK	- Ab., An., Dl., Ga., İd., Leh., Rh., Söd., Ts. I-IV. görünməz olmaq, qeyb olmaq, yox olmaq.
YOĞ	- Yox. Ts. I-II. 1. yox, 2. xeyr.
YOĞUR	- Qatıq, yoğurt.
YOĞURMAQ // YOĞRAMAQ	- Əzib bükmək, xəmir kimi yoğurmaq, əzmək.

YOX	- Bax: Yoq.
YOXSA	- 1. yaxud, 2. yoxsa, 3. olmasa.
YOQ	- Yox. Dl., Ga., Leh., Rad., Rh. 1. mövcud olmayan, meydana olmayan, 2. Yoxluq, 3. xeyr; Ts. II. deyil; Yoq olmaq; Yoqdan var etmək.
YOL	- 1. Yol, 2. səyahət, səfər, yolçuluq, 3. çıxır, keçid, 4. kanal, arx, 5. üsul adət; Yola baxmaq; Yola düşmək; Yola getmək; Yola girmək; Yol azmaq; Yol ayırmaq; Yol alınmaq; Yol çavuşlu; Yoldan gəlmək; Yol kəsmək; Yollarından dönmək; Yolu əlinə almaq; Yolundan sovuqluq; Yol vermək; Yol yanılmaq; Yol yarağı; Yol yarağın görmək.
YOLÇU	- Yolla gedən, yolçu.
YOLDAŞ	- Yoldaş, yol yoldaşı. Leh., Rad., Rh., Sen. yol, səfər rəfiqi; yoldaş, yoldaşlıq etmək.
YOLDAŞLIQ	- Yol rəfiqliyi, dostluq; Yoldaşlıq etmək.
YOLIQÇI	- Yolçu. An. yolçu; Dl. (yolak); Ga. (yolak); Söd. (yolak) cığır, dar yol, keçid.
YOLMAQ	- Yolmaq. Leh., Rad., Rh., Sen., Şs. çəkib qoparmaq, kökündən çıxarmaq.
YOLUQ	- Yoluq. Leh., Rad., Rh., Şs. tükləri qoparılmış, yolunmuş.
YOLUNA	- 1. Uğrunda, 2. üçün.
YONMA	- Yonulma, yonulub hazırlanma.
YONMAQ	- Yonmaq. An., Dl., Ga., Leh., Rad., Rh., Sen., Söd., Şs., Ts. I-IV. kəsmək, yontmaq.
YORĞA	- Yorğa, iti sür'ətli və rəvan yeriş; An., İb. (yorğa, yorka); İd., Ku., Leh., Rh., Söd., Şs., Ts. I-IV. Yorğa.
YORĞAN	- Yorğan, yataqda üstə salınan örtü, yorğan.
YORMAQ	- Yormaq. İd., Leh., Rh., Sen., Şs. yuxu yozmaq.
YORTMA	- Bax: Yorğa. Rad., Rh., Sen., Şs. çapma, sür'ətlə getmə; Yortma olmaq.
YORTMAQ	- Atın sür'ətlə getməsi. Dl., İh. (yurtmaq); Leh., Rad., Rh., Sen., Söd., Şs., Ts. I-IV. sür'ətlə at sürmək.
YORTUŞMAQ	- Atların bərabər yortması. Sen. bərabər sür'ətlə at çapmaq.
YORULMAQ	- Yorulmaq, yorğun düşmək.
YOVSAN	- Yovşan. Ga. acı yarpaqları xalq təbabətində mə'də üçün dərman kimi işlədilər kəskin qoxulu ot; Yovşan dibi bərk olmaq.
YÖN	- Qarşı, yön. An., Ga., Leh., Rad., Rh., Sen., Söd., Ts. I-IV. cəbhə, yan, üz.
YÖNƏLMƏK	- Yönəlmək. An., Qa, İh., Leh., Rh., Söd., Ts. I-IV. Başım çevirmək, üzünü çevirmək; Söd. getmək, qoyulmaq.
YUCA	- Uea. İb., İd. (yuçe); Leh., Rad., Rh. yüksək, ulu, ülvi, uca.
YUCALMAQ	- Ucalmaq. İd., Leh., Rad., Rh. çıxmaq, yuxarı qalxmaq, yüksəlmək.
YUDMAQ	- Udmaq.
YUQARU	- Yuxarı, baş tərəf, üst; Yuqaru qulpa yapışmaq.
YUM	- Xeyir-dua, son söz. An. II (yüümlü); Ga., İd. (yom); İh. (yümlü); Leh., Rad., Rh., Söd. (yom); Ts. I, II, IV. (yom, yum) bəxt, uğur, xeyir; Rad. pis, əlamət; Ts. IV. mə'sum uğursuz; Yum vermək.
YUMAQ	- Yumaq. Ab., Dl., Doğ. (yumax); Ga., İd. (yumaq, yuymaq); Ku., Leh., Sen., Söd., Şs., Ts. I-IV. arıtmaq, təmizləmək, yumaq.
YUMRI	- Yumru, dağ. An., Leh., Rad., Rh., Sen., Şs. yuvarlaq, yumru; Yumru-yumru ağlamaq - hönkür-hönkür ağlamaq.
YUMRUQ	- Yumruq, əlin yumulmuşu.
YUMURLANMAQ	- Yumrulanmaq. Dl., Leh. (yumrulmaq); Rad. (yomrolonmaq); Rh. (yumrulmaq); Ts. III-IV. (yumrulanmaq) yumru olmaq, top şəklində düşmək.
YUMUŞ	- Mələk, buyruqçu, xəbərçi. An., Ga., Dl., İd., Rad., Söd. (yumuş, yümüş); Ts. I-III. 1. buyruq, əmr, 2. iş, xidmət; Yumuş oğlanı.
YUND	- At. Dl. (yond) at; İd. at sürüsü; Rad. (yunat) vəhşi, əhliləşməmiş at; (yont) at.
YUNDU	- Yaxantı. Dl. (yundi); Söd. (yundu, yuntu); Şs. (yuvundu) bulaşlıq su, çirkab.

YURD	- Yurd. An. II., Dl., İd., Leh., Rad., Rh., Sen., Söd., Şs., Ts. I-IV. çadır, oba, ev, məskən, vətən məmləkət.
YUVA	- Yuva; Yuva tutmaq.
YUVALANMAQ	- Yuvalanmaq. Ga., Rad., Söd., Ts. I-IV. yuvarlanmaq.
YÜGRƏK	- Yüyrək, çaparaq. An. (yegrük, yügrük); Dl., Ga., İb., İd., Leh. (yürük); Rh. (yürük); Söd., Şs., Ts. I-IV. çevik, sür'ətli, çox qaçan; Söd. daşqın; Yügrək su.
YÜGÜRMƏK	- Yüyürmək. Ab., An., Dl., İd., İh., Rad., Rh. (yüyürmək); Sen., Söd., Şs., Ts. I-IV. 1. atılmaq, hücum etmək, 2. sür'ətli getmək, səyirtmək.
YÜGÜRTMƏK	- Yüyürtmək, çapdırmaq, səyirtmək. An. (yögürtmək); Dl., Sen., Ts. II-IV. yüyürtmək, səyirtmək.
YÜK	- Ağırlıq, yük.
YÜKLƏMƏK	- Yük vurmaq, yük qoymaq, yükləmək.
YÜKLƏT	- Yük heyvanı, yük daşıyan heyvan.
YÜKLƏTMƏK	- Arxasına bir şey qoymaq, yükləmək.
YÜKLÜ	- Hamilə, ikicanlı. Ga., İd., Leh., Rad., Rh., Söd., Ts. I-IV. Hamilə, ikicanlı, boylu.
YÜKSƏK	- Uca, yüksək, ülvi.
YÜLƏR	- Cilov. Dl., İd., İh., Leh. heyvanın başına, boğazına keçirilən ipdən başlıq, yüyən; Yülərini sıyırmək.
YÜLMƏK	- Yolmaq. An., Dl. (yülmək); Ga., İd., Leh., Rad., Söd., Ts. I-IV. saç və tükləri yolmaq, tərəş etmək.
YÜRƏK	- Ürək, qəlb, könül; Dl., İb., İd., Rad. qəlb, könül; Leh., Rh. 1. qəlb, könül, 2. cəsarət, şücaət, mərdlik; Yürəgi oynamaq; Yürəginə qaynar dağlar qoyulmaq; Yürəginə dağlamaq.
YÜRƏKLÜ	- Ürəkli. Dl. (yürəkli); Ga., İd., Leh., Rad. Qorxmaz, igid.
YÜRİR	- Quşlardan başqa ov heyvanı, yerdə yeriyən, uçmayan.
YÜRİŞ	- Yüyürüş. Ab., Leh., Rh., Şs. 1. yerimə, rəftar, yerimə tərz, 2. hücum, atılma; Yürüş etmək.
YÜRÜMƏK	- 1. Keçib getmək, 2. qalxıb getmək, 3. vaz keçmək, 4. Yerimək.
YÜRÜTMƏK	- Ucalmaq, irəliyə, gələcəyə aparmaq, şərəfləndirmək.
YÜZ I	- Üz, sifət; Yüzü üzərinə salmaq - üzüquyulu yerə yıxmaq; Yüzü suyuna - xatiri üçün, uğrunda; Yüzünü yerə sürmək - səcdə etmək; Yüzünün suyunu tökmək - alçaltmaq; Yüzünü görmək - görüşmək, qovuşmaq; Yüzünü ağ etmək - e'tibarını, şərəfini artırmaq; Yüzünə tutmaq - üzünə örtmək; Yüzünə toxunc etmək - üzünə vurmaq, başına qaxmaq; Yüzünə gəlmək - qarşısına çıxmaq; Yüzü gülmək - sevinmək; Yüzi-gözi bəllənmək - üz-gözü görünməmək; Yüzü dönməz qılıc - iti qılıc; Yüzü dönmək - korşalmaq; Yüzü ağ olmaq - e'tibar qazanmaq; Yüz suyu dökmək - yalvarmaq; Yüz gögə tutmaq - dua etmək (üzünü göyə tutaraq); Yüz bulmaq - iltifat görmək.
YÜZ II	- Say (100).
YÜZMƏK	- 1. Soymaq, dərisini çıxarmaq, 2. üzmək.
YÜZÜK	- Üzük. Barmaq halqası.

Z

ZAHİR (Ə.)	- Aşkar, görünən; Zahir olmaq.
ZALİM (Ə.)	- Zülm edən, zülmkar, qəddar, mərhəmətsiz, insafsız.
ZAMAN (Ə.)	- Zaman, çağ, əyyam, vaxt, gün; Zaman dönmək.
ZARILIQ	- Fəryad, fəğan, ağlayıb-inləmə; Zarılıq qılmaq; Zarılıq eyləmək; Zarılıq etmək.
ZARI-ZARI	- Ağlayıb inləyərək, ah-vay edərək; Zarı-zarı ağlamaq; Zarı-zarı inləmək.
ZAVAL (Ə.)	- Zaval. 1. Ölüm, 2. alçalma, 3. ziyan, zərər, təbii fəlakət, afət.
ZƏBUN (F.)	- 1. Biçərə, natəvan və nalan, 2. məhkum, 3. zəif, 4. Qəhrlil; Zəbun etmək; Zəbun olmaq.

ZƏXM (F)	- Yara; Zəxm erişdürmək; Zəxm urmaq.
ZƏHMƏT (Ə.)	- Sıxıntı, məşəqqət.
ZƏLİL (Ə.)	- Zəlil, zillətə uğramış, e'tibarını itirmiş, alçalmış; Zəlil gəzmək; Kimsədən hörmət görmədən həyat sürmək.
ZƏNCİR (F.)	- Zəncir, dəmir bağ.
ZƏRB (Ə.)	- Çarpma, vurma, zor, şiddət; Zərb eyləmək; Zərb etmək; Zərb urmaq.
ZƏRRƏ (Ə.)	- Gözə görünməz dərəcədə kiçik toz dənəsi, bölünməyən ən kiçik parça; Heç, əsla, qətiyyə.
ZƏRURİ (Ə.)	- Zəruri. İstər-istəməz, çarəsiz; Məcburi, mütləq.
ZİRA (F.)	- Çünki, ona görə ki, madam ki; Zira ki.
ZİRÜ-ZƏBƏR (F.)	- Alt-üst, baş aşağı; Zirü-zəbər olmaq.
ZİNDAN (F.)	- Zindan. Qaranlıq yer, həbsxana, dustaqxana, məhbəs; Zindana bıraqlmaq.
ZİNDANÇI	- Zindan gözetçisi, həbsxana baxıcısı.
ZİYADƏ (Ə.)	- Çox, artıq.
ZİYNƏT (Ə.)	- Bəzək.
ZÜHUR (Ə.)	- Meydana çıxma, bəlli olma, görünmə, çıxma.
ZÜLFÜQAR (Ə.)	- Zülfüqar - ucu haça qılınc. Kt., Rh. əvvəlcə Münəbbih adlı kafirin qılıncı olub. O, Bədir döyüşündə qılınclanandan sonra peyğəmbərimizə, daha sonra Həzrət Əliyə məxsus olmuşdur.

VATİKAN NÜSXƏSİ

səh. 312-216

لَيْتَ بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ هَلْ تَرَى بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ
 طَائِفٌ مِّنْكُمْ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ هَلْ تَرَى بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ
 بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ هَلْ تَرَى بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ
 اجْتَلَى رَجُلٌ مِّنْكُمْ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ هَلْ تَرَى بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ
 5 مَوَالِيكُمْ كَوْمًا مِّنْكُمْ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ هَلْ تَرَى بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ
 فَايُنَاقِ اِتِّجَافٌ مِّنْكُمْ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ هَلْ تَرَى بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ
 اُولَئِكَ اُولَئِكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ هَلْ تَرَى بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ
 مَخْلُوعِي اَمْرًا مِّنْكُمْ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ هَلْ تَرَى بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ
 مَوَالِيكُمْ كَوْمًا مِّنْكُمْ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ هَلْ تَرَى بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ
 10 كَلْبًا مِّنْكُمْ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ هَلْ تَرَى بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ
 مَلَايِكَةٌ قَوَاتٌ مِّنْكُمْ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ هَلْ تَرَى بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ
 تَكْدِي اُولَئِكَ قَوَاتٌ مِّنْكُمْ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ هَلْ تَرَى بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ
 اَمْرًا مِّنْكُمْ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ هَلْ تَرَى بَرِيءٌ مِّنْكَ لَوْ كُنْتُ بِرِيءٌ مِّنْكَ

لَقَدْ

اَلَيْسَ كَوْنِي بِغَالِيَتِي بِكَيْتِ نَحْلٍ قَلْبُ طُوبَى لِمَنْ اَوْلَى قَضَانِ كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ
 اَوْ اَعْبَتِ كَوْلِكَ وَنَدَى وَنَدَى وَنَدَى وَنَدَى وَنَدَى وَنَدَى وَنَدَى وَنَدَى وَنَدَى وَنَدَى
 كَوْلِكَ اَلَيْسَ كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ
 فَاذْ ذِيَا كَمَا قَالَتِ كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ
 5 اِنْرَعَابَتِ اَزْوَانِ كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ
 دُنْ اِرْبَعُونَ بِنَاكِي اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ
 رَجَتْ فَلَئِنْ شِئْتُمْ اَنْ تَكُنْ مَعِيَ عَلَيْهِمْ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ
 فَاذْ ذِيَا كَمَا قَالَتِ كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ
 دُنْ اِرْبَعُونَ كَمَا مَكَرِي اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ اَلَا كَوْلِكَ

بَارِئًا دُعَايَاهُ اَكْبَرُ حَوْجِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَرْشُهُ

اَبْنَتُونَ اَمِيْنٌ اَمِيْنٌ دُنْ

دِيَارِ كَوْلِكَ

خَالِمٌ هُوَ كَوْلِكَ

5

10

قَوَّيْتُ فِي كَلْبِي حُبَّ خَدْرِ دَلِي يَوْمَ قَرَأْتُ بِأَسْمَاءَ نَكْرًا كَذِي طَائِمِ أَوْ رِيحًا كَلْبُونَ يَنْسُونُ
 دِيرِدِي أَوْ رِيحًا قَلْبَانِ أَوْ لَوْ قَتَلْتُمْ أَوْجَ بَرِيقِ بَيْنَانِ أَوْ لَوْ رِيحَ فَعْنَانِ أَلْتَعَنَّ
 أَوْ بِنَاءِ لَدِي مَوْجُورِ سِدِّي كَمِ نَمْدِي بَلَاءِ أَوْ بِنَاءِ وَرِيحِ دَرِي هَيْدَةَ فَعْنَانِ بَارِيئَةً
 بَوَّكَلِ مَكْسُونِ طَائِمِ أَوْ رِيحِ أَكَاظُورِ بَرِيقَانِ دَمْنِ أَوْ لَدُونِ بَلَاءِ بَلْبُونِ دَرِي
 5 قَلْبَانِ أَوْ بَرِي مَوْبِلِي كُورِ لَوْمِ خَالُومِ سَوَابِلِي أَوْ رِيحِ أَوْ رِيحِ قَوَّتِ أَوْ رِيحِ
 قَلْبُونِ فَعْنَانِ بَلْ بَرِي دَنْ دُورِي كَلْبِي أَلْ طَاعِ كَلْبِي أَوْ تَعِينِ قَوَّرِ حَاجِ بَرِي
 اللِّمْنِ أَلِ بَارِي بِنَاءِ نَجِّ أَوْلَدِي بَلْ حَاجِ رَاسِنْدِ بَلْ كَلْبِي أَلْدِي خَالُومِ طَائِمِ
 سَخَّ دَمْنِ أَوْ لَمْنِ دَرِي بِنَاءِ لَمِ صَبْحِ خَبْرِ بَلْمِ دِي بَوَّكَلْدِمِ أَوْ سَوَمْنِ بَارِي قَلْبَانِ كَلْبِي
 مَمَانِ سَوَلْ دُونِ سَوَلْ دَمْنِ أَوْ كَوْرِ سَوَلْ كَلْمِ بَلْدِي حَانِ فَعْنَانِ دَمْنِ بَلْبُونِ دَرِي
 10 قَلْبَانِ قَلْدِي بَوَّيْ بَوَّيْ رِيحِ أَوْ رِيحِ غَايْتِ سَخَّ أَوْلَدِي طَائِمِ أَوْ رِيحِ كَلْبِي أَدَمِ مَلْدِي
 دَعْوَتِ أَلْدِي هَبَّ كَلْدِي بَيْنَانِ أَوْلَدِي أَوْ رِيحِ قَوَّجَالِ بَارِي أَوْ نَافِلِي دُورِ قَلْبِي أَلْدِي
 أَيْبَرِ وَوَجَّ بَرِ أَوْ بَوَّ دَنْ قَوَّجِ قَرْدُورِي أَوْ رِيحِ طَائِمِ أَوْ رِيحِ كَلْبِي أَوْ رِيحِ طَوَّ بَلْدِي
 أَلْدِي بَلْبُونِ سَبْرِي نَبَأِ أَوْ قَدَمِ بَوَّيْ بَلْبُونِ أَوْ قَدَمِ بَوَّيْ بَلْبُونِ دِيرِ أَوْ رِيحِ

5

10

فَعْنَان

فَعْنَانِ قَلْبَانِ كَوْنِ دَرِي بَلْمِ كَوْمِ جَابِدِي قَرَأْتُ بِأَسْمَاءَ نَكْرًا كَذِي طَائِمِ أَوْ رِيحِ طَائِمِ
 كَلْبِي أَلْبِ كَلْبِي دَمْنِ بِنَاءِ بَلْمِ كَوْمِ قَلْبَانِ فَعْنَانِ أَوْ رِيحِ طَائِمِ أَوْ رِيحِ طَائِمِ
 أَوْ رِيحِ كَلْبِي بَلْ بِنَاءِ دَرِي بَلْمِ كَوْمِ فَعْنَانِ سَلَامِ لَوْرِي أَلْدِي طَائِمِ أَوْ رِيحِ نَمْدِي
 مَوْجُورِ أَوْلَدِي بَلْمِ بَلْمِ دَمْنِ قَوَّتِ بَرِيقَانِ دَمْنِ أَوْ لَدُونِ دِيرِ مَمَانِ أَلْدِي بَرِي
 5 مَمَانِ دَرِي أَوْ رِيحِ سَخَّ كَوْرِي أَلْدِي بَلْمِ كَوْمِ بَوَّيْ بَلْمِ كَوْمِ بَلْمِ كَوْمِ دَمْنِ
 أَوْلَدِي بَرِي حَاجِ أَوْلَدِي دِيرِ أَوْ رِيحِ بَلْمِ كَوْمِ أَلْدِي بَلْمِ كَوْمِ حَاجِ بَلْمِ كَوْمِ دَمْنِ
 سَوَلْ دُونِ دَمْنِ سَوَلْ دَمْنِ دِيرِ أَوْ رِيحِ بَلْمِ كَوْمِ خَلْعَتِ أَلْدِي أَلْدِي بَلْمِ كَوْمِ أَلْدِي
 دَنْ فَعْنَانِ سَوَلْ دَمْنِ أَوْ رِيحِ فَعْنَانِ أَلْبِ بَلْمِ كَوْمِ بَرِي فَعْنَانِ بَلْمِ كَوْمِ
 دِيرِ بَلْمِ كَوْمِ أَوْلَدِي مَمَانِ كَمُورِ لَوْمِ كَلْبِي بَرِي مَطِي أَوْ رِيحِ حَاجِ أَوْلَدِي بَلْمِ كَوْمِ
 10 دِيرِ بَلْمِ كَوْمِ فَعْنَانِ بَارِي كَلْبِي كَلْبِي فَعْنَانِ أَلْبِ أَوْ رِيحِ خَبْرِ أَوْلَدِي
 دِيرِ كَلْبِي بَارِي كَلْبِي كَوْنِ دَرِي بَلْمِ كَوْمِ أَوْلَدِي أَوْلَدِي بَلْمِ كَوْمِ أَوْلَدِي
 أَوْلَدِي كَلْبِي بَارِي كَلْبِي سَلَامِ وَرِيحِي بَارِي كَلْبِي أَلْدِي أَلْدِي نَدْرُ أَوْلَدِي أَوْلَدِي
 أَوْلَدِي كَوْنِ دَرِي دِيرِ بَلْمِ كَوْمِ بَارِي كَلْبِي كَوْرِ بَلْمِ كَوْمِ أَلْبِ كَلْبِي بَرِي فَعْنَانِ لَمْنِ

کینون اولدورب باک باکلاندلر عزیز کوی دن خطه اوندلر قشوقه قانی قاشوق
 کوردلی مصلحتی ایله بایریدر نه بچیک جعفری لور بئین غازی لور قشوق
 دوندلر اولرید کئلدردم فور قوت کلوی سویلیدی کورکه نه سویلیدی خاوم بو اعوز نامه
 یکن کوه اولسون دوی بندن صکره الب و زانلر سو بون الی جوق جو مردلر کلون
 5 دوی بوم و برین خاوم برفور طاعلور بفسون کورکه لوجر قبا اعوز کلسون اع منلور
 بیاک بریا و حاق اولسون اع بور کالوانک بری بهت اولسون اخر سو کاری بماندن
 ابرسون اع اولک سن کید عاقلدق قون اولسون ادی کور کور قور حریه کنا کیم افسلوی
 نه نه نه نه نه حاک طاش اعوز ایچ اعوز عالی اووب بایک دقاق م م م م م م م م م م
 قنن اوج بلدی بر ایچ اعوز طاش اعوز کلرین جه ایدر دی اوین بعالدری کور و خات
 10 قنن اوین بعالدری ولدی طاش اعوز کلری حاضر او بیوب همان ایچ اعوز کلری عناه
 لدی قنن بکوه عادی بویدیکه خاوتونوکه الیه یا سوب اوین جفری اوین اهلان
 اسبانیه و بلایه بعالدری کور و بعالدری طاش اعوز کلرین کسه بوعدی حاش
 اعوز کلری بو ایدوب ایدلر ان بان نمدیه دکیس قنن اوله او بوالدندف سب بله

اووردن

اولور دق نمدی صو حن ندر کیم یله بولمیدق دوی لوجر بکلر اتفا قنن کیم سلام
 لمو کلدر عد اوین بعالدرات ابای کولک وزان ددی جوه اولر قباش در لرفضانک
 باینه بریجه واریدی قنن بک ایدر من قباش بو طاش اعوز کلری هر دیم کلور
 بی سلام لر لرایدی نمدی بچون کلر لر دوی قباش ایدر بئین اوله بعالدر
 5 عوز و وقت طاش اعوز یله بولمیدی او بچون کلر لر دوی قنن ایدر بئین عدا
 بعالدر کیم دق قباش خاوم ب و زان لورک دو سنلغین دنما بو عین بلم دوی
 قنن سن باورین دوی قباش بر قاق اوله بو سطان اعوز کلر و هر قید کیدر
 در دوی طاش کلر دن اورک اوله قوندر قنن اولر طایب ایدی اروز خیر ولدی
 قنن خاندن ادم کلدر دینوار و زخات نوله کلون ددر اروز و قنن اولر کونولکین
 10 دکنیدی اوغلان کور ایله او تر دوی قباش کلور اروز بجر بجدی سلام و بریدی
 بکوسر دوی اوز دوی قنن خان د و لکود دعا لواندی فیه بوکلی اولدی الیه الیه دایم
 لرور کالسون بئسون قو باسوم بو کلدر بوکلی اولدی او سنر بای کلدر دیر دوی
 قننانه دویلم بور لندر قز لوجر قانیق اوم کسندلر اچ لوسن قونم سکر دیر

دېر دو نوب جلدی بلان دنیا دندانه باشلا طار اولدی قازیلخان دوندردی عسکره
 کلدی اندن دونه بلز اولغا ورین ات دبدی الیه بری کوز ایله بنوب کای دی دیز
 دو نوب جالید الیمدی کور قورملیوب اندن کوزین الدی کندی کوزی ایله صبرینه
 برکوز اوردی اولدی زویب اولوب دندی قیسه نه در ایلیه نوم کورم دیرت
 صفاق یکی کافر الله زویب اولدی س قازیلخان قوجا اولغا کنگ بریدن دوزدی
 برادنه الله موغندی زوال مهوری اولدی کورلوم خانوم یه اولدی بوچه پرلرین
 بوچه سن بوچه تگری کسه بلز پر سب کور کور تگری سن انا دت طوغدک سن انا دت
 اولدکه کسر رفین بدکه کسه کوج اندکه قویزه احدین آدم سن نالج اورده شیطان
 لعنت اولدکه بر منو جدد انوری دنگا مدن سورده که شوق کورکه اوف ایدی قویرفی
 بالی قونور و نان چبار سیرین اولوغ حدکه بوق بو بوق سنوک فده بوق یا جملا جدد بوق
 اوروغ عین اولمین اولوتگری بصدوغین بلور عین بوچه تگری کور و کین کورک پورن
 کور کور تگری فیدوغین قهر ای دن قهر تگری بریکور موغندم جلا بوم قادر تگری مدد
 سندن دوی دخی قور و نلو کافر ات صالیدی بل کی بندی یلم کی با بندی اول کافرک

5

10

کجه

کجه بر فلیج اوردی کیمی کیمی طغردی الیه بری دیر کی زخم اریند زوی قور قاب سوزلای
 قور طولدی قور باغ بوکلای بوکل اولدی هان ات باغ جورن حصار فاجدی بکنک
 کافرک اردن بندی کافر حصار قیوب کوشکن بکنک قور بولان اور فلیج کافرک
 بوین راست لبوب شو بل جالیدیم باغ طوب کیم اوکه دندی اندن بکنک ات دندرت
 نگر کلدی کافر لور کالی کوزی بولای قوجا بیلیدی دیو دساف اظون فلز یف
 قیو پر لور مقوب نگر کلدی مور دیم کین کور کای کیم اولد زوی دیو بورو مو بلدی
 کورلوم خانوم مو بلدی قینا نوم دو سین بوکل قودم زیدر یاب مد زای بلم قور
 ایله قوی بوکل قودم قودر قیو مد زای بلم الا کوز لور حلالوم بوکل قودم اریدر قور
 مد زای بلم من کینل خبر و پرک بجا برادان عیغه دوی بکنک دخی بابا س کندی
 بلدرمدی اورده او دخی صوبلیدی ابدر قینبناک مایه بوکل قودک نرا اولدی قور ایله
 قیونک بوکل قودک قوج اولدی الا کوز لور حلالوم بوکل قودک ارملان اولدی دوی
 دایق واروب کابا سکه باغ دندی بابا ج و ای اوغلا بغر ده بصبوب کوزین اوب بوجید
 اندن حصار بو بوش اندر لور حصار ای الو ب کلبا لور بصبوب بره سجد لور سجد لور

5

10

بِرَأْسِهِمْ دَرَّ مَوْعِنٌ مَرُّو سَوَكِلَ بِهِ وَارْتُونَ اَزْ دَرِّ الْوَاغِزِ بَدَنَ اَدَمَ اَلْتَّ اَوْتِ سَوَكِلَ
 بِهِ وَارْتُونَ يَوْمَ رُو عَيْلَةَ اَرِيْفَتِ سَوَكِلَ بِهِ وَارْتُونَ مِمَّا عَدَلَ اَعُوْزَ مَكْلَرِي دُو كُنْ اَوْلَمَزْ
 كِرْمِ دَرْتِ مَخَافِ بَكِي بَا بِيْدِرْ خَانِ يَكْنِكَه بَوْلَانِش فُو شَدِي بَكْرَجِحْ اَوْلَبْ بَرَا قَلْبِي كُوْرِي
 بُوْدُو كُوْرِي تَكْرَا وِلْ كِبْ يَكْنِكَه دُو شِ كُوْرِي دُو شُوْ يُوْلَا اَلْتَّرِيْبَه سَوَا بُو كُوْرِي خَانُوْم
 نَه سَوَا بِيْدِرْ بُوْلَا اَكْتَرَمْ عَا لِي لَوْجِ فُو تَا شِيْمْ كُوْرِي اِيْلَه اَوْلَمَزْ اِي كُنْ دُو شِ كُوْرِي مَه
 5 كُوْرِي اَجْدَقْتَه دُنْيَا كُوْرِي مَعْ بُوْرَجَا بُوْرِي اَلْبُرْ كُوْرِي مَعْ اِنْفَاو اَلْبُرِي بَانُوْمَه صَلَاحْ اَفْ
 مَقَالُوْدُو وَرُو فُو تَدَنْ اَكُوْتِ اَلْدَمِ اَلْرِي بِيَانْ فُو طَاغَلِي اَسْدَمِ اَلْرِي فُو وَكَبِيْدِيْدَمِ
 اَعَا جِدْتِي بُوْنِدَمِ مَعْ كُوْمَلَكُوْمِ جَعُوْبِ بَلَكَنْ اِنْدَمِ اَلْرِي بِيَانْ دِكَبِيْرِي دِلْدَمِ مَجْدَمِ اَوْتِكِي
 فُو طَاغُوْمَه بِيَا بِيْدَه اَلْتَّ بَا شُو بِيْرَا كُوْرِي مَقْلُوْبِيْنِ بِيْرَمَدَتِ اَرُو دُوْرِيْدَمِ فُو عُوْدُو اَوَاوَرِ
 10 سَكُوْرِي قَبِيْدَمِ فُو نُوْلَا يِ اَوْلَا نِ بِيْدَمِ فُو نُو سِيْدَتِ اَوْلَا يِ سَجَا سُوْمِ وَفَتْ دَكْدَمِ كُوْرِي
 اَوْجِيْلَه اَوْلَا نِ بَقْدَمِ دَا اِيْمَا سْتِ اِيْدُو كُنْ بِلْدَمِ دَنْدَمِ اَوْلَا نِ سَلَامِ وِيْرِدَمِ اَعُوْرَا نِيْرِيْمَا
 كِيْمِيْنِ دِيْدَمِ قِيْقَلِيْرِيْنِ قَلْدُوْرُوْبِ بُوْرِيْمَه بَقْدِي اَعُوْلُ بَكْنِكَه قُنْه كِيْدَرِيْنِ دِيْدِي بِلِيْدَمِ
 دَرْمُوْرِيْنِ قَلْعِيْنَه بِيَامِ دَنْسَا اِيْمِيْنِ اَكَه كِيْدَرَمِ دِيْدَمِ بُوْرَا دُوْرِيْمِ بَكَا سَوَا بِيْلِيْنِ كُوْرِي لُوْمِ

خانوم

خَانُوْمَه سَوَا بِيْلِيْنِ اَسْتَا بِيْدِرْ يَدُو كُنْه يَلْ بِيْمَزُوْبِ يَكْ بَا يِرْ كَه فُوْرِيْمَه بَكْرِي دِي يَكْتَرَمِ
 يَدِي كُنْه فُوْرِي لُوْرِي بِيْمِ بَا يُوْمِ قَا يِنِ طَا يَلْ يَكْنِيْدَتِ مَوْمِ اَلْوَلِيْدِيْ مَوْمِ اَقُوْمِ بِلْ اَسْدُو
 بَعُوْرِ بَا قَدِي بُوْ كِي فُو بِيْدِي يَدِي قُنْه وَارْتُوْمِ اَوْلِ قَلْبِي اَلْيَمْدَمِ بَدَنَ دَا خِي يَكْ اَزْ
 تُوْمَه بِيْنِ يَكْ كُوْمِ دُوْتِ دِيْدِي يَكْنِكَه اِيْ خِي دُو شِيْدَتِ مَوَا بِيْلِيْنِ اِيْمِيْنِ قَلْعُوْرِي طَا يِ
 5 بِيْلَا نِ طُوْرُو وِعُوْلُ كِي اَلْكُوْرِي لُوْ يَكْ يَكْتَرِي بَانُو كُنْ مَالِدَه اَوِي بَلُو يَكْتَرِي سُنْ
 يُوْرِيْمَكَه بَشِ اَجْرُوْ اَوْلَا جِلَه بُوْلَا اَشْ اَوْلَا كَه اَوِي كِيْجُوْنِ اَوْلِ قَلْبِي اَلْيَمْدَمِ دِيْدِي
 بُوْدُو شِي بُوْلَا اَشْرِي حَا يَبِ اَبْلَدِي مَكْرِي طَا يِي اَوْلَا اَرَا دُو بَقِيْبَا يَدِي جِلَه بَكْرَا يِي
 كَلُوْبِ بُوْلَا اَشْ اَوْلَدِي بُوَا اَرَا دُوْتِ قَلْعُوْبِ بُوْرِي لُو كُوْرِي بُوْرِي كُوْنِ دَرْمِيْنِ قَلْعِيْ
 كَلْدَلُو جُوْنِ اَوْلَبِ فُو نِيْدَلُو جُوْمَكَه كَا فُوْلُوْنِ بُوْنَلِي كُوْرِي اَزْ شُوْبِ اَوْلَا يَدِي بِيْرِي كُوْنِ
 10 خِيْرِيْدَلُو مَلْعُوْنِ كُوْرِي مَيَانِ بُوْفَا شِيْدِي اَلْاَبْنِ حَرِيْبَه قَلْعَدَنْ طَا شِيْرِ جِيْدِي بُوْنَلِي
 مَقَابِلِ اَوْلَدِي مَبْدَا نِ كُوْرِي بَا رِدَلِي قِيَانِ سَجُوْ اِيْلَه اَوْلَا دُوْدُو دَا رِيْرِيْدَتِ دَرْمِيْلَه
 مَشِيْ دُوْنَا مِ سَكُوْبِيْ قَلْعُوْعُوْنَه اَلْدِي اَوْلِ كَا فُوْرِي يَدِي دِلْدِي كَا فُوْرِي كُوْنِدَرِيْ اَبْلَدِي
 كَا فُوْرِي كُوْرِي فُوْمَلَا بُوْنِ سَكُوْبِيْنِ اَلْبَدَنِ اَلْدِي اَوْلِ اَلْمِيْنِ مَيَانِ كُوْرِي اَبْلَه دَلُوْدُو دَا كَه

اول قلعتوگه پى كورى وارى اوده اخون اوغلى برك نكور دى زوروى اول كافوگه التمش
 ايش قدى وارى التمش همان كوز صلدردى قى حكيم باء كوروى سقاغىلوق وچ قلمب سىنگه
 جنگه بائىله پى همان اول كوز قلعدن طش جودى مبدانه كلوبار دى قامىلوغه
 ايف كوروى مان بريدن او زوروى قوز قوج ايت سوار اولدى قوز دىلو كافو بىگه سىنگه
 5 كاپووك الكسه بر فاج اوروى ذرت مودار و سمدى نوبت كافو بىگه اول التمش همان كوزى
 كهوبالده ادى قامىلوق قوج و دېرند و نوب جالدى بلان در ابا شىطاطا كلدى اغرندت
 بو بريدن فان بو شاندى قامىلوق قوجى قزمىلوب قلمبه دنشاق ادى كىدى بىگه كورى ايف
 كوزى سىنوب هېد لىر قامىلوق تمام اون القيل مسمار و دنشاق قلدى امن ذر لىر بىلوان
 الت كوز وارى عصارى الو بى قامىلوق قوج و خلكى ايدمدى سكر قامىلوق قوج بايندر خانوگه
 10 ايت ايوپ كىد كده بىرا و غلابو قوجى دوعفدى اول و قندن بىراون التى بايندر كوزى قى
 بىلچا اولدى بوزوى بىلچا و دنشاق ايدوكه اوغلان دن مغلر لوى اول اوغلانوك
 اونه پىنگه بوز لوى كىلوق بىگه پىنگه بىلچى ايله او نوب سىنوب درگن قوز كونه
 اوغلان بوغان ايله بىر سوزا سىد لىر بو دان ايدى بونى لانا و نوب كوز لىر سىنوب

اردلو سى

اردلو سىن وار و سىنگه كافو ايدىن قوز قىنگه اوتون التى بلان كافو التمه دنشاق قوز دى
 پىنگه بوخبر با شىد جلع بوز كى و بنا وى قوز بوز مار صيلدى قلعدى بايندر خانوگه نظرنه
 وارى بوزىر قوزى دى ايف بىنگه بوز و سوزا كوزوم نه سوزا لىر ايدى لانا سىنوب سىنوب
 دىكته ايف مان او فاطملا سىل با پىنگه كوكه سوزا لىر نوله نوله بىنگه شىبار ايلو جاغوز و اد
 5 و بىر تى بول جاوشىل صفر سىنه بول بىنگه لىر بىنگه ايف بىر سىنگه او بىدى نوله نوله
 باوروى بى نوكى نوكى ايت سوزا لىر سىل ايدى خا نوم بوم بىلچى سىن اولدى صنور دم
 بىر دم سىدى بىنگه كافو دنشاق ايش دونه لىر با سوه لىچون بىگه كوزى سىنوب بى بىام
 دنشاق اولدوقى قلعه كوندردى بايندر خان بوزوى بىر مودى دنشاق بىگه كلون بىو
 اولدومور قودى سىنوب سىلطان اولوب قوز سوكو اوچند ان بو كوزدن غوزم سىنگه بىس
 10 دىبو سوزى سىنوب سىلطان اولوب قوز سوكو اوچند ان بو كوزدن غوزم سىنگه بىس
 ات بوزور و رىن لىل بىدى قلعه نوله كىلدىن لانا ايتىك قولغا اوغلا دونه بىر دوكلر اورىن
 سوكه بىل وارسون دوى قوش بوز جىدن قان اوقى اكله سىن ايلال شى سوكه بىل وارسون
 دىبى اوج باقى كوزى قان اكله سىن طوغسون اوغلا سوكه بىل وارسون دوى بىل اوجىدن

فيله اورولوز برقياست صون ناولدي ميدان طوبان اولدي جرجي بار صواندي كورگورون
 لوكرگدن ابرلدي اغوز بكاري طوندار د صاعدن د بدي چالين بك يكلار صولاب د بدي
 قصاب بك اغوز بكاري ايله شيد بدي كورمگه سوكي ملك حمادا اولدي بو كوردي ايتن بدي
 باين كسدي صاع طرفدن فر كوه ملكه دندار بدي قلملدي بر صلدي صول طرفه بو عاجي
 ملكه فر بودان فر شوكلدي مچوبيني بو صالدي فر توغين نوي اورون بورلي خانون 5
 قلملدي بيز بوندي نكور الدي ملاءه ملاءه نوغ بقالدي اوسان ياكلدي كافر قلمدي بئيك
 قلمدن بكيه قصاب و تورلي خانون اوغلي و زر كايوب ايتن ايتن چور و لر قوج قوج
 كور شدي اوج بور كك اغوزوت شهيدانلدي قصاب اوغلي غي فر زوي كورددي غل
 مبارله اولدي اغوز بكاري طونوم اولدي اغه فلا سور كوي كلدن امان دلدن بدي كون بدي
 كچه بجه اولدي قصاب بك قولار قراوشالار ايتن چالسون بك زيلر قلا اولكه خبه جوقه 10
 و پري ددم فر قوت كلوب خادون اولدي بو اغوزنامه قصاب اوغلي اورون سو بلدي
 ايتدي قلف دد كوم بك امر نلريلان دئيبې بوم دينلرا جل بركولدي فان ديه كه قلمدي
 كلوكور ديا موزافا و جلا اولدو ديا بوم و بريم خانوم بيلو قراطالركه بيلسون كوكه

لوج

لوج قبا اغول كلسون قايين اف كوركلو صوبو كه صوغلمون قناد لوك و جلي فرلمون قادر
 بيلامرو فحاج ايتن چيركناغ بورا نوك بو در صون چلشند قليك كلسون در سون
 كناد كلر كه او فام سون اغ صفلو بلك بزي جنت اولسون اغ بور چكلو اناك بزي نهنت
 اولدون اغ النوكه بزي كايه دعا اولدن قبول اولسون بئيدر سين دور شلا سين كنانلركه
 قادر كور كوركلو همده بورو صوبو بئيسون بودعا ساين ديتلر ديزار كور سون خانوم 5
 قلملدي بيز بوندي نكور الدي ملاءه ملاءه نوغ بقالدي اوسان ياكلدي كافر قلمدي بئيك
 قلمدن بكيه قصاب و تورلي خانون اوغلي و زر كايوب ايتن ايتن چور و لر قوج قوج
 كور شدي اوج بور كك اغوزوت شهيدانلدي قصاب اوغلي غي فر زوي كورددي غل
 مبارله اولدي اغوز بكاري طونوم اولدي اغه فلا سور كوي كلدن امان دلدن بدي كون بدي
 كچه بجه اولدي قصاب بك قولار قراوشالار ايتن چالسون بك زيلر قلا اولكه خبه جوقه 10
 و پري ددم فر قوت كلوب خادون اولدي بو اغوزنامه قصاب اوغلي اورون سو بلدي
 ايتدي قلف دد كوم بك امر نلريلان دئيبې بوم دينلرا جل بركولدي فان ديه كه قلمدي
 كلوكور ديا موزافا و جلا اولدو ديا بوم و بريم خانوم بيلو قراطالركه بيلسون كوكه

مَلْفُوفِي بَرِيدَتِ دُورَانِ فَضَّانِ مَوَكُولِي بَلِيْبِي بِنِ فَضَّانِ اَعْلِيُوْبِيْنَ فَرِيْطَا عُوْمِ بِيْنَ فَضَّانِ
 كَوَلِكَا لُوْجُوْ قَبَا اَعْمُ كَمَنْ فَضَّانِ جَبَّاقِ اَوْبِ فَنَادَ لُوْمُ فُوْنِ فَضَّانِ بَلُوْ كُوْرَا وَاَعْلُوْمِ اُوْرُوْزِيْ
 فَيَانَ فَضَّانِ اَنْ اَوْسِيْنَ اَكْثُوْبِيْ بُوْرِيَانَ فَضَّانِ سُوْزِيْ بَلُوْ كَا وَاَلِيْزَا وَاَزْكَوْبَا دَرِيْ بِيْنَ
 دَرِيْ كَا وَاَلِيْزَا حَانَ فَرِيْ حَلَا لُوْ كِيْ تَا رِيْمِيَانَ كُوْرَا وَاَلِيْزَا بُوْ كَلِيْزِيْ سَا كُوْلُوْدِيْ فَضَّانِ دَرِيْ بِيْنَ
 5 بُوْ كَلُوْزِيْ بُوْ كَا دَا اَعُوْرِيْ بَلُوْ كَا سِيْدِيْ لُوْمُ فَضَّانِ بَلُوْ كَا فُوْرِيْ قَلِيْ سَا وَاَلِيْزَا فَضَّانِ اَرِيْ دِيْ
 كَلِيْزِيْ بَلُوْ كَا وَاَلِيْزَا فَضَّانِ اَرِيْ دِيْ دُوْ سُوْدِيْ بُوْ كَلِيْزِيْ كَلُوْبِ بَرِيْ بَرِيْدِيْ كُوْرُوْمِ خَا نُومِ سَا
 بِيْدِيْ فَرِيْ دَرِيْ اَعُوْرِيْزِيْ فَا دَرِيْ بَرِيْزِيْ فَرِيْ بُوْ عَا دَرِيْ سِيْدِيْ بِيْ كَلُوْ كَا بِيُوْغِيْ اَوْلَانِ اَجْمَانِ
 فُوْجَا طَا كُوْرَا لِيْبِيْ فَرِيْ بِيْعِيْ بِيْدِيْ بَرِيْ اَكْسِيْدِيْ دُوْ كَمَنْ فَضَّانِ بَلُوْ كَا فُوْرِيْ دَانِيْ فَرِيْ
 كُوْرِيْ جَبَّارِيْ بِيْدِيْ جَالِ فِلْجُوْ كَا فُوْرِيْ اَنْ فَضَّانِ بِيْدِيْ اُوْ كَا دَمُوْرِيْ فُوْزِيْ وَاَلِيْزَا
 10 نَبُوْبِيْ عَانِ اَلْمَنْ دُوْ تَا مِ اَلْ كُوْنِدَرِيْ نُوْ كَا وَاَجْمَانِ اَنْ بُوْ كُوْرُوْمِ فَيَانَ سَلْمُوْ كَا اَوْغَلِيْ
 فُوْوُوْدِيْ دَانِ جَبَّارِيْ بِيْدِيْ جَالِ فِلْجُوْ كَا اَعَامِ فَضَّانِ بِيْدِيْ دَرِيْ اُوْ كَا اَرِيْ دِيْ بُوْمِ خَا نُومِ حِيْدِيْ
 يَلَانِ مَرِيْزِيْزِيْ لَعِيْبِيْ نَبُوْبِيْ اَنْ دَمُوْرِيْ بَلُوْ جَبَّاقِ مَكَا فَاَنْ فَضَّانِ اَنْ اَعُوْرِيْ كَا اَوْ صَعَا اَنْ
 فُوْجَلِيْ كُوْرِيْ اَوْلِيْ بِيْدِيْ حَبِيْبِيْ لِيْزَا اَلْمُوْرِيْ نَا لُوْرِيْ اَوْ فَرِيْ خُنَا رِيْ فَرِيْ كُوْرَا اَوْغَلِيْ

فرد بود

فَرِيْ بُوْدَانِ جَبَّارِيْ بِيْدِيْ جَالِ فِلْجُوْ كَا بَلُوْمِ فَضَّانِ بِيْدِيْ دَرِيْ اُوْ كَا اَرِيْ دِيْ بَرِيْ وَاَلِيْزَا
 بَلِيْبِيْزِيْ خَا نُومِ بَا عِيْبِيْزِيْ بَعْمَانَ اَلْمَنْ بِيْ كَا وَاَلِيْزَا فَاَنْ فَضَّانِ اَنْ اَعُوْرِيْزِيْزِيْ
 اَلْمَنْ جَبَّارِيْ بِيْدِيْ جَالِ فِلْجُوْ كَا خَا نُومِ فَضَّانِ بِيْدِيْ دَرِيْ اُوْ كَا اَرِيْ دِيْ بَرِيْ وَاَلِيْزَا
 حَصَارِيْ دَرِيْ بَارِيْ بُوْبَا وَاَلِيْزَا اَبَا لُوْ كُوْرِيْ دَرِيْ فَرِيْ سُوْ كَلِيْزَا فَاَلِيْزَا اَعُوْرِيْزِيْزِيْ فَضَّانِ بَلُوْ كَا
 5 اَبَا لُوْ كَا اَعُوْرِيْزِيْزِيْ بَارِيْ جَبَّارِيْ بِيْدِيْ جَالِ فِلْجُوْ كَا بَلُوْمِ فَضَّانِ بِيْدِيْ دَرِيْ اُوْ كَا اَرِيْ دِيْ
 جَا بِيْ بَقِيْ جَالِ وَاَلِيْزَا فَرِيْ فُوْشِيْ اَرِيْ دِيْ مَلُوْ فُوْرِيْ فَرِيْ فَرِيْ فَرِيْ فَرِيْ فَرِيْ فَرِيْ فَرِيْ
 فَرِيْزِيْ فَرِيْ وَاَلِيْزَا بِيْ كَلِيْزِيْ جَبَّارِيْ بِيْدِيْ جَالِ فِلْجُوْ كَا خَا نُومِ فَضَّانِ بِيْدِيْ دَرِيْ اُوْ كَا اَرِيْ دِيْ
 اَلْمَنْ اَوْجِيْ دَرِيْ سِيْدِيْ كُوْرِيْ اَبَا بُوْ فَرِيْزَا وَاَلِيْزَا اَوْجِيْ دَرِيْ سِيْدِيْ كَلَا اَبَا فُوْغَلِيْزِيْ
 اُوْرِيْزِيْزِيْ فُوْجِيْ بُوْ فَرِيْ حَرِيْزِيْ فَضَّانِ بَلُوْ كَا طَا اَرُوْرِيْ جَبَّارِيْ بِيْدِيْ جَالِ فِلْجُوْ كَا
 10 خَا نُومِ فَضَّانِ بِيْدِيْ دَرِيْ اُوْ كَا اَرِيْ دِيْ بَرِيْ دُوْرِيْزِيْ بُوْرِيْ اَوْ خُنَا دِيْ دَرِيْ دَرِيْ اُوْ كَا
 اَرِيْ دِيْ بَرِيْ بِيْ كَا بَاغِيْ حُوْ كُوْرِيْ بِيْدِيْ اُوْ كَا اَرِيْ دِيْ طَفُوْرِيْ فُوْجِيْ بَاغِيْ اَرُوْرِيْ بِيْدِيْ اُوْ كَا اَرِيْ دِيْ
 اَرِيْ دِيْ اَمْتِيْ بِيْدِيْ مَبِيْلَا اَعْلِيْ اَعُوْرِيْزِيْزِيْ نُوْ كَا اَوْ طَا رَهَبِ كَلُوْبِ بِيْدِيْ اَرِيْ صُوْدِيْ
 اَبَا سَتِيْ اَلْمَنْ اَرِيْ دَرِيْ اَرِيْ كُوْرَا لُوْ كَا اَوْ مَكُوْرَانِ كُوْرُوْمِ نُوْ قَفِ كَا فَرِيْ اَنْ مَبِيْلَا

انگراسن اوله فلون طوقار قيتبانده قزله دواسن اولمور قوقلا غايله انجه قيتوت
 اسن اوله قوزي برورنگ ازنگراسن اوله اوغلا طومارسن اسن اول نام اسن اولسون
 بندن پيرك تگره سن اغول و برسون اغ سودوني نام بكا حلال اينون بابا بوموم بدي
 قصلان داني نورد. موبلن كورلوم سولسا اغول اغول بوم اغول قوشويان قز طانوم
 بو كيك اغول كوچلو بوم قوزيا اغول قز نالو كورلوم ايدي اغول لار طلكه دور و غوم
 سويكون قوگراقم بوزلتم سويكون بيم باسوم قوزيان بولون سويكون سن كوي اغلا
 موموم كوكه ايكن بزا ادي سويكون بلكه اغول قز اغ جغوزي قز كوي قز بگزي بزم كلوم
 اغ جغوزي قز كوي سويكون قوزيا نال مان باشه و كوي اغ مغلوسوكه بابا كه بولمور
 اولدي قايديون بوارد. او وازرم انجه بوزلوسوكه اناك قوشوكه اغول و سربزه ديت
 اغ الذي قز وسندن بغاوردنم اغ بوييتم قز اورغان دهلوزيم يمي ديوت كنه صوبادي
 ايجد قوشويان قز حاخار قزسه او بيم ابل بيلامز ايمز قز كوتلو صولور قز قزسه قز ديمز
 قينا لار قزسه بوزم و بوز قز قوچلور قزسه فلون و بيم اريكندر قوچا و غلا اولن باكه قوچه
 انلكه قز سندن پيرك تگره بزا اغول و بيم و بوز قز سوكه بوزه دونه بلر احمالو كوكه

5

10

قز

قز بولت اولوبن كاؤله اوسته كورنبايم بلديم اولوبن شاقبايم كاوي قامنر كير افه
 اولوب نيايم اورنما ديم و كوشما ديم عالمادي دولدور ايم عالماد بر وان الله
 مدد سندن وزي قضان قز ايتدن ايدي قوب كدن اري صودن ايدنت الديق
 ايكر كيمت نماز قلدي ديم سروري قمت صلوات و بزي يبا لكون اول كا قوزات
 صلاي قلم اوردي دونه دونه بزمه مان صوستي كا قوز ايدي ب سماعنا يمن
 كا قوز اوچ كزات صلاي ناكاه قنشايتوب جندك اينده كوز نوز قباغنه قلم دو
 قدي قز قاي شور ليوبا قدي مرتب برلوز قضان او زوز صلاي كورلوم بزدن
 نيكر امدى مكر خانوم اروزانا بوزل خانون اوغلي عينا كده قدي قايدي
 قز قز اوغلايله قز ايغيرنه بيدي قز قلم الله الذي باسوم ناي قضان كلدي بو
 قضانوك از سناز ايدي كيدي كلما قضا نه بيم كلدي قضان بوزل خانون ايمدي
 اوسته كلدي سولن قضان ايدر قز ايغيرك بكا و بركل كيت بكد دوت بوزن بن غل كيت
 اولكده بكد قز بولت قلمك بكا و بركل كيت بوگونمه اموقا اولن بكا كيت فلا اولك و بيم
 بيم كايك دري بوزل خانون ايدر قز نوم الله بوم نمار سيم بيم بوم بوم اكدورن

5

10

اَعُولُ فَوَجَلُو عَوْمَ وَفَتِنَةُ الدَّرْدِ وَعَوْمُ اَعُولٍ دِي بُوَبِ بُوَزَلْدِي كَا فَرَكِهَ اَرِيَنَ بُونِي اَرَلْدِي
 كَا فَرَدِي قَبُولِي فَرَدِي سِيَنَ فَوَيْدِي وَغَدَا فَرَكِيَنَكِ كَبْدَرِي مِيَدِي قَبُولِ اَوَسْتَا فَرِي
 يَرِيَنَدِي كَرِيَنَ بَصَارِ جَمَانِ بَصَارِي فَرِي دَغْتَنَ تَا لَوَعْلَا اَلْ كَرِيَنَكِ جَرِيَنَا اَوْلَادِ
 رَلُومِ دَرِي رَدِي بُو غَلَدِ فَوَكْرِيَنَ اَوَيْدِي بَصَانِ بَكِ بِيَدِي كَا فَرَفِي مَانُو كَه كَلَدِي وَبِي
 5 كَوَرِيَا وَرَلْدِي كِي اِنْدِي بَرِي قَلِي جِيَنَ دَقَوَرِي كِي سِيَنَ كِي اَرُو زِيَا سِيَنَ فَا لَدَرِي مَرِي كَا فَرِي
 نَحَا لَ دَرِي رَدِي كَا فَرِي اِنْدِي كَه كَلْدِي اَوْ غَلَا نَا اِيَدِي مَرِي كَا فَرِي اَمَانِ وَبِي كَه اَمَانِ
 تَكْرِي فَوَكِهَ بَرِي كِي بُو فَرَدِي كَحَا نَ كَا فَرِي اَوَعْلَا نَا اَمَانِ وَبَرِي اَلِيَنَ جَوَزِي لَرِي كَوَرِيَنَ اَجْدَلِ
 بَا بَا سِيَنَ فَرِي كَلْدِي مَنُو بِلْدِي كَوَرِي عَوْمِ مَنُو بِلْدِي بَرِي وَكَلِي كَلِ خَا نَوْمِ بَا اَمِ جَانِمِ بَا اَمِ بَدَنِ
 بَلْدِكِ بِنَوْمِ طَوْفَا وَ اَوْلَادِ عَوْمِ اَعِ اللُّمِ اَرِدُو مَهَ بَعْلَانِدَا وَبِيَنَ قَلِي جَمَانِ بُو بِيَدِي وَبَلْدِي
 10 عِيَنَ فَرِي كَوَرِي لَوِي كَلْدِي فَرِي لَدُو عِيَنَ سِيَنَ كَلْدِيَنَ بَا بَا جَو عَوْمِ كَا فَرِي رَدَا اِنْدِي فَوَرِي اَلْوَقْفَا نَ
 دُو بَلُومِ فَرُو سِيَدِنَا اَعِ اللُّرِيَنَ بَعْلَا بَلُومِ غَا فَا لَوَجِ كَوَرِي كَا وَبَا سِيَنَ كَه نَوْمِ دِي بُو قَا سِيَنَ
 بِي بُو زِيَدِي دُو كَلُومِ دِي بُو اَسِي بَرِي رَدِيَنَ اَوْلَادِ رَلُومِ اَوْ جَانِمِ سُو بِيَدُو رَلُومِ دِي بُو بِلْدِي
 بَا بَا جَو عَوْمِ فَوَرِي مَرِي سَكُرِي رَكِيَنَ اَنُوكِ سُو جَدِ وَبِيَنَ مَوَا شُو رَكِيَنَ كَلْدِي كَه دُو نَدَا سِيَنَ

5

10

سالمه

لَلْوَجِ كُو ذَلِ بَانُوكِ كَسُو دَرِي سِيَنَ بُو بِي كَلُو اَنَا اَعُولِ دَرِي سِيَنَ بَا سُو مِيَنَ اَوْمِ عِيَنَ
 اَنَ بَرِي دِي بُو اَوَعْلَا دَرِي سِيَنَ فَيَدُو بِيَنَ بَا بَا جَو عَوْمِ كَوَرِي دُو بِي كَلِ اللُّوَنَ بَانِ اَوَكِ سَرِ وَبِ
 عِيَلِ فَرِي حَقِ اَوْلَمِيَنَ اَنَا اَمُودَا وَبَعْلَا فَرِي كَوَرِي لَوِي فَرِي دَا شُو يَ اَعْلَمِيَنَ اَعْرَبِي بُو زِي اَنَا اَمِ
 رِيَنَمِيَلِ اَعُولِ اَلْبِي جُوَنِ اَنَا اَوْلَاكِ مَسِيَبِ اَوْلُورِ بَرِي دَنَ عِيَنَمَهَ بَا بَا جَو عَوْمِ كَوَرِي دِي كَلِ اَوَه
 5 رِيَنَمِيَلِ فَرِي حَقِ اَوْلَمِيَنَ اَنَا مَسَا فَرِي سُو كَلِهَ بِي مَوَرِي طَوْغَرِي جِيُو بَرِي كَلِ كَه رَدَمِ سَنُوكِ
 بَدَلُو يَ طُو سَا قِ دِي كَلِ فَرُو سِيَدِنَا اَعِ اللُّدِي بَعْلُو دِي كَلِ فَا جَمَانِ بُو بِيَدِي دُو بُو دِي كَلِ فَرِي طَوَكِ
 دَا سِيَدِي بِيُو زِي دِي كَلِ قَبَلِ كِيَنَكِ بُو بِي جُو عِيَنَ سَرِي دِي كَلِ اَعْرَبِي لَوِي فَوَقُو بِيُو جَو بِيَنَ دُو كَوَرِي دِي كَلِ
 اَرِيَا اَمَكِي اَحِي مَوُوعَا نَ اَبُو يَ دِي كَلِ بِيَنَ اَنَا مِ بِيُو بِي جُوَنَ فَا يَرِي سُو نَ بَرِي اَبِي وَ اَرِي سَمِ
 اِي كِي اَيَ بَقُو نَ اِي كِي اَبِي وَ اَرِي سَمِ اَوَجِ اَبَقُو نَ اَوَجِ اَبِي وَ اَرِي سَمِ اَوْلَادِ وَ كَوِي
 10 وَ لَ وَ قَتِ بِي سُو نَا بَعْرِي اَنَوْمِ بُو غَرِ لَبُو بَ سُو مِ اَسُو نَ يَادِ فَرِي دِي نَسَا لَوِي دَسُو رِ
 وَ بَرِي سُو نَ بَا كَدُو تَا نَ كَرِي كَه اَبُو فَرِي كَرِي سُو نَ اَنَا مِ بِيُو بِي جُوَنَ اَعِ جَفَرِ سُو نَ فَرِي كِي سُو نَ
 قَالِيَنَ اَعُو زِي اَلْبِي دِي بِنَوْمِ بَا سُو مِ دُو سُو نَ بِيَنَ بَا سُو مِ سَنُوكِ بَا سُو كَه فَوَرِي اَنَ اَوْلَا سُو نَ
 اَبَا دَرِي كِي مَنُو بِلْدِي فَرِي حَا غَرَا سِيَنَ اَوْلَا سِيَلِ بِيَلَا فَرِي لَوِي صُو لَرَا سِيَنَ اَوْلَا فَا بِيَنَ طَرِي فَرِي فَوَجِ

اغول قورغولون كورنيدف اعدل ملام بلاردا سمدى قىنان فولاعوم بىكار موصاف اوين بىدم
 اجوم كوزمىر وبلان سو قىدىن انجه نوم قىلغوب نىسنىر قوزغوب كوكسومدا سو دم اوسىر
 بولكوز اوغول كورنيزم بار اغول خېرىن اقصان دىكل بىكار مزل و سىر كىنه كوپ فرغرم
 قىنان سگادى برىسوى دىخى مولىن فرغوجدا اويندىلار واردي كلدى التوت جدا
 اويندنه بارب تولدى نوكر كلدى ناپ كلدى بالكون اغول بارب تولدى قىن فوج انه
 بىندلار واردي كلدى بدوى تولىر اغول بارب تولدى بولكوز اغول خېرىن قىنان وىر كل
 بىكار وىر مزلانك با كوپه فرغرم قىنان سگادى برىسوى دىخى مولىن فرغوجدا
 قوزغولون براغول اوچوردىك دىكل بىكار كوتونك الوىر بىن قاسم اقس بولكوز
 سو دىن براغول اقسدىك دىكل بىكار مولىن موغولداين ازى بولكوز قوز براغول لدر
 دو كى دىكل بىكار خان بابا سوز يابىن بىر وراين اغوز خېرىن بولكوز لىكرىن لادىن ارغون
 دىلوكا قوز بىر وراين بار الوىر قاسم اقس اقسدىن ارغون بولكوز قوز قانوم بىلنم قوز
 بولكوز الوىر بىر وراين بولكوز اغول بولدىن دىمىن بوخه قىنان قوز طرئان اغوز
 جىلنما لىكرىن بىكار اغوم بىر بىن بىر ماله قانوم دىر بىن اغوز بولكوز سوكه اوردىك قوز بىن

5

10

اغول اغول بولون قوز بىن قىنان قوز بولدى بولدىن كىدى طور بولدى بولكوز بىل كىدى
 طور بولدىن قوز بىن قىنان قوز بولدى قازلق ات بولدىن كىدى قوز بولدى بىل كىدى
 كىنىوب قوز بولدىن قوز بولدىن كىنىب اغولدا انجه قىن بولدىن كىدى قوز بولدى مكرىب
 بىل كىدى قوز بولدىن قوز بولدىن كىنىب اغول اغول دىبون بولدىن قوز بولدىن قوز بولدى
 دىكل بىكار قىنان بولدىن قوز بولدىن قوز بولدىن قوز بولدىن قوز بولدىن قوز بولدى
 قوز قان باس تولدى قوز قان قوز قان قوز قان قوز قان قوز قان قوز قان قوز قان
 اود قلات اغول بولدىن قوز بولدىن قوز بولدىن قوز بولدىن قوز بولدىن قوز بولدى
 كوكىن اب اندورىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن
 قوز بولدىن سوكه بىل بىل بىل خان قوز بولدى قىنان اغول اود ابد و قىنان بىل بىل بولدىن
 اغول كىلدىن جدا اكل بارىد دوس بىر دوز قىنان كوز بولدى كىلدى بولدى كىدى
 بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن
 قوز بولدىن اغول بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن
 بىل بولدى بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن بولدىن

5

10

طلودندی قزاقانک ایله شاهین کردی زغون دلو کافر و کله دی اوده کوردی اوسته بدوی
 اتنی اهل دل اغلان ات جلوتین یعدی کوز لری قان بوردی ات یعدی کافر لری اوسته
 دوشد لری اوسته اوسته فرق بکدی اشد ایدی اهل فلان جور دکر فیدن فلم صید لری فغان
 اوغلی اوسته اوزرین جوق مویش ایدرینا نوکه ایدرین اومان صاعین صولین بر و غلوتک
 کافر لری جور لری کوزی اوکند فرق بکدن شهید ایدلر اوغلا ناک اوزر کافر او شد لری بون
 ایدب دوشد لری قار و سندن اع لری باغ د لری اول و رعای اچ بویند قدر بوردی اوسته شور
 دل ایدن قان جیفه دوشد لری با دیو اغلند لری ایدرین لری اول و رعای اچ بویند قدر بوردی اوسته شور
 بون بوردی بوردی لری فغان نوکه بواندردن مخبری بوق ایله صدیکم باغی بمیلدی ایتوکه
 جلا و سیدی دزدی کردندی فغان اوغلی دذوی بردی بولادی بکار و غلوتوم
 فچو کندی دزدی کله بدار اوغلا ندر فوش بوردی اولور جیوب ناسد کتین کدوب
 دزد د لری فغان ایدر بکار تکی بکار بوردی بوردی بوردی بوردی ایتوکه باندن
 لابن جفاریت اچ بار ایدب اید بولوکه ایدرین قواین دیوب فکر اینه مهن لری
 قصار غصیل بولدی کردی و سید و نندی خان قوی بوردی خانون ایتدیکم فغان کلی بوردی

5

10

اندن

اندن ایدر و و دن بر اقبوندن قوج بوغز لری اغلجوغو ملک الی ایدر اغوز کالری
 قنولنایم ددی کوردیم خان قوی فغان کلی بوردی بوردی بوردی ایدر دزدی قوشو
 کله فبق دلدن فغان نوکه بوردی بوردی صاعین صولین کور کوردی اوغلی غلوتی کوردی
 قزاقی صار صیلدی دوم بوردی و بیلدی قزاقی قوی کوز لری قان باش دولدی اورد بوردی
 خانون بولادی ایدر خانم فغان باشوم یخ اوم یخ خان باامون کویکوی فاطون
 انا سوکه سوکوی انا م نام و بوردی کور کور اچون کوردی کوم کول و برب سورد کوم فلفوی
 اغلا بروت اوردور که بی قزاق ایتوکه بودت بند که کوی که ذل فد اغل اوتکه او
 بند که بختاروت کیکلری الوب بند که ایتوکه بولدم کورد و ندکه اچی وارده بکلده باو
 روم یخ قزاقون بولد و غوم اغول فاف بچو کوم کور کور بزم بیار اصلان قبالورن
 فغان اغلجوغوی اچوردی بوحظ اغول اصلان بذر دکی بوحظ قزاق دینلو کافر اوغزنگ
 اهل القون قار و سندن بعلتدکی کافر لری ایتوکه بیات بوردی دی دماقی نور بوردی
 باند بقدردکی قزاق بوردی اچ بانه د و کدر دکی خانون انا بکوم باا دینو بوردی
 دزدیکه صنوبلش و منی اغول اغول اغول اغول و راج اغول قزاقون فغان بوردی

5

10

ببَادِرِي أَيَدِيك بَاي شُوك دَر لُوك بَرَانُو. پَسُورِ الدُّورِ رُزْزَانِ لَرِي نَسِدِ الدُّورِ دَرِي
 اَلرُّزْزَانِ بَا اَلْحَسْبِ بَشِكْ يَكْتَرِ اَلرُّزْزَانِ فَانْ دَعُو بَرِي فَضَانَ اَبْدَانِ عُولِ بِيكْ كَا فَرِ اَلدَّرِ
 كَمَ سَدَنَ فَلَ دَعُو بَرِي اَمَّا رَعُونَ دِي لُوكَا فَرِي رُجُوبِ بَرُو. طُو شَا دَلِي بَكَا مَانِ بَرُو. وَ شَا
 اُولُوكَا بَكَا اَعُولِ دَرِي بُولِ بِيكْ اَرُو رُو رُو. صَوَابِ سَبْ سَوْرُ لُومِ خَامِ مَوَالِي اَسُورِ
 اَبْدَانِ بَرُو لُوكَا اَعَامِ فَضَانَ لَقَوِي بَرِي دَنَ بَدَوِي اَنُومِ مَقْلَا رِي دَمِ بُو كُونِ اَلْجُونِ كُوِي كَلَدِي اَعَا
 5 بَدَانِ سَكُورِي سَوِي كُونِ اَلْاَوْرِنِ سَوْرِي اَوْ مَقْلَا رِي دَمِ بُو كُونِ اَلْجُونِ كُوِي كَلَدِي قَبَا فَرِي مَكَا كُونِ
 اُولَا دَرِي سَوِي كُونِ فَرِي بَكَا مَ مَقْلَا رِي دَمِ بُو كُونِ اَلْجُونِ كُوِي كَلَدِي اَعَا خَيْرِ دَلَدِي بَرِي اَعَا بِيكْ خَيْرِ بَكَا
 قَرِ بَا شُومِ قُرْآنِ اُولُومِ اَعَامِ مَكَا دَرِي فَضَانَ نُوْرُو. مَوَالِي كُوِي لُومِ مَوَالِي اَعُولِ اَعُولِ
 بَعَمِ سَوْرِي دَكَا اُولُوكَا فَرِي اَلْجُونِ اَنُوبِ بَرِي يَارِي اَلْجُونِ اُولُوكَا فَرِي اَلْجُونِ اَنُوبِ اَلْجُونِ اَنُوبِ
 اُولُوكَا دَمِ اِنِ بَا مَجْزِي اَنُوكَا اَشَارِي اُولُوكَا اَشَارِي اُولُوكَا اَشَارِي اُولُوكَا اَشَارِي اُولُوكَا اَشَارِي
 10 بَا شُورِي بَرِي كِيمِ دُوْنِ دُوْنِ مَوَالِي اَعَامِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ
 قَرِ بَا شُوك دُوْنِ دُوْنِ كَرَا اُولُوكَا دَرِي اُولُوكَا فَرِي بُوْرَا دَ مَوَالِي اَبْدَانِ كُوْمِ بَا اَبْدَانِ دَرِي
 عَرَفَانِ اَبْرِيكْ فَرِي قُرْآنِ اَلْجُونِ بَا اَعُولِ فَرِي نُوْرَا اَلْجُونِ اَعُولِ فَرِي فَرِي فَرِي فَرِي فَرِي فَرِي

5

10

بُومِ بَا شُومِ قُرْآنِ اُولُومِ اَعَامِ مَكَا دَرِي فَضَانَ نُوْرُو. مَوَالِي كُوِي لُومِ مَوَالِي اَعُولِ اَعُولِ
 كَمَ سَدَنَ فَلَ دَعُو بَرِي اَمَّا رَعُونَ دِي لُوكَا فَرِي رُجُوبِ بَرُو. طُو شَا دَلِي بَكَا مَانِ بَرُو. وَ شَا
 اُولُوكَا بَكَا اَعُولِ دَرِي بُولِ بِيكْ اَرُو رُو رُو. صَوَابِ سَبْ سَوْرُ لُومِ خَامِ مَوَالِي اَسُورِ
 اَبْدَانِ بَرُو لُوكَا اَعَامِ فَضَانَ لَقَوِي بَرِي دَنَ بَدَوِي اَنُومِ مَقْلَا رِي دَمِ بُو كُونِ اَلْجُونِ كُوِي كَلَدِي اَعَا
 5 بَدَانِ سَكُورِي سَوِي كُونِ اَلْاَوْرِنِ سَوْرِي اَوْ مَقْلَا رِي دَمِ بُو كُونِ اَلْجُونِ كُوِي كَلَدِي قَبَا فَرِي مَكَا كُونِ
 اُولَا دَرِي سَوِي كُونِ فَرِي بَكَا مَ مَقْلَا رِي دَمِ بُو كُونِ اَلْجُونِ كُوِي كَلَدِي اَعَا خَيْرِ دَلَدِي بَرِي اَعَا بِيكْ خَيْرِ بَكَا
 قَرِ بَا شُومِ قُرْآنِ اُولُومِ اَعَامِ مَكَا دَرِي فَضَانَ نُوْرُو. مَوَالِي كُوِي لُومِ مَوَالِي اَعُولِ اَعُولِ
 بَعَمِ سَوْرِي دَكَا اُولُوكَا فَرِي اَلْجُونِ اَنُوبِ بَرِي يَارِي اَلْجُونِ اُولُوكَا فَرِي اَلْجُونِ اَنُوبِ اَلْجُونِ اَنُوبِ
 اُولُوكَا دَمِ اِنِ بَا مَجْزِي اَنُوكَا اَشَارِي اُولُوكَا اَشَارِي اُولُوكَا اَشَارِي اُولُوكَا اَشَارِي اُولُوكَا اَشَارِي
 10 بَا شُورِي بَرِي كِيمِ دُوْنِ دُوْنِ مَوَالِي اَعَامِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ دُوْنِ
 قَرِ بَا شُوك دُوْنِ دُوْنِ كَرَا اُولُوكَا دَرِي اُولُوكَا فَرِي بُوْرَا دَ مَوَالِي اَبْدَانِ كُوْمِ بَا اَبْدَانِ دَرِي
 عَرَفَانِ اَبْرِيكْ فَرِي قُرْآنِ اَلْجُونِ بَا اَعُولِ فَرِي نُوْرَا اَلْجُونِ اَعُولِ فَرِي فَرِي فَرِي فَرِي فَرِي فَرِي

سو بلدی کور لوم سو بلدی ایلم بر و کل بل فلوم اغول سا غوم بقد و غومند فریدانم
 فر لوند کور دم باش کوب فانده و کوبدی اولدی لوبدلا دن فر نو بد زه و لور بقد و غومند دالم
 اوردی کور دم باش کوب فانده و کوبدی اولدی لوبدلا دن فر نو بد زه و لور بقد و غومند دالم
 اغلا و غوم سبب اولدی انام اولدی بن فالدم برید یورون بن دو دم بار کون بدانی
 اوم سن فلانین قار اولدی بای در ندرن اوق امدن باش کمدن قان اغوز الیدن جولده
 الله تاجی غمی کما و برید یور بومو کی کوب اغلا رس اغلا و غوم سبب بود را غوا ایدی
 اوردی کور دم سو بلدی کور دم خانم سو بلدی ایدر کوم بابا دوج بومین کون کونک عفا که یوق
 دجه بیومین سن دروج بیو که یوق بوه لوی اغول ناددی کور بو خدا انا اولدی کور ردد
 جن سن کافر حدی بی اوب وار دیک و کومد فله اوروب باش کمدن کور دم نا و که
 رم دوی قضان بکالین الید جالده فص قفس کولدا ایدر کلار و رنگور بدی خوب بلدی
 بکلیس کوز اچو کوز عجب کوز طاعن کورین بو اغلا فالام او کدیم دی کونکلر و غل جفان
 اوق اند و غوم جدا مند و غوم بر لوی کونترین قلم جالوب باش کمدن کوم بر لوی کونترین
 کافر حدی کونک طاعن جفان مکر او غلا کمره اولور کلور دوی کور اوی کلدردی بدی اوج بور

5

10

منع

منع کونلو کلدی بجه ایدی فرین ال کور یو کلدی سو بلدی اوز یور یوبه الیدی فر طاعن کونک
 قضان و غلیم عین او جودی او اولدی فوش فر شلادی سفین کبک الیدی کونک لالت کور کلجه
 جاور کلدردی بز فاح کون بکلر ایدی جودی مگر یانه اچوق طاعن دین اچ سخدن کافر ک
 جاسوج کلدی ایدر اوزرین اوزک اولو تمیان جنون که مولمان الی باغی قضان او غلیم باغ
 خوش بیور لور دعا ون الی بیک فر زینلو کافر انا ایدی قضان که اوست بودی ایت بولوک
 کور لیدی کبی ایدر بیک نور در کما ایدر باغی نور و قضان ایدر کونک فری و د بر لوی بولوک
 اولور دوج بوکلن باغیدر دود نوز بار لیدی کونک ایدر باغی کونک فری و د بر لوی بولوک
 اور ایت بیک ایدر اوزرین اوزک اولو تمیان جنون که مولمان الی باغی قضان او غلیم باغ
 اوی کلدردی بودین بندی او غلا اوزرین اوزک اولو تمیان جنون که مولمان الی باغی قضان او غلیم باغ
 برو کل اغام قضان دکر کبی فر ارب کلن ندر اود کبی بلا یب کلن ندر اغوز لدن اعلم
 قضان خبر تکافر با سوم فریان اولسون بکوم تکادوی قضان ایدر برو کل کل اغلام
 اغول دکر کبی فر ارب کلن کافر که نکر بدی کما ایدر باغی کونک فری و د بر لوی بولوک
 بر لوی کلن کافر کما ایدر اوزرین اوزک اولو تمیان جنون که مولمان الی باغی قضان او غلیم باغ

5

10

بئدي جانديد وكونم بئنا رنكرو نبي بئم ديندارا گل الدي بئكولدي فافدنيا كيمه
 قالدي كبلوك بئلود بئ صولك اوچي اولوملو دئنه بوم وپرين خانوم بئلو قراطا غلرك
 بئگون توكك لوج قبا عا جوك كئلمون او صولوك توري سون قنادك قئلو
 فادير توري سون نامود. فحاج ابلون كاييكن اع بوز اولوك بودر سون جانينه
 بئلود كئلمون اع صقلو باكه بزي او حاق اولسون اع بوز كولو اناك بئم
 بهيت اولسون حق قان كئنا مارك با غللسون بود عايه امين ديندار كئلمون
 ۴ ۳ ۲ ۱ ۰ ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

بئكون اولان اوغلي ار نك ار صلا بولوفونك باورونه بئ مسكن بئدي بئز كيم
 انفاه قان اغوز باشاي قان ابقاروك قئوي فوكرا نوك ابي قن كونك قو ائو قن
 بودان عي خان اولوك بايه سالور فغان بئدن دوريشا بئدي قن بئوك اورين او نا غلرب
 فوشيدى بئك بئد. ائك فالجه دوشئيدو له سون كوك بوزيه استئيدى طغان نوم
 كچ اغوز فغانوك بئيدى بئدي عئري بونوك خئر لئو رتالغولئيدى طغوز قن كوز لو
 حوب سوز لئو اورم صا جولو لئري بئكئد بئنا لئرا ق لري بئكايه بو غار لري بئز قن كافر

5

10

بئز لري

بئز لري لئون بئنا قلو س ابدال لئرا با اغوز بئله سون بئز لري هر بئك الئدن اولئش
 اوغلا لور فغان اجئيدى جوعاب جوعاب چادر لئرا ونا فلر با غلئرا بئدي قن كوز لورا
 قول قواوش بئغئار بئدي او غلئو عي اورور قن سون ياي سوكئوب دوريشا بئدي
 صاع بائنه قضا نوك قو دئنه قن سون انورئيدى سول بائنه طاييه اورور سئدي
 5 فئلن بئك صاعه بئدي قن قن سول بئدي سول بئدي قن قن سول بئدي قن سول بئدي
 اوغلا اورور كوز دي ائين ان جالدي اغلاردي قن اوغلا اورور بوضخ خونكئدي
 قن كئدي با لوروكئدي بئز جوكدي جار حوب صوبلا كوز لوروم صوبلا اورور اجار
 اولم اكل سوزم دكل اعام فغان صاعوك بئدك كولدك صوبد بئدك كولدك سوبدك
 قن سوك بئدك بئ اورور كوردك قن اغللك سب نك دكل كا قن باشوم قوربان
 اولسون اعام كك ارد مز اولئك قن قن بئدئ دروم قن كوز لور كئدم بئد لورم
 10 قان ابقان كافر البئ بئ كئدم لئون حج الوي بئ بئصانم بلان كئ كئشوكه البئ
 بئ اوروم قن كوز لور كافر قن بئ لورم بئ بئ سوه بوزوك بئ كلرم اغلاد و غلوك
 جئيد و كل كا قن باشوم قوربان اولسون باام ككادى فغان اوغلوك بوز بئدي

5

10

خالف قوتش او مملوق لای التون کوی قاضی فوجا او علی تکلف چایریندی حال
 فلیج ایغام قضان بیدم ددی اولار دین المئا اولج دریند کورک
 ایندی یوقلری اورغین ات اغزلور زوق بیدی حال فلیجک بکوم قضان
 بیدم ددی اولار دین بیهراغ یوزن کورن اغوز دکلوباغا ایلفون
 اچی طوشن بیقاریند فان طهت بیغی قلمو امن صبار حال فلیجک خانوم قضان
 بیدم ددی اولار دین اب ادنه خورنیا ابیلان جوقوب ایغیر کور یوسونیند
 ات یوزدورن الی قلم یوز کلدن الان اغ مالد قورن کاج ایدن صوفی سنکله
 تکله فان قضا ورت اور بیدی قلم بکوه فز لریک جانب بریر یونینا ورت
 تکله فوجا اوغلا اب ارب چبار کلدی جان فلیجک ایغام قضان بیدم ددی صیلماعلا اغوز
 کای دوکند اولی صکوب بیدلار یوسون ابدت التوب غان قلدن کویک و قوت
 صلوان ویرد لریک کورن کافر ات صلدلر فلیج اور د لریک کورن کور بر طول لریک لیدی
 نور لریک بیدی قیامتک بر کورن فویدی عجب صواش اولدی مبد اسطوباس اولدی
 شهباز لریک یوریدی نای دندی قلمار چالیدی بلماق دندی او قلمار لیدی دسرف

5

10

دندی

دندی منجا فلر کور لیدی چرخه چار صواشدی تک فوکورن نوکریکدن ایریدندی
 اولکون طاش اغوز چاری ایلموندار صاعدن دیدی جلالین تک یکدلایله
 قور کونه اوغلا بوداق سولدن دیدی ایچ اغوز چاری ایله قضان دیدی سول
 تکله هوادا اولدی بوکوردی بختدن بر صالیدی غافلور قرا باشی کسیدی الح فایحه
 بیطعن صاجدی ماع طرفن قور کور تکله بیان سلیک اوغلا دی طوند ارفشور
 کلدی ماع باشی قلمار لیدی بر صالیدی اول طرفن قور کونه اوغلا بوداق قور کولیدی
 بوغچن تکله الیه برلی کورید دین جاندی جانن جوم صالیدی کافرک بوغلا صناعی
 قضان قوداغ قور کونه قلمار لیدی بر صالیدی ون ایکی تک کافر قلمدن کیدی
 بش یوز اغوز بکده شهیدا ولدی فالن اغوز چاری طوبوم اولدی قضان تک
 اور دویجا اوغلا فی ناسی خانوینی قور بر جمر لریک بریر بولیدی التون خذ قضان
 تک کجده اوروی بیدی کون نیدی کیم چماچ اولدی قور باش قول قرا و اش
 اوغلا روز باشنده اولار ایلیدی جلاسون قوج تکلر قدا اولک ویردی عجب
 جوز ویردی ددم قور قون کلیدی بوی لیدی صوی صوبلیدی بو اغوز نامه بسوی

5

10

عبا بنوك جانلغوجي واروي هرا ننده اون ايكي نمان طاش اتوخ دياق بلدي قانوك
 دندوك برك اوئي نغز ايدي ايله اولد فرنجي جوان كافول اور دويي كوردك انبار
 قلوب جانلغوجي نغز كافول ايشيدك عالم بائند طار اولدي قضان ايدرمز جوان
 صبريت اناي كافون ايشيم ات اياغ اللنده قالمون دوي ات اباي كو نكر اوزان
 ديجوك اولور قضان اناسي كافون ايشي كور نوم سويلدي من سوكي مكدونور
 العون بان اوئي كنورب دور زرين سكا كوكه اولسون اعز زريم انوپ سين كامر عاين
 اولسون فوق فبرده بوزله حاون سكا بيل اولسون فوق يكددا اولسون سكا بيل اولسون
 اور صباوع سورن امدوا اورمه صباوع حن اناي و بركل كاموا ندين كوردونيم
 خبر و بركل دوي كافول ايدرمز قضان فرنجي اناسكا و بزمين باجان كيش و ندين
 و بوقوم اذن سوك انا كور اوغلي طوعا غار زاني سكا عريم قورز ديدلر فرنجي
 جوان بوي ايشيد ايدرمز انيم كلور فرنجي بان فرط اندر و بوهدرا و بزمين فرزند و بزم
 فريندر كو نكر و بزم قران بگور انايه فريندر اوغلي طوعا غار زاني دولين الق ايشير
 ملك سوكي مكدونور كور لور فرنجي قضاة و بزمون اذن اوغلي طوعا غار زاني قضاة فرنجي

5

10

قبر

قوبر دوي مكر بو طرفدن اغوز كلوي قضاونوك قحير سجا ايندوب قضاونوك اورد
 دشمار دوي بوخلده اغوز كلوي كلوب ايندور نوم خاتم كيمدر بيدي و دوت
 اعون فادر و بزم فر بوغدر ايندور نيكوكه بوي اولد بيغ الكسند بوي بوي
 دورن قضان بگور قيطان فر جبار ايندي حال قلمچوك اعام قضان ايندم ديدك
 بوندار ديجو قبودر ايندن بوب يقان التمن نوم كوند ايندن اربوكور
 دت قضان كيمجه اولان اوج كز ايندك يقان يقان قبان خجوه اوغلا دودوندا
 ايندي حال قلمچوك خاتم قضان ايندم ديدك بوندار ديجو حيد بلان مردن
 قلمين يقان قبا جان ملكه فان قصدورن فر كور اوغلي فر بوداق ايندي
 حال قلمچوك بوم قضان ايندم ديدك اولور ارجنه بايندر خانوك باغين بزمين
 ايشيد ايند كافر فان قصدورن غفك قوم اوغلي فر من الدين ايندي حال قلمچوك
 اعام قضان ايندم ديدك بوندار ديجو باي بورت حصار ايند بركل و با و حيا
 ايله كور كيد و شوكل بوي فيرل ايميد قالن اغوز ارجنه قضاونوك اباي بوز
 ايشير لوبار برك ايندي حال قلمچوك اعام قضان ايندم دوي اولور ارجنه جابلو

5

10

شعابند نوران اوغلى دوزى چكلا اوروكه دوزاغ ائندن كوك قور ايدك قوف بوزكه
 اوكدوز قفله بوز بولك قزانوك خالون اولدور دوزى چكوه دوزكوه سوزك ميا
 رفق سوز دوزيم دوزى ندرين اغول سوك اوكدن پيچيه بوخه صاه دز لو كا فوكه
 دوغيك كوي نبي افان قضان بگوك ناموسى ميندور بيمى اغول دوزى اوروز داغ
 مولىدى بوزكلاغ سوزد امدوكوم خانوت اناغ بور چكولوغونلو سونوم اناغ
 قوش قاطن اناغ چكلا اوروزونلر قاتن اناغ موكلمه سين اغول ديبوت جم البون
 اعلى سين اناغ ائوردن چكولونلر قور ما سونلر قور بگ قور اوكدوزونلر اناغ
 بزبان يدوك وقت سن اكي ياز بيل سون صاهي دز لو كا فوكه سونلر بزم اناغ ديلو
 كاكوك دوتيكه ورمباين ماعوز غيجه سوزميه سين اغام قضان ناموسين صباين
 صافين دوزى واغلى بولدر بولدر كوزوك باغ اقب جاغلى بوى اوروز بولى
 خانون اوغلى قوج دندى ال بگاغ بويدي قوصا جوت بولدى اغول اغول ديبوت
 افلدى زاريف قله اوروز ايدن قاطن اناغ اغلر سين قوشوم الو بوزلر سين
 بزم بوزكوه طاغله سين بزم بوزكوه اكدوز سين قوشوم الو اولن بوز

5

10

برهان

بوز بوز اولور اولور دوغ اولان بوز بوز بوز بوز اولور بوز اولان بوز
 قوش اولان اولور سن ساع اول بام ساع اولون بوزم كوي اغول بولن بوز
 اولور دوز بوز بوز بوز انا بولك قور قله بوز اغلوا لوز بوز بوز بوز
 طرف قوف قور اولور اولور كا فوكه قان دوز بوز بوز خان اولان
 ايدن من كا فوكه امان ويران امان بگريك بركه بوقدر خان فوكه نبي قباغاج
 سوليم دوزى جاغوزوب ووزخان انج صوبلر اغاج اغاج ديزم سكا اولد اغاج
 كه پله مدينتك قوش اغاج حيله حيلك بگراغاج بوز سكا امون ايدر كوز
 اغاج كوز چك اولور سكا بگريك كوزم سين دوشون اغاج بوز بوز بگريك اناغ
 بوز قطان ديبو صغله بولان بوز بوز بوز غده ديسان شاه نوم بوز
 بوز ايله دوشن نازم بوز بگريك اوسمدم اوزم بوز بگريك دوزمده بزم بوز
 ديبوت درياه حقه بوز بوز دوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز
 اول حله باباه قضان بگلا قوش جوان بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز
 سيدن صباين واردي اوج بوز بوز مهابتوك اولور واردي بوز بوز بوز

5

10

قضاان ابدراغول جوبان قننه كدرين دوي جوبان ابدريشا و نه الما كدرسون سنع قودانگيم
 نايغ الما كدرم دوي قضاان ابد جوبان قونوم اج هيج شند بوقى يميم دوي بر قوزي بنوم
 حاضر ميور كه دوي قضاان جوبانله قوزي يدي فكر ايدي ابدريشدي جوبانله كافور و راجاف
 اولورم ايدلورم ابد جوبان بله وارم قضاان كافور باله مريدي ديه نردنيوب غيبت جلوب
 خوازيرفا انا جهر قوزي كندفا يند بيب كيدي جوبان جاعرت ابدراغام قضاان جي
 5 ندرين دوي قضاان ابدراوم قوزي نايغ كافور بيب و وين دوي جوبان ابدريشدد
 ديه قوزي كندفا قوزي نو كه كندين بو اعاي قوزي باره كوز بو غيبتى بوند قوزي نردنيوب
 نورا يدي باغاي كو كويلا قوزي رفاينه اوزيد قضاان ابدريشدد و سندی قضاان بندن
 كوزدي جوبان باغاي رفاينه الو ب كوز قضاان ابدريشدد جوبان بو اعاي ندرين دوي
 10 جوبان ابدراغام قضاان س كافور بيب نايغ قوزي ابدراغول جوبان ابدريشدد
 يلك بشور و زين دوي قضاان خوش كلدي اشدن ايدى جوبان نو كه النبي ابدريشدد
 الله بگا و مي وين جلف اولور سى امير اخور باغ ايديم دوي ايجي بله بود كوزي ندرين
 نو كاد سوكي كاد كافور بيب ابدريشدد جوبان ابدريشدد قضاان ابدريشدد جوبان

الملا

ايدى كوك كدر قضاان كوز قوزي بوي اوزون بوزي خانوي كوز ب صاعرف سوردرمك
 كوز دوي اولدر ابدريشدد بوزي خانون قوز قوزي بله اوغله اوزون بوزي اوزون
 لوي بوزي خانون ابدريشدد بوزي كبله جايه اوزون دوي قوزي لوي قوزي ابدريشدد كوزي اوكون
 و بوزي ابدريشدد قوزي بوزي قوزي قضاان خانوي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي
 5 بيب ديو سوكي ملاك ادم كلدي قضاان كوك خانوي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي
 بوزي اوزون كلدي بله بدي قوزي در كافور بوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي
 اوزون كلدي بله بدي قوزي در كافور بوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي
 طرفك خنك اصنواغ اشدن كوك قوزي ايدى قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي
 اول كلدر هر كيم يدي اوزون بوزي خانوي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي
 10 باغ و ابدريشدد جوبان اوغون موبلر كوز نوم خانوم موبلر ابدريشدد اوغون كوم
 اوغل بونوكي لئون بان او موبلر قوز اوغل قوز قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي اوغل
 هوقن اوغل قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي
 باغ اوغل سوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي قوزي

فان طيرى مينارى قور بىر ماريدي بوزگا وينادو فوكور اتند بدي كافو كيندي
 بود كيدي قمانو كه او كه موكادي قضان ايدز منوخن دينا كوريندو وضويلا خبر
 نيم دوي ورتوم نديدى قضان ايدز جشم جشم قبالرند اقمو بوبوكه بوبوكه كيري
 او بيدن مو خيل صيندو حيدمو عابيلد فاطم بولوك نكا قمو اع فغان جوريند
 يادوي منو اوردو خبرين وركيل كايو حه قارش وپوزن ندي سگادي منوخن وپوز
 جركول كيدي كيدي بولم ورد بولندي قضان بك فورنن خبر ضروري ايدز
 ميرد بولوق بوز قوردا اوردمدن خبر وپركا بوقه قارش وپوزن ندي سگادي
 فورتدن جواب كلدي كيدي كيدي بولم قز جين جوبانوك كوئكي كوردي قضان بك اذت
 ما فخر موني قرا كوانام اولسه واق واق اورت ابي ايران دكولسه جاب جايا جت
 كور موز كلما عوام ايدن اوردمدن بولر يك خبر وپركا بوقه قز وپوزن كويك كادي
 سوليك جين جبر وپركادي قضان بولو كه ابي ابا عت بوالندي قضان كوئيك فاقوب اوردي كوئيك
 حطوب كلدوك بود كيدي قضان كوئيكه ارده دوشدي ندي قز جوق جوبانوكه اوسن كلدي
 قضان قز جوق جوبانوكه كوريند خبر ندي كورنوم خانوم نديدى اختام اولسه قيمان جوبان

قز قيمان اولسه قيمان
 قز جوق جوبانوكه كوريند
 خبر ندي كورنوم خانوم نديدى
 اختام اولسه قيمان جوبان

نور

قور بغيرد جغفالي جوبان او نم اكله سوزم نكله ابله املو قور جكا ورا ورتوم قمانن بوندن كيدي
 كورنومي دوي جوبان ايدز نيلو اريش دونه دشمن قز قيمانو ايشدا اوشن اوليند كيمشده بركار
 كيمشده اعام قضان ابله املو قور جكا قز امان او كه باملن اوزون بويي بوزل خانوي ايسرا نيك
 بايه عمر كه خاسلي ورتو او علوكا ايسرا نيك بوزد املو كه كافونش قمار قارو و لو كه كافونش
 بولم نيك كافونش دو نكوت بوردن كيدي اورمه صاجلو قور اناك دوه بوستت اصلي كورم 5
 اورون بولم بوزل خانوي كا و او كور اغلوي اغلوي بيان كدر كوردم بگراد لوا جنت كوركلو
 كورك ايدجا ورتو اغلوك بويي بملو كافون الين ايسر كوردم دوي جوبان بويلا ديك
 قضان ا ايدى عقلى باشندت كيدي عالم باشند اارا ولسا ايدل عروكه قوسن جوبان
 دلوكه جور سون جوبان دوي جوبان ايدز قاز سون اعام قضان ابله بوزل قور ايج نيم
 اورم كيدي اكي قوردا شوم شهبان ولد اوج بوز كا و اولدردم عزاليدم فبو نولدن بوزو 10
 بون وپردم كافو ددي اوج بوز بزالندم صوجوم بوي بولوك دوي جوبان ايدرا اعام
 قضان فوكور املو بكا وركيل قز بولدت قلو جوكي بكا وركيل ورا بكا ورت اوكي قور نالم
 دوي جوبانوك بوسوزي قضاة قور كلدي ايدى بوز بوز وپردى جوبان قضاة اوك اريدندي

وگرسین ایوم کافر یا نومدنی بجه بورگه کافر بگا کوندوگه . اوگرین ماهون کافر دنگلوم کالز
 بگا او قورگه اوگرین ایوم کافر ادد قورلوم سبنا بوج کالز کاددی جان کافر لوزید ایندی رات
 دبدلر اوف سهدلر لر اوزورده وچون جوانان سبنا بوجک با سبنا طاش قودی اندی کافرک
 دوردن بنین بیدی کافرک اجه قورده وندی کافرک وچ بوزین سبنا صابنا لری بوزیدی
 5 ایکی قورایه انه شهید اولدی وچون جوانو که مانع دو کندی قیون دیم کیم بزم سبنا بونک
 ابابنه قورایا انا کافرکه دوردن بنین بوزدن بفر لندی کافرک کوزی قوریدی دنبا
 کافرک بایند دار اولدی پندلر پار سون بار سون بوجوان تلوزید قور اولای دی بوجوب
 جدر لرفر چوجوان شهید اولان قوراشلرین حیفه قودی کافرک لشدن بر یونوزده
 بیدی کندی داخی بر ایکی بوز . بر بیدی اود بیدی بجه برفدی قوریمه ایدی برابنه بیدی
 10 بولوک قینن الوپ توروی اعلا دی سئلدی ایدر قنن بک اولومین دیرین بولانلر
 دن خیر لک بوفی دوی بو طرفدن . قنن بک سبنا بوجون قنن قنن و اقع کورری و اقعنا
 و بادی ایدر بکلر قور . قور دوش کوریم بوزر غوسه دل بیان نامین قوسوم ولدی
 کونک بوزدن اغ بان اوم و سبت بیدریم شاکور کوریم قور . بوسارق اوزیم اوسه دو کور

کوردیم

کوردیم قور دویا کمدن قار وار کوردیم قور غوبه قور ماچوم اولور کوردیم بگومدن اوت
 بر ماچوم قنن کوردیم بجه بودو کوردیم ابرق او ماچوم دوی غلی دیریم بوم بود
 دوشه بوزیل بیدر قور اینه قور کون ایدر قورلن قور بولت دبدو کورک سونک دوتونک کور
 قورده بوزور دبدو کورک سونک لنگر کور صاع قور دور قان قور ادر قلا بجه بوزر این افریم بوزر
 5 سونک دوی بوزیل بیدر قنن ایدر اوی بوزر بوم قوراش سگروی داعنه قور ایش
 بن بولون قور کورک قورین اوج کورینک بول بکونده الور اولما دیرین بن بوزر بومر
 لوستن اولورین کور صاع اسندر اخنام اولما دیرین کده کالورین دینوب قور کورایه بیدی
 هموز ایدوب بود کوردی کور کور قنن بوزر کور کوریم اوجارو . قور غون قانلش
 نلر قنن لوتوب بوزر قنن قنن بوزر کور بوزر کور لشم کور بوم دیرین قنن
 10 ایدر قوم قنن بوم قور بوزیم قور لایه صین کورک قور بوزیم اله الکور کور قور صبا
 بوزیم سکی کور بوزدن دار بزم کور بوزیم اعنان اوم دکلنه بوزیم قنن
 قورچون انا اوزرین بری قنن او غلوم اوزر اوزر اینه بونه قنن قور مطح برین
 او جان قنن بو حال لری کور دکلنه قنن کور کور قور قور کور لرد قان بلن طولدی کور

بلومز قوردي بوريلوم بكار اوليالوم فونليا لوم صعبين كيدو بفلوم قيدلوم اوناخو
 من كلالوم بيلوم اجلوم خون بيلوم دوي ات اغزلو اوز فوجا درين جو كدي
 ايدر اعام قضان سملندردوي اناصله دنلو جور جستان اعزبن او ترين اورده
 اوسته كي قورسون دوي قضان ايدي او جنور بكدده او غلوم اوروزي قورم دوي
 ممان فوكرا تي جكدردوي قضان بيدي با نجا فالين اغوز كاري بيدي ادطاع شكر ايله
 قضان او جودي بوتجا كاورو جاسوي جاسوس بوب واروني سوكله ملكه خبروي
 دي پدي بيك اله انا لورده كافر بفا دي كچه اجنن قضان بكونك اوردي سونك اوسته
 كلدي النون بان اولري كافر چا پدي زين كلبي جعفر شردوي نوده نوده شمار ايلدي كافر
 بيدي قنار قنار دولريه كافر بيدي اغوز زينه بي كافر بعالدي فرق اجه قنار بوي
 ارون بورين خانوفا ابرايدي قضان بكونك فرجه انا به دو بوينه اصابو كيدد
 خان قضانو كه او غل اوز برك فرق بكدده الي بويني بخلواسه كيددي ابله او غل صاره
 فلان قضان بكونك او اوسته شهيد اولدي قضانو كه بوا شردن خبري بوقت
 نكور ايدر كافر قزان عجب ايش اولدي ماله منايه اونه او غل فينه اورده صلبو فرجه

5

10

انايه

انايه بزالبوز كاورو بريم ايدر قضا بربصه بي قلدي سوكله ايدر ايدر كاور ايدر
 قبول قوروز وندا اعزبن قضا نك اون تپنه قبوله وارنول قبوله انا قضا بوي
 بو كه صفا لوردي دوي سوكله مكر ممان ارايدي لايه بور كافر وارسون دوي اول قبوله
 سورسون دوي لايه بور كافر محبوب قبوله كيددي بچه يا نورگه فرجه جوان فر قبوله
 مون كوروي بلكه اور و دوردي قبان كوي دسور كجي اكي فر اجه يانه الدي اغلوه
 قبوله بركيدي فرجه د ب كچ طاش بجددي اله قونق صبله لايه الدي ناكاه ايله بور
 كافر قبولو كادي كافر ايدر فر نفوا خنام قبوله جوان فريله بغور بغان قبوله
 جمان مز جوان قضان بكونك دونه و نوك النون بان اولرين بز قبوله نوده نوده ايلدي
 بز قبوله قنار قنار دو كون بز قبوله فرجه انا به بز كور قبوله قبوله قبوله
 خانوفا و كوكله عيني اوز او غل بز ايلر قبوله جوان ارا عتدت بقبندن ببول كل
 باش ايدر كل بغير صخل بز سلام و بركل بي اولدر قبوله سوكله ملكه انالوم سكا ايلر
 ليعر نوم ديدر جوان ايدر مرز مرز سويلر ايوم كافر نومله بز بلا قدن بوينم
 اجنار عون كافر الموكه في الجا و كه نا و كور من لا با سوار كچه كلن سكا باشو كلدي بو غل انا

5

10

تَوَكَّرْتُكَ اَبْرَدِي قَبَا مَنَوَك بَرَكُونِي اَوْلَدِي مَبْدَانِ بَا شَه طَوْلَدِي بَدِي كَا فَرَكِي
 فَايَحْدَن كَجَدِي قَرَان بَك سَكَل مَكِي بَه كِي بَا شَه كَسَدِي قَر تَكُو رِي مَكِي دُونْدَارِي مَنَوَك
 بَا شَه كَسَدِي قَر اسَلَان مَكِي قَر بُوْد اَق يِعُوْب بَا شَه كَسَدِي كَا فَرَكِي مَنَجَا عِن مَنَوَك
 بَا شَه مَكِي فَايَلَدِي بَر صَا لَدِي مَكِي حَم اَوْلُوْب حَا ن قَرَان اَوَّلُوْب حَمَا ن بُوْرِي شَه
 اَيَلُوْر بَارِي كِي قَر بِي كَدِي نُو ك اُوْرِي نِي كَا لَدِي اَن لَدِي صَا غ بُوْلَدِي تَكُوْرِي تَكُوْرِي لَدِي مَكِي بَا شَه
 بِيُوْب بَرِي مَجْد لُوْر اَبْدِي رَا ك بَا كَلْدِي لَان قَلْد لُوْر نُو ك اَد قَا بِي قَر مَانُو ك اَبُو يَحْدِي نِي كِي
 سُوْر مَكِي بَا شَه خَا نِي خَا نِي جَا ر دِي نُو مَكُو ك قَرِي اَبَا بَارِي كِي عَهْد اَيَحْدِي اَن لَدِي تَرُو دِي مَنَوَك
 اَع بَا ن اَوْبِي شَا خ اَوْنَا عَهْد كَا لَدِي دُو نُو بَه بَا شَه لَدِي بُوْرِي كَلْدَه بَر فَا جَه قَرَان مَكِي قَر بَرِي
 بَرِي خَا جَه بَا شَه رَا ن قَر بُوْرِي بَارِي كِي دِي بَرِي قَر فَرْد اَعْبَه بَرِي كَلْبَه دِي بَرِي قَر بَرِي
 بَرِي اَوْنَا فَا كَدِي قَر بَرِي طَا لِي مَطَا لِي بَرِي رَا وَا ق اَن لَدِي كِي كَر اَوْنَا رِي كَدِي قَر بَرِي
 كُون قَر بَرِي كِي دُو كُون اَوْلَدِي بَارِي كِي اَوَّل كِي كِي كِي اَبَا مَرَاد لُوْر مَقْصُوْد لُوْر نِي بِي دِي
 دَدَم قَر بَرِي مَلُوِي صَوِي لَدِي بُوِي بُوِي لَدِي قَبُوْر مَالَدِي شَا ر لُوْر اَبَدِي بُوَا عُوْر اَمَا
 سُوْب لَدِي دَدِي اَوْلُو كَدُو كَدُو مَبَا اَر لُوْر دُنْيَا بِيُوْم دِي نَدَا اَمَل لَدِي بَرِي لَدِي

5

10

كافي

مَلْدِي دُنْيَا كَه مَالَدِي كَلْدُو كِي مَكُوْدِي مَبَا مَوَك اَوَّلِي اَوْلُو يَحْدِي دُنْيَا بِيُوْم بَرِي خَا نُوْم بَرِي قَر
 حَا غَرُو كَه يَفْعَلُو نُو ك لُو كَه لُو كَه فَبَا اَعَا جُو كَه كَسَدِي اَع مَقَام لُو بَا ك بَرِي لُو مَنَا اَوْلُو
 اَع بُوْرِي كَلُو اَنَا ك بَرِي جَنَّة اَوْلُو نُو اَعُوْلَه قَر دَا شَهْد اَبْر مَسُو ن اَعْرُو فَنَب اَيَا نَدَه
 قَر اَدْر اَبْر مَسُو ن اَمِي ن اَمِي ن دِي نَدَا رِي بَر اَبْر مَسُو ن كَنَاء لُو كُوْرِي جِي جِي مَنُو نِي مَنُو نُو ك

حَكَاتِ سَا لُوْر قَصَا نُو ك اَوِي بَعَا لَدُو غِي دِي

5

رَكُون اَوْلَان اَوَّل اَوَّل اَبْر مَلَا ف نُو لُو فُو شَدِي بَا وُرُو يَحْدِي بَرِي مَكِي اَبُو يَحْدِي
 اَمِي ن مَلُو بُو ك اَبْر مَلَا ف قَر اَبُو عُو ك قَر اَبَا ف قَر كُوْر اَتُو ك اَبَا خَا ن اَوْرُوْر ك
 بَا بَا مِي بَا شَه رَا خَا نِي كُو بُو كِي قَالِي اَع مَوْر دُو لِي قَلْبِي كِي نَا ر فَا جَه خَا ن مَضَا ن
 بَرِي دِي ن طُوْر مَسْدِي طَفَا ن بَا شَه اَبَا ن اَوْلُرِي ن قَر مَسْدِي طَفَا ن بُوْد اَمَلُو اَبَا
 دُو نِي اَبَدِي مَكِي بَرِي دِي بَا د بَلَر قُوْر مَسْدِي اَبَا ع مَرَا جَا ر دِي لِي نَدِي طَفُوْر قَر بَرِي
 مَوْبَه مَوْر نُو مَوَا ي اَر دِي اَوْر لُو كُو كِي قَر بِل دُو نُو اَلُوْر بَك كَدِي قَلْبُو كَا و فَر لَرِي اَعُوْر
 بَك رِي دِي مَا عَرَف مَوْبَا جَر لُوْرِي اَبُو ن اَوْلَا ن اَوَّلِي فَر اَوْرُو ك مَرَا ب بَا شَه جُوْرِي
 قَبَا وُر دِي مَسْت جُوْلَدِي اَبَدِي اَبُوْم اَكَلَا ك سُوْر م دَكَا ر مَكِي مَنُو نِي بَا شَه عَرَبِي طُوْر

10

وېردى كنه اتر اوتون اېتېر يولوك سرفرا او غلوك كلدى كنه منقولن قاين انا قاپنه وېرد
 نيز دېكوزىكا دېدى خان بارىكوكه انا ايدرد يولوكه ايجون اولين جانوكه قوبات
 اولين كلچوكوم بىلاين بوسوز لوكه كوكرا ودا كلچوكوم كزىك خېر كه فر شوبان و طاع
 لر بىلاين اولون كلچوكوم صدوق منووق منورىكا اجنا اولون كلچوكوم شهباز
 انكم سكا بينا اولون كلچوكوم عافار قنارد و نوم سكا بوكلن اولون كلچوكوم
 قولوم فلا بجوم سكا فر نانا اولون كلچوكوم التون بانا نوم سكا كوكله اولون
 كلچوكوم بجوم قن بيا نوم سكا قزبان اولون كلچوكوم ددى موبىكا د ايندن بكار
 بارىكوكه او وېر يولوكه بىلاين بولمىك بكار و خانلر بارىك بابا سىدا كور و لر قزان بك ايتدى
 باى بوز بگوشولون او غلوكه كلدى ددى باى بوز بگوكه او غلى بارىك كدى اعلمدن
 كوز لوي كوز موز اولندى باى بوز بگ ايتدى او غلوم بارىك ايد و كنى اندن بېم ك
 بزماعه قستون د سمانه بولمىك و سرب كوز و سوزك اجلكان اولور باى بگولدر
 ددى بارىك ابله ايدى بابا سوكه كوز سوزدى كوز لوي ايلدى انا انا كوتلوق
 او غلوكه او سته دوستدى انا ايدرا غول سن كدى د و لوكي لىق بان او سوان

سردى

كوزى قون بگوز قونم كلوم اع چوقوب قون بىدى كوز لوي ايدرا غول دېو با غلندر
 بوز لىك لوكه قور الله نكولر ايلدر لاندن دودن قيوندن موزون قور ناكرا ايدب
 نجه قول قرا و اشانا و ايلدر لوي ايدرا غول بىقن بوفيا ايتدى بارىكوكه قور قونىدن
 بىدى اور وى طاع ماريه اور وى بارىك ايتدى دىدى اول صان اودا اور وى بىقن ايدرا
 بىقن كوز بىقن ايتدى بارىكوكه ابا غنشدى قونى نىدن كىدى بارىك ايتدى موز
 جىدن كىدى خان قزان بارىك ايدركل ايتدى نىدن كوز و موز اودو كه اربىل دىدى
 بارىك ايتدى خانوم قزان بولدا اشلى جقارب حصارى الما بجه مراد و بىقن ددى
 ممان قزان بك بركه بىقن دى بارىك ايتدى موز بىقن بىقن بىقن دىدى
 قانلر ايتدى بارىك ايتدى باى بوز حصارى قندى موز دىوب بوز دىوكا و لوكه
 جاسوسلارى وار دىلر خىرا ايدلر لوكه دىدى عسكردى ح ايدب فر شو جفدر اغوزار لوي
 اريه موزون ايدست الوب ايتى شىقن نماز قلوبا تلويپ سوار اولب ايدى كوز كوتون
 صلوات كوزوب قندن قلم صيرىب تكبير كوزوب كا قزبان صلاد لور نغار لوي ايتدى
 بوز لوي ايتدى بگوز اولن لر بىلدى قنشدركنار صيرىدى بىقن كوزون كوز بگولدر

5

10

كوزكوتون ديو او پونه كودي ايندي جال من دلو اوزان ار وارن قيرنم او سيايم دزيه
 باريك ايدرخان قري سن سن بين بن بوزون كديد دلو اولون دلي دلم عجر ورينين
 دره بنين خان قريو كه اوند قول فراواش قديوب خان قري مشربه ابوب صوفى صوه
 وارمن اللويدن اون برماغه صوفى الشا قول اللون كونه برماق يونيم او كومن كو
 زدن نان بونايم عيلو به خان قريان وارمق عيب اولور دزيه باي چك ايدن زدن
 5 اوزان من عيلو ميم بگا عيب قوشار سين دزيه ابوب جفاردى قى بگي صفادى باريكو
 ويزدوق اللون بوزكه برما غيدن كوز كدى باريك بوزك كوز بجز ايندى باريك ايدر
 سر خان قري باريك كدى بام بام ديب جفاردى قولان دو نوب درت يانوكه بدي قري
 قوشم قوشما جوكه بولدى قري قوشم قوشم قوشم قوشم قوشم قوشم قوشم قوشم قوشم
 10 بريندى قري كليل كيدن باريك خرين صوزدى قري سوزد و كوم بايه باريك ديو اعلى
 قري جوب سن اند وار سين برما هو كدى اللون بوزكه بومدر قري بگا بوزكل دزيه بوزك
 باريك كدى بام بام ديب جفاردى جوق قوشم قوشم بولدا و غوم جوق اكا كير
 ال بگا غوم بريند و غوم جوق كليل كيدن خرين صوزد و غوم جوق قري كوزدن

اجى باغ

ابي باسم دكذ و كوم جوق سوزند و كوم بايه باريك ديو با غلدا و غوم جوق سوزند كوم
 بايه باريك سن دكل من اللون بوزكه سوكه دكلدر بوزك جوق بنان وارد بوزك
 ايندى كيشا نبي سويله دزيه باريك ايدرا اللان مباح خان قري بومدن حوت
 مدي بوزا بغيره او سيند به مدي سوكه او تا غوكه اولنده بركي بوا مدي سن بن
 5 باوكه قري مدي سوكه مبد اند ان جيماد و قري سوكه او كي بوم انوم بكم مدي
 اوق اند قده سوكه او كه بكم مدي كورند و كده بن سى بكم مدي قوش ابوب بوزك
 لبوب اللون بوزك برما غوكه اقاد مدي سوزند و كوكه بايه باريك بن و كوم ميم
 دزيه قريهان تاييدى بلدى خان باريكو ايا غيد دوشدى باريك ايد قى مانولر
 بلدى هزرى برنگه مشولوبوكندى طايكر باريكو ارفاسنه قفنا لركوردر لوهان
 باي چك صغاردى برات بدي باريكو انا سنده انا سنده مشولوبوكندى جوشكى واردي
 10 فابنا انا سنده فابنا سنده فبنا ايدرا غابا رغب قوشم قوشم بولدى بوجلدى
 كنه نلو قلو سوزك صوغو لميدى بتار دى كنه مشه بارا نوك قوشم ايدى قلوب
 و بوي كنه قول دو كه قوشم كوشم و بوي كنه اعابله قلوبك قوشم قوشم

ابد زانم و آن بگدازد بگای تو ز اولدی بگای که سو بیلر ددی بو ز خانون ابد زانم
 جو تکلم و آن بگدازد بو برف اولدی تو زیدی بامرد دلواوزان مقصود که ندس
 ایندی مقصودم بودر که آن وران نیز قلغ او بیله بن قبوز جلم ددی مکر قمرچ
 بگدایر ددی بز خانون و آرا ددی مکر قمرچ بنگه دور سنا وینه دلواوزان بنه بلور
 ددی مکر قمرچ بنگه دوری ندر من او زان دلواوزان آن ورا حاق نیز نیم ددی
 جان قبوز و کای نیلین ددی بار بک نیوز قمرچ بنگه اید و کز بلور دی صوبلیدی کورلم
 ز صوبلیدی ایدر اندا چه قمر قمرچ بند و کوم یوق بیوی فرا و نه وارد و غوم
 یوق او کوز اردینه صرواندر سی کوز لر قتی دره کیدی او ددی بوار که از لر قتی
 بگادن کل دینو بود بغار کوز لر بنگه بانه روان اولوب افار سن اندر که بانه و نه
 کوز کل مراد وی سنو که انار و نیز بلول کل بیوم سنو که سوزم یوق آن و آن قز برین
 ایدور و قول صاون ابون کوسر ددی قمرچ بنگه ایدر وی بوی نعال کل دلو
 دلوی کوز سی سو بیلر و آل بانو که بوب و اردی بره انور دی اولو خانلر خانلری قمن
 بنمردی انوندن کولندلر اندن مکر بو غایه فاطمه ددی بر خانون و اردی

کا ایدر

ایدر فرود ورسن او بیله دیدلر ما دلو کومون بگاد. شاید ایدر اینا و نیز سوز
 لرسوبلیدی ددی فریدی نه بو قدر ددی فرقه قفانلین کیدر ددی دوری کلدی جائت
 دلواوزان آن و ران قز نیم ددی بار بک ایدر اندا چه بون بو غاز قمرچ بند کوم
 یوق بیوی فرا و نه وارد و غوم یوق مای بن سوز ب تا نرم او کوز اردی در صول
 ایدر ددی بر اچون دکلر سنو که ادوله قوق او نیا شلور بو غاز فاطمه ددی کیدر ددی و ار
 پرو کد انور و بیغل بو غه زای غیبو که اچارم بلور کل ددی آن و آن قز کلون اینه
 سون بیوم سنو که سوزم یوق ددی بو غار چه فاطمه ایدر ددی بوی بو غه لور حفا رنه
 اوزان کلوب دتلور حاق صو صیم بوزان اولوب عیبوی با سوز قانت ایدر ایدر بوز
 نوز صون و کوب غرط موز یغان دیبوب و اردی قز ایدر طور قز سنو که او جودن بر
 نکر اولدی دوستلر د شکر هب بر کولدی و ز سنا و نیز سنا اونه او نیز سنا که حمد
 قینا ددی ضروری با بیچر عجب بگاد ندیه دینو فکر و اردی نه فکر و اردی که بار بگداز
 مکر بوا شلر بانو که کل کلین بلور دکه دیدلر اوزون بویلی بوز خانون ایدر قز
 قلغ اونه اولدات کلور دیدی قلغدی با بیچر قفانین کیدی لرن یکد کیدی

5

10

كُتُورَه دِي وَارْدَه كُتُورَه لِي بَارِك بَابِي كُورِد وَكِنِه بُولدَانْدَرِين كَدِي غَلَدِي بَابِي اِنِه
 لَوَب اَوَكَدِي كُورُوم بَجَا اَوَكَدِي اَبَجَر وَبِرَب الدُّوَعُوم اَه نُوْر لَوْ قِي بَا يَوْم بُوَعْد وِي رُوَب
 الدُّوَعُوم بُوَر مَكِر شُوم بُوَكَلِي تُوَد. وُدَم كَلَدَم فَرَق بُولدَا شُوم اِكْبَار عَنُوم دِي دِي
 اِنْدَان اِنْدِي اَبَان نِكُور اَبَله بَكَلِي مَه كَه عَنُوم كُور بَكَلِي بَابِي اَنَا اَه اَوَق دِي مَكِر كُور بُو
 بَكُو كُور بُو كِي نِي اَن اِي دَب اَكَا اَنَار لُو دِي بَارِيك بَر اَوَق اِنْدِي اَوَر دِي بُو كِي بَان اَلِه
 اَهْوَر بَكَلِي بُو كِي كُور كُور لِي دَلُو فَرَان بَك بَعُوب اَمَا اِنْدِي بَارِيكِي فِر دِي دَلُو
 اَوُرَان كَلَدِي بَا اِنْدِي دِي بَعْرِ بَعْدِي مَوْبَلِي كُور لُووم مَوْبَلِي اَلَان صَبَاح مَبَا
 تُوَد. نِكَلِن اَعْبَان اُولِي اَطْلَابِلَه بَابِلِنَه كُور مَبَا اَلُو تُوَد تُوَد مَكَلِن شَر بَابِلِي
 جَا عَر وِي رِي اَد وِي رِي بُو اَجَا وِشَلِي بَاغ دُو كُولِنَه بُول بِنَكُو قَالِي شِي اَر قَا بِن
 مَكَلِن اَمِي دِي بَابِي دَر خَانُو كُور بُو كُور لُو فُو شُو كُور بُو رِي نُو رِي كُور تُو كُور دَر كُور اَمِي
 مَوْبَلِي اَر مَبَلِي فَر جُو عُو كُور قَهْلَان فُو كُور تُو كُور اَبِي خَان اُو رُو كُور بَابِي خَانُوم
 فَرَان اَوُوم اَكَله سُو رُم دِكَل. اَلَان صَبَاح دُو رِي رِي اَوُرَان كُور رِي اَه قُو اَعُو كُور
 بُو اَعْنَه بَر غَا بُو بِي مَكَلِن مَبَا اَعْنَه اَوُورِن صَاغ بَكَلِي صَوْلَد. اَوُورِن مَبُول بَكَلِي اِن كَلَدِي

5

10

اَمَا اِنْدِي بَارِيكِي فِر دِي دَلُو
 اَهْوَر بَكَلِي بُو كِي كُور كُور لِي دَلُو

ايناهلر

اِنَا فِلُو دِي اَوُرَان حَامِي كَلُو كُور بُو كُور فُو لُو اَو لُو سُو دِي بُو اَبَله دِي فَرَان مَبَعْدِي
 اَوُرَان كَلَدِي اَبَد مَر وِد لُو اَوُرَان هَلِد بَدَن مَه دَلُو سِي اَلُو اَبِي اَسْتَرِي بِن وِي بِي
 دِي بَارِيك اَبَد سُلْطَان مَبِي فُو سَك سُول بِن مَكُو كَه بَابِي اَر سَم فَر اَوُرَان اَبَد رِي
 لُو بُو ر شَم دِي فَرَان اَبَد رُو اَوُرَان دُو لِي بِن دِي بَكَلِي بُو كُور بُو كُور بُو كُور
 اَو لُو سُو دِي فُو كَه تَرِي وَا رُو رِي وَا رُو سُو دِي بَارِيك دُكُون مَكَلِي تُو كَه اَوُرَان كَلَدِي
 فَر اِن مَبُول بُو دِي اِنْدِي مَكَلِن دِي فَر اِن كُور اَسْتَرِي دُو كُور مَكَلِي تُو كَه مَبَا اَعْنَه
 مَبُول اِنْدِي مَبَا اَعْنَه اَلُو صَوْلَدَن كَدِي مَبُول اَوُر حَقْلُو مَبُول دُر حَقْلُو
 بُو رِي فَر اَه قَلُو ر فَرَان بَك خَبِر اَوُر اِنْدِي خَانُوم دَلُو اَوُرَان سُو اَبَله اِنْدِي دِي فَر اِن
 اَبَد مَر فُو كَه مَبُول اَبَلُو سُو قَنَد دَلُو رِي وَا رُو سُو دِي فَر اِن اَبَله دِي وَا رُو سُو دِي
 بَارِيك دِي دِي لُو دِي فَر اِن اَبَله وَا رُو دِي مَبُول مَبُول فُو دِي مَبُول مَبُول اَوُر دِي
 بَابِي بِن بَار دِي وَا لَهَا مَبُول مَبُول مَبُول مَبُول فَر اِن خَانُوم اَوُر دِي وَا رُو اَوُرَان
 عَه كَلَدِي اِن كَلِن اَلْدِي اَوُر دِي بُو كُور فَر اِن خَانُوم خَانُوم بُو رِي خَانُوم فَا قِي دِي
 اَبَد مَر فَر اِن اَوُر دِي فَر اِن سَكَا وِشَرِي مَبُول مَبُول اَوُر دِي مَبُول مَبُول دِي بَارِيك

5

10

كَرْدَ فَرَاغَ صَوْنِدِ جَعْرُوبَ فَرِي كَيْنَ فَرِي لَمَّ بَعْدِ كَيْمِ اَوْ بَوَانَتَ بُوغَرَدَتَ نَ وَارَكَدِي
 كُورِ اَتَكَدَنَ وَارَاقَ كُورِ بُولُ كُورِ فَرِي نَوْمَ اَجْدَرُ طُو بُوْرَهَ بِي اَقِ كُورِ وَارَسُونِ
 اَللَّهَ سَوْنِدِ سَرِي دِي فَرِي وَارِدِ لَمَّ كُورِ دَرِي بَارِكُوكَهَ فَرِي دَوِي وَارِدِ بَارِكُ
 اَخَا كُورِ بَاغَ كُورِ مَدَعِي اَتِكِي فَنَنَانِ وَارِسَ وَبِهَ كَمِينِ دَكُونِ وَارِسِ دَوَكُونِ
 5 فَنَنَانِ اَلْوَمِ كُورِ بَكِ فَنَنَانِ كُورِ وَرِي دِي وَارِدِ بَارِكُوكَهَ فَنَنَانِ وَارِسِ كُورِ
 دَرِ اَلدِي كَبِي بُوِي بُوِي بَعْدِي قُوِي قُوِي بَعْدِي بِي بِي بَعْدِي اَلْوَقَرِ فَرِي دِي بُوِي
 بَارِكُوكَهَ بَكَرَتِي فَرِي قُوِي كُورِ فَرِي فَا نَ بَاشِ دَوَكَدِي بُوَرِ فَرِي دِي اَتِي صَوْلِي كُورِ
 نَمُوِي نَمُوِي مَرَا وَرَانِ فَرِي قُوِي كُورِ كُورِ جُو كَلِمِدِي اَعَامَ بَارِكُوكَهَ دِي اَوْرَانِ سَا
 بُوْرُوكَهَ فَرِي مَلِجِ اَوْرَسِي اَعَامَ بَارِكُوكَهَ دِي اَوْرَانِ سَا اَبُو اَبُو بُوْرِي بُوْرُو اَوْرَانِ
 10 كِي دُوْرِي بُوْرُو كَهَ فَا كُورِ بُوِي بَعْدِي اَعَامَ بَارِكُوكَهَ بَلَنَ دُوْرِمَ اَوْرَانِ سِي سَوْنِدِ رُوْكَ
 يَرِي دَرِ مَ اَوْرَانِ بِي دِي فَرِي كِي اَبُو اَبُو اَوْرَانِ يَمَا اَوْرَانِ اَعَامَ كِي دِي بِنَ اَوْرَانِ
 كَلِدُوكِي بُوِي اَرَا مَرْدَنَ فَنَنَانِ مَوْرِ اَلدُوِي بُوِي بُوِي بُوْرِي بُوْرُو فَوَجَلَمِ اَلدُوِي بِي
 بَارِكُوكَهَ اَبُو اَبُو دِي بُوِي بُوِي نَا بِي دَرِ بُو فَنَنَانِ قَالَتِ اَبُو اَبُو دِي بَارِكُوكَهَ بَارِ وَارِدِ

بشم اغوريه

بُوْمَ اَهُورِ دُو شَمَ دَشَمَ كَدَرِ بِي دَرِي دِي بُوْبَ فَنَنَانِ اَرَا سِنَدَنَ جَعْرُوبَ كُورِ
 دِي اَبُو سِنَدِ اَبُو وَرِي سَبِي اَو كَرَهَ بَارِكُوكَهَ لَوْنِ بَرَا سِي فَنَنَانِ وَرِي كُورِ بَا شَمِ
 بِي نَوْمِ اَلدُو رُوِي اَلدِي بُوْرِي وَرِي بَرُو جُوِي بُوْلِي دَلُوْبَ بُوِي بُوْرِي
 كَلِدُوكِي دَلُو كَهَ اَوْرِي سُوْرِي دُو كَهَ كَلِدِي كُورِ كُورِ اَو اَبُو اَبُو اَبُو
 5 دَلُو بُوْدَانِ قَرَانِ بَكِ اَو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو
 فَرِي دِي دَلُو فَرِي اَو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو
 فَرِي دِي فَرِي بُوْدَانِ اَتِي اَو كَهَ وَارَا لَوْنِ دِي بَارِكُوكَهَ اَتِي اَو كَهَ وَارَا لَوْنِ دِي
 هَرِي كَمِ اَتِي اَو كَهَ وَارَا لَوْنِ دِي فَرِي فَرِي كُورِ اَتِي اَو كَهَ وَارَا لَوْنِ دِي
 اَو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو
 10 فَرِي دِي سَا دُو شَمِ بَا بُو بُو بُو بُو بُو بُو بُو بُو بُو بُو بُو بُو بُو بُو بُو بُو
 اَو لَدُو رُوْمَ دِي بَارِكُوكَهَ بَرِي دِي بُوْبَ حَرِي بَكِ بَا بِي اَلدِي كَدِي فَرِي سِنَدِ اَبُو
 بَارِ اَبُو اَبُو دِي بُوِي اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو
 بَا بُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو اَبُو

تگواروی بایسته بونووه اغلج واروی اول اغلج دین بکار واری باندی کور و کیم بی فر
 قیداغ بکار دن سوالیاریک کور و کیم قیداغ بی باندی بگوم باریک دین و اغلج
 ایندیجر باریک قه فراق کلدی قیلیدی بولدر بولدر اغلدی کور و کیم باغ افوی بی اغلدی
 باریک نور و صوبلدی کور و کیم صوبلیدی باریک ایندی صوفی اغلجین بوز لرین
 اغام دینو باندی بگوم کور و کیم مگر سوک اغام بوغ اولوبدر بوز کور و کیم قیدار بولدر
 قیوبولدر قور بقره سوک صا ر بولوبدر اغام بیون اغلجین بوز لرین باندی بوز کور و کیم
 کور و کیم بوز من فر قوشوبان فر طای سور اولم یلاق کور و کیم نود نود انگری سور
 اولم بیت کور و کیم قنار قنار و لری سور اولم بوکت کور و کیم اغایک انج قیوبی سور اولم
 شول کور و کیم لور کور و کیم او تابی سور اولم کور و کیم کور و کیم اغلجین قور کیم بکار قور
 باسوم قور بان اولسون قور کیم بوز کور و کیم قیز ایندی حاله اوزان بید اوزان قور لوجین
 قور کیم بید کور و کیم اوزان دوی قوشوبان فر طای سور اولم اغام باریک کور و کیم بید
 اغام باریک کور و کیم بید بوز صوفی سور اولم سور اولم اغام باریک کور و کیم بید
 اغام باریک کور و کیم بوز بوز سور اولم اغام باریک کور و کیم بید بوز اغام باریک

5

10

کدی

کدی بوز بوز قنار قنار و لری سور اولم اغام باریک کور و کیم بوز اغام باریک
 کدی بوز بوز اغایک انج قیوب سور اولم اغام باریک کور و کیم بوز اغام باریک
 کدی بوز بوز اغلج کور و کیم او تابی سور اولم اغام باریک کور و کیم بوز اغام باریک
 بوز دوی قور کیم بید کور و کیم اوزان قوشوبان فر طای اغلجین کور و کیم بوز
 کور و کیم باریک کور و کیم بوز کور و کیم طغون طغون سور کور و کیم بوز کور و کیم بوز
 اولوب کور و کیم بوز کور و کیم اغام بوز کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم
 من اوزان کور و کیم بوز کور و کیم باسوم قور بان اولسون اوزان کور و کیم بوز کور و کیم
 قوشوبان فر طای اغام بوز کور و کیم اوزان سوک بوز کور و کیم کور و کیم اغام بوز کور و کیم
 در سوک بوز کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم اوزان سوک بوز کور و کیم بوز کور و کیم
 بوز کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم
 اوزان ایل کور و کیم کور و کیم وار و کور و کیم وار و کور و کیم وار و کور و کیم وار و کور و کیم
 کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم
 کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم بوز کور و کیم

5

10

نداجده اگر غوزور اجی اولور سم کلوب سینه لایم ددی قن برورغان کنوردی باریکی صیار
 دن اشغ مالدی ددی باریک اشغ ایدی الله شکر قلدی کافرکه ایغینا کلدی بیلدت دوشین
 دیو بیدی کوردی کندی نوکه دکن ایغیری بوز ایغیر بونف اوللا دیوز ایغیر دینی باریکی کوردی
 تایدی ایکی ایغینوکه اولست دوردی کندی باریک بوز بوز ایغیری اولدی کوریم خانم
 5 بوز ایکی ایغینوکه ایچوق مبدان بکزی سونک ایچوقوکه ایکی شپراغه بکزی سونک بوز
 کنه ایچوقوکه ایکی بکزی سونک بیلو کوکه ایکی قوندر داند بکزی سونک اولاجوقوکه ایکی مرلانه
 ایچوقوکه ایکی بکزی سونک ایچوقوکه انت دیم سکا قوداش دیم قوداشدن یک باشوم باریکی
 باشوم ایس کلدی بولداش دیم ددی ت باشنی قلدی باریکی اولوکلدی باریکی اولوکلدی
 قوجا قلدی ایکی بوز لرینه اولدی بوز ایکی اولست بیدی صیاره قوشوب کلدی قون بولدا ایچوقو
 10 کافر ایچوقو کوریم بوز ایچوقو باریکی بوز ایچوقو صایه دیلو کافر بوم اغزی سوکودور
 ده دیم کدم قون بوز ایچوقو باریکی بوز ایچوقو دیم بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو
 قون بکیم سکا امانت ویروریم من کافر بوز ایچوقو بولم بیه اون اولدوروزین او بیلد
 که بولم بیه بوز ایچوقو بوز ایچوقو ددی دای ایچوقو بوز ایچوقو قون کافر اولدای ایچوقو

فوا

فوا کوز ب بیدلور دندلور باریکی کون کنه اغوز کلدی باغزی کوردی اوزان کدر باریکی ایچوقو
 من اوزان نوبه کدر سبب اوزان بکریکت دوکون کدریم ددی باریکی بیدلور اوزان دوکون بکریکت
 اوزان ایچوقو ایچوقو ایچوقو دکر بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو
 خان باریکی که اد اخلو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو
 5 و بیزین صغلا کلیم باریکی بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو
 باریکی بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو
 باغزی کوردی بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو
 جوبانلر بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو
 ددی جوبانلر بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو
 10 جوبانلر بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو
 بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو
 اورالوم اولدور بوم بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو
 بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو بوز ایچوقو

اولم مایغی ارغیش فیان سلجوق اوغلی دورنداری مور اولم مایغی ارغیش فر کور اوغلی فر
 بودای مور اولم مایغی ارغیش اغ مقللو بابای مور اولم مایغی ارغیش اغ بور چکلو
 انای مور اولم مایغی ارغیش بیوم بیدی قیز قیزداشوی مور اولم مایغی ارغیش کوز
 ابووی کورد و کوم کومل دیرت سود و کوم مای بیجان فیرت با بیچرا و دی ارغیش بوقیت
 5 واردی ارغیش کل نوندری دکن کما فر با شوم فر بان اولسون ارغیش کادری بار کاندلی
 موبلادی کور لوم موبلادی ایدر مایغی اسنیر جان مای اونی الیه کور کور کوم
 مای فاین اغوز ایچند قران کور مور اولم مایغی ارغیش فیان سلجوق اوغلی دلو
 دنداری مور اولم مایغی ارغیش فر کور اغلی فر بودای مور اولم مایغی ارغیش مای
 اولوب کور اغ جفادی فر سون کون مای اغ مقللو بابا کور مور اولم مایغی ارغیش مای
 10 بوچ کور مای مور اولم مایغی ارغیش اغ جفادی فر کیدی سون کون مای بیچیز
 قیزداشوی کور یوکلر ایدر دند اغ کور کوردم کور مای بیچیز یزنا کوردم و اغ
 کلز قو داش دینواغ کوردم کورته اجوب کوردم کور کور و پیرت سود کور مای بیجان
 فری بانوچ کور کور دینواغ ایدی الود کورته و عت قوری بلا بی اغلی سلجوقه وار کوردم
 بار

بار مویکه مای بورن حصار دند اوچ کور کل با بیچ کور کور کور کلز اولم مای بیجان فری
 بان بیچک اولم کور الدرد که مای بیچک ددی بار یک بو ایچ سوز لری لیدوب اغلی قور یکدی نولک
 بایند کلدی فصارت با شندن کور پیر سالدی بار یک ایدر مای قور اولم مای بیچیز
 5 لار اولم مای اغلی سلجوق بیوم اولوم خیرن التیش دونا قور التون بان اولم مای بیچک
 سون کور مای فر کور فر کور اغ جفادی فر کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 دیرت سود و کوم مای بیچک مای اغلی سلجوق لور اولم مای بیچک فر کور کور کور
 اغلی لور کور کور کور فری واردی بار یک سوز ایدی هر کور کور کور کور ایدی اول کور
 کور کور کور کور با قدی کور دی بار یک ساخت اولم مای بیچیز ساحت سوز کور کور
 کلد و کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 10 اولم مای بیچک اولم مای بیچک کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 با و قورم واردی بلا بی اغلی سلجوق دیر لور کور وار دی بی اولد و دینواغ پیرت اول فری
 لور اولم مای بیچک فر کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 بیچک انکد وار اجاق اولور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور

قز کیدی ایلمی ایلی بجاغین بریدی وای الدو و اعوم ایی الیوم باشوم امودی وای شاهم
 یکیدم خرمباز یکیدم کوز اجوبت کورد و کوم کوکل و بریب سود و کوم بابرک خانم دیوب
 اغلدی بوی ایندی قیان سنجول اوغلی دلود و ندالی عفار ددی قز کیدی بابرکوه باری
 بولداغ هیاغ چغریب قز کیدی قان اغوز بکلی بابرکه اجون عظیم باس دویتد
 او بید او زدی اوان الت بل کیدی بابرکوه اولوسه دریه بلندی ایز قزوه قزاشی دلو
 قوجا بوی ایندی یاد شاهک دیوانه واروب دیزین جولد ایدر و لنگر بادناهم باریک
 دردی اولدی اوان الت بلدن بر و باخیری ویا کندی کاوردی سلطان بریکن اوله دره خیر
 کورس لئون اده و برردم اوسه خیر کورس قیز قدام و برردم دیدی بویه دیکر یار
 سون یاریمسون بلاغی اوغدا لاجوق ایدی سلطانم بر خیر کورس کراوی بررد
 دوی و کیدی بر قاج کوندن سکر مگر بابرکه بوکه برکوملر اغلدی ایدر کیمز این سفلا این
 داری قانه قوه بونندری کوردی بایدر خالک و کدی قودی بایدر جان ایدر من بو
 زکو ملکدر ددی ایدر سلطانم بابرکوه کوملدر ایسور قز در مدینه اولدر منلور دکن
 اغوز بکلی بچند بلان بوغوریا بانوب اغلدر قزان بایدر اکلدرم بایک دیوب اغلدر کوه

5

10

اول

قلد قز بودان مصاحبه بایدر دیوب اغلدر بایدر جان ایدر من نیا اغلدر بزرگومنیک
 تا این منیا نلوک الی الی اولدی بایدر بزرگ اولدی کوردی و اولدی بزرگومنیک بایدر
 ایندی کور قز ایدی اولدر دوی و کوب بغا این بریدی اغ بوزنه طرناق جلد و وای کوزم
 اجوب کورد و کوم کوکل و بریب سود و کوم بابرک خانم دیوب اغلدری بانا برت انا
 خبر وارید اب الجا و روبه شوان کردی ع جغریب قز کیدی قان اغوز بکلی بابرکه
 دن ایندی کدی بایدر اغل بالیجوق بیزد الور اولدی بوی دو کویه ایدی اولدر کویه و
 قودی بای بوز بکر بزرگ بلرن باند فغری ایدر من و انا قلم اقدم ار کوز حکیم بایدی
 کوزم ایدی بابرکوه اولی دریه خیر کورس ددی بزرگ کورس کورس کیدی بولور
 بکون بارسارک بایسور حصاره وارد بزرگ اولور اول کون اغل کوی ایدر هر
 بجا ایدر بایدی ددی کورس بوز جالد بزرگ ایدر بابرک بزرگ جار دانه الور
 دوی ایناف بزرگ کندی کوردی بایدی خبر لیس کورس بوم بخر لیس بایدر انا کله لجان
 هو برون کلن ارغش ایکی اوزون شهاب این ارغش بمر انا قلم انا موند سوغای
 ارغش اوتم کله سوزم دکلن ارغش قان اغوز ایدر انا لاش اغل کورس قز نور

5

10

زار زار لرغور و مدد دد. د بوب جان وورد. ایدر دلو فرخار غوغای قور لای بور در کوردم
 صکر شوبله بوبله دیمه قوو. دوت سمور لای قور غنی قویور دوی های دد جو کوم بونک
 ابوه بالوی مجله جکین دکول دد. الله عقیق قیوی اج جفان دیر ددم ایدر صکر بزم که
 ترغ ایدرین مله دخی کوردی دلو فرخار دیر دیر فالفر جان جان اور مدد دد جو کوم
 د بوب قیاد ایدر ددم قیوی اجدی دلو فرخار اشر. فاجدی جرجیلاق بر لراو غنی کون
 مووق دد. ایدر من دلو صوبه ور قور بول ددی دلو جان قیوی بول بوز بولوه بوغز
 دق بندی بوز لور که البدن کوجله قور بولدی دد. جو کوم تکی بزمون بولار و غنندن
 موریندند دوی گبایسی کیدی اونه کیدد دو کین بر عین کور دیا غوز زاننده قایم بودیک
 بریک اولنشا قناری اوی ترید و نسا اند کده خانه دگر دوی بایره اوقین اند کور کین
 دکدی ادا قلوبه بر قوروی فغان کدر دیر بایره فغانی کیدی بولدا اشری نه بویین خوش کلدر
 ساخت اولدیر بایر بایر بولدا اشر نه ساخت اولد و کور دوی ایدر لایه ساخت اولما لوم سیر
 بر قیل فغان کبرینس برغ فغان کبر و دیر بایره ایدر بولدا اشر نه بکون ب کیدومسه
 باین ایتم کیمون برف کونه دکن صراوردی کبوه اند فغان بوز ویند و بیره ددی بولور که

5
10

دایره

دای کور کور خون اولدی قون بکده بیوسا جوب نور لردی بار سوت بار سوت کاروق جاسوی
 بون جاسوسلادی وار بانی بایورن حصار توه بکده خبر و پردی ایدر او نورین بایو بین
 نکلول کما و بر کفری بوزانو باریک و پردی دوی ممان پدی بوز کا و د ایلغار ایلار
 باریک قون بکده بیوسا جوب نور لردی دوت بو جو غنن کاروق قیوی بولر غافل
 نایین شهید ایدر او نور طغوز کیدد بیل باریک طوساق کیدد ایزنه صناع اولدی کون
 طوغدی بایر کوه اتا اتا بعبوب کور دیر لیکم کرده خانه کور غز اولنشا ایدر لور بایر
 جا که ایدر غنلار ب باشلردن کیدد کور دیر او طرد. قوز غون قطن مان اوی بر لیس
 پرد شمش تاب شهید اولن قبا صروف کور ب بایر بر جالیدی اغولا اغول دینوب بو کور
 دی زار لای قلدی اغ بور جملو انا ب بولدر بولدر کوز توه باشین دو کدی اشری خری باغ
 بوزنه جالیدی عال بجا همین بریدی فرغ کیم فر ماچین بولدی اغلبوا غلبوا و نه کلدی دونلور
 التون اوینه بایور خانو که شو ان کور دی قی کله قام قام کولر اولدی قول قن اغ الله عز
 اولدی پدی قور قن داغ اغ جفاردی قور کیدی وای بکوم قداش مراد نه مقصود نه ارشید
 بکوز قن داغ دینوب غنلدر بو کور دیر بایر کولر باو قلیب خبر اولدی بایر جلاله چری

5
10

اهلوقلدي قورقوت بولايلايت ايتدي دك قولا اولدي دلو قوجارا ايدريمان دد قورقوت
 امان تگر تگر بولدي بو قدر كان دد بوم الوي صغله كور تگر بو بو وعيله بختا بولايلا
 قز قندا شي بايرك و بيز ندي ديا حج كرا غز ندي قرا ادي دعا ايلدي موعالا نك ايلايلا
 قوجا كه الي صباغ اولدي ايدردد قز قندا ايمر بولدي ن شاسترم و پيرك دوي دد قور
 قوت ايدرت ايتدي بولدي قوجارا ايدريك بوغرا ن كور مايه بوزن كور مايش اوله بريك
 قاني ايمر كور قهر خا تا مش اولد بلكه قز قور بوزن قولاقسن و بگر كور بلكه قز اري بوزن
 كور بلكه قز قوج كور قون كور قون اولد بجا بوديدكاري كور ريك قز الورين كور
 ريك روي بوم كوروم كور كور و كور و كور و كور اولد وقت الدير بوم ددي دد قورقوت
 دد ق باي بوزن بكو كا و نكلدي باي بوزن بجا ايدردد قورقوت شير كور ساغ كور ددي
 كور و كور كور كور كور دد قورقوت مين قون مين ايدر بوم باي بولدي اولدي قور
 نلده اولد قوجا كه ايدن ديد قوجا قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت اولان قور
 قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت
 قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت

5

10

بارجون

بارجون دلو قوجا ايله ماللا سندن كي هيج بختون دد باي بوزن بگر ايدرت ماللا سندن ايتدي بيز ايجر
 دليد قصرف كورمدا كه بيز قز قوجا ايتدي مايه كورمدا كه بيز قز قوجا ايتدي قون كور
 نلده بيز قز قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت ايتدي بلكه قز اري بوزن ايتدي اكر بوزن كور بگر
 دلو قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت
 باي بوزن ايدردد اوچ بوزن بولايلا ايتدي قون بوزن ددي دد قورقوت قون اولد ددي باي
 بوزن كور قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت
 قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت
 قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت
 قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت
 قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت قورقوت

5

10

بابا ایدر اعلو غوز بخت کوه فیزی ایدر ویرین دیدی ایدر بابا بجا بفریالی ویریم بن
 بزدن دورا دین اولدور مق کره شهباز ایتوکه بیلد بخت کره بن فریمه وار دین اول کجا باش
 سنور مکر کره بو تکی فیز الیور بابا بجا دوی بابا ایدر اعلو اسن فیز اسن ایلیم سن کنده
 بولداس و مئنا اسن ایلیم سن اعلو سنوکه استد و کوه فیز مکر باد بیجان قرین بانو چهر
 اولدور دوی بلخ مفلو عریز بابا بوم استد و کوم اولدور دوی بابا ایدر اعلو اول
 قره بزدن لوقه دانه وار ز فرید یو و راف اولدور زاده دلو فرجارد ز لردی بابا بک
 ایدر یا پیش نلبوم ایدر اعلو فاین اعلو بکلون او فو یالم اود مور کتور بوم چه
 مشقت کور ز زسه اکا کور اپن د لوم دیوب فالین اعلو بکلون هب او قیدر کلد لور
 بدلو ایدر سوز ایدر لور ایتن ایدر بو فیز استکه کیم وار و رور د لور ایتن صلحت کور د کره
 ده فور قوت وار سون دیر لور ده فور قوت ایدر بار لور جو بکم بی وار سون دیوسوز
 بلور سیز کیم اولدور فرجارد فیز دینی اولدور ز ربارد بایندر خانوکه نولسیدن اکیات
 کتورته بیکجو باشلور بجز ایچر بر نوقلو باشلور وری ایچری ناکا بجه قومه اوله بر سیز کیم
 بجه بدم وار د لور بایندر خاندن اسوک ایلدی کتور لور ده فور قوت برین بیدی برین بید

5

10

وزدلو

اولدور فرجارد اخی اغان بان اوبن اخی او اغبین قر برکه اوسنده قور د ریش ایدی بولدا اندر کلا
 بو اوتبا اوزردی ددم فور قوت کلا دی ماثر ایدر دی بوی بیدی افر اولدور کور کلو سلام ویردی
 دلور فرجارد ایدر علیکم السلام ای علی ارضین فعل و عمل فایدر اشیخ الفیه فده برین باقلیلور اولدور
 کلد وکی بوق اغر لور بو مور بیدن ایدر وکی بوق قلو کور ایدر فعلو کور دوندی بوا ا لرد
 بیلرین ددی ده فور قوت ایدر فرغوبان قرین طاعونه اشخ کلیم ایتن دلور کور کلو
 مور بوکه بجه کلیم کل انکو کار قلدو غوکجه حنا غه کلیم تکونکر بو برو غیل بجه کلیم قولله
 ایدن رب کور کلو فر فرط اخی بایسه باریکه دیکله کلیم دین بولله بیکر دلور فرجارد ایدر
 من ندید و کوم بنور که کتورمه بنوم شهباز اعلو کتور که ددی قره ایچری کتور لور ددم
 فور قوت نوقلو باشلور دورا ایچر بیدی داخی فاجدی دلور فرجارد ایدر دوشدی قولجا
 ددم فور قوت که ایتن دای نوقلو باشلور دورا ایچر بولدی ده فور قوت سچی باشلور کیم
 ایچر بولدی بیدی قوا اولون بکلر بولسور دین پنددم فور قوت که ایدن بیدی دلور
 فرجارد ایچر اینه الیدی ده فور قوت حواله ایدن که جاد ده فور قوت ایتن حال کتور
 اولو که قور سیز ددی سن تعالی بکر بو برو غیل دلور قمارو که فیخ دونان ای بو قارون

5

10

لوزیر و آریغارک: ایندی کوکها و لوزیر اولسون بن بیکار و اولم ددی او تاخوه اولینه کیکی کیر
 لیدی باقدی کوزری بو اونا ف مکر بای بیجان قزی بانی چیشک او تاغینن بای بایر کوک ا دخلو
 سیدی بانی چیشک و نافتن بقار ایدی مرطایه لوزی قوت او نیل قوت بیز اریکی کوسوز
 ددی و ارکه اندن بای دگر ددی قیصرجه پنکدر لر ددی بر خاوتون وار ددی کلدی و کت بوز
 بای و پرددی بایرک ایدر مرطایه بن اوجی دگولم بک او غلن بکم هبیز ددی سوروی
 سبب اولسون بو اونا ف کلدر قیصرجه پنک ایدر کیر کت بو اونا ف بای بیجان قزی بانی چیشک
 بو تاغیدر ددی بایرک باب باب ادر ایل کور و چکادی قز لوزیکلی ایز و کوزدیر لوزی ایدر قز
 بو کت نه پکندر ددی قز لوزی ایدر و ایله خانوم بو کت تخنی کت بوزی نفا بلود دیر بانی چیشک
 ایدر های های طایبدر نوم با بام سن بوزی نفا بلو بایرک و بر منم درود و لیلکه بواوله
 چایرک کلسون خیر لوزوم ددی چایر دوز بایرک کلدی بانی چیشک سفلیندی خیر سوروی
 ایدر کت کلشوک قنددر بایرک ایدی اچ اغوزدن اچ اغوزده کورک نیس بین بایرک
 ایدر باصبور بکر او غل بایرک بایرک دیر لوزکا ددی بانه عسلکت نیه کلده ددی بایرک
 ایدر بای بیجان بکوکه قزی وارینن کورک کلدم ددی و بیز ادر اول قیز ایله قیز دکلر کیر

5

10

کادرم

کاکوزک انا بن بانی چیشک که دادوسیم کل سوکل او اچفالوم اوق انا لیم ات بار بندور نوم
 وهم کوریم و نلوم اگوز او چیشک بیکار اولور کراف دانی کورسن بکوسن دین بایرک
 خوش بود ددی ایسه اندندی لر میدانه جید لرات جید لر بایرک که ائی کجیدی اوق اندلر
 بایرک کجیدی قز ایدر کت بکت بنوم اوقوی کسه جید و کت بون ائی کجیدی بوق ایدی بکر
 کت کل سوکل کوریش دو نلوم ددی همان اندن ایدر قز و اندلر لوزیکلی بولون اولب
 بریز مئرمندلر بایرک بو کلدی قز که سبب بایندی قیز قوجیدی بایرک قز که لوزی بیله
 کیدی بعد ایدی قزی ارفا سوز که او سبت بر بقیدی قیز ایدر کت بلی اول بای بیجان
 قز بانی چیشک نوم ددی بایرک اچ اویدی بر امیرو و بر تاغیدن جفر و ب نوز کینی باغ ایدر
 قز که بونا ننه کجوزی ورتا موزر خان قزی ننا نیر اولسون ددی بانی چیشک ایدر جوت
 بوبله اولدی همان الوردور کرا و غلی دیر بایرک بوله باش او سبت ددی اندن و اچ
 لئوب دو نوب بایرک اولور نه کلدا نای صقلو بایرک فر شوکلدی ایدر بو کون اودنه
 کورده اغول ددی بایرک ایدر کوریم دو نلوم بابا او غلی اولن ابو رزین قزی اولان
 ان و پیر بر ددی بایرک ایدر اغول بایرک بوز سلی کورک ددی بلی اچ صقلو مریز بایرک

5

10

بو با چي چيک باز کار سخت اولدی بکت بدرم باز کار جو فی استدم ددی باز کار ایندی
 سلطانم نه جفا اولسون ما بودرت نه که بزدت اینده و پرورد که اما بزم بزگومز اولغ
 وارد اگا ارمان ابر سوز که دیدلرم بگو کوز و غل کیدر ایندی لرای بوز بک اولغ وارد
 اگا ارمان ابر سوز که ایدی بکت جالدی بر سخن امردی بوشه متله الما فدن اب ان
 سنوز الما کلدردی این جهدی بود که کردی باز کار اندر و ندن بقا فلد لرو الله بکت
 بکت دیدلرم بوز اولغ ان اولرینه بابای باینده اولان قصه و خبر و برمدی بابایه خبر
 کلدی کم بونه بللردن بری کدن باز کار کلدی لردی بویای بوز بک سوزدی دیوان
 بیوردی میوان دکلردی ایتک فالجه دروشند کجدی نای بوز بک اتوردی صاع
 یاکه اولغ اتوردی باز کار کلدی بزم بکتی باش اندردی کوردلر کم باش کتوب دز
 فلد و کورد کوردلر بکو که صاع باینده اتوردی بوز بوز قیوب بوز بوز اول اول بکده الی
 اوچلر بونلر بوزله ایز بکرای بوز بکو که اچی دوتدی مره فونکرا ناد و رر سن اولغ الی
 اوچلر ددی خانم بوسوکه اولغ کلدردی لرای بیدی بوم اولغ نوم دزدی ایتدی سلطانم
 بوسوکه اولغ اوله بزم مالر کوز جنان کیدی ایدی دوز بای بوز بک ایدرم بزم اولغ نوم

5

10

بانی

باش کیدی نای دولدی دوی بی سلطانم باش کیدی فان دولدی دیدلرم بوز اولغ اده
 فو با چي چي وار میدردی بی خانم دایم اوقدردی لرای بوز بک همان قالن اغوز کاید
 چاغردی فو فلدی اولغ لکه قصه عین ایلدی چله بکلر ایتیمان ایدلر اذن ددم
 نور فون کتوب بویکه ادد قوددی کور لوم نه ددی ددم ایدر الله کتاپر اغول و بر
 س دونه و بر سونه اغوز منجاق کتورینه جملانوار قایا اولسون فوشوینان قوز
 طاعلردن اشار اولسه قادر تگری سونکه اولغ لکه اکتوب و بر سون فو فلدی مولر کیم
 اولسه کتوت و بر سون قلبانی کافر کینه الله تعالی سونکه اولغ لکه وقت و بر سون
 سونکه اولغ لکه ایدی بامسام دیبوا اختار سین بونک ایدی بونک بوز بوز بوز بانی باریک
 اولسون ایدی بوز بوزم باشه سوز و بر سون دوی ال کتوب قالن اغوز بکلر
 فلدی دعا فلدی بو ادد بویکه مبارکه اولسون بوشیکل ماب سوز بکلر اول بیدلر بوز
 بوز بکلر من چلدردی باریک بیدی الطاف الله کرا و اچیدی تکاهندن اغوز اولر
 بر سوزی کتیب کلدی بای باریک بویکی فوا کیدی فوا ابر بوز کلدی سوزدی سونکه جا
 بک اولرین بر فریزی اویاف کتیب باریک بوز اویاف کلدردی اول بکدی بوز اویاف ک

5

10

ایندی لر سوید لر ای بوز بکت باز کاکارین بانه اوردی بو برف ایدن تر باز کاکارین
بکازرا اولوب ویردی وار که روم اییدی ایضا ندرنگ کور که دیدی بوم او غلام بوز
بیج دیدی باز کاکار ائی نودا غلام دیوب بول بر اعین کور بول کور لر بیج کوندز
بور بوب ایبو کاکار لر ای بوز بک اعلی ایچوب بود کز قلوب بوز ایچوب بوع نوز لوقنی یاق
بر ائی ایلی بری کوز فونجی قلیق الوب بو کوز لر بوندر کچوف بالاجوف ایلر کدی
بای بوز بکوه اوعلی اون بش باسند کدی کلر ایچند کابلو جالور ویش اوعلی بونجی
قلج بکت اولییدی اولر باند کاکار بر اوغلان باش کوب فان دسه ادفور لر دیت
بای بوز بکوه اوغلی تلندی او ایچدی و لر کت بابا بیول اولور اوز کلدی بر اچر بانی
قوش کوب اندن ایدوب فوندری فونکلدی بیوب ایچوب اوقول لر دی بو جاد ددی
باز کاکان لکاوینی باب بک فر در وند اعز فونجی لر دی یاریسون باریسون او توه قلعه
سیوه کافر بونر جاسو لادی باز کاکار غافل اکت بش بوز فوالب چند بو عالد لر ازر
کاول اولوسید ووند لر کجی قماراق اوز کلدی بزیر کاعوز یقین برده ایدی باندی
کور دی اغوز که اوچند بر لاد مشوان دکیش اچند بر میره ایچوب جوان قون بولدا نیله مانی

مول

مول اوزیشدی باز کاکان ایدر اغوز که بزنجی یکدی باخان ور ایم مددا سیم دیوب بوز ب
واردی بوز بصدت سلام و بوزوت اییدی بکوم بکت خانوم بکت انوم اکل سوزم دکله بکت
اون بش یادر که اغوز اچند کیمش ابد که دان دان صوح کافر مان اغوز کاکار کوز
بند که باسوه فر در بند اعز فونجی او توه قلعه سیوه بوز کاوزی او سوز اوردی
وند اسوم طنق ایچب مابز یزر قومز یغالد لر کند لوق باسوم کوزوب کاکار
کوز باسوه مدعی بکت مددا ایچ کاکار بوب غلادی بوز اوغلان لر با بچر کن اچر
اولدی ایلک التون قدی بر جلدی ایدر نه دید و کوی بوز که کومل بوم شهباز
اچی کوز که دیدی بی سون بکت لریم بیسون دیدی باز کاکان بونن قلا غوز اولدی
کافر دی بوز بوز دنتون بوز اب انجاسباب اولور بوز بولکلر ار کلر که ارسلان اوزر
غلان بیدی اول کافر بوز قلیق اوردی باش قلدرن کافر بوزی فردی غلر قلدی باز کاکان
لر که مالق قوز لر دی کوز دندی باز کاکار ایید لر بکت بز سن ایلوه ایلدک کل اییدی
بکند و کوه اسباب بکت مالکن الدید لر یکده کوزی دکر ایچری بوز ایچری دوتیک بوز
ایت بری کوزوب واع نوز لویای بکندی بوزی قلیق بکندی بونر ی باز کاکار لر دنی

5

10

اېر سوون ما غلېنېن ما غلېنېن دولتوق حق ارنورسین اولما وکدوم بوج تگري دولت اولب
 مدد اېر سوون بوج وېرېن خانوم بولوق اطاعت بېلمسون کولکه لوجه قبا انجوه کبسون
 قاین قلان کورکلو سو بوج فروسون قناد لورکه او بکری فرسون چارکن آغ بوز بود بوز
 چایندنه فر بولات اوزر قلموه کدلسون در بونخورتن الا کوندرکها و فامون آغ بوز چکلو
 آنک بیری بهنیت اولسون آغ مفا لالو بیلاک بیری او بجان اولسون حق بندورن بچر انجوه بندر
 سونه قاورین نامرد، خجاج ایتسون اولما وکدوم بوج تگري دولت اولوب مدد اېر سوون
 خانوم سکا جانوم سکا حکایت باسی باریک بوز اتلو قام غان او غلی خان ایینه
 بوئندن دورمیدی فر بوزک وزیر اعصاب اوت وکدرمیدی ال سیوان کوه بوز آستیدی
 بیک بزد، ایلک فالیه دو شیمی ایچ اغوز طاش اغوز کلری بائیدن خانوک مجننه درمیدی بای
 بوز بک دایق بائیدن خانوک مجننه کالیدی بائیدن خانوک فر شوینده فر کونا و غلی فر
 بو واق یاین طیبوب دورمیدی صاع یائنده قران او غلی اوز بیک اوزمیدی مول
 یائنده قارینق فوج او غلی بیک اوزمیدی بای بوز بک بولدی کور و کینه آه ایلدی
 بائیدن عقلی کیدی دشمالی بوزیه دورمیدی بو کور بو کور اغلادی بولبا اېچک قالین

5

10

اغوز

اغوز قاجی بائیدن خانوک کویکوه سالور قران دینجوه اوستن چکدی بای بوز
 کک نیه اغلر سینه بوز لر سینه دوی بای بوز بک بائیدن خان قران بچ اغلایین
 و غولک اوزنا جم بوق فر دنده قدیم بوق آتیب قار بیدن کلر خانوم نا بوم بوز
 غلام بوز اولد دشم اولم بیزین بوز رنده کیم فالیه دوی قران ایدر مقصوده ویدر
 بیزین مقصودم بود بیزوم دایق او غلیم اول خان بائیدر که فر شوین آه دور
 قولق ایله بیدن بقم فونسم کونسم بویله دیکجک قالین اغوز کلری مال نالدوت
 دعا اولد لر الله تعالی سکا دایق بوز غول و بیزسون ددر اولدنه مانه کلر که ایقیه الفیدی
 فرینی فرمیدی و عارلر مستجاب اولور دی بای بجان دینی بیزدن اوز دوی ایدر کلر
 بتم خود دایق بزد عاید که کیم حق تعالی سکا دایق بیز و بیزسون دود قاین اغوز کلر دوما
 د بیلد لر الله تعالی سکا دایق بیز و بیزسون دوز بای بجان ایدر اوز بکرن کلر بیز
 اولور کلر سراطیق اوزک بوم فرم بای بوز بکوه او غل بیک کورنه با و غلی اوسون
 دوی بونک اوزرینه بیزه مان حدی بای بوز بکوه خاوی حامل اولدن بوز مدد نکره نه
 بیز بکلر او غلی اولدی بای بجان خان دایق خدا بیز فر و بیزدی قالین اغوز کلر بوی

5

10

بند و عرف بیدم بکا امان نگر نگر بیکد بودد که آن بنوم الوی شوکه فوج بودم الو سوره اول
 یکدی بن دو دوریم که بی مکر دور که که فو و بر که در ز خانوت بی شند فوج
 فویر فاند و پرد در خان او علی ابد و کنی بلدی فر شوکوب سو بلین کورم خانوم سو بلین
 مازر خاز ایدر سو بی ارون بدوی اتلا کدر سه هم کدر سه سو ده اجنه پید که و اریه تو دل
 بکت دکل بکا سو خندن اور خندن الی و برین د و نکل کروه اغایله نومن قیون کدر سه
 بنوم کدر سه سو که اجنه شندو که و اریه دکل بکا سو خندن الی و برین د و نکل کروه مینان
 فلد و کدر سه بنوم کدر سه سو که اجنه بو کله و اریه دکل بکا سو خندن الی و برین د و نکل
 کروه النون باشلوبان اول کدر سه بنوم کدر سه سو که اجنه اود که و اریه اور خندن الی و برین
 د و نکل کروه اغ بوز لو ال کوز لو کول کدر سه بنوم کدر سه سو که اجنه بنا نلوه و اریه سو خندن
 الی و برین دکل کروه اغ صفلو فوا جکر کدر سه بنوم کدر سه سو که اجنه اف صفلو باباک
 و اریه دکل بکا سو خندن الی و برین د و نکل کروه سو بنون کلد و کسه تو دل بکت اغلج سو غوم اول
 دوریم بکت بکا سو ف دکل د و نکل کدر سه و اد علی و حاج خان دخی و رر سو بلین سو بلین
 کورم خانوم سو بی ارون بدوی ات ل کدر سه سو کدر سه سو که اجنه بندم وار فوما غوم

5

10

یون

یون فون نامرد هفتی بانه قلد و کدر سه سو که کدر سه سو که اجنه بو کلدم وار فوما غوم یون
 فون نامرد ه ابا غلد نومن قیون کدر سه سو که کدر سه سو که اجنه شندو کورم وار فوما غوم
 یون فون نامرد ه اغ بوز لو فون کوز لو فون کدر سه سو که کدر سه سو که اجنه بنا نلوم وار فوما
 غوم یون فون نامرد ه النون باشلوبان اول کدر سه سو که کدر سه سو که اجنه اودم وار فوما غوم
 یون فون نامرد ه اغ صفلو فوا ل کدر سه سو که کدر سه سو که اجنه عقل شائش بکی پیش بجا
 با هم وار فوما غوم یون فون نامرد ه بدوی دخی فون کدر سه سو که کدر سه سو که اجنه فون بکت بدوی
 انبرین او بیاندی و غلج خانو که او سینه بنان اولدی فون بکده ات دبدی سو اولی ایدر سو که
 بوین او روی کینی طشا و ایدی با اینی فون زاروی با پایله اغول برین سو سو با غلدن لاجا
 فن برین سو بلین لواندن او بالو سینه قیدن خان فون فر شوکوب درت خان ایله لواندن
 برانله کوزی حق خالایه شکر فیدی فر بانلر بلدی اجل طو پوری مدد تو پوری او غلج
 برنه بکوب کوز لوان او بییدن خان با پیدل و غلایه بکدر خنت و پردی دو دم فون
 بوز بو بلدی سووی سو بلدی بو اغوز نام و سو بلدی انرو افی بو دنیا کلدی کیدی اجل لدری بر لدری
 فاند دنیا کیم فالدی کلدی کینلی دنیا سو که اوی اولو مو و نیاف اولوم کلدی کینه اغ ایمان دن

5

10

اولادك كنه تاري بوندي غابو قلمونك اولك و نازم غل فاضلو طاعنوك كچه كونه كنه تاري بوندي
 كچه كونه نازم غل وار كنه تاري فارعابون صح بو كنه تاري اولاد ايدن كونه جانوم انا
 بوردن بگا اوم بوندي بوزان بخبر ايلين بگا كچه اوج قلا برام خاكي سكا بوردن اولوم بو
 قدر دوي طاع چكي انا كه سوي سوكه بز كا ماهر دوي بويله ديگر قوق لبون يا بولوب طاع
 چكي دوشور دلو اولاد او انا اي چي ننه چي بوندي سوي كچه يرد اقي ميدي سوكه كچه
 او چي مينه كندو سوچ ايدي بي ميدي سوكه نان قارين جيده طاع چكي ايله سوي دي قوندو
 رب او غلا كچه رينه او دلر بلادر او با بندن اولوب اور دوي كوره دلو اولاد در خانده
 سغلا جهل اي اقي كوره اوزان بيلچه اولور خانوم اخلا نك قوق كنه بري تام او اولدي
 انا بوندي قنار اولدي اولور قوشور اولدي در خانو كچه چري بوق او غل بوندي اولدي بوق
 اولوب نامر اولوب بوندي كور رازر كلوب طاعين او دلو ايدن در خان او غل بوندي اولدي
 بالور دوي غل بوندي بوندي اولدي بري هب وار دلو كچه در خان دوا نوم اع القين اري
 بظلوم قل بوندي دوا نوم اولوب اقا القربيد نوم ديوب در خان سبولوب دوي
 بخلاي قل وار غلا بوندي قدر بوندر انا در خان بيا ف اوكلر بر دلو كچه دوكه كا اولدي

5

10

نوب نامر

نوب كچه لوز بر خاله بو حال ولد وعبدن كنه نوه چري بوق اعوز بوندي بر حوندي نكروا نوم
 در خانو كچه خانوب بوزد ويندي او غل بوندي فر شو كلوب سولوب تور نوم موبالين كورر
 سبت هاي اغول لرا اولدي نكرو اولدي صرب قبال او بوندي بز او بوندي بلبله باغي بو كلن
 سوكه با با كه او سبت باغي كچه اول فرغ نامرد با با كونه نكر لوي با با كي دوندلر اع
 القين اريده بخلا لوقل وار غل بوندي قدر انا لبا با كه بيان بوردن لور لور كا والمه
 كچه لوقل بوندي اغول بركدن اوردور غل فرغ كچه با نو كره اغل اول فرغ نامر كه البندن
 با با كي قورنار غل با با كه سكا فيدى ايله سبت با با كي فمغل دوي او غلان انا سوكه سوز ف قبول
 ايدب قفوق بوندي بو غل بوندي بوندي اوردور دوي قور بولان او قفوق بوندي فوشا كچه نوز
 لوقل قني با پنا انا الذي القون جدا سي قولا الذي بد و باغي بوندي فرغ كچه بوندي بوندي القه
 با با سوكه اريده بوندي بوندي اول نامر دونه اريده دن بوندي انك كور بوندي بوندي و ارجان
 فرغ كچه بوندي بوندي اول فرغ نامر دواغي بوندي قوندي انا سوكه اريده دن اير لوي
 بو غل خان چوب بوندي اول فرغ نامرد بو غل خان كور دلو كچه اولوم اول
 كچه دوي دوا نوم كور نوم ايكيني بوندي اولور لوم دلو دوي خان بويا بوندي

5

10

ات بخدم کل کیم فی صاعدم حاجیل نگریدن براغول کجون بولدم یلوکوز اغول خیرین ادرسه
 خان دکل بگا فرخونان قرطاغدن براغول دجورد وکده دیکل بگا فاین آفت بکره مو
 دن براغول قندکده دکل بگا ارسلانله قیلد براغول بذرکده دیکل بگا زدنلوکافر
 اید کوردی آپ دکل بگا خان یامک بایدت درین اعرخینه بو بوه لنگرین ادرین اغول
 دینلوکافرین ورائین بارالنوب قازین امدن اینجه بومله الهه قائم سینه قون بودون
 بزاوتیه دنیجه یلوکوز اغول بولیدن دیم یلوکوز اغول خیرین ادرسه خان دکل بگا قز باسوم
 قورین اولون بوم کادیدی بوله دیکر دیرسه خان خانونه جواب ویریدی درسه خانوش
 اول نامرد قوق یکدی خانونه قوشو کاد بیلدیر اوغلوکه صاعدا سندرا وود دز کون باین کلور
 دیدلر بکر خوشدر نو کجون جواب ویرمزد دیر درسه خانوکه خانون وندی او کلدی
 کور قتلایوب قلعوب اغلوجین استیور قوق الهه قیلد قون بوزی ارین فاضلین
 طاعنه کلد بیلر الحاددن بوجه برلر جاوب جیدلر با قس کور برده توه اجنه فرغ قون
 خون پیر چقار بدو عاتپ موزلیدی اولمرد بوزی مگریم خانوم اولاراد اوغلان اندن
 یغلیندی فرغ قون قان کورنبا وغلان توه اوسینه قونق استیدی اوغلان توه ایکی کوچوک

5

10

واردی

دایره فرغی فرغون قوریدی فوندر سر لوی اوغلان انه یغلی قده بوزانلو بینل طونلو خیر
 اینلر اوغلان با دینا بیدلر اوج قنلا براسی سیدی قوقا بو برادن اوغلان کما اولم بودن
 ددی طاعه چکل ناکه سیدی سوه براکده دردی غایب اولدی ایقان اوغلان کرا ناه جاوب
 اور کلدی با قس کورسه اوغلان قوجا الهه قان عرف اولن بوز چا عوزوبا وغلون خانوت
 مو بیل کوریم نسویلر قوقیم کورلر کما اوغولین اچیل اخی اون ایجه سوجوکه اورن اولن
 بنمور لفر نگریم دیرین اور جانوکه براند اینش ایدق اور کور وکده جانوکه وایسه اغول خیرین
 بگا قز باسوم قورین اولسون اغول کادیدی خانون کده مو بیلن بورد اقا رسوکه مولارک
 فاضلین طاعی قاریکن قز اولسون بر سوکه اولاروکه فاضلین داعی بیکن بجز اولسون قوسوکه
 فاضلین طاع کچلر بیکن بجز اولسون نه بلاین اغول کما اصلا ندی اولدی بومهلان
 دئی اولدی کما بوهضایریرین کلدی اور کور وکده جانوکه ورسه اغول ککل کما قز باسوم
 قورین اولسون اغول کادیدی بوله دیکر اوغلان توه قولاغده سر قوندی باشین قلدن
 دی ناسیوه بوز بقدی دئی مو بیلدی ایدر برو ککل اغ سوزین امدو کوم خانوت انا
 اغ بوز چکو عر لوجانوم انام اقا رینه فاضلین طاعوکه کنا می بودن اگا قار بیل بیلون

5

10

بويوكه الغل وغلوكه او غمرا غل بئوكه الغل واحتمل فوش اجوب او اولاد غل وغلوكي غا فللا
 او قلوب ولدور كوركل بويلا اولدور منكر بره رلودني اولدر ومن سن بلتوكه اولدر
 صوبلا صلغوم طاك بللري ادا وكند مفا لانون نان فوجي جلا دنه اول فرن چن چاغ
 فالتا غوزكه قري كلني برن چاغنه الار صبح ديره خان بريدن ارودور ديا وغلغوي
 باينه الذي قري بريدن بويلا الذي و جهدي اول فرن نامر كه بر قايي وغلان كلوب بيدر
 بابا كه ديد بكي ككي فوشون كورسون بوم او كومت اولدور سون او غلوملا ات سكر ديشن
 قلع چالنين اوق آيشيت كوريم سونيم كوريم قورنيم ددي ددر او غلان دن بونكره
 سوزي نرچك صاندي ككي قوارق بابا اي وكند كوروري او كونه بگر لوري بابام كورون
 سونون ديري اول نامر كه بر قايي دريند خانه ايدر كور سين او غلان باره بياند
 ككي قوار سوكه اوكه كور غافل اوله ككي توكي اولور دني سوز اولدور و غلوكه سيف
 الدر مدين سن افي الدور كوركل ددرو او غلان ككي فوش بابا سوكه او كندن كلوب
 كبردي درخان قورن سكر فوش باي ايد الذي اورنكوب فلوب قري جكي اوزاندي او غلوكه
 ابي طاك نوكه اورنكوب اورن بويلا دريند خان ديدنيم او غلغوي غمرا وسنه كورلوب

5

10

دوشبدي

دوشبدي اول فرن نامر فومدي ابي جلا ولبوب ورميد بيدر دريند خان ايتوكه بايني دوشبدي
 اولدور وسنه كلوب اولدي درينه خانوكه خانوق او غلغوي غومر اكر او بيدر ديواندن اغير
 بويلا فوج قوروي غوز كوركلين و نقليام دوي بومر لوب بريدن اورودور ديك
 فرن ايجر قري باينه الذي درينه خانه قوشو اوري قبا فلدس دي درينه خانوكه بوزنه بدي
 صاعن مولد كور كور ددري او غلغوي كور مدي قري بوزي صا ريلدي دوم بوزي او بيا ديك
 قري قوي كور لري فان باشه اولدي چا عزب درينه خانه منوبلن كور لم خانه منوبلن بوزنه
 كليل باشوم چن وم چن خان بابا موكه كور بوي قاطن نامر سوكوي نام نام و بريدور ديك
 كوزا بون كور دوكوم كوركل ويرب سودوكوم ادرينه خانم فلفغوي غوللا بركدن ادر
 دوروكه قري قاز لفا نه بوطون بئده كوكي كوزل قباد غلر او سنده او سنده ايكه وزوكه
 بئلكه باوروم قون قورودنه بولدور عدم و غلوم قري جفون بيم كور لرم ادرينه خان
 بمان سكر كلسون او غلان من سود طهرم بمان ميرلر صرويلن مولدق اجم نوم
 فالقوب سيشر بلكور او غلغوي غوم كورنن اعزم بيار قوروقور چالين صوجي صلدم
 قوه اولدور وينلر بدير و بوزم اچ كورنم طيوردم بليخاف كورنم دونا ندم بئكي

5

10

ایدر دیرستان بوئی اورون بدوی آق ویرکل بو اوغلان بندا ولسون هنر لیدر اغلین نوم
 فون ویرکل بو اوغلان سینکل اولون ارعلیدر قیباغ قی دو ویرکل بو اوغلان بو
 کت اولسون هنر لیدر آغون باشلوبان ویرکل بو اوغلان کولک اولسون ارعلیدر
 کین فونلوجیه طون ویربو اوغلان کیر اولسون هنر لیدر بکل ویرکل بو اوغلان عت ویرکل
 ارعلیدر ایندر خانوکه آغ مید ایند بو اوغلان بو قابله چکایدب اولدور دیرسه که آغله
 اوی بو غلج خان اولسون ایدی بنت ویردیم باشی الله ویرسون دیدی دیرخان اوغلو
 بکل ویروی خنت ویردیا وغلان خنت چعی بابا سئوکه فرق یکدی کلز اولدی اول فرق کت
 خند ایدب ایندر بو اوغلان همیر ایدی دیر خانوکه نظر دیر کسکه اولدی کلوکه بو دغللی
 بابا سینه باور لیا نوم اولر کم بابای بو اوغلان ولدور کت بزم خرمین عزیمور زوق اوکلا
 دیدلور ایدی بوقرق یکنا یکم بولوکه اولدولر اول کیرسی بر فو کور دیر ایندر دیریه خان هم
 کوررین تکر اولدی تکر اولدی بار سون بار سون سئوکه اوغلوکه کور فویدی انجل فویدی
 فرق یکدن بوید ایدی فالین عوز که اوسته بور ویرل ایدی بیز بر کوزل کور دیر اینه
 کور ایدی ع صفا لوفو خانوکه اعز سولدی ع بور کلور فریکر صا چین بولدی آق دیری

5

10

صو

سولون خبر کچه ار قوری بیان اطلعدن خن نلنا نخر خان ایندر خان خبر ورت دیر خانوکه
 اوغلی فو اصل بر ایدر عت ایندر ایدر دیر قوری کزدو کولدن سئوکه بکل ایدر اولدو کولک
 این وکد دیر بویه دیر بکل دیر س خان ایدر قور که کور که اول اوغلان ولدور بزم بویه
 اغوی بکل کور دیری اول نامرد لور ایدر بزم سئوکه اوغلوک بکل کور نوم سئوکه اوغلوکه بزم
 سوز مالار بزم سوز مزد بونف کلز دیر بویه دیر خان نوم اول فرق نامرد که کیر سی
 دیر خجه کلدی بر فو انرد اقی کور دیر ایندر فو فویدی دیر س خان نوم سئوکه اوغلوکه بریدنت
 اوری طور دیر کوی کوزل قبطاع او جود ستن وار کت اولدی فوش فونلادی
 آبا سئوکه یاینه لوب واروی انرا یک ایتیدن اویا جیدی آنا سیه محبت ایدی نایند فصد
 ایلده الا وریدی سئوکه اوغلوکه کور فویدی ار جل فویدی ر قوری بیان الاطاع دیر خبر انا
 خان خراف ایندر خان خبر ورت دیر خانوکه اوغلی بویه بدعت بزم فرق ایش دیر بزم
 جعفر دلر ایندر خانوکه بانف سکا فیه عذاب اود بویه اغول سئوکه تک کور که اولدر تک
 دیر لور دیر س خان ایدر کور که ولدور بزم دیری کور لور ایدر بزم سئوکه اوغلوک بکل کور نوم
 سئوکه اوغلوکه بزم سوز مز مالر کلز فال فویدی ستن پشدن ار و طور غل سکلر که اوخان غل

5

10

دَرِ جَانُوکَه خَانُوکَه قَه کَلدی قَه تُو سَوَز لَوی قَان بَاش سَوادی ایدَن خَانُوکَه بَدَن دَر سَدَن
 اوستو مَر دَ قَا بَم دُورَن اَه دَن دَر بِنُو ب دَرِ جَانُوکَه خَانُوکَه بُو رَد مَو بَاش کُورَن اَه خَانَه
 سَو بَاش قَا لَو بَاش اَر رَس خَان بَر کُورَن اَر و طَو رِغَل اَد جَا دَر بَر بُو رَد دَر کَد بَکَل تَدَن اَن بَی ر
 دُو مَدَن بُو عَر بُو لَدَن قَو ج قُور دَر غَل اَچ اَعُو رَطَاش اَعُو ز جَا رَن اوستو کَد بِنَاق بَکَل اَچ کُورَن کَر
 طَو رِغَل بَل جَا ق کُور سَطُو نَا نَظَل بُو ر جَا لَوی بُو جَدَن قُور نَا رَد بَی بَی اَت بِنَاق کَل بَی قَبَز صَا عَدَر
 اَلو طُو ی اَه حَاجَت دَد دَعَا ایدَر اَو لَد کِم بَر اَعَز ی دَعَا لَو بُو کَه اِن بَی ل بَر بَکَر ی بَر تَدَن عَیَال بَر
 دَو ی دَر سَخَان دَر ی اَه لَن کَر سُو ر ی لَه اَلو طُو ی دَی اَل سُو ر ب دَعَا دَر لَو اَلله خَا د بَر اَعَز ی دَعَا
 لَسَن کَد اَن بَی ل بَر اَعُو ل و بَر د ی اَو غَل اَطَا لَر و بَر د لَو ب سَد لَو اَت اَبَا ی کُور اَو ز ن دِی
 جُو کَا اَو لَو اَبَا لَر بَل کَر اَو غَل اَن بُو ر و ن بَاش اَسَن کَر دَر ی اَو غَل اَطَا لَه بَر کُورَن بُو جَد ی بَا ی دَر
 خَانُوکَه اَو ر د و ی قَه د ی مَکَر خَانُوکَه بَا ی دَر جَانُوکَه بَر بُو عَا ی و بَر بُو عَا ی دَر د ی اَو ل بُو عَا
 قُور طَا ن بُو بُو د ی ن و ر ا و ن ایدَر د ی بَر ی اَر ی ن بَر کُور ی ن بُو بُو عَا ی لَه بُو عَا ی سَو سَد و ی
 لَر ایدَر بَا ی دَر خَان قَا لَم اَعُو ز جَا لَو ی اَه تَمَا شَا ی بَقَر د ی مَکَر سَلْطَان کَه یَا ز اَو ل د ی بُو عَا ی
 سَر ی دَن جُو د لَر اَچ کُور صَا عَدَدَن اَچ کُور مَو لَدَن دَمُو ر ن بَر اَه بُو عَا ی دُو مَش لَو ی

5

10

سَدَن

سَدَن اَلو یَا سَنَه قُور بَر د ی نُو مَکَر سَلْطَان دَر ی خَانُوکَه اَو غَل اَطَا لَه اَچ دَر ی اَو ر د ی اَو نَا ی مَدَن
 سَو ف و ی نَا ر د د بُو عَا د قُور بَر کَر و عَدَدَن قَاج د ی دَل و ل اَچ اَو غَل اَن قَه د ی دَر ی
 خَانُوکَه اَو غَل اَطَا لَه قَه د ی اَچ مَدَن اَن ک اَو ر نَا سَنَه قَه د ی دُو ر د ی بُو عَا د اَچ اَو غَل اَطَا لَه سَنَه
 سُو ر ی کَل د ی اَسَن د ی کِم اَو غَل اَطَا لَه هَلَا کَه یَت اَو غَل اَن بُو مَر و عَیَال بُو عَا نُو کَه اَلنَا اَه اَو ر
 د ی کِم بُو عَا کُور مَکَر اوستو ی اَو تَر د ی کَر و قَل فُو ب اَو غَل اَطَا لَه سُو ر د ی اَو غَل اَن بُو قَل اَبَا بُو عَا نُو ک
 اَلنَا اَبَا ی ن د اَل د ی بُو عَا ی لَه اَو غَل اَن مَدَن ی مَدَن اَسَن د ی کَر کُور خَا نَه اَسَن د ی کَر اَسَن د ی کَر
 بُو عَا نُو ک اَبَا ی کَه اَه اوستو کُور بُو کَه طَو ر د ی اَو غَل اَطَا لَه بُو عَا ی کَد ی اَو غَل اَطَا لَه بَل د ی
 اَچ اَو غَل اَطَا لَه قَه د ی اَسَن د ی کَر اَو ر نَا اَو ل صَا صَا ق اَو ل و ر د ز ر خُو ب کَر طَا ی
 کَد ر سَطَا م بَقَا و ر مَن بُو نَا لَن د سَی هَا ق اَو ب د ر و ر ن د ی بُو ب اَو غَل اَطَا لَه بُو عَا کَر سَدَن
 لَی ن کَد ر د ی بُو لَدَن صَا اَو ل د ی بُو عَا د بَه سَن کَر اَسَن د ی کَد ی اَو غَل اَطَا لَه اَو ر د ی
 بُو عَا نُو کَه بَا ش ی کَس د ی اَعُو ز جَا لَو ی کَا لُو ب اَو غَل اَطَا لَه اَو ر د ی بَقَا د لَر و حَی ن د لَر اَد لَو جَا عَر ک
 دُو م قُور قُوت کَل سُو ن بُو اَو غَل اَطَا لَه اَو قَسُو ن دَر د لَو اَو ل مَدَن بَر اَو غَل اَطَا لَه مَن کُور قَان دُو کَه
 اَد لُو مَن لَو د ی اَه اَو ل د د د قُور قُوت اَو غَل اَطَا لَه لُو ب اَبَا سَنَه و اَر د ی د د قُور قُوت مَو بَاش ی مَو بَاش

5

10

وطلخان بايندر پزند دور سيندي بان اون اغ اوناغن قر بره اوزر زور ويند لاسوان
 كوكه بوره استيندي بيكر بره. ايكر فالجې دوشيندي خانلر خان پندز بلده بركر طوي
 ايدب اغوز بكارن و نغلار بدي بركون كه طوي ايدب ايدب ايدب و دن بوغا ايدون
 فوج و دور سيندي برين اغ اوناغ برين قر اوناغ بر بره قر اوناغ فوردور سيند
 اوغلي اولد اغ اوناغ و قزي اولد قر اوناغ فوندر كه نوكم اوغلي قزي بو قر اوناغ
 فوندر كه لنت قر كه دوشك او ك قر قيون قر نو ك بره پستون بمره شور مون كتون
 نكره اف قار پندز بره قر اوزر بللو پستون سيندي اغوز بكارى برين كور ب عناه اولم سانه
 مگر سلطان دور سيند خان دبر بردي برين نو كه اوغلي قزي بو غدى لار صباغ خان پزند قانقوج
 قزي بكدن بوينه الدى بايندر خان نو كه محبته كلدي بايندر خان نو كه بكندي در سخا و رسلا لار
 كتور قر اوناغ فوندر لور قن بجا لنتد و سندر قر قيون بچيندن او كه كنور د لير بايندر
 خانلر بو برف شو بلدر كم در سيند خان ابدن بايندر خان منوم نا كيكل كوم كوزوي ك سندن لغاف
 سندر اغ اوناغ قر اوناغ فوندر وي بچي قر اوناغ فوندر وي وي ايندر خانم بايندر خانلر
 و برف شو بلدر كيم اوغلي قزي اولم لنگرى سقا قن پندز زوي قران و سيندر د در سيند خان

5

10

مان

مان پزند لور و دور وي ايندي بكنارم قانقوجى بركون دن اوردور كه بو غضب بجا ايندن
 در پا خانو نمندد دور در سيند خان اونه و روي خانقوجى باينه كنور دي صوبلر تورم خانم سولر
 ايندر كلك باشوم بچي اوم بچي قانقوجى بركون فوندر بولم بو غنى مرسته قر اهديم قنوبانه
 بزرگم فتلوم فوندر با و ام حسان طارا غز بوم كور لاسان بگوزان بجا فلولم كور مين لار فوندر
 نكر اولدي قانقوجى خان بايندر پزند طور سيندي برين اغ اوناغ برين قر اوناغ بر بره قر
 اوناغ فوردور سيند اغ و غللو اغ اوناغ و قزي قر اوناغ اغوز لور قنوزي قر اوناغ
 فوندر كه ديو بو سيندي قر كه لنتد و سندر قر قيون بچيندن او كه كنور و سيند
 بره پستون بمره شور پستون كتون در سيند بره و ارجان كله بچي قر اولد لور قنوزي قر اوناغ
 فوندر لور قر قيون بچيندن او كور كنور د لور اوغلي قزي و ليار لنگرى سقا قر پندز بره قران
 بللو پستون و در لار بله اوله بد بدمر سندر بدمر نگرى بره بريمان اغول و بريندر د رعب
 غنبل خانقوجى سولر خان قري پندز دور ييمي بجا كله بوغان و لادن دوشيمي قبا او كيم لنت
 ملا ييمي قر بولات او ز قنوجوم الومالا ييمي اوز كود كدن باشوكى كسيمي جان طانقوجى سقا بلده
 ريمي ليه قانقوجى پندز دوشيمي خان قري ديكل بجا ييمي عذاب بدمر سيندي سقا دري بو بدمر

5

10

منی موئین کو نیم نہ دینن کتدکن برکه اولاد لارین کیکر بلورن گلر بلورن چلدن اولان بلور
 ابرو ابرو اولور این دو بلور پیدی دز. قولارین دنگو بلور دونه کون کوجرو
 کین تورغای بلور احوال کدن اولدوغون انا بلور ارغین انیسوسین ات بلور
 اعر بکلر زین قاتر بلور نه برده من بلور ابر کین بلور غافل باشو اعرین بلور
 قیلر قور کور بیلدن ایله اوزان کوز ار جومردن ار کین اوزان بلور ایلم کوز
 بلور بیلدن اوزان اولسون، اوز بکلن قدا کوزی تگری ماوسون خانوم هی کوم هی
 ده. قورقون دلندن اوزان ایدر عور بلورن در لودر بره او بیان مولددر بره صو
 لدرن مولددر بره مولدورن مولددر بره بی سولر کوریا عیددر اولک اولان اول
 بیان مولددر او - بر او د لوفوق کله ارادم اوله اولانی بد زرا جور غیزلر
 کتدر اول عایشه فاطمه مولددر خانوم اندک بکلری بیسوت او جاغور ایلا بر خانوم
 گلورن اینجه هی دورن مولددر صباح دجند بریدن ارود و زرا این بوزین بومدن
 طوقن بالیغ ایله بر کور بوعور کوز لرد و نجه ده بیه بر این بولرین اوزرا ایدر
 بو خراب اوله ار و رلندن قریم طویب بوزم کلدی یا غوم بیخ بوزیم بیخ کوریدی

نولیدی

نولیدی بوز اولیدی برینه دخی ورا نیم او مار مدن بیخ او مار اولیدی دیر نونک
 کینوک بکلری بیسوت او جاغور ایلا بکلر عورت کلسون او جی مولددر قوم
 مولددر فونلق اولغوزن او با نور الفار این بوزین بومدین او بونک اول و جندن
 بواوجه بواوجه اول و جند قولار بود بکر دیر بوسباحدن اولدی دیکیم کور دیم
 اولدن شکر او کلدی کور دیم و غرد کور بکر طاه و بی بریرین قانمش قونولر ناهر
 کور دلی زیند ار و بیع ابه مکر فونلو مکر اولک بکلر کیم بیلدم بیاجق بوم کین بو خراب
 اولدی در نولیدی هم او م بر لخط بغا بد و کوز قونکین بی کور دخی دیو سولر لدر زور مکر
 کینوک خانوم بکلری بیسوت او جاغور بونکلی عورت کلسون دور بیخ بی سولر کوریا عید
 جن بارتن بیاندن بر او د لوفوق کله ارادم اوله اری دیر بطور عورت انکر کور
 برده بیلوم قنوق بیسوت دیر عورت بدناون بوق بویلا جق اولد کوروق دو دکر
 مدن کلده دیر ایله کونون و زره کوریم کونوم کلسون دیوب بوزن کور و کونو اری
 دور بکر سولر بری قولار غه قونول نوح بیخ کور کور ایله صلید ادب دخی ته مقلد
 او جاغور بونکلی عورت کلسون حکایت خان او علی بوعلی خان نام عات

5

10

حکایت اغوز نامده قضاآن بک و غیره
 مضریر خطه هایند باین بیات بویدن وورقون اد لوریز قویندی اغوز که ایچنه تمام
 ولایه ظاهر اولدی ایلم بیا بیلر خده سوز لر سولدی برکون قورقون انا اییدی اغوز یان
 کرو خانلق قایدده دکه کده الیردن المیه قیامت قویا اغوز یان اولدی دییدی بویدن
 کی صفان شلیدرینده سولوب کیده بوزر و دیی خده بوکدن سوز لر سولدی قورقون
 انا اغوز قورقونده سولوبن حل ادردی هر ایل اوله کاطا تیریمو انا اییدی تکیم اول
 بوزر قورقون اییدی برکون دد قورقون جونه کلوبا اغوز بکلر ایچنه صوغی
 لمانلو نیمین بوزیدن سولوبن کوریم اییدی خانوم دیمش الله امه دیچنه ایلر
 کان هادر نگری ویریمین از ایمرا اولندن بارله قول باشده قده کالز اجل و عدل بریمجه
 کده اولر اولن احم دیلر و جفان جان قیامت اولما بجه کور کالز بکینو که قرطاع بوم
 زیمه مان اوله بیز دور طلب ایدر نصیبندن اریوغین خانم یی بلن اوزلشوبن
 صولطانده دکر طولر تکیر کرا ایلیه نگری سومر کولین بوجد دون اریه دولت دور
 مز یاد اوغلن صفایا اوغول اولر بو بوشده ما اور سیدر کوریم دیمر قول دیچوه

5

10

اولر

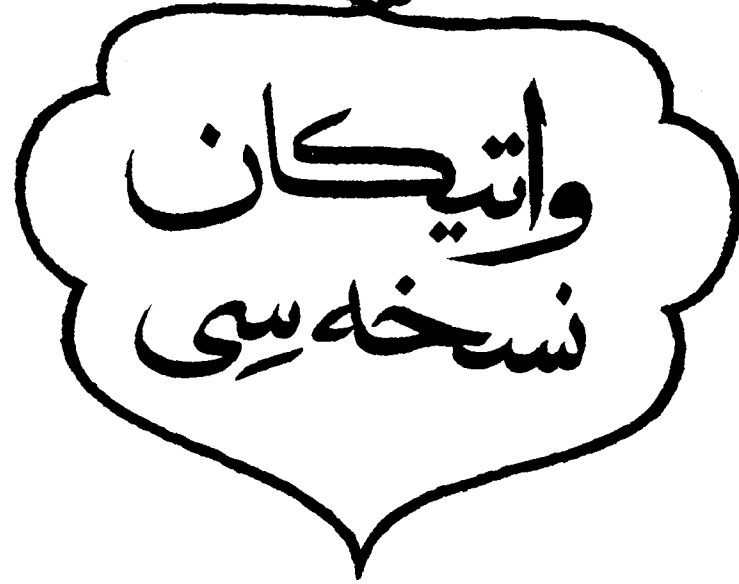
اولر بو بو اوغول اولر و انکریانده او یان اور سکر قیز اولر و وندطون کبور سکر قاطون
 اولر یی قار لر باغه یاز قالمز ییا غول کور کور کور قالمز ایکی بوق بر اولر
 قوی دشن دوست اولر قور قور بینه بول الیم قور بولات اولر قور قور قور
 اولر قور قور قور قور قور قور قور قور قور قور قور قور قور قور قور قور
 بایمز اوغول انا تک سیریدر ای کور تک بریدر اولتا او اوغلی قویب ترکینت بریدر
 دولت سوز اوغلی قویب او جاعنر کوریدر غول یلسون بابا اولوب مالی قله یی انا تک
 قاپیچ باشده دولت اوله ده لشن لر شردن اده صقلون قاموزی خانم قورقون
 همی ددم قورقون کده سولوبن کوریم دیمش صرب بوزر کت قارلق ای نامریکت پ بلیم
 بیه بکر چیلگر اوز قلمن لمانر چیلر چله بکر قوی کالز قور اولر یی کرا سیریم ای
 اولر یی بیه بکر احم ایچر ایچر صولر صیر بجه سرمه بکر انا ادن بوزر یی خوریا اغول
 انا بلیدن کله بکر انا رجه دو شو ب طوعو قو طوعه بکر بلان سوز بود نباد اولنجه
 اوله بکر چکر که اوج او بوز یانی طولدر سه بکروج او بوزون یا تلور طولسون
 اریسن خور ییمان کور سوزیمون دولنگور یاییده اولسون خانوم هی که دد بوز

5

10

۱۳۰۰

DREZDEN NÜSXƏSİ

səh. 623-313

نذر اول اسندن طوغسه او غارن

اکا حافر کلور کورکله قفتان

طوغه قیچی اسندن بی امان اول

اسنی کینه سویلر روان اول

سوزون جماله عالم حظه ایدر لر

انکلم جمع اولوب سیره کدر لر

توتولور هر کوزل نازگر کناره

صویر لر کو گل اول خوب یارک

کلی دریم ندریم از حقدار

سه لایه

دوشرا وستینه انار بو خجه عاقه

کلی دریم با ز قدر

اور هر سیری هر بیان موافق

فانك امسى به قريه امانه
 بالثقة بالبرهان والبرهان له
 فانك اوله اربعه ايامه اربعه ايامه
 فانك اوله اربعه ايامه اربعه ايامه

فانك اوله اربعه ايامه اربعه ايامه
 فانك اوله اربعه ايامه اربعه ايامه
 فانك اوله اربعه ايامه اربعه ايامه
 فانك اوله اربعه ايامه اربعه ايامه

فانك اوله اربعه ايامه اربعه ايامه
 فانك اوله اربعه ايامه اربعه ايامه
 فانك اوله اربعه ايامه اربعه ايامه
 فانك اوله اربعه ايامه اربعه ايامه

انك يري بهشت اولسون . قادر سني نامرد

• محتاج ايمسون . اغ النور كده •

• بيش كلمه دعا قلوق •

• قبول اولسون . امين •

• امين ديلرد يدار كورسون •

• يغشدرسون . دورشدرسون •

• كناهكزي محمد مصطفايه •

• بفشانسون خاتم •

• عن •

• •

• •

• •

• •

اروزك باش كسدي طاش اوغوز بگلوي بونجي كورپ
 هپ اندن اينديله قزاتك اياغنه دشلر صرچلر بولد
 ايلن او پديره قزان صوچلر بفتشلدې بېركك قانن
 طابسنن الدي اروزك ايوني چا پديردي ايلني كوني
 نغالندي يكت بگل طويم اولدي قزان كوك الاك جهنه
 چادر دكدردي اوتاغن قوردي ددم قورقود كلوبن
 شاذلق چالدي قازي ارئلر باشنه كلدو كين
 ايدې ويردي قني ديدكم بك ارن لودينا منم دينلر
 اجل الدي بركزلري قاي دنيا كيمه قالدي كلملي
 كيدملي دنيا صوك اوجي اولملي دنيا العاقبت
 اوزون ياشك اوجي اولم احربي ايرلوق يوم ويريم
 خاتم اولم وقتي كلدو كنده اري ايماندي اوشون
 اغ سئلوبباك بري اجماغ اولسون اغ برچكلي

قريم قزان اولسون امن اير منم قريم تراس اوزامش اولسون
 الپ رستم اير منم قويم اكسه توجه ارغلي اوجي اولسون
 ديري هر بري بوقريم كوزندي الايلر نبلندي قوشنلر
 دوزلري بويرلرچا لندي طاولردو كلري اروز توجه
 ميدانه ات ديري قزانه چاغزب مره قوات سن منم قريم سن
 سن كل برود ديري قزان قلغان يا بندي سكوس الله الدي
 باغني اورزنه چوردي اير مره قوات موخت لقله اولدرك
 نجه اولور من سكا كوستريم ديري اروز قزاتك اورزنه
 ات صالحدي قزاني قيلچلدي دن قدر كسدر مدي اوته
 كچدي نوبت قزانه دكدي التمش طوتام الاكو تدرين
 قولتق قصدي اروزه بركونر اوردې كوكسنده بلديق
 اوته كچدي ات اورزنه يره صالحدي قوتداني قو كونه
 اشارت ايدې ياش كس ديري قره كونه اندن ايندي

اروزك

سن صاغ اول بيرك اولري ديدلره نامرد طايك ال ايليش
 اوقتوبن بزي الدلره واردق طاش اغوز بگلري سزه
 عاصي اولمشلر بيلدك مصحف كتورديلره ير فزانه عاصي
 اولدق سن داغی بزه مطيع اولد ديدلره انداچدول بيرك
 انكوك بصدي. انلره مطيع اولري طايك نامرد ارون
 تاندي. بيركي اورتوردي يردنه قماجلدي بر ايلوغی درنهر
 سن صاغ اول خانم بيرك حقه واصل اولري منم تانم اروزه
 قومسون ديري ديدلره فزان بوجنري ايشندي دستمال
 النالوب اوکرا وکرا غلدي. ديوانه زارلق قلدي هپ
 اننه اول بگلر اغلشدلره فزان وارددي. اودلنه کوددي
 ردي کون ديوانه جهدي اغلدي اورتوردي بگلر بيلدي
 ديوانه کلدي فزانك قرداني توه کونه ايدن قلباش و ان
 ايت اغام فزان کلسون چقسون بريكيدرسنک اوچکلره

ارازدن

ارازدن اکسلدي هم وصيت ايلش منم تانم قومباشن
 الاس ديش. واره لم دشني حليلا لوم دي ديري قلباش
 ايدرسن قرداني سن سرح وارد بيري. الحاصل ايکيني بيلد
 وارديلر فزانك اودلنه کردلو سلتم ووردلرسن صاغ اول
 خانم ديدلره بريكيد ارازدن اکسلدي سنک بولکلره ياش
 ويريدي ديرم تانم اولم هم سزه اصولش منم تانم الشون ديش
 اغل فله لسنده جي اولور صوري کل بو تاري ديدلره فزان ايدر
 مصاحت در بيزجه خانه يوکلسونلره هپ بگلر هپ بنسونلر
 ديري جميع بگلر بيري. فزانک فوکراتن چکلر بيري بوري
 چالندي کوس اولري کجه کونزد ديديلر بورقه اولري
 اروزه وجميع طاش اغوز بگلر نه خبر اولري اشده فزان کلدي
 ديديلره انلرد جي چري ديوب بوري اغردن فزانه قردان
 اوچ اوق بوزه اوق قردانلشدلر اروز ايدر منم اچ اغوزده

بيريكي دنجي بندرد بيلز اردنه ادم بندرب قوجقلد لوز ماچد لوز
 بيريكي اوداسنه بوزد لوز جبهه سي اورزنه اورتلوز بيريكي
 بوراده صويلدي ايدريكتلرم يروكزدن اوروصارونك
 اغ بوز اترمك يتروغني كسك ار قوبيلي الاطاعت
 دون اشوك اقتدلي كوركلبي صويي دلوي بچوك قرانك
 ديوانه چا بوب وارك اغ چقر بقره كوك سي صاغ اول
 بيريكي اولوي ديك ايدكو زما مرد اروز طا يكدن ادم كلدي
 بيريكي استمش اولدنجي وارمش هپ طاش اغوز بگلري
 ينفاق اولمش بلك يم اجمه اراسند مصيف كتورد ميلر
 قرانه برعابي اولوق انداچدك كل سندنجي انداچ ديولر
 اچدي مني قرانن دو قزم ديري تارم طايك قاندي
 بيريكي قبالچلدي قه تاز بولندي يوكلو اولوي يارت
 قيامت كوندن منم الوم قران خانك يقاسند اولمش

منم قائم اروزه قورسه ديري بردنجي صويليش ايدريكتلرم
 اروز اوغلي بساط كلدي ايلوم كوشم چا پلدي قيتانن
 دو لوم بوز لمدن قه قوجده قاضق اتم كشتندين انچه
 يتونلرم مكرندين انچه بوز لوقيزم كلنوم اكشتمدين انچه
 بوزلي كوركلبي اروز اوغلي بساط كلوب الحادي ايلوم كوشم
 چا پلدي قران مكاتشسون منم قائم اروزه قورسون انچه
 بوز لو كوركلبي اوغله ابي دبرسون اخرت حقني حلال استون
 بيريكي پادشاهلر پادشاهي حقه واصل اولوي بللوسون
 ديري بيريكي ييلسنه اتاسنه خيرا اولوي اغ ابوي ايشكند
 بشون قوبدي تاز بگوز قيزي كلبي اغ چقردي قه
 كيدي اغ بوز اتان يتروغني كسد لوز فرق اللهي يكت
 قره كيبوب كوك صارتد لوز قران بكد كلديلر صارتلر يره
 اورديلر بيريكي ديوجوق اغلدره قرانك اليه اوپديلر

ایدر کرم استون بیرک کلسون قزانده بزنی یارشدن شون
 دیر. بیرک خوش اولد دیری. اتن چکد لو بنیدی قوق بیکدله
 اروزک اونه کلدی طش اغوز بکلری اوتورکن کربت سلام
 دیردی بیرکه اروزه ایدر بیلور میدسون سینی ننه قفردق بیرک
 اوز ننه قفردکزه اروزا ایدر هب شول اوتوران بکلر قزانده
 عاهی اولوق اندا بچدک مصحف کتوردیلر من دخی اندا بچ
 دیریلر قزانده من عاهی اولوزم دیواندا بچدی صوبیلدی
 ایدر من قزانک تمینی چوق بئشم بئزسم کوز ومد طرشون
 قره قوجه قاضلق اندا چوق بئشم بئزسم مکا تابوت اولسون
 بخنی قمتانلر چوق کیمشم بئزسم کیم اولسون اله بارکا.
 اوتاغنه چوق کرمشم بئزسم مکا زندان اولسون من قزانن
 دوغزم بللو بکل دیری. بیرک صقالی طردی. بکلر
 بیرکه قیامدی. بیرک اروز قاقدوغن بوراده بلدی صولون

ایدر

ایدر اروزمکا بوایشی ایدر جکک بلسیدم قره قوجه قاضلق
 ایدر بئزدم کینی بیرک دمور طونم کیردم قره پولد اوز قیلجم
 بیلومه بفلردم. الین باشه قونت ایشوغم اوردم. قره غوطالی
 الممش صواتام شکوی الومه اوردم. الا کوز لو بکلری یامنه
 صالردم. قوات من بوایشی طویسم سکا بیلر کلور میدم.
 الدایوبن ارطونق عورت ایشی در عورتکدن اوز کوزک من
 بوایشی قوات دیری. اوز ایدر مرع هرزه حوزه سوبیلر تانکه
 صوصنه کل اندا بچ دیری. بیرک ایدر واده من قزان اغوزنه
 یاشم توشم قزانن دوغزم کورکسه یوز پاره ایله دیری.
 اروزکنه قاقدی. بیرک صقالی برک طردی. بکلر قعدی
 کوردی کسه کلوز اروز قره پولد اوز قیلجم صرتوب بیره کل
 صاغ ایلوغن چالیدی. قره قان بولشدی. بیرک یاشی.
 یوکلر اولدی بکلر هب طا غلدرن هرکشی اتلواته نیدی

من سنك دوستانك دوستانك و سنای بولكدم قزانه
 دشمن اینستین بیدم دیدی. قالقوب خوشی قالدیوب
 کندی. روز غایت سخت اولری. طاش اغوز بکلر نه
 ادم صالحی. امن کلسون. الب رستم کلسون دونه بلن
 دولک اورن کلسون. کرو قالج بکلر هب کلسون دیدی
 طاش اغوز بکلری هب یغناق اولدی. آلم بارگاه اولدی
 دوز، دکری. اذن ایفردن دوه دن یغناقوتن. قوج
 پتزدردی. طاش اغوز بکلر نه اغزلق ایروب حویددی
 ایدر بکلر من سزعی نه قفردم بلور میدسن. ایتدی بلر بلوز
 روز ایرو قزان تزه قلیانی کوندرمشن ایلوم کرتیم چاپلد
 تزه باشم یوکلو اولری طایم اروز مکا کلسون دینتور بلدا
 ایتدم که پنجه قزان ایون یغالرددی. طاش اغوز
 بکلری بلدیغالردی. بکلر کلور قزانی سلام لور کیدردی

امن

امن ایدر یاسن نه جواب ویردک. اروز ایدر که مره قوات بز
 قزانه دشمنوز دیدم. امن ایدر ایو دیش سنو اروز ایدر بکلر
 یاسزنه دیر سنر بکلر ایورنه دیلوم چون سنو قزانه دشمن اولرک
 بزده دشمنوز دید بلر. اروز ارایه مصحف کتوردی. هب بکلر
 ال اورب انزا بچد لوه سنک دوستکه دوست و دشمنو که
 دشمنوز دیدلر. اروز جمله بکلری خلعتدی دونه ایو بکلر
 بیرک بزده قزالمش در کویکو مردن اما قزانی ایتاخی در
 کلسون. بزنی قزاندا یارشد رسون. دیه لوم کتوره لوم بزه مطیع
 اولور سه خوش اولماز ایشه بن سقالینی صولتاین سز قیلج
 اشورک پاره لک ارادن بیره کچی کوتره لم اذن صکره قزانیله
 ایشور من جنرا اولدی. بیره که کاغد کوندردی بکلر بکلر اوده
 سنده یکتلور لویوب ایچردی. اروز دن ادم کلدی سلام
 ویردی. بیرک علیک الی ایتدی خانم اروز سزه سلام

بکله بوغی ایشتدیله ایتدیله که باق باق سئدیله دکن قزانک
ایوب بلم یغما ایدردک سئدی بچون بلم اولیا وزدیریلر
اتقانی جمیع طاش اغوز بکله قزانه کلدیله عداوت
ایلدیلر قلیباش دیرلو برکتی واردی. قزان ایدر من قلیباش
بو طاش اغوز بکله خاتم بلم کلور لودی سئدی بچون کلدیله
دیری قلیباش ایدر بلزمیسی بچون کلدیله. اوبن یغما ایدر
دم طاش اغوز بلم بولدی سبب اولردیری. قزان
ایدر عداوت یغلا دیله می دیری. قلیباش ایدر خاتم من
ورایه اتلرک دوستلغی دشمنلکی بیلر دیری.

قزان ایدر من بیلور من واردیری قلیباش بروج ادم
ایلم بیلور قزانک طایسی اروتک ایونه کلدی ارون
دجی الون کونلک دگشیدی. اوغلنلر بلم اوتورمشدی
قلیباش کلوب اروزه سلام ویردی ایدر قزان بکلور اولدی

البتد

البتد طایم اورو زکا کلسون دیری. قره باشم بوکلدی
اوزرومدی ماغی کلدی دو لوم بوز لندیلر. قره قوجده
قاصلق اتلرم کشتندلو. قازه بکوز قیز من کلنوز بکلور
اولدی. منم قره باشه کورته لوکلدی طایم اروز کلسون.
دیدی اروز ایدر من قلیباش اول وقت کم اویج بوز اوی
یغناق اولسه اول وقت قزان ایوب یغما ایدر دیری. بچون
تیری که یغما ده بیلر اولدی دیری هیسته قزانک باشه
بوکلور کلسون طایسی اروتی دایم اکا طورسون. بوز قزان
دشمنوز بیلور بیلسون دیری قلیباش بورا ده صولیش کورده لم
خاتم نه صولیش ایدر من قوات قالدی قزان خان یدرن
طوری کلدی. الا طاعنه چادرین اوتاغی دکره اویج
بوز الحش التي الپ ارتلر یانه یغناق اولدی یلا اچک
اراسنده بکله سنی اکره استومنه یاغی شنه کلدی.

بياکه قبه اوغل ديري • اوروزك شفقت طرلري قيندي
 قوه قهه كوزلري قان ياش طرلري اندي يره ايندي اتانك
 ايلن اوپري • قزان دنجي احتراملري يره ايندي اورغلتك
 بوينن اوپري • بگلر قزانله اورغلتك اورزينه ات صالحيلر
 چوره الدر جمعيسي اندي اينوب قزانك ايلن اوپريلر
 بور يوبن كانه ات صالحيلر قيلج اورديلر • دره كرد •
 دپم كرده كانه فرغون كروي تله الدرله كيلساسن يعقوب
 مسجد ياپديلر • قانلر قاتر التدن بياني طارتوب الربي
 قان اغوز ايلنه كلوب چقدي • انجه يوز لوا تاسنه شوي
 صالحيلر • قان بگوز قروي كلني قزانه قمرنر كلوب ايلن
 اوپريلر • اياغنه دندلره قزان كور كلوجنه چادر اوتاق
 دكرددي • يري كون يدي كچه طوي دوكن اديب يه
 ايج اولري • ددم قور قود كاري قتون چالري • غان ي زلر

بگنه

باشنه نه كلد وكن سويلدي • قني اوكد كزبك از لره دنيا
 ميم دينلر • اجل الربي • يركزلري قاني دنيا كه تالدي
 كيلو كيد ملو دنيا صوك اوحي اوللو دنيا • اولوم و قني
 كلد وكنه آري ايمانن ايرمسونه • قان ديسي نامرده محتاج
 ايتسون • بنش كله دعا قلدق قبول اولسون • ايلن ايلن
 دينلر ديزار كورسون • كونا هكوزي ادي كور كلو محمد
 مصطفى حرمينه بنفشلسون خانم هي • **ايچ**
اغوزه طاش اغوز عاصي اولوب بيرك اولديكي
بوني بيان ايدر اوج اوق بوز اوق يقناق اولسند
 قزان ايون يقما كدردي • قزان كرو ايون يقما لتي • اما
 طاش اغوز بيله يولتادي • هيچ ايچ اغوز يقما لري •
 چي قزان ايون يقما لنسه حللنك ايلن الورضنه چقرددي
 الون يقما ايدردي • طاش اغوز بگلر ندرار د زمان و قلا

کلن بکت نه بکتسن اراردن ادبیر یا شور متی عیب
 اولور ادک نه در بکت د بکل مکا دیری . دولک اورن
 ایدر مره کافر منم ادم بلزم میسن . او زاده خورلیان ایلدن
 چقان . آلی ییری قلعه تک کلبدنی ازان ایلک قوچ اوغلی
 دونه بلزم دولک اورن مکا دیر لر دیری . سکوس الله الوب
 ات صالده قزانی سا بجم دیری سا بجمدی اوت بجمدی
 قزان ات دیری . سکوس چکوب نندن الری دیر سنه
 اوردی باره باره اولری ارانزی ایدر مره قزات اوغلی
 بکو که دی کلسون دیری . اول دخی قاید دوندی قزان
 یه اردیلدی . دوزن اوغلی اوغلی الب رستم ات دیری
 میدانه کردی قزان بوراده کله صویلدی ایدر قالدق بی
 برندن طوری کلن قاضی ات بصور بنان نه بکت سن
 ادک نه در بکل مکا دیری . الب رستم ایدر قالدق بی برندن

طوری

طوری کلن . اکی قزاش بیکن اولدروب ذلیل کرن دوزن
 اوغلی الب رستم مکا دیر لر دیری . اول دخی قزان
 ات صالده . الام دیری ایما دی . قزان بک بوکا دخی
 بر ضرب اوردی ایدر مره قزات وار بکو که دی کلسون
 دیدی . اول دخی دوندی قزان کرواردیلدی اوروزک
 جلا ویسن عمتی قز کونه طمشدی چکدی آکسوز
 نندن الری قلیبی صرندی بیاسنک اورزته ات صالده
 طر و ندر دیری چیکنه قبال ایندر دی کیمینی کسیدی او مود
 دودت بر متی دکلور خم اوردی الجم قانی بنور لدی
 قزیننه ایندی . اوروزکته دوندی که بردخی چاله قزات
 بوراده چاغرب اوغله صویلز کوره لم خاتم نه صویلز
 ایدر قز طاعم بوکسکی اوغول . قزاخلو کوزلرم
 ایدنی اوغول الپوم اوروز اصلاتم اوروز اغ صلالد

طونلو اغوزك اوكنجه كلدي چادرين دكرددي اياي
 بغلدي طوردي انوك اردنجه قه كونه كلدي اياي بغلدي
 طوردي هان بوراده قزان آت ميدانه سورددي قريم
 ديلدي بوز اتلو بريك ات ديري ميدانه كرددي قزان
 بوراده صويليش كوره لم خاتم نه صويليش ايدر قالتوي نيزدا
 حوران يكت نه يكت سن ايني بك دمور صوان كين يكت
 نه يكت سن ادك نه دريكت ديكل مكا ديري بريك بوراده
 صويليش ايدر من كافر سن ميني بلزي سين بارك صارك
 يا بيورد حصار تدن پارليوت اوچن ادخلوسون ايرقلر
 الوركي صرتوب الان ياي بوزه خان اوغلي يامسي بريك
 مكا دبرلر كل پرومه كافر دكشلم ديري قزان بوراده
 بردخي صويليش ايدر مريكت اوكنجه بوچرتيك براق سنجاقلو
 اوي جوقدي چادرين ايلدز او كرين دكرددي اغ بوزانه

بين

بين اول يكت نه يكت دركوك نه سي دريكت باشكچين
 ديكل مكا بريك ايدرمه كافر كوك نه سي اولسه كرك بگومز
 قزانتك اوغلي درديدي قزان كوكلننه ايدر الحمد لله
 منم اوغلا نجنم بريك اراولمش ديري بريك مره كافر بنجه
 براوني بوين صور رسن مكا ديري قزانتك اورزنه ك
 صالدي پرلو كوزني الله الوب قزاني چالدي قزانت
 كندويي بلدر مري قروادي بركي بيلكننه طوتدي
 صرتدي چوماغني المدن الذي بيركك اكسه منه بر
 چوماغ اوردي بريك ات برينين قوجقلدي قاين
 دوتدي قزان ايدر ياي بريك وار بكو كه ايت كلتون
 ديددي بوني كورددي ايلك قوجه اوغلي دونه بلنر
 دولك اورن ميدانه كوردي قزان بوراده صويليش ايدر
 اوله كلم برتن طورن يكت نه يكتسن بدوي اتع اوينا د

بکزمز قاجدلر قلیعه کردلو قیولریح یا پدله برجه چقوب
 کیملسز دیرلر بونلر ایتدی بازرگانلر دیریلر کافرلر
 یلان سوبلر سیز دبو طمانه حوئلر اوروز اتدن ایندی
 ایدرهای اتاملک التون قدحتدن شراب ایچ مینی سون
 اتدن اینسون بونک قیوسنه بررکز اور لم دیری اون
 الی بکت صحرایوب اتدن ایتدی قلقان یا بندلر کوزلر
 اموزلونه اور دیر قابوی کلدیلر بررکز اوروب قیوی
 اواندیلا اچر و کردیلر بولر قلی کافر قیوی دل
 جعفر عدیلر مالینی بفال دیلر چهری اوروز کلدیلر قوتلر
 مکر بر صغر تجلری واردی کوردیکم قلعوی دیلر تجدی
 نکوره واردی ایاصوقیه التذوغن حیر دیردی نه اوتور سیز
 اوروز کزن یعنی کلدی باشکوزیر اغن کورک دیری نکور
 بکلر جمع ایلدی بوتلر نه مزارا قلا لوم دیری بکلر ایتلر

نونک

بونک مداراسی اولدر کم قزانی چیقوره وزانلده برابر ایدوز
 بوسوزی مصالحت کوردیلر واردیلر قزانی چیقرو ب
 نکور اوکته کتوردیلر نکور ایدر قزان بک اوروز نه نین کلدی
 یویا غنی اوروز غزدن ایرر سکن سینی قیتو ویره لم دیریلر هم
 خواجه مطیع اوللم سن دخی اندا ایچکم بو بزم ایلدینی لغه
 یکه سن دیریلر قزان ایدر واته یا لله طاعری یولی کورک
 اکری یولدن کلیم دیری کافرلر قزان ایواندا ایچدی دیو
 سوندلر نکور چریسی دیوشرو ب میدانه کلدی چادر
 تکدردی کافر لشکری قزانک اوروز نه یغلدی قزان
 کیم کتوردیلر قیلج و سکو و چوماق و سایر جنک الیق
 کیدر رب طونتیلر بر محلدن اغوز ارتلری الی الی
 کلدی کور کور بر طاولدر نقاده لوجا لندی قزانت
 کوردیکم لشکرا و کچه براغ بوز املو اغ علملویک دمور

بلدي مکر خانم قزانک براوغلر نجني واردي بويدي •
 يکچک اولري • برکون اتا بيندوب ديوانه کلورکن برکشي
 ايدر مکرس خان قزانک اوغلي دکلمس ديري اوزون
 قاندي • ايدر مره قوت ميم بيام يابندوخان دکلي در •
 ايتدي بوت اول اناکک بيامي در ستنک دوکدر اوزرون
 يانيم بيام اولوميدر ديريدير ديري • ايتدي دري در
 طومانق مله سنه طنساق درويري • بولم دیکچ اوغلان
 اغلدي ملول اولري • اتني قايتدي کرودوندي •
 اتاسنه کلي بوراده اتاسنه صوبلش کوره لم خانم
 نه **صوبلش** ايدر مره اتامن خان اوغلي دکلمس خان
 قزان اوغلي ايشم مره قوت قزي قزي مکرني مسکچون دوزون
 اتاحي تکرني حقي دکلمسه قزه بولداون قياجوم
 دلا ريتدم • غاملايه کورکلور يا شان کسي درم الجيه قاناک

ر

يريوزينه دوکيدم ديري • اتاسي اغلدي ايدر اوغل بيانک
 صاغ در اما سويليه قور خودم کافره وار • سن کندوزوکی
 اوزون سن هلاک اولوس انوکچون سکا دينوم جانم اوغل
 ديري • اما عککه ادم صال کلسون کوره لم ندر ديري •
 ادم صالري • عمتيني اوخدي کلي اوروز ايدن ميم بيام
 طنساق اولدغي قليمه کيدر م اتفا قلمه طاننشق قلديلو جمع
 بکلره جنرالري اوروز باباسنه کيدر براغله کلورک ديزلر
 لشکر دبرلي کلي • الپت اوز چادر لرین اچدردي •
 جبه خانس يوکلندي قزه کونه چري باشي اولدي يور
 اغردب کوچدلو بولم کورلو بول اوروزنه کاتونک ياص قوتيه
 واردي کشيشلر بکلردی • غابت صرب کليسا يري •
 آدن اينوب تاجر صون کيدر • بارزکان صورقنه
 قترده چکديلر کلدلره کافر کور کورديلر کلر لرتا جمر

ات اوينا تيم اتله قارون ايلنه چا پتون يتدم اقا حصار
 قله سنك برجه بقدم . اغ اچته كتورد يلر بولرد ديدم .
 قزبل التون كتورد يلره بقرد ديدم . اركوزلو قيزه كلين
 كتورد يلر الدنم كليسا سني بقدم مسجد با بدم . التوفي
 كومنبي يغالندم انده دغني ارم بكم دبوا و كندم او كوتلري
 خوش كور مدم . الوكه كيرمشكن مره كافره اولدريني يتوريني
 كند و اصلم كو كم صغم يوق . سني او ككوم يوق ديري .
 قزان بك بوراده بردغني صوبلش ايدراق قناتك قناتك
 اركلند بر كوكم واره اور تاج يترد . سنك كيسكلر كوز طود
 غورميه اقا سازك اصلانندن بر كوكم واره قازا جه يوندكي
 طر غرميه از داي قورد اتوكي اركلند بر كوكم واره اچمه
 بگل تومن قينك كزدرميه . اغ صنقور قوشني اركلند
 بر كوكم واره اور دن قزه قازوك او چورميه قان اغوز

الذ

النده برا و غلم و اوا اور و زادلو بر قوطاشم واره قوه كونه اذو
 بكي دن طوغا نكي در كور ميده لره . الوكه كيرمشكن مره كافره
 اولدريني يتوريني قيلجكده صپارم يوخ . كند و اصلم صغم
 يوخ ديري بردغني صوبلش ايدرايت بكي كو كوايدن چرخ
 خوصلي كو چك طوكز شولناني بر تور به صمان دوشكلي .
 يارم كبرج يصد قاي . يونه اغاج شكري كو بكم كافرا غوز
 كور كور سني او كاكم يوق انده اولدر رسك مره كافرا اولدر
 يني . اولدر فرسك قادر قورسه اولدوره يم كافر سني
 ديري . كافر ايدر بويزي او كدي كلوك بوني اولدوره لم
 ديدره كافر بگري ديرلد يلر كلديلره به ايتديلر نونوك
 او غلبي وار قرداشني وار بوني اولدر ملك اولمز ديديلر
 كتورد لوانلو كز طامنه جبسه صالدره ات اياغي كولك
 اوزان دلي چوك اولوره قزانك اولوسني ديري سني كسه

فرعون شيشلر يوكلت بردن چمتسه قبا او كچله پرچين
 قلان قزان اريدم. قبا قبا بلكرا او علي غوغا قلنه قباچي
 سالوب تك دورن قزان اريدم. بوجه طفلاري مومات
 طرسه. قره بوسا ريق دلي قويسه قره قوجك قلاغي.
 كوزنم اولسه. قاريري ارن قلا غوسين بول ماكلسه قلاتغوز
 بول بشارت قزان اريدم. يدي باشلو ازره ايه يتوميت
 داروم. هيبتدن صول كوزم بشاردي هي كوزم نامرد
 كوزم موختن كوزم. بربلانن نه وار كه قورخوك ديدم.
 انده دجني ارم بكم ديوا و كندم. اوكونن ارنلري خوش
 كوردم. الوكه كرمشكن مره كافرا اولدرمني يتورمني ضال
 قلعك كس باشم قبا بلكدن صبارم بوق. كند و اصلم كند
 كو كم صانم بوق اغوز ارنلري طور رك سنجي او كم بوق
 ديري. قزان بوراده بردجني صوليش از قيج يتورده يتيمان

غان

غان دكيزنده صرب يرلرده با بيلش كافرشهري صاغه
 صوله چرنيدي اورر يوز كچلري صود بنده دونر بجزيلري
 تكري منم ديو صود يبنده چغوشور عاصي لوي اوكن توب
 ترسين اوتور قزي كليني. المون آشوق اوينر صنج اناك
 بلكري التي قاتله اغوز واردي اليما دي اول قلمبي التي
 باش اركه من قزان واردم. الي كونه قومادم. اني الدم
 كيلسا سن يعقوب يرنه مسجد بايديم. باك بكلاتدم قيزني
 كليني اغ كو كسمه اوينا تدم بلكري قول ايتدم. انده دجني
 ارم بكم ديوا و كندم. اوكونن ارنلري خوش كوردم.
 الوكه كرمشكن مره كافرا اولدرمني يتورمني يتا بلكدن
 صبارم بوق كند و اصلم كند و كو كم صغوم بوق ديري. قزا
 كنه صوليش ايدرا ر قيج قيزده. دوندر دم مره كافر سنك
 بياك شفقنه اقرند و كم سنك يتزك كلنوك. انجه قلا سر اولده.

بزم ایلومزه بی لفته کلیه س هم بزیا اولک اوغوزی صندر
 سیتی قویروین لم وارکت دیلره قزان ایدر والله بالله
 طوغری یولی کوررایکن اگری یولره کلیه س دیری ایدیلر
 والله قزان ایواندا چندی دیدیلره امدی قزان بک دی
 بزیا اولک دیدیلره قزان ایدر مع یریزنه ادم اوکزی
 برادم کتورک نیام ستی اوکیم دیری وارد بودر اکانز
 کتورلو برابراویان دیری کتور دبلو کاترک ارخاسنه
 ایرصالی اغزنده اویان اوردی. قولاکنی چکدی چوردی
 ارقاسنه بندری. اوکجه س اوکجه سنه قاندی. قنور غاس
 قارنه قاورشوردی. اویان چکدی. اغزیر ایدری کافر
 اولدردی. چوکدی اوزرینه اوتوردی. ایدر مره کافر
 قنورم کتورک سزی اوکیم دیری. واردیلر قنوزی
 کتوردیلر. الله الوب بوراده صولیش کوره لم خانم نه صولیش

اور

ایدر بیک بیک اردن یعنی کورد مسه اویرنم دیدم بیک
 بیک اری یعنی کورد مسه بیلامدم. او توب بیک اری یعنی کورد مسه
 اوت صیدم. فرق بیک اری یعنی کورد مسه قبا یا قدم. الی
 بیک ار کورد مسه ال ویرمدم. التمش بیک ار کورد مسه ایتند
 سکسان بیک ار کورد مسه سکسندم طقسان بیک یعنی
 کورد مسه طونا قدم. یوز بیک ار کورد مسه یوزم دوندم.
 یوزی دونم قیاجوم اله الدم محذک دینی عشقن قیلج اوزم
 اغ میدانه یومری باشی طوپجه کسدم انده دخی ارم بکم
 دیواو کندم اوکون ار نلری خوش کوردم الوکه کر مشق
 ایکن مره کافر اولد رینی قره قیلجک صال برینه کس باشم
 قیلجکده صبارم یوق کند واصلم کند و کوکم صمغ یوق دیدی
 برصوی دخی صولیش ایدر یوکسک یوکسک قره طاغوت
 طاش یوالننه قبا اوکچم او یلغم قرش صولتان قزان ایدم

او زرنه او توردي ايلن ايلنه چالدي . قاص قاص كلدي
 كافر لور ايدر لور كه كولوس . قزان ايدر مره كافر لور بوغز يي
 پيشكم صاندم سزي يامري بومري طادم دايم صاندم
 ديري . هله قزاني كورد لور صامان نله سنده بر قيويه
 بر قديلو . قوتك اغزنه برد كوم طاني قوديلو بكئي صوييه
 دكوم طاني دلو كندن ويرر لودي . يركون تكورك عورتي
 ايدور وراين قزاني كورين نه حال لكيشدر . بد بخه ادمله
 هرب اورر مشن ديري . خاتون كلوب زندا يچينه قيويه اچدر
 چاغري ايدور قزان بك نه در حالك در كلك بالنده يي
 خوشدر . يوحسه بريوزنه يي خوشدر . هم سزي نيرس
 ناچرس وينه بينس ديري . قزان ايدر اولو كركه اش و يرك
 وقت آلرندن الورم هم اولو كركه يور عا سنه بيزم كاللر
 يدوم ديري . تكور عورتي ايدور ديك اچون قزان بلا

۵۰

يدي ياشنده بر قيز چوغز م اولمشدر كرم ايله اكا بنه
 ديري . قزان ايدر اولو لور وكزده انده يور غه يوقدر هيب
 اكا بيزم ديري . عورت ايدرواي سنك الوكرد نه سير
 يوزنه دير مزه ونه يرالتنده اولومز قورتلور مشن ديري .
 كلدي تكوره ايدر كرم ايله اول قاتاري يتودن چقار .
 قيز چقرك بيلقي اوزده يرالتنده قيز چوغز مه بين مشن
 قلان اولو لومزي جمع ايدر مشن هم اولو لومزا چون ويرد دكوز
 اشني آلر نزه چكوب الوب برايش انوك النزه نه اولمزمه
 دير مز قورتلور مشن . ديك عشقنه اول اري يتودن چبعت
 ديري . تكور بكارني جمع ايلدي . ايدر كلوك قزاني يتودن
 چقاروك بزي او كسوز اغوزي صندر سون . انزه صكره
 شرط ايلسون بزم ايلومزه ياغي لفته كليه ديري . وارد ميلر
 قزاني يتودن چقاروب كورد ييلر ايتديلر اندا چكم

بيان ايدرس مكر خاتم طره بوزان تكوريه بگلر بكي
 اولن خان قزانه بر شاهين كوندر مشدي بر كچه سوب
 اونور كى شاهين باشنه ايدر مر صباح شاهنلري
 آل خلوتجه اون بينالم ديري. ار كى بندلر او پرينه وارديلر
 كوردلو برسوزي قازا ونور. قزان شاهي صالدي
 الهادي شاهين پروازه اعدي كوزلريلر شاهين طومان
 قلمسند ايندي. قزان قنابت سخت اولري شاهينك اردنه
 دشدي دره ديه اشدي. كانه ايلنه گلدي كدر كى قزانتك
 قرا تكلو كوزني ايجوالري. بگلر ايتديلر خاتم دورنه لم
 قزان ايدر برزدني ايلرو وان لم ديري. بقدي بر قلعه
 كورددي. ايدر بگلر كلوك بتالوم ديري. قزاني كو بچك
 اولم صولدي اويري. مكر خاتم اغوز بگلري يري كون
 اوپورددي. انوكچون كو بچك اولم ديتلرددي. مكر اول

كون

كون طومان قلمسنتك تكوري او تمشدي جاسوس
 گلدي ايدر بر بولك اقلو گلدي اچنده بگلري بايندي
 او يري تكور ادم صالدي كم ايدوك ببلوك ديري كلنر
 بلدي كم بوتلر اغوز ارتلوندن دره كلوب تكوره خنزورديلر
 تكوردني همان چريسي ديري بونلوك اوزر نيه گلدي.
 قزانتك بگلري باقلر. كورديلر كم نبي كلور ايتديلر قزاني
 براغوز كيدر سده وزا بوندن بزي قوارلو. يكر كي بودر كي
 بوندن قزينا و رديدلر. كافرني قوشن كدر جنك ايتديلر
 قزانتك اوزدنه يكر ي بش بكني شهيد ايتديلر قزانتك اوزر نه
 دوشدلو. او يرو نجي يرد. طونديلر. الوب اياغى برك بقلديلر
 بهر عربيه يوكلتديلر عربيه بحكم اورغا قلم صارو لغز چكدر
 يور يورد يلو. كيدر كى عربيه بچرد سندن قزان او نياوغي
 كرتدي بدالنه كي اورغانلري هب يتردي. عربي نك

استوسنجي ڪلڪ فرداش فلقو جي اڪي فرداش توجه
 توجه کورشدلو. اڪرڪ بچي فرداشنک بويتن اوپدي
 سڪرڪ داچي اغاسنڪ الين اوپدي. ترش بتادت
 ڪافرله باقتورلو. ايدرلو کورشدلو اولاجي. بوليڪي بزم
 يڪه ديديلو. کورديلم توجهشديلو کورشدلو قاضا قاتلو
 يتشدلو تره طونلو ڪافزه اڪت صالحديلو. قيلج پورشديلو
 ڪا قري بصدلو فرديلو. قلميه دوڪدلو. ڪلوب نه اول قوريه
 ڪردلو برتدري طاشره جعفرديلو. طاولنازا وريب پوزلو
 اولگر نه براقدلو. دوه شام صوبي ديوب کچدلو. دوه ڪاندر
 اغورڪ سرحد نيتدلو. فنلو ڪا فرالذن قرحا بنجوعن طونلو
 الدي. اغ ستللو پيلنه موشجي کونرددي. بيا م ڪا قوشو
 ڪلسون ديري اوشون توجه به چبار ڪلدي. موشنق ڪوزڪ
 آدين اغولرون ايكيسي بله صاغ اس ڪلدي ديدلو. توجه

ايشد

ايشدوب شاد اولدي. کومبر کومبردا ولرچا لندني التون
 قوج پورلو اغرلدي. اول کون الا بارڪاه اوتاقلد ڪلدي
 اتدن ايفردن دوه دن بهرايتونن قوج قيرلدي. توجه بل
 اوغللونه ترش ڪلدي. اتدن ايندي اوغللار بله توجه توجه
 کورشدي خوشميسز اسفمز اوغللديري. ڪونلڪي التولچي
 او داسنه ڪلديلو. شادق يڪ اچمڪ اولدي. اولو اوغلنه
 دجي کور ڪلڪين ڪتوردي. اڪي فرداش بربرنه صاغنج اولو
 ڪرد ڪلونه چا پوب دشدلو. مراده مقصوده ايشدلو. ددم قورقه
 ڪلوب بوي بويدي صويدي. اول اخر او زون
 ياشان اوجي اولم اولم وقتي ڪلدي ڪند اري. ايمانن ايشدلو
 نماهڪوري محمد مصطفا برزي صوبه بنفلسون. آمين
 دينلر ديدار ڪورسرت خانم جي. **سالور قران**
طتساق اولوب اوغلي اروز چتر دغي بوي

کم بونی چرپه • کوردیکم الندی قنوزاره ایررمره • کارددم قورود
 قنوی حرمینه چالمادم دیری • اگر الوکن قنوز اولسیدی
 انام یا شیچون سنی ایکی باره قوردم دیری • چکدی قیری
 الندی الدی اوغلان بوراده • صولیش کوره لم خانم نه **صولیش**
 لان صباح برمدن طوردونم قنوش ایچون • اغ بوزانلر بوزانلر
 قنوش ایچون • فلم کورده • طنسا ق وارمیدر کاردیکل مکا •
 قره باشم قریان اولسون کافر سکا دیری • اولوقردانی اکرک
 بوراده • صولیش کوره لم خانم نه **صولیش** ایدر اغزل ایچون
 اولیم قرداش دلون ایچون اولیم قرداش • ملارده • قورده •
 یرک • صرر اولسم نه یردره قره کودون ایچند یول ارسک
 ارسک اولمک نه دره • قنا عالم کونوزن خان تلرکیم غنعا کوی
 اوکدیج دین الیکوزکیم • یکت سک ببال کیم الپ ارادون
 ادین یثور متی عیب اولور • ادک نه دریکت ددی بردی

صولیش

صولیش ایدر قیتبانم کوردنه صروانم میسن • قره کوچم کوردنه
 الچتم می سن • اغایلم کوردنه چویانم میسن • قرا غده شریین
 ناییم می سن • بیشکلک قریب کتدکم قرداشیم می سن یکت
 دیکل مکا قره باشم قریان اولسون بکون سکا دیری • سکوک
 بوراده اولوقرداشنه صویلدی • ایدر قره کودون ایچند
 یول ارسیم اویم الله قبا علم کونون خانم با یندر خان • قنیش
 کوی اوکدیج دیر الیز سالور قزان بیام ادین صوررسک او شون
 قریجه منم ادم صرر اولسک سکوک قرداشم وارمنش ادی
 اکرک دیری بردی صویلدی ایدر قیتبانم کوردنه صروانکم
 قره قوچک کوردنه الچتی کم بیشکلک قریب کتدکل قرداشکم
 دیری اولوقردانی اکرک بوراده • صولیش کوره لم خانم بیچنه
صولیش ایدر اغز کچون اولیم قرداش دلون ایچون اولیم
 قرداش • اری اولرک یکتی اولرک قرداش قریبله قرداشک

سقالنجي بولدره. برات بر قباچ و پرديله اوجيون كافس
 اكا بولدا شلغه و بردلره. اوغلاتك اوزر نه كلديلو اوج
 بوز كافريك يره. حورديله ارك ايدرتي اول دلوكت
 اراقدن كوسترديله ارك ايدر كلوك واره لم ديدي.
 طولم كافرلر ايدر كوردن بويوق سكا اولدي سن وار
 ديديله ارك اير او شده او بون. كلوك و رالم ديدي.
 كافرلر اير هاي نه اويوق قولتني التنه بقا قلعار بزه
 كيك يازويي طار كوسترد ديديله ايدرامدي من و رابم
 ايس اياغني بغليابم. اندن سركله سز ديدي. چجرا دي كافرلو
 اراستون چقددي. آت سوروج بويكيدك اوزر نه كلدي
 اتدن ايندي چلبون بر طاله ايلشدردي. بقدي كوردويم
 ايك اون دورد نه بگزده بر محبوب الاكوز لوكچ بكت بر چي
 بر چي درملش اوبور. كلندن كيدنه خبري بوق هولندي

بئير

باشي او جنه كلدي. كوردوي كم بيلنده بنوزي وار چروب
 الله الربي. صوليش كوره لم خاتم نه **صوليش** ايدر قالقوني بوز
 طوران يكت بليسي قوه قاضلق اتق بطون بيني ارقوبيلي
 الاطاغدن دونن اشانه اخندي كوركلي صوبي ولوب
 كجه. قار بلفه كلن با توري اولور. بچيلين قاروسندن اغ اللين
 بيلدوبن طكور طامنده يا توري اولور. اغ سفلو بياسني
 اغ بر چكلو اناسني اغلدين بوزلدوردي اولور. يته باتورسي
 يكت غافل اولور. كوركلو باشك فالدر يكت. الاكوزك اجفل
 يكت. قادر ويرن طلوجانك اينخالمش يكت قاروسندن
 قوللوكي بيلتمل. اغ سفلو بياكي قريچي اناكي اغلمفل.
 نيكس قالع اغوزالدين كلن يكت. ياره دن حيقچوت
 طوري كلوك دورت يانكي كافر بيلدي. بيلو بلكل ديدي
 اوغلون سرهروي ارو طوردي قياچنك بچاغنه ياشدي

دیدی التمش بر اقلوادم سجدلر واردلر. نگاهند التمش
 دم صولتو کافره اوغلانک او زربنه کلدیلر. کلیم قیلریندن
 امت چفرمه سندن. مکریکت ایغریبیردی. خانم آت
 قلاغی ساق اولوره چکوبنی اوغلانی اویردی. اوغلان
 کوردی کم برالای املوکلور صچوردی اری کور کلو
 محمد صلوات کوردی. اتنه نیدی قره طوتلو کافره
 قیلج اوردی. بصدی قلمیه قویدی. بنه ایخوشن
 یکیموب یرنه واروب یاتدی اویردی. کنه استوک
 چلبیرین بیلکنه چچوردی. کافرلر صاغ اولت لری
 چخارق تکوره کلدیلر. تکورایدردن یوز گره التمش کتی
 براوغلانی طوتامدی که زدی دی. بدگه یوز کافر
 اوغلانک او زربنه کلدیلر ایغریبینه اوغلانی او یاردی
 کوردی کافرلر لای یغلمش کلورلر اوغلان طوردی

اتنه

اتنه بندی. اری کور کلو محمد صلوات کوردی کافره
 قیلج قویدی بصدی قلمیه طقدی. اتنی دوتوردی
 کنه منزلنه کلدی ایخوش یکدی. کرویانتی اویردی
 آتک چلبیرین ینه بیلکنه چچوردی. بوکوره ات اوغلانک
 بیلکندن بوشتندی چقدی. کافرلرینه تکوره کلدیلر
 تکورایدربو قاتله اوج یوز وارک دیدی. کافرلر ایدرو افرز
 کونز کسر هپومز ترردیدیلر. تکورایدربو یا بنجه ایملک کرک
 وارک اول طاساق یکیدی چقرک کتورک دبه کن کوینی
 سوسکن برناره آت ویرک طون ویرک دیدی. کلدلر اگرک
 ایتدیله پکت سکا تکور همت ایلیدی. شونزه برد لو بکیت
 یو بچی ناک یولچنی ناک چوبانک چولنک اتمکین ادر
 طوت اول دلوی اولدره سنی قیرویره لم وارکیت دیدلر
 خوش اولادیدی. اگرکی زندانده چقردلر. ساچی

ديري ماوغلان ايدر مره قوامت قزبي اغام باشتنه اند
 ايجشم دونم يرخ ديدي قيزايدر قدي قوتسزكل
 ديمچه اودسزكل ديسونلره قين انامه قين انامه اينم
 ديدي **صوليش** قيزايدر انا من يكر قيزا انا اغام
 يكر قين انا قينناك يغازي اوركدي كيدر
 صودانلر اوكن الربي دوندر منزه قزه قوج اينرك اولردي
 كيدر العبي لراوكن الربي دوندر يمن اغايلك قوجلري
 اوركدي كيدر چويان اولن الربي دوندر يمن اله
 كوزلو اولغلك قزاشني اكدي كيدر انچه يوز لوكلوك
 دوندر يمن سنه معلوم اولسون ديدي انا انا انا انا انا
 برلر نون قالمد يله اولغول كتمه ديوكور دلچاره اولردي
 البته اول اغام طوملن قلعه يه وار ميخه اولمزم ديدي
 انا سبي انا سبي يورمت اولغول اغورك اجوق اولسون

صاغ

صاغ اسن وار ب كل س كل چكك وار سه ديدر انا سنك
 انا سنك الين او پدي قزه قوج اته مچر يوب بندي
 دون تاندي يورمت ايلدي اوخ كون دونلي كونا لي
 يورتي دره شام اوچندن كچدي اول قزاشني طولن
 قوزيه كلدي كوردي كم ايلقي كازلر يوند كور قزايچ
 چكوب الشني كاز دبلدي طولنا زاروب يوندلري
 اوركدي كتوروب اول قوزيه قويدري دون قامش
 اوخ كون دونلي يورتمش يكت قزانكوي كوزلوي
 اينخوالمش يكت اتك چلبرني يملكه بئلدي ياندي
 او پدي مكر كارك جاسوسي واروي كلوب تكوره
 ايدراغوزدن بردلويك كلدي العبي لري اولدردي
 يوندلري اوركدي كتوروب قوزيه قويدري مگور
 ايدر يراقلاوالمش دم سچك وار سونلر صوبت كور سنلر

وارمينجه اغامك اولوس دريس بلبنجه اولدوسه
 قان المايجه قان اغوز ايلنه كلکم بربخ ديري. اتا
 اتا اغلشوب قزان ادم صالحيلر. اوغلان قرداشين
 اگدي کيدر بزه تداوکت ويررس ديدر. قزان ايدر
 اياغنه ات طوشاغ او رک ديري. ياوقلسي واردي
 يتزدوکن ديرنک ايدرله اندن ايفردن دو دن يغراه
 يتوزن قوج قردرد لزا اوغلافي کردکه قويدله قيزله
 ايکيني بردوشکه جقدبلر. اوغلان قلیجی چقردي.
 قيزله کند وارسنه بر قدي. يتز ايدر قلیجک کيديرکت
 لراد و ير فرادال صارلم ديري. اوغلان ايدر مره قوات
 قزي من قلیجه طوغرتاييم اوخمه صا بچلم ارغلم صوغمشون
 طوغرسد اون ياشنه وار مسون. اغامک يوزين کور مينجه
 اولش ايشه قان المايجه بو کردکه گيردسم ديري ارو

طاري

طوري تا ولدن بر شه با زات چخودي ايرلدي کيمن
 کيدي ديرجک قاروجی نيلندي. ايدر قيز سو مکا
 بر ييل يقفل. بر ييلد کلز سم اکی ييل يقفل. اکی يييلد
 کلز سم اوج ييل يقفل. کلز سم اول وقت من اولدکي بدن
 ايفر اندم بوغز ليوب اشوم ويرکل. کوزک کي طوترسه
 کوکک کي سور شه اگا وارغل ديري. قيز بوداده صولشون
 کوره لم خانم نه صوليشن ايدر بيکيدم می سکا بر ييل بقام.
 بر ييلد کلز سنک اکی ييل بقام اکی ييلد کلز سنک
 اوج دورت بيل بقام. دورت ييلد کلز سنک بش ييل
 التي ييل بقام. التي بول ايردنه چا دردکم. کلندن کين
 دن جنر صورم جنر جنر کتور نرات طون ويرم قفتانلر
 کيد ورم شر جنر کتوره نك باش کسم ارکک سکا کي
 اوز وعده قوندر ميم مراد و پير من ادا اندن کيت بيکيدم

اغوزده طورسم اولمز. انا حقی ستکری حقی اولسییدی
 قوه بوزد او ز قیلم طوما ایدم. غافلوجه کورکلو باشک
 کسیدم. المجه قانک یر یوزنه توکیدم. انا ظالم انا دیدی
 ییاسی ایدر یکلش خیردر. اوغل نجی کیدن سنک اناک
 دکل اردر. اغ صملا لومن ییایکی اغلتمقل. قریجی اولمش
 انکی بوزر لمتقل. دیری اوغلان بوراده. **صوبلیش** ایدر
 او جیموز الممش الت الب آوه بنسه. قنلو کیک اوززینده
 غوغا قوپسه قرداشلو یکتار قالمق قوپر اولور. قرداش سز
 مسکین یکت اکسه سنه یرق طوقنده اغلیوبن دور
 یانته یقرا اولور. اله کوزدن اجه یاشن دوکرا اولوز الا
 کوزلو اوغلکوزی کورنجه پیک یا با خاتون انا اسن
 تالوک دیری. انا انا یکلش خیردر کتمه اوغل دیدر.
 اوغلان ایدر منی یولدن ایرملک. اغام طولت قلعیه

اول یکید قرشو کندی انا منده وارینی نه دیر سیرت
 دیری انا سی بوراده. **صوبلیش** کوره لم خاتم نه صوبلیش
 ایدر اغزک اچون اولیم اوغل. دلوک اچون اولیم اوغل
 قرشوتیان قوه طاغک یتمش ایری. یوجلدی اخر اتدی
 کورکلو صوبیک صوغلمشیدی. چاغلدی اخر قیا اغاجده
 طال بود اغک قور میشدی. یشارب کورکودی اخر
 قالمه اغوز بکلری ایزنه وارنده سن وارغل اول یکید
 بتدوکلده. اغ یوز امک اوزرتن یره اینکل. ال قاروشوب
 اول یکید سلام ویرکل. این اوپب بوینن تو چغیل.
 قوه طاتم یوکسکی قوطاش دیکل. نه طور رس اوغول
 یور قغل دیری. اوغلان انا سنه صوبلیش کوره لم
 نه صوبلیش ایدر انا اغزک قوریسون. انا دیکل چور ^{نسون}
 منم خود قرداشم وارمش قایور سم اولمز. قرداش سوز

اغوزده

قره طاهردهن جبراشدي. قنلو قنلو وصولردن خبر
 كچدي. قالي اغوز ايللر نه خبر وارددي. اوشون قوجينك
 اغ بيا ن ايوبي. او كند شينون قوبدي. قازه بكون قزي
 كلي اغ چتريب قره كيدي. اوشون قوجه اوغل اوغل ديو
 انچه يوز لو اتاسيله اغلشد لريوز لشدلر. ايكولو اولوز
 قير قالوب يوزه مكر خانم اوشون قوجينك كچي اوغلي سكره
 ايو بها درالپ دلويكت قوبدي. بكون يولي بردر تكة
 اوغزادي قوتلره يلك اچمك اتميله سكره مست اولدي
 طشره اياق يولنه چقدي. كوردي كم او كسن اوغلان بر
 قزاني چكشوره مره نولد كزد يوي بر شيله برنه بر شيله
 بر نه اوردي اسكي سولتك بي او كسن اوغلانك دلي
 ابي اولوره بري اير مره مزه او كسوز لكر يتقزجي بزدي
 ينه اوررسن هترك وار ايشه قوشك الين قلموشده اسير

دار

واراني قورتردي. سكره ايتدي مره قوداشك ادي
 ندر ايتدي اكوك در ايتدي امدي اكر كه سيرك بر استوز
 قوداشم صاعمش فيور مرم. قوداش ستر اغوزده طومرم
 قرا تلو لوكوزم ايدني قوداش ديو اغلادي. اچر وصيه
 كوردي. دستور ديلري. بكاره خوش قالوك ديددي. آن
 چكدر بندي. چا پدي اتاستك اون كلاي. استن
 ايندي. اتاستك ديلن ارادي سكره بوراده سويليش
 كوره لم خانم نه صويليش اير قلعوبني اتا اير مردن صوردي
 يلسي قره قاضاق انه بطون بندم. ار قوري تيان الا
 طاغ اتكته واردم. قنلو اغوز ايللر نه درنك وار ايشه
 انه واردم. يلك اچمك ار اسنه اغ بوز اتلو بر چنار
 كلدي چوق زمانش اكوك ديلر بر يكت طولسا عمش.
 قادرتكري بول و برمش چقوب گلش اولو كچي فالدي

ايدى بايندر خانك ديوانه پچن استسه وارر كلور
 دي بگلر يكي اولن تزان ديوانده يو كاج قنجاجه
 بوغدي بگلري بصوب تزان اوكتنه او تورردي كچه
 التغات ايلنردي مكر خانم كنه بركون بگلري بصوب
 او توريجي ترس او زامش ديرلردي اغوزده بريكيك
 واردي ايدر مره او شون توجه اوغلي بو او تورن بگلر
 هر بري او تر دوغني بري قابيل اتمكده الودر مره سن
 باشري كسك قاني توكدك اچي صولردك يالنجيني
 صونتك ديري اكر ايدر مره ترس او زامش ياش
 كسوب قان توكدك هترين درد بري ايدر بلي حنردي
 ياتر او زامشك سوزي اكر كه كار ايلدي صولردي
 تزان بگردن ايتن دلردي ايتن ويردي جفرتدي اقبيني
 ديرلردي اوج يوز صاي جد الويك بونك يانه جمع

ادلردي

اولدي مينخانه ده بشن كون يماچمه اولدي انزه شوكون
 اوچندن كو كجه دكيزه دكن ايل چار پدي غلبه صولوم اولدي
 يولي النجه قلو سنه او غرامشدي قره تكور او راده بر قوردي
 ياپورمشدي او چاردن قاز تاوق يورردن كيك طاوش
 بو حويله طولدر ب اغوز يكتلر نه بويني دام ايمشدي او شون
 توجه او غلنك بو قوريه او غراد ي قورنك قنوس او اتلر
 صفق كيك قاز تاوق قردلر يد بلراچمدر اتملر نيك
 ايرلن الودر كيم لرن چقر دلره مكر قره تكور ك جاسوي
 واردي بوتلردي كوردي كلوب ايدر مره او غوزدن
 بر بولك ايتن كلدي قورونك قنوس او اتلر اولر نيك
 ايرنه الوب كيملرن چقر دلره مره نه طور رسزديري الي
 يوز قره صولنر كار يورنلر ك او زنه قنولر يكتلردي
 قرد بلر اكر كي صولنر النجه قلو سنه زنتانه بر قديلر

تعالی جبرائیل بیوردی کم یا جبرائیل وار شول قولومه
 قرق ارجه قوت ویردم دیری . اوغلان کافر کوروی
 بره اوردی . بوردن قاف ددک کوی شور کدی چوروی
 شاهین کوی کاترک بوغانیز الم الی . کافر ایریکت
 امان سزوک دینه نه دیر لر . دینوکه نردم دیری . بره
 کورویب شهادت کتوروب مسلمان اولدی . قالات
 کاترک بیلوب میدانی صالوب قاجدی . اقبی لکازک
 ایچ کون اوروب قیزن کلین اسیراتیلر . اوغلان
 بیلسه موشتی کوردی . قریم الدم دیری اغ شعلو
 بیاسی قوشو کلدی اوغلانک برینی قوجدی . دویب
 اولر کلدیلر . قوشویات قره طاغده اوغلان بیلر
 دیردی . قره قوجی یوکوک اتق تاو ویردی . انجه
 یوزلوا اوغلان انجه قتون شول ویردی مالاکورلوا اوغلان

ال

ال دواخلو کلن الی . اغ النلو بایندر خانه پتیک چردی
 اوغلان الی . بایندر خانک دیوانه وار دی الی
 پادشاه قران اوغلی اوروزک صاغ یاننه اسکایر
 کوردی . جبه جوغه چوغاب کوردی . ددم قورقود
 کلویب شادلق چالدی . بو اغوز نامه دزدی قوشدی
 بکل اوغلی امرانک اولسون دیری . قازی لویاشنه
 نه کلدوکن سویلیدی . یوم ویره یں خانم یروقره طاغک
 قلمسون . کولک لیجه قبا اغاجک کلمسون . الله ویرن
 امیدک اولسون . کونا هکزی ادی کورکلو محمد
 باغشلسون خانم هی . **اوشون قوجه اوغلی شکرک**
یومینی بیان ایوراغوز زمانده اوشون قوجه
 دیر لر برکشی وار دی عمر نه اکی اوغلی وار دی . اولو
 اوغلانک ادی اکرک ایری . بهادر دلویختی بکت

بىرك بك بىكوك اوند اچمردى سندن چاسوس كند
 التتد غني ال ايفره بىك مې بندردى . قوه پوله اوز
 قىلجى قوت وپردى . قوغولاي سكوس همت وپردى
 ياستد غني او جيون يكيدىن مكايولداشلفه قوشدى
 من بىكك او غليم مره كاتر بزرگكل دو كشم ديدى . كافر
 تكور ايدرتقلان مره قوات او غلاني من سكا ورام ديدى
 الي بولي كوزي ال الربي . او غلامك اورزته سوردي
 او غلان قلقانتي كوزه قوشولمى دى . بو قورون اشاغه
 كافر او غلاني قتي اوردى . قلقان او اندى تو غلاني
 بوغردى . قبا قلون صيردى . او غلاني ايمادى كوزله
 دو كشد يله . قوه پوله د اوز قاييله طار تشد يله سر به
 سر به ميدان قىلجى لشد يله . چكىلري طوغرى قىلجى
 كرى او اندى بربرين ايمادى . قوغولاي سكولرايشه

قريشد لوميدانده بغا كې سوسشدر . كوكسولوي لىدى
 سكلوي صندى بربرين ايماد يله . آت اوز دىن ايكى
 قوشد يله طار تشدر . كافر كوجي زياده او غلان زبون
 اولدى . الله تعالي يديلو اروب صوبلش كوره لم بجه صوبلش
 ايد . ريوچ لودن يوجه سن . بوجه تكري كسه بلز بجه سن
 كوكلو تكري سن اده تاج اوردك شيطان لغت قلدك
 بر صوبدون اوتري . در كاهدن سوردك ابراهيمي طوندر ك
 خانم كونه چولغاندك كوترب اوده اندردك اودي بستان
 قلدك . بركوكه صغندم عزيز الله خوجم كاسره ديدى
 كافر ايدرا او غلان اندوكسه تكري كې يلو اوز سن همتك
 يرتكرك وار سنه منم تيش اكي تخانم وار ديدى او غلان
 ايدريا عاصي ملعون سن پرتلوكه يلو اوز رشك من
 عالمري يوقدن واراين اللهم صغندم ديدى . حق

شول اوغلا في طوتك قاروسندن اغ اللرين بعلك
 غافلجه كوركلو باش كسلك . الج قانن يوزنه توكلن
 ديري . اغ سقلو بياك . وارسه اغلمقل . اغ برچكلو
 اناك وارسه بوزلمقل . يالكوز يكت الب اولمزه يوش
 ديري يرك اولمزه قدايي تيمش قوات اوغلي قوات قايدن
 دون بورادن ديري اوغلا دنجي بوراده صويليش كوردم
 نه صويليش ايدر هرزه مرزه سويليه مره ايم كافر التمه الك
 ايفرم نه بگمزنس سني كوردي اوينار . كمنه كي دبور طوم
 چكتم قصار . قره بولد اور قباجوم قينس طوغور قرخي
 طالي شكوم نه بگمزنس كوكسس . دلوب كوكه پرلاره . انجه
 توز لوقتي يايتم زاري زاري ايكلم صندقه اوخم كيشن
 دلر . ياعنه يكتلم صواش ديلر . الباره قور قور برك
 عيب اولور بروكلكل مره كافر ديشلم ديري . كافر ايدن

اغوزك

اغوزك عارسزي تركانك دلوسنه بكرز باغ شوكه ديري .
 تكور ايدر وارك صورك اوغلا بلك نسي درد ديري .
 كافر كلوب اوغلا نه صويليش كوره لم بنجه صويليش ايدر
 التوك غي ال اغري بلورن بلك دره بلك قتي قره بولد
 اور قبيلك بلك دره بلك قتي اكنوك غي مور طومك
 بلك در بلك قتي . يانك غي يكتلر بيلك در بلك قتي اكر
 بلك بونه ايمشسه كچه يدكن جنك ايدر ك . اغجه يوزلو
 قين ياي لوطار تشيدق . اغ يلكلو ادنكن اوخلو
 اتشيدق . سن بلك نه نسن . اوغلا ديكلم مره ديري .
 بلك اوغلي بوراده صويليش كوره لم خاتم نه صويليش ايدر
 مره كافر سن ميني بلمز بيسين . اغ التلو بايندر خانوك
 بلكر بكيسي سالور قران قرطاشي قره كونه چپار تدي
 دونه بلمز و لك اورن دودن اوغلي الب رستم بوزاسلو

طای سکوکی مکا ویرکل . کوکسندن ارصا یغیم سنک
 آپجون . اغ یلکلو او تگون او خک مکا ویرکل . اردن اره
 بکوره . یم سنک آپجون . الا کو زلوا وچ یوزیکیدک مکا
 ویرکل . یولدا شلفه دین محمد یولنه دوریشیم سنکچون دینغی
 بکل ایدرا ولیم اغزک آپجون او غول . اوله کم منم کجشی کونجی
 آکدریمه سن دیدی . مره کایم کتورک او غلم یکسون . ال
 اینرم کتورک او غلم بنسون . ایل اورکهدین او غلم میدانه
 وارسون کرسون دیری . او غلانی طوندیلر . اتاسیلم
 اناسیلم کلدی کورشدی . القربن او پری . اوچ یوز
 یکیدی یاننه برقدی . میدانه واردی . ال ایغزچتکم
 یغی قو خوس السنه ایاغی یره دو کوردی . نوزی کوکدر
 چقردی . کافرلر ایدر بولت بکلک در بر چقارن . نکور
 ایدر مره او کات کورک بولکل بکلسته نردن او کز من چقارم

دیری

دیدي . کوزجی کوزلوی . کوردی کم آت بکلک بکل اورزن
 دکل . آها بر قوش دکلوا او غلان در کلوب نکوره خبره
 دیدي . ایدر آت یراق وایشق بکلک بکل ایچنده دکل
 دیدي . نکور ایدر یوز ادم سچلوک طراقة چاتلک او غلان
 قور قودک او غلان قوش یوردکلوا اولور میداخی قون
 چقار دیدي . یوز کاتر سچلوب او غلانک اورزنه کلشن
 او غلان کافر **صوبلشن** کوره لم نه صوبلشن ایدر او غلان
 او غلان ای او غلان حرام زاده او غلان التند ال
 اینوی ارق او غلان . قره بولاد او قیلبی کدک او غلان
 الندی کی سکوسی صتیق او غلان . اغ نوز لوبیایی کید
 او غلان بکلکند طقسان اوقی سیرک او غلان یاننه
 بولد اشاری چپلاق او غلان . قرانکولجی کوزلوی چونکه
 او غلان شوکی ملک سکا قاتی پوصدی میدانه کی

آخر نلر اولري • تلر قوردي • منم باشمه ديري • قلقوبجي
 اوغل يرمده طوري كلدم • بويي صنسون • ال ايفري بطون
 بندم • آوا وليوب قوش قوشليوب كرزك بوكلدي سرچي
 مني يره چالري صاغ ايلونم صندي • منم قره باشمه نلر
 كلدي • قره قره طاغردن خبر اشمش • قنلو قنلو صولرور
 خبر كچمش • دمور قابودر و ندرن خبر وارمش • الحجه
 اقلوشوكلي ملك قبي بوشمش • بوسدو غنن قره طاغرز
 طومان دشمش • ياندوغي يرده بك بكلي طونك ديش
 قاروسندن • اغ اللرس بقلك ديش • قان الاجه اوردي
 چابك ديش • اعجه يوزلو قيزني كليني بسير ايلك ديش
 قالقوبجي اوغل يركدن طوري كلكل • يليسي قاره قاضلق
 اتوك بطون بنكل • ارقوري تيان الاطاعي دورتن اشقر
 اغ النلو بايندن • خانك ديوانه دورن • اوغل اغردن

بايندره

بايندره سلام ويركل • بيلر بكي اولان قزانك ال او بكل
 اغ سقللوبام يوكلو ديكل • البتده والبتده قزان بك مكا
 يتشسون ديري ديكل • كلمز اولسك ملكت يوزلب خراب
 اولور يتزم كلنوم اسير كندي • يملو بلكل ديري • يوا داده
 اوغلان بيكسنه صوليش كوزم خانم نه صوليش ايدربيه نه
 سويلرس نه ايدرس • بفرمله يور كيم نه طاغرس • قالقوبجي
 يرمده طورمغم چوق • يليسي قره قاضلق انومه بنكوم
 چوق • ارقوييلي الاطاعي اوليوب اشماغم يوق • اغ
 النلو بايندرك ديوانه وارمغم يوق • قزان كيدر مني انوك
 ال او پكام يوق • التوكده غي ال ايفري مكا ويركل • قان
 دركي چا بدير يم سنك اچون • ايني بك دمور حونك
 مكا ويركل • بكي يتعا دكدر يم سنوكچون • قره بولاد اوز
 قياچك مكا ويركل • غاقلووجه ياشلر كينم سنكچون • قرغو

اره بندم قره طونلو کافرله اوغرا امدم ۱۰ لاکوزلو بیکتلم
 فردردم صاغ دراسن دریکتلم اوغول قاپورمه اوج
 کوندر قوشلغم یوخ اوغل آت اوزرتن مینی قاپ درشکه
 چقاردیری اصلان انکی ینه اصلان زره اتاسی آت اوزرتن
 قورادی صا تری درشکه چقردی جیبس اوزرینه بوزدی
 بتوس اورتدی بویکایکت بکل کوردلرکم اوزرلشن هر
 بری اولوانه کلدی بکابیش کون اولدی دیوانه چقردی
 ایما غناک صندروغین کسیده دیدی برکیجه دوشکنده
 قتی قتی اکلدی آه ایتدی خاتونی ایتدی بک یکدم قلابه
 لقی یاغنی کلسه قایتز ایرک بطوکه الا اوغ صلو خندسه
 اکلمز ایرک کشتی قویندن یان حلالنه سترین دیمزنی اولوز
 نه در حالک دیری بکل ایرکورد کلم اتدن دشدم ایماغم
 صندی دیری عورت الینه چالری تراوشه سویلدی

قراوش

قراوش چقوب بتوجیه سویلیدی اوتوز اکی دیشدن
 چقان بتون اوردوید یا بلدی بکل آتدن دوشمش
 ایماغنی صخش دیو مکرکافک چاسوی واریدی بوخیری
 ایشدب واریدی تکوره جنر ویردی تکور ایدرتالغوی
 بروکزدن ارو صورك یا تویرده بک یکل طونک اغ
 اللین تار و سندن بفلک غاقلوجه کورکلو باش کیشک
 الج قان بر یوزینه دوکله الین کون چاپک تزی کلتن
 یسیر ایرک دیری مکر بکلکه ارنه چاسوی حاضر دی
 بکل جنر کونترردی ایدر باش براغنی ایلک اوزر کوز
 یینی کلور دیری بکل یو قرو یا قدی کون اراق یر قانی
 دیدی اوغلبخوغن یاننه کتورب صولیش کوزه لم خاتم
 نه صولیش ایدر اوغل اوغل ای اوغول قوانکولج
 کوزلم ایدنی اوغول کوچلو بیلوم قونی اوغل کور

دوغش كوردم • ايلي كوني كوچرك طغوز تومن كرجستانه
 كيدم لم اغوزه عاصي اولدم • بللو بيلوك ديريم • خاتون
 ايدر يكيديم بك يكيديم • پادشاهلر تكرينك كوكه سيدر
 پادشاهنه عاصي اولنك ايشي راست كلمز • اري كوكله
 پاس اولسه شراب اچاره سن كيدم لي خانم ار قورغي تيان
 الاكلا غلروك اولنمش دره • او بگل كوكلك اچلسون ديري
 بگل كوردم • خاتون كشتينك عتاي كلجسي ايدون قاضاق
 اتن چكدر وب بطون بندي او كندي او اوليو كز كرت
 او كندون برپاره لو كيك چغدي • بگل بوكات صالحدي
 بنانك اردنن ايردي • ياي كريس بويننه اتدي • بعا
 اچمشدي • كندويي بريوجه يردن اتدي بگل آت چلويش
 يكدي بله اوچدي • صاغ او يلفي قيا يه طوقندي صندي
 بگل ارو طاردي اغلدي • ابر اولرا و غلم اولو قرداشم

نون

بورق هان بلكندن كز چيقروب • اتنك تركيلرني طردي
 اوردي • ققتاني التندون اياغني برك سرددي • آت وار
 قوتيه اتنك بليسنه دشددي • اوچيلردن ابرودلبندي
 بوغازنه كچدي • اوردوسني اوچنه كلدي • او غلنجوغني
 امران يها دريباسنه قشوقلدي • كوردوي بگزي صاروش
 دلبندي بوغازنه كچمش بولداشلرني صورب اوغلون بوداده
 صوليش كوره لم خانم نه **صوليش** قالقوبني بركون طوري
 كلدك بليسي قره قاضاق اتك بيلون برك ار قورغي
 تيان الم طاعلر اتكينه او و اردك قره طونلوك افرله
 اوغراد كمي • الاكوز لو يكتلرك قردردكي • اغردلره برتاج
 كله خيزمكا • قره ياشم قزبان اولسون اغام سكا ديريم • بگل
 اوغله صوليش كوره لم خانم نه **صوليش** ايدو اوغل اعي
 اوغل • قالقوبني بركون طوري كلدم قره طاعلر اوكنه

اما سوز اولسه بوغاز لردی ارق اولسه قلاغن دلردی
 اوده بللوا اولسون دیو اما سوز اولسه بوغاز لردی
 اگر بکلر کیمک السه قلاغن دلوک اولسه بکل سورنجیدن
 دیو بکل کوندر لرردی قزان بک ایور برهنه اتکیدر
 ارکی درخاتم ارکوردیدلر خان ایدر یوق ات اولسه
 اراو کوز هنرا نکدر دیری بوسوز بکل خوش کلدی
 بکل ایور الیرا بچند بری قوصتمزدن با بجه با تورد
 دیری بایندر خانک بختی سی اوکند دو کدی خانه
 کوسدی دیوانه بچدی اتن چکلرا ام کوز لقا
 یکتلری الوب ایوته کلدی او غلنجملری قرشو کلدی
 او خشمی اغ یوز لو خاتونند سوبلیدی خاتون
 بوراده صوبلیش کوز له خاتم نه **صوبلیش** ایور التوت
 تختم ایاسی بکم یکت کوز اچون کورد و کم کو کل

دیور

دیور وب سورد و کم قلقونچیا برکن طوری کلک ام کوز لو
 یکتلرک بانکه صالاک ار قوبیلی ام طاعده دون اشک
 اقتدیلی کور کلو صودن دون کچدک اغ النلوبا بیدن
 خانک دیوانه دون واروک بکلر له یووک اچرک قملو
 قومیله کاکشدی غریب باشک غوغاده قالدیمی قیخانم
 التورک بختی اتک یوق التورک التون اشق جیه سی یوق
 الا کوز لو بیکلر وک او خشا من س اغ یوز لو کور کلو کل
 سوبلیش من نه در حالک دیری بکل صوبلیش کوره کم
 خاتم نه **صوبلیش** ایور قلقونچیا برمن طری کلام بلیسی
 قوه قاضلق ات بطون بندم ار قوبیلی ام طاعده
 دون اشدم اقتدی کور کلی صوبی دلوب دون کچدم
 اغ النلوبا بیدرک دیوانه چیار واردم الا کوز لو بکلر له
 یدم اچدم قملو قومیله کور کلو کوردم خاتمک نظری بزی

خوش اولوردی شمدی بونی کیمه ویرر کم خاصلی خوش
اولادیری • دده قورقود ایر خانم بوتک اوجینی دینی
بریکین دیره لم دیری اغوز ایله قراول اولسون دیری
خان بایندر کیمه ویره لم دیری • صاغنه صولنه بتدی
کسه راجی اولدی بک دیرلردی بریکت واردی اگا
بتدی ایدرسن نه دیرسن بکل راجی اولدی قالدی
بر اوپدی • ددم قورقودمت قیاجن بیلنه بیلدی چوماغ
اغوزنه برقدی • یایی قاروسنه کچوردی • شه یاز
ایزلی چکدردی • بوده بتدی • حصنی قومی ایردی
ابونی چوزدی • اغوزدن کوچ ایلدی برده نه کچنه
داروب وطن حواتری • طغوز تومن کرجستان اغزته
دارب قوزدی • قراوللق ایلدی • یاد کا قزکله یاش
اغوزه ارفغان کوندردی بیلن برکته بایندر خان

دیوانه

دیوانه وارردی ینه بایندر خانده ادم کلدی تین
کله سن دی بو پس بکل کلدی • پیش کشن چکلدی • بایندر
خانک الین اوپدی خان دخی بکلی قرتقلدی یخشی
ات یخشی ققتان وانر حرق ویردی • اوج کون تام
اغزلدی • اوج کون دخی بکلی اوشکار ایله قوتقلیه لم
بکلر دیری او جفرتلر • چون اوپراخی اولدی کم ات
اوکرم قاجن کم چکوب • اوخ اتاغ اوکر سالور قزان
نه اتن اوکدی • نه کنزین اوکدی • اما بکلرک هنریت
سومیلدی • او جیبوز التمش التی الپ آو بنه • قتلو
کیمک اوزنیه یوریش اولسه • بکل نه وای قورردی
نه اوخ اتردی • هان یایی بیلکندن چیقترردی
بغانک صفتک برینه اتردی • چکوب طرغرردی
ارق اولسه قلاغی دلردی اوده بیللو اولسون دینو

چو کوردی د په کوزک کند و قلیله بوینی اوردی •
 دلری یای کریش طاقدی سرری سورری مقاره
 پترسنه کلدی بوکلر قچم ایل پیا غلو قوجه اغوزه
 موشتی کونردی اغ بوز انلر بیون یوریشدیله
 قال اغوز لدرنه جنر کلدی ات اغزلو اوز قوجه
 اونه چپار کلدی اتا سته بساطک سوخ ویردی •
 موشتلق اوغلق دپه کوزی دپلری دیری • قال اغوز
 بکلری بتدیله صلاحانه قیاسنه کلدیله • دپه کوزک
 باشی اورینه کتوردیله ددم قورقود کلری شادلق
 چالری قاری ارتلری باشنه نه کلدی کن ایوی ویردی •
 هم بساطه القش ویردی • قره طایمه ایتد وکلر ایش
 ویرسون • قاتلو قاتلو سوردن کچت ویرسون • دیری
 ارکله قرد اشک تان ارک قال اغوز بکلری بوکدن

ور

قرتزدک قادی الله یوزک اغ اینسون بساط دیری
 اولم وقتی کلد و کنده اری ایما ندن ایرمشون کاهلر
 اوی کور کلو محمد مصطفا یه بغشلسون خانم هی
بکک اوغلی امرانک بوینی بیان ایدر
 قام غان اوغلی خان یایندر برتدن طور مشدی اغ
 یان ایوی قره برک اوزنه دکور مشدی • الا صوان
 کورک یوزینه استمشدی • بک یرده اپک خالیجه سی
 دو شمشدی • ایچ اغوز طاشن اغوز بکلری یغناق
 اولمشدی • طفوز بو من کرجستانک خراجی کلدی •
 برات برقیلیج بر چوماق کتوردیله • یایندر خان قتی
 سخت اولدی ددم قورقود کلدی شادلق چالری
 خانم یه سخت اولور سن دیری • ایدر پنجه سخت اولیام
 همریل التون انچه کلور دی یکید یکه قورردن خاله

اوغلي قران. اتام ادين صور اولشك قبا اعاج. اتام
 ادين دبرسك ققان اصلان منم ادم صور رشك اروز
 اوغلي بساط در ديري. دبه كوز ايدر امدني قرداشلر
 يته مكا ديري. بساط ايدر مره قوات اغ ستالو بياي
 اعلمش سن. قريچق اغ برچكلو انامي بوزلمش سن. قزانم
 قاني اولدر مشتن اعجه يوزلونيكي طول المش سن
 الاكوز لوبيلكرين اوكسوز قومش سن. قوريم سني قره
 بوارد اور قياچم طار ينجه قفالو بوركلو باشك كسينجه
 المجه قانك يريوزينه تو كينجه قرداشم قياتك قان المينجه
 قومم ديري. دبه كوز دحي بوراده صويلش ايدر قالفو
 يني برمنه طورم ديردم قان اغوز بيلكرننه عهدم
 يوزام ديردم يكيده طوغانم قيرم ديردم بركن ادم
 اته طوبم ديردم. قان اغوز بيلكري اوزر مديلو بكم

دروع

ديردم تجو بني صلاحانه قيا سنه كرم ديردم اغر ما بخلق
 طاشله اتام ديردم اينوب طاشن باشنه دوشين اولم
 ديردم. الاكوزده ايردك يكت ميني طتلوجانرت
 ايرسون قادر سني ديري دبه كوز يردحي صويلش ايدر
 اغ صقللو قوجد لوي جوق اغلمشم اغ صفالي قريشي
 طوتري اولكوزم سني اغ برچكلو قريچكلري يچكلري
 جوق اغلمشم كوزي ياني طوتري اولكوزم سني چياغي
 قاردمش يچكلري جوق بيشم. يكلك لوي طوتري اكا
 كوزم سني الجوكزي قنالي قوجغز لري جوق بيشم.
 قارچولري طوتري اولكوزم سني ايله كم چكرم من
 كوز بكوني هج يكيده ويرسون قادر سكري كوز بكوني
 كوزم كوزم اي كوزم يالكو زكوزم ديري بساط قايت
 يرننه طور يكلدي بغراكي دبه كوزي دزي اوزرته

ايدرسكا اولم يوعيمش . شول مفاره يي كوردكي بساط
 ايدر كوردم ايدرانده اكي قيلج واربري قلوبري
 قنسوز اول قنسوز كسز منم ياغني وار كسور منم باشوي
 كس ديري . بساط مفاره قنوسنه واردي كوردني بر
 قنسوز قيلج طارنراينز چتره . بساط ايدر من موكابي
 تكلف يا بنمايم ديب كند و قياچي چخودي طوئري اكي
 پاره يولدي واردي براغاج كتوردي قيلجه طوئري
 ابي دحي اكي پاره ايلدي بسن يا بيني الله الذي اخل
 اول قيلج اصل زنجيري اوردي قيلج يره دشدي
 كوملدي كند و قياچي قننه صوقدي . بلچا غندن اول
 قياچي برك طوئري . كلدي ايدر مره ديه كون پنجه سني
 ديري ديه كوز ايدر مره اوغلان دحي اولدكي بساط
 ايدر تتركم قورتردي . ديه كوز ايدرسكا اولم يوعيمش

ديري

ديري . چاغروب ديه كوز صوبلش كوره لم نه صوبلش
 ايدر كوزم كوزم يالكوز كوزم سون يالكوز كوز له من
 اغوزي صندر مشدم اله كوزدن ايردك يكت بني طنلو
 جاتدن ايرسون قادر سيني . ايلكم من چكوم كوز بوكوني
 هج يكيدي وير مسون قادر شكري كوز بوكوني ديري .
 ديه كوز كته ايدر قلازده قوپارده يكت برك نه يردنه
 قرانكودون اچخند بول از سلك او موك نه دره قبا علم
 كوترن خانكوز كيم قريش كوني او كدين اغ سقالي ياك
 ادي نه دره اله ارن اردن ادين يا شور مق عيب اولور
 ادك نه دريكت ديكلكا ديري . بساط ديه كوز صوبلش
 كوزه لم خانم نه صوبلش قلازده قوپارده يرم كون او داج
 قر كودون اچخره بول از سم اموم الله قبا عالم كوترن
 خانمزا ايندر خان قريش كوني او كدين دهن العز ساور

ایدرای صقار قوج منم یزه دن هلاک اولجاغم بیلدک
 شویله چلایم سنی مفاره دیوارنه کم قویرغک مفاره
 یغلسون دیدی بساط قوچک باشنی دپه کوزک
 الله صونزی دپه کوز بوینزندن برك صونزی قالدیجی
 بینوزدریله الله قالری بساط دپه کوزک بودی
 اراسندن صحریوب چقدی دپه کوز بینوزی کوزرب
 یره چالری ایدر اوغلان قوزتلدیجی بساط ایدر تکرم
 قوزتردی دپه کوز ایدر مه اوغلان ال ستول برماقنه
 کی یوزوکی برماغک طاق سکا اوخ و قیلج کارایلمسون
 بساط الدی یوزوکی برماغنه کچوردی دپه کوز ایدر
 اوغلان یوزوکی الوب طاقندکی بساط ایدر طاقندم
 دپه کوز بساطک اوزونه قودی جنجزل چالری کشدی
 صجرادی کیلک برده حوردی کوردی کم بوزک کیته

دم

دپه کوزک ایماغی التند یا توره دپه کوز ایدر قوزتلدیجی
 بساط ایدر تکرم قوزتردی دپه کوز ایدر اوغلان
 شول کبندی کوردکی ایدر کوردم دپه کوز ایدر منم
 خزیم وار اول قوجه لولماسونلر وار مهرلردی بساط
 کبند ایچنه کوردی کوردی کم التوه ایچنه یغلمش بتارق
 کندوزین اوتدی دپه کوز کبندک بتوسن الدی ایدر
 کبند کوردکی بساط ایدر کوردم دپه کوز ایدر شویله چلایم
 که کبندله طار طغان اولسن دیدی بساطک دلینه
 برکلدیکم لا اله الا الله محمد رسول الله دیدی دیدی
 هماندم کبند یارلری دیدی یردن قنوا چلدی یردن
 طاشره کلدی دپه کوز کبند الیس صوقدی ایله
 قاچدیکم کبند زبروت بر اولری دپه کوز ایدر اوغلان
 قوزتلدیجی بساط ایدر تکرم قوزتردی دیدی دپه کوز

اتدي. اول دخي پاره لندي برپاره سي دپه كوزك
 اوكنه دشدي. دپه كوز سچرا دي بقدي. بساط كوردي
 اين الن چالدي. قاص قاص كلدي. توجه لره ايدر
 اغوزدن ينه بزه. بر طرفنه قوري كلدي ديري بساط
 اوكنه قاندي طوئي. بوغوزدن صالندرددي. يتاغنه
 كئورددي اروكنك قونجه صوقدي. ايدر مره توجه لر
 اكنه وقتي مويي مكا چويره سريام ديري ينه اوئي
 بساطك خچري واردي اروكني ياردي اچند چخند
 ايدر مره توجه لر موكل اولوي تندن در ايتديلر بلنزن
 اتا كوزندن عييري برده ات بو قدر ديدلر بساط دپه
 كوزك ياشيني اوچنه كلدي. قاق قالدرددي. باقدي
 كوردي كم كوزي اتر. ايدر مره توجه لر سوكلكي اچان
 قوك قزسون ديري. سوكلكي اوچاغه بر قدر قزدي

بساط

بساط النه الدي. ادي كوركلو محمد صلوات كئورددي
 سوكلكي دپه كوزك كوزنه ايله يا صدي كم دپه كوزك
 كوزي هلك اولدي. شويله نغره اوردي. هيمرددي
 كم طاغ و طاش يا تگولندي بساط سچرا دي. قتون
 اچنه مقاره يه دشدي. دپه كوز بيلدي كم بساط مقار
 ده در مقاره نك قنوس الوه بر اياغني قتونك برياننه
 برين دخي برياننه قودي. ايدر مره قتون باشلدي اچ
 بر بركل. كچ ديري بر بركلوب كچدي. هر برينك باشلان
 صفدي. توفلجي لرد ولتم صفاره قوج كل كچ ديري. بر
 قوج بر نون قالكدي. كرنوب سوندي. دفي بساط قوجي
 بصوب بوغزلدي. دريسي يوزدي. قور غيله باشيني
 درين ايرمدي. اچنه كوردي بساط دپه كوزك اوكنه
 كلدي. دپه كوزده. بيلدي كم بساط دري اچنده ده

بساطه قرشوكلدي • بساطه بياسنك اين اوپدي
 اغلشديلر بوز لشدلر • اناسنك ايونكلدي • اناسي
 قرشوكلدي • اوغلبخونغي قوجدي بساطه اتاسنك
 اين اوپدي • كورشدر بوز لشدلر • اغوز بيليري ديري
 به لرا بچله اولري • بساطه ايدر بيلر قرداش اغزنيه
 ديه كوز ايله بولشورم ته بيور رسزدي • قزان بيلك
 بوراده صويليش كوره لم خانم بجه صويليش • ايدر
 قره اورن قوپدي ديه كوز عرش بوزته • جوردم ايمادم
 بساطه قره قتلان قوپدي ديه كوز • قره قره طاغله
 جوردم ايمادم بساطه قتان اصلان قوپدي ديه كوز
 قلك سازلده جوردم ايمادم بساطه ار اولشك
 يك اولسك مره من قزان بجه اولياس بساطه ديري
 اغ صقلوبياكي اغلمغل • اغ برچكلر اتاكي بوز لشمغل

سباط

بساطه ايدر البتده واردم قزان ايدر سن بيلورسن
 بياسي اغلدي ايدر اوغول اوچاغم استوز قومه كرم
 ايله وارمه ديري بساطه ايدر بونغ اغ سقا للوعزبن
 بايا واردم ديري • اسلمدي بيلكند برطونام اوخ
 چقردي بيلنه صوقدي • قياجن حايمل قوشندي •
 ياي قاروسنه برقددي • انگلر ب قورددي • بياسنك
 اتاسنك اين اوپدي • حلاللشدي خوش قالوك ديري
 ديه كوز اولدغي صلاحه قياسنه كلدي • كورددي
 ديه كوز كونه قرشوار خاس ويرمش مالكون چكلري
 بيلنده براوخ چقردي • ديه كوزك بفرينه براوخ
 اوردي اوخ كچدي باره لندي بردخي ايتي اول
 دخي باره باره اولري ديه كوز قوجده لره ايتدي بو
 پر ك سكلې بزي او شندرم ي ديري بساطه بردخي

اروزه قان قوصدردي ميدان بوزنده قرداشك قان
 سلچك اودي صندي جان ويردي. قان اغوز بکلر با
 دجني کیميني زبون ايروب کیميني شهيد ايلدي. یردي
 قاتله اغوزي یردن سوردي کسم ديري کسدي
 کونه اکی ادم بيش بوز قتون استدي بولو قوجه
 ايله پيا غلو قوجه اكا خدمتکار ویردلر دورت اوغلي
 اولن برين ويردي اوج اولن برين ويردي اکی
 اولن برين ويردي اکی اوغلبچم واردي برين
 ويردم یري قالري چورلري نوبت کرومکا کلدی
 اینی دجني استرلر خانم مکا مرد دیري. یساطک
 قرائتکو کوزلري یاشله طولري قرتن ایشچون بیلش
 کوره لم خانم نه **صویلمش** ایدر ترک یرده تکلمش
 اوتا خلرک او ظالم پتدردي اول قرداش یوکرک

اولان

اولان اتلرک تا اول سندن او ظالم سچدردي اول
 قرداش بسرک بسرک دو لک قضا زندن او ظالم
 یردي اول قرداش شولنگه قرد و غک قتونک او ظالم
 قردی اول قرداش کوبخلم کتوردک کلچوکلک او ظالم
 سندن یردي اول قرداش اغ سقلو بیای اوغولدی
 اغلندک اول قرداش اعجم بوزلواناچی صینرلندک
 اول قرداش فرشتوتیان قره طاعم یوکسکی قرداش
 اقلدی کورکلو صویک طشتقون قرداش کوچلی
 بیلم قونیا قرائتکو کوزلر و ملک ایری قرداش قرداشدن
 ایرلدم دیو چوق اغلدي. زارلق قلدي. اول خانون
 کتپه براسیر ويردي. رارا و غلکي قورتار دیري
 خانون الوب کلدی اوغلی یرنه ويردي هم او غلک
 کلدی دیواروزه مرشتلدی. ^{آروز صونری} قان اغوز بکلر ایل

بساط شدي ايتن دن كلدي وارين بوليكې مكا سر
 اسير ويريدې اوغلا بنجمن قور تريم ديري بساط التولو
 كونلكن تگوب او نور را يک کور ديلوکه برخاؤن کشي
 کلور کلدي اچرو بساط کردي سلام ويردي اغلدي
 ايدر اوچنه صغيان الوکلو اوغلي اديل تکينوز نه
 قتي پايالي اچ اغوزده طاش اغوزده ادي بللو آروز
 اوغلي خانم بساط مکامد ديري بساط ايدر نه دل
 قريچي ايدو يالنجي دینه يوزنه برار قوپري پايلمند
 اغوز ايلين قوندر موي قره بولد اور قيلجلو کسن
 تلنجي کسد رموي قرغواچدا ارينادنلرايلدره مدعي
 مابن اوحي اتلر کار قلدي ايلدي باشي قزانه برض
 اوردي قرداشي قره کونه السه زيون اولدي بيغي
 قانلو بکدر امن السه زيون اولدي اغ سطلو سيالک

بشوز قتون ويره لم ديري دده قور قود بويله ديچ
 ديه کوز ايدر خوش اويلم اولسون اوت نم مكا آكي
 ادم ويرک يکرم بنم پشورسون من بيايم ديري دده
 قور قود دوتري اغوزده کلدي ايدو يوکلر قوجه ايله
 پياغلو قوجه ديه کوزه ويروک آش پشورسون ديري
 وهم کون آكي ادم ايلم بشوز قتون اسدي ديري بونلو
 دنجي راضي اولدي دورت اوغلي اولن برين ويردي
 اوجي قالدې اوج اولن برين ويروب آكي قالدې
 آكي اولن برين ويردي بري قالدې قابت مان ديلر
 برکشي وارايدي آكي اوغلي وارايدي بر اوغلي دورت
 بري قالمش ايري کورنوبت حوله نب اکا کلشدي اتاي
 قزباد ايدوب اغلدي زارلق ايلدي مکر خانم آروز اوغلي
 بساط غز ايه کفش ايري اول محلل کلدي قريچي ايدر

بساط

بریو جده طاغ و اردی یول کسیدی ادم الدی یویک
 حراپی اولدی اوز نه بر قاج ادم کونردیلر اوخ اندلر
 باندی قیلج اور دیلر کسیدی سکویل صایخ دیلر
 ایلمدی چویان چولق قالدی هب بدی اغوز دن
 دینی ادم بیلمک باشلا دی اغوز یغلوب اوزنه واردی
 دپه کوز کوروب قادی براغاجی برتا توپردی
 اتوب اللی التمش ادم هلاک ایلمدی ایلم باشی قرانه
 ضرب اوردی دینا باشنه طار اولدی قرانک خدایشی
 قره کون دپه کوزالتد زبون اولدی دوزان اوغلی
 الب رستم شهید اولدی اوشتون قوجه اوغلی کی
 پهلوان التد شهید اولدی اروق جانده اکی
 قرناشی دپه کوزالتد هلاک اولدی دمور طوتلی
 ماق التد هلاک اولدی بیغی قاتلو بکوز امن

المن

التد زبون اولدی اغ صقلو اوز قوجه تان صدره
 اوغلی قیانه ساجوکل اودی یارلری اغوز دپه کوز
 کار قیلدی اور کدی قاچدی دپه کوز چوزب اوکن
 الدی اغوزی صالی ویرمدی کورینه قوندردی
 الحاصل اغوز بدی کره اور کدی دپه کوز اوکن الهب
 بدی کره برنه کتوردی اغوز دپه کوز التد تمام زبون
 اولدی وارد لرده قور قوی چمردیلر انوکله طانتد
 کلوک کیم کسلوم دیلر دم قور قودی دپه کوز کونرد
 کلدی سلام ویردی ایدر اوغول دپه کوز اغوز اوکن
 زبون اولدی یوکلدی ایانک طبر اغنه منی صالدیلر
 سکا کسم ویره لم دیر لردیدی دپه کوز ایدر کونده
 التمش ادم ویرک بکه دیری دده قور قود ایدر یو جهلم
 سه ادم قورق د و کدر س دیری اما کون اکی ادم ایله

اغوزك باشنه زوال كوردك ديري چوبان بو
 بناغي كورجك عبرت الربي كرو دوندي صپان
 طاشنه طوتبي اورد چته بيودي چوبان بناغي
 قودي قاجدي يتون اردنه دشتدي مكر اولم باينر
 خان بكاريه سيرانه قشله دي بويكارك اوزرنه كلديله
 كورد لركم بر عبرت نسنه يا توره باشي كوي يلور سين
 چوره الديلر ايتدي بريكت برني ديري ديدكچي بيودي
 بر قاج يكت دجني ابديلرد بدلره ديدكلر نجه بيودي
 اروز تو جه دجني اينوب ديلري مهوزي طوقندي
 بو بناتق يارلري اچندن بزاو غلور جقددي كودسي
 ادم دپه سنده بر كوزي واوا روز الربي بو او غلاني
 اناكته صاردي اير خان موني مكا ويرك او غلم شياطلم
 بشلياي ديري باينر خان سنك اولسون ديري

اروز

اروز دپه كوزي الربي ايونه كتوردې بيودي بردايه
 كلدي اچكلني اغزنه ويردي بر صوردي اولانجه سويين
 الربي اكي صوردي قاتن الربي اوچ صوردي جانن
 الربي بر قاج دايد كتر ديلر هلاك اندي كورد ميلر
 اولمز سودايلم بسيلالم ديديلر كونه بر قزان سود تيزدي
 بسلد يله بيودي كوز اولدي او غلنچلر لم او يار اولدي
 او غلا بختلر كيمنوك بورتن كيمينك قولاغن يماك بشالدي
 الحاصلي اوردي بونك او بندن قتي ايجيدلر عاجز
 قالديلر آروزه شكايه ايدوب اغلشديلر اروز دپه
 كوزي دو كوي سو كوي يصاق ايلدي اسلدي احتر
 ايونون قودي دپه كوزك بري انه سي كلوب او غلنك
 بر ماغنه بريوزك كچوردې او غل سكا اوخ با تمسون
 تنوكي قبالج كسمسون ديري دپه كوز اغوزون چقددي

وقتن دوشن منم او غلنجم در بلكه ديدى بكار بنديلر
 اصلان يتاغى اوزرینه كديلر. اصلاى قالدرب اوغلاى
 طوتديلر اوز اوغلاى الوب ايون كتوردى. شاديلق
 اذيلر. يه ايجم اولري اما اوغلاى نعدر كتوردلر سه طوردلر
 كرو اصلان يتاغنه واردى كرو صوبت كاتوردلر دم قورقود
 كلدى. ايدر اوغلام سن انسانن جو انله مصاحب
 اولغل. كل يخشي آت. بين يخشي يكتلر يله اش يورمت
 ديدى. اولور داشك ادي قبان سلجكدر سنك
 اوك بساط اولسون. ادي من ويردم ياشوكي اقه
 وپرسون ديدى. اغوز بركون بيلايه كوچدى اوزك
 بر چوباني واردى. اذنه قورقور قوجه صاري چوبان
 ديلردى اغوزك او كچه بوتون اول كمشه كوچمزدى
 اوزون بكار ديمكلا مشهور بريكار واردى اول بكاره

بيلر

بيلر قومشدي نگاهدن يتون اوركدي چوبان ارجه
 تامدي ايلرو واردى كوردى كم بري يتزلري قنات
 قناده يغل مشلرا اوچولر چوبان كينكى اوزرلرینه
 ادي. بري يتزنيك بري طوتري. طع ايدوب در حال
 جاع ابلدي يتون اورككه باشلدي چوبان يتونك
 اوكنه سكرتري. بري قيزي قنات اوروب اوچدي
 ايدر چوبان ييل تام اوليجي منده امانتك واركل ال.
 ديدى. اما اغوزك باشنه زوال كتوردك ديري
 چوبانك ايجنه قورخودشدي. اما يتزك در دنت
 بکزي صارردى زمانه اغوزكته بيلايه كوچدي چوبان
 كته بوبكاره كلدي. كنه يتون اوركدي چوبان ايلرو
 واردى. كورديم بريغاق باغور يلدز يلدز يلدز
 بري يتزي كلدي ايدر چوبان امانتك كل ال. اما

قودك نراولدي قره ايللو قوتونكي بوكلي قودك قوج اولدي
 اله كوزلو كوكلو حلالك بوكلو قودك اصلان اولدي دينا
 يئتك بيايله كورشدي الله قالن بلكو رشدي پس بر
 اغوزون بلكو حصاره يوريش انديله نغا لدميله بيايله يئتك
 كز لو يقا طوبن بيلشدره اكي حسرت بر بر نه بولشدر ايسوز
 بك قوددي كي اولشدره تكريه شكر لو قتلدره قلمنك
 كليساسن يقوب بر نه مسجد يا بد لر عزيز تكريه اده قودنه
 او قتلدره قوشاك الة قاني قاشاك اروسني يئتك كو كچي كني
 طنوز لمة چرقاب چوقه بايندر خانه بچيك چقر ديلو
 باقيس غازي لره بخش انديله دونلر اولر نه كلدي لر
 ددم قور قوت كلوين بوي بويملدي صوي صويملدي
 بو اغوز نامه يئتك اولسون ديري يوم ويره ين خانم
 يرلر قره طغلا زون قعاسون كوكه ليجه قبا اغاجان

كلمون

كساسون اغ صعلو بياك يري اوچق اولسون اغ
 برچكلو اناك يري بهشت اولسون اخر صوكي اري
 امانده اير مسون اغ النوكه بش كلمه دعا قلدك قولا
 اولسون كناهكري اري كوركلو محمد مصطفى ايزي
 صونيه يا غشاسون **خاتم هي** **بساط دپ**
كوزي اولدردي توي بيان ايدر خانم هي
 مكر خانم بركون اغوز او توردكي اوستنه يعني كلدي
 دون اچنده اوركدي كوچدي چتوب كيدر كن اروز
 قوجه نك او غلنجني دشمنش بر اصلان بولپ كوترمنش
 بيلمش اغوز كنه آيا مله كلوب بورده قوتري اغوز
 خانك ايلچيني كلوب خبر كتوردي ايدر خانم سازي
 بر اصلان چقرات اورده ابول ابول يوريشني ادم كچي
 ات بصوبن قان سمورده اروز ايدر خانم اوركد كمن

انادن طوغمك سن اتون اولمك كنهه زرق مبروك
 كسه به كوچ ايتك نمويرد. احدسن الله صدسن ادم سن
 تاج اوردك. شيطانه لعنت قلدك بر صوچن او تو ري
 دركاهه سور دك نرود كو كه اوخ اتري. ترني يارق
 بالني تر شو طورك. اولو لقمه حدك سنك بويك قلدك
 يوق. با جسمه جدك يق. اوردغن اولميان اولو سكرې
 بصدوغن بلور ميني بللو سكرې. كو تر دوك كو كسد
 يتورن كو دكلو سكرې. قاذوغن قهراين قهار سكرې
 بر كو كه صغندم. جلابم قادر سكرې. مرد سندن
 قره طو تلو كانه ايت دپرم ايشوي سح او كار ديدې
 هاره دم ات صالري. بيل كې يتدي. بيلم كې يابشدي
 كافرك چكنه بر قبلاج اوردې كيمي كجتي صاغرا دي.
 التي برمق در كلبي زخم اير شدر دي. قره قاي سوزلري

قره

قره صغري صوقايي طلوقان اولري. قره باغي بوكلري
 بوكلو اولري. هان دوندي فليعه قاچري. يكلن اردن
 يتدي حصار قوسنه كرمشكون قره بولات اوز قبليچه
 اكسه سنه ايله چالري كم باغي طوب كې بره دوشدي
 انون يكلن آره دوندر دي لشكره كلدي. طلساق اولو
 قاضاق قوجه صالي دبر مشلر جقوب كلدي. هاي
 يك يكلر كاري كم اولدر دي. ديو صويليش كوره لم خانم
 نه صويليش ايدر قيبانك ميه سني بوكلو قودم نر ميور
 ميه ميور اين بلسم قره ايلوم قينوني بوكلو قودم قوجيدر
 قينوندي اين بلسم. اله كوزلو كور كلو حلام بوكلو قودم
 اركل ميور قين ميور اين بلسم. مره يك يكل لوجيني
 مكاي براد انك عشقه ديدې. يكلنك برزاده صويليش
 كور لم خانم نه **صويليش** ايدر قيبانك ميه سني بوكلو

مندو دخی ارقی یاسن یکلوم دون دیری • یکنک دوشند •
 طایسنه صوبلش ایدر قلعوینی برکدن طور دنگه اگوز لولم
 یکلری یانکه صالمدک ادی • بللو بکلر له سن یور تادک بش اچن بو
 علوه جیلر یولداش اتدک • انوکچون اول قلعن سن ایبادولک
 دیش • یکنک کنه ایدر کسه کسه یکم یجینی یجینی کسر کوشند
 سرچشمه یوکوک یجینی • دایم کلد وکنه طور سه دولت یجینی
 بلدوک اوتمسه عقل یجینی • قریندن دونسه قاپچمنه
 ارلک یجینی دیری • بودوشنی یکنک یولداشلر نه حکایت
 ایلدی • مکرطایسی امن اول اراده یقین ایری • جمله
 بکلر یولداش اولوب کندیله • تاکه دزمر قلع سنه یئدیله
 چون الوپ کندیله قوندرل • چونکه کافر لر یونلری کوردیلر
 ارشون او قاپی دیرک تکرده خبر وبردیلر • اول ملعون
 دخی قلم دن طایخی کلوب بوتله • متقابل اولری اردلری

صان

قان سلیمک اوغلی دلی طوندان یرندن حوری کلدی التمش
 طونام سورجداس قولتق قصب اول کافر ی قوشوسند
 سوسم دیدی • سوسمدی کافر تکور قارملیب ضرب ایدی •
 سکوسن چکدی • النزن الیدی • اول التمش تمان کوز ذابله
 طونداری دیر • طوبت چالری • یکک دنیا باشنه طار اولدی
 قاضلق اتد و ندردی قاید دوندی بلنزدولک اورت
 الی پرلوچوماغیلد ات دیرب کلوب یوقارین اشنه کافر ی
 قی اوردی ایمدی • تکور قارملیب النزن چوماغی الیدی
 ائی دخی کوز ایله اوردی • اول دخی قاضلق اتد دوندردی
 قاید دوندی خانم یکر می دورت سنجاق بیکی تکور النزن
 زیون اولدی پس قاضلق توجه اوغلی یکنک سازه
 یکت چک یرادن اللهم صغندی • بی ذوال معبودی اوکدی
 ایدر یوجم لردن یوجده سن کسسه یاسن بیخه سن عزیز متکری

قان اغلیس طوغسون اوغلی رستم بلم وارسون دیری
 ازدهالراغزندن ادم ال دلو اورن بلم وارسون
 یرک براوجندن براوجنه یتیم دین صوفان صاری
 بلم وارسون صاریلمله اوغوز ارنلری دوکسه اولن
 بائدرخان یکریمی دورت بهادر سنجاق بکیمی یخله
 یوله اشلفه بیله قوشدی به بکرجع اولوب یراقلین کوزیلر
 سکر اول کیم یخلک دوش کوردی دوش بولداش لرینه
 صویلدی کوره لم خاتم نه بویلدی ایدر بکلر عاقلاوی
 قزه باشم کوزم ایچوده ایکن دوش کوردی آله کوزم آچوب
 دینا کوردیم اغ بوز اتلر جا بوزر این لک کوردیم اغ اشقی
 ایلری یانه صالحدم اغ صغلا دده قور قورتن اوکت
 الدم ال پاتن قزه طاعری اشدم ایلویتان قزه دیکزه
 کبودم کی یاپوب کوملکم جغرم یلکن قوردم ایلری

یان

یاتن دیکزی دلدم کچدم اوتکی قزه طاعن بریانتده
 الی بانی بالقبر برار کوردم قالمقوبی برمنه اوه طور دم
 قرقودلواوز سکوی قائدم قرشولبو اول اده واردم
 قرشو مستدن اول اری صحتوم وقت دکدم کوز اوچیله
 اول اده یاقدم دایم امن ایمن این بیلدم دوتدم اول اده
 سلام ویردم اغوز التون کیمس دیدم قاقبارین قالدرب
 یوز و مه بقدی ها و غل یخلک قند کیدرسن دیدی سویلدی
 من ایتم دز مرد قلم سنه کیددم بیام انن صتساق ایمن
 دیدم بوراده طایم مکا صویلدی ایدر بیتوکد ریل
 یقزدی دیدی اورغونم یکی بارل قورده بکوردی
 یکلرم یدی کشیله قورلردی منم پایم قاین طایلی بکلوند
 صوم التونلومتم اوختم بیل اسدی یفور بیدی بوکی
 قوریدی قاندو اردم اول قلم بی اییادم کورودوندم

اولدي غي وقت بر اوغلا بچيني واردي بر پاشته
 يدي • اون بش ياشنه كردي يكت اولدي بياس
 اولدي بيلوردي • يصاغ ايلمشلاردي • طساق اولدي
 اوغلازون ساتلر لودي • اول اوغلا نك ادنه يكت دير
 لودي • كونلر ده بر كون يكت او تور ب بكار ايله صحت
 ايدر كونه اوغلي بداغلمه اوز دشدي • بر برينه
 سوزاتشدر • بوداق ايدر بونده لاف اوروب يندرين
 چونكه ارديلر سين واروب بياكي قورتر سكا نه اوت
 ايتي يلد رطساق در ديري • يكتل بر جزي ايتشدر
 يوركي او ينادي • فزه بغري صار صلدي • قالددي
 بايندر خانك نظرنه واردي • بوزيره قودي • ايدر
 الان صباح صبايرده ديكلمه اغبان اولي الهلسه
 ياپلنده كوك صوانلي • توله توله چكلنده شهباز آلي

چا

چاغزوبن داد و برنده برله چاوشلي • ياغ توكلنده بول
 توكلو • قالمش يكت • ارخاسي بزه مسكين او مودي •
 تركستانك دركي • تولو قوشان يا ورسني • امت صوتيك
 اصلا في فزه جفك قتلاني دولكلوخان مرد مكالشر
 ويريني بيا م طساق اولدي قلميره كوندر ديري • بايندر
 خان بويردي • بكرمي دورت سا بختي بكي كلسون •
 ديري • اول دموردر و نونده يك اول • قونغوسكو
 اوچنده اربو كردن غريمه يتد و كند كيمس • ديور صومعه
 قتان سايك اوغلي دلي موندان سنكله بلم وارسون •
 ديري • ايفر كوزلر بوز دورن • آلي بيري قلمه نك كيد
 اله • ايلك قوجه اوغلي دولك اورن بلم وارسون •
 ديري قوشه بر جردن تاير او قئ كليمين بفريني اوغلي
 ايلامش سنكله بلم وارسون ديري • اوچ كره يعني كورسند

قره بيرك اوز زنتاغ بان ايون دكشدي • اديوان كوك
 يوزن استمشدي • پيك برده اپيك حايجه سي دوشمشدي
 ايج اغوز بگري صحت ديرلشدي يه اچمه ايردي • قاضلق
 توجه ديرلردي بركتي و اربني • بايندر خاتك و زير عيا
 ايردي • شرايك ايتي باشنه چقددي • قبادينك اودزينه
 چوكدي • بايندر خاندن اوتور ديلدي • بايندر خان
 دستور ويردي • نزه يه دلرسك واردي • قاضلق
 توجه ايش كورمش ايش يادرام ايردي • برار توجه ليرين
 ياننجم ايلدي • ياديني براغيلم يول كردي • چوق
 طاغلرده دپه كچدي • كوتلرده يركون دز مرد قلمه سنه
 كلدي قره دكين كنار نزه ايردي • اكا ايرويح قوندر اول
 قلعه نك برتكوردي وارايردي • ادينه ارشون • اوغلي ديرك
 تكور ديرلردي • اول كافرك التمش ارشون قامي

دار

وارددي • التمش بطان كوز صالرددي • قتي بحكم ياي
 چكردي • قاضلق توجه قلعه يه يتدو كيلين • جنكه
 باشلدي • پس اول تكور قلعه دن طاشره چقددي •
 ميدان كردي ارديلدي • قاضلق توجه ايني كوردن كيلين
 يل كبي يتدي • يلهم كبي يابشدي • كافرك اكسه سينه
 بر قيلج اورددي • ذره قدر كسدره مدي نوبت كافور
 دكدي • اول التمش بمان كور زله قاضلق توجه يه دپره
 طوبت چالدي • يلان دنيا باشنه طار اولدي •
 ددك كبي قان شدرلردي • قاضلق توجه قارليب
 طوبت قلعه قويديلر • يكتلري موريب تاچدر
 قاضلق توجه تام اول ايتي ييل • حصارده • طنسان
 اولدي صكره امن ديرلردي • بركتي ايتي كره وارويح
 حصاري ايمدي • مكر خانم قاضلق توجه طنسان

صومليمنش ايدوز قلمقوي يرمون طور ايدم بليسي
 قره قاضاق ائومه بنا ردم . بيامك اغ بان اونون
 چقاردم . ارتوبيلي اله طاعني اولويدم اله كيك صفن
 كيك قوار ايدم طريانده برا و خله نلردم . دمر نسوز
 او خله يكت سيني صنار ايدم . اولدر مكه يكيدم من
 سني قيار مدم ديري . ار اغندره يقينندن كلشدلر .
 كز لويقا طوبن ييلشدلر . طتلود ماغ و يرون صورشدلر
 اغ بوز اتلو بينون يورتشدلر . بك باباسي ياننه
 ايرشدلر . بياسي او غلچوغن كوردني . الله شكرلر
 ايلدي . او غيلده كلينده قاكلي قوجه اعوزه كوردني
 كوك الاكور كلو چمنه جا در دكدي . اتدن ايعزدن
 دوه دن يغرايتونون قوج قزدردي . دكون ايتدي
 قالن اغوز بكارين اعزلدي . التونلجه كونلكن دكوب

قان

قان طور ايني كره كنه كيروب مراد نه مقصودنه ايرشدي
 ددم قور قوت كلوب شادلق چالدي . بوي بوييلدي
 صويي صوييلدي . غازي ار نلر باشنه نه كله و كين
 سوييلدي . امدي قني ديدكم بك ار نلر دينا منم دينلر
 اجل الدي يركزلدي . فاي دينا كه قالدي كللي
 كيدملي دينا صوك ار جي اولماي دينا اجل كلد و كنده
 اري ايمانده ايرمسون . قادر سني نامرده محتاج
 ايمسون . الله ويرن اميدك اوز لسيون . اغ التوك
 بيش كلده دعا قلدي قبول اولسون . ايمه دينلر دينا
 كورسون . يغشدرسون دورشدرسون . كناهكري
 ادي كوركلو محمد مصطفى ايمه يغشلسون خانم هي
قاضي لق قوجه اوغلي يلكن بوني بيان ايدر
خانم هي قام غان اوغلي خان يابندن ير نره طور مشدي

اولدورم سني ديدري • سلجان خاتون حال يند وکين
 بيلوب صويليش کوره لم خانم نه **صويليش** ايدربك نيکت
 اوکوزسه اراوکسون اصلاندره • اوکفلك عورتلره
 بهتان دره • اوکفله عورت اراوليز • اريورغان اچنده
 سنکله طولشما دم • طئلودماغ طئوبني صورشمدم • ال
 دوغم التندون سويليشدم • يترسودک يتر اوضدک قوت
 اوغلي قوت • قادرالله بلورمن سکا موشم يارم قيمه
 مکا ديدري • قان طورالي ايدون يوق البتده اولدرهم کونک
 در ديدري • يتر قاندي ايدرم قوت اوغلي قوت
 من اشاعه قولبه ياشورم سن يوقاري قولبه ياشورم
 مع قوت اوغاي • اوخلکي قياچکله مي • کل برو سويليشلم
 ديدري • اين ديدري بربرکسک يره چقدري • صدقند
 طقسان اوخويره دوکدي • اكي اوخلک دمره ن

ص

چقدردي • بريم کزلدي بريم الله الذي دزلهوا وخله
 اتانم قيامدي • ايدريکات اوخکي قان طورالي
 ايدر قنزلرک يولي اولدر اول سن ات ديدري • قين
 براوخله قان طورالي اتدي • شويله کم باشنده اولن
 يت اياغنه ايندي • ايلروکلب سلجان خانوني قجلب
 يار شمشلر صور شمشلره • قان طورالي صويليش کوره
 خانم نه **صويليش** ايدريلاب يلزب يلزب اينجه طونلم
 بر بصيوب يوزين قارا ورزينه قان طمش کبي قيزل
 يکا قلم • قوشه يادم داراغزلوم • قلم جي لرچالديني
 قره قاشلم قورمسي قرق طوتم قره صاچلم • اصلان
 اورغي • سلطان قزي اولدرمکه من سني قيارمدم
 اوزجانم قيام من ساکه ققيم من سني صنارم ديدري
 سلجان خاتون دجني بولاده صويليش کوره لم خانم نه

سلجان ايدوكن بلدي . قادي بو اراده صويلمش
 كوره لم خانم نه **صويلمش** ايدو قلعوي برندن طوز
 يكت نه يكت س . بليسي قره قاضلق اتنه بين يكت
 نه يكت سن غا فللوجه باشلر كسن . دستور سزجه مبتم
 ياغم كيون يكت نه يكت س دستور سزجه ياغم كرمك
 بزم ايلد عيب اولور . مره يوري طغان قوش اولوب
 او چايي صفا لكه بو غازكون طوتايي . غا فللوجه
 سنك باشك من كسايي . الحجه تانك يريوزنه تو كيمي
 قره باشك تركيه اصايي . مره قضاسي تيمش يكت نه يكت
 س قايد دونكل ديدي . سلجان خانم بو اراده صويلمش
 كوره لم خانم نه **صويلمش** ايدو رهي بيكدم بك بيكدم
 قيتبانلر طور مندن دونزي اولور . قره قوجده اخلون
 ات لر قوجده ديري اولور . اغايلد اعجه قوتون قوزيچن

مر

سوسوي اولور . الب يكتريك يكتلر كوركلوسنه
 قاري اولور بيكدم بك بيكدم بوياغتك براوجي
 مكا براوجي سكا ديدي . قان طورالي بلدي كم بوياغي
 بصوب طاغندن سلجان خانم ندر . بر طرفه دحي
 كندو كودي . قيلج طرتوب يوردي كافرباشين
 كسدي . ياغي بصلدي . دشمن صندي . سلجان خانم
 قان طورالي ات اردنه الدي چقدي . كيدر ك قان
 حورالينك فكرته بوكلديكم قالقييني سلجان خانم
 طوردو غلده بليسي قره قاضلق اتوك بيندكله بيامك
 اغ بان ايشكته دوشدوكله . اعوزك الم كوزلي قزي
 كليني بيلدقد هر كشي سوزين سويلدك سن او اراده
 طراس او كياس . قان طورالي زيون اولدي . ات
 اردنه الدم چقدم ديدي . كوزم دوندي . كوكلم كندي

اولسون دري قلغوز اودايد كلسون ديري بواراده
 سلجان خاتون ات صالدي قريين بصدي پجان
 قومدي امان ديني اولدردي ايله صاندي كيم
 يعني بصلدي قلمنك باچني قان اودايد كلدي
 قان طورالي بوليا دي اول محلده قان طورالينك
 بياسي اناسي چيسته كلدي كورديلر كم بوكلن
 كشينك قياسي نك باچني قانلو اوغلي كورمن
 جنر صوردر كوره لم بجه سوردره اناسي ايدرانام
 كشي قيزم كشي اهل طكله ير كدن طوري كلدك اوغلي
 طو نردوكي غانلله كوركلو باشن كسدر دكي قادي
 انايك بيا ديو بو زلتدكي سن كلور سن بر بيكوم
 كورنزه بغيرم يزاره اغزدلن بر قاج كله جنرما
 قوه باشم قريان اولسون كلن سكا قيز بلدي كيم

قيرغ

قين اناسي قين اناسي در قايچيله اشارت قيلوب
 اوده يه دوشك نه يرده اينر قريشون توز وارسه
 ونه يرده قرغه قوز غون اوينارسه انده استيلوم ديدي
 آنده مهروز اوردي بر يو كسك بره چقدي كوزلري
 كوردي كم بر دره نك اچنده توز گاه دريلور كاه
 طا غلور اوزرنيه كلدي كوردي كم قان طورالينك
 اتني اوخله مشلره كوزنك چاغن اوخشا مشلره يوزني
 قان بور ميش طور من قان سيباره كافرلر او شرفيلچن
 يالين ايلر كافرني اوكنه قانوب قواره سلجان خاتون
 يوني بويله كوردي اچنه اودد شدي بر بولك قاره
 شاهين كرمش كبي كافر ات صالدي بر او جندن
 قروب كافرني اول بر او جنه چقدي قان طورالي
 بقدي كوروي كم بر كسنه ياغي اوكنه قاعش قان

الدي كندي ديري. ايجي قره طونلي كوك دمورلي.
 التي يوزكاز سچدي بجه كندز يورتد لره نكاهندن تيدلز
 قيز حاضر ايدى. بقدي كوردى ايلغار تيدى. اتن
 اوينا تدي. قان طورالينك اوزرنه كلدي صويليش كوردم
 خانم نه **صويليش** ايدر غافل اولمه قره باشاك قالدريك
 اله قيمه كوركلو كوزك اچنليكت. قارولرك دن اغ اللرك
 بغلندي. اغ النون قره يره ديلدين. غاغلده كوركلو باشاك
 كسلدين. اجمه قانك يريوز نه دوكلدين. ياغي تيدي
 دشمن ايردي. نه يانورس قالعقل. قاب قبال اوينايد
 يراو بردي. قري بگلر اولدبن ايل بوشالدي قوشن
 اوغوشوب طاعدن ايندي. يسانوب اورزو كديني
 تيدي. يتاجي يري يولدك يورقي بولدك نولري سكا
 ديوجاغزي. قان طورالي سرمددي ارباندي اورو

طوردى ايدر نه سويلرس كوركلم ديري. ايدر بيكدم
 اوزركه يني كلدي او يارمق بندن. صواش بن همن
 كوسترمك سندن ديري. قان طورالي كوزين اچدي
 قبا قلرن قالدردى. كوردى كلن آت اوزرنه كينمش
 سكوبي النده يراو پدي ايدر امانا و صدقنا مقصود
 حق تعالي دركاهنده. حاصل اولدي. ديوب اري صود
 ابدست الدي. اغ النبي يره قودي اكي ركعت نماز قلدي
 آتته بندي. ادي كوركلو محمد صلوات كتوردى قره
 حونلو كافر آت صالحدي قرشو واردى. سلجان
 خاتون آت اوينا تدي. قان طورالي نك اوكته كچدي
 قان طورالي ايدر كوركلم قنده كيدرهن ديري. ايدر
 بك يكت باش اسن اولسه يورك بولغزني اولور.
 بولكن كافر چوق كافر صواشلم دوكلشم اولغز

او يکي قابردی يتلجی چقردی. یری چالردی
 کرتدی. ایتدیکم یری کرتلین. طوپرق کبی
 صاورلین. قیلجده طوغرانین. اوخه سائیلین.
 اوغلم طوغماسون. طوغرسه اون کونه وار مسوت
 بک بیامک قادیر. انامک یوزین کورمیدین بوکودک
 کیر رسم دیدی. ایونی جوزدی قیتیان یوزلردی
 قره قوچن کشتندی. دون قاتدی کوچدی. یدی
 کون یدی کیم. یورتدی اغوزک سرحدنه چقدی
 چادردکیه. قان طورالی ایدره قرق اشوم
 قرق یولداشم. قزبان اولسون سنه منم باشم حق
 تعالی بول ویردی واردم. اول اوج جانورعی
 اولدردم صاری طونای سلیمان خاتونی الدم
 کلام جنرالک بیام مکا قوشو کلسون دیدی.

قان

قان طورالی بیدی کوردی. بو قوندغی برده قوغی
 قشلاری. طرنا لر طراج لر کلک لر اوچورله صوق
 صوق صولو چایر لر چمن لره سلیمان خاتون بویری
 کورکلو کوردی بکندی. دوشده لر عشرنه مشفوک اولد
 بدیلرا اچدیله اول زمانه اغوز یکتلر نه قضا
 کلسه ایخودن کلوردی. قان طورالینک ایخوشی
 کلدی او یودی. او یورکن قیزاید منم مجلرم چوتد
 تاگاه الفار له کلسون. طونوین یکیدم اولدر مشونلر
 انجه یوزلی من کلنی طوبت امام انام ایونه ایلتمسونلر
 دیدی. قان طورالینک اتنی ایچن طوتدی کیدردی
 کند ودجی ایچن طوتدی کیندی سکوس الله الذی
 بریوکسک بره چقدی کوزلدی. مکر خانم تکویشما
 اولدی. اوج جانور اولدر دیکچون بر قیز جفزی

طوردي. ايدر من موع بود و نك بورننه يا پشيق
 اول قيز سوزيله يا پشدي ديرلر. يارين اغوزالينه
 جنواره دوه الله قالمشدي. قيز قورتردي ديرلر
 من قولم قيزم چالرك اوكل مني يراون قادر تکره
 صغدم بزغراون دوتيمني. انشاء الله يونك دجني
 باش كسيم ديرمي. يكت لري قان طورالې اوکې
 صويليش كوره لم خاتم نه **صويليش** قاب قبال باشند
 يوا حوتن قادر اولو تکره بيتين اوچان مانجلني
 اغرطاشدن غزلدا يوب قتي اينان اري كوك
 اوردو کي شاقوب الان قبا اوکيه ديب پرررک
 طنوب اوزن. قارنجني آج اولسه قالمش اوچان
 جلد قوشلر سلطاني چال قره قوش قناديله صغمانه
 کندوزيه شامدرمي. الب يكتلر قریش کوني قرغند

مر

وبرد لوه قان طورالي قز لوه دوه نك قولتغندله كيرن
 نرلر جقاره سر خوش يكت هم اكي جا نورله صولاشمشدي
 طايندي دشدي. التي جلّه داكسه سنه كلديلر.
 يالك قبالج طرتلر يوراده يولد اشاري صويليش.
 كوره لم خانم نه **صويليش** قالقوبني قان طورالي
 يركون طورلي كلدك. بليسي قره قاضلق انك بطون
 بندك الاكوز لويكتلرك يانك الدك از حويلي
 اله طانجي دون اشك اقتدلي صويغ دون كچدك
 قانلو كافرايلنه دون كيردك قره بوغه كلدو كنده
 خرد خاش ايلدك. قان اصلان كلدو كنده بيليني
 بوكرك قرابوغره كلدو كنده نه كچدك قره قره طانغردا
 خيرا شاه قنلو قنلو صولردن خيرا كچه قالن اغوز
 ايلنه خيرا راره. قالكلي توجه اوغلي قان طورالي

نمس

نقش ديده لوه قره بوغا كلدو كنده قالچا نمش. قان
 اصلان كلدو كنده بيلن بوكمش. قره بفر اكلد كنده
 نه كچكمش ديده لوه اولو كچي قالميه سوز اينده قري توجه
 قالميه قوايدنه اغ صقللو بياك بكلو اوله قريجي اولمش
 اناك قان ياش دو كه خانم قالقوبني يركون طور
 اولساك التي جلّه آكسكده يالك قبالج طوتره
 غا فللم كوركلو باشك كسو اشقادن يوقاري
 بقزميس. قرشركه الاقاز كلدي شاهنك انزم
 س. صاري طونلي سلجان خاتون اشارت ابد
 كور فرجي سه سني دوه بورتندن زيون اولور.
 ديديلر بلزميس. صاري طونلو سلجان خاتون
 كوشكده بقاره كمشه بقر عشقه اوده يقار صاري
 طونلو بقر عشقه برهوديري. قان طورالي اوزو

قان طورالي انجه سازلراچنده صاربي كونلر كوربن
 طابيلربصان . او ك طرب . دلوب قان صورن قره
 بولداوز قياچده قايتين انجه توزلوقتي بايرن درين
 اغ يلكواوتكون او حده قايتين چانورلر سوردي
 قان اصلان قران . اله كوپك اينه كندوزين طلا دري
 الب يكلر صواش كوني قريندن يتوردي ديديلر .
 صاربي طوناي سلجان خاتون كوشكده تان كده
 يا قسه عشقه اوده يا قر صاربي طونلر قيز عشقه
 برهوديدي . قان طورالي مره كافر اصلانكي قوبوور
 كلسون ديري . قره بولداوز قياچم بوق كم قرواشدو
 دم اكي بچيدم . سا صندم جو مرد لر جو مرد عني
 تنكري مدد ديري . اصلانكي قيو وير ديلر . سوردي
 كلدي . قان طورالي بر كينكي قباغنه طولادي اصلانك

5

پنجه سنه صونني ويردي . ادي كوركلو محمد صلوات
 كتوردي . اصلانك الين كوزدوب بر يورق ايله
 اورديكم يورق چكه سنه طوقندي او اندي سوكشند
 طوندي بيلني اوزدي . انون كتورب يره اوردي .
 خرد اولري . تكور او كنه كلدي . ايتدي يارن قيزكي
 مكارير كل ديري . تكور ايدر قيزي كتورك ويروك بو
 يكيدي كوزم كوردي كوكلم سودي كوك طور سوت
 كوك كسون ديري . ينه قرطاني اوغلي ايدر جانورلر
 سرهنكي دوه در انوكله دحي او يونن اوينا سون ديدن
 انون صكره قيزي ويره ون ديري . چون عنایت
 تنكريدن اولري . يكوك پشانك همي قان طور اليه
 اولري . نكوردون نك اغزين يري يردن يا غلك
 ديري . حسود كافر لر يغماد لر بولون صيرق صالي

زنجيرن الديلر صالي ويرديلر • بونيزي الماس جداكي
 قان طورالينك اوزنه سوردي • قان طورالي ادي
 كوركلو محمد صلوات كتوردي • بغانك التنه بريرق
 ايلم اورديكم بغاي كوتق اوزرينه چوكوردي • التنه
 يومروغن طيادي سوردي ميدانك باشنه چقردي
 چوق چالشد يلره نه بوغه يكر نه قان طورالي يكر •
 كوت كوت بوغا صولمغه باشلدي اغزي كوپكلندي
 قان طورالي ايدر بوردنيايي ارنلر عقلله بولمشلردن
 يونك اوكدن صجراييم نه هنرم وارسه اردنن
 كوستريم ديدي • ادي كوركلو محمد صلوات كتوردي
 بوغانك اوكدن صاولدي • بغا بينوزي اورنن
 دكلدي تويروغندن اوج كوره كتورب يره صالدي
 سوكلري خرد اولدي بصدعي بوغزلري • پچاق

حی

چقرب دريسني بوزدي ايتن ميدانده قويب ديري
 تكورك اوكنه كتوروب ايدر طكه قيزكي مكا ويردن
 ديدي • تكورا ايدر مره قيزي ويرك شهردن سورك
 چستون كستون ديدي • تكورك قرداشي اوغلي واردي
 ايدر جانورلر سوروي اصلاندر انوكله دجني اوين
 كوسترسون قيزي انزن صكره ويرلوم ديدي وارديلر
 اصلاني چقرديلر ميدانده كتورديلر • اصلان چقردي
 ميدانده نه قدرامت وارسه قان قاشندي يكتلري
 ايدر بوغاندن قورتلدي • اصلانن بجه قورتلديدلر
 اغلشدرله قان طورالي يكتلرن اغلر كوردي • ايدر
 ماره المجه قورنم الم الوك • ميني اوكل صاري طونلر
 قيز عشقنه يراصلانن دونمي ديدي • بولداشلي
 بوراده صوليش كوزه لم خاتم نه صوليش ايدر سلطانم

دورت يكت نقابله كزردى • بري قان طوراي بري
 قره چكوز و اوغلي قرق قنوق • و بوز ايفرلوا بترك
 قان طوراي نقابن سر بدي • قيز كوشكرن بقاردي
 طار قلعي بوشلدي • كديسي ما ولدي • اوصل اولمش
 طنه كئي اغزنك صوبي آتدي • يانديغي قيزلره
 ايدوق تعالي اتمامك كوكلنه رحمت ايلشه كابن
 كسوب بني اول يكيده • ويرسه بونك كئي يكت حيف
 اوله كه جانور لرالنده هلاك اولد بدي • بوخلده
 دمورز بخيروله بوغايي كتورديلره • بوغاديزن چوكدي
 بوينزيله برمر حاطايي بوغردى • پينز كئي دتدي
 كافرلوا ايدز شدي يكيدي • اتار تيار سرر پرتان
 يتلسون • اغوز اللري • قرق يكت بريك اوغيله
 بر قيزدن اوتري اولك نولور ديديلره • بوني ايشد بلك

قرق

قرق يكت اغلشدلر • قان طوراي صاغنه بقدي قرق
 يكيده اغلر كوردى • صولنه بقدي ايله كوردى • ايدن
 هي قرق اشوم • قرق يولداشم يينه اغلر سنر • قورلجه
 قنوزم كتورك اولك مني ديدى • بوراده قرق يكت
 قان طوراي او كشلر • كوره لم خانم بجه او كشلر • ايدن
 سلطانم قان طوراي قانلقوبني بركدن طورمدكي بيسي
 قره قاضلق اتوك بخدي • ار قوميلي اطايغي • اوليوبن
 قوشليوبن • بابا كك اغبان ايشكند قر او شلر اينك
 صفار كورمدكي • بوغنه بوغنه ديدكلري • قره اينك بوغني
 دكسيدر • الپ ار نلر قزميندن قنورردى • اولوز صاري
 طونلو سلجان خانون كوشكرن يا قركيمه باقسه عشقله
 اوده يقر • قان طوراي صاري طوناي قيز عشقته بر
 برهوديدى • مره بوغاكوي قنور بريك كلسون ديدى بناك

قرقوزه قربان اولسون منم باشم دیوسویلدی
 بوتلو بوسوزده ایکن مکر خانم تکوره حیر واردی
 اغوزدن قان طورالی دیرلر بریکت وارايش تیزک
 دیوکل یورر دیدیلر کافرلیدی اغاج یر قرشو
 کلدیله یینه کلدیگون بیکت بکل دیدیلر ویرشمک الشاغ
 کلک دیدیلر عزت حرمت ایلدیلر اوجا در دکلو
 اله قالی دوشدیلر انجه قیتون قردیلر بدي يلق
 آل شراب اچوردلر الویه بوتلری تکوزه کتوردیلر
 تکور تخت اوزرنه اوترمشدی یوز کافر ایچ
 کیمشدی یدی قات میدانی طولندی کلدی
 مکر قیز میدانه برکوشاک یاپد مش ایری جمیع
 یانته اولن قیزلر آل کیمشلردی کند وصاری
 کیمش ایری یوقارین تماشا ایردی قان طورالی

کلدی

کلدی قاره شایقه لو تکوره سلام ویردی تکور
 علیک الدی اله قالی دوشدلر اوتوردی تکور
 ایدریکت تیردن کلور سیس قان طورالی یرنزه
 طور ی کلدی ابول ابول یوردی اغ الننی اجدی
 اغ بیلکلر نی صفا دی ایتدی کم قرشوتیان قره طاغلی
 اشاغ کلشم ایتدی دلی صویکی کچمک کلشم طارا
 توکه ئیک قولتکم صغنو کلشم تکری بیور غیله بیغیر
 قولیلر قیزوکی الهاغه کلشم دیدی تکور ایدر
 بویکیدک سوزی یوکوک اکرالنده هنری وارینه
 دیدی تکور ایدر بویکیدی اتادون طوغه صویک
 صویدلر قان طورالی الوتولرا انجه کتان بیزنی
 ییلنه صاردی قان طورالی الوب میدانه کتوردیلر
 قان طورالی جمال وکال اباسی بیکت ایری اغوزده

هاي ديدين باش كورن جلا دي اولور. يفرندنه
 قلغان اوينر بيا سي اولور. ياوزير لره يلسنك قان
 دونكل اغ صقلو بياكي قريجي اولمش اناكي بوز لمتقل
 ديدري. قان طورالي قادي ايدر نه سويلرس. نه
 ايدر سن جانم بابا بو قدر ايشنك قورخو يلكمي اولور
 الپاره قورخو ورمك عيب اولور. دولنج بوللرني
 قادر قورسه دونله يورتم. اتلو يا توب انوك با چمنه
 قونلور دوشيم. ايلون سوگمز اورماني جقق چقوب
 اوده اورم. كوكله پهلواورن قلم لرني قادر قورسه
 بپام تيام. كوز چقوب كوكل الهه كوركلو سناك بو يوز
 اوپم. يفرندنه قلغان اوينر بيا سنك قادر قورسه
 باش كسيم. يا و ايم بلكم با كلیم يا قره يفرانك
 كو كسي السنه قالم ويا بوغانك بو يفرندنه ايلشم

با

يا ققان اصلانك قينا غنده ديدلم. يا وارم يا وارم
 يا كلم يا كلیم ينه كورنجه بك بابا خاتون انا سن تالوك
 ديدري كوز لوك ناموس ايجون بلكمز ايتديلر او غول
 او غروك اچق اولسون. صاخ اس و اروب كل سرح
 ديدلور. انا سنك انا سنك اللرين اوپري. قرق
 بيكدن يانه بر قدي. يدي كون يدي كچه يور توي لور
 كازك سر حده اير ديلر چادر دكد ييلر. يوكوك آتن
 يوكردوب قان طورايكي كور زير كو كه اتار اينوب يره
 دشدين قروار صواتر. هي قرق اشم قرق يورداشم يوكوك
 اولسه يارشم. كوجلوا اولسه كورشم. حق تعالي
 عنایت ايلسه اوج جانوري اولدرسم. كوز لكر
 سروري صاري طونلي سلجان خاتوني السم
 اشم انا م ايونه دونسم. هي قرق اشم قرق يورداشم

اېچون اوج جانوز سا قالمشله هرکيم اول اوج جانوز
 بصة اول قيتزي اكا ويررله بصوب اولدر مسه
 انوك باشني کسرلر برجه اصارلر قان طور اكي
 ايدر بيا بوسوزي سن مكا ديمك كوك ايدك چونکه
 ديدك البتد وارسم كوك ياشنه قاخنج يوزمه تدرنج
 اولسون قادون اتابك بيا اسن قالوك دبدي قاکلي
 توجه ايدر کوردکي من مكا نندم اوغلنه قرخنج خبرلر
 ويريم اوله کيم کيمته دونه دبدي قاکلي توجه بولاره
 صويليش کوره لم خانم نه **صويليش** ايدو اوغولس
 وار جق يروک طوارج طوارج يوللوي اولوره املو
 يانوب چقا من انوک بامچيني اولور آل يلان نسوکه من
 انوک اورمايني اولوره کولله بھلو اولرن انوک قلمسي
 اولور کوز قاقونجه کولکل انان انوک کورکلسي اولور

اوده کي قيزه راضي اولسون دبدي ات ايسا عني
 کولک اوزان دلي چوک اولوره قاکلي توجه کيدک
 کلدي اغوزه چقدي قان طوالمه خبر اولري
 بيا ک کلدي ديديلر فرق يکيدله بيا سنه ترشو
 واردي ايلن اوپدي ايدر جاتم بيا مكا يارو
 قيز بولدي ايدر بولدم اوغول هنرک وار ايشه
 دبدي قان طوراي ايدر التون اچته مي استر
 قاتر بيسرکي استر بيا سي ايدو اوغول هنرک هنر
 دبدي قان طوراي ايدر بيا بيلسي قره قاضلق او
 ايرصاليم قنلوکانر الينه ايتي چپايم ياش
 کسيم قان دوکيم کافر قان قورصدرايم قول
 قراوش کتوره يم هنر کوسره يم قاکلي توجه ايدو
 هاي جانم اوغول هنر ديدکيم اول دکل اول قين

اېچون

ايدر تيلسون اغوز اللري مكيا دار قين بوليدم بيا
 ديدري • بياسي ايدرهي اوغول قين دليو وارن بويله
 وارن قان طورالي ايدن ياي نجه وارر بيا ديري •
 قاكلي توجه ايدر اوغول صباح وارپ اويلن
 كلك اولمز اوويلن وارپ اخشام كلك اولمز
 اوغول سن ماله بيجا اول يغ من سكا قين ارايي
 كيديم ديدري • قاكلي توجه سوفي تواني اوريا
 طوردي • اغ صقالو پير توجه كر ياننه بر قدي
 ايج اغوزه كردري • قين بوليمادي طولا ندي
 طشا اغوزه كردري بوليمادي طولندي طره بوزنه
 كلدي • مكر طره بوزان تكورنيك بر عظيم كوركلو
 محبوب قزي واردي صاغنه صولنده كي قوشه
 ياي چكردري • اندوني اوخ بره دوشن ديري اول

نوك

قنك اوج جانور قالكلي قفنا نلعي واردي هر كيم
 اول اوج جانوري بصدنه يكسه اولدرسه قين
 اكا ويردم ديو وعده ايلمشدي بصا مسه باشين
 كسردري • بويله لكه او توز ايكي كافر بكنوك
 او غانك باشي برج بدننه كسلوب با صلشن ايدري
 اول اوج جانور ك بري قفان اصلاندي بري قن
 بوغنه يدي بري دخي قره بوغنه ايدري بولوك هر بريسي
 براردرها يدي • بو او توز آكي باشك برج ده اصلشن
 ايدري • قفان اصلانده قره بيفانك يوزين كور مشلردري
 ايج بوغنه بوينزنه هلاك اولمشلردري • قاكلي توجه
 بو باشلرين و بو جانور لوي كوردري باشنده اولن
 بيث اياغنه ديرلدي • ايدر واره يم او غلنه طوعري
 جنر ويره يم هتري وارسه كلسون السنون بوخسه

اتان کورکلو صوبک توريسون • قادر تکرې سني
 نامرده محتاج ايمسون • اغ التوتنه بش کله دعا
 قلداق قبول اولسون • يغشدرسون • دورشدرون
 سنا هکزي ادي کورکلو تخد بغشلسون خانم هي
قاکلي قوجه اوغلي قان طوراي بويي بيان
ايدرخانم هي هي اغوز زمانده قاکلي قوجه دبرلر
 برکربزار وادي تشيش برجلسون اوغلي وادي
 ادنه قان طوراي ديرلردي • قاکلي قوجه ايدن
 يارنلر اتام اولري من قالدوم • يرين يوردين طونم
 يارنکي کون من اولم اوغلم قالد بونون بکرکي يوخ
 درکه کوزم کورکون اوغول کل سني بواره يم ديري
 اوغلان ايدر بيا چون مني ابوه يم ديسن مکا
 لايق قين بجه اولور • قان طوراي ايدربيا من بيم

طور

طورمدين اول طورمش اولامن قره قوج اتنه بندين اول
 بنش اول من قانلوکا فرايلنه وارمدين اول وارمش
 مکا باش کتورمش اولاديري • قاکلي قوجه ايدون اغول
 سن قين استمزمش سن • برجلسون بهادر استمزمش
 بس انوک ارقاسنده بيه سن اچده سن خوش کچه
 سن ايدربلي جانم بيا ايله استرم پس واره سين
 برججي بيچي تورکان قيزني الاس • نگاهندن طانيم
 اوزنيه دوشم • قارني برمله ديري • قاکلي قوجه
 ايدون اغول قيز کورمک سندن مال و زق ويرمک
 بندن ديري • بويله ديکچ ارنلر اورني • قان طوراي
 برندن طوردي • قوق يکيدن ياننه ديري • ايج اغوز
 کوردي قيز بولما دي • قاييدي کرو و ندي اولرنا
 کلدي • بيا سي ايدون اغول قيز بولدکمي • قان طوراي

يکدي سوڀ وارسم بيله ياتسم ايلان اولوب
 ميني صوقسون سنک اول موختت اناک باباک
 برجانده نوارکه سکا قنا مشلره عرش طانغ اولسون
 کرسی طانغ اولسون بير طانغ اولسون کوک طانغ
 اولسون قادر تکرې طانغ اولسون مئم جانم سنک
 چانکه قربان اولسون ديري راجي اولري عزرايل
 خانوخ جانغ الماغه کلدي ادي لراور بن تولد اشتم
 قامدي الله تعالي يديوراده يالوارمش کوره لم
 بنجه **يلوارمش** ايدريورجه لردن يوجه سن کسه
 بلز بنجه سن کورکلوتکرې چوق جا هل لرشي
 کوکد اران برده استر سن خود مؤمنلرک کوکلند
 سن دایم صلورن جبار تکرې اولويوللر اوز زينه
 عمارتک پاي سنک اچون اچ کورسم طيور يشم

بکون

سنکچون يالغوق کورسم طوفاده يم سنک اچون
 الورسک ايکيوزک جانغ بله الخل قورسک ايکيوزک
 جانغ بله قوغل کرې چوق قادر تکرې ديري حتى
 تعالي يدي دو مرولك سوزي خوش کلدي عزرايل
 امر ايلدي دلي دو مرلك اتاسنک اتاسنک جانغ
 ال اول ايکي حلاله يوز قرق يبل عمر ويردم ديري
 عزرايل دحي بياسنک اتاسنک دني جانغ الدي
 دلي دو مرول يوز قرق يبل دحي يولد اشيله پاش
 يشادي ددم قورقوت کلون بوي بويلاي صوا
 صويلاي بويوي دلي دمرولک اولسون منذ
 صکوه الب اوز انلر سويلسون النبي اچوق جو مرد اولر
 دکلسون ديري بوم ويره يم خانم ير لوقره طاغزک
 يئلسون کورکه ليجه قبا اغاجک کسلسون قامغ

واردك جان ويرمدي دحي كيم ويرسه كرك ديري .
 دلي دمرول ايدر حسرتم واردز بولشاييم ديري غزرايل
 ايدر مره دلي حسرتك كم دره ايدر ياد قزي حلام وان
 انده منم ايكي اوغلا نچتم وان امانتم وار اصغر لرم
 انلره انزه صوكره منم جانم اتسوخ ديري . سوردي
 حلاجلي ياننه كلدي ايدر بيلور ميسن نه لرا اولدي كوك
 يوزنن ال قناملو غزرايل اوجب كلدي اچنه منم
 كوكسيمي بصوب قوندي . طتلوم منم جانبي الور اولد
 بيامه ويرددم جان ويرمدي . اناهه واردم جان
 ويرمدي دينه شيرين جان طتلوه يرلر امري يوكسك
 يوكسك قوه طاغلام سكا بيلاق اولسون . صوق صوق
 صولرم سكا اچت اولسون . تاوله تاوله سهباز اولدم
 سكا بنت اولسون . دنلوكي التون بان ايرتم سكا

كوك

كوكلكه اولسون . قطار قطار دوه لرم سكا يوكسك
 اولسون . اغا يلدن اچنه يتونم سكا شولن اولسون
 كوزك كمي صولترسه . كوكلك كمي سورسه سن اكا
 وارغل . ايكي اوغلا نچني اوگسز قونفل ديري عورت
 بوراده صويليش كوره لم خانم نه **صويليش** ايدرنه
 ديرسن نه صويلرسن كوزا چوب كوردكم كوكل وپون
 سود وكم قوج بكيديم شاه بكيديم . طتلود ماغ ويرب
 صور شدغم . بريده دقه باش قويوب امشده كم قرشو
 ياتن قوه طاغلاي سندن صكره من نيلرم بييلار
 اولسم منم كورم اولسون . صوق صوق صولرولك
 اچچر اولسم منم قائم اولسون . التون اچك خرجاير
 اولسم منم كفتيم اولسون . تاوله تاوله سهباز اولك
 بيير اولسم منم قايرنم اولسون . سندن صكره بر

خر جلق اولسون دینه شیرین جان عزیز جانینی قیا
 بلس بیلو بلکل سندن عزیز سندن شوکلو اناک در
 اوغول اناکه وار دیدی دلی دمرول پیاسندن
 یوز یولیوب سوردی اتاسنه کلدی ایدر انا
 بیلور میسن نلر اولدی کولک یوزندن آل قناتلو
 عزرائیل اوچب کلدی آنچه منم کوسوی بصوب
 قوندی خزلدب جانم الورا اولدی پیام دن جان
 دیلدم انا ویرمدی سندن جان دلرم انا جانک
 مکار ویر میسن بوخسه اوغول دلی دمرول دیو
 اغلر میسن اچی طر تون آغ یوز وکه چالر میسن
 قرغوبی قره صاچک یولر میسن انا دیدی انانی
 بوراده صویلمش کوره لم خانم نه **صویلمش** انانی
 ایدر اوغول اوغول ای اوغول طغوز آیی طار

قارند

قارند کورتدو کم اوغول طولده بیشکلرده بلدو کم
 اوغول اول ای دینه دینا یوزند کتورد کم اوغول
 طولاب طولاب اغ سودی امزرد کم اوغول اغجه
 بورجلو حصار لرده طوتلیدک اوغول صاسی
 دینلو کافر لندک طتساق اولیدک اوغول التوت
 آنچه کوجنه صالحی سنی قورتیدم اوغول بیات
 یر وارمش سن واره بلس دینا شیرین جان عزیز
 جانینی قیا بلس بیلو بلکل دیدی انانی دخی جان
 ویرمدی بویله دیگج عزرائیل کلدی دلی دمرولک
 جان الماغه دلی دمرول ایدر مره عزرائیل امان
 نکر نیک بر لکنه یوقدر کانه عزرائیل ایدر مره دلی
 قوت دخی نه امان دلرس آغ صقلو بیایک یاننه
 واردک جان ویرمدی آغ برچکلو اناک یاننه

دمروله جان یرنه جان بولسون • انوك جاني ازاد
 اولسون ديري • عزرائيل ايدر مردلي دمروك
 الله تعالي نك امري بوميله اولدي كيم دلي دمروك
 جاني یرنه جان بولسون • انوك جاني ازاد اولسون
 وديري دلي دمروك ايدر من بجه جان بوليم • مكر
 بر قوجه بيا م بر قري انام وار كل كيد لم ايكيسندن
 بري بولديكي جان ويره الفل • منم جانزي قوعل
 ديري • دلي دمروك سوردي بباسي ياننه كلدي
 بباسنك الين او پب صوبلش كوره لم خانم نه
صوبلش ايدراغ صقلو عزيز عزتلو جانم بب
 بيلور ميس ندر اولدي • كغز سوز سوبلدم حق تعالي
 خوش كامدي • كوك اوزرنده اك قناتلو عزرائيله امر
 ايلدي • اوچب كلدي انجه منم كوكسوي بصوب قوندي

خزله

خزله دب طتلو جانم الور اولدي بباسندن جان
 دلرم ويررقي سى • بوخسه اوغل دلي دمروك
 ديواغلميسن • بباسي ايدر اوغول اوغوك اي
 اوغل جانم باره سي اوغول طوغد وغنده طقوز
 بفر اولدر دم اصلان اوغل • دنلوكي التوت بان
 ايومك قبضه سي اوغول قازه بگزر قترملك كلينمك
 چيچيكي اوغول • ترشويتان قاره طاغم كر كسه سويل
 كلسون • عزرائيلك بباسي اولسون • صوق صوق
 پسا دلرم كر كسه اكا ايچت اولسون • تاوله تاوله
 شهباز اتلرم كر كسه اكا بنت اولسون • قطار
 قطار دوع لرم كر كسه اكا يوكلت اولسون • اعا
 يلد انجه يتونم كر كسه • قره موديق التتاع انوك
 شولني اولسون • التون كوش بول كر كسه • اكا

اور کدی • دلی دومرولی کو تر دی بره اور دی قوہ بائی
 بو کدی • بو کلو قالدی اغ کو گسنک اوزر نه غزرائیل
 بصوب قوندی • بیا بیر لردی • شدی خزانه بشلادی
 ایدر مره غزرائیل امان سکر نیک یرکنه یوقدر کات
 من سنی بوبله بلمز ایدم او غورلیس جان الدوغنک
 طویز ایدم دوکمه سنی بیوک بنم طاغلمز اولوز اول
 طاغلو غزده • یا غلر و غز اولوز اول باغلوک قو سلو ملز
 اوزوی اولوز اول اوزوی صغر لزال شرای اولوز
 اول شراین ایچی اسرک اولوز شرایلر ایدم
 نه سو بیلدم بلدم بلکه او صندم بکتلکه صو ایدم جانم
 الهه غزرائیل مدد دیدی • غزرائیل ایدر مره دلجی
 قوات مکانه یلوار رس • الله تعالی یریا لوان مندم
 الوعد نه وار من دخی بر پر مشق او غل نیم دیدی • دلی

دمرول

دمرول ایدر یا پس جان ویرن جان الله تعالی
 میدربلی اولدر دیدی • دوندی غزرائیل یا پس
 سن نه ایلمکلو قداسن • سن ارادون جعفر من الله
 تعالی بیله خبر لشم دیدی • دلی دمرول بورا ده
 صویلمش • کوره لم خانم نه **صویلمش** ایدر یوجنه
 لردن یوجنه سن کسه بلمز بنجه سن • کور کلو تکر
 بنجه جاهل لر سنی کوکن اران یرده استر سن خود
 مؤمنلر کو کلن سن • دایم طورن جبار تکر
 باقی قلان ستار تکر • منم جاننی الورا اولسک
 سن الضله غزرائیله الماعه قومغل دیدی • الله
 تعالی یر دلی دمرولک بورا ده سوزی خوش کلدی
 غزرائیله ند ایلدی کم چون دلی قوات منم برکم
 بلدی • برکومه شکر قلدی • یا غزرائیل دلی

چونکه قوجه من نه هیتیلو قوجه سن دیکل مکا قدام بلام
 طوقنیز بوکن سکا دیدی . بویله دیکج عزرائیلک آجنی
 طوتدی ایدر مره دلی قوات کوزم چونکه ایدکن نه بکنزن
 کوزی کوکچک قینزلروک کلنلرک جانن جوع المشم
 صفالم اغردوغن نه بکنزن . اغ صقللورقه صقللویکلرک
 جانن جوع المشم صاقام اغردوغنک معنسی بودون
 دیدی . مره دلی قوات اوکتوردک دیردک ال قسانلو
 عزرائیل منن الومه کوسه اولدر بدم یخشی بیکیدک جانن
 انوک لندن قور تریدم دیردک . امدی مره دلی کلدم که
 مستک جانک الام ویرن میسن یوخسه تملمه جنک
 ایدر میسون دیدی . دلی دومرول ایدر مره ال قسانلو
 عزرائیل سمنی س دیدی . اوت منن دیدی یوخشی
 بکنلرک جاننی سمنی الورسین دیدی . اوت من

الورم

الورم دیدی . دلی دومرول ایدر مره قاپوجی لو قاپونی
 بقناک دیدی مره عزرائیل من سمنی کیک یرده . استردم
 طار یرده . ابو الومه کیردک اولدی . دیدی من سمنی اولدی
 یخشی بیکیدک جانن قورتره یم دیدی قره قیلجی صیردی
 الله الدی عزرائیلی چالغه حله قالدی . عزرائیل بر
 کوکرجی اولدی یخچه دن اوچدی کندی . ادی لر اولدی
 دلی دومرول ایلی الله چالیدی قاص قاص کلدی ایدر
 بکنلرم عزرائیلک کوزنی ایلم قورخدم که کیک پندی
 قودی . طاریجادن قاچدی . چونکه منن الومدن کوکرجی
 کبی قوش اولدی اوچدی مره مننی قوریم طوغانه
 الدر میسن دیدی . طوردی الله بنیدی طوغان الله
 الدی اردنه دشدی . یرکی کوکرجی اولدوردی دوردی
 اونه کللی پوررکن عزرائیل اتنک کوزنه کورندی . آت

يانده بوغور خاندره ينه سبون ايدر سزديري ايتديلر
 خانم برنجشي بيكدم اولدي اكا اغلا زرد بيلر ولي
 دومرل ايدر مرع بيكدم كزي كم اولدردي ايتديلز والله
 بك يكت الله تعالي دن بويرق اولدي ال قناتلو
 عزراييل اول بيكدم جانن الربي دي دومرول ايدر
 مرع عزراييل ديد و كوزنه كشي در كم ادمك جانن الربي
 يا قادر الله برلك وارلفك حقيجون عزراييلي منم
 كوزمه كوستر كل صواشيم چكشيم دريشيم نجشي
 بيكدم جانن قور تريم بر دجي نجشي بيكدم جانن
 الماير ديدي قايتري دوتري دي ادمرول اونه كلري
 حوتقالي يه دومرولك سوزي خوش كلدي باق باق
 مرع دي قوت منم بر ليكم بليزه برلكومه شكر خلسز
 منم اولودر كا همه كزه منلك ايله ديري عزراييله

بورق

بيورق ايلدي كم يا عزراييل وار اول دجي دي قوتك
 كوزنه كورنكل بيكزي صاور تغل ديدي جانني خرتغل
 الغل ديدي دي دومرول ترق بيكدم لئ بيوب ايجوب
 او توركون نگاهدن عزراييل چيغه كلدي عزراييلي
 نه جاوش كوردي نه قاپوجي دي دومرلك كورر كوزي
 كورمزا اولدي طوتار الربي طوتنز اولدي دينا عالم
 دي دومرولك كوزنه قرانكو اولدي چاغرب دي دومرول
 صويلر كوره لم خانم نه **صويلر** ايدر چان نه هيتلو قوجم
 سن قاپوجي لرسي كورمدي چاوشلر سني طويدي
 منم كورر كوزلرم كورمزا اولدي طوتار منم اللرم طوتنز
 اولدي دتردي منم جانم جوشه كلدي التوت اياغم
 الومدن يره دوشدي اغزم ايجي يوزكي سوكلرم
 طوزكي اولدي مرع صقالجيني انجه قوجده كوزجلري

بويله ديديمه امديمي تي ديدوكم بلك ارنگه دينا
 منم ديناوه اجل الذي يركز لريه قايي ديناكمه
 قالدي كلبي كيد ملي دينا اخرت صوك اوجي
 اولمي دينا يوم ويره يم خانم ير لوقره طاعك تلسون
 كوكه ليجه قبا اغا جك كسلسون قامن اوان
 كوركلو صويك قورميسون فنا دلوك اوجي تلسون
 قادر سني نامرده محتاج ايمسون چپاركن اغ بوزانك
 بدرمسون چالشند قزه بولات اوز قياچك
 كدلسون الله ديرن ايمذك اوز تلسون اخر صوكي
 اربي ايمانن ايرمسون اغ التوكه بيش كل دعا تادان
 بقول اولسون يقشد رسون دور شد رسون كاهلن
 ادي كوركلو محمد باغ تلسون جانم هي
دوخه قوجا اوغلي دلي دمردل بوني يا

اير

ايدرخانم هي مكرخانم اغوزده دوخه قوجا اوغلي دلي
 دومرل ديرلودي برار وارايي برتر وچايك اوزونه
 بركو بري با پدر مشد هي كچندن اوتوز اويح اجه
 الوردي كچينندن دوكه دوكه قرقا اجه الوردي بري
 بچون بويله ايدردي انوكچونكه مندن دلي مندن
 كوچلي اروار ميدركه چبقة منومل صراشه ديردي
 منم ارلكم بهاه رلكم جلا سونلكم يكتلكم رومه شامه
 كيد چوانه ديردي مكر بركون كو بريسنك باجند
 بر بولك اوبا قومش ايدري اول اوباده بريخي شي خوب
 يكت صيرود غمش ايدري الله امريله اول بكت اولن
 كمي اوغول ديوكتي قراطاش ديواغلا دي اول بكت
 اوزونه محكم قزه شيون اولري نگاهندن دلي دومرل
 چپار يتدي ايدر مره قوات لرنه اغلرسون منم كو پين م

دکھت نماز قلديلر ادي کورکلو محمد صلوات کورديلر
 بي تکلف کافرہ امت صالديلر قلیچ اور ديلر اول
 کون جکر نره اولر اريکتلر بلوردي اولر کون
 نامردلر هيلر کوز تي برقيامت صواش اولدي
 ميدان طلب باش اولدي قامتک برکوي اولدي
 بک نوکرون نوکربک دن ايرلوي اغوز بکلر ايله
 طونزار صاتم دپدي چلاسون يکتلر قله قره بوداق
 صوله دپدي قران کندوي وپه دپدي تکر ايله
 سوکلي ملکه حوال اولدي بوکورد بي انزه بره صالدي
 آنچه قانع يراوزرينه دوکري صاغ طرفه قره
 توک ملکه طونزار قرشوکلدي قیلجلدي يسه
 صالدي صول طرفه بوغاجق ملکه قره براق
 کلدي صنجوبني يره چالدي دپر قدير باشن کسد

لونی

بوي اوزون بورله خاتون قره توغق کافرک قیلجلدي
 بره صالدي تگورالندي کافر قاجدي دره لره
 کافر قرغون کردي اولر بش بک کافرکي قرلدي
 کي صواتلدي قران اوغلي اوزرنه کلدي ايتدي الي
 جوزدي قوجه قوجه انايله اوغول کورشدي اوج
 يوزيکت اغوزدن شهيد اولدي قران اوغليخون
 قورتردي کورودوندي غرامبارک اولدي اغوز
 بکلري علوم اولدي انجه قلسرملوبه کلوب قران
 قره اوتاق دکرددي يدي کون يدي کچه يه انجه
 اولدي قرق اولي قولل قرق چاربه اوغلي باشنه
 جوردي آزاد ايلدي چلاسون ارنله قرا اولکه
 ويردي جبه چوقه ويردي ددم قورقت کلوب
 شاذق چالدي براغوز نامه دوزدي قوشدي

بيغن يدي پرده اكسه سنده دوكن قزان قرطاشي
 قره كونه چپار يتدي • چال قيلچك قوداش قزان يتدم
 ديدى • انوك ارد بنجه كوره لم كيملر يتدي • دمور
 چودروندي كي دمور قاپوي قاپوب الاك التمش طوتام
 اركوتدزلك اوچمندن اربو كردن • قزان كي بهلوا اف
 برصواشده اوچ كره اتندن يقان • يقان سلچك اوغلي
 دلوطندان چپار يتدي • چال قيلچك اغام قزان يتدم
 ديري • انوك ارد بنجه كوره لم كيملر يتدي • وارين دستور
 سزجه بايندز خانك يني سن بسان • التمش پلك
 كافره قان قودورن غفلت توجه اوغلي شمش
 الدين چپار يتدي • چال قيلچك اغام قزان يتدم
 ديدى • انوك ارد بنجه كوره لم كيملر يتدي • باره صارك
 بابورد حصارنن چارليب اوچان آت الاجنه

گردگه

كردگه قرشوكلن قالن اغوز امرنجسي قزان بلك بتاغني بوز
 ايفرلو بيرك چپار يتدي • چال قيلچك خانم قزان يتدم
 ديدى • انوك ارد بنجه كوره لم كيملر يتدي • چايك بتسه
 چالده قره قرش اردنلوه قور قورمه قوشعلي قوليني التون
 كوپرلي • قالن اغوز بگلرني بربر اتدن يقان قاضي ليق
 قوجه اوغلي بك يكنك چپار يتدي • چال قيلچك اغام
 قزان يتدم ديدى • انوك ارد بنجه كوره لم كيملر يتدي يكرني
 دورت بوين اوخشارين دلي طونداز يتدي • انوك
 ارد بنجه پلك قوم باشلري دوكر يتدي • انوك ارد بنجه
 پلك بگذر باشلري امن يتدي • انوك ارد بنجه طقوز
 قوجه بشلاري اوزن يتدي • صيد قجه اغوز بگلرني
 دوكنسه اولمز قزانك بگلرني هب يتدي اوزن بته
 يقناق اولري اري صردن ايدست الديلر اكي

هيقردی • بیایا لکوز کافزه ات دیری • قیلج اوردی
 دونه دونه بر زمان یخنی صواش ایلدی • کافری الیم
 دیری الیمدی • بر ساعتده کافزه اوج کرات دیری
 ناکا • کوزی قباغنه قیلج طوفندی • قره قانی شورلدی
 کوزنه ایندی • اوزین صرب برله صالحی کوردیم امدی
 برادن ییلره مکر خانم بونی اوزون بورده خاتون اوغلبونغی
 اگدی • قاری قالدی • قرقایچه بیلو قیز اوغلا نید
 قره ایغون طار تدردی بطون نیدی • قره قیلجی قوشندی
 باشم تاجی قران کلدی • دیوا یزن از لری کدی • کلوی
 کلوی قران بقی کلدی • قران حلالی تاینیدی • خات
 قرانک قران اوزرنه کلدی • ایرر قره ایغون جیلوشنی
 ماکا طر نفل یکت • تکه طوبت یوزمه بفضل یکت التوکر غی
 قره ایغری ماکا دیر کل یکت الوکر کی سورج دکی

یا

یانکده غی کون بولدی ماکا دیر کل یکت • بو کونده امود
 اولغل ماکا • قلا اولکه ویره بر سکا دیری • خاتون ایدر
 قرشم الیمدی • مکر سن کجشم منم کومنی نه اگدر سینی
 قالغوبنی برندن طوران قران • قره کوزانک بیلنه بنات
 قران • ایلیغوب قره طایم قیان قران کولک سیجیه قباغلم
 کس قران • چاق الوپ قنادلم قران قران • یا لکوزجه
 اوغلم اورون قیان قران • ات اوستنده اکلیموب
 یورتن قران • سنک بیلک اولمش • اوزنکوپ درمین
 دزک اولمش • خان قزی حلاکی تانمیز کوزک اولمش
 بو کلمش سن سکا نولمش • چال قیلجک یتم قران دیری
 بو محلاک اغوز ارتلری بر بریتدی • کوره لم خانم کلرتدی
 قره دره اغزند قادر ویر • قره بوغمه دریسندن بشلک
 یا بوغی اولر اجنی صولتانه قره طایشی کل ایلیج قر

اغ طومدگر اکلندي. سنو کچون منم باشم قربان اولسون
 جانم اوغل سنو کچون سن کیده لي. اغلاماغم کوکده ايکن
 یره ايندي. کومبر کومبر طا وللد وکلندي. اغراولو
 ديوانم سورمدي. سني ييلر بک اوغلاري اغ چتردي.
 قوه کيدي. قازده بکوز قيزم کلنوم اغ چتردي قوه کيدي.
 قريچوق اناک قان ياش دوکدي. اغ سقلو بيياک
 بکلو اولدي. قایدوبن بودادن اوغل اوه وارشم
 اغچه يوزلو اناک قوشوکلوب اوغول ديسد اغ اللري
 اردنه بفلودينمي. اغ بوينندن قتل اورغان طا قلو
 دينمي. کافر يانجه يياق يورردينمي. منم قاسوسم
 قنه داره اوغول ديري. قتل کپنک بوينچوغن شور
 دينمي اغزيوقاغو صوبوچاغی دوکردينمي. اربه اتمکي
 اجي صوغان اوينچکي دينمي. قزان کنه ايدر قوشوق

ياتن

ياتن قوه طاغلامارسه اوتي قيمز ايل يا باسز ايتن دلي
 کورکلي صولر قارسه قاره طشمانه قيتيا ملر قارسه
 کورم ديرمز قوه قوج لوقارسه قلون ويرمز اريکتلر
 قارسه اوغلي طوغز يياک قري اناک قري سندن
 يکرك قادربزه اوغول ويرمز دخي سنک یرک صولته
 ييلمنه اسمانلر کوکده قوه بولت اولوب کاترک اوززينه
 کوز ليايم. اغ يلدرم اولپ شياقته يم کافري قامش کچي
 اود اولوب ياندر يم طقوزني بربرنه صايد وره يم اوزنجان
 دوکشدن. عالمي صولدور يم. يرادن الله دن مدد ديدغي
 توکرا تندن یره ايندي. اقوب کيدن اري صودن ابدشت
 الدي. اغ النبي یره قوديه نماز قيتلدي. اغلدي قادر تکرير
 حاجت ديلدي يوزين یره سوردي. محده صلوات کوردي
 دو کچي کوکده دخي ارصلان کچي اگرادي. نقر اورونجب

قرشو کلسه مني ساکه سورسه بيا طغري جنرو برکله کوردم
 سنک اوغلك طتساق ديکل قاروستده اغ آلدري
 بغلو ديکل قره قتلدا بجم برينه طاقلو ديکل قره طکوز
 طامنده يا تور ديکل قتل کينک بويجوغي سور ديکل
 اغزلو قاغول جوغاغ دوکر ديکل ياقش اربا تکل اچي
 صوغان اويي ديکل منم انام منم اچو قاي رسون
 براي باقسون بر ايد وار منم اچي باقسون اچي
 ايد وار منم اوج اي باقسون اوج ايد وار منم
 اولدکي اول وقت بلسون ايفراتم بوغزليوب اشوم
 ورسون ياد قزي حلاله دستور ورسون ميکا
 طوتان کردکه ايرق کرسون انام منم اچو کوك کيوپ
 قوه صارشون قال اغوز ايلنده ياسم طوستون منم
 باشم سنک برکله قزبان اولسون کرودون بابا ديدن

اولون

اوغلان يردخي صويليش **کوره لم خانم نه صويليش**
 قرشوتيان قره طاغلا استرا اولسه ايل بايلره قتلو
 قتلو صورلار سن اولسه قانز درشر قره قوج ائلر سن
 اولسه تولو طوغز قيبانده قتل دو اس اولسه طوزم
 ويرده اغايلدا انچه قوپون اس اولسه قوزي وپرون
 بلک ارنلر اس اولسه اوغلي طوغرس اس اوله
 انام اس اولسون منده يکون قادر سن اوغول ويره
 اغ سويدي انام ميکا حلال ايلسون صواشغل قايد
 دوشکليا کر وديدي خان قزان براده صويليش کوره لم
 خانم نه **صويليش** ايدرا و غول اوغول اي اوغل قرشو
 يتان قره طاغم يوکسکي اوغول کوجلوبيام قوتيا
 جانم اوغول قرانکلو کوزلرم ايدني اوغلا اولر طاکله
 يرمده طوردغم سنو کچون قوکر اتم يورلغشم سنل اچو

پنداشكي اوز زنده ار قوري پر قمشلردى كير بصار
 چقى بصردى قارى دشمن ناتارا و غلبى الومن
 دشمن ناتارا و غلبى الومنه كرمشكن جزايله اولدره لم
 پنداشكي اوز زنده ار قوري قومشلردى كم بو محله
 خان تزان يتدي قوكراتر اوينايدى كافر قزانوك
 كلدوك كوردى اور كدى كم اتن بيتر كم جوشن كير
 اوغلان باشتي فالدردي ابر مره كافر نه حالدن
 كافر ايدريياك كلدي صولتم ديز اوغلان ايدرامان
 مره كافر اماه تگردنك برلكنه يوقدر كان كافر اوغلان
 اماه ويردره اليه جوز دلر كوزير اچدره بيا سنده
 اوغلان قوشوكلدي صوبلر كورده لم خانم نه **صوبلش**
 اوروز ايدر بروكلل ايك بابا ينره ده بلك بنم ضساق
 اولدوغم اغ اللرم اردومد با غلذو غني قتل بيجيم اغ

برينه

برينه طا قلدغن قوه كوزلو يكتلرم قلدو غنى سن كلهدين
 بيا كما قردو طاشندلره قوكراتر اولو قزانى طونك ماروشند
 اغ اللدغي يا غلك غافلوجه كوركلو باشن كيشك الحجه
 قان بر يوزينه دوكل او غلبه ايكسني بر يردن اولدك
 او چاغنى سويندرك دبو سويلشدلره خانم بابا قوخرتم
 سكر دركن قوكراتك سرچدره سن صواشدوكن و قيق
 كندوكي طردورده سن غافلوجه كوزل باشك كشدو سن
 اغ بر رجكلو انام او غول ديركن باشم بخني قزان ديز
 اغله سن قابدوبه بيا كوردونكل التوبه بان ايوكه
 سورب وارغله قاريجق اولمش انامه ارمود اولمش
 قوه كوزلو قينز قرطاشومى اغلمغل قريجق اولمش انامى
 صيرتمغل اوغل اچوبه انا اولمك عيب اولور يردن
 حقيجوبه بابا قابدو سنكل اوه وارغله قريجق انام

الاكوزلوكلن الام ديردم . قره يوده اغ اوتاغلي دم ديردم
 يوريوبني اوغولي اولود كه بچورم ديردم مرادله مقصوده
 ايركورم ديردم مراده يتورمدك سي . قره باشم قاريني صولتسوه
 قران سني برينكم كورنن بزم ييارينلديك ديكلما . ديز
 اولسلن يانه كونه قرغارم قران سكا ديري . اناسي اوغلنك
 بويلم ديكلج قرانك عفاي باشندا كندي . قره بيزي مرادله
 دوم يوركي اوينا دي . قرنكوي كوزلوي قان ياشرطولدي
 ايدر كوركلم اوغول كلسه سندنخي صوردم قرخمه قايرمه
 اوده دره اوده قلان اوغول اچونه قايرمفلدي كوزيت
 قرانه مهلت ويركل . يوده ايسه اوغولي جقار يم . كوكه
 ايسه ايندور يم بولورسم بولدم بولما زيبم تكري بورد
 تكري الدي نيلياي . قره شينوه ستركله بله ايلباي
 ديري . خان قزي ايدر قران اوغول اوده ايدوكيت

ايرن

اندلا بلدين كم يورغون اتوكله كدلتش جداكله اردينه
 دوشه س ديري . قران كورود ورتدي كلدوكي يولي
 الله الوب يورتي . دون قاندي . اتاسي طويادي .
 ال التندلا بيوردي . طقسان تومس كنج اغوزا ردينج
 كلسونه . اوغلان طوتساق در . بكار ملسونه ديري
 اول كلديك يانجي بصامشدي . كوردي اوغلنك اله
 كوزلوتوق يكيدي قوشن بدوي ات اوغلنك اوغلن
 ياتوره لشاراسنده اوغول بخني لسشين بولمدي التونلج
 تاپجي سن بولدي . يقين بلدي كم . اوغلي كافره طقساق
 اغلدي قره طانم يوكسكي اوغول . قتلوصوبم ششوقي
 اوغول . قوجلغم وقتي الدرد وغم ياكوز اوغل ديري
 بوزلديه كافرك ايرن ايرلري . قاتلوق دروننده
 كافردجي قوشن ايري . اوغولنه قره كيتك كيدر مشلرد

اقران سکا دیدی بردخی **صوبلیش** قر و قر و چایله صد
 صالدم قره طونلی درویشلره ندر ویردم یانه ال
 بقد و غده قوشومه ایویا قدم اومانه اوساننه آتش
 یرردم آج کورسم طویردم یا لجنی کورسم طوناندم
 دیک ایلدیراوغلی کوجله بولدم یا لکوز اوغل جنیری
 اقران دیکل سکا دیز اولسک یانه کوبنه قارغوم قران
 سکا دیدی **بردخی صوبلیش** قوشوتان قره طاعدن
 براوغل اوچوردکسه دیکل سکا کولنکه بقدر ایم
 قان اقان یوکوک صودن براوغل اوچوردکسه
 دیکل سکا طولون طوغله یم ارغون دینلو کافرک
 براوغل طونتر دکسه دیکل سکا خان بیامک یانته
 من واره یی اغرلشکن بول خزینه الین پاره لنوبت
 قاضلق امدن ایتمیجنه بکرمه الجمه قانم سلیمینجه قول

بوط

بوط اولوب یر یوزنه دشینجه یا لکوز اوغل جنیری ایتمی
 کافر یوللر نه دوغنا یر دیدی یوخسه اقران ایاغدن
 سرهوزه اتایمی قره حل تا قانغ یوزمه چلا یمنی کوز المانی
 کبی الیکا قلم یر تایمی جنبه و منه الجمه قانم دوکیمنی اغن
 بشونه سنک اوردو که قوما یمنی اوغول اوغل و دیوبنی
 بوزیلدی یمنی قیتانق یقزل دوه بونون کچدی طورملاری
 بونون یوزلیب بیلد کچدی طور مجتم الدر مشم بوزلیما یمنی
 قره قوجه قاضلق اتاس بونون کچدی تولنجی کشینور
 بیلد کچدی قولنجتم الدر مشم کشتار یمنی اغا بیلد انجه
 قیون بونون کچدی قزوجنی مکریش بیلد کچدی قورخچا
 الدر مشم مکریم یمنی اوغول دیوبوزلیما یمنی دیدی **بردخی**
صوبلیش قانقوبنی یرم دن طورم دیدم بلسی قره
 قاضلق التومه بینم دیدم قال اغوز اچنه کرم دیدم

بخني. اوم تخني خان بيا من كويكوسي قادن انا منك
 سوکسي. انا م انا م ويردو کي کوزا چوب کورد و کم
 کوکل و يروب سود و کم بک بيکيدم. قزان قلعوبني برکون
 اورر صوژک. اوغلوکل بلبسي قره قاضلق آن بصر
 بنک. بويي اورزون بدوي کيسن الوب يعقک مسن
 اتوک يوکلندک کورد و نرک. ابي واردي برکلورسن
 يا ورم قني قره کوردن بولدغم اوغلم قني. بريکوم
 کورنمز بغرم ييار. اصيلا ن اصيلا ن قماردن. قزان
 اوغلا ن اوچوردکي. طالي سازک اصلا ن بوردکي
 اغ اللرين قاروسندن بعلتدکي. کافرا و کچم بوزدکي
 دلي دماغي قوريب دورت ياننه بقدردکي. مس
 کوزدن آجي ياشن دوکدردي قادن انا بک ييا
 ديوبولندکي دبري کنه **صويليش** ايدز اوغول اوغلا

ای

اي اوغلا اورتا جم اوغلا. قرتشويتان قره طانم بويکي
 اوغول. قرتکولچم کوزلرم ايدني اوغلا صام بلدي
 اسدي. قزان توکلا غم چکلر. سرمساق اوتق يديت
 قزان اچون کوبينر. صاري يلان صومدن انچه تنوم
 قالقرشيشتر فورمشچم کوكسده سودم او ييار. يالکوز
 اوغلا کورنمز بغرم ييار. يالکوز اوغلا خنبره قزان ديکل
 مكا ديز اولورسک. يانه کونيه توغرم. قزان سکا ديري
 انا بي برصوي دخي **صويلدي** ايدر قرغوجدا.
 او ينادنلر واردي کلدي. التون جدا او ينادنه يارب
 تولري. قره قوج اته بينس لوزاردي کلدي. بدوي
 اتلور اوغول يارب تولري. توکوکلري نايشب
 کلدي. يالکوز براغول يارب تولري. يالکوز اوغلا
 خنبره قزان ديل مكا ديز اولورسک. يانه يانه قرغازم

اولمز صاغن صولون اوروزك چوردلره قرق يكيديت
 شهيد اتدبلره اوغلانك اوروزنه دوشدر طوتلر
 قاروسندن اغ الترين بغلادلر قتل اورغان اغ بوينه
 طاقتلر يوزي اوروزنه صالحون سوردرلر اغ اتندن
 قان چغجه دوكلره بياد بو اغلندرلر اناديو بوزلندرلر
 ايل بغلو بويني بغلو يوزي اوروزنه صالح الديلز يوربو
 ويردلر اوروز طوتسق اولري قزانك حيزي بوت
 ايله صاندي كم ياغي يصلدري آت جلا وسن دوندرلر
 كرو و نزي كلدي اوغلني تودني يوده بوليمادي
 ابلر اوغلان قچر و كندي اولديري بلكرا ايدر
 اوغلان قوش يوركلې اولوز بچوب اما سنه كمشدر
 ديريلر قزان قارردري دوندي ايدر بلكر بيتر
 بركور اوغول و يرمنش وارن بون اناهي ياندرن اناهي

تاجله

تاجله باره لياين التي بولك ايد بون التي بولك ايردنه
 براغه بون بردخي كمشه يا زي يره بولداش قويت قاجيه
 ديردي دجني قوكراتن او كچه لري بوله كردي اونه كلدي
 خان قزي برني اوروزن بورله خانون قزانك كلر و كت
 ايشندي اتده ايفردن دوم دن بغرا قيتوندن قوج قوزدرلر
 اوغلا بچمك ايملك او يدره قانلوا غوز بلكرين صوليماييم
 ديردي خان قزي كوردي كم قزان كلور يورلېت برنونا
 اورو طوردي صهور جيه سن اكنه لري قزانه قرشو كلدي
 قانق قالمردري قزانك يوزنه طغري با تدي صاغله
 صولنه كوز كوردردي اوغلا بچوغني اروزه كورمدي قون
 بغري صر صلدري دوم يوركي اوينا دي قزه قيه كورلر
 قان ياش صولدي قزانه صوليمش كوره لم خانم من
صوليمش ايدر بروكلكل سالور بكي سالور كوزكي ياشيم

ايلسه اول اوغلاني قترل ايلمز لودي . اوروزك
 بقادن سوکس صابجدي طوردي . قزان بك کوردی
 کم کافر قی بقلندي . اتدن ايندي اری ایدست الی
 اغ النیر بره قودی . اکی رکعت نماز قلدی . ادی کورکلو
 محمدی یاد کتوردی . قره دینلو کافره کوز قاررتدی .
 هیقردی . ات صالحی . قرشو واردی . قلیج اوردی
 کومبر کومبر طاولر چالندی . بورمه سی الموت تاج
 بوردلر چالندی . اول کون جلاسون بك ارنلرد وسته
 دونه صواشدی . اول کون قره بوزت اوز قیلچلر چالندی
 اول کون قرغودللو قایم اوخ لراتلدی . الله اورت
 سورجدالرسوسلری . اول کون نامردلر موخانسلر
 صپایر کوزتدی . اول کون بقایقا قزان اوغلانی اوزک
 عشقی کلدی . ایدر بر وکلوک قرق یولداشم سزه قزبان

اولر

اولسون منم باشم کورر مستواغام قزان باش کسدی
 قان دکدی . اوغلان او شاق یلک یکجه کلنز دیری .
 پیام بوکا قزلری اسوکس کبی . مینی سوله یکتلرم نه طور سز
 کافک براوجنه دپلم دیری قره قوجو اوینا دوی اوزوز
 کافک صاغنه ات دیری . صاغلی صوللی کافری خویب
 طاغندی . صناسنکم طاری بولره طلود شدی . یاقره
 قازک اپچنه شاهین کردی . کافک اوچینی بصدی
 طاغندی . ازغون دینلو کافرب کلری . وحه کردی
 قزبان کسه اوغلنک بدوی اتن اخلتولرات یخلدی
 کافرلر اوروزک اوزرنه چوخدی . اوروزک قرق
 یکیدی ایدن اندی . الم قلقان باغنی قصه دوکلر
 قیلچ صیردلر اوروزک اوزرنه چوق صواشدلر .
 قلابه قورخودر . درین اولسه بانورد بیانک اومودی

اصلاں ادم سا قلمدم سنک اچون • يقا طربت کافرله •
 اوغرا شيم سنک اچون • اغزدلرن بر قباچ کله جنرمکا •
 قوه باشم قربان اولسون اغام سکا • قران بوراده صوليش •
 کوره لم خانم نه **صوليش** قران ايدون اوغول اوغل اي •
 اوغل منم اونم امله سوزم دکله • اول کافرك اوچون •
 انوب بون يار منو او نجسي اولور • هي ديدن بشلر •
 کس جلا دي اولور • ادم ايتن يحيي قبان اشبازي •
 اولور سوي وار • سوي کافر دکله • قالقيني بريمون سر •
 طور ايم • توکزامتک بيلنه من بنايم • کلس کافر منم در من •
 وار • يم • قره بولمت اوز قياجم جلا • انغون ديلور •
 کافرون باشلرين کسه • دونه دونه صواشته •
 دونه دونه چکشه • قياجم چالوت باش کسد وکم کور •
 اوکریکل • قره باشکه دوشنده کور کورد ديري اوروز •

براده

بوراده صوليش کوره لم خانم نه **صوليش** ايدون ايلک •
 بيا ايشدورم • اما عرفانه ارکل نوزي قربان اچون •
 بيا اوغل قرانور اداچون • اوغلده قياجم قوشانور بيا •
 غير تچون منم ده باشم قربان اولسون سنو کچون ديدن •
 قران بوراده صوليش کوره لم خانم نه **صوليش** قران •
 ايدون اوغول اوغول اي اغول ياغينه کسوب باش کسد •
 ادم اولدروب قان دکدک • اله کوز لوقرق بکيدن بیک •
 الفل • کوسني کوزل قباطا غلر باشنه جقفل • منم •
 صراشدغم منم دوکشد وکم منم چکشد وکم منم قچلشد غم •
 کورکل اوکرکل وهم بزه بصوا اولغل اوغل ديري اوروز •
 باباستنک سوزين صمادي • قايدوب کوردوندي •
 يردن يوجود طاغلو باشنه يولداشلرين الوب چقدي •
 اول زمانن اوغول اما سوزين ايکي ايلندي اکت •

اونیادی قرشو کلدی • ایدر برو کلکل اغام قران دکنز
 کبی قراروب کلن ندره اودکبی شلایوب • اوزکی پرو لایوب
 کلن ندره اغمز دلرن • بیش کل • جنر مک • قره باشم قریان
 اولسون • بیام سکا دیری • قران ایدر برو کلکل ارسلانم
 اغول قره دکنز کبی بیقانب کلن کافرنک لشکری دور •
 کون کبی میشلایوب کلن کافرنک باشنده اشین دره ایلدن
 کبی پارلیب کلن کافرنک جدایی دره ارغون دینلو
 یاغی کافرد راوغل دیری • اوغلن ایدر • یعنی دیوبنده
 دیرلر • قران ایدر • اوغلن انز کچون یاغی دیرلر که بزاندلر
 یتسه وز اولدررن • انلر بزه یتسه اولدر دیری • اورون
 ایدر • بیبا اچنده بک بکنلر اولدرسلر قان صورلوی
 دعویلر لری • قران ایدر • اوغلن بک کافر اولدرسلر
 کسه سندین قان دعویلر • اما ارغون دینلو کافرد

حوز

خوب یرده طوش اولدی • ولی مکاس یحان یرده درشاق
 اولدوک اوغل دیری • اوروز بوراده صویباش کره لم
 خانم نه **صوملیش** اوروز ایدر برو کلکل اغام قران قان
 یرمده بدوی اتم ساقلردم بوکن اچون • کونی کلدی اغ
 یرمده سکر دوین سنک اچون آله اوزان سورجدانی
 صقلردم • بوکن اچون • کونی کلدی • قایه قاون کچک کوکندن
 اوینادم سنک اچون • قره بولات اوز قیالجم ساقلردم
 بوکن اچون کونی کلدی • ساسی دینلو کافر باش کسدوریم
 سنو کچون • اگنی یک دور طونم صقلردم بوکن اچون
 کونی کلدی • یک یقالرد کدوره یم سنو کچون • باشده
 قونت • ایشقلر صقلردم سنو کچون کونی کلدی • قباچوماق
 التند یوغرن دیم سنک اچون • فرق یکیدم ساقلردم
 بوکن اچون کونی کلدی • کافر باش کسدوره یم سنو کچون

بلك ايلن الله چالدي • قاصر قاصر كلدي • ايدر ايدر ايدر
 اوروز خوب مويدي • سكريري بگلر منز يكو كراچو كز
 صحبتكوز طاغتكوز من بو اوغلي ايلن آوه كيدرين
 يدي كونلك ازوغله چقاين • اوخ اندوغم يرلري قيلج
 چالوب باش كسدو كم يرلري كوسته يم كافر سرحدنه
 جزغله اغلغانه كوچه طاغله الوين چقاين صوكو
 اوغلا نه كرك اولون • ايلرديري • توكرن ان چكدردي
 بطون بندي اوچيوز مرصع صانلو يكت صويلاوي
 بوينه الدي • قزاقا كوز لو يكيدي اوروز بوينه الدي
 قزان اوغلي الوين قز طاغلا اوروزينه آوه چقدي
 آواولري • قوش قوشلدي • صفري كين بقدي • كوك
 انك كوركلو چمنه چادر تكدي • برقاچ كون بگلر ايلله
 يدي اچدي • مكر باغي اچوق طاغيان قلمه سندن

دستا

ان سقا قلمه سندن كافر ك جاسوسي وارددي • بونلري
 كورب تكوره كلدي • ايدر هاي نه او تور سن ايتوكي
 اوليتان چتوكلي موليمان • اپن لريا شين قزان اوغلي
 ايله سرخوش اولوب يا تورلرديري • اون الي بلك قزه
 طونلو كا نر اما بندي • قزانك او زرنه الفار يدي •
 بتديلر كوردي لر الي بولك توز ايندي • كي ايدر كيك
 توزي در كي ايدر ياغي قوزيدر • قزان ايدر كيك اولسه
 بر يا ايكي بولك اولوردي • بوكلن بلمش اولك يعدي
 ديددي • توزيارلري • كون كي شيلادي دكيز جي
 يتقاندي • مشه كي قزدي • اون الي بلك ايت او ز
 مكلي كچه بوركلي • ازغون ديناي • قزغون دالي كافر
 چقا كلدي • قزان كوز ان چكدردي بطون بندي
 اوغلي اوروز جلاق سني چكدردي • بدوي ان

خانم نه **صوبيلر** ايدراونم اكله منم سوزم دكله اغام
 قران صاغله باقدك قاص قاص كوردك صولينه بقدك
 جوق سونرك قرشوكه بقدك بني كوردك اغلك سيب
 نه درديكل مكاه قره باشم قربان اولسون يابام سكا ديري
 ديمز اولوسك فلقوبني يرمون من طورده قوه كوزلي
 يكتلومي بويينه الورم. قان ايتازه ايلنه من كيدرم الورم
 خاجده من الوي بصادم. بيلون كين كشتنيك ايلن اوپدم
 قره كوزلو كا فرقرين من الورم دجني سنك يوزوكه من
 كلنرم اغلد و غلك سيب نه ديكل مكاه قره باشم قربان اولسون
 اغام سكا ديري. قران بك الادي اوغلانك يوزينه
 بقدي چاغرب صوبيلر كوره لم خانم نه **صوبيلر** قران ايدر
 بروكلكل قولونم ارغل صاغم اله بقدر و غن قرطاشم قره
 كونه كوردم باش كسوبدر قان دو كيدر چونري الوبر

اد

اد قز نويدر صولم اله بقدر و غم ده طاييم ارزوي كوردم
 باش كسوبدر قان دو كيدر. چولدي الويدر اذقنيدر
 قرشتم اله بقدر و غم سني كوردم. اون ابي باش ياشلك
 بركون اولدوشم اولم سن قالم سن ياي چكلك اوغ
 امدك. باش كمدك. قان دو كمدك. قاتلوا غوز اچندن
 چولدي امدك. يارنكي كون زمان دومب بن اوليه سن
 قاليچق اتاجم تختم سكا و يرميه لزد بر صوكي اكم اغلام
 اوغول ديري اوروز بوراده صوليش كوره لم خانم نه **صوبيلر**
 ايدر آيك بابا دون جد بويروش سن كوشكجه عطلك بق
 ديه چه جد بويروش سن طاريجه بينك بق هنري اوغول
 اتادني كورن اوكره نره يرخسه اما لرا اوغلدمني اوكره نره
 چقش سن بني الوب كافر سرحدنه جعفرلك قيبليج چالوب
 باش كسدك من سندن نه كوردم نه اوكره نم ديري قران

ياشنه نه کلد وکن سويلدي • بو اغوز ناميه برك اولسون
 ديري يوم ويرهين خانم قوه طاعلرک تعلمسون • کولک ليجه
 قبا اغاجک کسلسون • اغ صغاللوبياک بري اوچوق اولسون
 اغ برچکلو اناک بري بهشت اولسون • اوغولم قزداشده
 ايرسون • اخر وقتده اري ايمانن ايرسون • ايين ايتن
 ديلر ديار کورسون • يفتدرسون دوريشدرسون •
 کونا هکزي ادي کورکلور محمد مصطفي بوزي صوبه باغشلسون ^{خاني}
قران مک اوغلي اوروز بک طنسا ق اولدغي يوبي
ميان ايدر خانم هي • بركون اولاش اوغلي قزان بک
 برون طور مشدي • قزه برك اوز زينه او ماخوڤن تکدرشد
 بک برده ايسک خاليجه بي دوشمش ايري اله صيوان کوک
 روزينه اشغشري طمسان تون کيچم اغوز صجيتنه ديرلشد
 اغزي بويک خمر لر او دتالعه صالمنش ايري طغوز برده باديه لر

تو

قورمشدي • التون اياق صراحي لرو زممشدي • اقوز
 قوه کوزلي اورمه صاچاي • اللري بيلکنده قنابي بيلگر
 نکارلي • بوغاز لوي برر قوش کافر قيزلري • ال شراي
 التون اياتله قالن اغوز بکلر نه کزدر لردي • هر برتون
 اولاش اوغلي سالون قزان ايجمشدي • چرغاب چرغاب
 چادر اوقاق يفتلردي • قطار قطار دوه لر يفتلردي
 اوغلي اوروز قوشوشنده ياي سويکيب طور ردي •
 صاغ ياشنده قرداشي قوه کونه اوترمشدي • صول ياشنده
 طابسي اوروز اوترمشدي • قزان صاغنه بتدي قاص
 قاص کولدي • صولنه بتدي چوق سوندي • قوشوشنده
 بتدي اوغلا نجفني اوروزي کوردي ايلن النه چالدي
 اغلدي • اوغلي اوروز به ايش خوش کلدي • ايلرو
 کلدي ديز چو کري • باباسنه چاغروب صويلر کرده لم

ديدي. قالن اغوز بکاري انلندلر. مایسورد حصارنه
 چپار يتدیلر. کافرلردن بونلري، قرشو کدیله قالن
 اغوز بکاري آري صودن ابدست الدوله اغ انلرين
 يره قودیلر. اکی رکعت نماز قلدیلر. ادي کورکلومحمدی
 یادکتوردیلر. کومبر کومبرنتقارده لود وکلدي. برقيامت
 صواش اولدي سيدان طلويباش اولدي. شوکلي ملکی
 بوکودن قزان بک ابدن يره صالحدي. قره تکوري دلي
 طونداز قياچلدي يره صالحدي. قره ارسلان ملکی
 قره بداقيره صالحدي. دره لوده کافر قرغون کوردي
 يدي کافرکي قياچدن کچدي. بيرک يکک قزان بک
 قره بوداق. دلي طونداز قزان اوغلي اوروز بک بوزنار
 حصاذه بوريش اتدیلر. بيرک اوتزطقون بکيدنک
 اوززبکادي انلاري صاغ واسن کوردي اللهه

شکر

شکرايلدي. کافرک کليسا سن يقدلر يرنه مسجد ياپد لر.
 کشيشلردن اولدر لور. بلك بکلند لر. عزيز تکري ادره قودير
 اوقتلر. قوشاک ال قاتني قاشک اروسني. قنزک کوچکني
 طقوز لاسه چرغاب چوخه خانلرخاني بايندن پنجک چودلر.
 چترديلر. باي بوره بک اوغليخونجي. بيرک باي بيجان ملک
 قيزن الدري. اغ بان اونه اغ اوتاغنه کورودوتدي. دکونه
 باشلدي. يوقرق يکيدک برقاچنه خان قزان. برقاچنه
 بايندوخان قيزلر وبردلر. بيرک دچني بدي قيز قزنداشيني
 يدي يکيدک ديردي قرق يرد. اوتاق دکري. اوتزطقون
 قنزطالعلوطالعه. برراوخ اتري. اوتزطقون يکک اوختک.
 اردنجه کتدي. قرق کون قرق کيجه طوي دوکن ايلد لر. بيرک
 يککلريله مراد ويردي مراد الدري. ددم قرقودکلدي شادلي
 چالدي. بوي يويلدني صوي صويلدني. غازي ازلر.

ييلاق اولسون. سوق سوق صولري سكا ايجت اولسون
 قولم خلايغيم سكا قزناق اولسون. شهباز اولسون سكا
 بنت اولسون. قطار قطار دون لوزم سكا يوكلت اولسون
 اغايلدن اغجه قيتونم سكا شولون اولسون. التون اچتم
 سكا خرجاق اولسون. دنلوكي التون بان ايونم سكا
 كوكله اولسون. قره باشم قزبان اولسون سكا كلنجوكم
 ديردي. بو محلهن بيلر بيركي كوتوردلر. قزان بك ايدر
 موشتلق باي بوره بك اوغلك كلدي ديردي. باي
 بوره بك ايدر اوغلم ايدر كن انون بلايم صرجه زماغني
 قناتسون. قانني دستاله دورسون. كوزمه سوره بنت
 اچلاجن اولورسه اوغلم بيركدر ديردي. زيرا اغلقدن
 كوزلردي كوزمرا اولش ايري. دستالي كوزمه سبلك
 الله تعالى نك قدر تيله كوزي اچلدي اناشي اناشي

كولر

كولر بيره كلك اياغنه دشلر. ايدر اغول. دنلوكي
 التون بان ايومك قبضه سي اوغل قازه بكره قزومك
 كليتك چچكي اوغول كودر كوزم ايدني اوغل طو تر بلوم
 قوتي اوغله. قالن اغوز امرنجسي جانم اوغول ديون چوق
 اغلدي. الله شكر لر ايلدي. يالنجي اوغل يالنجوق
 بوئي ايشندي. بيره كلك قوز قوسندن قاچدي اوزني
 طنه سازه سالري. بيرك اوده دشي قواقواسانه
 دوشردي. بيرك ايدر قز اوده كورتوك كوتوردلر ساري
 اوده اوردلر. يالنجي كوردي كم تياره سازدن چقدني
 بيرك اياغنه دشي. قياچي التذن كچدي. بيرك
 دجني صرچندن كچدي قزان بك ايدر كل مراد كيتش
 بيرك ايدر يولداشلمني چقرميجه حصارني المانجه
 مراده ايرمزم ديردي. قزان بك اغوز زيني سون ينسون

كوز الماسي كبي ال يكا غم يرتد غم چوق • كلانه كيدون
 صور د غم چوق • واردي كلز بك يكدم خان يكدم
 برك ديوا غلا د غم چوق • سوشد كم بامسي برك سن
 دكل سوه • التون بوز له سنك دكل دره التون بوز كن
 چوق نشان واردره التون بوز كي استرسك نشان
 سويلم ديدمي • برك ايورالان صباح خان قزي يرمون
 طور مدمي • بوزا برك بيلنه بندمي • سنك اووك اووز
 صفو كيك بقورمي • سن بني يانك قزمدمي • سنوكله
 سيدانه ات چا پد قمي • سنك اتوكي منم ام كچهدمي افغ
 اتان من سنك اوخكي يار مدمي • كورشدن من سني
 بصدمي • اوج اوپب برد شليوب • التون بوزكي
 بر ماغكه كچور مدمي • سوشد كل بامسي برك من دكلم
 ديدمي • بويلم ديكچ قنز تاندي بلكيم برك در جيم سيل

چوق

چوخه سيل بركك ايا غن د شدي • بركه ديار لوققان
 كيورب طوناند لره هان قنز چجوا دي اتا يدي بركك
 اتاسنه اتاسنه مرشتمه چيار كدي • قنزايدن
 ارغاب ارغاب قوه طاعك تمام شدي • بوجلد ي اخر
 قنلو قنلو صولوك صوغل شدي • چغندي اخره قبا افاجك
 قورمشدي يشار دي اخره شهبازانك قارمشدي •
 قولون ويردي اخره قزبل دو لوك تربيشدي • كوشك
 ويردي اخره اغ قتونك تربيشدي • قوزي ويردي اخره
 اون النبي يلق حسرتك اغولك برك كلدي اخره قين
 اتا قورغ اتا موشتاق مكانه ورون ستر ديدمي • بركك اتا
 اتاسي ايور دلوك اچون اولين كلنجكوم • يوكه قريان
 اولين كلنجكوم • يلا نسه بوسوز لوك كيچك اولكلنجك
 صاغ اس چغوب كلشه قز شويان قراطاغ لرشكا

يوق • ايوكز ادي دره بلك دكلميدي • اتوكز ادي براق
 دكلميدي • سنك اوك قرق اوينا شلو بفارجه فاطمه
 دكلميدي • دجن عيبك اچارم بللو بلكل ديري • سنكل
 ستم او بيم يوق واريه وكمه او ترغل اده وارن يزن دن ملو
 بن پتوز جام قول صالحون او نيايه ديري • بويلد بيلج
 بوغوجه قطه ايدن بوي دلي بوغمه چقار جو • اولانجه
 عيمزي قندي • طور قيز او نيار سنك او نيا مزنك جهتم
 او نيا • بيركن صوكره باشك بو حال كلچكن بيلور دك
 ديري • بودله خاتون ايدر قز قلق او نيه الوكوت نه
 كلور ديري • بايي چچك قز قز قق قق قق قق قق قق قق
 يكنه چكدي • كوزكسون ديرا او بونه كودي • ايتدي مره
 دلواوزان چالدي • ايدرمس بو يردن كده لي دلواوش
 س • دلبم انجه قارلوي اعتمش ديزه يمش • خان قيزنك اونج

قول

قول خلايق دوكمنش مشرب المش صويه وارمش بيلكندون
 اوان پرمانغي صوق المش • قيزل التون كتورك خان قيزنه
 صوانق يونك عيب لوجه خان قزي اده وارمق عيبك لودي
 بوني ايشد جك بايي چچك قاندي • مره دلواوزان من عيب
 لوميم كم مكا عيب قوشرس ديري • كوشن كي اغ بيلكن اچدي
 ايلن چقدي • بيركل كچوردكي يوزك كورنزي • بيرك
 يوزكي تايندي • بوراده صويلمش • كوره لم خانم نه **صويلش**
 ايدربيرك كده لي بام بام ديه باشنه چقدي قيز قازيت
 دورت يانك بقدي قيز • قرغوكي قزه صاچك يولد كمي قيز
 قزه كوزدن • اجي ياش دوكدكي قيز • كوزالاسي كبي الم
 يكاغك يردكي قيزه سوه اده واررس • التون يوزك منم
 درويرمكا قيز ديري • قيز ايدربيرك كده لي بام بام ديه
 باشنه چقدغم چوق • قرغوكي قزه صچوم بولدغم چوق

قنزلر ياننه واردې صوماجي لري قوډي نعاوه جي لري
 قوډي كهي دكوي . كمينك باشن ياردي قنزلراوتور
 اوتاغ كلهي ايشكن الدي اوتوردي . برفي كوردي
 قزان بلك خانوي يوي اوزون بورله قاندي . ايدر
 مره قوات اوغاي دلو قوات سكا دوشري بي نكف
 بنم اورمه كل سوي ديدې . برك ايدر خانم قزان بكدن
 سكا بو برك اولري سكا كسده طولشتمز ديري بورله خانون
 ايدر مره چونكم قزان يكدن بو برك اولوبون قولك
 اوتورسون ديري ينه دوندي بي تركه ايدو مع دلو اوزان
 يا مقصودك ندره ايدر خانم مقصودم اولدركه اره وارن
 قنزالق اوني ايدم قنزون چالم ديري . قصرجه ينكه
 ديرلر برخاتون واردې . اكا ايتديلر مره قصرجه ينكه
 طرسن اويتانه بلوردلي اوزان ديولر قصرجه ينكه

طوري

طوردي . ايدر مره دلي اوزان اره وارن قنزنم ديري
 اوني اننه بشلدي . برك قنوز چا لري صويالدي كورلر
 خانم نه **صويالدي** ايدو اندا پچشم قصر قصرغه بندم
 يوق قراواته وارد وغم يوق . اولكزا اودند صروانلر سكا
 باقرا نلر بولدر بولدر كوزلرنك ياشي اقرسون انلر وك
 ياننه وارنعل . مرادكي انلر ويرن بللوي بلك سنكله منم
 ايشتم يوق . اره وارن قنزالق . قول صالوبن اوني ايه
 من قنوز چلام ديري . قصرجه ينكه بوي بوزوال كلچك
 دلويي كورمشي كهي سويلر ديري . واردې يرنه اوتوردي
 بعوز بنا زجه فاطمه ديرلر برخاتون واردې . قانق سس
 اوني ايدلر . قنزلق قفتانني كيدي . چال مره دلو اوزان
 اره وارن قنزنم اوني ايه يم ديري . دلو اوزان ايدو
 اندا پچم يم بو كزينا ز قصرغه بندم يوق قراواته وارد وغم

تاوله چكند شهبان اتلو چاغروبن داد ويرنده بول
 چاوشلويقندوغندە ياغ دوكلن بول قمتلو قالمش
 يكت ارخاسي بزه مسكين اومودي بايندز خانك
 كويكويي تولو قوشاك ياوريسي تركستانك دركي
 امت صوتيك اصلا في قره چونغ قتلاني قوكراتك
 ايايي خان اوروزك باباسي خانم قران اونم اكلم
 سوزم دكله ادين صباح طومش س اغ اورمانه
 كوش س اغ قواغك بوداغدن برغينوبن كجش س
 جان با جوغن اكش س اوق جغرين تورمش س
 ادين كردك قومش س صماغ ده اوتوران صاغ
 بكار صول تولن اوتورن صول بكار ايشكن قيايانه
 دبن اوتورانه خاص بكار قوتلوا اولسون دولتكون
 ديوي بويلا ديكج قزان بك ايدرمه دلواوزان

دير

مندنه دلسون چترلي اوتاقي دلسون قول قراوشني دلسون
 التون اچمه بي دلسون ويره يم ديدي برك ايدرمه سلطانه
 ميني قوسك ده شولن بيكك ياننه وارسم قرنم اج دور
 طيرسك ديدي قزان ايدرمه دلواوزان دولين ديدي
 بكار بوكنكي بلكم بونك اولسون قولك نريده كدرسه
 كمتسون ينلسون ايلسون ديدي برك شولن بيكك
 اوروزنه كلدي قرن طيور دقدن صكره قرانلري ديدي
 دوكلدي جوردي يعني نك كيني صاغنه كيني صولنه
 امانه صاغ دن كيد في صاغ الور صولدن كيد في صول
 الور حقلويه حقي دك حفسوزه يوزي قراليني دك قران
 بكم خيرا اولدي سلطانه دلواوزان هب بيكي دوكلدي
 ديدلوه شدي قيتلزياننه وارمق استر قران ايدرمه
 قوكه قيتلزياننه ده وارسون ديدي برك قالددي

اوروزاتسه الوك دارا ولسون ديردي بئلك اتسه
 الوك دارا ولسون ديردي شرمش الدين اتسه الوك
 دارا ولسون ديردي كويكواتسه الوك توريسون
 پرمقلوك چوريسون هي طكوز اوغلي طكوز ديردي
 كويكولره قربان اول ديردي يلا نجي اوغلي بالجوغلك
 اجني طوتدي ايدر مره قات اوغلي دي قات سكا
 دوشري مكا بونك كبي سوز سويليك كل مره قات
 ميم يايچك يوخسه شدي بونيك اورورم ديد
 بويله ديكچ بيرك يايي الذي چكدي يقضه سندي
 يايي اكي پاره اولري كوتري اوكنه برقدري دان
 يرده تورغاي اتفه يختي ديري يالنجي اوغلي
 يالنجي ياي او فندوغنه قتي قاقدي ايد مره
 بيرك يايي واردركورك ديري وارديلر كورديلر

بيرك

بيرك يايي كوردكنه يولداش ليرين اكردي اغلدي ايد
 طول صولاره كورديك طولاراري دوخراي قودغم نجي
 يروردي الومد قيل كنشم اينرما لي اينروروب الوم
 نوز لوتني ياييم بوغه وپروب الوم بوغه كرشم بيلو
 يرده قودم كلدم او نوز طقوز يولداشم ابي ارغيشم
 ديددي اندن بيرك ايدن بيلو سزوك عشقوره چلدم
 يايي اتايم اوحي ديري مكر كويكي نك يوزكته نشا
 انزلردي بيرك او قلديوزوكي اوردي پاره لري
 اغوز بكارلي برني كوريجك ال الچالديلر كولشد لير
 قزان بك يا قوب قاشا ايدردي ادم كوندردني بوي
 قفرددي دلواوزان كلدي باش اينردري بربصدي
 سلام ويردي بيرك ايدن الارصباح صبايرده ديكندن
 اجنان اولي اطلاسم ياپلنده كوك صيوانلو تناوله

وارد لږ بېرک قفتاق وار مش بوکه وېر ديلره المدي
 کيدې بوي بويينه بيلي بيلنه قوي قولينه باشيد
 اولو قيز قرداشي بوي بويکه بکزيدي قره قتمه کوزلوي
 قان ياش طولوي **صويليش** کوره لم خانم ز صويليش
 قره قتمه کوز لږک چونک مسيدي . اقام بېرک د بیدم
 اوزان سکا يوزکي قره صاج اور غمسيدي . اقام
 بېرک د بیدم اوزان سکا قونت قونت بلکلرک قول
 مسيديه اقام بېرک د بیدم اوزان سکا اپول اپول
 يوزيشک دن اصلان کي طو ريشک دن قاکر لوب
 باشکده اقام بېرک بکزي دورم اوزان سوي سوندک
 يرندرمه اوزان ميني ديري . قيز بديخي **صويليش**
 ايدر بر زمان ايمه اوزان اقام بېرک کيدې بي بن
 اوزان کلدوي بي . اکموز دن قفتاقوز الدوي بي

باشمزدن کيچي کلونز الدوي يوق . مينوزي بورمه قوجلر
 الدوي يوق ديري . بېرک ايدور کوردي قيزلر بو قفتانله
 ميني تايندرله قالغ اغوز بکلري دحي تا تر لرد بوي .
 کوريم اغوزده ميم درستم دو شتم کيدرد بوي قفتاق
 ميوردي کوزدي قيزلرک اوستنه ايت وېردي نه سن
 نه بېرک قالسون . براسکي قفتان ويرکون . بنم ياشم بينم
 الموکوز ديب واردي براسکي دوه چوالي بولدي
 دلري بويينه کچوردي . کندويي دلوک براقدي
 سوردي دکونه کلدي . کوردي دکونه کويکواوخ
 اتاره قره کونه اوغلي بوداق تزان بک اوغلي اوروز
 بکلر ياشي يکنک غنلت قوجد اوغلي شرشمس الدوي
 قيزک قرداشي دي قارچار بله اوغ اترلردې .
 چنکام بوداغ اتسه بېرک الموک وار اولسون ديري

اغايلده اعجم قيرفي صورز اولسك اغام بيرك شولردي
 اغام بيرك كيد لي شولسم يوق قره لو كوكلو اوتاخي صورز
 اولسك اغام بيرك دره اغام بيرك كيد لي كوچورم يوق
 نه قير ايدرمزه اوزان قرشوتيان قره طاغدن اشوب
 كلدكلن كچدكلن بيرك ادلو بريكيده بولشمدي طشقون
 طشقون صولري اشوب كلد وكنه كچد وكنه بيرك
 ادلو بريكيده بولشمدي اغزا دلوشه لودن كلد وكنه
 بيرك ادلو بريكيده بولشمدي مره اوزان كورد وكنه
 ديكل مكا قره باشم قربان اولسون اوزان سكا ديري قير
 كنه ايدر قرشوتيان قره طاغم يتلوبدر اوزان سنك
 جنرك يوق كوكلد يجه قبا اعاجم كسلويدره اوزان
 سنك جنرك يوق دينه كلد برقداشم النوبدر اوزان
 سنك جنرك يوق جامله اوزان ابته اوزان قره لوجبه

س

من قيرك سننه كوك اوزان ايليوكله دكون دارد كونه
 واروب اوتكل ديري بيرك بونزن كچدي اولوقير
 قزدا شلري ياننه كلدي بقدي كورددي قيرقداشلدي
 قره لو كوكلو اوتورلره چاغرب بيرك صويلو كوره لم خاتم
 نه صويلو ابر اولان صباح بونزن طاران قيرلواغ اوتاخي
 يتوب قره اوتاغنه كيرن قيرلواغ چغريب قره كين قيرلور
 بفركي اوكنده بوغرتدن نه دار قره صقاج السنه كوچ
 دن نه وار كندركه اتكلدن نه وار اوج كوزو بولون
 كلدم طيورك مني اوج كونه وارسون الله سوندرسون
 سزدي ديري قيرلور اورديلر بلك كورديلره بيركل
 قرين صلوردلر بايرك ايدرا غاكونك پامني وكوري
 صدقه سي كهته قفتانكوز وارايسه كيه يه دكونه وارهب
 دكونه الومه قفتان وپروز كو قفتانكوز وپريم ديددي

اولسون ایچت کموک • تاوله تاوله شهباز آتلی صور
 اولسون بنت کموک قنار قنار دوه لری صور اولسون
 یوکلن کموک • اغایلدن انجه یقون صور اولسون سولن کموک
 تر لو کولو اوتاغی صور اولسون • کولک کموک اغزدلن
 قزکشی خبر مکتا من باشم قزبان اولسون بوکن سکا دیری
 قن ایدر جلد اوزان • ایته اوزان • قره لوجه من قیزک
 لسته کون اوزان • قرسوطانی بتان صور اولسون اغام
 بیروکن میلا سیدی • اغام بیروکن کیده لی بیلام یوق
 صوق صوق صوری صور اولسون اغام بیروکن ایجدیری
 اغام بیروکن کیده لی ایچرم یوق • تاوله تاوله شهباز آتلی
 صور اولسون اغام بیروکن کیده لی اغام بیروکن کیده لی
 بیترم یوق • قطار قطار دوه لری صور اولسون اغام
 بیروکن یوکلدی دیری • اغام بیروکن کیده لی یوکلدم یوق

اولسون • اغاکوزک اتکی سزه حلال اولسون دیری
 انزن باباسنک اوردوستنه کلدی • مکر اولری اوکنده
 بر بیوک اغاج واردی • دینده برنجی بیکار واردی
 بیروکن کوردی کم لیمی قینز قینزانی بیکارده صولما
 کلور • قوداش بیروکن دیواغلی بوزل صویک • کونک قتره
 اولری دیواغلی • بیروکن قنار کلدی قنار قنار بولور
 بولور کوزنک یانی روان اولدی • چاغروبنی بوراده
 صویلر کوره لم خانه نه صویلر نه صویلر بیروکن ایدر من قینز
 نه اغلس بوز لرسن اغا دیو • یانزی بیروکن کونیدی ایچم
 مکر سنک اغاک یوق اولدور پوره کوه قینز یاغلی
 قویلدی قره بیزک صرصلو بوز • اغا دیو نه اغلسین
 نه بوز لرسن یندی بیروکن کونیدی ایچم قوشیستان
 قره طاغی صور اولسون • بیلق کموک صوق صورینی صور

اولم

يولداش اهلدي كورن لم خانم **بچه اصلدي** بيرك ايدر
 مه صاحي ديلو كافر منم اغزومده سو كيدررسن دويا مدم
 قوه طكوز اتدن بخني يدرتك دويا مدم تكري مكايول
 ويردي كيدر ادم. مه كافر اوتوز طقوز بيكدم امانتي
 مه كافر بين اكسك يرنه اون اولدوره يم. اون اكسك
 بولسم يرنه يوزين اولدوره يم. مه كافر اوتوز طقوز بيكدم
 امانتي مه كافر ديدي. دجني الادي يوريو ويردي قوقن
 كافرله. اتلاندر اردنه دوستدلو قواكتد يله تبادلدونون
 بيرك اعوزه كلدي. باقدي كوردي براوزان كيدر ايدر مه
 اوزان نره يه كيدر سن اوزان ايدر بك يكت دكونه كيدر دم
 بيرك ايدر دكون كيموك بلايني اوغلي يالنجو عك ديدي
 مه كمانه سي الور ديدي. اوزان ايدر خان يتره كلت
 ادخلوس الور ديدي. بيرك ايدر مه اوزان قوزك مكا

ويركل

ويركل. اتوي سكا ويره يم صقله كلم بهاسن كتورم الام ديدي
 اوزان ايدر اوزم كدلمدين. اوسم يوغلدن براندرا لومده
 كوردي ايلتم صغلييم ديدي. اوزان قوزي يره كه ويري
 بيرك قوزي الادي ياباسنك اوردوسنه بيتن كلدي ندي
 كوردي بر قاج چوبانلو بيرك قيسى المشدر اخلولو. بنم
 طوميب طاش يفرلو. بيرك ايدر مه چوبانلو بر كشي بولد
 طاش بولسه يمانه انز. سز بو بولد بو طاشي بخون يفرسن.
 چوبانلو ايدر مه سن سني بلورسن. بزم حالزدن خيرك نون
 ديدلر مرنه حالكور وارد. چوبانلو ايدر بكو مرنه براو غلي
 وارد. اون ايني يلدركم الوسي ديري مي خيرين كمنه بلور
 يالنجي اوغلي يالنجوق ديرلر. اولسي خيرين كتوردي اوتوكو
 اكا ويرر اولدلو. كلود بونون كچو. اوده الم ايني اكا و امسون
 نكته توشنه وارسون ديدلو. بيرك ايدر مرنه يوزكوز اغ

كوردوم • كوردك اونياردك مندي نولدك ديدى • برك
 ايدربنجه سخت اوليام • اون الهى بلدكم بياكل المتسايفيم
 اتايه انايدقاومه قد اشه حسرتم • وهم برقه كوز لوباوقلم
 واردى • يلابنى اوغلى يالمتوق دبرلر بركىش واردى
 وارمش يلان سويلمش بنى اولدى ديش اكا واراولمش
 ديدى بوبله ديكچ قيز بيركى عاشتمشدى ايدراكوشى
 حصارون اشاغه اورغانده صالندرجق اولرسم بياكه
 ناكه صاغله وراجق اولرسك بنى بوزده كلوب حلالله
 اورميس ديدى • برك انراچدى • قباجم طوغناين ارجم
 ساجيلين • بيركى كرتلاين • صا برك كى صاورلين صاغله
 وارجق اولورسم اعوزه كلوب سيني حلالله المازنيم
 ديدى • قيزدجى اورغان كورب بيركى حصارون اشاغه
 صالندردى • برك اشاغه بقدى • كندوزين پريوزنه

كوردى

كوردى • الله شكر ايلدى يوله دشدى • كيدرك كافرك
 ايلتيسنه كلدى • برات بولرسم طامام نيام ديدى • باقى
 كوزدى كندونك دكيز قلوبنى بوزايفر بونده او تلوپ طوز
 بوزايفر دجى بايركى كورب تايندى • اكي اياغلك اوزرنه
 طوردى كشندى • برك دجى بوينى **اوكش** كوره لم خاتم
 يخر اوكش • ايدراچوق اچوق ميدانه بكرز سنك البجوغك
 اكي شب چراغ بكرز سنك كوز جلكزك ايريشه بكرز سنك
 بلبجك اكي قوشه قرطاشه بكرز سنك قولاجفك ارغى
 مراد نيتور سنك ارخا جفك • ات ديزم سكا قرطاش ديزم
 قرطاشدن يكت باشه ايش كلدى يولداش ديزم يولداشدن
 يك • ديدى ات باشنى يوقر و صولدى بر ملاغى قالمردى
 يتركه قريشور كلدى • برك ات كو كسوق قوجقلدى اكي كوزين
 او برى صجرادى بندى • حصارك قوشنه كلدى • او نور طوز

قريان اولسون ارغيش سكا ديري . بازركانلر ايدر صاغ
 مسين استمس جانم بامسي قيان سلجك اوغلي دي صوناز
 صورر سلك صاغ در بامسي . قوه كوت اوغلي بوداغني صورر
 اولسك صاغ در بامسي . اول بكاراغ چتردي قوه بكدي
 سنكچون بامسي . اغ صغلو اماغني اغ بر جكلو اناكي صورر
 اولسك صاغ در بامسي . اغ چقرب قوه كيدلو سنكچون بامسي
 يدي قيز قرد اشك يدي يول ايرد نده اغلر كوردم بامسي
 كوز الماسي كچي ال يكا قلوب يرتر كوردم بامسي . واردي
 كلنز قرداش ديوزار يلق ايدر كوردم بامسي كوزا جوت
 كوردكك . كوكل و برب سوكك . پاي پيان قزي پاي
 چچك كچي دكونن ايلدي . اولود كونه وعده نوردني يلاغچي
 اوغلي يرتوغه وارر كوردم . خان برك پاره صارتوك
 بايورد حصار نره اوچه كوركل . آت الاجه كور كور

ك

كل كوركل . كلنز اولسك باي پيان قزي باي چچك
 الدر دك بللو بلكل ديري . بايرك قالعدي اغليو اغليو
 قرق بيكدك يانه كلدي . قبا صارق كوردي بره چالدي
 ايدر هي صم قرق يولداشم بيلور مسزنلر اولدي . يلاغچي
 اوغلي يالنجوق نم اولم جنبرين ايلتمش . دنلو كي التوب
 يان اونه بايامك شيون كرمش قازه بكر قزي كلچي
 اغ چترمش قوه كيش . كوزا چوب كوردكم . كوكل ديروب
 سوكم . باين چچك يالنجي اوغلي يالنجوغه وارر اولمش
 بويلم ديكج قرق بيكددي . قبا صارقلر كوردي بره چالدي
 بركو بوكر و اغلشدره . زار يلق قلديلره . مكر كافربكك
 بركر قزي واردي . هر كون ييره كي كورمه كلوردي اول
 كون كور كورمه كلدي . باقدي كوردي يول سحت اولمش
 قيز ايدر پنخون ساختس خام بكت . كلد كچه سني شين

كندز ديبوب پور بديله ناكاه پاره صارك بايبور وحصارة
 كلد ياره مكر اول كون كافر لرك اغر كونلر بدي هربري بيلكه
 ايجمكه ايربي بيركي دخي كتورب فتوز چا لدر لردوي بيلكه
 بوجه چار طغدن بقدي باز كانلري كوردوي بزولري كركدن
خبرلشدي كوره لم خانم نه خبرلشدي ابرالاك ايجق
 هوايردن كلن ارغيش بك بابامك قادين انامك سغاي
 ارغيش اياغي اوزن شهباز اسيبن ارغيش اونم كله
 سوزم دكله ارغيش قالن اغوز اچمند اوله ش اولي صالور
 قز اين صور اولسم صاغمي ارغيش قان سلجك اوغلي
 دكولوندا ز صور اولسم صاغمش ازغيش اغ صمللوي بابي
 اغ بور چكلوا انامي صور اولسم صاغمي ارغيش كور اچونبا
 كوردكم كوكله سودكم پاي بجان تزي بافي چچك اودوي
 ارغيش يوخسه كورد مي ازغيش ديكل مكا قره باشم

تايغرز ادقلسنه ايرك كوردسون اول يخشي بلور زيرا
 اول ديگوبدرينه اول تازديدي وارديلر كوكلي مياي
 چه بكم ايتلدره كوردوي تازدي اولدر ديري طرفي ياقه
 سي يرتدي ايجي طرفن اغ يوزنه ادي چا لري كوز الماسي
 كبي ال يكاغني يرتدي واي كوز اچوب كوردكم كوكل ويوب
 سودكم واي ال دوغم اياسي واي النزم باشم امودي
 خان بيرك ديواغلي بياسنه اتاسنه خبر اولدي آب
 الاجه اورد سنه شيسون كوردوي اغ چقور كورقه كيدر قالن
 اغوز بگري بيركون امود اوز دلور يلا بچني ياليتوق بچني
 دكون ايلدي اول دكونه وعده قودي بيرك باباسي
 بابي بوره بك دخي باز كانلري قوردوي ياننه كوردوي
 ايدر مره باز كانلر وارك اقليم اراك بيرك اولسي
 خبرن كتور بدي اولي دبر باز كانلر اراق كورد لوكجه

كندز

اغلشدلر بوكرشد يلمر • بيرك يا و فلسنه جز اولدي بافي
 چمك تزه لركيدي • اغ قفنانني چقردي • كوز الماسي كوي ال
 يكانني صردي يرتدي • واي آل دوداغم اياسي • واي اولم
 باشم اموري • واي شاه بيكدم واي شهباز بيكدم • طرينجه
 يوزنه بتما دغم خانم يكت • قنده كتدك يني يالكوز قوب جانم
 يكت • كوز اجوي كوردكم • كوكل الله سودكم بريصد قده باش
 قودغم بولنده اولدكم قريمان اولدغم • واي قزان بلك اناغي
 واي قالن اغوزك امرجيني • بيرك ديوب زاري زارعب
 اغلدي • يوني ايشدوب ققان سلجك اوغلي دلودندان
 اغ چقردي قزه كيدي • بيرك يار ديو لدا شلري اغني
 چقر قزالركيدر • قالي اغوز بجلي بيرك اچون عظيم
 ياس صولتلر اومود اوزدلو • بوزك اوزنه اون التي يكت
 كچدي بيرك اولوسين دريس بيلجا ديلر • بركون قنزك

قداشي دلي قزچار بايند خانك ديوانه كلدي ديزن
 چوكدي • ايدر دولتلو خانك عمري اوزون اولسون
 بيرك دري اولسه اون التي يلمر بروكلوردي • بيرك
 اولسه • دريسي خيزن كتورسه • چوغاب التون اچمه
 ويرودم • الوسي خيزن كتورنه قنز قداشم ويرودم ديدني
 بويله ديك يار مسون يار چمسون • بلايني اوغلي برحق
 ايدر سلطانم بن واره بن اولسي دريسي خيزن كتوره ين
 ديدني • مكر بيرك بوكره كوملك بنشامش ايدني كيمز ايدني
 صاقلردني • واردني كوكلكي قانه قوتنه ياتوردني • بايند
 خانك اوكته كتورب برقدني • بايند رخا ايدر مره بومنه
 كوملكدره • بيركي قزه درونده ده اولدر مشلر اوئده نشاني
 سلطانم ديدني • كوملكي كوريجك بلكرا وكورا وكرا غلشدلر
 زارلقدر كوردلو • بايند رخا ايدر مره ينه اغلوسن بزبوني

ویره لم دیدی • قرق بکیدا یلیں بیویب اچوب او تودر لر دیا
 یار مسون یار جسمون • کازک جاسوی بوندی جاسون
 وار ب یابور دحصاری بکنه جنر ویردی • یورنه او تودر
 سلطانم پای پچاره بک اول سکا ویره جکی قزی بیرکه
 ویردی • بو کچه کرد که لیرور دیدی یار مسون یار جسمون
 اول ملعون دیدی یوز کافر لیلغادی بیرک آب الاجه
 کرد کی اچنده بیویب اچوب بی جنرا و تودر دی • دون
 ایخوستن کافر او مانع قیلدی • نای قیلجن صیردی
 الله الدی • منم باشم بیرک باشنه قریان اولسون
 دیدی • نایب پاره لندی شهید اولدی • درین اولسه
 یاندره قلابه لق تور خودره ات اینلار ارا و کنور • بیان
 اریک اموری اولمز • اوز طغوز یکیدن بایرک طغساق
 کدی • طاک اوتدی • کون صوغدی • بایرک اتاسی

ایلی

اناسی بقدی • کوردیکم کردک کورنزا اولمش • آه انویلی
 عقللری باشلرنه کندی • کورد لوکم او چارده قوزغون
 قالمش • تازی طولشمش یوزنده قالمش کردک پاره لشمش
 نایب شهید اولمش • بیرکک یاباسی قبا صادق کورتیب
 یره چالردی طرتدی یقاس یرتدی • اوغل اوغل دیویب
 بو کردی زارلق قلدی • اغ بور جکلواناسی بولدر بولدر
 اغلدی کوزنک یاشن دو کدی اجی طرناق اغ یوزنه
 الدی جالری آل یکان طرتدی • قرغوبی قره صاچنی
 یولدی • اعلا بیی صقل بیی اونده کلدی • بای بود
 بکوک دنلوکی التون بان اونه کردی • قزی کلینی قاصی
 قاص کلنز اولدی • قزل قناغ الله یاقمز اولدی • بری
 قیز قرداشی اغ چقر دیلر • قره طونلر کیدلر • وای بکم
 قراطش مرادنه مقصودنه ایرمیں یا لکوز قرداش دیویب

هب بربرده دیر بدررم کل کیدم لم سوزین ال اروغون
 قودیدی الی دی قوجاری برپره لی یره کتوردی
 دی قارجاری یا لبق ایلمدی اغیل قودیدی بره لیر
 دی قارجاره او شد لره کوردی بجزی بلنزه ایدرمد
 دده کوم ایلم الله عشقنه قیوی آج چقاین دیدی
 دده قورقود اوغل قوجارنه قارغشه ایدر سن کتوره
 بو اصهر لر و غل نسته دی نولدک بو بله بو کلک سکوزیا
 ال اروغون قودیدی دلوقارجار ایدر های دده
 سلطان شکر ییونک سوزین ده السون اروغند
 السون همان بی قاپودن طشاری ایلمرد دیدی
 دده قیوی اچدی دلوقارجار چقدی ده کوردیکم
 دلونک جاننه کیمش باشی قیوسی اولمش کوده سی پره
 دن کورمن یوزی کوزی بلورمن دده نلک ایانغنه دشدی

الله

الله عشقنه بی قورتر دیدی دده قورقوت و او اوغل
 کندوکی صویه اوردیدی دلوقارجار سکر درک واریدی
 صویه دوشدی بوره در صویه ایدی کندی کلدی کیم
 س کندی اغردوکن یراغن کوردی اغوز زمانده برکی
 که اولنسه اوخ انا ردی اوخی یرده دوشسه انده کوردک
 دکردی یایرک خان دخی اوخی ایدی دینه کردکن
 دکدی اداقلوسندن ارکنلک بر قومی ققان کلدی
 یایرک کندی بو کراشارنه بوایش خوش کلدی سحت
 اولدیله بیرک ایدرینه سحت اولدوکن دیدی ایتدیله
 پنجه سحت اولیلومه سن قزبل ققان کیر سن براغ ققان
 کیمارزدیدیلره بیرک ایدر بو قدر نسنه دن او بری نه
 سحت اولورسنه بکون بی کیدم یارین نابیم کیسون قوقا
 کونه دکن صوره واریدی کایکونه انون صوکره بردر نیند

اولونه كلدي . باي بوره بك ايدور دده اوغلا نسن . قيزي
 سن دده اوغلا نم ددي . ياپس بجه قورتلك دلي قوچارك
 النون ديدي . دده ايدور اللهك عنايني ارتلوك همتي
 اولدي قيزي الدم ددي . بيركه واناسنه وقيز قرداشلار
 موشتيجي كلدي سوندلره شادا اولدبلره باي بوره نك
 ايدور دلونه قدرمال استدي . دده ايدور يار مسون .
 يارچمسونه . دلوقارچاز ايله مال استدي كه هج بيمسون
 ديدي . باي بوره نك ايدور هله نولري . دده ايدور
 بك ايفرد ليوبور كم قصرغه اشامش اولاك بك دجني
 ييفراديلدي كم مایه كورمش اولاك بلكه قوج ديليبور
 قيتونه كورمش اولاك بلكه قوپر قسنز قولقسوز كوپاك دلدي
 بك دجني تراجه تراجه بوره لوديلدي . بوردننه لري
 كتورچك اولرسكز قيز قرتداشي و بوزوم . كالور ميچك

اولوسر

اولرسك كوزمه كورننه سن . يوخسه سني اولدررم ديد
 باي بوره بك ايدور دده من اوچيني بولورسه ايكسني
 سن بولور ميسين ديري . دده قور قود بلي خانم بولكيم
 ديدي . باي بوره بك ايتدي امري دده كوپكله بوره بي
 سن بول ديري . دجني كندوسي توله توله انترينه واردي بك
 ايفر سچدي . دوه لرينه واردي بك بوغرا نر سچدي قيونلارينه
 واردي بك قوج سچدي . دده قور قود دجني بك يتر قسنز
 قولقسوز كوپكله بك دجني بوره بولري . الوپ بونلري دلور
 قوچان كندي . ايشندي قوشوكلدي كوره يم ديدكي كتوردلر
 ديدي . ايفر لري كوريجك بكندي دوه لري كورد كند بكندي
 قوچلري بكندي . كوپلري كوريجك قص قص كلدي ايدور
 دده پاقاني منم بون لوم . دده قور قود هاي اوغل قوچار
 ادمه اوش بولكل كبي بولكودور . اول برياون جانوز دور

اینوی براغله کتورک دیدی • قرا ایغزی براغله کتورک
 دی قارچار یی بندر دلو • دده قورقود کورستی اوزدی
 طور مدی قاجدی • دلو قچار اردنه دوشدی • توقلی
 باشلو طوری اینی یورلری • دده قورقود کچی باشلو
 کاجر اینره بچردی بندی • دده بی قوا قوادلی قچار
 اون یلک برانوردی دده قورقودک اردنن دی
 قچار ایردی • دده نیک اسنی اتدی • تکریه سفندی
 اسم اعظم اوتدی • دی قچار قیاسی الله الری •
 بر قار سنوبه او یکله ایله حمل قلدی • دی بک دلوی که
 دده بی دیره جاله دده قورقوت ایتدی • چالرسک
 الوک قوریسون دیری حق تالی نیک امریله دلح
 قارچار انکی یوقرود • اصلو قالوی • زیرا دده
 قورقوت وایت اسی ایری • دلکی قبول اولدی • دلو

ما چار

قارچار ایدر مدد امان الامان • تکرینک برلکنه بو قورقودکان
 سن منم الوبی صاغلدی کوز تکرینک بویروغیلد پیغیرک
 قولیلد قیز قزداشی بزک ویره بی دیری • اوج کره اغزنن
 اقرار ایلدی • کناهنه توبه ایلدی • دده قورقوت دعا ایلدی
 دی نیک الی حق امریله صبا صاغ اولدی • دوندی ایر
 دده قیز قزداشک بولنه بی نه استرسیم ویرر مبیسین • دده
 ایدر ویره لم ددی کوره لم نه استرسیم • دلو قارچار ایر پک
 بوغرا کتورک کم مایه کورمش اول پک دخی ایفر کتورک
 کم هج قصر اغه اشمانس اول • پک دخی قتون کورمش قوج
 کتورک • پکه قور قسز تولقسز کوبک کاتورک • پک دخی
 دوه کتورک مکا دیدی • اکر بودید کم سننه لری کتورک کوز
 خوش ویردم اما کتور میچک اولور سنک بر قاتله اولور دم
 اولوقتی اولور رین دیری • دده دوندی بای توره

قال اغوز بكري ايتديله بوقزي استمکه ئيم وار
 بلور مصالحت کورد لکه دده قورقوت وار سوت
 ديد لودده قورقوت ايدره يارنلر چونکه ميني کوندرش
 بيلور سزکيم دلوقچاره يتز قرداشني دل ميني اولدوره
 باري بايندر خانک تاوله سندن اكي شهباز بوکرک
 آت کتورک بزکجي ياشلو کيجرا يغزي برتوقلي باشلو
 طوري اغزي ناکاه قاچه قومده اولرسه بريسي
 بنام بريسي يدم ديري دده قورقوت سوزي مقبول
 کلدي واردلر بايندر خانک توله سندن اول اكي
 ايني کتورديله دده قورقوت بريم بندي بريم يتدي
 يارنلر سزجي حقه احوالدم ديري کندي مکر سلطانه
 دلوقچاره دنجي آغ باا ايوني آغ او قانغني قرديرک
 اوزونه قوردمش ايدري يوکداشله ايلم بونه اوتوب

ار

اوتوردي ددم قورقوت اوتد دن بري کلدي باش
 ايندردي بغربصدي اغز دلون کورکلي سلام ويودي
 دلوقچاره اغز بون کورکلندردوي دده قورقوت يوزنه
 يتدي ايدره عليك السلام اي عمل آزموش فعايي دوشوش
 قادر الله اغ التمه قد ايا زمش ايا قليلر بورايه کلدي
 يوق اغزي لوبوصو بون ايجدي يوق سکا نولري علكي
 ازدي نملکي ازدي اجلکي کلدي بوارالرد
 ينلرس ديري دده قورقوت ايدور قوشونبان قره طاغلي
 اشانه کلشم ايق دلي کورکلو صويکي کيجکه کلشم
 کيمک اتمکه طار قوتنگه فصلماغه کلشم تکونيك بيونله
 بغيرک قوليله ايدره آري کونون کورکلي يتز قردشک
 يايي چيچکي پاسي بيرکه ديلم که کلشم ديري دده قورقوت
 بويله دپکيد لوقارچاره ايدره موه نه ديدکم يتورک قتل

بعزادې ارخاسې اوزرنه بره اور دجه قنز ايدريكت
 باي پچانك قزې بانوجيك منم ديري بيرك اوج
 اوپدي بردشدي دكون قملو اولسون خان قزې
 دپوه برماغدن التون يوزوكي چغرددي قنزوك برماغنه
 پكوردې اور تا نزه بوتشان اولسون خان قزې ديد
 قنز ايدر چون بويله اولدي همان امدي ايلو طور من
 كرك بك اوغلي ديري بيرك دجي نوله خانم باش اور نه
 ديدې بيرك قنز دن ابريلوب اولزه كلدي اغ صقالو
 بياسي قز شوكلدي ايدر اوغل دان داستوخ بوكن
 اغوزده نه كوردك ايدر نه كوره يم اوغلي اولن ايو
 ريش قزې اولن كوچور مشن بياسي ايدر اوغل ياسني
 ايو رنجي كوك بلي بس اغ صقالو عزيز بابا ايو رنج
 كوك ديري بياسي ايو راغوزده كيمك قزني ابي ووردني

بي

ديدي بيرك ايدريا مكا يري قزالي و بر كم من يرمون طور مدني
 اول طور كچ كوك من قزه قوج اته بدين اول بنخ كوك من قريم
 وار مدين اول مكا باش كور ملك كوك بونك كچي قين ابي
 و يريا مكا ديري بياسي باي پوره خان ايدو اغول سن
 قنز ديلمن سن كند و كه برهما ما استر مشن اوغل مكر مشن
 استدكك قنز باي پچان بك قزې باي چچك اولد ديري
 بيرك ايدر بلي پس اوت اغ صقالو عزيز بيا غم دجي
 استد و كم اولدرد ديري بياسي ايدراي اوغل باي چچاكلر
 بردلي قرداشي وار دن دنه دلو قز چار دير لره قنز د بلياني
 اولدرد بيرك ايدر ياپس ينده لم باي پوره ملك ايدر
 اوغل قال اغوز بكاري اودامزه اوغنا لم چنه صلحت
 كودر لر سده اكا كوره ايش اير لم ديري قال اغوز بكاري
 هب اوخدر او دارنه كور ديلره اغوز قنلق ايلد ييلر

بوزي نقابلو بيركه و برشم دبردي اولياكم بو اول
 مره چا قرك خبر لشم دبردي چاغرد لبر برك كلدي
 ياني چچك يشمقلندي خبر صوردي ايدو بكت
 كلشك قندن بايرك ايدو ايج اغوزدن ايج اغوزده
 كيموك نيني سن دبردي باي بوره بك اوغلي باشي
 برك دبركلي منم دبردي قنز ايدو يانه مصلحت
 كلدك يكت دبردي برك ايدو باي بجان بكوك
 بر قزي وارمش ايني كورمك كلدم دبردي قنز ايدو
 اول اوليله ادم دكلد كم سكا كورنه دبردي اما من
 ياني چچكك داد سيم كل امدي سنو كله اوه چقام
 اكونك اتوك منم اتوي كچرسه اونك اتني دجني
 كچرسن هم سنو كله اوخ اتالم مني كچرسك ايني دجني
 كچرسن و هم شكاه كوره شلم مني بصرسك ايني دجني

بهره

بصرس دبردي برك ايدو خوش امدي اتلانك
 ايكسي اتلاندمو ميدانه چقد بلو ات دپدلو بايرك
 ايني قنزك اتني كچردي اوخ اتدبلر بايرك قنزك
 اوق يرددي قنز ايدو مره يكت منم اتوي كمنسه
 كچد وكي بوق اوغلي كمنسه ياز دجني بوق امدي كل
 سنو كله كوروش طوتم دبردي هان برك اتون ايندي
 قاروشد لراكي بهلوان اولوب برونه صر مشد ييلر
 برك كوتور قيزي بره اورمق استر قنز كوتور
 بركي بيره اورمق استر برك بوكلدي ايدو بوقينه
 يا صابوني اولور شسم قالن اغوز اچينده باشوماه
 ماخنج بورميه ترخنج ايدو دبردي عينمه كلدي
 قورادي قنزك يا غدمه سن الرمي اچكندن طوندي
 قنز قچندي بوكر برك قنزك اينجه بيلنه كيردي

دیدلره بکله هب آوه بندی • بوزایغری چکدردی •
 بیرک بندی • نگاهندن اغوزک اوزرنه برسوردی •
 یکک کلدی • بامسی بیرک برنی قواکدی • قواق برره •
 کلدی نه کوردی • سلطانه کوردی کون جا بیک اوزرنه
 برقرنی اوتاغ دکلمش یازوب بو اوتاغ کیمونه اولای
 دیدی • بنری بوت که الاچی الاکوزلی قیزک اوتاجی
 اولسه کولنه بو اوتاغک اوزرنه وارمه ادیلدی ایتدی
 نه اولورسه اولسون • هلمس اوی الای • بیری اوتاغک
 اوکنه ایرنی کلدی کیکو سکرلری • باقدی کوردی
 بو اوتاغ یانی چچک اوتاغیمش که بیرکک بشک کرغنه
 نشانلی ارخلوسیدی بانی چچک اوتاغرت
 باقدی • مه دایه لر بوقوات اوغلی قوات مزه ارکلی
 کوسرر دیدی • وارک بونون پای • دلک کورک زدی

دی

دیدی • قصرجه بنک دیرلر برخاتون واردی ایلرو
 واردی پای دیلدی • هی بک یکت بزه دخی بوکیکن
 پای ویردی • بیرک ایرمه دادی من اوچی دکلم
 بک اوغلی بکم • هب سینره دیدی اما صورق عیب
 اولسون • بو اوتاق کورکوردی • قصرجه بنک ایدر
 بک بکدم بو اوتاغ پای بجان بک قزی بانی چچک
 دریدی • ایله اولسه خانم بیرکک قانی قیندی اولدی
 باب باب کوردی • قیزلر کیکو کوردیلر کوزلر
 شاجی بانی چچک اوکته کوردیلر • بقدی کوردی
 که برسلطان حوز صغین بک در • بانی چچک ایدر
 مه قیزلر بویکت نه یکندره قیزلر ایدر • والله سلطانه
 بویکت یوزی تقابلو یخشی بکت در • بک اوغلی بک
 امیش دیدلر • بانی چچک ایدر هی دایه لر مکان سنی

قز سوز سويلدي • كافر لري قرد و غن اكدی • نگاهي
 بازگانلر كلدي لر • باش ايندروب سلام ويردي لر
 كوردلر كم اوليكت كم باش كسوبدره • قان دو كپ دن
 باي بپرو بلك صاغندك او تورره • بازگانلر بويردي لر
 بيكدك اين او پيرلر • بونلر بويله ايدجك باي بوز
 بلك اجني طوتدي • بازگانلر ايدن مر قوان اوغلي
 قوات لر • اما طور ركن اوغل النبي او پرلر • ايتد يار خانم
 بو يكت سنك اوغلكمي دن • بلي نم اوغلم در ديدي •
 ايتديلر امدي اينجتمه خانم اول اتوك اين اويد كوز
 اكوسنك اوغلك اولسيدي • بزم مالموز كر جستانه
 كمشدي • هبوفر حوتشق اولمشدي ديبلره • باي
 بوز بلك ايدر مر نم اوغلم باشي كسدي • قاني دو كپي
 بلي باش كسدي • قان دو كپي • آدم اختردي ديذر

م

مر بو اوغلانه اد قويا سنجه وارميدر ديدي • بلي سلطانم
 ارتقدر ديدلره • قان اغوز بگلرين جغرددي • قونقلدي
 ددم قور قوت كلدي • اوغلانه اد قودي ايدز سوزم
 دكله باي بوز • بلك • الله تعالي سكا براوغل ويرمنشي
 طوتا ويرسون • اغر سنجاق كو تورنده مسلمانلر ارخاتي
 اولسون • قارشو ياتق قره قارلي طاغلردن اشار
 اولسه • الله تعالي سنك اوغلكه اشوت ويرسون مللر
 قانلو صلور دن كيجر اولسه • كچت ويرسونه قلا به ليق
 كافره كيرنده • الله تعالي سنك اوغلكه فرصت ويرسون
 سن اوغلكي با سام ديوا و خشار سن • بونك ادبي
 بوز ايفرلق با سبي برك اولسون • ادني بره ديدم
 باشي الله ويرسون ديدي • قان اغوز بگلرين الم
 كوز دلرد عاقلدي لر • بو اد بو يكيده قوتلوا اولسون

نه دیدگی يتورک • کیونلر منم شهباز ایتی کتورک هی بی
 سون یکتلر بنسونلر دیدی • بارزگان دخی اوکلار نه
 دشدی • قولاغز اولدی • کافردخی دشتی بر پرده
 اچمه اولشمکه دیدی بو محله انلرک میدانی ارسلانی
 بعلوانلرک قیلانی • بوز اوغلان یتدی بر اکی دیدی
 کافرله قیلج اوردی • باش قالدورن کافرلی اولدی
 غزا ایلدی • بارزگانلرک مالچی قورتردی • بازارگانلر
 ایدرهک یکت بزه سه ارلک اشلارک کل امدی بکتدی
 مالون ال دیدلر • بکیدک کوزی بردیگز قولینی بوز •
 اینغری طوتری • برده الی برلی کوزی برده • آخ نوزلو
 یایی طوتری • بو اوجی بکتدی • ایورماره بازارگانلر
 بو اینغری ودخی یومیای • بو کوزی مکاویرک دیدی
 بویله دیگج بازارگانلر سخت اولدی • یکت ایورمره

بازارگانلر چوخی استدم دیدی • بازارگانلر ایتدی یلر
 نه چوغ اولسون • اما بزم بریکومرا اوغلی واروز بو اوج
 نسته اکا ارمتان اپارسته وزکرک ایدی دیدلر اوغلان
 ایورمره بکوکز اوغای کم دوه ایتدی بای بوره تک اوغلی
 واردر اذنه نامسی دیرلر دیدلر • بای بره تک اوغلی
 اولدیغی بلمدیلر یکت برماغن اصودی • ایسر
 بونه منتله معدن ایسه • انه بایام یاننده منشنر
 المی یگدر دیدی • اتن قاجلیدی بوله کردی بازارگانلر
 اردنون بقا قالدی • والله یخشی یکت مروتلو یکت
 دیدلر • یوز اوغلان بیباستک اونه کلدی بازارگانلر
 کلدی دیو بیاسی سوندی • جتر او قانغ آل صیوان دکتر
 اپلک خالیجه لرصالدی کچدی او توردی • اوغلی
 صماغ یاننده الدی • اوغلان بازارگانلر خصوصت

قلوبی بوز ایفره دلره . براغ توز لوفتی بای الیلره پردخی
 ایچی پری کوز الیلره یول پراغ کوردیلر . بای بوره نلک
 اوغلی بش یا شنه کردی . بش یا شندن اون یا شنه
 کردی . اون یا شندن اون بش یا شنه کردی . چایسه
 بئسه چالمو چالقره قوش ارملو . برکوزل بئشی یکت
 اولدی . اول زمانه براوغلان باش کسمه . قان
 دوکسه ادفولردی . بای بوره بکل اوغلی اتلندی
 آوه چعدی . آوا اولارکی باباسنک تا اولسی اوزرینه
 کلدی . امره خورباشی قوشولدی . ایندردی قونقلدی
 یوب اچوب او تورلردی . بو بکادون دخی بازگانلو
 کلوبنی قره دروندا غزنه قوشلردی . یار مسون یا چوسون
 اونک تلمه سنک کافرلی بونلری جاسوسلری . یا
 زرکانلری یا تورایک غافلله بشیوز کافریتولدیله چیلدی

یما

یغالدیلر . بازرکانک اولوسی طوتلدی کچسی تجاری
 اغوزه کلدی . بقدی کوردی . اغوزک اوچنده برال
 صیون دکلمش برامره خوب یکت قرق یکت الی مساغنه
 وصولند او تورلره اغوزک بر بئشی یکتدی اچنق بویام
 مدد دیام دیدی . بازرکان ایدر یکت یکت . بک یکت
 سن بنم اونم اکل سوزم دکله . اون الی یلدکم اغوز
 اچندن کتمش ایدک . دان دانشوخ کافر مالغ اغوز بکلره
 کتور ایدک . پاسنک قره دروندا غزنه دوش ویره شق
 ایدک . اونک قلا سنک بشیوز کافرلی اوزرینه قوبلدی
 قردانم طفساق اولدی . مالزی رز قمز یغالدیلر کرو
 دوندیله قره یا شم کوردم سکا کلام . قره یا شک صدقیمی
 یکت مدد سکا دیدی . بوکزاوغلان شراب اچمکون
 اچمز اولدی . التون ایماغی الندی یره چالیدی . ایدر

بخه اغليساين • بخه بوزليساين • اغولن اور تاچم بق قرطانه
 تدرم يوق • الله تعالى مني قرغايدره بکلوتاچم تختم
 اچون اغلرم • برکون اوله دوشم اولم یرمه يوردمه
 کسه قائمه دیدي • تران ايدر مقصودک بوي در •
 باي بوره بک ايدر بلي بورد • منم دخي اوغلم اولسه
 خان بايندرک قرشوسن الساء طورسه قوللق ايلسه
 مزدخي باقسم سونتم قرانتم کونيم ديري • بيله دیکچ
 قالن اغوز بکلري بوزکويه طوتدبیر • ال قالدرب دجا
 ايلديلو • الله تعالى سکايراوغل ویرسون ديري • اول
 زمانه بکلرک القيش المنش • قارقشي قارقش ايددي •
 دعالوي مستجاب اولوردي • باي بجان بک دخي
 یرنون اور وطوردي • ايدر بکلرمم دخي حقه برد عا
 ايلک الله تعالى مکاده برقيزویره دیدي • قالن اغوز

بکلر

بکلري ال قالدردبیر • دعا ايلديلو • الله تعالى سکاده
 برقيزویره دیدلو • باي بجان بک ايدر بکلر الله تعالى
 مکا برقيزویره بک اولورسد منزحائق اولک منم قزم
 باي بوره بک اوغله بشک کرتمه باوقلي اولسون دیدي
 بونک اوزرنه برقاچ زمان کاچدي • الله تعالى باي
 بوره بک بر اوغل باي بجان بک برقيزویردي • قالن
 اغوز بکلري بوي ايشتدبیر • شاد اولوب سونددبیر
 باي بوره بک يازر کانلرين ياننه اوخدي • بيورق
 ايتدي مره يازر کانلره الله تعالى سکايراغول ویردي
 وارک روم ایلنه منم اوغلم اچون بخشي ارغمانلر کتورک
 منم اوغلم بويوييخه دیدي • يازر کانلردخي کچه کوندر
 بوله کوردبیر • استينوله کلديلو • دان دانشوخ اله بخشي
 ارغمانلر الدبیر • باي بوره نک اوغليجون بردکيز

ووه **كامله** يتلمسون • كوكد ليجه قبا اغاچك كلسون
 قامن افق كوركلو صويك تور عيسون قاهر تكري سني
 نامرده محتاج ايتسون • چپار كره اغ بوز انك در مسون
 چالشنده قره بولات اوز قياچك كدلسون • در تشرك
 الاكوندرك او اتمسون • اغ صقلالوبياك بري اجق اولسون
 اغ برچكلو اناك بري بهشت اولسون • اخر صوكي اري
 ايماندن ابر مسون • امين دين لردين داركور سين • اغ
 انوكره بش كلره عاقلدق قبول اولسون • الله ويرت
 امودك اوزلسون • يفتندرسون در رسندرسون كاهلور
 ادي كوركلو محمد مصطفي يوزي صوينه باغشلسون
خانم جي قام بومره نك اوغلي بامسي بيرك بويي
بيان ايدور خانم جي قام غان اوغلي خان بايندور
 يرتون طور مشدي قره بيرك اوستنه اغ بان ايون

دكدر مشدي • االصوان كوك بوزينه اشمشدي • بك
 برده • ايسك خالجه سي دوشمشدي • ايج اغوز طاش
 اغوز بكلوي بايندور • خانك صجينة درمشدي • باي
 بوره نك دجي بايندور • خانك صجينة كلمشيدي بايندور
 خانك قوشوسنده اوغلي قره بوداق باي طياونوب لوز
 مشدي • صاغ ياننده قزان اوغلي اوروز طور مشيدي
 صول ياننده قاضلق توجه اوغلي بك يكل طور مشدي
 باي بوره نك بونلري • كوردكنده اه ايلدي باشندن
 عتلي كندي • دستمالن الله الدي • بوكروبوكراغلدي
 بويله ديگچ قانع اغوز ار قاسي • بايندور خانك كوگيني
 سالور قزان قابه ديزنك اوزرنه چوكوي • قبا تگوبن
 باي بوره بلك بوزنه بقدي • ايدور باي بوره بك نه
 اغلبوب بوزلرس • باي بوره بك ايدور خان قزانت

صاغ دن دېدي • جلاسون يكتلر له قره كونه اوغلي دلي
 بوداق سوگدن دېدي • ايج اغوز بگلر بلم قران دوپده
 دېدي • شوگلي ملكه حواله اولدي • شوگلي ملكي بركز
 دېني انزن يره صالحدي • غافلوجه قره باشن الرب
 كسدي • قاحشدين اجه قانن برپوزنه دوكردي • صاغ
 طرفنه قره تركن ملكه قان سلجك اوغلي دلي طوندان
 قرشوكلدي • صاغ يانني قياجلدي يره صالحدي • صول
 طرفنه بوغايچن ملكه قره كونه اوغلي دلي بداق قرشو
 كلدي • التي بري كوز ايلم دېده سنه قاي طوته اوردي
 دينا عالم كوزنه قراكو اولدي • ات بويين قوجقلدي
 يره دشدي • قران بلك قرطاشي • كافرك توغيشله
 سنجاني قياجلدي يره صالحدي • دره لرده دېده لوده
 كاره فرعون كردي • لسته قرزغون اوشدي • اون

اكي

اكي بك كافر قياجلدن كچدي • بش يوز اغوز يكتلري
 شهيد اولدي • قحانني قران بك قومدي • امان دېني
 اولدومدي • قان اغوز بگلري صلوم اولدي • قران
 بك اوردوسيني اوغلايني اوشاغني خزينه سني الرب كرو
 دوندي • المتون تختنه ينه ايوني دكدي • قره جو چوياني
 ايمراخو ايلدي • يدي كون يدي كچه يم اچمه اولدي
 فرق باش قول فرق قرناق اوغلي اوروز بيلشه ازاد
 ايلدي • جلاسون قوج يكتلره قلابه اولكم ويردي شلوار
 جبهه چوقه ويردي • دم تورقود كلوبن بويي بويلاي •
 صوي صويلاي • بو اغوزنامه دزددي قوشدي بويلا
 ديددي • قنزديدكم بك ارنلر دينا منم دينلر • اجل الرب
 بركزلدي • فاني ديناكه قالدي • بگموكيد يله ديشا
 اخزوك اوچي اوللودينا • يوم ويره يم خانم قارلي

قولي بودي خراجنه اوزون بالدر لري اينجه قزان بكونك
 طايبي آت اغز لو اوروز قوجه چياري تيدي چال قياچك
 بكونم قزان يتدم ديددي بونك اردنجه كوره لم كيمار تيدي
 و ابنه پغبرك يوزني كورنه كلوبني اغوزده صحابه شي اولر
 اجني طوتنده يتلر نزن قان چقن بيغي قانلو بوكدن زمان
 چياري تيدي چال قياچك اتقام قزان يتدم ديددي بونك
 اردنجه كوره لم كيمار تيدي كافر لري ايت اردنه براغب
 خورلين ابلدن چقوب اينر كوز لوصونين آت يوزدور
 اللي يدي قلمه نك كلندن ال اغ ملك چشمه قن منه
 تخاج ايرن صوفي مندل ملكه قان قوصد ران قرق جبه
 بوربن اوتز يدي قلمه بكنك محبوب قنزلرني چالوش
 بربر بوينن قوجان يوزنه طداغند اوپره املك
 قوجه اوغلي الب ارن چياري تيدي چال قياچك انعام

قزان

قزان يتدم ديددي ميا بلفله اغوز بگلري تركننه اولمز
 هب يتديله اري صودن ابدست الدرله اغ النلون
 يره قودلره اكي ركمت نماز قلدلره ادي كوركلي حسده
 صلوات كتوردلره بي تكلف كافرله آت سلد لر قياچ چالديله
 كومبر كومبر نقاره لرد و كلدي بورمه سي التون توج
 بور لر چالندي اون كون جكرنده اولن اريكتار بلوردي
 اول كون موخا تندر صباير كوز تيدي اول كون برقيامت
 صواش اولدي ميدان طلوباش اولدي باشلر كسلدي
 صوب كبي شهباز شهباز اتلر بو كودي نالي دشدي اله
 اله كوندور لرسوسلدي قوه بولات اوز قياچ لر چالندي
 يلماغي دشدي اوج بلكلي قايغ او قلا اتلدي دمرني
 دشدي قيامتك بر كوني اول كون اولدي بك نوكرنن
 نوكر بكنن ايرلدي طاش اغوز بگلريله دني طوندان

یتدم دیدی • بونک اردنجه کوره لم کیملریتدی • دمور
 قنودرونه نزه کی دمور قنوی دپوب الی التمس طوتام
 اله کونرنک اوچنده اربوکوزن • قیان سلجک اوغلی
 دلور وندا چپاریتدی • چال قیلجک اغام قزان یتدم
 دیدی • بونک اردنجه خانم کوره لم کیملریتدی • حیدرنا
 مردین قلعه سن دپوب یتم دمور بایلی قیجا ق ملکه
 قان قوصدرن • کلوب قزانک قزین ارکله الی اغوزک
 ای صقلو قوجه لری کورن اول یکیدی • تحسین
 لین • آل مخوزی شلوارلی • ای بحری حوتازلی •
 قره کونه اوغلی مره بوداق چپاریتدی • چاک قیلجک
 اغام قزان یتدم دیدی • بونک اردنجه کوره لم خانم
 کملریتدی • دستور سنجه بایندر • خانک یغیس
 یصن • التمس بک کانه قان قوصدرن اغ بوزانک

یلپی

یلپی اوزرنه قارطور درن غفلت قوجه اوغلی بشر
 شمس الدین چاریتدی • چال قیلجک اغام قزان یتدم دیدی
 بونک اردنجه کوره لم خانم کیملریتدی • باره صاران بیلور
 حصارنوب پارکوب اوچان • آپ المجه کردکنه قوشوکلن
 یدی • قیزک امودی • قالن اغوزاغزجسی • قزان بک
 ایناغی بوزاغزلو پیرک چپاریتدی • چال قیلجک اغام
 قزان یتدم دیدی بونک اردنجه خانم کوره لم کیملریتدی
 چایه چالملو • چالقره قوش اردملو قور قورمه قوشقلو
 قلاغی التون کوبلی • قالن اغوز بکلر فی بربر استزه بیچی
 قاضاق قوجه اوغلی بک ییکک چپاریتدی چاک
 قیلجک اغام قزان یتدم دیدی • بونک اردنجه کوره لم
 خانم کملریتدی • التمس ارج دریسند کولک ایله طوبلر
 اورمیتن • الی اوج دریسند کله • آتسه قولقلر فی اور

اولسون . تاوله تاوله شهباز اتلرم کتور بوردورسن
 سکا بنت اولسون . قطار قطار دوه لرم کتور بوردورسن
 سکا بولکت اولسون . قاریجق انام کتور بوردورسن مره کافر
 انای ویرکل مکا . صواشدین اورشدین . قایدایم کوردونیم
 کدیم . بللو بلکل دیدی . کافر ایدر من قزان دنلوکی
 التون بان اوکی کتور مشن . بزم دره قرق ایجه بیللو قیزله
 بویی اوزون بورله خاتون کتور بوردور بزم دره . قرق
 یکتدلر اوغاک اوروزی کتور مشن بزم دره تاوله
 تاوله شهباز اتلرم قطار قطار دوه لرم کتور مشن بزم
 قریجق انای کتور مشن بزم دره سکا ویرمزن . یا یجان
 کشیش اوغله ویررنه . یا یجان کشیش اوغله اوغلی
 طوغر زانی سکا غنیم قورن دیریلره بویله دیجق قرق
 چوبانک اجنی طوتدی . طداقلری بئسردی چوبانک

ایر

ایدورمه دینی یوق عقلتز کافر . اهی یق در نکسنز کافر
 قرشوتیان قارلی قره طاغله قریوبدر . اوی بئزه قتلو
 قتلوارمق لر قزیدر دیده . صوی کلمز شهباز شهباز
 انلر قریوبدر . قلوب ویرمزه . قزمل قزیل دوه لر قریوبدر
 کوشک ویرمزه مره کافر قزانک اناسی قریوبدر . اوغل
 ویرمزه دولق المقدن صفاک وارسه . شوکلی ملک قره
 کوزلوقیزک وارسه کاتر قزان ویر . مره کافر سنک قیزکن
 اوغلی طوغسون . سزانی قزان بکه قدیم قویاسنر دیدی
 بو محله قالی اغوز بکلری یتدی . خانم کونم کملر یتدی
 قره دره اغزند قره بوغده در یسندن پشکنک یا بوغی
 اولن . اجنی طوتاند قره طاشی کل ایلیس بیغنه آکسه
 سندن بری یرده . درکن . ارنلر اورنی . قزان بکل قره
 طاشی قره کونه چپار یتدی . چال قیلجک قردش قزان

باششز اغاج ديبك اله باقراولسم دبسوز اغاج مني سكا
 اصار لو كوتر مكل اغاج كو ترجك اولرسك يكتلكوم سني طشتون
 افاج بزم ايلده كرك ايدك اغاج قره هندو قولومه بيوريرم
 سني پاره پاره طوغريالردى اغاج اذن ايتدي تاوله تاوله
 بفلانده اتومه يازخ قرطاش صقيلانده يولداشمه يازخ بوغور
 طابننده شاهين قشومه يازخ يتر ايله طوتانده يازخ
 بلكه طويدين اوزومه يازخ بكت لكينه اوصاندين جانده
 يازخ ديدى يورمرو يورمرواغلدى ياتق جكر جكني طاغلدى
 بو بخلده سلطانه سالور قزانلم قره جده چوبان چپاز
 يتدي چوبانك اوج بشار طنده دريستنن صبانك
 اياسيدي اوج بكي توبندن صبانى نك توللريدي
 بركي توبندن چنلا عوجيدي هرا قانده اون اكي
 باقم طاش اتردي اتردي طاش يرم دوغمزدي يره دجني

دش

دشه توزكي صاورلردى اوجق كبي او برلردى اوج
 بلا دق طاشي دشدكي يرك اوتى بقردي سمر قيوه ارق
 نوقلي بايرده قالسه قوت كلب بيزدي صبانك
 قور قوصندن ايله اولسه سلطانه قره جده چوبان صبان
 چاتلندي دينا عالم كافر كوزنه قرتكوا اولدي قزان
 ايدر قره جق چوبان اناي كازدن ديلاييم آت اياغي
 التنه قالمسون ديري آت اياغي كوك اوزان دلي
 چوك اولور قزان كاتره چغزب صويلامش كوره ام خانم
 صويلامش ايدرماره شوكلې ملك فنلوكي التون بان
 اولري كتور بدير رس سكا كوكلا اولسون اغوزخزيم
 بول ^{لصلا} كوتريم بدير رس سكا خرجلق اولسون قرق اينجه
 بيلگور قيزلم بورده خاتوني كتور بدير رس سكا كيسر اولسون
 قرق يكي دلر اوغلم اوروردي كاتور بدير رس قولاك

خانچه بود قورده چپاز ديديمه چال قيايت قوردي

انلر بريد وكنند سن اكي يكل سيني كافر ليا مسونلر طويستولر
 تاكيم صاسي دبلو كافرك دوشكنه و اياس سن صفر اغن
 سورميه سن انا م قران ناموسني صمايه سن سيقن دينا
 اوغلان بويله ديگچ بولدر بلدر كوزنك ياشي روان
 اولدي بويي اوزون يلي بورل خاتون بوييله قلاغن
 لدي دوشدي كوز الماسي كبي آل يكاغن طر تدي بريد
 قرغوكي قره صاچيني بولدي اوغل اوغل ديوبن دارلما
 قلدي اغلدي اوروز ايدر قادين انا قرشوم الوپ نه
 بوكر سن نه بوز لر سن نه اغلر سن بفر مله بون كم منه
 طفلر سن كچمش منم كوهني نه اكدور سن هي انا عبي
 انلر اولن يرده بر قولوني اولمزي اولور قزل دوع لر
 اولن يرده بر كوشكي اولمزي اولور انجه يتونلر اولور
 يرده بر قوز يچيني اولمزي اولور سن صاغ اول قادين

انا

انا بابام صاغ اولسون بر منم كبي اوغل بولمزي اولور
 ديدي بويله ديگچ انا سنك قراري قالدي يوريو
 ويردي قرق اينجه بيللو قيزك اچنه كردي كافر لر
 اوروزي الوپ قناره ديبينه كتور ديلر اوروز ايدر
 مره كافرامان شكر نيك برلكنه بو قدر كان قوك مني بو
 اغاجله سويلشيم ديري چاغرب اغاجه **صويلمش**
 كوره لم خاتم نه صويلمش اغاج اغاج دير سم سكارلنه
 اغاج مكه ايله مدينه نك قوسني اغاج موسي كلمك
 عصاسي اغاج بويك بويك صولرك كوپرسي اغاج
 قره دكيز لروك كيميبي اغاج شاه مردان علي نك
 دلد ليتك ايري اغاج ذوالفقار ك يتنلنه قضا سي
 اغاج شاه حسنله حسنيك يتكي اغاج اكراردن
 اكر عورت در قورحسي اغاج باشك الده باقر اولسم

وارک تزانک اوغلی اوروزی طارتوک چنکله اصوک یتمه
 یتمه اغ اتند چکوک قره قاورمه پشورب قق بک قره
 ایلتوک هرکم یدی اول دکل هرکم یدی اول درالوک کلوک
 صفوق سورسن یدی بویی اوزون بورل خاتون اوغلنک
 نجاچنه کلدی چاغرب اوغلنه **صویلیر** کوره لم خانم نه صویلیر
 ایدر اوغول اوغول ای اوغول ییلوری سن نلرا اولدی
 سولشد لر فصل فصل کافک فعلن صویدم دنلوکی التون
 یان ایومک قنبره سی اوغول قازه بکرز قیزمک کلیموک
 چچکی اوغول اوغول اوغول ای اوغلا طغورای طار
 قارنجه کورتدکم اوغلا اون ای دینک دینایه کتوردکم
 اوغلا طولده سی بيشکده بلدو کم اوغول کافر لر ترس مانمئلر
 قران اوغلی اورزی جسدن چقاروک بوغاز نون اوغلانده
 اصوک آئی طالو بستدن چنکله صایمچوک یتمه یتمه اغ اتند

چکوک

چکوک قره قاورمه ایدب قرق بک قیز نایلتوک هرکم یدی
 اول دکل هرکم یدی اول قران خاتونی در چکوک دولکزه
 کتوره لم صفوق سوروزالم دیشلره سنک اتوکدن اوغله
 بیایینی یوخسه صاسی دینلوکا فزک دوشکنه کیر بیی افاک
 تزانک ناموسنی صندرایینی بخدین اوغول هی یدی
 اورور ایدر اغزک تورسیس انا دیلوک چورسیس انا
 اناحق تکریمی حقی دکلمسییدی قلقوبینی یرمدن طوراییم
 یتماکله بوغاز کون طوتایدیم قنا اوکچم التند صلایدیم اغ
 یوزکی قره یره دپدیدم اغز وکله بورنگدن قان شورلده
 دیدم جان طیلوس سکا کوستریدیم بونه سوزدر سقاییم
 قادین انا منم اوزمه کلیمه سین منم اچوی اغلامیده سن
 قویی قادین انا چنکاله اورسونلره قوامدن چکسونلره
 قره قاورمه اتسونلره قرق بک قیزمک اوکته ایلستونلره

ايدون اكر چوبانده وار جق اولرسم . قالن اغور بکلري
 بنم باشه . تا پنج تخزلر چوبان بلم اولسه . قزان کافرني المزد
 دبرله . دبري قزانه غيرت کلري چوباني برا غاجه صوره
 صوره محکم بقلدي ايلندي يور يور دبري چوبانه ايدون
 مز چوبان قزنک اجتماشکن کوزوکه قادهمش ايکي
 بو اغاجي قوپاري کور يرخسه سني بونر قورتلر قوشلر
 برديري . قوه جه چوبان ضرب ايلدي . قبا اغاجي بر بلم
 يور ديلمه قوپردی ارقاسنه الدي قزانک اردنه دسدی
 قزان با قدي کوردي چوبان اغاجي ارقاسنه المشق
 کلور . قزان ايدرمه چوبان بو اغاج نه اغاج در چوبان
 ايدرا غام قزان بو اغاج اول اغاج در کم سن کافرني بصر
 قزنک آجفر من سکا بو اغاج ليدک پشور ريتي ديددي
 قزانه بوسوز حقش کلدي استون ايددي چوبانک اللرين

چوزدي

چوزدي . المنده يرا و پدي . ايدو الله منم ادي قور بلي
 اولر سه سني امير اخور ايلياي ديددي . ايکسي بيلم بولده
 کردي . بويکاشر کلي ملک کافرله شين شادمان يسوب
 ايجوب او تورردی ايدون بکلر بلور مسير قزانه پنجه حيف
 ايلمک کورک . بوي او زون بورله خاتونني کتور ب صفرق
 سورد رمک کورک ديددي . بوي او زون بورله بوي ايشد
 يور کيمله جاننه اولرد شدي . قوق اينجه بيللق قيزولک
 ايجنه کردي اوکت ويردي . ايدون قنکوزه ياپشور لر سه
 قزان خاتونني قنني کزدر ديو قرق يردن او از ويره سن
 ديددي . شوکلي ملکردن ادم کلدي قزان بکولک خاتونني
 قنکوزدر ديددي . قوق يردن او از کلدي قنقسيدر
 بيلسا ديلره کافرله چير و يردلره برنه ياپشورق قوق يردت
 او از کلدي بيلسک قنقسيدر ديدلره کافر ايدرمه

كندی تاوله تاوله شهباز انلرك كافرنبش قطار قطار
 قنزل دو لرك كافرنبش التون اجه بول خزینه كي كافر
 المش چوبان بويله ديگچ قزان اة ادي عقلي باشندن
 كندی دينا عالم كورنه قزانكو اولدي ايدر انرك قنزل
 چوبان چوريسن چوبان قادر سنك التوك قد ياز سون
 چوبان ديدري قزان بك بويله ديگچ چوبان ايدن قنزل
 بكا اغام قزان بوخسه كوكسوكده يوتقي درايان اله
 يوز كافر دجني منم او زرمه كلدي اكي قزاشم شهيد
 اولدي اوج يوز كافر اولدورم غزا ايندم سموز قنزل
 ارق توقاي سنك پتوكده كافر لره ويرمدم اوج يرد
 ياره لندم قزه باشم بوكلدي يالكوز قاندم صوچم بويدي
 ديدري چوبان ايدر قوكر انك ويركل مكا التمش طوقام
 كوند كي ويركل مكا ات لاجه قلغانكي ويركل مكا

قزه

قزه بولات اوز قيلجك ويركل مكا صداغلكه سگن اولك
 ويركل مكا اغ توزلجدي قبي بايك ويركل مكا كافر من
 وراين يكي دن طوغاين او كدرين يكومله التدم قانت
 بن سلسين اولوسم سنك اوغركه بن اوليم الله تصالي
 قورسنه او كي بن قور ترين ديدري چوبان بويله ديگچ قزان
 قهر كلدي الدي يور يور و بردي چوبان دجني قزانك
 اردن دن يتدي قزان دوندي يعدي اغول چوبان تده
 كيدر سيوع ديدري چوبان ايدر اغام قزان سن اوك
 الماغه كيدر سنك من دجني قزاشم قانن الماغه كدارم ديدري
 بويله ديگچ قزان ايدر اغول چوبان قاننم آج درهج سنك
 وارميد ديكه ديدري چوبان ايدر بلي اغام قزان كچه دن
 بر قوزي بشور بدورم كل بو اغاج دبنده اينه لوم يتالم ديدري
 ايتديلر چوبان طرجه يني چقردي بيدره قزان قنزل بلدي

انچه تو يون كورد كند قيرق چهره پهبه نجلان ار قاسيني
 اورب. يرك اغيلك اردين سوكن. قارمه بوج سموزين
 الوب طوتان. قانلو قيرق اوزب چاب چاب يودان اوزب
 قابه كوپكلره غوغا صاره چتمقلو جده چوبان لري درنله
 يو كوردن اوردمك خبري بيلور مسين ديكل مكا قره باشم
 قربان اولسون قوردم سكا ديديه قوردن چي خبر ديسه
 كرك قورتن دجني كچيدي قره جده چوبانك قره كوپكي قرانه
 قرشو كلدي. قزان قره كوپكلم خبرلشدي كوره لم خانم نه
خبرلشدي ايدر قرتقوا خشم اولنده واف واف اوزن
 اجي ايران توكلنده چاب چاب اچين كان حر سوزلري
 قورقودن قورقدوبن شانه سيله اوركردن اوردمك خبري
 بلور مسين ديكل بگه قره باشم صا غلخنده ايلوكلرا ايدم
 كوپك سكا ديري كوپك چي خبر ديسه كرك كوپك قرانك

انك

اتنك ايا غنه چاب چاب دوشرسك سلك سلك قران
 برتقمار ايله كوپكي اوردني كوپك چكلدي كلدوكي
 يوله كتدي. قزان كوپكي قولايي قره جده چوبانك اوزن
 كلدي. چوباني كورد و كند خبرلشدي كوره لم خانم نه
خبرلشدي قزان ايدر قرتقوا خشم اولنده قيفلو چوبان
 قارل يغمور يغانه چتمقلو چوبان اونم اكله سوزم دكله
 اغ بان اوم شوندن كچمش كوردكي ديكل مكا قره باشم قربان
 اولسون چوبان سكا ديري چوبان ايدر اولمشيدل شينك
 اقزان قنده كزردك ينره ديدك اقزان دون بوق اوتكي
 كون ابوك يوندن كچدي. قريچي اناك قره دوه بويننده
 اصلو كچدي. قرق انچه بيللو قزبله حلالك بويي اوزون
 بورله خاتون اغليوتوب شوندن كچدي قرق يكيدين اولك
 اوزن باشي اچوق يال اياق كافرلوك يانينده خشمسان

دكل ايسد باشكوزه چاره ايندك نزدخي كندم ديدني
 توكراتن مهسوزلري . قزان بك مهسوزلري يوله كندني
 كلي كلي يوردنك اوزنه كلدي كورد يكم او چارده قوزغون
 تازي طولشمس يورنه قالمش قزان بك بوراده يوردن
 جنرلشمس كوره لم خانم نه جنرلشمس قزان ايدر قوم قلايم
 قوما يوردم . قوزنله صغن كيكه توكتني يوردم . سيني ياغي
 يتره دن داريني كوزل يوردم . اغ بان اوم دكلنده يوردم
 قالمش قاريچي اتام اولورند بري قالمش . اوغلم اورواج
 اتان پوته قالمش . اغوز بگلري ات چپانده ميدان قالمش
 قره مودون دكلند اوجق قالمش . بو حاللري كوردكند
 قزانك قره قيمه كوزلري قان ياش طولري . قان طرلري
 قيندي قره بغري صرصلدي . توكون آتني او كچه لري
 كافر كچه كي يولادوشدي كندي . قزانك او كنه برسو

كلري

كلدي . قزان ايدر صوحق ديزارن كور مشدور بن بو صوليه
 جنرلشيم ديدري كوره لم خانم نه جنرلشمس قزان ايدر
 چغتم چغتم قنالمردن چغن صوه اغاج كي لري او نياردن
 صوه حسينله حسينك حسرتي صوه باغ وبيتانك زيني
 صوه حسينله حسينك حسرتي صوه باغ كي
 صوه عايسه يني ~~صوه باغ كي~~ صوه باغ كي
 صوه قنزل دوه لر كلوب كچه كي صوه . اغ قنونلر كلوب
 چوره سنده ياندوغي صوه . آوردك جنيرين بلور سن
 ديكل مكا . قره ياشم قريان اولسون . صوم سكا ديري صوه
 بچن جنر ويرسه كرك صودن كچدي . بو كزير قورده طوش
 اولدي . قورد يوزي مبارك در قوردن بر جنرلشيم ديري
 كوره لم خانم نه جنرلشمس قزان ايدر قرانقوا خشم
 اولنده كوفي طوغان . تارايله يهور يغانه ار كي طوران
 قره قوج اتلري كشنشدرن قنزل دوه كوردكند برلشدرن

يتون ديموگيچي ديمز صبا تنك ايا سنه قراناره كازي يتر
 كازك كوزي قور قدي. دينا عالم كازك با مشنه قراكو اولد
 ايدر بار مسون يار جسون بو چوبان بزم همين قرا اولم
 ديدلر. دحي طور ميب قاچدلر. چوبان شهيد اولن قرداشلر
 حقنه قودي. كازلر لاشندن بربيلك ديديدني. چتمق
 چتوب اورد يا قدي. دحي كبتكندن قروسي ايدوب يار سنه
 بصدي. بولك قيس الوب اورتودي. اغلدي صقلدي
 ايدر سالوز قزان بك قزان اولوميسين دريسين بولاشلر
 جنرك يوقيدرديدي. مكر خانم اول كچه قالن اغوزك
 دولتي بايندو خانك كويكوسي اولاش اوغلي سالوز قزان
 قزه قيتلو واقعه كوردې سر مردې اوري صوردې ايدر
 سيلور ميسين قزناشم قزه كونه دشده نه كوردني قزه قيتلو
 واقعه كوردې يومر عمدن سالين شاهين بنم قوشني اور كوردې

كازك

كوكدن ايلدرم انجان اوم اوزنه مشا قوكوردم. دوم قزه
 پوسا ريق اورد ملك اوزنه تركلو كوردم. قودز قورسلر
 اوي دلكوردم. قزه دوو اكسم در قورور كوردم قارغوكي
 قاره صاچم اودانز كوردم. اوزانين كوزي اورتر كوردم
 يلكومده اون بر ماغني قانده كوردم. پنجه كيم بودني كوردم
 شونون برو عظام اوصم ديره بلن خانم قرداش منم بودني
 بور غل مكا ديدني. قزه كونه ايدر قزه بولت ديدكله سنك
 دولت كدره قارا ايلد يعقور ديدكله لشكر كدره صباچ
 قيقودر قان قزه دره فلا نس بوره بلن الله بور سوت
 ديدني بويله ديكج قزان ايدر منم اوي بوزمه لشكري طغمة
 بن بوكن قوكر انا قاقرم. اوج كونلك بولي بركونده الورم
 اويله اولما دين بوردم او ستنه واردم اكر صاغ آسني
 در اخشام اولدين كتبن سكا كلودم اوردم صاغ اسني

قولتي صبا ننه الله الذي . نكاهندن قره جوق چو بانك
 اوزر نه التي يوز كافر يتولدي . كافر ايدور قمرنقا اخشام
 اولنده يتغلو چو بان قارله يغمور يا غنده جتمقلو چو بان
 سودي پيري بول قتمقلو چو بان قران ايدون بلك دنلوكي
 التون بان اولرني بزيمشوز . توله توله شهياز املرني
 بزيمشوز . قطار قطار قيرل دوه سيني بزيمشوز قريمي
 اتاسني بزكتر مشز اغر خزينه بول اچته سيني بزيمشوز مسون
 قان بكون قزي كليني بزيسين امشوز . قرق يكيكدر قرانك
 اوغلي بزكتر مشز . قرق اينجه بيللو قيرله قرانك حلاني
 بزكتر مشز . بره چو بان ار اغندن يقينندن برو كلكل باش
 ايندروب بغير يعضله بز كافر سلام ويركل اولدر ميسام
 سوكلو ملكه سني التوم . سا بلك اكي ويره لم چو بان ايدون
 الله قري سويلد من ايتوم كافر ايتو سيله بريله قديمونم اچون

ازغون

ازغون كافر التوكه غي الاجه اتوك نه اوكرسن . الله بيشلو
 بجه كلمز سگاه باشكده غي تو غلفه كي نه اوكرسن مره كافر باشنده
 بور كجه كلمز سگاه التمش صل تام كوندركي نه اوكرسن مره او كافر
 قزنجي دكنكجه كلمز سگاه . قياجو كي نه اوكرسن مره كافر اكري
 بيشلو چو كنجي كلمز سگاه . بلو ككده طقسان اوكل نه اوكرسن
 مره كافر الله قولاي صبا لجه كلمز سگاه . ايرا غكون ينيكده برو
 كلكله يكلرك ضربني كوركله انده او بکل و بدي بي كلف
 كافر لرات دپدره اوخ سبديلر اونلر اورفي قره چوق
 چو بان صبا تنك اياشنه طاش قودي آدي برين اتان
 ايكس اوچن يقدي ايكسني اتان اوچن و وردين يقدي
 كافر لرك كوزنه قور خود شدي . قره جوق چو بان كافر
 اوچ يوزني صبا طاشيله بره برندي اكي قداشي
 آرخه د شدي . شهيدا اولرني چو بانك طاشي دگندي

كافرك جاسوسي جاسوسلدي • واردې كافرك ارغوف
 شوكلې ملك جنريرودي • بدي بك قفانتك اردې برنجلو
 يارمندن قره صېلو • ساسي دنيورين دشمني لاجه انلو
 كافرندي يلغادي • دون بوجفتد قران بك اوردسنه
 كلدي • التون باره اولرين كافرك چايدلر • قاره يكرز قزبي
 كلني چترشدرولر • توله توله شهباز اتلرني بندلر قطار
 قطار قزل دوه لرفي يتديلر • اغرخزنيه ني بول اچمسي
 يغالدر • قرق ايجم بيللو قزيله بوي اوزون بورب خانون
 يسيركدي • قران بكوك قزيجي اولمش اناسي قره دون
 بويندند اصلوكدي • خان قرانك اوغلي اوروزيك
 اوج يوز يكيديلن الي بعلق بوييني بعلوكدي اينلك قوجه
 اوغلي صاري قلماش قران بكوك اوجي اوزونه شهيد
 اولدي • قرانك بوايشلرون جنري يوق • كافرايدر بگلر

قرانك

قرانك توله توله شهباز اتلرني بنمشون • التون اچمسي
 يغالمشون • قرق يكيديلن اوغلي اوروزي طقسان ايمشون
 قطار قطار دوه لرفي يمشون • قرق ايجم بيللو قزيلن قرانك
 حلزلي طومشون • بوجيفلري برقرانه ايمشون ديدې • كافرك
 بري ايدر قران بكه بر حيفنز قالدې • شوكلې ملك ايدر
 مرغ ازناورنه حيفنز قالدې • كافرايدر قرانك قتلور درون
 اون بك قزوني واردر • شول قتونلري دحي كوترسك قرانه
 اولو حيف ايدر وك ديدې • شوكلې ملك ايدر الي يون
 كافرايسون قتونلر كتر سېن ديدې • الي يوز كافرا ايلدې
 قتونك اوزونه الفار واردي كچه يا توكه قز جق چوبان
 قره قنغولو واقعه كوردې • واقه سندن سر مردې اروطردې
 قبان كوچي دمور كوچي بوايكو قزاشي يانسه الرقي اغيلك
 قنوسني بر كندې • اوج يرد • دېكبي طاش يغدي • اله

اغاسي بايندره خانك كويكوسي قالن اغوزك دولتي قالمش
 يكت ارخاسي . سالور قزان يرتون طور مشدي . طقسان
 باشلوبان اولوي قزه يرك اوورته دكر مشدي طقسان
 برده الم قالي اپك دو مشدي . سكسان يده باديه لر
 قورلشدي . التون اياق صراحي لر . دز لشدي طقوز قزه
 كوزلو . خوب بوزلوه صاچي اردنه اوزلوه كوكسي قزل درك
 القري بيكندن قنالي . بر مقاري تاري مجوب كا قز قزوي
 قالن اغوز بلكر نه صفر ق سورب اچر لودي . اچوب اچوب
 اولاش اغلي سالور قزاملك المنه شرابك ايتي چقدري
 قبادري اوزر نه جو كدي . ايتدي اونم اخلك بلكر سوزم
 دشلك بلكر تياتا يانز اغردوي . طوره طوره بيلومز قوردوي
 يوريلم آبكاره آو اوليلم قوش قوشليالم . صفر كيك يالموم
 قدام او مانغوزه در شلم بيالم اچلم خوش كچه لم قان سلجوك

از غلو

اوغلي دلي طوناز ايدر بلي خان قزان مصاحدرن قزه كونه
 اوغلي قزه بوداغ ايدن اغام قزان مصاحدرن املرا ايلد كچ
 آت اغز لو او روز توجهه ايكي رز نوك اوستينه چو كدي
 ايدر اغام قزان ساسي ديتلو كر جستان اغزنده او تور رسون
 اوردهك اوستنه كي قورسون . قزان ايدر اوج يوز يكبدن
 او علم او در مغم اوم اوستنه طورسون ديددي . قوكور اتن
 چكدردي . بطون بندي . بتل تشغه ايغز نه ملنراز بندي
 كوك بد ويسون طر تدردي . قزان بكوك قزداخي قزه كونه
 بندي . اغ يد ويسون چكدردي . بايندر خانك باغينسي
 باصن شرفش القوس بندي ياره صارك بايبورد حصار نزن
 بار ليومب بايرك بوز ايغز نه بندي قوكوز املو قرانه كيشن دي
 يك بكنك طوري ايغز نه بندي . صايه وارسم دو كنه اولسنز
 قالن اغوز بلكري بندي . الطاغه الدلشكراوه چقدري

قرق نامرده • اغ صعللو قوجه لر سنك كذرينه منم دنجي
 اچنده بر عقالی شاشمش • بلكي تيمش قوجه بايام وار
 قوماغم يوق قرق نامرده ديدي • قرق يكي دنه دلبند صالدي
 آل ايلدي • قرق يكت بدوي اتن اوينا تدي • اوغلانك
 اوزرينه يفتاق اولدي • اوغلان قرق يكي دن بوينه الدي
 ات دپدي • جنك وصواش ادي • كمنوك بوينن اوردي
 كيمي طتساق ايلدي • باسني قورتردي قايدي كسرو
 دوندي درسه خان بوراده اوغلنجيني صاغ ايدوكين
 ينه يلدي • خانلرخاني اوغلان بلك ويري تحت وبرد
 ددم قورقوت بوي بويلاي صوي صويلاي بو اغوز
 نامه دوزدي قوشدي • بويلا ديدي انلر دنجي بودنيايه
 كلدي كچدي • كروان كبي قونري كوچدي انلري دنجي
 اجل الدي يزكزلري • قاي دنيايه قالري قره اولم كلكلدي

كچم

كچت ورسون • صاغلفله صايغچي دن دولتك حو ارتوسين
 اول اوكدكم يوجه تكري دوست اولوبني مدد ارسون •
 يوم ويره ين • خانم يرلوقره طاغلك يقلمسون • كولك ليجه
 قبا اغاچك كسلمسون • قامزاقان كوركلو صويك قورسون
 قنادلرك اوچلري قورلمسون • چپاركون اغ بوزاتك بدرسون
 چالشنه قره بولات اوز قبالچك كورلمسون • دور تشرك
 الاكوتدرك او فانسون • اغ برچكلواتاك يري بهشت
 اولسون • اغ ستقاللوبياك يري اچماغ اولسون • حق
 ياندرن چراغك يناطورسون • قاور تكري سيني نامده
 محتاج ايلسون خانم هي سالور قز انك اوي ينه اندي
 بوي بيان ايدس بركون اولاش اوغلي تولو قوشك
 يا وريسي • بزه بسكين اومودي امت صونيك اصلاني
 تره جوغك قبلاني • قوكراتك اياسي خان اوروزك

تولجده قنوزين انه ويردله درسه خان او غلجغوي ايرد
 يلمدي قرشوكلدي **صويلر** كوره لم خانم نه صويلو ايدر
 بونني اوزون بدوي **انلر** كيد و سه نم كيدره سنكده
 اچمنده بندك وار سه يكت ديكل سكا صواشمدين اور
 شمدين الي ويره يم دو نكل كرو اغايلدن تومن قنونا كدر سه
 نم كدر سنكده اچمنده شيشلك وار سه ديكل مكا
 صواشمدين اور شمدين الي ويره يم دو نكل كرو قيتبانده
 قنزل دوو كيد سه نم كيدره سنكده اچمنده يوكلنك
 وار سه ديكل مكا صواشمدين اور شمدين الي ويره يم
 دو نكل كرو التون باشلوبان اولر كيد سه نم كيدره
 سنكده اچمنده اورك وار سه يكت ديكل مكا صواشمدين
 اور شمدين الي ويره يم دو نكل كرو اغايلدن تون لاكوزلور
 كلن لوكيد سه نم كيدره سنكده اچمنده نشانلك وار سه

يكت

يكت ديكل مكا صواشمدين اور شمدين الي ويره يم دو نكل
 كرو اغ سقاللو توجه لر كدر سه نم كيدره سنكده اچمنده
 اغ سقاللويك وار سه يكت ديكل مكا صواشمدين اور شمدين
 قورتر يم دو نكل كرو نم اچمنده كلد وكسه او غلجغوم اولدر شم
 يكت سكا يازغني يوق دو نكل كرو دير يه او غلان بور آده
 بايا سنه **صويلمش** كوره لم خانم نه صويلمش بونني اوزن
 بدوي انلر كدر سه سنك كيدره نمده اچمنده بئيم وار
 قوماغم يوق قرق نامرده قيتبانده قنزل دوو سنك كدر
 نمده اچمنده يوكلتم وار قوماغم يوق قرق نامرده اغايلدن
 قومن قنونا سنك كيدره نمده اچمنده شيشلكم وار يوق
 قرق نامرده اغايلدن تون لاكوزلور كلن سنك كدر سه نم كيدره
 اچمنده نشانلم وار قوماغم يوق قرق نامرده التون باشلوبان
 بان اولر سنك كدر سه نمده اچمنده اودم وار قوماغم يوق

درسه خان طوتدله . اغ اللرين اردنه بغلدیلره . قلسیم برینه
 طقدیلره . اغ اندن . قان چتیخه دوکدره . درسه خان بیان
 بونلر انلو بوریلره . الربی قان کافر ایلدره یونلدره . درسه
 خان طتساق اولدی کدره . درسه خانک طوتساق اولدغند
 اغوز بکلرک جنری بق . مکر سلطانم درسه خانک خاتون
 یونی طوبیش . اوغلا جنوغنه قرش واروب **صوملیش** کوره لم
 خاتم نه صوملیش . ابدن کورر میسین ای اوغلا نه لرا اولدی .
 صرب قبالر اوغلا ندری یرا او برلدی . ایلر باغی یوغلن سنک
 بایاک اوستنه یینی کلدی . اول قرق نامرد بیاک بولدانلر
 بیاکی طوتدیلره . اغ اللرين اردنه بغلدیلره . قلسیم اغ برینه
 طقدیلره . کندولر انلو بیاکی بیاق یورتلره . الربی قان کافر
 ایلدره یونلدره . خاتم اغول قلعی بی یوغلن اوری طوغلا
 قرق بیکدک بویکه اغلا . بیاکی اول قرق نامردن قورنغلا .

یوری

یوری اوغلا بایک سکا قیدسه سن بایاکه تمغل دیدی
 اوغلا اناسنک سوزین صادی . بغاج بک برنن او رو
 طوردی . قره بولات او ز قیلج بیلنه قوشاندی . اغ توزلج
 قایق بایق الله الدی . التون جداسن الله الدی . بدوی
 اتی طوندردی . بطون بندی . قرق بیکدن برینه الدی .
 بیا سنک اردنجه یوزت کتدی . اول نامرد لردجی بریرده
 قوشلردی . ال شرایک ایتسندن اچر لردی . بغاج خان
 چابوب بندی . اول قرق نامرد دجی برنی کوره لره ایتدلر
 کلوک واره لم شول بیکدی طوبت کتوره لم . ایکسینی بربرده
 کافر بیتور لم دیدلر . درسه خان ایدر قرق بولدانم
 اما . تکرینک برکینه یوقدر کان منم الوی شیشک قولجه
 قوزم الومه ویرک اول بیکدی دوندریم کرک بیج
 اولدرک کرک دیر کورک قیو ویرک ددی . الی شیشد لر

اوغلانك اناجي ايجكن برصقدي • سودي كلدي اكي صيد
 سودي كلدي • اوچيني ده كندويه ضرب ايلدي • قاپو طولدي
 صقدي • سوردان قريش كلدي • طاغ چچيكله سودي
 اوغلانك يراسته اوردره • اوغلاني انا بندرله • الوبي
 اورده سنه كنديله • اوغلاني حكيم لره • اصهر لوب • درسه خاندا
 صقلا دره • ات اياغي كولك اوزان دلي چوك اولرخانم
 اوغلانك قرق كونه يراي اوكلدي • صبا صاغ اولدي
 اوغلان انا بيتر قيبليج قوشانز اولدي • او اولر قوش قوشلر
 اولدي • درسه خانك جنري يوق • اوغلا بوجغني اولدي
 بلور • اول قرق نامر دلر بوني صلويديلر • نه ايله لم دير طاشد لر
 درسه خان اكر اوغلا بوجغني كور رسد • ارتور مزي هب قور
 ديدلر • كلوك درسه خاني طولم • اغ اللير اردنه بيليام
 قتل چم اغ بونينه طقالم • الوبي كافرا بللر نه يونا لالم • دبو

دلدن بر قاج كلده جنر مكا ديري • بويله ديگج اوغلانك تله
 سس طوقدي • باش قالدردى • بلا بدق كوزين اچدي
 انا سنك يوزنه باقدي **صويلمش** كوره لم خانم نه صويلمش
 ايدر برو كلكل اق سوديه امد كم قادر نم انا • اغ بر چكلو غزله
 جانم انله اقا رايدن قار غمقل قاضلق طاغنك صويك كهاهي
 يوقدره • بتريده اولتريه قار غمقل • قاضلق طاغنك صويي
 يوقدره • قجار كيسكلر نه قار غمقل • قاضلق طاغنك كهاهي يوقدره
 اولتند قتلر نه قار غمقل • قاضلق طاغنك صويي يوقدره
 قار غرسك بيامه قارغه • بو صوج بو كناه • يا بيدنر ديري •
 اوغلان نه ايدر انا اغلامقل مكا بديرادن اولم يوقدره قور غمقل
 بوز املو خضر مكا كلدي • اوچ كره يراي صفادي بو يرادن
 سكا اولم يوقدره • طاغ چچيكي اناك سودي سكا م هم دور •
 ديري بويله ديگج قرق ايجه يتيز يا بيلدره • طاغ چچيكي دبو شدره

اوغلان

بوکن یارین قند ايسه کلوره قورقه قایر مه بک سر خوشد
 جواب ویره من دیر بیلر درسه خانک خانونک قیتدی کور
 دونری قتلندی قرتجه قزی بونیه الدی بدوی آه بزوب
 او غلبوغنی اسیتو کتدی قشده یازده هاری بوزی
 آرینی قاضیلوق طاعنه کلدی جقدی الجوز بوجهر لره
 جاپوب جقدی بقتسه کورسه بروره نک اچنه قرغه قزغون
 اینر جقر طنار قاتار بدوی این او کجه لری اول طرفه
 یوردی مکر سلطانم اوغلان اول اراده یتمشدی
 قرغه قزغون قان کورب اوغلانک اوستنه قونق استردی
 اوغلانک اکی کلچوکزی واردی ترغیب توزغنی قواردی
 قونر مردی اوغلان انده یقلدن بوز املو حضا اوغلان
 حاضر اولدی اوج قاتلدیراسی ایله صفادی کابویرادی
 قورخده اوغلان اولم یوقد طاع چچکی انک سوردیلنک

یاهاک

یاره که ملهم در دیدی غایب اولدی اوغلانک اناسی
 اوغلانک اوستنه چاپوب حیقه کلدی بقتسه کور سر او غلبوغنی
 ایلجه قانه بولشش یا توره چاغردین او غلبوغنه **صوبیلر**
 کوره لم خانم نه صوبیلر ایدر قره یقه کوز لرک اینو المشر اچغرا اینی
 اولن اکجه سکو جکل اوزون المش بغشراخی تکریم ویرن
 طتلو جانک سیرانده ایش اندی دخی اوز کوز که جانک
 وارسه اوغل در جنر مکا قره باشم قربان اولسون اوغل سکا
 قاضلق طاعنی اتر سنک صولرک اقا رکی اقر اولسون یتر
 سنک اولرک قاضلق طاعنی بتر ایکن بتمز اولسون قورتنک
 کینکلرک قاضلق طاعنی قچار کور قچمز اولسون ملانده نسون
 نه بلایع اوغل ارسلان دینی اولدی یوخسه قتلان دینی اولدی
 نه بلایع اغول بوقضالرسکاینره دن کلدی اول کور کور جانک
 وارسه اغول جنر مکا قره باشم قربان اولسون اوغل سکا اغز

كلكل باشم بخني . اوم نخني . خان بايامك كويكسي
 قادين انامك سوکسي . اتام انام ويردكي كوزاچوب
 كوردكم ئوكل ويريب سودكم . ادرسه خان قالمقوبني
 يرندن اوري طور دك يليسي قره قاضلق اتوك بطون
 بندك كوئسي كوزل قبا طاعه آره چقدك . اكي واردك
 برکلورس يا وريم قني . قره كوردون بير لرغم اغول
 قني . چقسون بيم كوزكوزم ادرسه خان يان سكر
 كلسون . ارغلان امن سود طارم يان سنزكر .
 صرويلان صوقادين انچه تنم قالمقوب شيشره بالکوزچه
 اغول كورنيز بفرم ينان . قور قرو چايلره صوجو صالدم
 قره طونلي درويشلره نذر لر ويردم . اج كورم طويردم
 يالنجي كورسم طوناتم . دپه كبي ات بندم . كواله كبي
 قز صاغردم . ديلك ايله براغول كوجله بوئدم . بالکنز

ارغل

ارغل جنيرين ادرسه خان ديكلمشا . قرشويانن اطاعن
 براغول اجوردكسه ديكلمشا . قامن اقان يوكرل
 صودن براوغل افتدكسه ديكلمشا . اصلانله قيتلان
 براغول يدردكسه ديكلمشا . قره طونلو ازغون دينلو
 كافرلره براغول ادردكسه ديكلمشا . خان بيامك
 قاتنه يه واريم . اغز خزنيه بول لشكر الايره ازغون
 دينلو كافره يه ورايم ياره لقب قاضلق ايتدن ايتمچه
 بكملا المجه قائم ساليمنجه . قول بود اولپ بير اوستنه
 دشمنجه . بالکوز اوغل يوللر نزن درغيايم . بالکوز اغول
 جنيرين ادرسه خان ديكلمشا . قره ياشم قريبان اولسون
 بوكن سكا ديري . زاريلق ايلدي اغلدي . بويله ديكچ
 درسه خان خاققنه جواب ويرمدي . اول قرق نامرد
 قرشوكلدي ايدره . اوغلك صانع دراسن دن اوده دت

بيم اوگند د بلسون . او غلامك ات سكر ديشن . قيليچ
 صالحش . اوق اشين كوره يم . سونايم توانايم
 كوايم ديوي ديديلر . او غلاندره بلسون . كيكي
 قوردي كوردې باباسنك اوگند سبكر لردې .
 بابام ات سكر دشه باقسون توانسون اوخ آتشمه بيسون
 كوانسون . قيليچ چالشمه بيسون سونسن . اول قرق
 نامر دلرايدر لرسه خان كودر ميسين او غلاني يازيد
 يا يانده كيكي قوار سنك اوگه نئور . كيگه اماركن
 اوقه سني اورر اولدر ز اوغلك سني اولدر مدين س
 اوغلكي اولدر جي كوزكده ديديلر . اوغلان كيكي قواركن
 باباسنك اوگند كلوب كيدردي . درسه خان
 قور قوت سكرلي قايي يابن الله الذي اوزكويه قالتي
 قتي چكدي . اوز آتري اوغلاي اكي طالوسنك ارانده

اورر

اورب چقدي يقدي ماوج طوقندي الجبه قايي شورگد
 قويني مولدي . يدوي اتنك بوينم قوجقندي يره دند
 درسه خان استدي كم اوغليخونك اوسته كوريب
 دوشيدي . اول قرق نامر قورمدي . اتنك جلاوسين
 دوندردې . اورد سنه كلور اولدي . درسه خانك
 خاتوني اوغلا نجعلك لك آوي درديوه اتن ايغردن
 دوه دن يغرايغونون . قوج قردردې قتلوا غوز بلكري
 قومي لييام ديوي . بومرلب يرتن اروطوردي قرتيجه
 قزي بوينه الذي . درسه خانه قرشو واردي . قيق
 فالدردي درسه خانك يوزنه يقدي . صاغله صولنه
 كوزكردردې اوغليخونغي كورمدي . قوه بغري صرلده
 دوم يوركي اوينا دي قوه بقمه كوزلري قايي باش طولده
 چاغرب درسه خانه **صوبيلر** كوره لم خانم صوبيلر برو

و بر تو و انلردخني كتوردلر • ايدون قلقوبيني درسه خان سنك
 اوغلك برندن اور و طوردي كوگسي كوزل قبا طاعه او
 چقدي • سن وارا يكن او اولدي • قوش قوشلدي • اناسنك
 ياننه الوب كلدي • ال شرابك ايتسندله الدي اجندي •
 اناسيله صحبت ابلدي • اتاسنه قصد ابلدي • سنك
 اوغلك كور قوردي ارجل قوردي • ار قوري يتان اله
 طاغدن جنر كچه • خانلرخاني يابندر جنر واره درسه
 خانك ارغلي بوييله بدعت ايلمش ديه لر • سيني چاغده لر
 بايند ز خانك قاتند سكا قزاق اوله • بوييله اوغلنك
 كرك او كدر سكه ديدلر • درسه خان ايدون وار ك كتورلنه
 او كدرده يم بوييله اوغلنك مكا كركن ديدوي • درسه خانك
 نوكر لوي ايدون سنك ارغلي بجه كتورده لم • سنك
 اوغلك بزم سور منلر • بزم سور منلر • قالمق بجه بجه

اور

اور و طورغل يكتلرك اوخشنل بويكه الغل • اوغلك اوغلنك
 يانك الوب اوه چققل قوش اچورب او اولوب • اوغلكي
 او خليب اولدره كوركل • اكو بوييله اولدر منسك بر درلو
 دخي اولدر يزن سن بللو بيلكل ديدلر • **صوييله** صلقوم صلقوم
 طاك يللري اسد كند • صقلوبوزاج تورغاي سيرا دن
 بدوي انلر اسين كوروي عقرا دن • صفالي اوزون
 تات اري ياكلد قن اقبلي قرالي سچلي چاغده • قالن
 اغوزك نكلتي قزي بزن چاغده كوگسي كوزل قبا طاعده
 كون دكند • يك يكتلر جلا سنلر بر برنه قنولن چاغده
 الار صباح درسه خان برندن اور و طوردي • اوغلنك
 ياننه الوب قرق بيكون بونيه صالدي اوه چقدي • او
 اديلر قوش قوشلدر • اول قرق نامردك يرقاجي اوغلنك
 ياننه كلدي ايدون بابك ديدوي • كيكلري قوشني كتور سن

هنرلي دره اغايدلدا تومن قيون و بركل بو اوغلان شينلک
 اولسون. اردملي دزه قبتاندا نيزل دوه و برکل بو اوغلان
 بوکلک اولسون هنرلي دره آلتون باشلوبان او و برکل
 بو اوغلان کولکه اولسون. اردملي در چکي قوشاي جبه
 طن و برکل. بو اوغلان کبر اولسون هنرلي دره بايندرخانک
 اغ ميدانده بو اوغلان جنک اتمش در بر بفا اولدر مش
 سنک اوغلک آدي بوغاج اولسون آدي بون و بر ديم
 ياشيني الله ويزسون ديري درسه خان اوغلان بکلک
 ويري تحت ويري اوغلان تحت جعدي باباسنک
 قرق پکيدن آگمز اولدي اول قرق بيکت حسدا ايلد بلب بربرينه
 سويلد له کلوک اوغلان باباسنه قوليدوم اولاکم اولدره
 کت بزم عزتمز حرمتمز اولک باباسي يانده خوش اولارن
 اولاد بديلره واردې بو قرق بکيدک يکرمسي بر بکا

بکسي

يکرمسي دجني بر بکا اولدي اول يکرمسي واردې درسه خان
 بوخبري کتوردې ايد و کور مسيه درسه خان ملرا اولدي
 يار مسون يار چسون سنک اوغلک کور قوبردي. ارجل قوبردي
 قرق پکيدن بونيه المدي. قالن اغوزک اوستنه بورين
 اندې. سورد. کوزل قوبريسه چکوب المدي اغ صقلان
 قوجانک اغزين سوکدي. اغ بزچکلر قرتنيک سو دين طردې
 اقرن طوري صولردن خبر کيجه. ار قودي تيان الاطاغدا
 بتر شاه خانلرخاني بايندر حينو واره درسه خانک اوغلي
 بويلد بدعت اسلمش ديلره. کزه کلک دن اولکلک يک اولاد
 بايندر. خان سني چاغره. سکا قق قزابا بيله بويلد اوغل
 سنک نکه کرک بويلد اوغل اولمقدن اولمق بکد اولدر سکه
 د ديلو درسه خان وارک کتورک اولدوره بم ديري
 بويلد ديکچ خانم اول نامر دلرک يکرمسي دجني جبه کلدي

ياننن اوج کشي صول يانننن دمور زنجير له بناي طومشلر
 دي کلوب ميدان اور تاسنده يتو وبرد بيله مکر سلطانه در
 خانک او غلجيني اوج دجني اوردي اوشاخني ميدانن اشوق
 اوينر لودي بو غايي يتو وبرد بيلر او غلجتلره قاج ديد بيله
 اول اوج او غلان قاجدي درسه خانک او غلجيني محمد
 اغ ميدانک اور تاسنده باقدي صوردي بغا دجني او غلانه
 سوردي کلدي دلوي که او غلاني هلاک قليدي او غلانه
 بومر غيله بغانک الته قيا صوبت چالدي بغا کورن کورن
 کتدي بغا او غلانه سوردي کرو کلدي او غلان يه بغانک
 الته بومر و غيله قاق اوردي او غلان بو قانله بغانک الته
 بومر و غيني جيلادي سوردي ميدانک باشنه چتر دي
 بغا بله او غلان بر حمله چکشدره اکی طالوسنک او سسته
 بغانک صوردي نه او غلان بکن نه بو غايکنز او غلان مکر ايلدي

اور

ايدو بر طامه ديرک اور زلله اول طامه طابق اولور
 بونک الته ينه طابق اولور بن صور بن ديري او غلان
 بو غانک الته يومر غني کيد زدي بولنننن صا ولدي
 بغا اياغ او ستنه طوره مدي دوشدي ديه سنک او سته
 بقلدي او غلان پچاغنه ال اوردي بغانک باشني کسدي
 اغوز بکلري کلب او غلان او سته يغباق اولد بيلر
 تحسبن ديد بيله دم قور قوت کلسون بو او غلانه آد قوش
 بيله سجه الرب بيا سته وارسون بيا سته او غلانه بکلک
 استسون تحت ال ورسون ديد بيلر چاغرد بيلر دم قور قوت
 کلور اولدي او غلاني الرب بيا سته واردي دده قور قوت
 او غلانک بيا سته صويلمش کوره لم خاتم نه **صويلمش**
 ايدر هي درسد خان او غلانه بکلک و برکل تحت و برکل
 ايد بيلي در بويني اوزن بروي آت و برکل بينر اولسون

و قزى سببى نه در ديكل نگاه تقي قضيب ايد رم شمدي سكا
 ديري درسد خانك خانوتي **صويليشن** كورد لم نه صويليشن
 و ايدر هاي درسه خان بكا قضيب ايمه اتنجب آجي سوزلر
 و سويليه . بركون ا و طور غل . آله جادرك بربونينه
 دكدر كل . انون ايفردن دوو دن بفر ايفرتنه توج اولدكل
 ايج اغوزك طاش اوغوزك بگلرين استوكه بنفاق انكل
 آج كوزسك طير غل . بالنجق كورسك طونا تغل بورجلوي
 بورچندن قورتر غل . ديدكبي ات ينج كول كبي قمز صاغ در
 اولي صوي ايلر حاجت دله اولام براغزي دعالي ملك
 القشيله نكري بزه بر بهان عيال ويره ديري . ديسه
 خان دشني اهلنك سوزيله اولو صوي ايلدي حاجت
 ديلدي . انون ايفردن دوو دن بوغور يتوننه توج قوردي
 ايج اغوز طاش اغوز بگلرين اوستنه بنفاق اتي . آج

كورد

كورسه طيردي . باللك كورسه طونا تدي بورجلوي بوخند
 قوررددي . ديدكبي ات يغدي . كول كبي قمز صاغ دردي .
 ال كتورد يله حاجت دبلد يله براغزي دعالي ملك القشيله
 الله تعالى بر عيال ويردي . خانوتي حامله اولدي . بر بنجه
 مدت دن صكوه براوغلان طوغردي . اوغلا بنجوغني داي لره
 ويردي صفندي ات اياغني كولك اوزان دلي بھوك اولور
 ايكولوا اولوره قترغالي بربور اوغلان اون بش ياشنه
 كودي . اوغلانك باباسي بايندره خانك اورده سنه قوردي
 مكر خانم باي در خانوك بربوغاسي وارددي . برداجني بغراسي
 وارددي اول بوغاقتي طاشنه بوينزا ورسه اون كبي او كورد
 بر بازين بركوزين بوغابله بوغراي صراشه درلرددي بايندر
 خان قال اغوز بگلر بله ناشابه باقرددي . تفرج ايدردي .
 مكر سلطانم كنه بازين بوغابي سرايدن چقره لواوچ كشي صاغ

اوتاغە قوندردي بنم صوجم نه اولدېكم قره اوتاغە قوندردي
 ديدې . ايتدېلر خانم بوكن بايندر خانن بو بوق شوييله
 دركېم اوغلي قزي اولياي نكري تعالي قرغاييدوز بزدخني
 قارغز ديشدر ديديلر . درسه خان يرنزه اور و طور دي
 ايدور قانقوبني يكتلم يروكردن اور و طورك بو قرايب بكا
 يابندن دريا خان بوندن در ديدې درسه خان اونە كلدي .
 چاغزب خاتونته صويلر . كورەلم خانم نه صويلر . **صويلر**
 ايدور بروكل كل باشم بخني اوم نخني . اودن چوقاي يوزيند
 سلوي بويلم . طپوغندە صار شند قره صاچلم قورلن
 يايە بگز چاتمە قاشلم قوشه باد م صغين طار اغزل . كوز
 الماسته بگز آل يكالم قاوونم . ويرە كم دولكم كور وسين
 نلر اولدي . قانقوبني خان بايتور يرنزه طور مش برين .
 اغ اوتاغ بريرە قزىل اوتاغ بريرە قره اوتاغ دكم ريش .

ارغللر

ارغللرې اغ اوتاغە . قزلوي قزل اوتاغە اوغلي قزي
 اولياي قره اوتاغە قوندرک قره كچه التە دوشك قره تون
 يحنسندن اوگنه كتر ك برسه بسون يمزسه طور سون
 كسون . انوك كم اوغلي قزي اوليد نكري تعالي ايف
 قرغاييدوز بزدخني قان غوز ديش . كالوبني قرشولا ديلر
 قره اوتاغە قوندر ديلر . قره كچه التومد دوشد بليو قره قون
 يحيي سندن اوگه كتور ديلر . اوغلي قزي اولياي نكري
 تعالي قرغاييدوز بزدخني قارغز ر بللر بلكل ديديلر سندن
 دريندني دره نكري تعالي بزه بر يتان اوغل ير مز نوندر
 ديدې صويلدي **صويلر** ايدور خان قزي يرمدين طور انهي
 يقاكله برغز كون طور بوني قبا ارچم التە صلابني قره بولات
 اوز قياچم التومد اليني . اوز كود كرن باشكي كسيني جان
 طلسون بكا بيلدوني . الحمد قانك بر بوزينه دوكه بيجي خان

خانم بي برکون قام خان اوغلي جان بايندر برندن طوشدا
 شاب کونلکي بير بوزنه دکورمشدي الاجسوافي کون
 بوزنه انشا مشدي پلک يرد. اپک خالجه بي دوشمشدي
 خانرخاني خان بايندر بيلد. برکره طوي ايدباغوز
 بکلرين تونلرد دي کنه طوي ايدبا آندا اينغردن دودون
 بغزه قيتوندن قوج قردر مشدي بيره آغ اوتاغ برين
 قزبل اوتاغ بيره قره اوتاغ قوردر مشدي کموک که
 اوغلي قزبي يوق قره اوتاغه قوندرک قره کچه التنه
 دوشک قره قتون يحنسندن اوکته کتورک بيرسه يسون
 يمزسه مورسون کتسون ديمشدي اوغلي اولاني آغ
 اوتاغه قيزي اولاني قزل اوتاغه قوندرک اوغلي
 قزبي اوليا بي الله تعالي قرغاي بده بزدي قارغون
 بلوييلسون ديش ايري اغوز بکلري برين کلوب يفتاق

اولنه

اولنه باشلدي. مکور برسه خان ديرلرد دي برکوک اوغلي
 قزبي يوغندي **صويلمش** کوره لم خانم نه صويلمش صلقوم
 صلقوم طاک يئلري اسدکنده صقلوبوز آج تورغاي سیر
 اوقده صقلبي اوزن قات اري بکلد قده بد قوي آتلراستيني
 کورب عقرا دقه افلي قرالي سچان چاغده کوکسي کوزل قبه
 طاغله کون دکنده بلک يکتلر چله سندر برين قيتون چاغده
 الارصباح درسه خان قلمقوي برين اور و طويب قوق بکلدي
 بويته الوهب بايندر خانک صحبته کلوردي. بايندر خانک
 يکتلري درسه خاني قرشولرله کتورب قره اوتاغه قوندرلر
 قره کچه التنه دوشدرلر. قره قتون يحنسندن اوکته کتودلر
 بايندر خانک بويرق بويرک در خانم ديدلر. درسه خان
 ايدر بايندر خان يئم نه اگسکلکم قوروي قياچوزني کوردني
 صفرام دني کوردني بندن الجق کشيرني اغ اوتاغه قزل

اورده ايدر بو اوي خراب اولسي اوده وارلرت برو
 دخي قرخم طوبدي • بوزم كلدي اياغم بشق بوزم
 يشق كورمدي دبراه نو ليددي بو اوليدي برينه دخي
 واديدم ارمارمدي بخشي اويار اوليدي دبره انوك كبي
 نك خانم بيكاري تمسون اوجا غكه برنجليس عورت كلسون
 كلدك **اول كم طولدرن طوبدر** ديدنجه يرنزه اورو
 طوردي ايلن يوزن بومرنا اوبانك اول اوچسوزن
 بو اوچنه اول اوچنه چار پشدردي • قوق قوكري دل
 دكلدي اويله دجه كزدي اويله دن سكره اونه كلدي
 كورديك اوغري كوك يكه طانته اوني برينه قاتمش
 تاوق كومينه صفر طانته دوشش قوشلرينه چاخركه
 قينز لجه زبيده اوروين جان قن جان پشما اينه ملك
 قونلو ملك اولك ييكه كتمشدم تياجق يرم كنه بو خراب

اولدي

اولسيددي نو ليددي بنم اومه بر لحظه بقا يدركز قوكشي حقي
 نكري حقي ديوسويلر • بونك كبي نك خانم بيكاري تمسون
 اوجا غكه بونك كبي عورت كلسون • كلدك اولكم
بچه سويلرسك بيانغي دن اوده يازين يا بانديت
 براوده لو قونق كلسه ارادم اوده اولسه اكا ديسه كه حور
 اتمك كتر يسه لم بوده يسون ديسه بشمش انكوك بقاسي اولم
 يلك كرك در عورت ايدر نيليايم بو قلاجق اوده اون نوه
 الملك بق دوه دكر مندرن كلدي ديرنه كلور سه بنم صفر مه
 كلسون دبو ايلن كوتنه اورز يونن اكار و صفر سن ارنه
 دوتدور بلك سويلرسك بريني قوين ارك سوزيني قوكاغنه
 قوينه اول نوح پمبرك اشكي اصلي دن انزن دخي سزي
 خانم الله صقلسون • اوجا غكزه برنجليس عورت كلسون
درسه خان اوغلي بفاع جان بوني بيان ايدر

آخر صبار به باشد رعم کورکلی همه سنلین دوزا وقتسه
 یس کورکلی قیلج چالری دین آجری شاه مردان علی
 کورکلی علینک اوغلری پیغمبر نواله لری کر بلا یازینده
 بزیدیلر اند شهید اولدی حسنله حسین اکی فرداش
 بله کورکلی یازلب دوزلب کوکدن ایندی تکریم علی قرآن
 کورکلی اول قرآن یازدی دوزدی علمار اوکر بنجه کورکلی
 بجدیه عالمدر سوری عثمان صفان ارغلی کورکلی ابحق
 یرده یا پلو بدر تکریم اوی مکه کورکلی اول مکه یرده صاغ
 وارسه اسن کلسه صدیقی بتون حاجی کورکلی صاعش
 کنته اینه کورکلی اینه کوفی اوقیانده قطبه کورکلی قوق
 اورب دکلیند امت کورکلی مناره ده باکلینده تکی کورکلی
 دیزن باصوب اوتورنده حلزل کورکلی دولندن اغارسه یا
 کورکلی اغ سودین طوید امرزسه انا کورکلی یناشوب

بوله کورکلی قره بفر کورکلی سوکلی فردش کورکلی شمال اله
 اویاننده دکلسه کردک کورکلی اوز بنجه تنغی کورکلی اوغل
 کورکلی قومسنه بکزمده جمل عالم لری یرادن امه تکریم
 کورکلی اول اوکدم یوجده تکریم دوست اولوبن مدد
 ایرسون خانم هی **اوزان ایر قری لر دوست دلون**
 بریسی صولدرن صوبدر بریسی صولدرن صولدرن بریسی اولک
 طایقندر بریسی بنجه سویرلسک بیایغی در **اوزان اوک کلین**
 اوله دکه یازیند یمازیند اوه بر قوق کلسه ارادم اوده اولسه
 اول این یوردر ایچور اغر لر عزیز لر کونزدر اول عایشه قلم
 صوبی در خانم انوک بیکلری بتسون اوجا غله بوغلیغ عورت
 کلسون کلرک **اولکم صولدرن صوبدر** صیباد بنجه
 برتنه اور و طورر ایس یوزین برمدن طوقوز بازلج ایکن
 برکولک یوغرد کوز لری بنجه طقه بصره یس ایس برکونده

قوپه ار جا غنك كوزي دراوغول دحي نيلسون بيا اولب
 مال قالسه بيا مالندون نه فائده باشدن دولت اولسه دولت
 ستر شترين الله صعلسون خانم سزي **دده قور قوت**
بردحي صويليش صرب يوردكن قاضق امانا نامرد يكت
 ينه بلمز بنجه بنسه يك چالوب كسراوز قلبجي مختلر
 چالجه چالسه يك چلايلين بيكده اوقله قياچدن برچوماق
 يك تونفي كلمين قره اولر يقلسه يك آت يين ابي اوتلر
 بتمسه يك ادم ايچن ابي صولر صين بنجه صرمسه يك
 آتا ادي يور تين خويراد اوغل آتا بيليدن انجه اينسه يك
 انا رحمنه در شجه طومسه يك آتا ادين يوردنه دولتلو
 اوغل يك يازن سون بودينه اولجه اولسه يك
 كرچكلرك اوج اوز اون ياشيني طولدرسه يك اون اوز
 اون ياشكده طولسون حوسزه يان كتر مسن دولتكت

ماسه

پايينه اولسون خانم هي **دده قور قوت صويليش كوره**
خانم نه صويليش كندك برك اوتلا قارن كيك بيلور
 كلز برلر چنلرين قولان بيلور اير و اير و بوللر ايرن دوه بيلور
 يدي دره تخولون دلكو بيلور دونلا كره ان كوچدكن تورغاي
 بيلور اوغل كيمدن اولدغن انا بيلور ارك اغزير بيني سون
 آت بيلور اغزير بولكرن حيمين قاتر بيلور نيرده صريلور وارسه
 چكده بيلور غافل ياشك اغزير بيني بيلور قونجه قوپين
 كوترب ايلدن ايله بكن بكنه اوزان كوزن ارجومدين اوزاكن
 اوزان بيلور ايلوكونه چالوب ايدن اوزان اولسون اوز
 كلن قضاي تكري صاوسن خانم هي **دده قور قوت كند**
صويليش كوره لم خانم نه صويليش اغزير اوجوب او كور
 اولسم او ستمزده تكري كور كلن تكري دوستي دين سروردي
 محمد كور كلن محمدك ساغ ياشنده ناز قلع اوبكر صديق كور كلن

بسم الله الرحمن الرحيم وبنسب
 رسول عیلا السلام زمانه یقین بیات بوینده قورقوت اتا
 دیرلر برار قورپری اغوزک اول کشتی تمام بیلجیدی نه دیرسه
 اولردی غایبدن درلوجنر سولردی حق تعالی اناک کوکلنه
 الهام ایوردی قورقوت اتا ایتدی آخرزمانه خانلق کوکو
 قاییه دکه کسه اللرنزه ایسه آخرزمان اولب قیامت
 قونجه بودیدوکی عثمان نسلی دره ایسه سوریل بکده بود
 ودخی بجه بوکا بکتر سوز سولردی قورقوت اتا اغوز قور
 مشکلی حل ایوردی هرنه ایش اولسه قورقوت اتایه
 طایبجه ایشلر لردی هرنه که بیورسه بقول ایوردی
 سوزین صوبت تمام ایوردی دده قورقوت صوبیلش
 الله الله دینجه ایشلر اوکمز قادر تکریم ویرینجه اربالمن
 ازلدن یان لسه قول باشنه قضا کلرزه اجل و عن ایرینجه

که

کهنه اولمز اولن ادم دیولن چخان جان کرو کلر بیکدی
 قره طاغ یومر سنجه مای اولسه یغرد برن طلب ایلمر یقینن
 ارتوغن بیه بلرزه اولشون صولر طاشسه دکر طولر تکبرک
 ایلمی تکریم سومر کوکلن یوجده طوقن ارده دولت اولن
 یاد اوغلی صاق قلمقله اغول اولن بیوسیده سالور کیدر
 کوردم دیزه کل دپه چک اولن قره اشک باشنه اویان
 اورسک قاترا اولنزه قراوشه طون کورسات قادین اولن
 بیایا قار لرینسه یازنه قالن بیاغلو کوکجه چمن کوز
 تالزاسکی پینوق بز اولنزه قری دشمن درست اولن
 قره غوجده قما ینجه بول النزه قره بولاد اوز قیلجی حالنج
 قیرم دوز ارمالنه قینجه آدی چقره قرانادن کورینجه
 اوکت المان اوغل اتادن کورینجه صفره چکر اوغل
 آمانک یتری دراکی کمدنیک بری دره دولتو اغول

اتفق اعانة الله تعالى
عليه في امر محبة
وغيره

موقن نوس برسيادشان زودي ورجز زرين برادر الله مثل بر ريقه الله
بركنه سعال مبتلا اوله ورجز زرين وچوكس اي قورون صوبله قينا قورون صياح
ورفت ساع بر نفاة اي لا قورون كجه رجه بوه ان كج سفا بوه

روايتي زرين وريته
روايتي زرين وريته
روايتي زرين وريته
روايتي زرين وريته
روايتي زرين وريته
روايتي زرين وريته
روايتي زرين وريته
روايتي زرين وريته
روايتي زرين وريته
روايتي زرين وريته

الحديث

العلماء امانة الله على خلقه

راس الحكمة محاقة الله

الجنة تحت ظلال السيوف

في كل كيد حري اجراء الدعاء بين الاذان والاقامة لا ترد

المؤمن اخ المؤمن المؤمن مرآة المؤمن

الشفاء بربيع المؤمن الدعاء سلاح المؤمن

هدية الله الى المؤمن السائل على بابه

شرف المؤمن قيامه بالليل وعزه استغناؤه عن الناس

الايمان نصفان نصف صبر ونصف شكر

العلم خليل المؤمن
العقل دليله
الحلم وزيره
الرفق والادب

روايتي ان النبي عليه السلام قال
قال الحسن بن علي بن فضال
عن ابي بصير عن ابي بصير
عن ابي بصير عن ابي بصير
عن ابي بصير عن ابي بصير
عن ابي بصير عن ابي بصير
عن ابي بصير عن ابي بصير
عن ابي بصير عن ابي بصير
عن ابي بصير عن ابي بصير
عن ابي بصير عن ابي بصير
عن ابي بصير عن ابي بصير

یاد داغ وفات عمادہ کا
۹۹۳

کتاب درم تورقون
علی لسان طائفة ارغوزان

صاحب
عبدالمجید
محمد

مرکز الجون درمی کاوان یلیستان
بیتیم من عظیم باب برزخ لایلیان
هکذا بتی کی عیونی لم تزل نفاختان
کیف لایلی کی دخی جنتاه و جنتان

بیت دقتہ غار عقیدہ اوقہ مکہ و مدینہ
و قات اریح و شہاون سیرت ارمہ ارمہ
اللهم ادر تقاضا شادہ فی سبیلک
واجعل موتی فی بلدہ تبتک حلہ الام

بیت نامہ آرتون پارکندہ
بالک عیبتہ رفوعہ و امیر آفتاب

۱۳۰۰

دارالذکر
نسخہ سی

Msc. Dresd.
Ea. 86.

۲۰۶۵

کتاب
درم تورقون
۱۳۰۰
دارالذکر
نسخہ سی

LAYİHƏNİN RƏHBƏRLƏRİ:

OQTAY ƏLƏKBƏRLİ,
TARİYEL HƏSƏNOV

LAYİHƏNİN ƏLAQƏLƏNDİRİCİLƏRİ:

HAFİZ HÜSEYNZADƏ,
MƏHƏRRƏM ƏHMƏDOV

İŞÇİ QRUP:

AĞGÜL TAĞIZADƏ, AZƏR BAĞIROV, BAĞIR BAĞIROV, ÇİÇƏK ƏFƏNDİYEVƏ,
ELNAZ XƏLİL QIZI, FARİZ VƏLİYEV, GÖVHƏR NAMAZOVA, GÜLNARƏ
ZEYNALOVA, GÜLTƏKİN QULİYEVƏ, GÜNAY QOCAYEVƏ, HÜSEYNQULU
MƏMMƏDOV, XATİRƏ CƏFƏROVA, İLAHƏ HÜSEYNOVA, LALƏ SULTANOVA,
LƏTAFƏT TAĞIZADƏ, MƏLAHƏT QƏNBƏROVA, NAZİF ƏLƏKBƏRLİ, NƏRGİZ
ƏLİYEVƏ, NİKPUR CABBARLI, SEVİL HƏSƏNOVA, SƏRXAN XAVƏRİ, ŞƏLALƏ
ƏHMƏDOVA, TAMİLLA ƏLİQIZI, VAQİF SALMANBƏYLİ, ZÖVQİYYƏ SƏFƏROVA

Çapa imzalanıb: 01.03.2000

Tirajı: 2000